

ანანო. ე. ტყეშელაშვილი

საბჭოთავის

ბავშვთა ცენტრის მუშაკთა
"საბჭოთავის საჭიროებებისთვის"
თბილისი — 1965

აკადემიკოს ე. ტარლეს ამ წიგნში მოთხრობილია ცნობილი ფრანგო დიპლომატის შარლ-მორის ტაღეირან-პერიგორის ცხოვრება და მოღვაწეობა. დიდი ხანაა ტაღეირანის სახელი, ერთად აღებულია კეჟის, გაიძვერობის, ეშმაკობის, მოხერხებულობისა და ფლიდობის სიმბოლოდ გადაიქცა. ტაღეირანი საფრანგეთის ისტორიის უმძაფრეს ხანაში — დიდი ბურჟუაზიული რევოლუციის, ნაპოლეონისეულ ეპოქის, რესტავრაციის ეპოქაში — მოღვაწეობდა. მაშინდელი მოვლენების უშუალო მონაწილე, იგი ერთ-ერთი მთავარი მოქმედი პირი იყო. ემსახურებოდა რამდენიმე მთავრობას და ყველანი გასცა და გაყიდა რიგრიგად: ჯერ ბურბონები, მერე რევოლუცია, დირექტორია, შემდეგ ნაპოლეონი, მერე ისევ ბურბონები. ეცნობით სახეს ბურჟუაზიული დიპლომატიას, რომელმაც არ იცის, რა არას მრწამსი, პრინციპები, პირადი სარგებლობის სურვილით მოქმედებს ყოველთვის, არ ერიდება არაერთარ სიმდაბლეს, არაეის და არაფერს მიზნის მისაღწევად. მაგრამ ავტორს არც იმის აღნიშვნა ავიწყდება, ტაღეირანმა, რომელიც იმხანად აღმაველ ბურჟუაზიულ კლასს ფეოდალური წინააღმდეგობის განადგურებაში ეხმარებოდა, თავისი მოღვაწეობის ობიექტურად შეფასებით, ძირითადად, დადებითი ისტორიული როლი რომ შეასრულა.

ეს წიგნი რუსულ ენაზე რამდენჯერმე გამოიცა. ქართულად პირველად გამოცემის.

ტალეირანი — აღრეული ბურჟუაზიული პერიოდის დიპლომატი

ვიდრე ამ ადამიანის ცხოვრებისა და დამახასიათებელი თვისებების შესახებ თხრობას დავიწყებთ, აღვნიშნოთ, რით განსხვავდებოდა ტალეირანისეული დიპლომატია მისი წინამორბედების, ამ ხელოვნების ძველი ვირტუოზების ტრადიციული მოღვაწეობისაგან. რამდენიმე სიტყვით ეს განსხვავება შეიძლება ასე გამოვხატოთ: ტალეირანი იყო აღმავალი ბურჟუაზიული კლასის დიპლომატი კაპიტალის ძლევამოსილი შეტევის, ფეოდალურ-მემამულური წყობილების მსხვრევისა და ახალდაწყებული ბურჟუაზიული ბატონობის პერიოდში. პირველმა სწორედ ტალეირანმა განჰკრიტა, რა მიმართებით უნდა შეცვლილიყო ძველი დიპლომატიური წესები.

უნდა ითქვას, რომ დიპლომატიის ახალი ისტორიის ზუსტი შესწავლა, არსებითად, შესაძლებელი ხდება მხოლოდ XIV — XV საუკუნეებიდან, დიდი „ეროვსული“ სახელმწიფოების წარმოქმნისა და მათი თანდათანობითი გაძლიერების შემდეგ, როცა პირველად შეიქმნა პირობები სახელმწიფოებს შორის მსხვილმანი გარეგანი შეჯახებებისათვის. აღრეულ შუა საუკუნეებში, ხელმწიფე-მემამულეებს შორის წვრილ ფეოდალურ შეხლა-შემოხლათა ხანაში, დიპლომატია, ამ სიტყვის ზუსტი აზრით, ფეოდალურ ევროპაში თითქმის არ არსებობდა. იმის გამო, რომ ცენტრალური სამეფო თუ საიმპერატორო ხელისუფლებისაგან ფეოდალები ფაქტიურად სრულიად დამოუკიდებელნი იყვნენ, შუა საუკუნეებში (XV—XVI საუკუნეებამდე) ევროპა რამდენიმე ათას ჯუჯა „სახელმწიფო-

საგან“ შემდგარ კონგლომერატს წარმოადგენდა. ეს სახელმწიფოები ერთმანეთს განუწყვეტლივ ეკინკლავებოდნენ და ისევ ურიგდებოდნენ, იყო მათი გაუთავებელი დავა-შერიგება. და ეს იმ ერთადერთი მიზნით, რომ როგორმე ზედმეტი გოჯი მიწა მიეთვისებინათ, ან მეზობელი ციხე-კოშკი გაეძარცვათ, ან კიდევ უცხო სოფლის პირუტყვი გამოეტაცათ.

უფრო გვიან, XIV—XVII ს. ს., სოციალურ-ეკონომიური ცვლილებების შედეგად ყალიბდება მსხვილი სახელმწიფოები, ბურჟუაზია უკვე თავს ზევით სწევს და აქა-იქ (პოლანდიაში, მერე ინგლისში) გარკვეულ გავლენას ახდენს მოვლენათა მსვლელობაზე, ფართოდ იშლება ევროპულ სახელმწიფოთა ბრძოლა ზღვის გადაღმა მდიდარი ქვეყნების დასაპყრობად. ამერიკის, ინდოეთის, ინდონეზიის დაპყრობა და დანაწილება დღის წესრიგში დგება. მოქიშპე სახელმწიფოებს შორის ჩაღდება ბრძოლა ევროპაში პირველობის მოსაპოვებლად.

ასეთ ვითარებაში მოქნილი დიპლომატია, როგორც მიწების მიტაცების საშუალება და როგორც ომის ხელსაყრელ პირობებში მომზადების „ინსტრუმენტი“ — მეტოქე სახელმწიფოთა თვალში მძლავრ იარაღად იქცა. მაგრამ სწორედ ამ რევოლუციისწინა ბოლო საუკუნეების დიპლომატიის ისტორია გვაძლევს იმ ძველი მართებული გამოთქმის შესანიშნავ დადასტურებას, რომ ხშირად „მკვდარი ცოცხალს იჭერს“, რომ ძველი წესები უცებ როდი უთმობს ადგილს ახალ მეთოდებს. რომ ხშირად მუშაობის ძირითადი პირობები დიდი ხანია შეცვლილია, მაგრამ მომუშავეთ არა სურთ ან არ ძალუძთ ამის გაგება.

ავიღოთ ძველრეჟიმული დიპლომატიის ყველაზე მკაფიო წარმომადგენლები: გენიოს შვედს — XVII ს. პირველი ნახევრის პერიოდის კანცლერს აქსელ ოქსენშენარუს და რიშელიეს. თუ გამოვაკლებთ, რით არის რომ გვაოცებს XVII საუკუნის შუა ხანების საფრანგეთის მინისტრი შუაზელი, ან გრაფი ვერჟენი, ან ავსტრიის ნიჭიერი კანცლერი კაუნიცი, რომ აღიარაფერი ვთქვათ საშუალო ადამიანებზე? ყველა ისინი, დიდ სახელმწიფოთა პოლიტიკის ხელმძღვანელები, ერთგვად ისე იქცევიან, როგორც აღრიხლელი მაიორლომები —

„პალატის მერები“, ან ძველი ფეოდალ-მემამულეების კეთილი, ყოჩაღი და მუყაითი მოურაეები. სახელმწიფოს შუღმივი, ხანგრძლივმოქმედი ისტორიული მოთხოვნილებანი მათთვის თითქმის ნიადაგ უცხოა. ეს არის თავისი მბრძანებლის დღე-განდელი კაპრიზებისა და გუნება-განწყობილების ამყორი ხალხი. ამავე დროს სიტყვები: „სამეფო კარი“ და „მთავრობა“ ყოველთვის და ყოველმხრივ ერთნაირად ესმით, ისევე, როგორც სიტყვები „სამეფო კარი“ და „სახელმწიფო“. ისინი ემსახურებიან აბსოლუტურ მონარქს, მაგრამ მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც თვით ეს აბსოლუტური მონარქი ემსახურება თავად-აზნაურობას, არისტოკრატიულ, მსხვილმიწათმფლობელურ ზედაფენას. ვაი ასეთ მონარქს, თუ ის ოდნავ მაინც მოინდომებს ამ ხაზიდან გადახვევას. როცა ავსტრიის იმპერატორმა. იოსებ II, განიზრახა მხოლოდ, ბატონყმობას შეხებოდა, მისმა დიპლომატებმა უღალატეს და გაყიდეს იგი. როცა პორტუგალიის მთავრობის მეთაურმა, მინისტრმა პომბალმა სცადა მეტად ზომიერი ბურჟუაზიული რეფორმები გაეტარებინა, პორტუგალიელმა დიპლომატებმა ფარულად მისი პოლიტიკის დასამარება იწყეს, თანაც ინგლისელებსა და ესპანელებს თვალნათლივ ანიშნებდნენ, კარგი იქნებოდა ამ თავგადადებული რეფორმატორის აღკვეთაო. სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკა არისტოკრატიულ საგვარეულოთა მტკიცე მემკვიდრეობრივი და სრული მონოპოლიური გამგებლობის ქვეშ აღმოჩნდა. არისტოკრატიის წარმომადგენლებიც, ბუნებრივია, დიდხანს ისე უყურებდნენ ამ მონოპოლიას, როგორც სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკის მძლავრი ძალებით თავისი კლასის ინტერესების დაცვის უებარ საშუალებას.

და აი, ჯერ რევოლუციის ხანაში, მერე იმავე რევოლუციის წიაღიდან გამოსული საფრანგეთის სამხედრო დიქტატორის დროს, დიქტატორისა, რომელიც მალე უკვე ევროპის მბრძანებელიც შეიქნა დიადი ისტორიული დრამის ერთ-ერთ წამყვან როლში სცენას უაღრესად გამჭრიახი, ნატიფი, ნიჭიერი არისტოკრატი ევლინება, რომელიც იმთავითვე სავსებით უტყუარად განჭკრეტს საკუთარი კლასის გარდაუვალ პოლიტიკურ დაღუპვას და პირადად მისთვის უცხო, ანტიპათიური ბურ-

ქუაზიული კლასის სრულ მომავალ გამარჯვებას. მან წინდაწინვე იცის, რომ ამ ბრძოლაში ათასგვარი შეფერხება იქნება, უკუსვლები, ხელახალი გარღვევები, მრავალი ბედუკუღმართობა, და მუდამ წინასწარ გრძნობს მოსალოდნელ შეტევას და სწორადაც საზღვრავს თითოეული ასეთი შეტაკების ბედს. ამგვარი ალღოს წყალობით იგი მუდამ ახერხებს დროულად მიემხროს მომავალ გამარჯვებულს და თავისი გამჭრიახობისათვის მუდამ უხვ ნაყოფსაც იმკის. რა არის „მრწამსი“—თავადმა ტალეირანმა მხოლოდ ყურმოკვრით იცოდა, რა არის „სინდისი“—ესეც ნაცნობთა წრეში თუ გაეგონა ხანდახან, და ფიქრობდა, რომ ადამიანის ბუნების ეს კურობოზული თავისებურებები, შესაძლოა, ძალზედაც სასარგებლო იყოს, მაგრამ არა იმისთვის, ვისაც ეს გააჩნია, არამედ მისთვის, ვისაც მათ პატრონთან უხდება იქონიოს საქმე. „უფროსილით გულის პირველ მოძრაობას, რადგან იგი, ჩვეულებრივ, ყველაზე უფრო კეთილშობილურაა“, — ასწავლიდა ის ახალგაზრდა დიპლომატებს. მათვე შეაგონებდა: „ენა იმისთვისა აქვს ადამიანს, რომ თავისი აზრები არ გამოთქვას“.

ტალეირანმა გასცა და ფულზე, ან სხვა რამ სარგებელზე გაპყიდა რიგრიგად ყველა, ვისაც კი სამსახური გაუწია; ეგ არის მხოლოდ, საკუთარი დედა არ გაუყიდია (ისიც, ერთი ყურნალისტის გამოთქმით, რომელიც ტალეირანს ემტერებოდა, მხოლოდდამხოლოდ იმიტომ, რომ მუშტარი არ მოინახა). ერთადერთი, ვისაც, არსებითად, არ უღალატა — იყო საიმედოდ გამარჯვებული, პირადად მისთვის უცხო ბურჟუაზიული კლასი; არ უღალატა სწორედ იმიტომ, რომ ბურჟუაზიის გამარჯვება ურყევად მტკიცედ მიაჩნდა. როცა 1814 წელს მორიგი გამცემლობა ჩაიდინა და ბურბონებს მიემხრო, მაშინაც კი მთელი ძალით ცდილობდა როგორმე ჩაეგონებინა შეუღნებელი ემიგრანტ-თავადაზნაურობისათვის, რომ ისინი მხოლოდდამხოლოდ იმ პირობით შეძლებდნენ ხელისუფლების შენარჩუნებას, თუ საკუთარი ხელით განახორციელებდნენ რევოლუციის შემდეგდროინდელი ბურჟუაზიისათვის საჭირო პოლიტიკას. მხოლოდ იშვიათად, წამიერი პირადი მოსაზრებით, როიალისტ რეაქციონერებს ისიც ბანს აძლევდა.

მაგრამ ახალი, ბურჟუაზიული პერიოდის ადამიანი, მარტო იმის გამო კი არ აღმოჩნდა ტალეირანი, რომ, ყველა მთავრობის გამყიდველი, განუხრელად ემსახურებოდა და ხელს უწყობდა ყოველივე იმის განმტკიცებას, რასაც მსხვილმა ბურჟუაზიამ რევოლუციის პერიოდში მიაღწია და რის შენარჩუნებასაც ნაპოლეონის დროს და ნაპოლეონის შემდეგ ლამობდა. თვით წესებითაც, თავისი მოქმედების მეთოდებითაც: ტალეირანი ახალი, ბურჟუაზიული პერიოდის დიპლომატი იყო. ტერმინით — „საფრანგეთი“, იგი ჯგუფობრივი ინტერესების მქონე არისტოკრატიულ „კარს“, ან ფეოდალური პრივილეგიების მქონე თავად-აზნაურობას კი არ აღნიშნავდა, არამედ ახალ, რევოლუციის მიერ შექმნილ ბურჟუაზიულ სახელმწიფოს, მისი ძირითადი საგარეო პოლიტიკური მოთხოვნილებებითა და ამოცანებით. მან იცოდა, რომ ყველა ეს სატრფიალო და უცნაური სასახლისეული ინტრიგა, მთელი ეს მასკარადული გზავნა ემისრებისა და საიდუმლო თანამშრომლებისა. ეს იპედები, დამყარებული — ამისა და ამის მიჯნურ ქალზე ან ამა და ამ მონარქის რელიგიურ ცრურწმენაზე, XVIII საუკუნის დიპლომატიის მთელი ეს ხრიკები და თავშექცევა თუმცა ახლაც წარმატებით შეიძლება გამოიყენო, მაგრამ ისიც იცოდა, იმნაირი დრო დადგა, რომ შინაც და გარეთაც საჭიროა მეტი ანგარიში გაუწიო ბანკირს, ვიდრე შეფის ფავორიტ ქალს, საბირჟო ობლიგაციებს და არა ხელთნაგდებ ინტიმურ ბარათს; დუილებს, სადაც იბრძვიან საბაჟო ტარიფებით და არა რაპირებით. ამისდა მიხედვით ტალეირანიც უშუალოდ სიტყვიერი განცხადებებით, ნოტებით, მემორანდუმებით, ოფიციალურად აკრედიტებული დიპლომატიური წარმომადგენლების გაგზავნით მოქმედებდა და ამასთან ცდილობდა მოწინააღმდეგეზე ზეგავლენა მოეხდინა ან (მაგრამ უკვე იშვიათად) სამხედრო მოქმედებისათვის მზადყოფნის დემონსტრაციით, როცა ეს მოსახერხებელი იყო, ან ამა თუ იმ დიდ სახელმწიფოსთან დაახლოების მიზნით ოსტატურად და დროულად განხორციელებული მანევრით. ამ მხრივ ჩინებული ოსტატი იყო. ბურჟუაზიული სახელმწიფოს მსახური ტალეირანი განსხვავდებოდა ძველი სკოლის

დიპლომატებისაგან, რომლებსაც აბსოლუტურად არ ესმოდათ, რომ XIX საუკუნის პირველი ნახევარი ბევრით არაფრით ჰგავდა XVIII საუკუნის არა მარტო შუა ხანას, არამედ მიწურულსაც კი. ტალიერანი სრულებით არ ჰგავდა რუსეთის კანცლერს კარლ ვასილის ძე ნესელროდესაც, რომელსაც იმით მოჰქონდა თავი, რომ მთელი თავისი სიცოცხლე ნიკოლოზ I ერთგული ყმა და ლაქია იყო.

ტალიერანი არც ბისმარკსა ჰგავს. ბისმარკს არ ჰქონდა ბოლომდე დაძლეული ბურჟუაზიული ეპოქის დიპლომატიკისათვის დამახასიათებელი ზოგიერთი უაღრესად მკაცრი ილუზია. ის მაგალითად დიდხანს ფიქრობდა (და ამბობდა), რომ საფრანგეთ-რუსეთის კავშირი აბსოლუტურად შეუძლებელია, რადგან მეფე და „მარსელიოზა“ ვერ მორიგდებიანო, და როცა კრონშტადტის რეიდზე 1891 წელს ალექსანდრე III ფეხზე მდგომმა და ქუდმოხდილმა მოისმინა „მარსელიოზა“, უკვე გადამდგარი ბისმარკი მხოლოდ მაშინ მიხვდა თავის საბედისწერო შეცდომას. ის ოდნავაც ვერ დაამოშმინა ღრმად ზროვანმა განმარტებამ; ამ ინციდენტს რომ მოაყოლა რუსეთმა — მეფეს თურმე მხედველობაში ჰქონდა არა სიტყვები, არამედ ფრანგული რევოლუციური ჰიმნის მომხიბვლელი მუსიკალური მოტივი. ტალიერანი არასდროს არ დაუშვებდა ასეთ შეცდომას: ის წინასწარ გაითვალისწინებდა რუსეთ-გერმანიის ხელშეკრულების დარღვევის შესაძლებელ ფაქტს, ღროულად და ზუსტად გამოარკვევდა რუსეთის ხაზინის მოთხოვნილებას, აგრეთვე საფრანგეთის ბანკში არსებულ ვალუტას და კრონშტადტამდე უკვე ორიოდ წლით ადრე განჰკრეტდა, რომ მეფე უყოყმანოდ იგრძნობდა და შეამკობდა „მარსელიოზას“ მუსიკალურ სიმშვენიერეს.

რამდენადაც ტალიერანი თავისი მუდამ ანგარი სუბიექტური მოტივებისაგან დამოუკიდებლად ბურჟუაზიული კლასის გამარჯვების განმტკიცებას უწყობდა ხელს, ამდენად იგი ობიექტურად დროდადრო დადებით, პროგრესულ ისტორიულ როლს ასრულებდა. მისი პირადი თვისებები ზიზღნარევი აღშფოთებას იწვევდა. ბევრს იგი რაღაც „ბოროტების სულად“ ეჩვენებოდა. საფრანგეთის აკადემიის წევრი ბრიფო

საერთო ხარხარში სარკასტულად ამტკიცებდა, თითქოს, როცა სიკვდილის შემდეგ ჯოჯოხეთს ჩასული ტალეირანი სადარბაზოდ წარუდგა, ეშმაკს ეთქვას მისთვის: „ჩემო კარგო, მადლობელი ვარ თქვენი, მაგრამ გამოტყდით, რომ თქვენ, ცოტა არ იყოს, უფრო შორსაც კი წახვედით, ვიდრე ამას ჩემი ინსტრუქციები ითვალისწინებდა!“

ტალეირანის სახელს დიდი გულმოდგინებით ახსენებენ პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, და ყველაზე ხშირად სწორედ თანამედროვე დიპლომატების კრიტიკოსები. „არცა რცხვენია ყორე ბონეს, დიდი ტალეირანის სავარძელში ძჯდომს, რომ ასე სამარცხვინოდ მოატყუებინა თავი ჰიტლერს!“ — წაიკითხავდით საფრანგეთის რადიკალურ პრესაში 1939 წ. იანვარში. აქ სულ ყველაფერი უმართებულოა. ჯერ ერთი, საგარეო საქმეთა მინისტრი დალადიეს კაბინეტში ყორე ბონე, სულაც არ ყოფილა „მოტყუებული“ ჰიტლერის მიერ. მან შეგნებულად და სრული მზადყოფნით შეჰკრა პირი ჰიტლერთან და განზრახ დაეხმარა მას. ბონემ, ხოლო შემდეგ ლავალმა, საფრანგეთი უბრალოდ მიჰყიდეს გერმანელ ფაშისტებს. მეორეც, ყორე ბონეს საქციელის თანამედროვე კრიტიკოსს არ ესმოდა (ან არ სურდა გაეგო), რომ ტალეირანი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა კაპიტალიზმის მზარდი აღმავლობის პერიოდში, საფრანგეთის ბურჟუაზიული კლასის აყვავების პერიოდში, როცა ამ კლასს ჯერ კიდევ შეეძლო და სწადდა თავისი ინტერესებისა და პრეტენზიების დაცვა სხვა ქვეყნების ბურჟუაზიის წინაშე, თავის ხელთ არსებული ყველა საშუალებით: ხან ცეცხლითა და მახვილით, ხან დიპლომატიური ხელოვნებით. მაშინ ამ კლასის დასახმარებლად მოეშურებოდნენ ყველაზე მძლე მეომრები, ყველაზე ბრწყინვალე დიპლომატები, ყველაზე საჭირო ტალანტები პოლიტიკური მოღვაწეობის ყველა სფეროდან — მისკენ ეშურებოდნენ ნაპოლეონები და ტალეირანები. ახლა კი ეს არის კლასი, რომელიც უცხო ბურჟუაზიასთან ბრძოლაზე კი არა, უფრო ხშირად მასთან კავშირზე ფიქრობს, რათა ერთობლივად დაარტყას საერთო მტერს — ბურჟუაზიის შესაცვლელად მოწოდებულ პროლეტარიატს. აქ საქმე მარტო გონებ-

რივ შესაძლებლობათა მასშტაბურ განსხვავებაში როდია, ის როდია მთავარი, რომ დიპლომატიური ხელოვნების დარგში შორსმჭვრეტელობის, მოხერხებულობისა და მოქნილობის მხრივ ჟორჟ ბონეს, ან რეინოს, ან დალადიეს, გინდ ლეონ ბლუშის ან ბიდოს შედარება ტალეირანთან დაახლოებით იგივეა, რაც, მაგალითად, პოეზიის დარგში, ტრედიაკოვსკის პუშკინთან შედარება. თავიდათავი ის სხვადასხვა დავალებებია, რასაც მძლავრი, ახალგაზრდა, მტაცებლური, ხარბი ბურჟუაზია აძლევდა თავის მსახურთ XIX ს. დასაწყისში და რასაც მიხრწნილი, ლაჩარი, აღსასრულის მგრძნობი, გამდიდრებული, ცხოვრებამოყარკებული და თავისი საფულის დაკარგვის შიშით ერთიანად მოცახცახე ბურჟუაზია აძლევს მათ ამჟამად.

არ შეიძლება დიპლომატიური გამარჯვების მოპოვება მოსთხოვო იმ კაცს, რომელსაც, უკეთეს შემთხვევაში, ასეთი სიტყვებით ულოცავდნენ გზას: „თავი მოაჩვენე, თითქოს მტერთან — ჰიტლერთან იბრძოდე, მაგრამ გახსოვდეს, რომ ერთობ მაგარი ცემაც არ გეშარტებს მისი, რადგან, ვაითუ, მართლაც დაენარცხოს ძირს, და მაშინ უმისოდ რაღა გავაწყობთ მსოფლიო რევოლუციასთან?“ ან როცა მას ჩააგონებენ, ისე დაიჭიროს თავი, თითქოს მეგობრული კავშირი ჰქონდეს საბჭოთა სახელმწიფოსთან, მაგრამ დაე ახსოვდეს, რომ ასეთი კავშირი ზოგიერთი უმძლავრესი ბირჟისათვის არასასიამოვნოა და ამიტომ სსრკ-ის ბიზარტ, ყოველ შესაძლებელ შემთხვევაში, მტრობა და თავხედობაც კი გამოიჩინოს. ცბიერებათა, უსასრულო და მრავალფეროვან მოტყუებათა ტრადიციები, რანიც სრული უსინდისობით, ყველაზე საზეიმო ტრაქატებისა და დაპირებების ასოსა და არსის მუხანათური დარღვევით განიჩქვიან — ტალეირანისაგან ნაანდერძევი მთელი ეს დიპლომატიური ავლადიდება არხეინად გადადის ბურჟუაზიული დიპლომატების თაობიდან თაობაზე. და უკვე ამიტომ საფუძველმოკლებული არ არის სურვილი საბჭოთა მკითხველისა, რომელმაც არ უნდა დაივიწყოს კაპიტალისტურ გარემოცვის შესახებ, გაიცნოს ტალეირანის ისტორიული პიროვნება და მისი ბიოგრაფია.

მაგრამ ამ მართლაც აბსოლუტურად ამორალურ პიროვნებას რომ ეცნობა, მკითხველს უნდა ახსოვდეს, რომ ისტორიამ გაუვალი უფსკრული წარმოშვა ტალეირანის მოღვაწეობის ობიექტურ შედეგებსა და მისი დღევანდელი ნაბოლარების მზაკვრობათა შედეგებს შორის.

„სოციალური დაკვეთა“, რაც ერთ დროს საფრანგეთის ბურჟუაზიამ ტალეირანს მისცა, თავისი შინაგანი არსით ისტორიულად პროგრესული იყო. „სოციალურმა დაკვეთამ“, რაც მან ტალეირანის ჩამომავლებს მისცა და აძლევს, პირდაპირ მიიყვანა ფაშიზმის მხეცური დესპოტიზმის უფსკრულამდე. ტალეირანი ბურჟუაზიას ფეოდალური შუასაუკუნეების დასამარებაში ემარებოდა — და მას წარმატებული ელოდა. მისმა გვიანდელმა, მეორე მსოფლიო ომის წინაღობინდელმა მემკვიდრეებმა, იმავე ბურჟუაზიის გადასარჩენად ისტორიის უკუღმა შებრუნება სცადეს და მთელი თავისი ძალ-ღონით ემარებოდნენ ფაშისტ ბარბაროსებს, რომლებიც თავხედურად აღადგენდნენ დიდი ხნის დამპალი, იმავე შუასაუკუნეების ყველაზე მახინჯ მხარეებს. რა გასაკვირია, თუ ეს ნაბოლარები თავიანთ უიმედო გზაზე მხოლოდ მარცხსა და შერცხვენას აწყდებოდნენ. ტალეირანს ორი ძირითადი რწმენა გააჩნდა, რომლებიც პასთვის გზის გამკვლევი შუქურის როლს ასრულებდა. ხელმძღვანელობდა რა ამ მოსაზრებებით, იგი თანმიმდევრულად სჩადიოდა, პირადად მისთვის მუდამ ხელსაყრელ გამცემლობას. აი როგორ შეიძლება ამ რწმენათა ფორმულირება:

პირველი: ფეოდალური წყობილების შენარჩუნება ან რესტავრირება XVIII საუკუნის მიწურულისა და XIX საუკუნის დამდეგის საფრანგეთში აბსოლუტურად შეუძლებელია. ამიტომ უღალატა ლუდოვიკო XVI მონარქიას და 1789 წელს ბურჟუაზიულ რევოლუციას მიემხრო; მერე ხელმოკრად უღალატა ბურბონებს და 1830 წ. ივლისის ძლევამოსილი რევოლუციის შემდეგ ლუი-ფილიპეს ბურჟუაზიულ მონარქიას მიეკედლა.

მეორე: მსოფლიო მონარქიის შექმნა დაპყრობითი ომების გზით, ყველა ევროპული მონარქიის საფრანგეთის

თვითმპყრობელისადმი დამორჩილება — განუხორციელებელი, აბსურდული წამოწყებაა, რაც საფრანგეთს ჩავარდნითა და კატასტროფით ემუქრება. ამიტომ უღალატა მან ნაპოლეონს ჯერ (1808—1813) ფარულად, ხოლო შემდეგ (1814 წ.) — აშკარადაც და იმპერატორის მტრების მხარეზე გადავიდა.

როგორც რეალური ისტორიული ვითარების შეფასება, ეს ორივე ძირითადი მოსაზრება ტალეირანისა, საბოლოო ჯამით, სწორი იყო და მოვლენათა ნამდვილი მსვლელობითაც გამართლდა. თვითონაც, უნდა შევნიშნოთ, ამ მოსაზრებათა მეშვეობით ცდილობს მთელი თავისი პოლიტიკური ბიოგრაფიის ახსნას. მხოლოდ ამ დროს თავმდაბლად სდუმს იმაზე, რომ არასდროს თავის ამ ორ იდეას პირდაპირი ბრძოლის გზით არ ემსახურებოდა, არამედ მუდამ ხანგრძლივი, საიდუმლო ძირგამომთხრელი საქმიანობით, რისთვისაც უხვ ჯილდოს იღებდა მათგან, ვის სასარგებლოდაც ამ ძირგამომთხრელ საქმიანობას აწარმოებდა, მაგრამ არც ერთ ამქვეყნიურ სიკეთეს არ იკლებდა იმათგანაც, ვისაც იმავე დროს ნაღმებს უღებდა ფეხქვეშ, ვისაც ღალატობდა, ჰყიდდა და თუ შემთხვევა მიეცემოდა, განზრახაც კი უზნევდა გზაკვალს თავისი მუდამ ანგარი რჩევებით.

რაც უფრო შორდებოდა შთამომავლობა ტალეირანის ეპოქას, მით მეტი ყურადღებით ჩერდებოდა ახალ თაობათა აზრი ტალეირანის ორი აღნიშნული მოსაზრების ისტორიულად დამტკიცებულ სისწორეზე, მით უფრო ივიწყებდნენ მისი მოქმედების მეთოდებს, პირადი ყოფაქცევის სამარცხვინო სტიმულებს, ყოველივეს აბსოლუტურ იგნორირებას, რაც კი სინდისს მოგვაგონებს. ტალეირანის მოსაზრებების საბოლოო გამარჯვების პრესტიჟი და მუდმივი პირადი წარმატებანი ყოველთვის და, განსაკუთრებით, სიცოცხლის ბოლო ხანებში, ერთობლივად როგორღაც მაღლა სწევდა ამ კაცის ავტორიტეტს ბურჟუაზიული მასის თვალში, არა მარტო საფრანგეთში, არამედ მთელს ევროპასა და ამერიკაშიაც.

ტალეირანი „ქველი წყობილებისა“ და
რევოლუციის ხანაში

1

თავად ტალეირანის პიროვნება კაცობრიობის ხსოვნაში იმ ადამიანებითაა გარშემორტყმული, რომლებიც, მართალია, ისტორიას თავის ნებაზე არ წარმართავდნენ (როგორც ეს დიდხანს ეგონათ იდეალისტური და, განსაკუთრებით, ე. წ. „საგმირო“ სკოლის ისტორიკოსებს), მაგრამ იმდროინდელი დიადი ისტორიული ძვრების ცოცხალი გამოხატულებანი და უშუალო მოქმედი პირები არიან.

დახასიათება, რომლის მოცემასაც აქ შევეცდებით, არ ისახავს მიზნად და არც შეიძლება ისახავდეს იმ მოვლენათა სრულზე სახით ჩვენებას, რომელნიც ტალეირანის პიროვნების ისტორიული მნიშვნელობის განმსაზღვრელ მასალებს იძლევა.

ჩვენ ყურადღების ცენტრში ვსვამთ საკითხს ბურჟუაზიული ლიტერატურის მიერ ფრანგი დიპლომატის ისტორიული როლის, უზომოდ გაზვიადების მიზეზებზე და იმაზე, თუ რა ადგილს აკუთვნებს მას ფაქტიურად ისტორიაში იმ მასალების ოდნავ მაინც მეცნიერული ანალიზი, რომლებიც მოვლენებში მის პირად მონაწილეობას ეხება.

შეუძლებელია, უწინარეს ყოვლისა, გვერდი ავუაროთ ერთ სანტერესო ფაქტს: შეიძლება რიგ გამოჩენილ ადამიანთა დასახელება, რომლებიც ხან აღიარებდნენ ტალეირანის შესანიშნავ გონებრივ მონაცემებს, ხან უარპყოფდნენ დაწყებული ნაპოლეონით, რომელსაც მიაჩნდა, რომ ტალეირანი მეტად გამოსადეგი, მეტად ნიჭიერი და მარჯვე იყო, მაგრამ ნამდვილი სახელმწიფოებრივი კვუა და აზრის გაქანება მას

არ ახასიათებდა. ლუი ბლანით, პალმერსტონით და გერცენით გაგრძელებული, რომ აღარაფერი ვთქვათ კარლ მარქსზე — ყველა ეს შესანიშნავა, ერთიმეორისაგან სრულიად განსხვავებული ადამიანი, უამდაუჟამ იძულებული ხდებოდა გახეცაადეიხა დაახლოებით ის, რაც ასე მკაფიოდ გამოთქვა ენგელსმა სტატიაში „დასაწყისი ავსტრიის დასასრულისა“, რომელშიც მან ტალეირანი, მეტერნიხთან და ლუი-ფილიპესთან ერთად, „ჩვენი საშუალო დროების“ შესაფერ ერთ-ერთ „საშუალო“ ადამიანად აღიარა, თუმცაღა ისინი „გერმანელი ბიურგერის თვალში ის სამი ღვთაებაა, რომელნიც ოცდაათი წლის მანძილზე ისე განაგებდნენ მსოფლიო ისტორიას, როგორც თოჯინების თეატრსო“¹.

გერცენი კი ენგელსთან თითქმის ერთფროულად და მისგან სრულიად დამოუკიდებლად წერდა თავის დღიურში 1853 წ. ივნისში: „ტალეირანმა, ბოლოსდაბოლოს, დაამტკიცა, რომ გაიძვერობა არ ნიშნავს გენიოსობას.“² მაგრამ გერცენი აშკარად შეცდა, როცა იმავე დღიურში დასძინა, მხოლოდ სხვა ადგილას (ისევ ტალეირანის გამო): „გაიძვერობა დიპლომატიკაში საზიზღარ ჩვევად დარჩა, იგი შეუძლებელია“³ მაგრამ, ვაი რომ, დღესდღეობითაც იგი ფრიად „შესაძლებელი“ რჩება. ახალგაზრდა გერცენს ჯერ ისევ რომანტიზმი და ოპტიმიზმი ალაპარაკებდა, უფრო გვიან ამას არ იტყვოდა.

იგივე მოაზროვნენი და გამოჩენილი ადამიანები სხვა დროს და სხვა საბაბით ტალეირანის გონების შესახებ სხვა აზრს გამოთქვამენ. აღიარებენ ფრანგი დიპლომატის მახვილ და ფართო გაქანების ჭკუას, მის საოცარ შორსმჭვრეტელობას. იგივე გერცენი ტალეირანს ისე ახსენებს, როგორც მაღალნიჭიერი დიპლომატის სინონიმს.⁴

¹ კ. მარქსი და ფ. ენგელსი. თხზ., ტ. 4, გოსპოლიტიზმად, 1955, გვ. 471.

² ა. გერცენი. თხზულებებისა და წერილების სრული კრებული ლემკეს რედაქციით, ტ. III., პგ., 1919, გვ. 116. რუს. გამოცემა.

³ იქვე, გვ. 124.

⁴ მაგალითად, „ნამყოსა და ფიქრების“ თავში, რომელსაც „მთის მწვერვალები“ ჰქვია, კავურს გერცენი ირონიულად „პატარა ტალეირანს“ უწოდებს.

რაშია ამ საპირისპირო შეხედულებათა საიდუმლოება? უწინარეს ყოვლისა, რა თქმა უნდა, აქ ადგილი აქვს ისტორიულ მოვლენებში ტალეირანის პირადი როლის შეუსაბამო გაზვიადების წინააღმდეგ მიმართულ ბუნებრივ რეაქციას. როცა ტალეირანს ადარებდნენ რომელიმე მართლაც „საშუალო“ დრუენ დე ლუისს, ნაპოლეონ III მინისტრს, მარქსი მწარედ დასცინოდა ხსენებული მინისტრის აღფრთოვანებულ თაყვანისმცემლებს, რომლებიც დრუენ დე ლუისის ტალეირანთან გატოლებას ბედავდნენ.¹ მაგრამ როცა მარქსი და ენგელსი ამოიკითხავდნენ, ტალეირანი და მეტერნიხი — „ღმერთებია“, რომლებიც საკუთარი ნების მიხედვით ქმნიდნენ მსოფლიო ისტორიასო, მაშინ ისინი, ბუნებრივია, კანონიერ მოთხოვნილებას გრძნობდნენ, რაც შეიძლება მძაფრად დაეხასიათებინათ ეს „ღმერთები“. ან როცა ნაპოლეონს მორიდებით ანიშნებდნენ, ბრძენი ტალეირანის გარეშე ფონს ვერ გაეაღთო, იმპერატორი, რომელსაც მრავალწლიანი პირადი დაკვირვებით ჰყავდა შესწავლილი თავისი მორჩილი კარისკაცი და რომელმაც იცოდა, რომ არც ერთი შემოქმედებითი ინიციატივის ავტორი იმპერიის არც საშინაო, არც საგარეო პოლიტიკის დარგში ტალეირანი არ ყოფილა, გრძნობდა, ისე როგორც შემდგომში სჩვები, საჭიროებას, კუთვნილი ადგილი მიეჩინა თავისი „დიდებული“ მინისტრისათვის. მაგრამ საგნები შედარების გზით შეიცნობა და, მსგავსად იმისა, როგორც შემდგომში მარქსს სასაცილოდ არ ჰყოფნიდა ის, რომ ჩვეულებრივი დიპლომატის დრუენ დე ლუისის ტალეირანთან შედარებას ბედავდნენ, ასევე ნაპოლეონმა სიკვდილის წინ თქვა, ტალეირანი ყველაზე ჭკვიანი იყო იმ მინისტრებს შორის, რომლებიც კი ოდესმე მყოლიაო. ტალეირანის მშრალი, უემოციო, რაღაცნაირი მკვდარი ბუნებისათვის უცხო იყო შემოქმედებითი სულისკვეთება, უცხო იყო იდეური, ფართო, არა ვიწროპირადული სტიმულები. და უკვე ამიტომ ნამდვილი სახელმწიფოებრივი გონების კაცად მისი მიჩნევა ყოვლად შეუძლებელია. „ღიადი აზრები ღიად გრძნობისაგან

¹ კ. მარქსი და ფ. ენგელსი. თხზ., ტ. X, პარტიზდატი. 1933, გვ. 378.

წარმოსდგება“, — თქვა XVII საუკუნეში ლაროშფუკომ. არავითარი „დიადი გრძნობები“, თავისი გეგმებისა და მისწრაფებების სახელმძღვანელოდ, ტალეირანს თავის დღეში სახსენებლადაც არა ჰქონია, თუ, რა თქმა უნდა, მისი პირადი კარიერისტული მოსაზრებებით ნაკარნახევ გეგმებსა და მიზნებზე არ ვილაპარაკებთ. მაგრამ არ გააჩნდა რა „დიადი გრძნობები“, სამაგიეროდ დაჯილდოებული იყო მძლავრი, მუდამ ფხიზელი, სავსებით შეუმცდარი თავდაცვის ინსტინქტით, რის წყალობითაც მუდამ დროულად იჩენდა ხოლმე საჭირო სიფრთხილეს. ამ ინსტინქტით ტალეირანი იგებდა, სად იყო დღევანდელი ძალა, სად და ვის ხელთ იქნებოდა ძალა ხვალ, და უმაღლესი უყოყმანოდ დგებოდა მის მხარეზე. რაკი თავის კარიერას სწორედ პოლიტიკაში ქმნიდა, ეს ინსტინქტური წინასწარკვრეტა ყველაზე საიმედო (ანუ პირადად მისთვის სასარგებლო და საშიშროებისაგან პირადად მის დამზღვევ) პოლიტიკურ გზისკენ უბიძგებდა.

რადგან იგი ცხოვრობდა დიდი ბურჟუაზიული რევოლუციის პერიოდში, მერე იმპერიის ხანაში, შემდეგ სულ უფრო მზარდი ბურჟუაზიის წინააღმდეგ ფეოდალურ-თავადაზნაურული რეაქციის მიერ წარმოებული უიმედო ბრძოლის დროს, ბოლოს ლუი-ფილიპეს დროს, როცა მსხვილმა ბურჟუაზიამ უკვე საბოლოოდ გაიმარჯვა, მან — თავადმა ტალეირანმა, ოტენის ეპისკოპოსმა — უგანა თავის კლასს, რომლის განწირულებასაც მიხვდა და ჩადგა უცხო კლასის სამსახურში, რომელიც ისტორიის ბატონ-პატრონი უნდა გამხდარიყო.

ტალეირანის ბიოგრაფიის მაგალითზე მეტად ადვილია იმ ბრძოლის ეტაპების დაკვირვება, რასაც მიმავალი კლასი თავის შემცველ კლასთან მართავს. ადვილი და მოსახერხებელია სწორედ იმიტომ, რომ ვერავითარი ყოყმანის, სინდიკის ქენჯნის, მონანიების ნასახსაც კი ვერ შენიშნავთ ამ კაცის ხანგრძლივ არსებობაში. მიიჩნევა რა ისტორიას ძალთა განუწყვეტელ თამაშად, ტალეირანი მხოლოდ გაკვირვებითა და აგდებით უყურებდა მათ, ვინც მყისვე კი არ გადარბოდა გამარჯვებულის მხარეზე, არამედ ერთხანს კიდევ ჩერდებოდა და თავს ვერ აღწევდა ტალეირანისათვის სრულიად გაუგებარ.

მერყეობას. მისი ღალატი, ერთი მხარიდან მეორეზე გადასვლა, ყველა ეს მანიპულაცია, რაც უბადლო ოსტატობით, „ბრძოლის, საბედისწერო ფიქრის გარეშე“ კეთდებოდა — ყველაფერი ეს მკაფიო საფეხურებს წარმოადგენდა ბურჟუაზიის „ქმნადობის“ ისტორიაში იმ დროიდან მოყოლებული, როცა ამ ბურჟუაზიამ სიიესის პირით პირველად თქვა, „ყველაფერი“ უნდა ვიყოთ, იმ მომენტამდე, როცა კაზიმირ პერიემ და გიზომ საზეიმოდ მიულოცეს მას ამ მიზნის მიღწევა.

შემოქმედებითი, კონსტრუქციული ჰკუა ტალეირანს სრულიად არ გააჩნდა; ამ მხრივ ის ახლოსაც ვერ მივა მის ისეთ თანამედროვეებთან, როგორებიც იყვნენ, მაგალითად, ტიურგო — საფრანგეთში, მ. სპერანსკი — რუსეთში, ან ჯორჯ ჯანიზი — ინგლისში, უფრო რჩეულ ადამიანებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ. აღნიშნული მოღვაწეები ტალეირანისაგან განსხვავდებოდნენ არა მარტო იმით, რომ ერთგულნი იყვნენ ერთი გარკვეული იდეისა, უანგაროდ ემსახურებოდნენ იმას, რასაც, სწორად თუ არასწორად, სახელმწიფოსათვის საკეთილდღეოდ მიიჩნევდნენ, არამედ იმითაც, რომ უნარი ჰქონდათ ინიციატივა გამოეჩინათ საკანონმდებლო საქმეებში, ახალი გეგმები წამოეყენებინათ და განეხორციელებინათ შინაგანი და საგარეო პოლიტიკის დარგში, ახალი გზები გაეკვალათ სამმართველო მექანიზმის სახეცვლილებათა მიზნით. არავითარი ამგვარი რამ ტალეირანს სრულებით არ ახასიათებდა. უდიდესი ეშმაკობა, გასაოცარი თანდაყოლილი ტაქტი, სინატიფე, ინსტინქტური ალლო, ადამიანების შეცნობის უნარი (განსაკუთრებით მტრების) — აი რით შეეძლო დაეკვებნა მას, თუმცა შევნიშნავთ: ალექსანდრე I, მაგალითად, ვერასოდეს ვერ უგებდა და ხშირად ხათაბალაშიც გახვეულა.

არც ცნობილი ფრანგი კრიტიკოსი და ლიტერატურის ისტორიკოსი სენტ-ბევიზ გადაჭარბებით აღტაცებული თავადის სიბრძნით. მოაგონებდა რა მკითხველს ტალეირანის მცდარ წინასწარმეტყველებას 1823 წ. ფრანგი ჯარების ესპანეთზე გალაშქრებასთან დაკავშირებით, სენტ-ბევი წერდა: „როცა ბ. ტალეირანზე, როგორც სავსებით უცოდველ ბრძენკაცზე

ლაპარაკობენ, მეტად იოლად ივიწყებენ მის სიტყვას (1823 წ. ომზე). მაგრამ ეს საერთოდ ასეა: წინასწარმეტყველებათაგან ხალხი მხოლოდ ისეთებს იხსენებს, რომლებიც გამართლდა“.¹

გაცილებით ნაკლებ ღალატობდა ტალეირანს წინასწარხედვა, როცა საქმე მის კარიერას ან მის უშუალო ინტერესებს ეხებოდა, თუმცა აქაც აწყდებოდა ხანდახან ფათერაკს. საკმარისია გავიხსენოთ, როცა 1815 წ. (ასი დღის შემდეგ) ლუდოვიკო XVIII მარტოოდენ მანევრირების მიზნით დაემუქრა, გადავდგებო, მეფე — არც აცია, არც აცხელა — წამსვე დაჰყაბულდა გადადგომაზე და უზომოდ განცვიფრებული და შეწუხებული ტალეირანი მთელი თხუთმეტი წლით ჩამოაშორა ყოველგვარ პოლიტიკურ მოღვაწეობას.

ზემოთ ტიურგო ვახსენეთ. ტიურგო, ტალეირანის უფროსი თანამედროვეც ხომ მიხვდა (ტალეირანზე გაცილებით ადრე), რომ საფრანგეთის მონარქია სიკვდილს იმზადებდა, რაკი თავის ისტორიულ ბედს სულ უფრო მჭიდროდ აკავშირებდა თავად-აზნაურობის ბედ-იღბალთან, რომელსაც არ სურდა თავისი პრივილეგიების დათმობა. ტიურგოსაც მიაჩნდა, რომ მზარდი ბურჟუაზია — ეს ის კლასი იყო, რომელსაც მომავალი ეკუთვნოდა და თავის საკანონმდებლო პროექტებსა და თავის ადმინისტრაციულ პრაქტიკაში ისეთ გზას დაადგა, რომელიც საფრანგეთისა და მონარქიისათვის მხსნელად მიაჩნდა, ხოლო როცა მისდამი მტრულად განწყობილმა თავდაზნაურულ-სასახლისეულმა რეაქციამ მარია-ანტუანეტას მეთაურობით დაჯაბნა და გასტეხა ტიურგო, იგი გადადგა, გადასახლებაში წავიდა და თავისი ხანმოკლე (1774—1776) მინისტრობის შემდეგ საბოლოოდ ჩამოშორდა სახელმწიფო საქმეებს. მაგრამ განა შეიძლება იმის წარმოდგენა, რომ გადაყენების მუქარით ტიურგო უცებ დედოფალსა და მის გარემომცველ სასახლისეულ ხროვას მიმხრობოდა, საკუთარი შეხედულებებისათვის ელალატნა და უმალ საწინააღმდეგო აზრებზე გაება ღალადი, და ყოველივე მხოლოდ იმიტომ, რომ

¹ Sainte-Beuve. Monsieur de Tal'evrand. Paris, 1880, გვ. 141.

სენტ-ბევის ეს სჯობები პირველად 1869 წლის დამდეგს გამოქვეყნდა გაზეთ „Le Temps“-ში.

თანამდებობა და აქედან გამომდინარე შემოსავალი არ დაეკარგა?

გადის ზუსტად ორმოცი წელი ტიურგოს გადადგომიდან. რახანია იგი სამარეში განისვენებს, რახანია თავმოკვეთილია მეფეცა და დედოფალიც, მრავალი მათი გარშემომყოფიც. მიწყნარდა რევოლუციისა და ნაპოლეონისეული ეპოპეის ქუხილი. ჩვენს წინაშე 1814 წ. პარიზია. ტახტზე კვლავ ახალდაბრუნებული ბურბონები სხედან. მათ ირგვლივ შვილები და შვილიშვილებია იმათი, ვინც ისე იოლად და ისეთი ზარზეიმით მოიშორა ტიურგო. ისინი ჯგუფდებიან უკვე არა მარიანტუანეტას, არამედ თავადაზნაურული რეაქციის დამთხვეული ფანატიკოსის, მარია-ანტუანეტაზე უფრო მავნისა და უგუნურის, მეფის ძმის -- კარლ ღ' არტუას გარშემო. გარემობათა წყალობით პირველ ადგილზე სახელმწიფოში ბურბონებს ხვდებათ თავად ტალეირანი, რომელიც ტიურგოს მსგავსად, დარწმუნებულია, რომ ერთადერთი ხსნა დინასტიისათვის — ეს არის თავადაზნაურულ-ფეოდალური რეაქციისათვის ზურგის შექცევა და არა თავადაზნაურული, არამედ ბურჟუაზიული მონარქიის გზით წასვლა. ამ გეზით ცდილობს კიდევ იგი მოქმედებს. მაგრამ სხვა ფორმებში კვლავ მეორდება 1776 წ. კრიზისი... სამეფო კარზე რეაქციონერები მომაგრდნენ. ტალეირანი არჩევანის წინაშეა: გადადგეს, ან დამორჩილდეს. და მაშინვე უკან მიაქვს ყველაფერი, რასაც ამ წუთს ლაპარაკობდა, და ალექსანდრე I სამარცხვინო წერილსა სწერს, რომლითაც რუსთა ხელმწიფეს თხოვს, ნუ დაიჟინებ კონსტიტუციით საფრანგეთის უზარუნველყოფასო... მკითხველი ქვევით იპოვის ამ წერილის ანალიზს, — აქ ჩვენ მხოლოდ ის განსხვავება გვინდოდა გვეჩვენებინა, რაც, ერთი მხრივ, სახელმწიფო კაც ტიურგოსა და მეორეს მხრივ, გაიძვერა და ანგარ კარიერისტ ტალეირანს შორის არსებობდა.

თავად ტალეირანს უბრალოდ მატყუარას კი არ ეძახდნენ, არამედ „ტყუილების მამას“. მართლაც, არასოდეს არავის არ გამოუჩენია ისეთი ხელოვნება ჭეშმარიტების შეგნებულად დამახინჯებისა, ისეთი უნარი, ამ დროს დარბაისლურ-დაუ-

დევრული, დაუინტერესებელი ადამიანის გამომეტყველება და აუღელვებელი სიმშვიდე შეენარჩუნებინა, რაც მხოლოდ ყველაზე უბიწო, ყველაზე ალალ სულს თუ შეიძლება ახასიათებდეს, არავის მიუღწევია ისეთი სრულყოფისათვის გაჩუმების ხერხის გამოყენებაში, როგორსაც ამ თავისებურად არაჩვეულებრივმა ადამიანმა მიაღწია. მის მოქმედებათა ის დამკვირვებლები და კრიტიკოსებიცაჲ, რომლებიც მას ყოველგვარი სიფლიდის მთარულ კოლექციად თვლიდნენ, თითქმის არასდროს არ უწოდებდნენ პირფერს. ეს ეპითეტო როგორღაც არ უდგებოდა, ძალზე უფერული და სუსტი ჩანდა. ტალირანი ყოველ ფეხის გადადგმაზე ისეთ რამეებს აკეთებდა, რისი დამალვაც, არსებითად, შეუძლებელი იყო გარემოებათა თვით ბუნების გამო: ამერიკელ რწმუნებულებს ჯერ ორი მილიონი ფრანკი ქრთამი გამოართვა ლუიზიანის გაყიდვის გამო წარმოებული წინასწარი მოლაპარაკების დროს, ხოლო შემდეგ, როცა ჯერაი უშუალოდ გაყიდვაზე მიდგა — გაცილებით მეტი; თითქმის ყოველდღიურად იღებდა ქრთამებს ურიცხვ გერმანულ თუ არაგერმანულ წვრილ და მსხვილ ხელშწიფქთა და მპყრობელთაგან, ბანკირებისა და კარდინალებისაგან, მოიჯარეებისა და პრეზიდენტებისაგან: 1807 წ. მოითხოვა და მიიღო ქრთამი პოლონელი მაგნატებისაგან, იყო ფაქტიური მკვლელი პერცოგ ენგიენის, ვისკენაც ოსტატურად მიმართა ნაპოლეონის მზერა და რისხვა; გასცა და გაყიდა ჯერ კათოლიკური ეკლესია რევოლუციის სასარგებლოდ, შემდეგ რევოლუცია ნაპოლეონის სასარგებლოდ, მერე ნაპოლეონი ბურბონების სასარგებლოდ, ბოლოს ბურბონები ორლენელების სასარგებლოდ; ყველაზე მეტი დახმარება გაუწია ბურბონებს მათს რესტავრაციაში, მათ: და მხოზის შემდეგ კი ხელს უმართავს „ბარიკადების მეფეს“ — ლუიფილიპეს, რათა საფრანგეთის ახალი მეფე სასწრაფოდ სცნოს ინგლისის მთავრობამ და მთელმა დანარჩენმა ევროპამ, და ასე შემდეგ დაუსრულებლად. მთელი მისი ცხოვრება — დაუსრულებელი წყება იყო დალატობათა და გამცემლობათა, ამასთან, მისი ეს საქმენი გრანდიოზულ ისტორიულ მოვლენებთან იყო დაკავშირებული, ღია მსოფლიო არენაზე ხდებ-

ბოდა, მუდამ (არც ერთი გამონაკლისი არ არსებობს) აშკარად ანგარი მიზნებით იყო ნაკარნახევი და უშუალო მატერიალური სარგებლობა მოჰქონდა პირადად მისთვის. ტალეირანი არც თუ პატარა მიხვედრილობის კაცი გახლდათ და არასდროს ფიქრობდა, რომ, ასე ვთქვათ, ჩვეულებრივი, გაცვეთილი პირფერობა საკმარისი აღმოჩნდებოდა, რათა „მკამელი“ ღიდხანს დარჩენილიყო — „კმული“ ამა თუ იმ აქტის ასრულების შემდეგ. მთავარი იყო დაინტერესებული პირის მოტყუება საქმის მომზადებისა და მისი მსვლელობის დროს. უამისოდ წამოწყების წარმატებით განხორციელებაზე ფიქრიც კი ზედმეტი იქნებოდა. სამაგიეროდ თვითონ წარმატება ისეთი მტკიცე უნდა იყოს, რომ თავადი სავსებით დაზღვეულ იქნეს მოტყუებულთა მხრივ შურისგებისაგან, როცა მისი ოინები გამოაშკარავდება. რაც შეეხება ეგრეთ წოდებულ „საზოგადოებრივ აზრს“, ან მით უმეტეს — „შთამომავლობის მსჯავრს“ და სხვა ამგვარ მგრძნობიარობას, თავადი ტალეირანი ამგვარი რამეების მიმართ სრულ გულგრილობას იჩენდა, და სავსებით გულწრფელად, — ამაში არავითარი ეჭვის შეტანა არ შეიძლება.

აი სწორედ ამ თვისებას უშუალოდ მივეყვართ იმ პოზიციის განხილვასთან, რაც თავადმა ტალეირანმა, ბენევენტელმა მთავარმა, საფრანგეთის ყველა და ევროპის თითქმის ყველა ორდენის კავალერმა, დაიკავა იმ განმეორებითი იერიშების წლებში, რასაც მისი მშობლიური საზოგადოებრივი კლასი — თავად-აზნაურობა — განიცდიდა იმ დროს რევოლუციური ბურჟუაზიის მხრიდან.

ტალეირანი დაიბადა იმ ქამად, როცა ახალგარდაცვლილი იყო მონტესქიე და ახალგამოსული იყვნენ სარბიელზე ფიზიოკრატები, როცა ვოლტერის სახელი უკვე ჰქუხს და სცენას ქან-ქაკ რუსო ევლინება, როცა დიდროსა და დალამბერის გარშემო უკვე ნელ-ნელა ჩამოყალიბდა ენციკლოპედიის მთავარი შტაბი. ხოლო გარდაიცვალა 1836 წელს, ბურჟუაზიის სრული და განუყოფელი გამარჯვებისა და ბატონობის ეპოქაში. მთელი მისი ცხოვრება ძალა-უფლებისათვის ბურჟუაზიის შეუპოვარი ბრძოლისა და ფეოდალური წყობის ნაბო-

ლარების — ხან სუსტი, ხან გააფთრებული — თავდაცვის ფონზე მიმდინარეობდა, რომაულ-კათოლიკური ეკლესიის მერყეობის ფონზე, რომელიც ხან მომაკვდავი ფეოდალური წყობილების წარმომადგენლებისაქენ იხრებოდა, ხან მძლე ბურჟუაზიული დამპყრობლებისაქენ, ჯერ რომ გილიოტინით მოქმედებდნენ საფრანგეთში, შემდეგ ნაპოლეონის დიადი არმიით — საფრანგეთის გარეთ. თავად-აზნაურობის, ბურჟუაზიის, ეკლესიისა და მესაკუთრე გლეხობის გარდა რომ არის კიდევ ერთი (დამშეულნი და ამიტომ საშიში) ადამიანთა კლასი, რომელიც 1789 წ. აპრილიდან, ფაბრიკანტების — რეველიონისა და ანრიოს — განადგურების შემდეგ, 1795 წ. პრერიალამდე მრავალჯერ გამოსულა თავისი საცოდავი, ტროგლოტიდების გამოქვაბულებიდან და სენტ-ანტუანის, სეხ-მარსელის უბნების, მუფარტის ქუჩის დატაკური სხვენებიდან, რომელსაც, საკუთარი სიცოცხლის ფასად, შეიარაღებული ჩარევით არა ერთხელ მიუცია მოვლენებისათვის ახალი, მოულოდნელი მიმართულება — თავადმა ტალეირანმა ეს კარგად იცოდა. ისიც იცოდა, რომ 1795 წ. (განსაკუთრებით 4 პრერიალის შემდეგ) ეს საშიში (მისი ინტერესებისათვის) დამშეული ხალხი საბოლოოდ გასტეხეს, იარაღი აპყარეს და მათსავე ბუნაგებში შეპყარეს, ამასთან გამარჯვება ისეთი მყარი აღმოჩნდა, რომ თვით 1830 წ. 26 ივლისამდე, ოცდათხუთმეტი წელიწადის განმავლობაში, მას — ტალეირანს — შეეძლო ისინი თითქმის სრულიად არ მიეღო მხედველობაში თავისი „სერიოზული“, ე. ი. კარიერისტული, მოსაზრებებისა და ანგარიშის დროს. ეს მტკიცედ შეითვისა. იცოდა აგრეთვე, რომ 1830 წ. 26 ივლისის შემდეგაც, ოცდათხუთმეტიწლიანი გაშეშებისაგან უეცრად გამორკვეულ და წინანდებურადვე მოშიმშილე ამ „ურჩხულს“ მხოლოდ ორიოდ კვირა უნდა ჰფერებოდა ასე თუ ისე. მაგრამ რომ უკვე იმავე 1830 წ. 9 აგვისტოდან კვლავ გამოჩნდნენ ის ნაცნობი ელემენტები, ვისთანაც „პატოსან და რივიან კაცს“, მხოლოდ თავისი კარიერითა და შემოსავლით დაინტერესებულს, ყოველთვის შეუძლია საერთო ენა გამოიხატოს და მოუპოვდეს: გამოჩნდა ახალი მეფე და ახალი სამეფო კარი, მაგრამ წინანდელი ბანკირებითა და წინანდელი ოქროთი. და ყველაფერი ისევ

რიგზეა, ყოველივე ისევ სვეკეთილად მიმდინარეობს თვით მშვიდობიანად აღსრულებამდე, რაც 1838 წ. ხდება, რასაც ერთადერთს შეეძლო ამ ბრწყინვალე კარიერის შეწყვეტა და რასაც ამიტომ, როგორც ცნობილია, გულუბრყვილო-ირონიული წამოდახილი მოჰყვა მაშინვე: „ნუთუ თავადი ტალეირანი მოკვდა? საინტერესოა, რისთვის დასჭირდა ამჯერად ეს მას!“ ასე წინასწარგამიზნული და მოფიქრებული, მუდამ კარიერისტულ მოსაზრებებთან შეხამებული ეჩვენებოდათ მის თანამედროვეებს მისი თითოეული მოქმედება, რასაც საბოლოო ჯამით, პირადად მისთვის მუდამ წარმატება მოჰქონდა.

ამგვარად, ზემოაღნიშნული იშვიათი მომენტების გამოკლებით, მუშათა კლასი, როგორც გადამწყვეტი პოლიტიკური ძალა, ტალეირანს შეეძლო ჯერჯერობით მხედველობაში არ მიეღო. გლებობა, ე. ი. მისი ის ნაწილი, რომელიც სერიოზულ ძალას წარმოადგენს, პოლიტიკაში იქტიურ მონაწილეობას არ იღებს და გაჰყვება მათ, ვინც საკუთრების დაცვის მომხრე და ფეოდალურ უფლებათა აღდგენის წინააღმდეგია. მხოლოდ მოგვიანებით რწმუნდება ის საბოლოოდ, რომ სოციალურ ძალთა თამაშში ეკლესიას მარტოოდენ დამხმარე, და არა დამოუკიდებელი მნიშვნელობა აქვს. თუმცაღა უკვე 1789 წლიდან თავის ყველაზე სერიოზულ ნაბიჯებს ისე დგამს, რომ წამყვანი, გადამწყვეტი როლის შესრულების უნარმქონედ ეკლესიას ფაქტიურად აღარც სახავს.

თავად-აზნაურობა და ბურჟუაზია — აი მოვლენათა ცენტრში მყოფი ორი ძალა. თითოეულ მათგანს, გამარჯვების შემთხვევაში, შეუძლია აგრევე დაგაფრქვიოს ოქრო და ტიტულები, ლენტები და ვარსკვლავები, მოგცეს მამულები და სასახლეები, ფუფუნება და ძალა-უფლება. მთავარია ანგარიშში არ მოტყუვდე, ძველი ინგლისური სპორტული გამოთქმისა არ იყოს, კარგ ბედაურზე დასვა არჩევანი.

ტალეირანს გაუმართლა არჩევანმა.

2

თავადი შარლ-მორის ტალეირან-პერიგორი 1754 წ. 2 თებერვალს მოევლინა ქვეყანას, პარიზში; მეტად დიდგვაროვან,

არისტოკრატულ, მაგრამ გაღარიბებულ ოჯახში. მისი მშობლების წინაპრები სამეფო კარზე იყვნენ უკვე X საუკუნიდან, პირველი კაპეტიზგების დროიდანვე.

ბავშვობა უსიხარული ჰქონდა. ბიჭუნა არავის უყვარდა. არავინ არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა. დედა შეეცადა, რაც შეიძლება მალე მოეცილებინა თავიდან, რათა მაღალი საზოგადოების ქალს თავის სიამ-ლალობაში ხელისშემშლელი არა ჰყოლოდა.

ბავშვი პარიზის მახლობლად ძიძასთან გააბარეს და დროებით გადაავიწყდათ კიდევ მისი არსებობა. პირველი ოთხი წელიწადი პატარა შარლმა ამ უცხო ქალის ხელში გაატარა, რომელიც დიდად თავს არ იწუხებდა მასზე ზრუნვით. ერთხელ, შინიდან რომ გადიოდა, ბავშვი მალალ კომოდზე შესვა და იქვე მიავიწყდა. პატარა გადმოვარდა და ისე ძაგრად დაიშავა ფეხი, რომ სამუდამოდ დაკოჭლდა, თანაც კოჭლობდა ისე, რომ ფეხის ყოველ გადადგმაზე მთელი ტანით მკვეთრად იხრებოდა გვერდზე. ამის შემდეგ სიცოცხლის ბოლომდე თავისი განუშორებელი ყავარჯნის შემწეობით დადიოდა, და სიარული მისთვის საკმაოდ მტანჯველ პროცესს წარმოადგენდა. მოტეხილი მარჯვენა ფეხი რალაც საგანგებოდ გაკეთებულ, მომრგვალო ბუღის მსგავს, ტყავის ჩექმაში ჰქონდა მუდამ.

ძიძის შემდეგ მშობლებმა იგი თავიანთ ძველ ნათესავთან, ქალბატონ შალესთან, გადაიყვანეს. ბავშვმა აქ იგრძნო პირველად თავის სიცოცხლეში, რომ უყვარდათ, და სულ მალე ძალიან შეეთვისა მოხუც ძალუას. „ის იყო პირველი ქალი ჩვენს ოჯახში, რომელიც სიყვარულით მომეკიდა; ის პირველი იყო აგრეთვე, რომელმაც განმაცდევინა, თუ რა ბედნიერებაა, შეგიყვარდეს. ღმერთო, მიაგე მის სულს ჩემი მადლობის სამაგიერო... დიახ, ის ძლიერ მიყვარდა,“ — წერდა, ტალეირანი, უკვე სამოცდახუთი წლის მოხუცი, — „რამდენჯერ მომგონებია სინანულით, რამდენჯერ მიგრძენია მწარედ. თუ რა ძვირფასია ადამიანისათვის, როცა საკუთარ ოჯახში გულწრფელად უყვართ“.

მთელი თავისი ბავშვური უშუალობით მიეჯაჭვა იგი

მოხუც ქალს, მაგრამ ბედმა მხოლოდ წელიწადნახევარს არგუნა მასთან ყოფნა — ექვსი წლისა სამუდამოდ გაჰყარეს მოხუცს, ერთადერთ არხუბას, ვისაც ტალეირანი უყვარდა და ვინც ტალეირანს უყვარდა თავის ბავშვობაში. იზრდება და, როგორც ჩანს, უფრო მძაფრი ხდება მასში განაწყენების შეგნება, უსულგულო მშობლების მიერ ბედის ანაბარად მიტოვებულ ყრმის სიმწარე, და მოგონება ბავშვობისა, საიდანაც ფიზიკური ზადიც გამოჰყვა, რაღაც სამუდამო სულიერ ტრავმად დარჩა ამ კაცის გულში. მისი სიტყვაძუნწობის მიუხედავად, ამის დანახვა არც ისე ძნელია.

მშობლებმა გადაწყვიტეს ძალუასგან მოცილებული ბავშვი პარიზში, კოლეჯში მიეზარებინათ. მათ იმდენი ცნობის-მოყვარეობაც კი არ გამოიჩინეს, რომ ჩვიდმეტი დღე დილი-ქანსში ნანჯღრევე შვილისთვის შეეცლოთ თვალი: „ჩემი მშობლების ძველი მსახური დ'ანდერის ქუჩაზე, სადილიქანსო ბიუროში მელოდებოდა. იქიდან პირდაპირ კოლეჯში წამიყვანა... დღის თორმეტ საათზე უკვე კოლეჯის სასადილოში ვიჯექი“, — იგონებს ტალეირანი

მას არც რა ოდესმე დავიწყებია და არც რა ოდესმე უპატიებია. „ის, თუ როგორ გადის ჩვენი სიცოცხლის პირველი წლები, მთელ ჩვენს ცხოვრებაზე ახდენს გავლენას, და მე რომ გადაგიშალთ ჩემი ახალგაზრდობის ისტორია, ბევრი რამ ნაკლებად გაგაკვირვებდათ ჩემში“, — ეუბნებოდა, უკვე მოხუცობაში მყოფი, დედოფალ ჟოზეფინას სევექქალს, ქალბატონ დე რემიუზას.

იგი სრულ პანსიონზე ცხოვრობდა კოლეჯში და კვირაში მარტო ერთხელ მიდიოდა მშობლების სახლში. როცა თორმეტი წლისა ყვავილით გახდა ავად, მშობლებმა არც მაშინ ინახულეს. „მე თავს გარიყულად ვგრძნობდი. არვინ მყავდა ნუგეშისმცემი, — იგონებს ის, — მე არა ვჩივი ამის გამო“. არ ჩივის იმიტომ, რომ, მისი სიტყვით, სწორედ მარტობის ამ გრძნობამ და გულჩათხრობილობის ჩვეულებამ შეუწყობ ხელი მისი აზრის ძალისა და სიმწიფის გამომუშავებას.

სწავლაში დიდი გულმოდგინება არ გამოუჩენია, მაგრამ თხუთმეტი წლისამ მაინც დაამთავრა კოლეჯი და სენ-სულ-

პისის ეკლესიასთან არსებულ სასულიერო სემინარიაში გადავიდა. მშობლებმა გადაწყვიტეს აბატი გამოეყვანათ, რადგან დაზიანებული ფეხის გამო სამხედრო სამსახურისთვის არ გამოდგებოდა.

მას გული არ მისდიოდა სასულიერო წოდებაზე, ჭირივით ეჯავრებოდა გრძელკალთებიანი შავი ანაფორა, კოლეჯიდან გამოსვლისთანავე რომ გადააცვეს, მაგრამ სხვა გზა არ იყო. სასულიერო წოდება კვება-პატივის საშუალებას წარმოადგენდა თავად-აზნაურთა ისეთი შვილებისათვის, რომლებიც რაიმე მიზეზის გამო სამხედრო სამსახურისთვის უვარგისნი იყვნენ და რომლებსაც საკმაო ფული არ ჰქონდათ, რაიმე საპატიო და მომგებიანი ადგილი „ეყიდათ“ სამოქალაქო უწყებაში.

ასე დასრულდა ყრმობა და დადგა სიჭაბუქის წლები. ცხოვრების ისპარეზზე ტალეირანი გულცივი და სკეპტიკოსი გამოვიდა. არვის ენდობოდა, არვინ უყვარდა. სისხლბორცეულად ყველაზე ახლობელი ადამიანები უგულო ეგოისტები აღმოჩნდნენ მის მიმართ. მარტო თავის თავზე, ამასთან არა თავის ფიზიკურ ძალებზე, არამედ მარტო საკუთარ ჭკუაგონებაზე ამყარებდა ყმაწვილი მთელ თავის იმედებს. მოკვდა მისი საყვარელი მოხუცი ძალუა, მასთან ერთად ჩაქრა ბავშვობის უსიხარულო წლების ერთადერთი ნათელი მოგონებაც. ირგვლივ მხოლოდ უცხო ადამიანები ეხვია, დაწყებული მისი მშობლებიდან, რომლებიც ყველაზე უცხონი იყვნენ მისთვის. ზოლო უცხო ადამიანი — ეს არის კონკურენტი, მტერი, მგელი: თუ მას შენი სისუსტე უჩვენე, მაგრამ — მორჩილი იარაღი, თუ შესძლებ ძლიერი იყო, ე. ი. თუ მასზე ჭკვიანი იქნები.

ასეთი იყო ის სახელმძღვანელო აზრი, რითაც ტალეირანი ცხოვრების შარავზაზე გავიდა.

შედგა თუ არა ფეხი ცხოვრებაში, პირველივე ნაბიჯებით გამოამყლავნა ის ძირითადი თვისებები, რომლებიც სამარემდე თან გაჰყვა. ოცდაერთი წლისა ზუსტად ისეთივე იყო მორალური თვალსაზრისით, როგორიც ოთხმოცდაოთხი წლის იგივე სიმშრალე სულის და ქვაგული, სრული გულგრილობა

ყოველივე იმისადმი, რაც მის პირად ინტერესებს არ შეეხება და იგივე დასრულებული, აბსოლუტური ამორალიზმი; იგივე შიდგომა ადამიანებისადმი: ბრიყვი დაიმორჩილე და გამოიყენე, ჭკვიანი და ძლიერი ეცადე მოკავშირედ გაიხადო, მაგრამ ერთიცა და მეორეც შენი იარაღი უნდა იყოს, თუ შენ მათზე მართლა ჭკვიანი ხარ, — იყავ მტაცებელთან მულამ, და არა მის მსხვერპლთან, გძაგდეს ხელმოცარული, აღმერთე წარმატება!

სენ-სულპისის სემინარია რომ დაასრულა და სასულიერო წოდებას ეზიარა, ტალეირანმა შემოსავლიან სააბატოს დაუწყო ძებნა, ჯერჯერობით კი სასიყვარულო თავგადასავლებში გადაეშვა. ამ თავგადასავლებს სათვალავი არ ჰქონდა. მართალია, ტალეირანი ბრწყინვალე გარეგნობას სულაც ვერ დაიჩეძებდა, სახიჩარიც იყო, მაგრამ ქალებს თავისი ყოვლისმძლე ბასრი გონებითა და ჭკუამახვილობით ინადირებდა, დაძერე, ქალები კი არ სტოვებდნენ მას, თვითონ სტოვებდა მათ პირველი, შემდეგ კი ისინი ამბობდნენ, ამ ახალგაზრდა აბატის შემდგომ ყველა დანარჩენები მოსაწყენნი იყვნენო.

ნაცნობობა საუკეთესო არისტოკრატიულ წრეებთან ჰქონდა. ყოველი ქალი მისთვის მხოლოდ ტკობის ან სარგებლობის იარაღს წარმოადგენდა — მეტს არაფერს. თავის სიცოცხლეში მარტო ერთს შეხვდა — ისიც სიბერის ეამს — ვისაც ხანგრძლივად მიეჯაჰვა: ეს იყო მისი ნათესავი, ჰერცოგის ქალი დინო. ახალგაზრდობაში და სიმწიფის ხანაში ამგვარი სიყვარულის საგანი მას არ გააჩნდა. „რად ხართ აგრე ნაღვლიანი? — ჰკითხა მას ერთხელ ლუდოვიკო XV ფავორიტმა ქალმა, ქალბატონმა დიუბარიმ, როცა ტალეირანი სხვა წარჩინებულ ახალგაზრდებთან ერთად მის სალონში იმყოფებოდა — ნუთუ არც ერთი სამიჯნურო თავგადასავალი არ გავაჩინიათ? — „ეჰ, ქალბატონო — ამოიოხრა ტალეირანმა პასუხად, — პარიზი — ეს ისეთი ქალაქია, სადაც გაცილებით ოლი საშოვნია ქალი, ვიდრე კარგი სააბატო!“

მაგრამ მისი ოხვრა ხანგრძლივი არ ყოფილა. უკვე 1775 წელს, 21 წლის ქაბუკი, გახდა რეიმსის აბატი, კარიერა სწრაფი ტემპით წავიდა წინ.

მალე რეიმსის გენერალური ვიკარიუსი ხდება. ის ხან რეიმსში ცხოვრობს, ხან პარიზში; სამღვდელოება ეკლესიის დელეგატთა კრებებზე ავლენს, სადაც გადასახადებზე და ეკლესიასთან დაკავშირებულ სხვა ფინანსურ საკითხებზე სწარმოებს მთავრობასთან მოლაპარაკება. ტალეირანი ლალ და უდარდელ ცხოვრებას ეწევა, ახალ-ახალ სატრფიალო კავშირებს აბამს და იმასაც ახერხებს, ქალები თავისი სასულიერო კარიერის დასაჩქარებლად გამოიყენოს. სამეფო კარზე იხალგაზრდა აბატის შანსები მაღალია: ის გავლენიან პირთა კეთილგანწყობის მოპოვების ოსტატი გახლდათ და მასსა და ჩვეულებრივ კარიერისტებს შორის განსხვავება ის იყო, რომ მას დიდი ხნით ადრე შეეძლო გამოეცნო, რომელი არაგავლენიანი პირი უთუოდ გახდებოდა გავლენიანი გარკვეული დროის შემდეგ. ამიტომ წინასწარვე შლიდა ზედეს და იწყებდა მანევრირებას.

რევოლუციის წინ, 1788 წ. 2 ნოემბერს, მეფე ლუდოვიკო XVI ხელი მოაწერა ბრძანებას, რომლის ძალითაც ქალაქ რეიმსის გენერალური ვიკარიუსი შარლ-მორის ტალეირან-პერიგორი ოტენის ეპარქიის ეპისკოპოსად ინიშნებოდა.

3

რევოლუციამ ბრწყინვალე კარიერის კეთებაში მოუსწრო ტალეირანს. მან, თუმცაღა ძველი და მეტად არისტოკრატიული, მაგრამ გაღარიბებული გვარის ჩამომავალმა, ნამდვილ სერიოზულ კავშირ-ნაცნობობის უქონლად, ოცდაათოთხმეტი წლის ასაკში უკვე ეპისკოპოსობას, კარდინალობის კანდიდატობას მიაღწია. საზოგადოებაში ყოველგვარი სახსრების გარეშე ფეხშედგმულმა, მრავალნაირი და საკმაოდ მნიშვნელოვანი, მაგრამ საკმაოდ საეჭვო შემოსავალიც გაიჩინა, რომელსაც მარჯვე ფინანსური სპეკულაციებით ავსებდა. ესეცაა, რომ თავისი მდგომარეობით ტალეირანი უკმაყოფილოა. როგორც ვთქვით, სასულიერო წოდება მხოლოდ იმის გამო მიიღო, რომ უბედურმა შემთხვევამ სამუდამოდ დააკოჭლა და სამხედრო სამსახურისთვის გამოუსადეგარი გახადა. მთელი არსებით ეჯავრებოდა სამღვდელო წოდება და

ყველაფერს აკეთებდა, რათა თავისი თავისა და სხვებისთვისაც დაევიწყებინა უცნაური ჩაცმულობა, რომელიც უნდა ეტარებინა. ის ცხოვრობდა მალალი წრის კაცის ცხოვრებით, ჰქონდა რამდენიმე სატრფიალო კავშირი არისტოკრატ და არაარისტოკრატ მანდილოსნებთან, ეწეოდა ნაწილობრივ კარისკაცის, ნაწილობრივ ბირჟის სპეკულანტის ცხოვრებას; მაგრამ ფულის მშოვნელობის მიუხედავად (რასაც იქვე ფლანგავდა ქალებში, ქეიფებში და ბანქოში), არავითარი რამდენადმე მტკიცე, უზრუნველყოფილი კაპიტალი რევოლუციის დაწყებამდე არა ჰქონია. ამას გარდა, იმ დროისთვის უკვე გახმაურდა ერთი მეტად არასასიამოვნო და შემამფოთებელი ფაქტი; ნაცნობები, ბოლოსდაბოლოს, მიხვდნენ, ვისთანაც ჰქონდათ საქმე ამ ახალგაზრდა და წარმატებული ეპისკოპოსის სახით. „ესაა კაცი ხარბი და თახსირი, მდაბალი ინტრიგანი, მას ესაჭიროება სიბინძურე და ესაჭიროება ფული. ფულზე გაჰყიდა ღირსება და მეგობარი. ფულის გულისთვის სულსაც გაჰყიდა — და სწორადაც მოიქცეოდა, რადგანაც ნეხვის გროვას ოქროზე გაცვლიდა“, — ასე ლაპარაკობდა მასზე რევოლუციამდე ორი წლით ადრე, 1787 წელს, მირაბო, რომელსაც ბედნიერება ჰქონდა ტალეირანის ძვირადღირებული სამსახურით ესარგებლა. მსგავსი გამოხმაურებანი სხვაც მრავალია. არავინ უარყოფდა ამ აღამიანის დიდ ნიჭს, მაგრამ არც არავის ეპარებოდა ეჭვი მის სრულ მზადყოფნაში, არ მორიდებოდა არავითარ სიმურდლეს საკუთარ სარგებლობის გულისთვის.

რისკენ ილტვოდა? რა სჭარბობდა მასში? პატივმოყვარეობა თუ ანგარება? თანამედროვეთა უმრავლესობა აცხადებდა, ანგარებაო, და დოკუმენტები, რომლებსაც ჩვენ ამჟამად ვიცნობთ, მაგრამ რომლებსაც ისინი არ იცნობდნენ, სავსებით ადასტურებს ამას. „უწინარეს ყოვლისა — შორს სიღარიბე“, ეს რჩევა-აფორიზმი არაერთხელ წარმოუთქვამს ტალეირანს. მიდიან ბურბონები, მიდიან დანტონები და რობესპიერები, მიდიან დირექტორიები და ბონაპარტები. მაგრამ მიწები და სასახლეები და ფრანკები (თუ ისინი ოჭრონაქედია) — რჩებიან. მიწებსაც და ფრანკებსაც რომ განსაცდელი

ექმნება (იშვიათად ხოლმე), განსაკუთრებით, სანამ საკუთარ ჯურღმულეებშივე არ შეუტრეკიათ და არ განუიარაღებიათ სენტ-ანტუანის გარეუბნის ხალხი, ეს ტალეირანს კარგად ესმოდა; მაგრამ სწორედ ამიტომ ექვი არ ეპარებოდა, რომ ყოველ შემთხვევაში, მის სიცოცხლეში მაინც, ყოველთვის შესძლებდნენ ამ მისთვის საშიში ადამიანების უკან, „გამოქვაბულებშივე“ შერეევას. მაშასადამე, ამაზე ფიქრიც არა ღირს და პრაქტიკული ბიზნებისათვის იმ აზრით უნდა იხელმძღვანელო, რომ მიწები და ფრანკები მარადიული სიკეთეა, ხოლო ტიტულები და მინისტრთა სავარძლები — წარმავალი.

ძალა-უფლებას დიდი ღირებულება აქვს ტალეირანის თვალში. ძალა-უფლებაა, ფულებს რომ იძლევა, ეს მთავარი დახიშხულებაა მისი. რასაკვირველია, ძალა-უფლებასთან გარეგანი პატივისა და ძლიერების სასიამოვნო შეგრძნებაცაა დაკავშირებული, მაგრამ ეს უკვე მეორე პლანზე დგას.

იგივე ითქმის ქალების შესახებაც, რომლებშიც ზოგიერთი ბიოგრაფი ტალეირანის მეორე ძირითად ვნებას ხედავს. ქალი, უმთავრესად, იმითაა კარგი, რომ მისი დახმარებითა და პროტექციით იოლად და ყველაზე უფრო მალე აღწევს სასურველ (ე. ი. შემოსავლიან) ადგილზე მოხვედრას. მართალია, ფიქრობდა ის, ქალები, ამას გარდა, თავისთავადაც მრავალ საუცხოო წუთებს გვევრიანო, მაგრამ მისთვის ესეც მეორე პლანზე იდგა.

ძალა-უფლებაცა და ქალებიც, უწინარეს ყოვლისა, საჭიროა, რათა გამდიდრებას მიადწიო. ფული, ფული — სხვა ყველაფერი მისით მოვა. და თუ ყურადღებით დავუქვირდებით ტალეირანის ქცევებსა და მოქმედებებს, დავინახავთ, რომ ამ ძირითადი პრინციპისათვის მას არც არასოდეს უღალატნია, რასაც ვერავითარ შემთხვევაში ვერ ვიტყვით ვერც ერთ მის დანარჩენ პრინციპზე.

აი რევოლუციისწინა ეპოქა, მისი ცხოვრების პირველი ოცდათხუთმეტი წელიწადი. ცნობილია ტალეირანის კლასიკური თქმა: „ვისაც 1789 წლამდე არ უცხოვრია, ის არ იცნობს ცხოვრების მთელ სიამეს“. მართალია, ტალეირანს, მისდა სამწუხაროდ, არავითარი ძალა-უფლება არ გააჩნდა,

რეპუტაციაც საეკვო საქმოსნისა ჰქონდა, თუ უბრალოდ თაღლითისა არა, მაგრამ ეს ხელს არ უშლიდა ცხოვრების სიამეთა განცდაში სამაგიეროდ. უხვად იყვნენ ქალები, და თუ უხვად არა, ბლომად იყო ფულები: ქალები მისი კარიერისათვის ზრუნავდნენ, შველდნენ თბილ ადგილებზე გაძვრომას მთავრობასთან კათოლიკური სამღვდელოების მიერ ანგარიშსწორებითი ბალანსის დარგში; უადვილებდნენ საჭირო ცნობების მოპოვებასა და კავშირ-ურთიერთობის გაბმას ბირჟის, იჯარების, გამოსყიდვებისა და სპეკულაციების სამყაროში; წარმატებას უქმნიდნენ გავლენიან სალონებში.

რაც შეეხება რეპუტაციას — ამთავითვე უნდა შევნიშნოთ, ეს საკითხი ტალეიანს ნაკლებად აწუხებდა. და გარდამავალ ეპოქებში, როცა ფეოდალურ-თავადაზნაურული კლასი სულ უფრო და უფრო იძულებული ხდება არა მარტო ანგარიში გაუწიოს ბურჟუაზიის მოძალებას, არამედ თავის სამსახურშიც აიყვანოს, მსახურეულთა წოდებაშიც ჩართოს ახალი საზოგადოებრივი ფენების წარმომადგენლები, ისეთ ეპოქებში, როგორც იყო რევოლუციისწინა უკანასკნელი ათწლეულები XVIII საუკუნის საფრანგეთში, ან XIX საუკუნის ბოლო და XX საუკუნის დასაწყისი რუსეთში — ეს ლამის განზრახი ყოყოჩობა „საზოგადოებრივი აზრის“ აბუჩად აგდებით, მეტად დამახასიათებელ და თითქმის ყოველდღიურ მოვლენად იქცევა, და სწორედ განწირული, მიმავალი არისტოკრატიული კლასისათვის. ღირს კი საზოგადოებრივი აზრისთვის ანგარიშის გაწევა, როცა ამ აზრს ვილაც ვიგინდარა რაზნოჩინელები წარმოადგენენ? ისეთი გულახდილი ცინიზმი ბატონდება, როგორც საესებით წარმოუდგენელი იყო უწინ. ქურდობით ლუდოვიკო XIV დროსაც ქურდობდნენ, და საკმაოდ გაბედულადაც. მაგრამ მხოლოდ ლუდოვიკო XVI დროს, ბასტილიის აღებამდე ხუთი წლით ადრე მოხდა, რომ გენერალურმა კონტროლიორმა კალონმა, როცა მას შეეკითხნენ: „როგორ გეყოთ გამბედაობა სამეფო ფინანსების მართვა-გამგეობა გეკისრათ, როცა თქვენი პირადი საქმეებისათვის ვერ მოგივლიათ?“ გაბედა ხმამაღლა იუმორით ეპასუხნა: „სწორედ მაგიტომ მოვკიდე ხელი სამეფო

ფინანსების მართვას, რომ ჩემი საკუთარი ფინანსები მეტის-მეტად ამეწეწაო“. ხაზინის ქურდობა და მექრთაძეობა პირ-დაპირ გაფურჩქვნილი იყო რუსეთში ალექსანდრე I დრო-საც და ნიკოლოზ I დროსაც, მაგრამ მხოლოდ 1881 წ. 1 მარ-ტიდან 1917 წ. 28 თებერვლამდე არსებულ შუალედში გახდა შესაძლებელი შემდეგი კლასიკური დიალოგი (რომელიც სამთო დეპარტამენტის დირექტორმა კ. სკალკოვსკიმ შემოუ-ნახა შთამომავლობას); მოიჯარე: „თქვენო აღმატებულება, მე თქვენ მოგართმევთ სამ ათასს — და მამაზეციერიც კი ვერას შეიტყობს ამის შესახებ“. მისი აღმატებულება: „მომეცით ხუთი ათასი და მოუყევით, ვისაც გენებოთ“.

რევოლუციისწინა ეპოქებისათვის დამახასიათებელ ასეთ ატმოსფეროში გაიზარდა ტალეირანი. ვისი რიდი უნდა ჰქო-ნოდა? სპეკულანტები, ბირჟაზე მოთამაშენი, შემსყიდველე-ბი, მაკლერები — მთელი ეს ბრბო, Rue Vivienne-ზე რომ ირეოდა და ვისზეც ასე დამოკიდებული იყო ახალგაზრდა აბატი, შემდეგ ეპისკოპოსი — თავის აფიორებში, ჰკუისა და ნიჰის უმადლეს გამოხატულებას ოსტატურ თაღლითობაში ხედავდა. მირაბო, რომელმაც ასე გასწირა ტალეირანი, არც თავად ყოფილა ანგელოზი, სასახლეში ყველაფერი ყიდვა-გაყიდვისა და გაცვლის საგანს წარმოადგენდა. ერთადერთი უსიამოვნო გარემოება, ეს იყო აბატის გრძელკალთებიანი, საქულველი ტანსაცმელი და ხანდახან უფულობაც: ფული კი მოცივოდა, მაგრამ როგორც მოდიოდა, ისევე მიდიოდა, თუ უფრო სწრაფად არა. გაბმულ ქეიფებს, ქალებს, ღვინოს და კარტს ყოველთვის ვერ აუდიოდა. განსაკუთრებით ის აზრი იყო მომშხამველი, რომ ამ საქულველ ტანსაცმელს, ჯერ-ერთი, ნორმალურ პირობებში, მთელ შენს სიცოცხლეში ვერ მოიცილებდი, მეორეც, ეს რომ დასაშვებიც ყოფილიყო კანონიკური უფლებით, სულერთია გაუმართლებელი იყო ბიუ-ჯეტური თვალსაზრისით: ოტენის ეპისკოპოსისათვის, ხვა-ლინდელი კარდინალისთვის, გაცილებით იოლი და მოსახერ-ხებელი იყო ფულის ხვეჭა, ვინემ უბრალო თავად ტალეირა-ნისთვის. აი ეს კი მართლაც ადარდებდა ხანდახან ტალეი-რანს. მაგრამ ასეთი წუთები იშვიათად ეწვეოდა ხოლმე.

„ცხოვრების სიამეს“, საბოლოო ჯამით, ამით არა აკლდება რა.

და აი იგრილა რევოლუციამ.

4

განკვირება თუ არა რევოლუცია ტალეირანმა? რევოლუციის მოახლოება მასზე ნაკლებ გამჭვირებდა ადამიანებმაც დაინახეს, მაგრამ ცოტა ვაჩვენებ თუ იწინასწარმეტყველა. თუნდაც ზოგადად, რევოლუციის შემდგომი განვითარება და, განსაკუთრებით, მისი ფორმები; კაზოტის ყბადაღებული მისნობა მეუხის ოჯახის სიკვდილით დასჯისა და მეფის მთელი მეგობარ-არისტოკრატების დაღუპვის შესახებ, შემდეგაა შეთხზული, თუმცა ისტორიკოსი იპოლიტ ტენი მოხიბლული იყო ამ მისნობით, ხოლო ტენამდე ლერმონტოვის შთაგონების წყაროც გახდა („გიჟურ ნადიმზე იჯდა იგი ჩაფიქრებული“...) ნადიმები, რომელთა ასე ხშირ სტუმარს წარმოადგენდა ტალეირანი, არავითარ ავბედით წინასწარმეტყველებებს არ დაუძიძიებია. აგერ უკვე 1789 წ. გაზაფხულმა მოატანა, და ეს ადამიანები, ლალი და უდარდელი ცხოვრებით განებივრებულნი, იმის მაგიერ, რევოლუციის საშიშროება სცნონ, ფიქრობენ, ეგაა, განათლებულ პირებს სასახლისეულ რეაქციონერებთან და მათ მთავარ მფარველთან, დედოფალ მარია-ანტუანეტასთან, საინტერესო პაექრობა გაუჩაღებიათ, ერთმანეთს სხვადასხვა ამაღლებულ და პოპულარულ თემებზე მკვევრმეტყველებაში ეჯიბრებიანო. რევოლუცია, აგრეთვე, უწინარეს ყოვლისა, ადგილების, პენსიების და მინისტრთა პორტფელების გადაწაფილებათა, ფიქრობენ ისინი. მერე კი, როცა ზაფხულის ბოლოს არდადეგები მოაწევს, გენერალური შტატების წევრები დასასვენებლად თავთავიანთ სოფლებსა და კოშკებში წავლენ, იქ კი გაბედნიერებული მოსახლეობა ლიბერალურ გამირობათა ჯილდოდ მათ დაფნის გვირგვინებით შეამკობს. თვით მოღვაწეობა გენერალური შტატებისა, რომლებიც 1789 წ. 5 მაისს მოიწვიეს ვერსალში, სულაც არ ეჩვენებოდათ, თითქოს გამწვავებულ,

ან მით უმეტეს, შეიარაღებულ ბრძოლის ვითარებაში მიმდინარეობდეს.

მაგრამ ძალიან მალე, სხდომათა დაწყების პირველივე კვირების განმავლობაში, ტალეირანისათვის ნათელი ხდება, რომ ახლოვდება ისეთი დრო, როცა ორ სკამს შუა ჯდომა უსარგებლოცაა და საშიშიც, როცა ყველაზე დიდი მოხერხება — ეს არის სწორედ საკითხის რაც შეიძლება მკაფიოდ დაყენება. მესამე წოდება რომ აშკარად სჭარბობდა და გაცილებით უფრო ძლიერი იყო ორ დანარჩენ წოდებაზე, როგორც გენერალურ შტატებში, ისე მათ გარეთაც — ამას პირველ დღეებშივე მიხვდა ტალეირანი; ამიტომაც, როგორც თვითონ ამბობს, „ჩებოდა ერთადერთი გონივრული გადაწყვეტილება — დაგეთმო მანამდე, სანამ ამას ძალით გაიძულებდნენ და სანამ ჯერ კიდევ შეიძლებოდა ეს დათმობა დამსახურებად ჩაგთვლოდა“. აქედან გამომდინარე, ისიც პროგრესულ პოზიციას ემხრობა, მან დაიკავა პოზიცია ეპისკოპოსისა, რომელსაც სურს ხალხის მეგობარი, პრივილეგიების მტერი და ჩაგრულთა დამცველი იყოს. ის კი არა, პირველ ხანებში მტკიცე უარიც განაცხადა, როცა მეფის კარმა ჩუმად ქრთამი შეაძლია. ამ მისთვის მართლაც რომ გმირულ და მის ბიოგრაფიაში სავსებით უჩვეულო უართან დაკავშირებით, ტალეირანს შემდეგ შესანიშნავ სიტყვებს მიაწერენ: „საზოგადოებრივი აზრის სალარდში მე ვიპოვე გაცილებით მეტს, ვიდრე თქვენ მთავაზობთ. სამეფო კარისაგან ფულების აღება ამიერიდან მხოლოდ დალუპვას უქადის ადამიანს.“

ტალეირანმა უყოყმანოდ დატოვა დასალუპად განწირული ხომალდი — უფრო ზუსტად, ხომალდის ის ნაწილი, სადაც აქამდე ასე განცხრომითა და არხეინად ცხოვრობდა, და ჯერხნობით უფრო უშიშარ სადგომებში გადაბარგდა: ვერსალში სამღვდელოების დარბაზიდან მესამე წოდების დარბაზში გადავიდა.

მაგრამ მოვლენები თავის გზით ვითარდებოდა. ბასტილის აღება მეხივით დაეცა: ცხადი გახდა, რომ სამეფო კარის უაღრესად საშიში პოლიტიკა, პოლიტიკა უძალო, მაგრამ აშკარად გა-

ბოროტებული. წინააღმდეგობისა, დღის წესრიგში რევოლუცია-სა და კონტრრევოლუციას შორის ხელისუფლებისათვის შეიარაღებული ბრძოლის საკითხს აყენებდა. წყალი ხომალდის ცალკეულ სადგომებს კი აღარ ნთქავდა, მთლიანად ხომალდს ემუქრებოდა დაუყოვნებლივ ჩაძირვით. საჭირო იყო სასწრაფო და, მასთან, მყარი, საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება.

ტალეირანს მტკიცედ ესმოდა, რომ საჭირო იყო ძველი რეჟიმის დაუყოვნებლივ ნგრევა და ბურჟუაზიის მიერ წამოყენებული ყველა რეფორმის გატარება, მაგრამ აუცილებელი იყო, მისი აზრით, ეს „თვითონ“ გაეკეთებინათ: მთავრობას ბურჟუაზიის საქმე უნდა ეკეთებინა ისე, რომ საქმე ხელიდან არ გაეშვა. რევოლუციური პროცესი ტალეირანისათვის, მისი სიცოცხლის დასაწყისიდან დასასრულამდე, არსებითად, სავსებით მიუღებელი, მტრული, დამღუპველი დარჩა. აჯანყებული მასის ხელში ძალაუფლების განუყოფელ გადასვლას არასოდეს, არც ერთი წუთით, გულწრფელი თანაგრძნობით არ მოჰკიდებია, არასოდეს მთელა არსებით არ შერიგებია. ამ მხრივ ის არასოდეს არავითარი ახალი იდეებით, ახალი პერსპექტივებით, გამათავისუფლებელი და „გამათანაბრებელი“ ოცნებებით არ ყოფილა გატაცებული, ზოგიერთი სხვა არისტოკრატისა, მაგალითად, ლაფაიეტის, ლაროშფუჟო-ლიონკურის ან მონმორანსის მსგავსად, რომლებსაც რევოლუციის წინა წლებში ეს სწრაფწარმავალი გატაცებები ჰქონდათ ხოლმე. ზიზღი და შიში — სხვა გრძნობა არასდროს ჰქონია ტალეირანს აჯანყებული მასის მიმართ.

• მაგრამ გამჭრიახი და ნათელი გონების პატრონი ტალეირანი ხედავდა, რომ სისუსტისა და ძალადობის, დამთმობლობისა და ჯიუტობის მონაცვლეობითი პოლიტიკა ყველაზე საშიში იყო შესაძლებელ პოზიციებს შორის. ხოლო შიში მოახლოებული მძაფრი, სისხლიანი გადატრიალების წინაშე ისე მძლავრი იყო მასში, მძულვარება ლალ-ჟღარდელი ყოფის პირობების მოსპობისადმი — ისეთი დიდი, რომ ტალეირანი, ვიდრე მტრის მხარეზე გადავიდოდა, შეეცადა — პირველად და უკანასკნელად თავის სიცოცხლეში — აშკარა ბრძოლა გაემართა მტერთან.

შემდეგ აღარასდროს დამართნია ეს. ბასტილიის აღებიდან ორი დღის შემდეგ, როცა პარიზი რევოლუციური ნაციონალური გვარდიის ხელშია უკვე, ხოლო მეფე ვერსალიდან პარიზს ჩამოსასვლელად ემზადება, რათა კმაყოფილება გამოთქვას მომხდარი ამბების გამო და ქუდი სამფეროვანი კოკარდით დაიმშვენოს, — 16 და 17 ივლისის ღამეს მარლის სასახლეში გამოცხადდება ოტენის ეპისკოპოსი, თავადი ტალეირანი, და მეფის ძმის, გრაფ დ'არტუას ნახვას ითხოვს. კარლ დ'არტუას უკვე მაშინაც იცნობდნენ ისეთ კაცად, რომელიც მეფის ოჯახის წევრებს შორის ყველაზე მეტად ემხრობოდა რევოლუციისათვის ენერგიულ სამხედრო წინააღმდეგობას. საუბარმა ორ საათზე მეტი გასტანა.

ტალეირანი დაჟინებით მოითხოვდა, დაუყოვნებლივ აშკარა საომარი მოქმედება დაეწყოთ, ყველაზე საიმედო ჯარის ნაწილები მოეხმოთ და ბრძოლა გაემართათ, ესლა რჩება გადარჩენის ერთადერთ შანსადო, ირწმუნებოდა ის. კარლი ამბობდა, მეფე არ დათანხმდებაო. ტალეირანი არ ეშვებოდა, ურჩევდა, ახლავე გააღვიძეთ მეფე და დაარწმუნეთ, წინააღმდეგობას მიმართოსო.

გრაფი დ'არტუა ლუდოვიკო XVI გასაღვიძებლად გაემართა. მაგრამ, როცა დაბრუნდა, ტალეირანს ამცნო, მეფემ გადაწყვიტა დაუთმოს რევოლუციურ ნაკადს და არავითარ შემთხვევაში ხალხის სისხლის არც ერთი წვეთის დაღვრას არ დაუშვებსო. ორივე მოსაუბრემ იქვე მიიღო გადაწყვეტილება. „რაც შემეხება მე, — თქვა გრაფმა დ'არტუამ — ჩემი გადაწყვეტილება მტკიცეა: ხვალ დილით მივემგზავრები, ვტოვებ საფრანგეთს“. ტალეირანმა ჯერ იფიქრა, ხელს ავალებინებ ამ განზრახვაზეო, საუბრის ბოლოს კი განუცხადა: „თქვენო უმაღლესობავ, ასეთ შემთხვევაში, როცა მეფე და პრინციები მონარქიის ინტერესებს და თავიანთ პირად ინტერესებსაც ბედის ანაბარად ტოვებენ, თითოეულ ჩვენგანს ისლა დარჩენია; ჩვენ — ჩვენს საკუთარ ინტერესებზე ვიფიქროთ“. კარლმა ტალეირანს შესთავაზა, ემიგრაციაში გაჰყოლოდა, მაგრამ ტალეირანმა უარი უთხრა.

ტალეირანს სძაგდა ბურბონები, ეს უსუსური, უგუნური,

ლაჩარი და მოუქნელი ადამიანები, რომლებსაც არც იმის სურვილი ჰქონდათ, წინასწარ დაენახათ საშიშროება, არც ბრძოლა სურდათ, როცა სხვა გამოსავალი აღარ რჩებოდა. ლუდოვიკო XVI მას მუდამ ეჯავრებოდა და ეჯავრებოდა სწორედ იმიტომ, რომ ხსენებული მეფე „იყო გულადი, როგორც დედაკაცი მშობიარობის უამს“¹.

ყველა ბურბონი შემდეგ ასეთივე „საპატივემულო“ შეიქნა მისთვის: კარლოს X, რომელსაც მუდამ ჩერჩეტ კაცად სთვლიდა, ლუდოვიკო XVIII, რომელიც თავისი სიმხდალით უფროს ძმას, გილიოტინაზე დაღუპულ ლუდოვიკოს აღმატებოდა.

ტალეირანი დარჩა. დარჩა, რა თქმა უნდა, არა იმიტომ, რომ გადაერჩინა ის, რის გადარჩენაც კიდევ შეიძლებოდა. როგორც ამას წერდა და ლაპარაკობდა შემდეგ. ამ შემთხვევაში ის ისევე აშკარად, ისევე უსირცხვილოდ, ისეთივე დარბაისლური სიღინჯითა და ცხოვრებისაგან დაბრძენებული ისეთივე ფილოსოფოსის გამომეტყველებით ცრლობს, როგორც ყოველთვის და ყველგან, საცა კი საქმე მისი საქციელის მოტივირებას ეხება.

არავინ და არც არა გადაურჩენია რა ტალეირანს არც რევოლუციის, არც ნაპოლეონის დროს; პირიქით, სულ მზად იყო, ხელი ეკრა ადამიანებისათვის, როცა ეს მისთვის ხელსაყრელი იყო, გილიოტინისაკენ ან ვენსენის თხრილისაკენ (საითაც, მაგალითად, სწორედ მან უბიძგა ენგიენის ჰერცოგს 1804 წ. მარტში). ტალეირანი იმიტომ დარჩა საფრანგეთში, რომ მათხოვრული ემიგრანტული ცხოვრება აეცდინა, რომ მდგომარეობის ახალ მეუფეებთან საერთო ენის გამონახვას ცდილიყო, „ხელახლა შეკაზმულიყო“, დავარდნილი ცხენი ახალ ტაიჭით შეეცვალა. იმ მომენტიდანვე, როცა გრაფმა დ'არტუამ თავის ძმასთან დამეფულ საუბრის შემდეგ

¹ Chaque jour diminue la sympathie pour Louis XVI dont M. Talleyrand a dit qu'il montra le courage d'une femme en couches". Stendhal. Courrier anglais, t. III, 1935, p. 76 (Paris, le 20 mai 1826).

ტაღეირანს განუცხადა, სამეფო ხელისუფლება უარს ამბობს შეიარაღებულ ბრძოლაზე. ტაღეირანი გაემიჯნა ბურბონებს და გამარჯვებულთა მხარეზე გადავიდა.

ტაღეირანი წამსვე ვარაუდობს: მართალია ბურჟუაზიამ გაიმარჯვა, მართალია ბურჟუაზიამ ერთი დაკვრით შემუსრა თავადაზნაურულ-აბსოლუტისტური წყობილება, მაგრამ ზოგ-ზოგ რამეში მას კიდევ გამოადგებიან ჩემისთანებიო. ის იმედოვნებს, რომ თუ ძვირფას ღროს ხელიდან არ გაუშვებს, თავის მომსახურებას შეტად სარფიანად გაჰყიდის. და არა მარტო იმიტომ, რომ ქვეიანი თავი აბია, არამედ იმიტომაც, რომ ამ თავს ჰფარავს ეპისკოპოსის მიტრა. აღმოჩნდა, რომ ამ უკვე მოდიდან გამოსულ თავსახურს თურმე არც რევოლუციისა და ღროს დაუქარგავს თავისი საცვლელი ღირებულება. საქმე ისაა, რომ სწორედ იმხანად, 1789 წ. ზაფხულის ბოლოს და შემოდგომაზე, დამფუძნებელი კრება შეწუხებულია მტკივნეული ფინანსური საკითხით: უნდა გამოეშვათ დიდძალი ქალაქის ფული, რომლისთვისაც მინიმალური უზრუნველყოფა მაინც უნდა მოენახათ. ასეთ უზრუნველყოფად გამოდგებოდა ის უზარმაზარი მიწის ფონდი, კათოლიკური ეკლესია რომ ფლობდა საფრანგეთში. საჭირო იყო სამღვდლოებისაგან მისი ჩამორთმევა და საზინაში ჩარიცხვა. აი აქ იჩინა თავი სიძნელებმა.

ჯერ-ერთი, როგორ დაარღვიონ კერძო საკუთრების შეუვალი და წმიდათაწმიდა პრინციპი? მოზეიმე ბურჟუაზიამ ეს იმდენჯერ და ისეთი მჭევრმეტყველებით გამოაცხადა, დაამტკიცა. დანერგა და ქებათაქებით შემოსა, ამავე ღროს მას ისე ეუბნოდა, აქამდე მისი მოკავშირე მასები ბასტილის იერიშის შემდეგ მანუფაქტურებს, სახლებსა და ზარაფხანებს არ მისეოდნენ, რომ ყოველთვის, როცა საკითხი თუნდაც შორეულად შეეხებოდა ქონებრივი ხასიათის ცვლილებებს, კრებას უეცრად აზრთა სხვადასხვაობა იპყრობდა, შეინიშნებოდა მერყეობა, უთანხმოება, ერთგვარი დაბნეულობა და გაუბედაობა. ხომ არ გამოიწვევდა ეს მაცდუნებელი მაგალითი საერთოდ ყველა მიწების გადანაწილების მოთხოვნას, ბიძგს „აგარაული კანონისაკენ“, მიწის რეფორმისაკენ ძმათა

გრაქნების სტილში, რომელთა სახელსაც იმხანად ისეთი შეშფოთებით ახსენებდნენ? მეორეც, ექსპროპრიაცია ეხებოდა დიდ, საუცხოოდ ორგანიზებულ წოდებას. სწორედ იმ სასულიერო წოდებას, რომელიც თუმცა მრავალი მტკიცე ძაფით იყო დაკავშირებული ძველ რეჟიმთან, მაგრამ აქამდე უდიდესი სიფრთხილით მოქმედებდა, რევოლუციის მტრების მხარეზე როდი გადასულა, და მიუხედავად იმისა, სოფლად მნიშვნელოვანი გავლენა ჰქონდა, ჯერ არსად იყო შემჩნეული კონტრარევოლუციურ პროპაგანდაში გლეხებს შორის. ცხადია, ბურჟუაზიულ კანონმდებლებს არც ის უნდოდათ, ეს ვეება, ათასხუთასწლიანი ორგანიზაცია ასე უცბად გადაემტერებინათ. ეკლესიისგან ჩანართმეული მიწები რომ მაშინვე გლეხობისთვის გადაეცათ, ასეთ შემთხვევაში კიდევ ექნებოდათ საფუძველი ეფიქრათ, რომ მატერიალური სარგებლობა, რასაც გლეხობა მიიღებდა, უვნებელს გახდიდა ნაწყენ-გალიზიანებული სამღვდელოების კონტრარევოლუციურ აგიტაციას.

მაგრამ საქმეც ისაა, რომ ამ მიწების დარიგება სულაც არ იყო განზრახული: მიწები ხაზინის გამგებლობაში უნდა გადასულიყო, ხაზინა კი თავის მხრივ საჯარო ვაჭრობით მათ გაყიდვას უზრუნველყოფდა. საშიში და მეტად მაცდუნებელი ხასიათის ძალადობა კერძო საკუთრების პრინციპისადმი, სამღვდელოების გადასვლა კონტრარევოლუციურ ბანაკში — აი რა პერსპექტივები წარმოუდგა შეშფოთებულ დამფუძნებელ კრებას თვალწინ.

არავითარი სხვა გამოსავალი, ამ კოლოსალური მიწის სიმდიდრის კონფისკაციის გარდა, არ ჩანდა. როგორ გაეკეთებინათ ისე, რომ მიწები ხაზინას წაეღო და ამავე დროს არავითარ კონფისკაციასაც აღგილი არ ჰქონოდა?..

აი სად გამოადგა ტალეირანს ეპისკოპოსის სანოსელი და მოძღვრის კვერთხი, აი აქ იყო რომ მიხვდა: თავისთავად ეძლეოდა შემთხვევა (რალა თქმა უნდა, უკვე უკანასკნელი ასეთი შემთხვევა), აეღო ამ ლამაზ, მაგრამ ერთობ მოძველებულ ნივთებში იმაზე გაცილებით მეტი, რასაც მათში თუნდაც ყველაზე უფრო მდიდარი ანტიკვარული მალაზია გაიმეტებდა.

მონარქიული პროვოკაციის — სამეფო ოჯახის ვერსალი-

დან პარიზში გადმოსვლის — საპასუხოდ პარიზელი ხალხის აჯანყებამ 1789 წ. 5 და 6 ოქტომბერს, რევოლუციური მოძრაობის ახალმა და ელვარე ტრიუმფმა — ყოველივე ამან ბოლო მოუღო ტალეირანის უკანასკნელ ყოყმანს, თუ მსგავსი რამ კიდევ შემორჩა ბასტილიის აღების შემდეგ. 9 ოქტომბერს. დამფუძნებელ კრებაში საეკლესიო მიწების ნაციონალიზაციის შესახებ წინადადებით გადმოსვლის წინააღმდეგ, თავის ყოფილ მეგობარ ქალს, ქალბატონ ლამბესკს, ტალეირანი შესანიშნავ წერილსა სწერს, რომელშიც რევოლუციის მხარეზე გადასვლას ამართლებს¹. „მე მგონია, თქვენ ხშირად უნდა მკიცხავდეთ, მაგრამ მაინც ვბედავ ფიქრს, რომ შემძლია თავი ვიმართლო. ასეა მუდამ: ჩემზე ან ძლიერ ცუდად ლაპარაკობენ, ან ძლიერ კარგად“. (აქ კი თავადი ტალეირანი მაგრად სცდება: მის შესახებ არავის ულაპარაკნია არასდროს არც „ძლიერ კარგად“ და არც თუ უბრალოდ კარგად). „ერთი ჭეშმარიტება უნდა შეიგნოთ: რევოლუცია, რომელიც ამჟამად ხდება საფრანგეთში, აუცილებელია ისეთი წესრიგის დროს, როგორშიც ჩვენ ვცხოვრობთ და ეს რევოლუცია, საბოლოო ჯამით, სასარგებლო აღმოჩნდება. ახლანდელი შფოთი და უბედურება იმითაა გამოწვეული, რომ ერთნი ლამობენ ხელი შეუშალონ ასეთებს, ხოლო მეორენი — დააჩქარონ. თავად-აზნაურობამ და სამღვდლოებამ წარმოიდგინეს, რომ ძველი ცრურწმენები კვლავაც სარგებლობას მოუტანს მათ, და რომ საფრანგეთში მხოლოდ მომთხოვნელობა შეიცვალა იმ ადამიანთა, რომელნიც მათ წოდებას არ ეკუთვნოდნენ. ფორმებს რომ აუხირდნენ. ამით შესაძლებლობა მისცეს (მოწინააღმდეგეებს), საქმე არსებითად განეხილათ. პირველი დავა რომ წააგეს, უფრო ცხოველი და უფრო მნიშვნელოვანი ჩხუბი წამოიწყეს. პირველ ორ წოდებას მარტო ვნებები გააჩნდა. ამიტომ მათ არც შეეძლოთ მოქმედების გეგმა შეედგინათ და ამ გეგმის შესაბამისად ემოქ-

¹ ტალეირანი—ქალბატონ ლამბესკს, 1789 წ. 9 ოქტომბერი. G. Lacour-Gayet. Talleyrand (1754 — 1838), t. IV, Mémanges, Paris, 1934, p. 21—28. შეზღომა—„Mémanges“-ი.

მედნათ. მესამე წოდება თავის უფლებებზე იმაღლებდა ხმას, ისინი მას გააჩნდა და გამარჯვებაც მისი უნდა ყოფილიყო. ყველაფერი, რაც მოხდა, მოხდა ომის ვითარებაში. მოცემული პოზიციის დროს შეუძლებელი იყო ექვი შეგპარვოდა იმაში, რაც მოხდა. ამიტომ აუცილებელი გახდა გარკვეული შეხედულების გამომუშავება, ამასთან, იმდენადვე გაბედულისა, რამდენადაც ამას გარემოება მოითხოვდა. საჭირო იყო უსაფუძვლო მოთხოვნილებათა და პირობითობის ვიწრო წრის გარღვევა, რათა გაცილებით უფრო ფართოდ შეგეხედა ურთიერთობებისათვის და შეხვედროდით ახალ ეპოქას, რომელსაც მოვესწართ“. არავის ეხერხებოდა ისე ბუნდად წერა, როგორც ტალეირანს, როცა საჭიროდ მიაჩნდა. მაგრამ შემდეგ ამ თავისებურ აღსარებას უფრო ემატება სინათლე: „მაშინ ნახევარგადაწყვეტილებების მიღება (prendre des demi-partis) საშიში იყო სუსტი ადამიანებისათვის და სასირცხო იმათთვის, ვინც თავის თავს უფრო აფასებდა. ერთადერთი საქციელი, რასაც ერთგვარი პატივისცემის ღირსად თვლიდნენ, იყო აზრის ხმამაღლა გამოთქმა. ყოველივემ, რაც შემდეგ მოხდა, თვალი ვერ აუხილა იმათ, ვისაც არა სურს ხედავდეს. ჯერაც ისეთი ილუზიებით საზრდოობენ, რომელნიც უკვე დანაშაულებრივი გახდა, ჯერაც ქიმერებს დასდევენ, რა არი თავი დაიმშვიდონ ამ დამამწუხრებელ სინამდვილეში, რომელსაც შეუძლებელია წინ აღუდგე. კვალდაკვალ მიჰყვენენ (მოძრაობას), ძალა არ შესწევთ და ჩნდება პრეტენზია მისი შეჩერებისა. ჯერაც, შესაძლოა, ვერ გაგველწიოს იმ უბედურებებისაგან, რაც უკვე გამოგვაცდევინა ამ განწყობილებამ, რომელიც იმდენადვე ბალღურია, რამდენადაც სასტიკი. მოვა დრო, ქალბატონო, როცა მე ჯეროვნად დამაფასებენ...

...რა თქმა უნდა, თქვენ გეტყვიან: რომ მე ძლიერ ცუდად მოვექეცი სამღვდელოებას. აი პასუხიც: მე ძალიან კარგად მოვექეცი მას; დარწმუნებული ვარ, ერთადერთი შესაძლებელი საშუალება ვიპოვე, რათა იმ საშინელი მდგომარეობისაგან მეხსნა, რაც სამღვდელოების თითქმის აბსოლუტურ მოსპობას ედრებოდა“.

მგვარი მსჯელობით ტალეირანი ყოველ შემთხვევისათვის ხელახლა იზღვევდა თავს (ან ფიქრობდა, ხელახლა ვიზღვევო) სამღვდლოფორსა და არისტოკრატიის თვალში. მაგრამ საღი და მკაფიო შეფასება სამეფო კარის და ორი პრივილეგირებული წოდების უგუნური პოლიტიკისა, რამაც 5 და 5 ოქტომბრის აფეთქება გამოიწვია, მეტად ნიშანდობლივია ტალეირანისათვის.

1789 წ. 10 ოქტომბერს, დილას — დამფუძნებელ კრებას, ხოლო საღამოს — მთელ პარიზს, თავბრუს დაახვია მოულოდნელმა, ზეადმტაცმა და გასაოცარმა ცნობამ. ნუ იტყვი, აკი ამ ცოდვილ საუკუნეშიც ცოცხალი ყოფილა ქრისტეს წმინდა მცნებანი, ჰემმარიტ ნეტარებას მორჩილებასა და სიღარიბეში ხედვიდეთო, რომ გვავალებს! საკურთხეველის უმაღლეს მსახურთ, ადამიანის სულის მოძღვართ, ყოველგვარი გარეგანი ზედდაწოლის გარეშე, ოდენ მოყვასისადმი უანგარო სიყვარულით აღძრულებმა ისურვეს, ყველაფერი, რაც აბადიათ, სამშობლოს ასასარგებლოდ გაიღონ, გაიხსენეს მათ, რომ უპოვარ და ნახევრადშიშველ მეთევზეების, პალესტინელ აპოსტოლების პირდაპირი მემკვიდრენი არიან და ნებაყოფლობით დათმეს მთელი თავიანთი მიწები! მუქთად! უსასყიდლოდ! მერედა ვინ არის ამ გმირობის ჩამდენი, ღირსი უნეტარეს ღვთისკაცის სახელისა? თავმდაბალი ეპისკოპოსი ოტენისა, იგივე (ერობაში) თავადი ტალეირან-პერიგორი! ღიახ, სწორედ მან, ისე რომ სიტყვაც არ უთქვამს სხვა სასულიერო პირებისათვის, საკუთარი გულზღურვალე გატაცებით აღტიკნებულმა წინადადება შეიტანა დამფუძნებელ კრებაში — წაეღო ხაზინას საეკლესიო მიწები და ამ კანონის მზა პროექტიც იქვე წარმოადგინა. განმარტებით ბარათში აღნიშნული იყო, რომ საეკლესიო საკუთრება არა ჰგავს ჩვეულებრივ კერძო საკუთრებას, რომ სახელმწიფოს თავისუფლად შეუძლია დაეუფლოს მას და რომ ეს ღონისძიება „შერწყმულია საკუთრების მკაცრ პატივისცემასთან“. „წინააღმდეგ შემთხვევაში, ამ ღონისძიებას უკუვაგდებდით“, — უშიშრად დასძენდა პრინციპული ავტორი.

ყველა ეს შენიშვნა, მაგრამ, რაც მთავარია, სასულიერო

წოდება კანონპროექტის ავტორისა, პირდაპირ მისწრება იყო რევოლუციური ბურჟუაზიისათვის. ეს იყო სწორედ ის, რასაც ასე საჭიროებდნენ: ეკლესია თვითონ იღებდა ინიციატივას თავის თავზე; ამიერიდან საქმე ეხებოდა არა კონფისკაციას, არამედ ნებაყოფლობით შემოწირულებას.

ისიც მართალია, რომ ერთგვარი 'შეუსაბამობა იგრძნობოდა: ოტენის ეპისკოპოსს უკვე დიდი ხანია მოპოვებულნი ჰქონდა ისეთი მორალური რეპუტაცია, როგორც ნაკლებად შეეფერებოდა აი ამგვარ ძველთაძველ ღვთისმოსავ წმინდანსა და უფლის მოსაგრეს. რომელიც ეკლესიას ქრისტიანულ სილატაკისკენ მოუწოდებდა. ცნობილი იყო, მაგალითად, რომ ახალგაზრდობის წლებზე თუ აღარაფერს ვიტყვი, თვით იმ მომენტში, რომლის შესახებაც ლაპარაკია, ოტენის ეპისკოპოსის სახელზე ორი სატრფიალო კავშირი ირიცხებოდა ერთდროულად და რომ ეს კავშირნი რაი ულად, მაგრამ მკიდროდ იყვნენ გადახლართულნი მის ფინანსურ საქმეებთან, ისე რომ ძნელად გაარჩევდი, ვისგან ყის რამდენი მიჰქონდა და იღებდა. ამბობდნენ (კამილ დემულენი ბეჭდავდა კიდევ თავის გაზეთში ამის შესახებ პროზად, სხვა ჟურნალისტები კი ლექსად), რომ ოტენის ეპისკოპოსი, რომელიც დღისით ეროვნულ დამფუძნებელ კრებაში ილწვის საკანონმდებლო საქმეებისათვის, საღამოობით, თავისი გადამღლეი საკანონმდებლო მუშაობის შემდეგ, ბანქოს სათამაშო კლუბებში და სხვა უფრო საეჭვო ადგილებში ისვენებს, სადაც დიდ ფულზე და დიდად აზარტულადაც თამაშობს ბანქოსო. ყოველივე ეს სავესებით სწორი იყო. ოტენის ეპისკოპოსის მტრებს არ სურდათ გაეგოთ, რომ ბანქო — არასაიმედო საქმეა. რომ სერიოზულმა ადამიანებმა (ტალეირანი კი — ეს იყო. უწინარეს ყოვლისა, კაცი სერიოზული და დაკვირვებული თავისი ჯიბის საკითხში) სხვა უფრო საიმედო შემოსავალზე უნდა იფიქრონ და რომ სწორედ ამით აიხსნება ორი ოპერაცია, რომლებსაც დაახლოებით იმავე ხანებში მიმართა კანონმდებელმა ეპისკოპოსმა: ჯერ — ერთი, ესპანეთის ელჩს, რომელიც პარიზში იყო ჩამოსული საფრანგეთთან მოლაპარაკების განსაახლებლად, ყურადღება მიაპყრობინა იმ გარემოებაზე, რომ ის, ტა-

ლეირანი, სხვა უამრავი საქმეების გარდა, ნაციონალური კრების დიპლომატიური კომიტეტის წევრიცაა და ესპანეთის ელჩმა ამ ცნობის საპასუხოდ ტალეირანი დაასაჩუქრა ასი ათასი ამერიკული დოლარით, ნიშნად ესპანეთის მთავრობის პატივისცემისა მისი სულიერი თვისებებისადმი; მეორეც, იმავე 1789 წ. შემოდგომაზე, თავის საყვარელს, გრაფის ასულს ფლავს, ტალეირანმა ძვირფასი ყელსაბამი გამოსთხოვა, რომელიც ხელად პარიზის ლომბარდში დააგირავა ოთხმოცდათორმეტ ათას ლივრად.

ორივე ოპერაცია საქვეყნოდ გახმაურდა და საზოგადოებრივი აზრი ამას ისე შეხვდა, რომ არავითარი თანაგრძნობა არ გამოუჩენია ოტენის ეპარქიის მღვდელმთავრის პრაქტიკული ტალანტებისადმი.

მაგრამ დამფუძნებელი კრებისა და ყველაფრისათვის ტონის მიმცემი ბურჟუაზიული საზოგადოებრივი აზრის წარმომადგენელთა დიდ უმრავლესობას ტალეირანი ახლა (დროებით) ცამდე აპყავდა. სამსახური, საეკლესიო მიწების საკითხში გაწეული მის მიერ, გაზვიადებასაც კი განიცდიდა. ის ხელმძღვანელ კანონმდებელთა პირველ რიგებში აღმოჩნდა ერთბაშად. იმ აღამიანებსაც კი, რომლებსაც არაფერი სწამდათ ტალეირანის. გულწრფელობისა, მიაჩნდათ, რომ უყოყმანოდ დაადგო თავისი ძველი გზები და რომ რევოლუციას შეუძლია ამიერიდან სრული ნდობა გამოუცხადოს. სამაგიეროდ, არისტოკრატთა ბანაკისა და, განსაკუთრებით, სამღვდელოების გააფთრებას საზღვარი არ ჰქონდა. „უნიჭო, პაწია ჭკუისა და ვეება თვითემაყოფილების მქონე, ბირჟის თაღლითი კალონის დროს, წესიერების შემრყვნელი თავის სერალში“, — ასეთი გახლდათ უწინ ოტენის ეპისკოპოსი; „ახლა კი ის გულცივია ზიზლისადმი, ქურდობას ასწავლის, ფიცისგამტეხობას, განხეთქილებებს თესავს და იმავ დროს მშვიდობის მაცნედ მოაქვს თავი“. ასე ასხამდა ხოტბას (ლექსად) კონტრრევოლუციური გაზეთი „Les Actes des Apôtres“ ტალეირანს საეკლესიო ქონების სეკვესტრთან დაკავშირებით.

სამაგიეროდ დამფუძნებელ კრებაში ამ მომენტიდან ტალეირანის პოპულარობა სწრაფად იზრდება.

ტაღეირანის კარიერა პარლამენტში ბრწყინვალედ ვითარდება. მას ავალეებენ მოხსენებებს უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე. ბოლოს, როგორც რევოლუციის ერთგულ და გულმხურვალე მოღვაწეს, დამფუძნებელი კრება 1790 წ. თებერვალში პირველხარისხოვანი მნიშვნელობის პოლიტიკურ საქმეს ანდობს. პროვინცია კიდევ უფრო მეტად განიცდის ყოველგვარი კონტრარევოლუციური ბროშურების, ფურცლების, ლექსების და პამფლეტების მოზღვავებას, ვიდრე პარიზი. ამიტომ ტაღეირანს დაავალეებენ, მიმართოს, ასე ვთქვათ, ფრანგ ერს სიტყვით, რათა დამფუძნებელი კრების სახელით მხნეობა შემატოს მოქალაქეებს და რევოლუციური ენთუზიაზმი გააღვივოს მათში. ტაღეირანმა დაუკოვნებლივ შეასრულა ეს დავალეება და შეასრულა პირნათლად: „დეპუტატები ტ ი რ ო დ ნ ე ნ, ტაშს უკრავდნენ, გულაჩუყებულეები და აღფრთოვანებულნი იყვნენ“. ეს მოხდა 10 თებერვალს, ხოლო 16 თებერვალს დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარედ ირჩევენ. „რევოლუციონერი“ ეპისკოპოსი არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა როიალისტურ და ნახევრადროიალისტურ ორგანოებსა და პამფლეტებს, რომლებშიც მას გააფთრებით ესხმოდნენ თავს, და მტკიცედ მიაბიჯებდა წინ.

ფედერაციის დღესასწაულის წინ ტაღეირანის პოპულარობა არაჩვეულებრივადაა გაზრდილი; გაზეთები აღნიშნავენ: გამვლელები, ქუჩაში რომ ხვდებიან მას, ჩერდებიან და მხურვალედ ესალმებიანო.

ხალხის მასა შეიტყობს, ტაღეირანი ამა და ამ მეჯლისზეაო, მიაშურებს, დანჯრების ქვეშ იკრიბება და ხმამალალი შეძახილებით მოუხმობს, და როდესაც ფანჯარაში ტაღეირანი გამოჩნდება (ხელმარცხხით მას სიიესი უდგას, სელმარჯვნივ — მირაბო), ოვაცია ერთბაშად იზრდება და „ყვირილისა და ტაშისცემის გრილად“ იქცევა.¹ ამ მომენტში ის ყველაზე

¹ Bernard de Lacombe. Talleyrand, évêque d'Autun. D'après des documents inédits, Paris, 1903 p. 197 et 229.

პოპულარულია, სახელგანთქმულ ტრიბუნს მირაბოსაც კი ჩრდილავს... რევოლუციურად განწყობილი ადამიანები აღფრთოვანებით იმეორებენ ტალეირანის მგზნებარე რევოლუციურ სიტყვას, რომელიც ორჯერ — 7-8 ივნისს წარმოთქვა, და მხარი დაუჭირა 1790 წ. 14 ივლისს პარიზში ფედერაციის ზეიმის მოწყობის დეკრეტს.

1790 წ. ტალეირანს ერთიანი მეტრული სისტემის პროექტის შემუშავება დაავალეს. რასაც ქველებური, მოუხერხებელი. ქვეყნის სხვადასხვა ნაწილის მიხედვით განსხვავებული ზომითი სისტემა უნდა შეეცვალა. ასეთ პროექტს უკვე იმუშავებდნენ ინგლისში და ტალეირანსაც განზრახული ჰქონდა რეფორმის ინგლისელ ინიციატორთან რიგს-მიულერთან ერთად ემუშავა¹. მაგრამ ვილიამ პიტს არ ეკავნიკა ეს რეფორმა. ეგეტ რომ არა, სულ ერთია იგი წინააღმდეგი იყო ფრანგ რევოლუციონერებთან რაიმენაირად დაახლოებისა; თუნდაც ეს დაახლოება წმინდა მეცნიერულ და ტექნიკურ ნიადაგზე მომხდარიყო. ამრიგად, საქმე ჩაიშალა. ტალეირანი მეტად გაკვირდა. მას უკვე მოესწრო ძალზე ოპტიმისტურად გაემხნეებინა დამფუძნებელი კრება ორივე ქვეყანას შორის შეცხიერული და დიპლომატიური კავშირის დამყარების პერსპექტივით.

მეტრული სისტემა საფრანგეთში გატარდა, მაგრამ მოგვიანებით, როცა ტალეირანო უკვე დიდი ხანია ემიგრაციაში იმყოფებოდა. როგორც ქვევით დავინახავთ, სწორედ ამ საგანზე მოლაპარაკების განახლება მოიმიზეზა ტალეირანმა. როცა 1792 წელს თავისთვის საზღვარგარეთული პასპორტი დასტყუა დანტონს.

ახალ გზაზე შემდგარი და დამფუძნებელი კრებასათვის მოღვაწე ოტენის ეპისკოპოსი არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა მისდამი მეტრულად განწყობილი პრესის ლანქლვა-გინებას. მისთვის ახლა მნიშვნელოვანი იყო ახალი პატრონების

¹ ო. ს. ტაროსელსკაია-ნიკიტინა. 1789—1794 წ. წ. საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუციის პერაოდის მეცნიერებისა და ტექნიკის ისტორიის ნარკვევები.

აზრი, იმ ახალი პატრონებისა, რომლებიც ისევე სძაგდა, როგორც სძაგდა თავისგანვე მიტოვებული არისტოკრატები და ეპისკოპოსები. მეტიც, ახლებს ჩუმჩუმად კიდევ დასცინოდა: ისინი აღიზიანებდნენ თავიანთი მანერებით, ენითა და ტონით, სრულიად უცხო ცხოვრების ნირით. მაგრამ მათ ხელში იყო ძალაუფლება და, მაშასადამე, ფულიც. ტალეირანი არასდროს არ ბრწყინავდა ორატორული ხელოვნებით, თუმცაღა, არც თუ მაინცდამაინც მიუწევდა გული აბობოქრებულ ტრიბუნებისაყენ. იგი შეეცოცდა სხვადასხვა კომიტეტებში, დიპლომატიურში, ფინანსურში — სადაც შეიძლებოდა წყნარად და განსაკუთრებული რისკის გაუწევლად მოეთბო ხელი. „იციოთ, — ასწავლიდა ის შემდგომ ბარონ ვიტროლს, — არასდროს არ უნდა იყო ღარიბი, *il ne faut pas être pauvre diable*. რაც შემეხება მე, — ყოველთვის მდიდარი ვიყავი“. თვით ლუდოვიკოები და ნაპოლეონები სანდონი არ არიან, მაგრამ ოქროს რგოლები, რომლებზედაც მათი პორტრეტებია ამოჭრილი, სავსებით და ყოველგვარ გარემოებაში სანდოა. ასეთი იყო მუდამ თავად ტალეირანის ცხოვრების სახელმძღვანელო პრინციპი.

სამღვდელოებას და თავად-აზნაურობას გაშმაგებით შეისძულდა იმ ინსტიტუტური როლისათვის, რომელიც საეკლესიო ქონების რეკვიზიციის საქმეში გამოიჩინა. მაგრამ ისინი უძლურნი იყვნენ და ამიტომ ტალეირანისათვის არავითარ ინტერესს არ წარმოადგენდნენ. ეროვნულ კრებაში გამარჯვებულმა ბურჟუაზიამ დემონსტრაციულად უძღვნა მადლობა ოტენის ეპისკოპოსს, რომლისგანაც ასე დროულად მიიღო შველა: აირჩია ნაციონალური კრების პრეზიდენტად, როგორც უკვე ვთქვით. ტალეირანი თავბრუდამხვევი სისწრაფით მიიწევდა წინ.

ფედერაციის გრანდიოზულ დღესასწაულზე (1790 წ. 14 ივლისს, ბასტილიის აღების პირველ წლისთავზე) ტალეირანი გამოჩნდა თავის ეპისკოპოსის სამოსელში იმპოზანტურად გამოწყობილი, სასულიერო პირების თანხლებით, რომელნიც ეკლესიის ახალ წყობას ემხრობოდნენ. თავის პიროვნებით ის ასახიერებდა ქრისტიანული ძმობისა და რევოლუციური ძმო-

ბის შეერთებას ერთ პარმონიულ მთლიანობად. ის აღმოჩნდა მოქმედების ცენტრში, საზეიმოდ აკურთხა მეფის ოჯახი, ეროვნული გვარდია, ეროვნული კრების წევრები, მის წინაშე ქუდმოხდილ ხალხის ურიცხვი გროვა, პარაკლისი გადაიხადა საკურთხეველთან, რომელიც უზარმაზარ მოედნის შუაგულში აეგოთ. ქრისტეს ამ უმორჩილესმა მონამ, ამ არისტოკრატმა, ესოდენ უნაგაროდ მოღვაწემ სამშობლოს აღორძინებისათვის, ამ დღეს ლამის გულაჩუყებამდე მიიყვანა გარს-მოჯარული ზღვახალხი.

სხვათა შორის, თვითონ ტალეირანიც მუდამ სიამოვნებით იგონებდა ამ დღეს და აი რად: განთავისუფლდა თუ არა საღამოხანს, დრო აღარ დაუქარგავს, პირდაპირ სამორინეში გაექანა და ისეთი იღბალი დაეცა, რომ ბანკი მოხსნა. ამის შემდეგ მხიარულ სადილზე გაემართა ნაცნობ მანდილოსანთან (გრაფის ცოლ ლავალთან). სადილის შემდეგ ისევ წავიდა ბანქოს სათამაშოდ, ოღონდ ამჯერად სხვაგან, და აქ უკვე პირდაპირ საოცარი რამ მოხდა, რაც იშვიათად მოსწრებია ბანქოს ისტორიას: მან ხელმეორედ მოხსნა ბანკი! „მე ქალბატონ ლავალთან მივბრუნდი მაშინ, რომ ოქრო და ბანკის ბილეთები მენახებინა მისთვის. სულერთიანად ნადავლით ვიყავ გამოტენილი. სხვათა შორის, შლიაპაც კი სავსე მქონდა“. ასეთი აღფრთოვანებით უამბობდა ამ ბედნიერ შემთხვევას ლეგიტიმისტ ბარონ ვიტროლს მრავალი წლის შემდეგ. როცა საუბარი 1790 წ. 14 ივლისის რევოლუციური ძმობის დღესასწაულის შესახებ ჩამოვარდა¹.

მალე ტალეირანს ისევ გამოადგა ეპისკოპოსის მიტრა: მან ეპისკოპოსებად აკურთხა ეკლესიის ახალი წყობისადმი ფიც-მიცემული მღვდლები, რომელთა კურთხევა აკრძალა პაპმა და რომლებიც სხვა ეპისკოპოსებს არ სურდათ ეკურთხებინათ.

პაპმა ამის საპასუხოდ ეკლესიისაგან განკვეთა ტალეირანი. მაგრამ განკვეთილს ყურიც არ შეუბერტყავს და თავის საქმეს განაგრძობდა. მან მედგრად და საქვეყნოდ უარჰყო პაპის უფლება საფრანგეთის სამღვდლოების მიერ ეკლესიის ახალი

¹ „Mémoires et relations politiques du baron de Vitrolles“ t. III, Paris, 1884, p. 451 (Notes).

წყობისათვის ფიცის მიცემის აკრძალვისა. წარუდგინა კრებას (1791 წ. შემოდგომაზე) ვრცელი მოხსენება სახალხო განათლების შესახებ, შედგენილი რევოლუციის მოთხოვნილებების შესაბამისად. და გააკეთა რა ყველაფერი თავისი კარიერისათვის, რის გაკეთებაც შეიძლებოდა ეპისკოპოსად ყოფნით კრებაში, როგორც იქნა, ბოლოსდაბოლოს, სამუდამოდ მოაცილა ეპისკოპოსის სამოსელი: პაპისმიერი განკვეთა ხომ, არსებითად, მის მუდმივ წადილს შეადგენდა, თავი დაეღწია სასულიერო წოდებისათვის და ერისკაცობას ზიარებოდა.

სულ მალე ტალეირანის სამსახური რევოლუციას იმ ასპარეზზე დასჭირდა, სადაც ტალეირანს ბედმა აჩვენა თავისი ისტორიული სახელი მოეხვეჭა — დიპლომატიურ ასპარეზზე. საფრანგეთის მთავრობას უკვე 1791 წ. დასასრულიდან აფიქრებდა მონარქიულ ევროპასთან მოსალოდნელი ომი. 1792 წ. ტალეირანი ლონდონს მიავლინეს, დაერწმუნებინა ვილიამ პიტტი, ნეიტრალური დარჩენილიყო მომავალ შეტაკების დროს. „ინგლისთან დაახლოება ქიმერა როდია, — მაშინვე განაცხადა ტალეირანმა, — ორი მეზობელი ერი, რომელთაგან ერთი თავის კეთილდღეობას ძირითადად ვაჭრობაზე აფუძნებს, ხოლო მეორე — მიწათმოქმედებაზე, საგანთა ურყევი ბუნებით მოწოდებულია თანხმობისათვის, ურთიერთგამდიდრებისათვის“.

ლონდონში ლამის ხიშტებით შეხვდნენ. ფრანგ ემიგრანტებს სძულდათ და სძაგდათ „ეს ინტრიგანი, ქურდი და გაკრეჭილი ბერი“. პიტტი თუმც ნაკლებ ებოდიშებოდა ემიგრანტებს, მაგრამ სამაგიეროდ სამეფო ოჯახი გეორგ III მეთაურობით და ინგლისის მთელი არისტოკრატია დიდად უწევდნენ ანგარიშს. დედოფალი, რომელსაც აუდიენციის დროა ტალეირანი ყველა საჭირო ცერემონიის დაცვით. თავდახრილი სამტემში მიიწახლა, გატრიალდა და წავიდა. ლონდონის ქუჩებში საფრანგეთის წარგზავნილს ხან ხმადაბლა, ხან ხმამაღლა ავინებდნენ. მასზე და მის თანამგზავრებზე თითოთ უჩვენებდნენ. მაგრამ აქაც, საერთაშორისო არენაზე, ტალეირანმა აჩვენა, აჩვენა პირველად, თუ რა უბადლო დიპლომატიურ ინტრი-

განს წარმოადგენდა. მას ისეთი მეფური სიდიადით ემარჯვებოდა არ შეეძინია ის, რის შემჩნევაც არ სურდა, შეეძლო ისე მშვიდად და დაუდევრად ელაპარაკა და მოქცეულიყო მაშინ, როცა სჭირდებოდა. ისე არტისტულად განესახიერებინა თავისი ღრმა მორალური სიმართლის შეგნება, რომ ამ წკიპურტებსა და გამოზღომებს სად შეეძლოთ მისთვის ნირი ეცვლევინებინათ! მისია თითქმის წარმატებით შეასრულა, ყოველ შემთხვევაში, ინგლისის გამოლაშქრება წელიწადზე მეტი ხნით გადაიწია. ინგლისელები, სხვათა შორის, საფრანგეთის წარმომადგენლის თვით პიროვნებაზე განაცვიფრა. ერთხმად აღიარეს, რომ ის სრულიად არა ჰგავს ფრანგს. იყო ცივი, თავდაპირველი. ლაპარაკობდა ამაყად, ცოტას, და განზრახ ბუნდოვნად; ძალზე ეხერხებოდა სხვისთვის ყურის გდება და მოწინააღმდეგის ოდნავი გაუფრთხილებლობის თავის სასარგებლოდ გამოყენება.

1792 წ. ივლისის პირველ რიცხვებში ტალეირანმა უკვე დაამთავრა თავისი მისია ლონდონში და პარიზს დაბრუნდა. გავიდა ერთი თვე მისი დაბრუნებიდან და 10 აგვისტოს, თავისი თხუთმეტსაუკუნოვანი არსებობის შემდეგ, დაეცა საფრანგეთის მონარქია.

6

მოდიოდა ისეთი მრისხანე დრო, რომ ყოფილი ეპისკოპოსის მთელი მოხერხებულობა შესაძლოა უძლური გამომდგარიყო თავის გადასარჩენად. რა თქმა უნდა, ტალეირანმა იმ წამსვე ითავა შეედგინა ნოტა, რომელსაც დიდი ბრიტანეთის მთავრობისათვის საფრანგეთის რესპუბლიკად გამოცხადება უნდა ემცნო. „მეფე მალულად ძირს უთხრიდა კოხსტიტუციას, რომელშიც მას ასეთი მშვენიერი ადგილი მიაკუთვნეს. პირდაპირ სკანდალური სიუხვით იღვრებოდა ოქრო მეფის ხელიდან და ხდებოდა მოსყიდვები, რომ ჩაეხშოთ ან შეენელებინათ მისი შემაშფოთებელი მგზნებარე პატრიოტიზმი“. ასე ალალ რევოლუციონერივით ბოლმამორეული

ლაპარაკობდა ტალეირანი თავის ნოტაში და ლუდოვიკო XVI ჩამოგდებას გამართლებას უძებნიდა უცხო სახელმწიფოების, პირველ რიგში, ინგლისის თვალში.

და თითქმის სწორედ იმავე დღეს, როდესაც ეს მკაცრი რევოლუციური პათოსით გამსჭვალული ნოტა დაწერა, ტალეირანმა უკვე გადადგა პირველი ნაბიჯები, დაუყოვნებლივ უკანმოუხედავად საზღვარგარეთ მოსაკურცხლად. გამოცხადდა დანტონთან და საზღვარგარეთული პასპორტი მოსთხოვა იმ საბაბით, რომ აუცილებელია ინგლისთან შეთანხმების მიღწევა სიგრძისა და წონის საერთო ერთეულების მისაღებადო. შოტივი კუროზულად ყალბი და აშკარად მოგონილი იყო. მაგრამ აბა რას წარმოიდგენდა დანტონი, თუ ემიგრირებას აპირებდა ინგლისში სწორედ ის ადამიანი, რომელმაც ხუთიოდე დღის წინ ნოტა გაუგზავნა ინგლისს პირადი ხელმოწერით, სადაც ისეთი შეუქვალობით დაასაბუთა მონარქიის დამხობის სრული აუცილებლობა და რევოლუციის იმ გაღრმავების უცილობელი სისწორე და საფუძვლიანობა, 10 აგვისტოს რომ მოხდა. დანტონი დათანხმდა. პასპორტი საბოლოოდ გაფორმებულ იქნა 7 სექტემბერს, ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ ტალეირანი ინგლისის ნაპირზე გადმოვიდა.

პატარა დაგვიანება — და მისი თავი ეშაფოტიდან დაგორდებოდა იმავე 1792 წელს. ამის მტკიცება სავსებით კატეგორიულად შეიძლება: საქმე ისაა, რომ მეფის ცნობილ „რკინის კარადაში“, რომელიც რევოლუციური მთავრობის ბრძანებით იქნა გაღებული, აღმოჩნდა ორი დოკუმენტი, დამამტკიცებელი იმისა, რომ ტალეირანი მეფეს ჯერ კიდევ 1791 წ. გაზაფხულზე ფარულად სთავაზობდა თავის სამსახურს. ეს იყო მაშინვე, როგორც კი მირაზო გარდაიცვალა. ტალეირანს მაშინ ყველა საფუძველი გააჩნდა იმედი ჰქონოდა, რომ სწორედ მას შეახვედრებდნენ იმ გასამრჯელოს, რომელსაც მსგავსი ფარული სამსახურისათვის მირაზო იღებდა. რა თქმა უნდა, ტალეირანი მეფის მოტყუებას ვარაუდობდა. გარიგება რატომღაც ჩაიშალა, მაგრამ კვალი დარჩა. თუმცა ძალზე სუსტი (ტალეირანი ზედმიწევნით ფრთხილი იყო); და, როგორც ვთქვით, კიდევ გამჟღავნდა. კონვენტის 1792 წ. 5 დეკემბრის დეკრეტით ტა-

ლეიჩანის წინააღმდეგ ბრალდება აღიძრა, ინგლისიდან გამოგზავნილმა ახსნა-განმარტებამ ვერაფერი უშველა, და იგი ოფიციალურად გამოაცხადეს ემიგრანტად.

გარკვეული სახით ეს ტალეიჩანის ცხოვრების დამსხვრევას წარმოადგენდა --- ან ჩანდა მაინც ასე.

გზა საფრანგეთისაკენ მისთვის მოკრილი იყო თუ სამუდამოდ არა, ყოველ შემთხვევაში, მეტად დიდი ხნით. ფული თან 750 გირვანქა სტერლინგი ჰქონდა, და არავითარი შემოსავალი არ იყო მოსალოდნელი. ლონდონს ჰიანჭველებივით მოსდებოდხენ ემიგრანტი როიალისტები. მათ არ დააყოვნეს პრესის საშუალებით განეცხადებინათ, ოტენის ყოფილმა ეპისკოპოსმა თავისი საქციელით დაიმსახურა, რესტავრაციის შემთხვევაში უბრალოდ კი არ ჩამოვახრჩოთ, არამედ „ურმის თვალზე გავაკრათო“; მაგრამ ლონდონში სხვაგვარი ტიპის ემიგრანტებიც იყვნენ — „1789 წლის ადამიანები“, როგორც მათ უწოდებდნენ — ისინი უფრო შემწყნარებლურად უყურებდნენ ტალეიჩანს, ასე რომ. შედგა პატარა წრე, სადაც იგი მიიღეს. ბოლოსდაბოლოს დამშვიდებულ ცხოვრებას ეწვია და როგორც ყოველთვის, არც ახლა დასტყობია რაიმე დაბრუნების ან დაჩაგრულობის ნასახიც კი. ემიგრანტი როიალისტები, მათი გონებრივი სილატაკის გამო, სულით და გულით ეჯავრებოდა. კერძოდ იმ გრანდიოზული ამბების სრული. ბალღური შეუმეცნებლობის მიზეზით, საფრანგეთში რომ დატრიალდა.

ტალეიჩანისათვის უკვე მაშინ (და უფრო ადრეც, ბასტილიის აღებისთანავე) იყო ნათელი, რომ რანაირი სიურპრიზებიცა და ცვლილებანიც არ უნდა დაჰბედებოდნენ საფრანგეთს, ერთი რამ სავსებით დამტკიცებულია: ძველი ფეოდალურ-თავადაზნაურული რეჟიმი იმ სახით, რა სახითაც ის 1789 წლამდე არსებობდა, უკვე აღარასდროს დაბრუნდებოდა. მეტიც: აღარ დაბრუნდებოდა არც ერთი ასე თუ ისე მისთვის დამახასიათებელი ნიშანი, და ეს მაშინაც კი, თუ რაიმე განგებით ბურბონების დინასტია აღდგენას ელირსებოდა. მაგრამ ჯერჯერობით მას ბურბონების დაბრუნების არავითარი იმედიც არა ჰქონდა.

ამიტომ ტალეირანი აინუნშიაც არ აგდებდა ემიგრანტი როიალისტების გაშმაგებულ თავდასხმებს და ბრაზიან გამოხდომებს, რომლებსაც ფრანგული გინების ლექსიკონი მთლიანად შემოეცლებოდათ, როგორც კი სიტყვა საძაგელ „გაკრე-ქილ ბერზე“ ჩამოვარდებოდა. ტალეირანის აზრით: ეს თეთრი ემიგრანტები მიცვალებულთა გვაგებია, რომელთა დაფლვა რატომღაც დავიწყნიათ, ეგაა და ეგ. მაგრამ ზოგიერთი, და საგრძნობი უსიამოვნების მიუყენება მისთვის ირიბი გზით ემიგრანტებს მაინც შეეძლოთ და ეს შესაძლებლობა არც გაუშვიათ ხელიდან.

ერთ მშვენიერ დღეს (ეს იყო 1794 წ. იანვარში) ინგლისის მთავრობამ უბრძანა სასწრაფოდ დაეტოვებინა ინგლისი და სადაც უნდოდა წასულიყო. მაგრამ სად? მონარქიულ კონტინენტურ ევროპაში ვერ გამოჩნდებოდა, იქ მისი სახელის ხსენება მეტ ბრავს იწვევდა, ვიდრე ინგლისში, ხოლო ემიგრანტებს, მის მტრებს, იქ მეტი გავლენა ჰქონდათ, ვიდრე ლონდონში. რჩებოდა ამერიკა. და ტალეირანიც ფილადელფიისაკენ გაემართა. ნორჩი და ჯერ ისევ უცნობი ახალი ქვეყანა თავისთავად ტალეირანს იოტის ოდენადაც არ აინტერესებდა. „ჩავედი იქ. ახალი საგნები, რომლებითაც ჩვეულებრივ დაინტერესებულია მოგზაური, მხოლოდ ზიზღს მაგრძნობინებდა. მიძნელებოდა მცირეოდენი ცნობისმოყვარეობა მაინც აღმეძრა ჩემში“. ნიშანდობლივია, თუ რა თვითკმაყოფილებით აცხადებს ის ამას, მაგრამ კიდევ უფრო ნიშანდობლივი ისაა, რომ ამ სიურპრისით დაცლილ სულს მართლაც არასდროს და ირავის მიმართ არა ჰქონია „ცნობისმოყვარეობა“ — არც საგნების მიმართ, არც ადამიანებისადმი, თუ ისინი მის საკუთარ მატერიალურ მოსაზრებებთან და ინტერესებთან არ იყვნენ დაკავშირებული. ამიტომაც ის ასე სიტყვაძვირი და უღიმღამო იმ შეშთხვევებში. როცა უხდება იმგვარ რამეებზე ილაპარაკოს, რასაც პირადად მასთან დამოკიდებულება არ ჰქონია.

1942 წ. ვაშისგტონში გამოქვეყნდა ადრე გამოუცემელ დოკუმენტების კრებული — ტალეირანის წერილები და მემუარები, რომლებიც ამერიკაში მისი ყოფნის 1794—1796 წ. წ.

პერიოდს ეხება¹. ეს დოკუმენტები თავადის პოლიტიკური მოღვაწეობის ანალიზის თვალსაზრისით დიდ ინტერესს არ შეიცავს, უფრო საყურადღებოა, როგორც XVIII საუკუნის ბოლო წლების შეერთებული შტატების ეკონომიური და ფინანსური ურთიერთობის ისტორია. ერთი რამ უდავოა: ტალეირანს ეგონა გაცილებით ხანგრძლივ მოუხდებოდა ამერიკაში ყოფნა, ვიდრე ეს სინამდვილეში აღმოჩნდა. დოკუმენტები მთლიანად ეკონომიური და ფინანსური საკითხებისადმი და კომბინაციებისადმი მიძღვნილი; ტალეირანს აშკარად სურს სპეკულირება მიწების ყიდვა-გაყიდვით, ევროპაში ამერიკელი კაპიტალისტების მიზიდვით; ამ მიზნით ზოგ მათგანთან საგულდაგულო საქმიან მიწერ-მოწერასაც კი მართავს. დოკუმენტები გვიჩვენებს, რა საფუძვლიანად გარკვეულა ტალეირანი, თუ მომგებიანად რა პირობებში უნდა დაგებანდებინა კაპიტალი მიწებით სპეკულაციის დროს ამერიკაში. ის განჰკერტს, რომ ამერიკა ევროპის მანუფაქტურული საქონლისა და ფაბრიკატების გასაღების მდიდარი ბაზარი გახდება, იმითომ, რომ მისი აზრით, ამერიკის მრეწველობა თავის შედარებით ნელ წინსვლაში კიდევ დიდხანს ვერ გაუსწორებს ნაბიჯს სწრაფად მზარდ მოსახლეობას და ფუფუნებისადმი მიდრეკილების განვითარებას გაბატონებულ კლასში².

შეერთებული შტატების პოლიტიკურ წრეებთან დაახლოება ტალეირანმა ვერ მოახერხა. ვაშინგტონმა არ ისურვა მისი შიღება. მას საკმაოდ ბევრი რამ ჰქონდა გაგებულთა ტალეირანის მრავალგვარ სათნოებათა შესახებ პარიზში მყოფ ამერიკის რეზიდენტის, გუბერნატორ მორისის კარგად ცნობილი წერი-

¹ „Talleyrand in America as a financial promoter. 1794 1796. Unpublished letters and memoirs. In three volumes“. Volume II. Translated and edited by Hans Huth and Wilma Pigh. Washington, 1942.

² ჩვენ ხელთ გვქონდა ამ სამტომიანი გამოცემის მარტო ერთი (მეორე) ტომი, მაგრამ ის ტალეირანის ამერიკაში ჩასვლით იწყება, ბოლო დოკუმენტები კი უკვე 1796 წ. დასაწყისითა დათარიღებული. ასე რომ გაურკვეველია, რა შინაარსისა პირველი და მესამე ტომი. ფრანგული დედანი დღემდე არ გამოცემულა. კრებული მთლიანად ინგლისურ ენაზეა დაბეჭდილი.

² იქვე, გვ. 126.

ლების მეშვეობით. გულმხურვალე ქომაგი და ჩვენი თანამედროვე აღფრთოვანებული თაყვანისმცემელი ტალეირანისა — ანა დოდი ცდილობს ვაშინგტონის უარი უმთავრესად დიპლომატიური ხასიათის მიზეზებით ახსნას: სახელდობრ, საფრანგეთის ოფიციალური წარმომადგენლის (კონვენტისაგან) ფოშეს პროტესტით, რასაც გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებს¹. ასე იყო თუ ისე, სახელგანთქმულმა პრეზიდენტმა თავი შეიკავა ცდუნებისაგან და უარი თქვა გაეცნო ოტენის ყოფილი ეპისკოპოსი, ვისი ამურული და საბირჟო თავგადასავლები დიდი ხანია ცნობილი იყო მისთვის. ტალეირანის ყველა ცდა ამაო აღმოჩნდა.

ამერიკაში ის ენერგიულად ჩაება მიწების სხვადასხვაგვარ სპეკულაციაში, და როგორც ჩანს, წარმატებითაც. მაგრამ საფრანგეთის პოლიტიკა სულ უფრო მეტად იქცევა ტალეირანის ყურადღებას, ამერიკის ეკონომიკის საკითხები თანდათან დავიწყებას ეძლევა. და მხოლოდ მას შემდეგ, რაც გამეფდა დირექტორია, „ახალი მდიდრებით“, აჟიოტაჟითა და გამდიდრების კულტით, ბარასებით, ტალიენებით, მტაცებელი მოიჯარადრეებითა და ბანკირ უვრარებით, დაჰკრა სამშობლოში დაბრუნების დიდი ხნის ნანატრმა ზარმა. ტალეირანს ისე მოაბეზრა თავი ამერიკამ, მხოლოდ შემთხვევას ელოდა, მოლაპარაკება გაება რევოლუციურ მთავრობასთან სამშობლოში დაბრუნების ნებართვის გამოსათხოვად. რა თქმა უნდა, ამაზე ფიქრი მხოლოდ 9 თერმიდორის, განსაკუთრებით, 1 პერეილის შემდეგ შეეძლო, როცა წარუმატებელ აჯანყებას მუშათა გარეუბნების განიარაღება მოჰყვა 1795 წ. ზაფხულის დასაწყისში. ის დიდ ცდაშია და უკვე 1795 წ. 4 სექტემბერს საფრანგეთში დაბრუნების ნებართვას იღებს. აქ ძლიერ დაეხმარა სწორედ ის სიძულვილი, რითაც ემიგრაციაში იყო გარემოცული. მოახსენებდა რა კონვენტს ტალეირანის შესახებ 1795 წ. 4 სექტემბრის სხდომაზე, შენიებ თქვა: „მე გთხოვთ მისთვის რესპუბლიკის სახელით, რომელსაც კი-

¹ Anna Bowman Dodd. Talleyrand. The training of a statesman. 1754—1838. New York, 1927, p. 312—315.

დევ გამოადგება თავისი ნიჭით და შრომით, მე გთხოვთ გამომდინარე თქვენი სიძულვილიდან ემიგრანტებისადმი, რომელთა მსხვერპლი გახდებოდა იგი თქვენსავით, იმ არამზადებს რომ გაემარჯვათ“.

მიიღო თუ არა (იმავე 1795 წ. ნოემბერში) ამ ამბის ცნობა, ტალეირანი სასწრაფოდ შეუდგა თავისი ამერიკული საქმეების ლიკვიდაციას და ევროპაში გასამგზავრებლად შეემზადა. მხოლოდ 1796 წ. 20 სექტემბერს ჩააღწია მან პარიზს.

7

დაიწყო მისი ცხოვრების ახალი ეპოქა, იმავდროულად მსოფლიო ისტორიის ახალი პერიოდი იწყებოდა. „რევოლუცია დამთავრდა საფრანგეთში და ეკვეთა ევროპას“ — ამბობდნენ ერთნი, „რევოლუციამ გადმოლახა თავისი ნაპირები“ — ამბობდნენ მეორენი. ალპებს გადაღმა უკვე ჰქუხდა ახალგაზრდა დამპყრობლის ბონაპარტეს სახელი, რომელსაც ფეოდალურმა ევროპამ შემდგომად „ამხედრებული რობესპიერი“ უწოდა. მოსალოდნელი იყო უდიდესი ცვლილებები საფრანგეთშიც და ევროპაშიც. ბურჟუაზიული რევოლუცია, საფრანგეთში გამარჯვების შემდეგ, ემზადებოდა ძალაში დატოლებოდა აბსოლუტისტურ ევროპას, ნახევრადფეოდალურ წყობილებას, რომელსაც განზრახული ჰქონდა ძვირად დაეთმო თავისი სიცოცხლე. ისტორიის ავანსცენაზე არმიები გამოდიან, ორატორები ადგილს გენერლებს უთმობენ. ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ უკუაგდო მტრები საფრანგეთის საზღვრებიდან და ახლა მტერს მის საკუთარ ტერიტორიაზევე სდევნიდა. რევოლუციური ომი თანდათან დამპყრობლური ომებით იცვლებოდა. ტალეირანს წუთითაც არ შეპარვია სკვი, ვის დარჩებოდა გამარჯვება ფეოდალური/გადანაშთების წინააღმდეგ ბურჟუაზიის ამ ბრძოლაში. კიდევ ამიტომ ჩამოვიდა საფრანგეთში ამერიკიდან. დადგა მისი საათი.

სწორედ იმავე 1796 წ. ერთ უძილო ღამეს, იტალიის დამპყრობელი, გენერალი ბონაპარტი, როგორც თვითვე აღიარებს შემდგომ, პირველად ჰკითხავდა თავის თავს: ნუთუ სულ „ამ ადვოკატებისათვის“ უნდა იბრძოდეს? იმავე დროს, შორეულ

პარიზში, ახლადდაბრუნებული თავადი ტალეირანი, რომელსაც ტერორის პერიოდში შთელი ქონება ჩამოართვეს და გაუყიდეს, და რომელიც ახლა იმ ცულის ბუჩულებსა ხარჯავს, ამერიკაში მიწების წვრილმან სპეკულაციით რომ იშოვა — პატიებული ემიგრანტი თავადი ტალეირანი ზვერაგვს ახალ მეუფეებს, რესპუბლიკის ხუთ დირექტორს და ისიც საგონებელშია: მონახოს ახალი პატრონი თუ „ამ ადვოკატებით“ დაკმაყოფილდეს, მიუხედავად მათი უხეირობისა? გადაწყვეტს, საჭიროა, უწინარეს ყოვლისა, დღევანდელ ბატონთა კეთილგანწყობის მოპოვება, მერე კი ახალ მბრძანებელზე შეიძლება დიქრი. ქვეყან. რომ სამხედრო დიქტატურისაკენ მიექანებოდა — ამას ტალეირანი ნათლად ხედავდა.

ყოველ შემთხვევაში, ჯერ საჭირო იყო თავისი სამსახურის დირექტორიისათვის შეთავაზება. აქ კი საქმე გაჯახირდა. გამომეღვენდა არასასიამოვნო ამბავი: მეტად განმაურებული აღმოჩნდა, გარკვეული აზრით. ოკეინის ყოფილი ეპისკოპოსის რეპუტაცია. „სპილენძისშუბლიანი და გულგაყინული“ — წერდა მასზე ლებრენი ლექსად. ხოლო პროზაში ისეთ სილაღემდე მიდიოდნენ მასზე ლაპარაკის დროს, იძულებული ხდებოდნენ ყველაზე უფრო ფერადოვანი ეპითეტები პრესაში: მარტო პირველი ასოთი და რამდენიმე წერტილით აღენიშნათ: საბეჭდი ქალაქი უძღური იყო აეტანა მის კრიტიკოსთა გრძობების მოზღვაება. ყველაზე ცუდი რამ მისი კარიერისათვის იყო ის, რომ თვით დირექტორიის ხუთი წევრიდან სამი მათგანი მას თვლიდა მექრთამედ, მეოთხე მათგანი — ქურდად და მექრთამედ, ხოლო მეხუთე (რებელი) — მოლალატედ, ქურდად და მექრთამედ. „ტალეირანი უცხო სახელმწიფოების ფარულ სამსახურში იმყოფება!“ — გაიძახოდა რებელი დირექტორიის სხდომებზე. — „არასდროს არ მოსწრებია ქვეყანას უფრო ზნედაცემული, უფრო საშიში არსება“. დანარჩენი ოთხი წევრი ამ სიტყვებს სრულიად უპროტესტოდ ისმენდა. ან კი როგორ შეეძლო პროტესტის გამოთქმა, ვთქვათ, თუნდაც იმავე პატიოსანსა და დარწმუნებულ კარნოს, როცა თვითონვე ამბობდა ჩვენი გმირის შესახებ: „ტალეირანს სწორედ იმიტომ სძაგს აგრე აღმიანები, რომ მას ბევრი უმუშავ-

ნია თავისი თავის შესწავლაზე... ის თეთრეულივით იცვლის პრინციპებს“.

ტალეირანის უპატიოსნობაზე ლაპარაკი უკვე ამ წლებში მოსაწყენ ცნობილ ამბად, ყელში ამოსულ ანბანურ ქეშმარიტებად ითვლებოდა.

სტენდალის რომანის „ლუსიენ ლევენის“ ერთ-ერთი მოქმედი პირი ასე არიგებს ჭკუას თანამოსაუბრეს: „თქვენ არ გაგაჩნიათ საკმაოდ სქელი კანი იმისათვის, რომ საზოგადოებამ ზიზღი ვერ გაგრძნობინოთ. მაგრამ ამას ეგუებთან, საჭიროა მხოლოდ პატივმოყვარეობის სხვა გზით წარმართვა. აი თავადი ტალეირანი. ამ ცნობილი ადამიანის მიხედვით იმის თქმა შეიძლება, რომ როცა ზიზღი ყბადაღებულ ქეშმარიტებად იქცევა, მას მხოლოდ ბრიყვნი ამქლავებენ“¹.

იაკობინელები გილიოტინისაგან შემთხვევით გადარჩენილ მოღალატედ თვლიდნენ ტალეირანს, შემდგომ თერმიდორელებიც სწორედ ასეთივე შეხედულებისა გახდნენ მასზე. „უგულო, უსინდისო, უსირცხვილო, უზნეო... მეტისმეტად საზიზღარი, რომ ნდობას იმსახურებდეს, მეტისმეტად საძულველი, რომ შიშის გამოწვევა შეეძლოს“, — ასე ლაპარაკობდა მასზე ბუასი დ'ანგლა, რომელსაც „Mélanges“-ის დოკუმენტების გამომცემელი ლაკურ-გაიე რატომღაც „პირველი პრერიალის გმირს“ ეძახის².

რა „გმირობას“ ხედავს ლაკურ-გაიე ბუასი დ'ანგლას საქციელში, რომელიც კონვენტში თავმჯდომარეობდა პირველი პრერიალის დღეს, ძნელია მიხვდე. თავისი ჩვენებებით, რაც სამხედრო კომისიას მისცა, ბუასი დ'ანგლამ ხელი შეუწყო სასიკვდილო განაჩენი გამოეტანათ რომისათვის, ბურბოტისათვის, სუბრანისათვის და სხვა ქეშმარიტი „გმირებისათვის

¹ Stendhal. Lucien Leuwen, t. I. Paris, 1929, p. 61. „Vous n'avez pas la peau assez dure pour ne pas sentir le mépris public. Mais on s'y accoutume, on n'a qu'à mettre sa vanité ailleurs. Voyez M. de N. [„modèle: prince de Talleyrand“]. On peut même observer à l'égard de cet homme célèbre que quand le mépris est devenu lieu commun il n'y a plus que les sots qui l'expriment“.

² „Mélanges“, p. 215.

პირველი პრერიალისა“, მაგრამ არავითარი სხვა დამოკიდებულება გმირებისა და გმირობისადმი არც პირველ პრერიალს ჰქონია, არც მის შემდეგ. ბუასი დ' ანგლას მიერ მოცემულ დახასიათებაში ყველაფერი სწორია, გარდა ბოლო მტკიცებისა: მართალია, ტალეირანი მეტისმეტ ზიზლს იწვევდა, მაგრამ მან დაამტკიცა თავისი ცხოვრებით, რომ შიში მის წინაშე არა თუ შეიძლებოდა, საჭიროც იყო. ეს გახლდათ ფრთხილი, თვალმახვილი, მომთმენი მტაცებელი, საშიში თავისი გამჭირახი გონებითა და შორსმხედველობით, თავისი უნარით: რალაცნაირი ალლოთი ეპოვა სწორი ტაქტიკა ყველაზე უფრო დახლართულ შემთხვევებსა და თავსამტკრევე კომბინაციებში. თერმიდორელებმა და შემდეგ მათ მიერ შექმნილმა დირექტორიამ ტალეირანის ეს თვისებები მალე საკუთარ თავზე გამოსცადეს. და დირექტორიის წევრები ამას თითქოს წინასწარ გრძნობდნენ.

მთელ თავის იმედებს ტალეირანი ბარასზე ამყარებდა. ბარასმა იცოდა, ტალეირანი ყველაფრის ჩამდენი კაცია, მაგრამ ისიც იცოდა, რომ მთავრობას ძლიერ ესაჭიროება კარგი, მოხერხებული დიპლომატი, ესაჭიროება ადამიანი, რომელსაც გაჭიანურებული მოლაპარაკებებისა და უძნელესი ხასიათის სიტყვიერ პაექრობათა წარმოების უნარი გააჩნია. ბარასს ესმოდა, რომ ეს ურთულესი დიპლომატიური ფუნქცია სწორედ ის სამსახურია, ის ტექნიკა და სპეციალობაა, რასაც ახლა, 1797 წ., კოლოსალური მნიშვნელობა აქვს და ექნება ახლო მომავალში, და რის თავის თავზე აღებასაც ვერ შეძლებენ ვერც „ადვოკატები“, ვერც გენერლები. აღარ ვილაპარაკებ დაწვრილებით (ყოველივე ეს ცნობილია და სისტემაშიც კი გახლავთ მოყვანილი წერილმანებისა და სატრფიალო ხასიათის ქორებისადმი ფრანგული ისტორიოგრაფიის ძველისძველი სიყვარულის გამო), არ შევეხები იმასაც, როგორ დაეხმარა ტალეირანს ამ საქმეში ქალბატონი სტალი, მისი ყოფილი საყვარელი, ტალეირანი ამისათვის როგორ ელაქუცებოდა და ფეხქვეშ ეგებოდა არა მარტო ამ ქალს, არამედ ამ ქალის საყვარელს (იმ მომენტში) ბენეამენ კონსტანსაც, როგორ ემუდარებოდა იგი ქალბატონ სტალს, გული მოეღბო ბარასისთვის და დაერწმუნებინა ყოყმანში ჩავარდნილი დირექტორი, რომ მას, ტალეირანს, არა-

ვითარი საარსებო საშუალება აღარ გააჩნია, რომ თუ არ დანიშნავენ საგარეო საქმეთა მინისტრად, იძულებული გახდება ახლაც სენაში გადავარდეს, რადგან ჯიბეში სულ ათიოდე ლუიდორილა აქვს შემორჩენილი და ა. შ. „Il m'a dit, qu'il allait se jeter à la Seine, si vous ne le faites pas décidément ministre des affaires étrangères“.

ბარასს არ დაუმაღავს თავისი სტუმარი ქალისთვის (მან იმ ცხარე დღეებში, შვიდჯერ თითქმის ზედიზედ მიაკითხა), რომ ქალბატონ სტალის მეგობარს მთელი დირექტორია ისე უყურებდა, როგორც გამოუსწორებელ თაღლითს, და რომ საერთოდ მან, სტალმა, ამ დაჟინებით თავი მოაბეზრა ბარასს. ქალბატონმა სტალმა ყოველი ეს მოისმინა და ორი დღის შემდეგ მერვედ მიაკითხა. ბოლოსდაბოლოს, გავლენიანმა ბარასმა, დარწმუნებულმა, ტალეირანს გამოადგებოდათ და რომ მისი შემცვლელი არ მოიძებნებოდა, დააჩქარებინა გადაწყვეტილება, და დირექტორიაში მართლაც დასვა საკითხი ტალეირანის დანიშვნის შესახებ. კამათის შემდეგ სამი ხმა დანიშვნის მომხრე აღმოჩნდა, ორი — წინააღმდეგი.

როცა ეს ამბავი ბენჟამენ კონსტანმა ტალეირანს ახარა, მას თავისი ხანგრძლივი სიცოცხლის მანძილზე თითქმის პირველად და უკანასკნელად პირდაპირ თავგზა აებნა სიხარულისაგან. მივარდა და გადაეხვია კონსტანს, კარეტაში კი, რომლითაც კონსტანთან და ერთ თავის ამფსონთან ერთად უმაღლ ბარასთან გავარდა მადლობის სათქმელად, მთელი გზა, თითქოს არც კი გრძნობდა თუ ვინმე უსმენდა, შეშლილივით ერთსა და იმავე ფრაზას იმეორებდა: „ჩვენია ადგილი! მან უნდა მომცეს უზარმაზარი ქონება, უზარმაზარი ქონება! („Nous tenons la place! Il faut y faire une fortune immense, une fortune immense, une fortune immense!“).

ასეთი იყო ის მამოძრავებელი ზამბარა, ის ძირითადი ნერვი მოქმედებისა, გულის სიღრმეში მიმალული ის სახელმძღვანელო მოტივი, რაც ტალეირანმა მაშინვე აღნიშნა, როგორც კი საფრანგეთის რესპუბლიკის მინისტრად თავისი დანიშვნის ამბავი შეიტყო, აღნიშნა სტიქიურ პაროქსიზმამდე ასულ სიხარულის ჟამს, თავის სიცოცხლეში ერთადერთხელ დაივიწყა რა

თავისივე საკუთარი წესი, რომ: „ენა იმისათვის აქვს ადამიანს. თავისი აზრები არ გამოთქვას“. ის მოხვდა ისეთ იდგილზე, სადაც იოლია მათხოვარი მილიონერად იქცე, — აი მისი მოღვაწეობის ნამდვილი პათოსი. ამ მეოთხედი საათის განმავლობაში იგი სავსებით გულწრფელი და გულახდილი იყო. ცხადია, გონს მალე მოვიდა. უკვე მეორე დღეს, 1797 წ. 18 ივლისს, მიიღო რა ოფიციალური ქაღალდი თავისი დანიშვნის შესახებ, თავადი ტალეირანი სავსებით გამოერკვა და თავს მოერიდა საგარეო საქმეთა სამინისტროს მოსამსახურეების წინაშე. მთხოვნელებისა და დიპლომატიური კორპუსის წინაშე იღვა თავის ლამაზ ყავარჯენზე დინჯად დაყრდნობილი, მშვიდი და ოდნავ ქედმაღალი დიდებული, გულცივი სახელმწიფო მოღვაწე; დიდი, ძლევამოსილი, ევროპის მაზანზარებელი სახელმწიფოს კანონიერი წარმომადგენელი, სრულუფლებიანი წარმომადგენელი საფრანგეთის დიდი რევოლუციისა, ყველა ამ ინგლისელ გეორგებს, რუს პავლეებსა და ავსტრიელ ფრანცებს რომ ეომებოდა, მაგრამ რაც მთავარია — ადამიანი, ღრმად და გულმშვიდად დარწმუნებული თავის უბიწოებაში. და იმაში, რომ ვინმე შურიანნი ცილს თუ სწამებენ მას, ეს ვერავითარ შემთხვევაში ვერ შებლაღავს მის ზნეობრივ სიმშვენიერეს. ყოველგვარი გარეგნული წარმატება მუდამ ასე აძლიერებდა მასში ამ ნათელ და დიად სიმშვიდეს. და ყოველი გამარჯვების შემდეგ თითქოს ეუბნებოდა თავის მაგინებლებს და საერთოდ მთელ გარემომცველ საზოგადოებას: „თვითონ ხედავთ ახლა, რა კარგი ვარ!“

ამრიგად. ის პინისტრია, ის ნამდვილი ძალა და ხელისუფლებაა! გადარჩენილი არისტოკრატები თუ საფრანგეთში დაბრუნებული ემიგრანტები ერთხანს შიშში იყვნენ, შური არ ეძია მათზე ამ ადამიანს, რომელსაც ასე ლანძღვა-გინებით იკლებდნენ. გაშმაგებული სიძულვილით მტრობდნენ და, ერთ დროს, ინგლისიდანაც კი განდევნეს, როგორც ზემოთ დავინახეთ. ფიქრობდნენ, რომ მას, როგორც მთავრობის წევრს, არაფრად უღირს სამაგიერო გადაუხადოს თავის მტრებს. მაგრამ არავითარი დევნა არ დაუწყია, თუმცა ამის სრული შესაძლებლობა ჰქონდა. ესეც მისი დამახასიათებელი თვისებაა: ის სულაც არ

იყო შურისმგებლური ბუნებისა. მას,—სრული, დამთავრებული ამორალიზმის პატრონს — შეეძლო გამრჯედ წაემუშავა და სრულიად უდანაშაულო ადამიანი თუნდ ცოცხლადაც დაემარხა, თუკი ამას ოდნავ მაინც მოითხოვდა კარიერისტული გეგმები. მაგრამ თითხაც არ გაანძრევდა, რათა დაესაჯა თავისი მოსისხლე მტერი, რასაკვირველია, თუ ამიერიდან ამ მტერს მისთვის ზიანის მიყენება აღარ შეეძლო. შურისძიება თავისთავად არავითარ სიამოვნებას არ აგრძნობინებდა, უბრალოდ გართობის მიზნითაც კი არ იზიდავდა, რადგან მართლაც არ შეეძლო ნამდვილი სიძულვილი, მხოლოდ ზიზღი შეეძლო. ის, რაც მოგვიანო დროის რომანტიკოსთა არაბუნებრივ გმირებთან ყალბ ფრაზებად უღერს ასე ხშირად, ტალეირანში ნამდვილ რეალურ სიმართლეს წარმოადგენდა, თუმცა ზიზღისა და სიძულვილის შესახებ არასდროს არავითარი ტირადები არ წარმოუთქვამს. მას იმწამსვე ავიწყებოდა მტრები, როგორც კი გზიდან ჩამოეცლებოდნენ. მაგრამ თუ გზას გადაუღობავდნენ, ან განზე გაისროდა, ან გასრესდა, შემდეგ კი ისევ ივიწყებდა. ახალ მინისტრს ჰქონდა კიდევ სხვა, მისთვის უფრო საინტერესო საზრუნავი და მისწრაფებანი. მინისტრად გახდომის თითქმის პირველი დღეებიდანვე დიპლომატიურ კორპუსში გაფაციცებით ადევნებდნენ თვალყურს იმას, თუ რას გააკეთებდა საფრანგეთის საგარეო პოლიტიკის ახალი ხელმძღვანელი.

ღირექტორიის ეპოქაში, ღირექტორ ბარასის თავაწყვეტილი ქეიფების წლებში, მტაცებელ ფინანსისტ უვრარის გაქანებული სპეკულაციის დროს, ხაზინის მსხვილ და წვრილ ქურდთა ორგანიზაციის ხანაში, თითქოს ძნელი იყო გაგვეკვირვებინა ვინმე მექრთამეობით, ქრთამების სიხშირითა და სიუხვით. მაგრამ ტალეირანმა მაინც შესძლო გაეოცებინა თავისი თანამედროვეები, თუმცა ისინი დიდი ხანია გადაჩვეულნი იყვნენ ამ მხრივ განცვიფრებას. ის იღებდა ქრთამებს პრუსიისაგან, იღებდა ესპანეთისაგან, იღებდა პორტუგალიისა და შეერთებული შტატებისაგან, კოლონიებისა და მეტროპოლიებისაგან, მატერიკებისა და კუნძულებისაგან, იღებდა ევროპისა და ამერიკისაგან, სპარსეთისა და თურქეთისაგან, იღებდა ყველასაგან, ვინც ასე თუ ისე დამოკიდებული იყო საფრანგეთზე, ან საჭიროებდა

საფრანგეთის დახმარებას, ან ეწინოდა საფრანგეთის. მაგრამ ვინ არ საჭიროებდა მაშინ საფრანგეთის დახმარებას, ვის არ ეწინოდა მისი? ქრთამებს უზარმაზარს იღებდა, თითქოს ცდილობს კიდევ, არ აწყენინოს, მაგალითად, დიდ სახელმწიფოს იმით, რომ პატარა ქრთამი მოითხოვავო. ასე რომ, მყისვე მიახვედრა პრუსიის ელჩი: სამას ათას ლივრზე ნაკლებს ოქროთი მისგან არ აიღებდა. ავსტრიისგან — კომპოფორმის ზავთან დაკავშირებით — მილიონი აიღო, ესპანეთისაგან — მეგობრული განწყობილებისათვის — მილიონი, ნეაპოლის სამეფოსაგან — ნახევარი მილიონი. მისი თანამედროვე პრესა არაერთგზის ცდილა მიახლოებით მაინც გამოეანგარიშებინა, რამდენი აიღო ტალეირანმა ქრთამების სახით თავისი მინისტრობის პერიოდში. მაგრამ მისდამი მტრულად განწყობილი ეს მოანგარიშებები ჩვეულებრივ იღლებოდნენ ანგარიშით, იბნეოდნენ, და ჩერდებოდნენ მის მიერ საქმეთა მართვის მართოდენ პირველ წლებზე. მაგალითად, წერდნენ, რომ 1797 — 1799 წ. წ. ტალეირანმა მიიღო ცამეტნახევარ მილიონზე მეტი ფრანკი ოქროთი (სახელდობრ 13.650.000). მაგრამ ეს პირველი ორი წელი ხომ, შეიძლება ითქვას, ბავშვურ თამაშს წარმოადგენდა მომდევნო წლებთან შედარებით, მთელ ევროპაზე ნაპოლეონის სრული ბატონობის წლებთან შედარებით, როცა ტალეირანი განაგრძობდა მინისტრად ყოფნას.

ქრთამები გამდიდრების ერთადერთი საშუალება როდი იყო.. თავისი საყვარლებისა და მეგობრების მეშვეობით, თავისი საყვარლების მეგობრებისა და თავისი მეგობრების საყვარლების მეშვეობით ტალეირანი თითქმის წაუგებლად თამაშობდა ბირჟაზე: მან ხომ წინასწარ იცოდა, როგორ აეგებოდა უახლოესი პოლიტიკური მომავალი. ტალეირანი წინასწარ ჰკრეტდა მის მიერ მომზადებული ან წინდაწინ მართო მისთვის ცნობილ პოლიტიკური აქტების გავლენას ბირჟაზე და ამის შესაბამისი მითითებანი შემდეგ ოქროს ნაკადად უბრუნდებოდა ბირჟიდან. ბოლოს, მექრთამეობისა და ბირჟაზე თამაშის გარდა, არსებობდა შემოსავლის მესამე წყაროც: მორიგებანი. ტალეირანს უამრავი აგენტი ჰყავდა თავის განკარგულებაში, რომლებიც საფრანგეთისაგან დამოკიდებულ ვასალურ ან ნახევრადვასალურ

ქვეყნებში დაძრწოდნენ და იქ ამა თუ იმ საქონლისა და სურსათ-სანოვანის მიწოდებაზე მმართველ პირებთან მორიგებას აწარმოებდნენ. ამასთან დაკავშირებით ესპანეთში მოხდა კუროზული შემთხვევა. როცა იქ პარიზიდან ჩასულმა ვილაც ვიგინდარებმა ესპანეთის მეფეს ლამის შანტაჟური ქარაგმებითა და დამუქრებებით დაუპირეს სხვადასხვა მორიგებაზე თანხმობის გამოძალვა, საფრანგეთის ელჩმა. ადმიჩალმა ტრიუგემ, დარწმუნებულმა, გარეწრები საკუთარი რისკითა და გამბედაობით მოქმედებენო, ესპანეთიდან გამოყარა. მაგრამ მალე ტრიუგე იძულებული გახდა დარწმუნებულიყო, რომ ამ დაზარალებული საქმოსნების უკან დგას დიდებული პიროვნება თვით საფრანგეთის რესპუბლიკის მინისტრის თავად ტალეირან-პერიგორისა. ელჩი არასაკმაო გამჭრიახობისათვის გადააყენეს, ხოლო არამზადები ხანმოკლე დროით ჩრდილში ყოფნის შემდეგ კვლავ აღმობრწყინდნენ მადრიდში.

იკითხავენ: ნუთუ ევროპის საქმეების საერთო მიმართულებაზე მართლაც ზეგავლენას ახდენდნენ ეს ქრთამები და მოსყიდვები? ცხადია. არა. არ იყო საჭირო ტალეირანის ჰკუა და ეშმაკობა იმის მისახვედრად, რომ, მაგალითად, თუ გენერალმა ბონაპარტმა იტალია დაიპყრო. აღარავსაზღვით არ შეიძლება აიძულო დირექტორია ან გენერალი უცებ დიდსულოვნად გაათავისუფლონ თავიანთი ნადავლი კლანჭებიდან. ანდა თუ ინგლისის წინააღმდეგ საომრად საფრანგეთი ფლოტით დახმარებას მოითხოვს ესპანეთისაგან, საფრანგეთის მთავრობა არავითარ შემთხვევაში ხელს აღარ აიღებს თავის მოთხოვნაზე. ტალეირანმა იცოდა. რომ უბრალო ცდასაც კი, მოქმედების აშკარად არახელსაყრელი რჩევა მიეცა საფრანგეთის მთავრობისათვის, უკეთეს შემთხვევაში იმწამსვე მისი სამსახურიდან დათხოვნა მოჰყვებოდა, უარეს შემთხვევაში — სიკვდილით დასჯა. მას არც არასდროს (1808 წლამდე) გაუყეთებია და არც ცდილა გაეყეთებინა ამგვარი სულელური და საშიში რამ. ქრთამებს იღებდა ხელშეკრულებების, შეთანხმებებისა და ოქმების რომელიმე მეორე ან მესამეხარისხოვანი პუნქტების მხოლოდ ლმობიერად რედაქტირების გულისათვის; ამა თუ იმ ნოტაში მეტისმეტად ზუსტი და მკაცრი ფორმულირების გამოტოვებისათვის, „დახ-

მარების“ შეპირებისათვის ისეთ საკითხში, რომელიც, კარგად იცოდა, მის ჩაურევლადაც უკვე გადაწყვეტილია საფრანგეთის უმაღლესი ხელისუფლების მიერ, გადაწყვეტილია პრინციპში მთხოვნელისათვის დამაკმაყოფილებლად. ქრთამს აძლევდნენ რომელიმე რეალიზაციის დაჩქარებისათვისაც; იმისთვის, რომ სამი თვით ადრე მოახდინონ იმ ტერიტორიის ევაკუაცია, რომლის ევაკუაციას საფრანგეთი უკვე დათანხმდა, იმისთვის, რომ ნახევარი წლით ადრე მიიღონ სუბსიდია, რომლის მიცემასაც საფრანგეთი უკვე შეპირებულია და ა. შ. მხოლოდ 1808 წ. ერფურტის დღეებოდან დაადგა იგი ნამდვილი სახელმწიფოებრივი ღალატის გზას, ამ სიტყვის ზუსტი მნიშვნელობით.

ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ტალეირანს უნდოდა გამოემყდნებინა — და ამყდნებდა კიდევ — მკაცრ ეთიკას ქრთამის გამღებლებთან თავის ურთიერთდამოკიდებულებაში: თუ აიღე — შეასრულე; თუ არ შეგიძლია — უკან დააბრუნე ქრთამი. მაგალითად, როცა ნაპოლეონმა, რომელიც ვარშავაში იყო საზამთროდ დაბანაკებული, 1807 წ. იანვარში ტალეირანს დამოუკიდებელი პოლონეთის აღდგენის პროექტის მომზადება უბრძანა, მინისტრმა პოლონელ მაგნატებს მაშინვე ოთხი მილიონი ფლორინი ოქროთი მოსთხოვა. მათ წილგროვებით სასწრაფოდ შეკრიბეს ოთხი მილიონი და დათქმულ ვადაში მოიტანეს. სამაგიეროდ ტალეირანი შეპირდა, საქმეს უფუოდ მონდომებითა და სინდისიერად გააკეთებდა. მართლაც, მან წარუდგინა იმპერატორს მოხსენება, რომელშიც ღრმა გრძნობით ლაპარაკობს მიუტევებელ შეცდომაზე საფრანგეთისა, რომელმაც ერთ ღროს პოლონეთის დაყოფა დაუშვა, და იმაზე, რომ მისი უდიდებულესობის პროვიდენციული ვალდებულებაა აღადგინოს ეს უბედური ქვეყანა. მაგრამ საქმე ისე შებრუნდა, ნაპოლეონს, რომელმაც წელიწადნახევრის შემდეგ ზავი დადო ალექსანდრე I, აღარ შეეძლო იმის გაკეთება პოლონელებისათვის, რის გაკეთებას ადრე მართლაც აპირებდა. მაშინ ტალეირანმა დააბრუნა ოთხი მილიონი. მართალია, ეს გმირული ქესტი შეიძლება აიხსნას შიშითაც, განაწყენებულ და მოტყუებულ პოლონელებს იმპერატორის ყურამდღე არ მიეტანათ მთელნი ეს ამბავი. ატყდებოდა უსიამოვნება...

ყოველ შემთხვევაში, ტალეირანი ფრთხილად და გონივრულად აგვარებდა ამ ბნელ საქმეებს და არასდროს ოდნავადაც არ შეეცდებოდა ზეგავლენა მოეხდინა მოვლენების მსვლელობაზე საფრანგეთის ძირითადი, ან თუნდაც რამდენადმე მაინც მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ინტერესების საზიანოდ. მაგრამ არც ერთ ხელსაყრელ დიპლომატიურ შემთხვევას ხელიდან არ გაუშვებდა, თავისი კონტრავენტებისათვის მეტნაკლებად დამრგვალებული თანხა არ წაეგლიჯა. ზოგჯერ (პირველ ხანებში) საქმე, სხვათა შორის, სკანდალამდეც კი მიდიოდა. ეს მაშინ, როცა თავადი ტალეირანი ისეთ ხალხს გადაეყრებოდა, ვინც შედარებით ახალნაზიარები იყო ევროპის ძველ ცივილიზაციას. მაგალითად, 1798 წელს ასეთი არასასიამოვნო ისტორია მოხდა. პარიზში (ჯერ კიდევ 1797 წ. შემოდგომიდან) სპეციალური ამერიკელი რწმუნებულები იმყოფებოდნენ, ამერიკელი გემთმფობატრონების კუთვნილი ფულადი თანხების გამოსათხოვად ჩამოსულნი; მაგრამ საქმეს საშველი აღარ დადგა. ტალეირანი აჭიანურებდა საქმეს, რწმუნებულებთან თავის აგენტებს გზავნიდა, რომლებიც აწარმოებდნენ რა მოლაპარაკებას ინგლისურ ენაზე, განუცხადეს მოუხაზრებელ ამერიკელებს, რომ მინისტრი მათგან ჯერ „ტკბილეულს“ მოეღის; the sweetness, ასე თარგმნეს მათ „les douceurs“. „ტკბილეული“ ისეთი უზარმაზარი რაოდენობით გახდა საჭირო, რომ ამერიკელთა მოთმინებამ ბოლოსდაბოლოს იფეთქა. დეპუტატებმა არა მარტო მიმართეს ფორმალური საჩივრით შეერთებული შტატების პრეზიდენტს, თავიანთ უშუალო უფროსს, არამედ თვით პრეზიდენტმა გაიმეორა ეს ბრალდებანი 1798 წ. 3 აპრილს კონგრესისადმი გაგზავნილ მიმართვაში. ამ ამბავთან დაკავშირებით ამერიკელმა წარმომადგენლებმა საყვედურით მოიგონეს ტალეირანის ამასწინანდელი ემიგრაცია. „ეს ადამიანი, რომელსაც ჩვენ უაღრესად კეთილი მასპინძლობა გავუწიეთ. საფრანგეთის მთავრობის სწორედ ის მინისტრია, რომელთანაც გამოვცხადდით და რომელსაც მხოლოდ სამართლიანობას ვთხოვდით. და ამ უმადურმა ჩვენმა სტუმარმა, ამ ღვთისაგან განდგომილმა ეპიკოპოსმა, უსირცხვილოდ გამოგვძალა ორმოცდაათი ათასი გირვანქა სტერლინგი „ტკბილეულისათვის“,

the sweetness, ორმოცდაათი ათასი გირვანქა სტერლინგი—თავისი ბიწიერების დასაკმაყოფილებლად“.

მოხდა არნახული სკანდალი. ყველაფერი ეს დაიბეჭდა. ტალეირანმა დაუდევრად და ქედმაღლურად გასცა პასუხი, მთელი ეს ამბავი ვილაც-ვილაცა მატყუარებსა და ამერიკელი რწმუნებულების „გამოუცდელობას“ გადააბრალა.¹ ამის შემდეგ მინისტრმა უკვე ხელი ჩაიჭნია „ტკბილულზე“ და სასწრაფოდ დააკმაყოფილა მათი მოთხოვნები. მაგრამ ეს უსიამოვნებანი მხოლოდ ამგვარ მოუქნელ ჯიუტ პურიტანელ ველურებთან მოსდიოდა ხოლმე, მისისიპიდან კლდოვან მთებამდე რომ ბინადრობდნენ. ევროპელები გაცილებით მომთმენნი იყვნენ და გაურბოდნენ სკანდალს, თუმცა მათი მდგომარეობაც უფრო საშიში იყო: ატლანტის ოკეანე როდი იცავდა მათ საფრანგეთისაგან.

უზარმაზარი თანხების სწრაფ ხვეჭასთან ერთად ტალეირანს სხვაც ჰქონდა საზრუნავი. მაშინ მას არ უნდოდა ბურბონების დაბრუნება. მართალია, „ურმის თვალზე გაკერისა“ არ ეშინოდა, რითაც ემუქრებოდნენ ემიგრანტები, მაგრამ იმას კი ხვდებოდა, რა არახელსაყრელი და საშიშია მისთვის რესტავრაცია. ამიტომ, როცა ბურჟუაზიულმა რეაქციამ ნაწილობრივ რესტავრაციულ მეოცნებეობის ფორმის მიღება იწყა, იგი სიზარულით მიესალმა 18 ფრუქტიდორის მოვლენებს: როიალისტების უეცარ დაპატიმრებას, მათ გადასახლებას და როიალისტური პარტიის განადგურებას. მას სჭიროდა ამ რეაქციის სხვა ფორმა—მონარქია ან თუნდაც დიქტატურა, მაგრამ უბურბონებოდ, ე. ი. მას ესაჭიროებოდა იგივე, რაც ესაჭიროებოდათ თუ საჭიროდ ეჩვენებოდათ იმ მომენტში „ახალ მდიდრებს“ და მიწის ახალ მესაკუთრეებს, მთელ ახალ ბურჟუაზიას: წყობილება, რომელიც მათ დაიცავდა არა მარტო ბაბეფისაგან, არა მარტო პრერიალელებისაგან, არამედ ახალ რობესპიერისგანაც და რომელიც იმავე დროს შეუძლებელს გახდიდა ფეოდალურ რე-

¹ ტალეირანის მიერ დაუსახელებელ ამ „მატყუარებს“ ამერიკელებმა ირონიულად „იქს, იგრეკ, ზეტი“ შეარქვეს. ასეცაა აღნიშნული ამერიკულ ისტორიოგრაფიაში მთელი ეს ფინიდანტი: „x, y, z“.

აქციას, რევოლუციამდელი სოციალურ-ეკონომიური წესების რეიტერაციის ცდას.

როდესაც ბონაპარტის გამარჯვებებმა ავსტრია იძულებული გახადა 1797 წ. 20 აპრილს ლეობენში საზავო ხელშეკრულებაზე მოეწერა ხელი, ტალეირანი, რომელმაც დიდი ხანია განჭვრიტა ძლევამოსილი გენერლის „შესანიშნავი ღვედრი“, ამერიკაში საფინანსო საქმეებში გაცნობილ თავის იქაურ „მეგობარს“ ოლივს სწერს: „აგერ მალე საბოლოო ზავიც დაიდება, რადგან პრელიმინარული პირობები ხელმოწერილია, მერე რა ჩინებული ზავი და ეგ ჩვენი ბონაპარტიც, პო რა კაცია! ჯერ 28 წლისაც არ არის და უკვე ბრწყინავს ყველა სახის დიდებით: ომის, ზავის, ზომიერების, კეთილშობილების დიდებით. მას ყველაფერი აქვს“. და გახარებული იტყობინება, რომ „პარიზი სავსებით მშვიდაა“ და რომ ერთი წლის შვიდედგ შეიძლება აქ კარგი საქმეები აკეთო (ე. ი. ისპეკულანტო), რადგან „კაპიტალი იწყებს გარედან დენას“ საფრანგეთში.¹

ტალეირანის წინაშე ბრწყინვალე მომავალი იშლებოდა. ძველი, რევოლუციამდელი და ახალი, რევოლუციის შემდეგდროინდელი, ფულიანი ბურჟუაზია, რომელმაც პარიზის პლებეური მასების უკანასკნელი ცდები დათრგუნა, იარაღი აპყარა რა სენტ-ანტუანის და სენტ-მარსელის გარეუბნებს 1794 წ. პრერიალში, ზეიმობდა გამარჯვებას როგორც თავის მემარცხენე, ისე თავის მემარჯვენე მოწინააღმდეგეებზეც. და იმავდროულად უკვე ამოდიოდა ვარსკვლავი ახალგაზრდა დამპყრობლისა, რომელსაც ბედმა არგუნა მსხვილი ბურჟუაზიის მისწრაფებებისა და ინტერესების გამომხატველი გამხდარიყო. ტალეირანი გრძნობდა, რომ დადგა მისი საათი, რომ პოლიტიკური აღზევება — ეს მისთვის პირდაპირი გზა პირადი გამდიდრებისაკენ — არც ისე შორსაა.

და სულ უფრო ყურადღებიანი და მლიქვნელური, სულ უფრო მოწიწებული და გულითადი ხდება საქმიანი წერილები, რომლებსაც ტალეირანი უგზავნის ალპებს გადაღმით მეომარ ახალგაზრდა გენერალს. უკვე 1797 და 1798 წ. წ. ტალეირანი

¹ ტალეირანი — ოლივს. 1797 წ. 10 მაისი. „Mélanges“, p; 51 — 52;

მას სწერს არა როგორც მინისტრი გენერალს, რესპუბლიკის ერთ-ერთი არმიის მეთაურს, არამედ უფრო ვით ერთგული ქვეშევრდომი, რომელიც თავის მონარქზეა შეყვარებული. მან ერთ-ერთმა პირველმა გამოიყენო ბონაპარტი და მიხვდა, რომ ეს უბრალოდ ძლევამოსილი ხმალი კი არ არის, არამედ რაღაც გაცილებით უფრო რთული და ძლიერია რამაა. მიხვდა, რომ ეს ადამიანი „ადვოკატებზე“ ძლიერია და რომ ამიტომ საჭიროა დროზე გამოაბას თავისი დანჯღრეული ნავი გაშლილ ზღვაში გამავალ ამ დიდ ხომალდს. აქ ზედმეტი არ იქნება ორიოდღე სიტყვით მაინც ზოგადად დავახასიათოთ ტალეირანის ნაპოლეონთან ურთიერთდამოკიდებულება, მით უმეტეს, რომ მისი მემუარების მნიშვნელოვანი ნაწილი ნაპოლეონის ერთმმართველობის ეპოქას ეხება. რა თქმა უნდა, ტალეირანის საკუთარი განცხადებები შეგვიძლია განზე გადავდოთ: ისინი მხოლოდ იმას გვაუწყებენ, რა ასპექტშიც სურს იმპერატორთან თავის დამოკიდებულების ჩვენება, სხვას არაფერს. ვნახოთ ფაქტები და გარეშე პირთა დაკვირვებანი.

უეჭველია, ტალეირანმა ბევრ სხვა მათგანზე ადრე გამოიყენო, რა ნიქს, რა შესაძლებლობებს ფლობდა ეს ახალგაზრდა პირქუში სარდალი, ასეთი დაუჯერებელი გამარჯვებებით რომ დაიწყო თავისი სამხედრო კარიერა. რა უნდა ყოფილიყო თითქოს საერთო ამ ორ ადამიანს შორის? ერთი — ნატიფი, ნებიერი წარმომადგენელი ძველი არისტოკრატიისა, მეორე — გაღარიბებულ აზნაურთა ნაშიერი ყაჩაღთა შორეულ, ველურ კუნძულიდან. ერთს—მუდამ აქვს შესაძლებლობა (ემიგრაციის პერიოდის გარდა) სანადიმო ან ბანქოს სათამაშო მაგიდასთან ერთი საღამოს განმავლობაში მეტი ფული მიაფლანგოს, ვინემ მეორე თავისი ღარიბული ყაზარმული ცხოვრების რამდენიმე წლის მანძილზე დახარჯავს. ერთისთვის ყველაფერი ფულეხსა და სიამეში, სიბარიტობაშია მოქცეული, გარეგნული პატივიც კი მეორეხარისხოვან საქმედ ითვლება; მეორისთვის სახელი და ხელისუფლება, უფრო სწორად, მუდმივი მისწრაფება სახელისა და ხელისუფლებისაკენ, ცხოვრების ძირითად მიზანს შეადგენს. ერთს ორმოცდასამი წლის ასაკში ყველაზე ბიწიერ ნაკლთა თითქმის უნაკლო კოლექციად რაცხდნენ, მაგრამ საგა-

რეო საქმეთა მინისტრი გახლდათ. მეორეს შესანიშნავი სარდლის სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი და ოცდარვა წლისა უკვე იყო ვრცელი და მჭიდროდ დასახლებული ქვეყნების დამპყრობი და ავსტრიის მძლეველი, ხოლო გაუმადლარი პატივმოყვარეობა უფრო ღრმად და ღრმად ითრევდა. ერთისთვის პოლიტიკა იყო „მეცნიერება შესაძლებელის შესახებ“, ხელოვნება — მიგელწია შესაძლებელ შედეგებს შორის საუკეთესოსათვის რაც შეიძლება ძალის ნაკლები დახარჯვით; მეორისთვის — ერთადერთი რამ, რითაც მოიკოჭლებდა მისი არაჩვეულებრივი გონება, პოლიტიკა იყო იმის გაგების სრული უუნარობა, სად თავდება შესაძლებელი და სად იწყება ჭიმერა. მაგრამ საერთოც მრავალი რამ ჰქონდათ. ჯერ-ერთი, იმ მომენტში, როცა ისტორიამ ისინი ერთიმეორეს შეახვედრა, ორივენი ერთი მიზნისკენ ისწრაფოდნენ: ბურჟუაზიული დიქტატურის დამყარებისაკენ, რაც მიმართული იქნებოდა ახალი ბაბეფის წინააღმდეგაც და ახალი რობესპიერის წინააღმდეგაც, პრერიალის განმეორების წინააღმდეგ და მასთან ერთად ძველი რეჟიმის აღდგენის ყოველგვარი ცდების წინააღმდეგაც. მართალია, აქ იყო განსხვავებაც, მაგრამ ამან კიდევ უფრო დაახლოვა ისინი: ბონაპარტს თვითონ უნდოდა თავისი თავი დიქტატორად, და არა ვინმე სხვა; ტალეირანმა კი კარგად იცოდა, რომ თვითონ ვერავითარ შემთხვევაში ვერ მოხვდება ამ ადგილას, უბრალოდ არც ძალა ეყოფა ასეთი ადგილისთვის, და არც სჭირდება, მაგრამ სამაგიეროდ შეუძლია გასდეს ბონაპარტის ერთ-ერთი პირველი მსახურთაგანი, და მიიღოს სანაცვლოდ იმაზე გაცილებით მეტი, რაც „ადვოკატებმა“ შეძლეს მიეცათ მისთვის აქამდე. მეორეც, აახლოვებს ამ ორ ადამიანს ზოგიერთი გონებრივი საერთო ნიშანთვისებაც: მაგალითად, ზიზლი ადამიანებისადმი, აბსოლუტური ეგოიზმი და ეგოცენტრიზმი, სრული უგულუბელყოფა ყოველგვარი „მორალური“ კონტროლისა თავისი მისწრაფებების მიმართ, საკუთარი წარმატების რწმენა, მშვიდი — ტალეირანში, უთმენარი და მღელვარე — ბონაპარტში. ბონაპარტის ემოციური ცხოვრება იყო ინტენსიური, გარეშე დამკვირვებლებს ხანდახან ეჩვენებოდათ, მასში რაღაც ვულკანი ბობოქრობდა, რომელსაც ის ძლივს აკავებდა.

ტალეირანში კი ყველაფერი მიმკვდარებული ჩანდა, გაცივებული და გაყინული. ყველაზე კრიტიკულ წუთებში თავადი ძლიერ-ძლივობით სტრიდა სიტყვებს, განსაკუთრებით ინდიფერენტული გამოიყურებოდა. ეგებ თვალთმაქცობდა ამ დროს? ასეთ შემთხვევაში ის არტისტულად თამაშობდა თავის როლს და თავის თავს თითქმის არასდროს არ ამჟღავნებდა. ბონაპარტი გაცილებით უფრო განათლებული იყო, იმიტომ რომ ტალეირანზე უფრო მეტად ახასიათებდა ცოდნის წადილი. ძნელიც კია იმის წარმოღგენა, ტალეირანსაც შესძლებოდა დაინტერესებულიყო ვიღაც შუასაუკუნელი შოტლანდიელი ბარდით ოსიანით (თუნდაც მაკფერსონისეულ ფალსიფიკაციაში), ან აღშფოთებულიყო ტაციტის მიკერძოებებით, ან ენაღვლა ახალგაზრდა ვერტერის ვნებათა გამო, ანდა ისე ესაუბრა გოეთესა და ვილანდთან, როგორც ნაპოლეონს ერფურტში, ან სჯაბაასი გაება ლაპლასთან ვარსკვლავებზე და იმაზე, არსებობს თუ არა ღმერთი. ყოველივე ასე თუ ისე „აბსტრაქტული“ (ე. ი. მაგალითად, მთელი მეცნიერება, ფილოსოფია, ლიტერატურა), რასაც არ ჰქონდა პირდაპირი ან ირიბი დამოკიდებულება ტალეირანის ქისასთან და მის კარიერასთან, იყო ღრმად უცხო მისთვის, ზედმეტი, მოსაწყენი და, ვგონებ, უბრალოდ საზიზღარიც კი.

ესმოდა თუ არა ამ ორ პატივმოყვარე ადამიანს ერთიმეორისა? „ეს არის ინტრიგების კაცი, კაცი დიდად უზნეო, მაგრამ დიდად ჰქვიანიც და, რა თქმა უნდა, ყველაზე ნიჭიერი იმ მინისტრებს შორის, რომლებიც მე მყოლია“ — ასე ლაპარაკობდა ტალეირანის შესახებ ნაპოლეონი სიკვდილის წინა ხანებში. და მაინც ნაპოლეონი ამჟღავნებდა მის შეუფასებლობას და ძალიან გვიან რწმუნდება, რა საშიში შეიძლება იყოს ტალეირანი, თუ მისი ინტერესები მოითხოვს გასცეს და გაჰყიდოს თავისი ბატონი და დამქირავებელი. რაც შეეხება ტალეირანს, ადვილი შესაძლებელია არცა ცრუობდეს, როცა ამტკიცებს, რომ გულწრფელად თანაუგრძნობდა ნაპოლეონს მისი მოღვაწეობის დასაწყისში და ჩამოშორდა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ნელინელ შეიგნო, თუ ბედთან რა უიმედო თამაში წამოიწყო და იმპერატორს რა ძალდატანების მოხდენა სურდა ისტორიაზე, რა აბსოლუტურად განუხორციელებელი გრანდიოზული მიზნისა-

კენ მიიწევდა. რა თქმა უნდა, აქ ასე უნდა გავიგოთ: ტალეირანი საფრანგეთმა კი არ შეაშინა, რადგან „საფრანგეთიც“ „აბსტრაქცია“ იყო მისთვის, არამედ საკუთარ კეთილდღეობაზე ზრუნვამ, მას ადარდებდა, თუ ბოლოსდაბოლოს მშვიდად როგორ მოეხმარა ეს დაგროვილი მილიონები ისე, რომ ზედ უფსკრულის პირას არ ესეირნა ყოველდღე. ყოველ შემთხვევაში, თავად ტალეირანს საერთოდ რომ ჰქონოდა ვისითმე „გატაცების“ უნარი, შეიძლებოდა გვეთქვა, რომ 18 ბრიუმერისწინა ბოლო წლებში და 18 ბრიუმერის მომდევნო პირველ წლებში ის სწორედ ბონაპარტით იყო „გატაცებული“. ის თვლიდა, რომ საფრანგეთში საჭიროა ჰერკულესური სამუშაო. ჩატარდეს და სწორედ ბონაპარტში ხედავდა მაშინ ასეთ ჰერკულესს. ის არ ცდილობდა მასთან დატოლებას, არ ეჯიბრებოდა მას, უყოყმანოდ აღიარებდა, რომ მათი ძალები და შესაძლებლობანი აბსოლუტურად უთანაზომოა, რომ ბონაპარტი მბრძანებელი იქნება მულამ, ის კი, ტალეირანი — მისი მსახური.

უკვე 1797 წ. 10 დეკემბერს (რევოლუციური კალენდრით VI წლის 20 ფრიმერს), როცა პარიზში საზეიმო შეხვედრა გაუმართეს იტალიიდან პარიზში ახლადდაბრუნებულ ძღვეამოსილ ბონაპარტს, დირექტორიისა და ხალხის მასის თანდასწრებით ტალეირანმა ნამდვილი ერთგულქვეშევრდომული მლიქვნელობით აღსავეს სიტყვა წარმოთქვა, თითქოს ბონაპარტი უკვე იყო თვითმპყრობელი მონარქი და არა რესპუბლიკის უბრალო გენერალი, მასთან ტალეირანმა იმდენი ეშმაკობაც კი გამოიჩინა, რომ ხაზი გაუსვა გენერლის მოჩვენებით „თავმდაბლობას“, მისი სურვილია (თუმცა არასოდეს სურვებია) განერიდოს ხმაურიან ცხოვრებას და განმარტოებით, მყუდროდ იცხოვროს და ასე შემდეგ, — ხაზი გაუსვა ყოველივე იმას, რაც აუცილებელი იყო. რათა მოედუნებინა დირექტორიის ეჭვები მომავალი დიქტატორის მიმართ და დირექტორიის საკუთარი არსებობის სახიფათო მდგომარეობით გამოწვეული უკვე გაღვიძებული ბუნდოვანი შეშფოთება.

ამ ორი ადამიანის „მეგობრობა“ მალე გენერალ ბონაპარტის ახალი გრანდიოზული წამოწყებით — ეგვიპტეზე თავდას-

ხმით—განმტკიცდა. ეგვიპტის დაპყრობა ბონაპარტისათვის იყო ინდოეთისკენ გადადგმული პირველი ნაბიჯი და მუქარა ინგლისის მიმართ. ტალეირანისთვის, რომელმაც სწორედ მაშინ ახალ კოლონიათა შექმნის იდეა წამოაყენა, ეგვიპტე საფრანგეთის მდიდარი კოლონია უნდა გამხდარიყო. ტალეირანი გაცხოველებით იცავდა ამ პროექტს დირექტორიის წინაშე, განსაკუთრებით ხაზს უსვამდა უზარმაზარ სავაჭრო პერსპექტივებს, რაც ამ ქვეყნის დაპყრობასთან იყო დაკავშირებული. ექსპედიცია გადაწყდა. ბონაპარტი საუკეთესო ჯარებითურთ ეგვიპტეს გამგზავრა, დირექტორიისათვის კი მალე მძიმე დღეები დადგა. ნახევარი ვეროპა ისევ დაიძრა საფრანგეთისაკენ. იტალიაში 1798 წ. გაჩნდა დიდი სუვოროვი და ბონაპარტის მიერ 1796—1797 წ. წ. მოპოვებულ გამარჯვებათა ნაყოფი წყალში გადაიყარა. დირექტორიის არაპოპულარობა დღითი დღე იზრდებოდა. მინისტრებს და, ტალეირანს განსაკუთრებით, — ბრალს სდებდნენ ლალატში, იმაში, რომ მათ განზრახ, მტრების სასარგებლოდ გაგზავნეს ეგვიპტეში ბონაპარტი, რომელსაც შეეძლო სამშობლო გადაერჩინა.

ტალეირანისთვის აუცილებელი იყო დროულად გასცლოდა სახელგატეხილ მთავრობას და მოიმიზეზა რა ცილისწამების ერთი საქმე, რისთვისაც სამართალში მიაცემინა ცილისმწამებელი, მაგრამ არ იქნა დაკმაყოფილებული, ერთობ მოულოდნელად გადადგომა ითხოვა. ეს მოხდა 1799 წ. 13 ივლისს. კვირის თავზე, 20 ივლისს, გადადგომის თხოვნა დაკმაყოფილებულ იქნა, ხოლო სამი თვის შემდეგ, 16 ოქტომბერს, ეგვიპტიდან პარიზში დაბრუნდა დირექტორიისათვის მოულოდნელი და უსიამოვნო სტუმარი — ბონაპარტი.

უნდა ითქვას, რომ ტალეირანს, რომელიც ხედავდა და მიესალმებოდა მომავალ დიქტატორს. ჰქონდა ერთგვარი მიზეზები მაინც დაეჭვებულიყო უეცრად დაბრუნებულ ეგვიპტის დამპყრობელთან მომავალი პირველი შეხვედრის. სიამტკიბილურობაში. საქმე შემდეგშია:

ეგვიპტის ექსპედიციაში რომ მიდიოდა, გენერალმა ბონაპარტმა შეიპირა ტალეირანი, ესკადრის ტულონიდან გასვლისთანავე კონსტანტინოპოლში გამგზავრებულიყო საფრან-

გეთის ელჩად. ბონაპარტს საჭიროდ ეჩვენებოდა თურქეთის ბატონობის ქვეშ მყოფ ეგვიპტის დაპყრობის პერიოდში სამშვიდობო — და უფრო მეტიც — სავსებით კეთილმეგობრული დამოკიდებულების ფიქციის შენარჩუნება საფრანგეთსა და თურქეთს შორის. ამ საკმაოდ თავსატეხი დიპლომატიური ამოცანისათვის წარმატებით თავის გართმევა სწორედ ტალეირანს შეეძლო. ასეთი იყო გენერალ ბონაპარტის იმედი. დაპირება მისცეს, მაგრამ შესრულებით აღარ შეეცა რულებია, და არც არასოდეს — ისე ჩავიდა სამარეში — თურქეთი ტალეირანს თვალითაც არ უნახავს.

რით აიხსნება ტალეირანის ეს საქციელი? თანამედროვე ამერიკელ სწავლულს ლოკს (C. L. Lokke) არც ერთი გამოთქმული მოსაზრება არ აკმაყოფილებს: არც რაიმონ გუიოსი, რომელიც თავის ვრცელ წიგნში („Le Directoire et la paix de l'Europe“, Paris, 1911) იმ აზრს გამოთქვამს, ტალეირანს პარიზიდან წასვლა არ უნდოდა ისეთ დროს, როცა დირექტორიაში განთავისუფლებულ ადგილზე ახალი წევრი უნდა აერჩიათო; არც ბულე დე ლა მერტისა („Le Directoire et l'Expédition d'Egypte“, Paris, 1885), რომელიც ფიქრობს, უბრალოდ ტალეირანს უფრო მოხერხებული და უსაფრთხო ეჩვენა პარიზში დარჩენა საგარეო საქმეთა მინისტრად, ვინემ ელჩის საშიშ პოსტზე გამგზავრება კონსტანტინოპოლში, ისიც თურქებთან, რომლებიც ბონაპარტის მიერ ეგვიპტეზე გალაშქრების გამო აღრენილი იყვნენ ფრანგებზე. ბულე დე ლა მერტის შეხედულებას ტალეირანის სამტომეული ბიოგრაფიის ავტორი ლაკურ-გაიეც ემხრობა („Talleyrand“, t. I, Paris, 1930). ლოკი არ ეთანხმება ამ მოსაზრებას და იძლევა საკუთარს. კონსტანტინოპოლში მოგზაურობაზე ამ უარს ის უკავშირებს იმ მნიშვნელოვან საქმიან მოლაპარაკებებს, რომლებიც დირექტორიის დავალებით ტალეირანს უნდა ეწარმოებინა ამერიკელებთან, ნოლო როცა სწორედ ამ დროს, აპრილ-მაისში, ატყდა ეს ეგრეთ წოდებული „იქს, იგრეკ, ზეტის“ სკანდალი, ე. ი., როცა ტალეირანს ბრალი დასდეს მექრთამეობაში, დირექტორიამ ჯერ სარწმუნოდ მიიღო მოხსენება, რომელიც ამერიკელ გემთმეპატრონეებისაგან „ცილდაწამებულმა“ ტალეირანმა წარუდ-

გინა მას 1798 წ. 31 მაისს, შემდეგ კი უკვე ველარ შეძლო მინისტრის პოსტიდან ტალეირანის განთავისუფლება, რომ, ასე ვთქვათ, მისი დეზაუიურება არ მოეხდინა. მაგრამ რადგან მოლაპარაკება ამერიკელებთან 1798 წ. ზაფხულსა და შემოდგომაზე წარიმართა წარმატებით და გარემოება შეიცვალა, კონსტანტინოპოლში ტალეირანის გამგზავრებასთან დაკავშირებული მთელი ეს კომბინაციაც მოიხსნა. ლოკის დასკვნა: დასაწყისში დირექტორიასაც გულწრფელად უნდოდა ტალეირანი კონსტანტინოპოლში გაეგზავნა; მინისტრსაც სავსებით კეთილსინდისიერად სურდა ბონაპარტისადმი მიცემული პირობის შესრულება. და თუ ბონაპარტი შემდეგ წყრებოდა და ტალეირანს მოტყუებაში სდებდა ბრალს, იგი უსამართლოდ გაბრაზებული მოქმედებდაო¹.

მთელი ეს უახლესი ახსნა არც თუ მთლად დამაჯერებელია. ამერიკასთან მოლაპარაკება არც ისე აინტერესებდა დირექტორიას, როგორც კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორს ლოკს ეჩვენება, ხოლო სრულუფლებიან და საგანგებო ელჩად კონსტანტინოპოლში დანიშვნა არაფრით არ გამოხატავდა, რომ დირექტორია ტალეირანის დეზაუიურებას ახდენდა. ეს საქციელი, ე. ი. თავისი ეგოისტური მოტივებისათვის თურქეთში წასვლის პირობის დარღვევა, ისე გვაგონებს ტალეირანს, მთელ მის ბრძოლებსა და ფანდებს, რომ ყოველგვარი თავსამტკრევი ახსნა-განმარტების ძიება სრულიად ზედმეტია. მინისტრის შემოსავლიანი და მაღალი ადგილის მიტოვება პარიზში და წასვლა თურქეთთან, რომლებიც უცხოელ ელჩებს ცხელ გულზე შეიდგოდოლიან ციხეში სვამენ და წლობით ჰყავთ შიგ გამომწყვდეული (როგორც ჰყავდათ გამომწყვდეული რუსეთის ელჩი იაკობ ბულგაკოვი), არაერთარ პირად ანგარიშს არ წარმოადგენდა ტალეირანისათვის, მით უმეტეს, ასეთ საჩოთირო პირობებში: ბონაპარტი თურქებსა და მათ ვასალებს ებრძვის ეგვიპტეში, ტალეირანი კი ამ დროს თვალებს უნდა უხვევდეს თურქებს კონსტანტინოპოლში და დაყვავებით არწმუნებდეს მათ,

¹ C. L. Lokke. Pourquoi Talleyrand ne fut pas envoyé à Constantinople. „Annales historiques de la révolution française“, tome dixième, 1933, p. 153—159.

ფრანგები, ეგვიპტეს რომ ართმევენ სულთანს, ამით სინამდვილეში, მათ სასიკეთო საქმეს უკეთებენო...

რა თქმა უნდა, სიტყვა რომ გატეხა, ტალეირანმა დიდად უმუხტლა თავის მეგობარ ბონაპარტს. გენერალმაც სწორედ ამგვარად გაიგო. ეს იყო ტალეირანის პირველი გამცემლობა მის თიშართ. პირველი, მაგრამ სრულიადაც არა უკანასკნელი. მაგრამ ახლა, 1799 წ. ოქტომბერში, ტალეირანის ყოველგვარი შიში უსაფუძვლო გამოდგა. არა მარტო მას ესაჭიროებოდა ბონაპარტი, ბონაპარტსაც ესაჭიროებოდა იგი.

ბონაპარტი ხელისუფლების დაპყრობისაკენ მიიწევდა პირდაპირ, და ისეთი ადამიანები, როგორიც იყო ტალეირანი, სჭირდებოდა დამპყრობელს. ტალეირანი იცნობდა დირექტორიის მთელ სამმართველო მანქანას, მთელ უმაღლეს სამსახურებრივ აპარატს, ადმინისტრაციის ყველა სუსტ მხარეს და თავდაცვის ხელშესახებ ადგილებს.

აღტაცებამ და ოვაციებმა, რომლებითაც ნაპოლეონს ეგებებოდნენ მთელ მის გრძელ გზაზე ფრეჟიუსიდან, საცა ის ჯერ კიდევ 9 ოქტომბერს გადმოვიდა ნაპირზე, ვიდრე პარიზამდე, საცა ის 16 ოქტომბერს ჩავიდა, ნათლად დაანახვა ყველას და თითოეულს, რომ დირექტორიის დღეები დათვლილია. მართლაც, მან იარსება ზუსტად ოცდასამი დღე ბონაპარტის დედაქალაქში ჩასვლის მომენტიდან.

ეს ოცდასამი დღე ტალეირანის ურთულესი და უაქტიურესი ინტრიგების ხანი იყო: დამპყრობელი იტალიისა, დამპყრობელი ეგვიპტისა, ყველაზე სახელოვანი ადამიანი მთელ საფრანგეთში, საჭიროებდა მას, გამოცდილ პოლიტიკურ საქმოსანს, რომელიც იცნობდა ყველა გზასა და ბილიკს, სამმართველო მექანიზმის ყველა ზამბარას, დირექტორებისა და სხვა უპირველეს წარჩინებულების ყველა განწყობილებას, და ტალეირანიც ამ მღელვარე სამკვირეულის მანძილზე რწმენითა და სიმართლით ემსახურება ამომავალ მნათობს, ჰკაფავს გზას სახელმწიფო გადატრიალებისათვის. თვით გადატრიალების დღეს, 18 ბრიუმერს (1799 წ. 9 ნოემბერი) ტალეირანს წილად ხვდა დელიკატური მისია — ერჩია დირექტორ ბარასისათვის დაუყოვნებლივ ნებაყოფლობით გადამდგარიყო. ბონაპარტმა ამასთან

ერთად ტალეირანს ჩააბარა საკუთარ დიდი თანხა ბარასისათვის გადასაცემად. ამ თანხის სიდიდე დღემდე არ არის ზუსტად დადგენილი. მაგრამ ტალეირანმა, ამჯერად დამფრთხალ, საერთოდ კი არც თუ მოშიშარ ბარასში, აღმოაჩინა სასწრაფოდ გადადგომის სრული მზადყოფნა და ისე გაიხარა ამ მოულოდნელი შემთხვევით თავის ჯიბეშივე დაეტოვებინა ბარასისთვის განკუთვნილი ფული, რომ მადლიერების გრძნობით შეპყრობილი მივიარდა... და ხელებს უკოცნიდა დირექტორს, თან „ნებაყოფლობით“ გადადგომისათვის სამშობლოს სახელით მხურვალე მადლობას სწირავდა. ყოველივე ამას მოგვეთხრობს თვითონ ბარასი, რომელმაც მხოლოდ შემდგომში შეიტყო, ფულადი თვალსაზრისით რა ძვირად დაუჯდა 18 ბრიუმერის დილას ტალეირანთან საუბრის დროს გამომქლავებული ზედმეტი აჩქარება თვითგადადგომაში. თვითონ ტალეირანი, ცხადია, მთელ ამ შემთხვევაზე თავმდაბლად სდუმს. ალბათ, ფიქრობდა, ასეთი წვრილმანებით არ ღირს შთამომავლობის ყურადღების გადატვირთვაო.

1799 წ. 18 და 19 ბრიუმერმა საფრანგეთი ბონაპარტს მისცა. რესპუბლიკა სამხედრო დიქტატურით დამთავრდა. გადატრიალებიდან თერთმეტი დღის შემდეგ კი პირველმა კონსულმა ბონაპარტმა ტალეირანი თავის საგარეო საქმეთა მინისტრად დანიშნა.

ეს გადამწყვეტი დღეები, საღამო 18 და მთელი დღე 19 ბრიუმერისა, ტალეირანმა მოქმედების ადგილას, სენ-კლუში გაატარა. მან წინდახედულობა გამოიჩინა და ყოველი შემთხვევისათვის ეტლი და წყვილი წმინდა სისხლის ულაცი მოიმარაგა, რომელთა ჯიშთანობაში სავსებით დარწმუნებული იყო. თუ გენერალ ბონაპარტს გაუმართლებს გადატრიალება — ხომ კარგი, შეგიძლია წყნარი თოხარიკით დაბრუნდე პარიზში, პირდაპირ საგარეო საქმეთა სამინისტროში. თუ ჩაიშლება გადატრიალება და მოჰკლავენ ბონაპარტს — შეგეძლება ჩორთიდან ნავარდზე გარდამავალ ჰენებით მოჰკურცხლო საზღვარგარეთ.

ტალეირანი კონსულოზისა და იმპერიის
დროს

1

იმპერიის დროს და შემდეგაც, სიცოცხლის ბოლომდე, ტალეირანი ამტკიცებდა იმას, რის შესახებ თავის შემუშავებულ ლაპარაკობს: „მე მიყვარდა ნაპოლეონი. იმასაც კი ვგრძნობდი, რარიგ შევეთვისე მის პიროვნებას მისი ნაკლოვანებების მიუხედავად. სიტყვით როს გაშოვიდოდა, ვგრძნობდი: როგორ მიზიდავდა თავისკენ უძლეველ ჯადოთი, რაც დიად გენიას მუდამ სჩვევია; მისი წყალობა გულწრფელ მადლიერებას აღძრავდა ჩემში... მე ვსარგებლობდი მისი დიდებით, ამ დიდების ანარქალით, რომელიც ეცემოდა მათ, ვინც მას ეხმარებოდა მის კეთილშობილურ საქმეში“. ჩვენთვის ამჟამად აგრეთვე ცნობილია, რომ თავის პოლიტიკურ ანდერძშიაც კი¹, რომელიც 1836 წ. 1 ოქტომბრითაა დათარიღებული და შედგენილია მაშინ, როცა ტალეირანი ორიგინალური წლისა იყო, როცა მეფობს ლუი-ფილიპე, როცა მიხრწნილ თავადს უკვე არავისგან აღარაფერი ესაქიროება, როცა ბონაპარტების დინასტია ვენის კონგრესის აქტით სამუდამოდ გამორიცხულად ითვლება ტანტის მემკვიდრეობიდან და არავის ძალუძს წარმოიდგინოს, თუ ამ დინასტიას ერთხელ კიდევ ელის გამეფება მომავალში, ტალეირანი წერს: „თვით ნაპოლეონმა იძულებული გამხადა რა ამერჩია ან იგი, ან საფრანგეთი, მე მოვახდინე არჩევანი, რომელსაც უმაღლესი მოვალეობის გრძნობა მიკარნახებდა; მაგრამ ვკმენ

¹ პირველად გამოაქვეყნა სრული სახით 1932 წ. ლაკურ-გაიემ. (C. L a c o u r - G a y e t. Talleyrand, t. III 1815—1838).

რა ეს, თან დავიტირე შეუძლებლობა ჩემი სამშობლოს ინტერესებისა და მისი ინტერესების ერთსა და იმავე გრძნობაში გაერთიანებისა. მიუხედავად ამისა, უკანასკნელ წუთამდე შემახსოვრება, რომ ის ჩემი მწყალობელი იყო, ვინაიდან ქონება, რომელსაც მე ჩემს ნათესაებს ვუანდერძებ, უმეტესწილად მისგან მერგო. ჩემმა ნათესაებმა ეს არა თუ არასდროს არ უნდა დაივიწყონ, არამედ უნდა აცნობონ თავიანთ შვილებს, შვილებმა კი იმათ — ვინც მათ შემდეგ მოვა, ისე, რომ ხსოვნა ამის შესახებ უკვდავყოფილ იქნეს ჩემს ოჯახში თაობიდან თაობაში, რათა თუ ვინმე, ბონაპარტის გვარის მატარებელი, ისეთ მდგომარეობაში აღმოჩნდება, რომ დასჭირდება ხელისშეწყობა ან დახმარება, ჩემმა უშუალო მემკვიდრეებმა ან მათ შთამომავლებმა გაუწიონ მათზე დამოკიდებული ყოველგვარი დახმარება. ამ გზით უკეთ, ვინემ სხვა რაიმე საშუალებით, დამანახვებენ ისინი თავიანთ მადლიერებას ჩემდამი, პატივისცემას ჩემი ხსოვნისა“.

რას ნიშნავს ეს? რატომ იყო, რომ ყოველთვის ამას წერდა და იმეორებდა? რატომ გამოპყოფდა ნაპოლეონს ასე დაჟინებით ყველა იმ მთავრობისა და ადამიანისაგან, რომლებიც თავისი ცხოვრების გრძელ გზაზე გაუცია და გაუყიდა? შესაძლოა ნაწილობრივ ისიც იყოს, რომ უამრავ შეხვედრილთაგან ერთადერთმა ნაპოლეონმა დაიმსახურა მისი მოწონება თავისი ჭკუით, გენიოსური და მრავალმხრივი ნიჭის წყალობით, თავისი გიგანტური ისტორიული როლით. ნაწილობრივ კი ისიცაა, რომ თავის ყველაზე ძლიერ ემოციებს, მართალია, იშვიათ, ერთეულ შემთხვევებში, მაგრამ, როგორც წესი, ტალეირანი მუდამ ქონების მოხვეჭისა და ოქროსაკენ ლტოლვასთან დაკავშირებით ამჟღავნებდა. ჩვენ, მაგალითად, უკვე ვნახეთ, როგორ ეჭირა თავი მინისტრად დანიშვნის პირველ წუთებში 1797 წ., ან 1799 წ. 18 ბრიუმერს, როცა დაინახა, რომ შეუძლია ჩუმად მიითვისოს თანხა, რომელიც ბარასისთვისაა განკუთვნილი. თუკი ამ ცივ, მიმკვდარებულ არსებას მართლაც შეეძლო განეცადა მადლობის გრძნობის მაგვარი რამ სწრაფი გამდიდრების გამო, მაშინ ამ გრძნობის გამოწვევა მასში ყველაზე მეტად სწორედ ნაპო-

ლეონს შეეძლო, მის „მწყალობელს“, როგორც თვითონ ამბობს.

რა იყო ტალეირანისთვის ნაპოლეონის იმპერია? სასახლის ცხოვრების ელვარება და არნახული ფუფუნება, რასაც ბევრის-მნახველი რუსეთის ელჩი, ეკატერინესდროინდელი დიდებული კურაკინიც კი განცეიფრებაში მოჰყავდა; მდგომარეობა მინისტრისა, რომელიც თვითმპყრობელ და უმძლავრეს მბრძანებელს, მსოფლიოს უმდიდრესი მიწებისა და ხალხების მძარცველს ემსახურებოდა, რომელთა კონგლომერატი ევროპაში სჭარბობდა რომის ყოფილი იმპერიის სიდიდეს; მისი, ტალეირანის, ფეხქვეშ გაგებული მიფეები და დედოფლები, ჰერცოგის ქალები, ჰერცოგები და კურუიურსტები; გასუწყვეტელი მლიქვნელობა, მონური ქედმოხრა, პირფერობა ურიცხვ გვირგვინოსან და არაგვირგვინოსან ვასალებისა და — ოქრო, ოქრო, ოქრო, დაუსრულებელ ნაკადად ჩამდინარე მის ჯიბეებში.

ბელნიერ უამს ჩადგა ტალეირანი საფრანგეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს სათავეში პირველი კონსულის დროს. ავსტრია დამარცხებულ იქნა 1800 წელს, პრუსია ჯერ კიდევ 1795 წ. ბაზელის ზავიდან მოკიდებული ლოდინის ნეიტრალიტეტში იმყოფებოდა, რუსეთთან 1800 წელს და 1801 წ. დასაწყისს საქმე მკიდრო დაახლოების გზით ვითარდებოდა, და თუმცა პავლეს მკვლელობამ შეწყვიტა ევროპაში მოარული ხმები კავშირის თაობაზე, მაგრამ მისი მემკვიდრის დროსაც ურთიერთობა კიდევ კარგა დიდხანს ასატანი რჩებოდა.

უკვე ორი დღე იყო, იმპერატორი პავლე პირზე მარმამათარებული კუბოში იწვა, როდესაც 1801 წ. 14 მარტს (ძვ. სტ.) პარიზიდან მოსულმა შიკრიკმა რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრს, გრაფ თეოდორ ვასილის ძე როსტოპჩინს, თავად ტალეირანისაგან შემდეგი წერილი მოართვა (წერილში მეტად საგულისხმო მინიშნებებია, ამიტომაც სრული სახით მოგვაქვს): „ბატონო გრაფო, შიკრიკ ნეიმანს, რომელსაც მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობისთვის პირველი კონსულის პასუხი მოაქვს, აღრევე წარმოვგზავნიდით, ბატონ გრაფ კოლიჩევის საფრანგეთში ჩამოსვლის ცნობას რომ არ დავლოდებოდით. ახლა უკვე ვიცი, რომ რამდენიმე დღეში ის პარიზში იქნება

და მე მინდა კმაყოფილება გამოვთქვა, ვხედავ რა, დაგვიდგა მომენტი, როცა საერთო ინტერესების მოძველ ყველა საგანზე გულახდილ და დაკვირვებულ მოლაპარაკებათა გზით შესაძლებელი გახდება მშვიდობის განმტკიცება კონტინენტზე და ზღვებზე თავისუფლების შემზადება. მიიღეთ, ბატონო გრაფო, ჩემი მაღალი პატივისცემა თქვენდამი. შარლ-მორის ტალეირანი“.¹

რა შინაგანი, ფარული, მაგრამ სავსებით ცხადი აზრი იმალება ტალეირანის ამ წერილში, რომელსაც საბედისწეროდ ორი დღით დააგვიანდა? ლაპარაკია საფრანგეთ-რუსეთის შეთანხმების გაფორმებაზე, რამაც მტკიცე მშვიდობა უნდა დაამყაროს კონტინენტზე; ანუ ერთის მხრივ — ნაპოლეონის, ხოლო მეორის მხრივ — როსტოპჩინის გაგებით, ევროპის კონტინენტზე საფრანგეთ-რუსეთის კავშირის ბატონობა უნდა უზრუნველყოს. მეორე ამოცანა — „ზღვების განთავისუფლება“ — ნიშნავს საფრანგეთისა და რუსეთის ომს ინგლისის წინააღმდეგ, ომს ყველა საშუალებით როგორც ზღვაზე, ისე განსაკუთრებით ხმელეთზე, ინდოეთისაკენ მიმავალ გზებზე.

ამგვარი შეთანხმება პავლეს მკვლელობის (1801 წ. 12 მარტის ღამე) შემდეგ, რა თქმა უნდა, შეუძლებელი გახდა, მაგრამ ვერც თუ რაიმე მტრულ განზრახვაში რუსეთის შემჩნევა პირველმა კონსულმა და მისმა მინისტრმა პირველ ხანებში ვერ შესძლეს. ახალი იმპერატორი მხოლოდ სინჯავდა გარემოს და არ ჩქარობდა სახელმწიფოთა არც ფრანგულ, არც ინგლისურ დაჯგუფებასთან მიმხრობას. 12 მარტის ღამის შემდეგ ბონაპარტთან მკიდრო დაახლოების პოლიტიკის განგრძობა, ცხადია, წარ-

¹ ს. გარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტროს კანცელარია, № 3712, საქალაღე: France. Ministère. Talleyrand. № 1. 1801, f. 2. Récu le 14 mars 1801. „...Je dois vous exprimer la satisfaction, que j'éprouve de voir arriver le moment, ou par des discussions franches et approfondies sur tous les objets d'intérêt commun. Il sera possible de consolider la paix du continent et de préparer l'affranchissement des mers. (Paris, le 12 ventôse de l'an 9 de la République. A Son Excellence M. le comte de Rostopschin, ministre d'Etat et des affaires étrangères)“.

მოუდგენელი გახდა. მაგრამ, მეორის მხრივ, რუსეთის დიპლომატიას არც რაიმე ისეთი წამაქეზებელი მიზეზები გააჩნდა, აშკარად დამდგარიყო ინგლისის მხარეზე და ამით პირველი კონსული და მისი ვასალები რუსეთზე გადაემტერებინა. საგარეო პოლიტიკის საქმეთა ჩვენი არქივის დოკუმენტები იმასაც კი გვიჩვენებს, რომ ალექსანდრე ზოგ შემთხვევაში სულაც არ იყო წინააღმდეგი საქმიანი დიპლომატიური თანამშრომლობა დაეჭირა ბონაპარტთან.

უნდა აღინიშნოს, რომ პირველ ხანების კავშირუროთიერთობა ტალეირანისა ალექსანდრესთან, რაც პავლეს სიკვდილის შემდეგ დაიწყო მალე, სრული თავაზიანობითა და მოკრძალებულობით ხასიათდებოდა. ახალი იმპერატორი 1801 — 1802 წ. წ. ჯერ მხოლოდ გარემოს ათვალისწინებდა და წინასწარ ნიჟადაგს სინჯავდა სხვადასხვა მიმართულებით. პავლეს დაღუპვის მომენტში რუსეთისა და პირველი კონსულის დამოკიდებულება არაჩვეულებრივად მეგობრული იყო, და ევროპაში ბევრს ლაპარაკობდნენ საფრანგეთ-რუსეთის შეტევისა და თავდაცვის კავშირზე. ალექსანდრე არ წავიდა კავშირზე, კაზაკები, რომლებიც ინდოეთისაკენ მიმავალი გზების დასაზვერად იყვნენ გაგზავნილი, მაშინვე უკან გამოიწვია, ინგლისთან უალრესად კეთილი ურთიერთობა გააბა, მაგრამ უმძლავრეს ბონაპარტთან წაკიდებას ჯერ სულაც არ ფიქრობდა. ამ წლებში, როცა პირველ კონსულს ისე ეჭირა თავი დასავლეთ გერმანიაში, როგორც ამ ქვეყნის ბატონ-პატრონს, მთავრების, ჰერცოგებისა და ეპისკოპოსების ბედილბალს ბურთივით ათამაშებდა, ერთს „აცხონებდა“ მეორის „წაწყმედით“ და ა. შ., საფრანგეთის დიპლომატია დაინტერესებული იყო რუსეთის მხარდაჭერა მოეპოვებინა, რათა სავსებით უვნებელყო შესაძლო წინააღმდეგობა პაბსბურგთა სახელმწიფოსა და პრუსიის მხრივ. და ტალეირანმა ამ დროს დასავლეთ გერმანიის გარდაქმნისა და მიწათა გადანაწილების მთელ ამ სამუშაოში რუსეთის წარმომადგენელი პარიზში გრაფი მორკოვიც ჩარია. საგარეო პოლიტიკის ჩვენს არქივში ინახება წერილი (შავი, „წერილის პროექტი“) თავად კურაკინის მიერ ტალეირანისადმი მიწერილი, მეტად საინტერესო შინაარსითაც, და განსაკუთრებით, ტონის მხრივ. გრაფ მარ-

კოვის ქცევა პარიზში ჩვეულებრივ ისეა დახატული, რომ გამოდის, თითქოს მისი ხასიათის სიკორძე, სიჯიუტე და კონსულის მთავრობისადმი მისი დაუფარავი მტრობა ყოფილიყოს დამნაშავე პარიზისა და პეტერბურგის ურთიერთობის მკვეთრად გაუარესებაში. ამგვარი რამ, ყოველ შემთხვევაში 1802 წ., სულაც არ შეეფერებოდა სინამდვილეს. ტალეირანსა და მარკოვს შორის იმგვარი ურთიერთობა გაიბა, როგორც სავსებით მეგობრული სახელმწიფოების წარმომადგენლებს შორის არსებობს ხოლმე. საკმარისია ამ წერილის ტექსტის გაცნობა, რომ დარწმუნდეს, ჯერ კიდევ 1802 წ. ზაფხულში არა მარტო თავაზიანი, არამედ ახლო და „მეგობრული“ დამოკიდებულება კი ჰქონდა ამ ორ მთავრობას ერთმანეთთან. ტალეირანი რუსეთის ელჩთან ერთობლივად სწყვეტდა საკითხებს ყველა ამ პატარ-პატარა გერმანელი პოტენტატებისათვის სხვადასხვა სახის ანაზღაურებათა და დაჯილდოებათა მიცემის შესახებ და არავითარი დაბრკოლებანი, აღარაფერს ვამბობთ პროტესტებზე, რუსეთის მხრივ არ წარმოქმნილა¹. უფრო მეტიც: კურაკინი ძალზე კმაყოფილია, რომ საფრანგეთისა და რუსეთის „ძღვეამოსილმა შუამავლობამ“ და ჩარევამ გერმანიის საკითხებში უნდა

¹ სავარაუდო პოლიტიკის არქივი. საქალაღე: France. Ministère Talleyrand. 1802. Projet d'une lettre au ministre Talleyrand. № 3. Le 4 juillet 1802. ხელმოწერილია: P-це Alex. Kourakine: „...Je partage vivement la satisfaction que vous me témoignez de l'heureux résultat de votre travail avec le C. de Morkoff sur les indemnités germaniques, mais j'éprouve une plus particulière encore de pouvoir vous annoncer que l'Empereur n'a fait aucune difficulté d'y donner son approbation“.

იქვე: „...ses instructions (რეგენსბურგში მიღწენილ ბიულერისადმი მიცემული) sont de se concerter pour tout ce qui peut avoir rapport aux indemnités avec le ministre de la République et de faire des démarches communes... pour obtenir l'effet de l'Intervention de deux gouvernements et la consolidation des arrangements proposés. C. de Morkoff est chargé de faire connaître au Premier Consul ce que l'Empereur désire encore en faveur du duc de Mecklenbourg-Schwerin et du prince-évêque de Lubec... Il me reste à désirer, citoyen Ministre, que le succès reponde à notre commune attente et on doit l'espérer et d'impartialité du plon et du poids attaché à une aussi puissante méditation“.

იქონიოს და იქონიებს „კონსოლიდაციურ“ გავლენას ტალეი-რანთან ერთობლივად მიღებულ ყველა გადაწყვეტილებაზე. რუსეთის მეფე ამასთან მხოლოდ იმას ითხოვს, მხედველობაში მიიღონ მისი ორი „პროტეჟე“: მეკლენბურგ-შვერინის ჰერცო-გი და ლიუბეკის ეპისკოპოსი. ყოველივე ეს სრულიად ახლე-ზურად გვიხატავს მარკოვის როლსაც პარაზში და საფრანგეთ-რუსეთის ურთიერთდამოკიდებულების საერთო ხასიათსაც საფ-რანგეთ-ინგლისს შორის ამიენის ზავის დადების წინ.

2

ავსტრიასთან 1801 წ. დადებული ლუნევილის ზავის შემდეგ, იმის შემდეგ, რაც დაიდო ამიენის ზავი ინგლისთან 1802 წ., იმის შემდეგ, რაც კორექტული დამოკიდებულება დამყარდა ალექსანდრე I, ბონაპარტს ხელები გაუთავისუფლდა მეზობ-ლების საძარცვავად.

ტერიტორიათა ამ თითქმის განუწყვეტელი მიტაცებებისა და მათი გადაჯგუფება-გადმოჯგუფების წლებში საფრანგეთის სა-გარეო საქმეთა მინისტრის როლი ერთობ იოლი იყო: პირველი კონსული (მალე იმპერატორად ქცეული) იტაცებდა სხვის მი-წას, ტალეირანი კი სტილისტურად აფორმებდა ცნობას მომხ-დარი ამბის შესახებ. ასე მაგალითად, 1802 წ. შემოდგომაზე პირველმა კონსულმა ჯარები შეიყვანა შვეიცარიაში, — და ტა-ლეირანმა ამას ცირკულარული განმარტება მიაყოლა მაშინვე, ეს გაკეთდაო „არა იმიტომ, რომ შვეიცარიას თავისუფლება წაართვან, არამედ იმისთვის, რომ ბოლო მოუღონ იქაურ გან-ხეთქილებებსო“ (რაც იქ სრულიად არ არსებულა).¹

ასეთი იყო მეთოდები როგორც მბრძანებლისა, ისე მისი ნე-ბის ერთგული მიმყოლის თავად ტალეირანის, ტალეირანისა, რომელიც შემდგომ ისეთი უკეთილშობილესი მწუხარებით ლა-პარაკობდა იმაზე, თუ როგორ უმძიმდა „ევროპის ჯალათად ყოფნა“.

ნაპოლეონი წყალობის თვალით უყურებდა თავის მინისტრს,

¹ Paris, le 30 vendémiaire, an XI (22 octobre 1802). *Mélanges*. p. 66.

ეს კეთილგანწყობა თავის მხრივ კი ტალეირანის გავლენის გაძლიერებასა და პარალელურად მისი შემოსავლის არნახულ ზრდას მოასწავებდა. იმ წლებში ტალეირანს ყოველმხრივ სწყალობდა ბედი.

იმხანად მისი წარმატებანი მაღალ საზოგადოებაში პირდაპირ დაუჯერებელია, ორმოცდაათ წელს მიღწეული ისევ ისე ხიბლავდა ქალებს, როგორც თავისი ახალგაზრდობის ყველაზე ყვავილოვან წლებში.

ერთი ასეთი ავანტურა თავადისათვის მოულოდნელად დიდი უსიამოვნებით — დაქორწინებით — დამთავრდა. ინციდენტი საინტერესოა ყოფის ისტორიის თვალსაზრისით.

ჯერ კიდევ 1798 წ. დირექტორიის საგარეო საქმეთა მინისტრი ტალეირანი გაეცნო ერთ ქმარგაცილებულ ახალგაზრდა ქალს, ქალბატონ გრანს, რომელიც ინდოეთში იყო დაბადებული და გაზრდილი და მისი ქმარი (თუ ნაქმრევი) ინდოეთშივე მსახურობდა მოხელედ. ამ ქალზე, როდესაც ის პარიზში ჩამოსახლდა, ექვი მიიტანეს, ემიგრანტებთან მიწერ-მოწერას აწარმოებსო და დააპატიმრეს. ტალეირანი ზეპირ და წერილობითაც ბარასის წინაშე შუამდგომლობდა მის გამო, და დირექტორიამ (გაჭირვებით) გაათავისუფლა ის. ქალბატონ გრანს არაჩვეულებრივად ტურფა პირისახე და კლასიკური სილამაზის ტანი ჰქონდა. ტალეირანმა მოხიბლა ის. როგორც იცოდა ხოლმე მოხიბლვა იმ ქალების, რომელთა დაუფლებაც სურდა. ქალი, ბოლოსდაბოლოს მასთან გადასახლდა. ეს მოხდა 1802 წ. მაგრამ ელჩების ცოლებმა და სხვა დიპლომატიურმა მანდილოსნებმა მაშინ გასგები გახადეს, რომ, აქაოდა; მათ მაღალზნეობრივ შეუღლებელ გრძნობებს შეურაცხყოფა მიაყენეს და რომ ამიტომ ამიერიდან აღარ დაესწრებოდნენ მეჯლისებს საგარეო საქმეთა სამინისტროში. ამ ამბავმა ნაპოლეონამდეც მიაღწია. მან ჯერ არჩევანის უფლება მისცა ტალეირანს: ქალბატონი გრანი ან უყოყმანოდ გაეგდო სახლიდან, ან (ასევე უყოყმანოდ) ჯვარი დაეწერა მასზე. მაგრამ ინახულა რა ქალბატონი გრანი, სწორედ დაქორწინება დაიქინა. ბუნაპარტს თურმე დელიკატურად მოახსენეს (შესაძლოა, თვით ტალეირანისაგანვე წაქეზებით). ქალბატონი გრანი საცესებით დაუშვებელი, პირდაპირ სააჩაყო

სისულელით გამოირჩევაო. მაგრამ ნაპოლეონი, როგორც ცნობილია, სულაც არ თვლიდა ჭკუას პირველი აუცილებლობის საგნად ქალებისათვის. ამიტომაც ურყევი დარჩა. ტალეირანმა იცოდა, რომ ნაპოლეონი — დესპოტი თხემით ტერფამდე — ვისაც უნდოდა, იმას შეგრთავდა, ვისთანაც უნდოდა იმასთან გაგყრიდა, და ვისზედაც სურდა გაქორწინებდა, ვინც არ უნდა ყოფილიყო შენ. სწორედ ტალეირანის ქორწინებასთან დაკავშირებით მოიტანა ფრედერიკ ლოლიემ გამოუქვეყნებელი საოჯახო არქივებიდან შემდეგი შემთხვევა: ნაპოლეონმა ერთხელ დასავლეთგერმანულ მთავარს არენბერგს გამოუძახა და ყოველგვარი წინასწარი გაფრთხილების გარეშე განუცხადა: „თქვენ ხვალ ქორწინდებით“. — „ხელმწიფევ, ჩემი გული თავისუფალი არ არის, ჩემგან არჩეულ სასძლოს ჩემი სიტყვის იმედი აქვს და იმისი, რომ ერთმანეთთან საუკუნოდ ვართ დაკავშირებული“. „მერმე რა, გათავისუფლდით (désengagez vous). თქვენ ქორწინდებით ხვალ და ქორწინდებით იმაზე, ვისაც მე გინიშნავთ. თუ კამათს დამიწყებთ, მაშინ ვენსენის კოშკში ვინახულებთ ერთმანეთს!“ ასეთი დაპირების შემდეგ მაშველობამ ელვისებურად გასჭრა. მეორე დღესვე საღამოს ქორწილი გადაიხადეს. პატარძალმა, რომელიც დიდი ხანია უკვე თავის მზრიალს სხვაზე იყო დანიშნული, ისევე ანაზღად შეიტყო თავისი ხვედრის შესახებ და თავისი ახალი საქმროს სახელი, როგორც არენბერგმა — სახელი თავისი ახალი საცოლისა.

ტალეირანს ესმოდა, რომ თუკი ასე ექცევიან სუვერენულ მთავრებს, მაშინ მას სულაც არავინ მოეზოდინებოდა. ეგეც არ იყოს, ნაპოლეონის დროს სასახლეში აზრად არავის მოუვიდოდა მბრძანებლის ნებისადმი ურჩობა. ფიქრი ამაო იყო. ტალეირანმა ჩაიქნია ხელი და კანონიერად დაქორწინდა.

გადმოცემით: ტალეირანი, ჯერ კიდევ დირექტორიის დროს, როცა ამ ლამაზმანის დასახსნელად ზრუნავდა, რომელზედაც უკვე მაშინ იყო შეყვარებული, თავისი ამ მომავალი მეუღლის შესახებ ხელისუფალთ უცხადებდა: „მხედველობაში მიიღეთ, რომ ის სულელია უკიდურესობამდე და არაფრის გაგების უნარი არ შესწევს“.

ტალეირანის ცხოვრებაში დიდი როლი არ შეუსრულებია ამ

პიროვნებას. „შტერმა ცოლმა ვინძლო სახელი ვერ გაუტეხოს ჭკვიან ქმარს, — ამბობდა ხოლმე ტალეირანი, — სახელის გატეხა შეუძლია მხოლოდ ისეთს, რომელიც ჭკვიანად მიაჩნიათ“. თუმცაღა ჩვენ გვაქვს უტყუარი მონაცემები, რომ ქალბატონ ტალეირანისას მისი ლეგენდარული უჭკუობა სულაც არ უშლიდა ხელს მასაც ელო ქრთამები მთხოვნელებისაგან, მაგალითად, გრაფ ბენტგეიმისაგან. ქმრის ამგვარი დავალებების შესასრულებლად ჭკუა მას ჰყოფნიდა.

ცოლ-ქმარი ცალ-ცალკე ცხოვრობდა მას შემდეგ, რაც ტალეირანმა დაიახლოვა და თავისთან გადაიყვანა ნათესავის ცოლი ჰერცოგის ქალი დინო, რომელიც მის სახლს პატრონობდა კიდევ თავადის სიკვდილამდე.

სასახლეში ტალეირანის კარიერა წლითიწლობით სულ უფრო ეღვარე და თვალისმომჭრელი ხდებოდა. მისი ვარსკვლავი ზენიტში ბრწყინავდა.

ნაპოლეონმა ჯერ საგარეო საქმეთა მინისტრად გახადა, შემდეგ დიდ კამერჰერად, ვიცე-ელექტორად, ბენევენტის მთავრად და ჰერცოგად. საგარეო საქმეთა მინისტრის ხელფასის ჩათვლელად, ყველა ამ თანამდებობისათვის ტალეირანი წლიურად თითქმის ნახევარ მილიონ ფრანკს იღებდა ოქროთი (495 ათასს, ხოლო მინისტრის ხელფასიანად — 650 ათასზე მეტს წელიწადში). შედარებისათვის აღვნიშნავ, რომ ამავე წლებში პარიზელი მუშის ოჯახი, რომლის ყველა წევრის მუშაობისაგან მიღებული საერთო შემოსავალი ათასხუთას ფრანკს შეადგენდა, კეთილდღიან და მეტად სვებედნიერ ოჯახად ითვლებოდა.

იმ კოლოსალური შემოსავლის გარდა, რასაც ტალეირანი კანონიერად იღებდა, ჰქონდა ფარული შემოსავალიც, კანონიერზე გაცილებით დიდი, რომლის მოცულობას მხოლოდ ზოგიერთი, შემთხვევით გამომჟღავნებული ფაქტის მიხედვით თუ წარმოვიდგენთ. ეს არალეგალური შემოსავალი ასიათასობით კი არ იანგარიშებოდა, არამედ მილიონობით. იპყრობდა რა ევროპას და ხდიდა რა თავის ვასალებად და მორჩილ მოხარკეებად თვით იმ ხელმწიფეებსაც კი, რომლებსაც მათი სამფლობელოების ნაწილს მათვე უტოვებდა, ნაპოლეონი იწყებდა ამ დამორჩილებული მსხვილი მონარქებისა თუ წვრილ-

წერილი მეფეების დაუსრულებელ ცვლასა და გადაჯგუფებას, მათი ერთი ტახტიდან მეორეზე გადასროლას, ერთგან ჰკვეცა-და ტერიტორიებს, მეორეგან ახალ მამულებს უმიჯნავდა. ძველი და ახალი, დიდი და მცირე დაინტერესებული მონარქები სასახლის ზღურბლს აღარ სცილდებოდნენ ტუალრიში, ფონტენბლოში, მალმეზონში თუ სენ-კლუში. მაგრამ ნაპოლეონს არ ჰქონდა მოცლა. ამას გარდა, განუწყვეტელი ომებისა და ლაშქრობების გამო ადვილიც არ იყო მისი წასწრება და აუდიენციის მიღება, დაბოლოს, ნაპოლეონი გადაწყვეტილებებს იღებდა მხოლოდ იმის შემდეგ, როცა მოისმენდა თავისი საგარეო საქმეთა მინისტრის მოხსენებას.

ადვილი წარმოსადგენია, ამ ნიადაგზე რა უსაზღვრო შესაძლებლობანი გადაიშლებოდა თავად ტალეირანის წინაშე. აწ უკვე რაღაც ორმოცდაათ ათას ფუნტ სტერლინგიან „ტკბილეულზე“ (sweetness) როდი იქნებოდა ლაპარაკი, რომლის გამოც თავის დროზე ისეთი ვაიუშველებელი ატეხეს შეერთებული შტატების „გაუთლელმა გაგრიებმა“. თუმცაღა, ბოლოსდაბოლოს, პირველყოფილ პერიებიდან მოსული ეს „მრუდფეხებიანი ველურებიც“ შეეჩვივნენ დედაქალაქურ მოპყრობას და როცა, მაგალითად, რობერტ ლინგვისტონი შტატების სახელით სავაჭრო ხელშეკრულებას დებდა საფრანგეთთან, მან ტალეირანს წინდაწინ ორი მილიონი ფრანკი ოქროთი დაუწყო უსიტყვოდ, რათა საქმე არ გაჯანჯლებულიყო (საქმე აღარ გაჯანჯლებულა). როცა ნაპოლეონმა ზავი დადო ავსტრიასთან, მარენგოსთან თავისი გამარჯვების შემდეგ, ტალეირანს სამასი ათასი ფრანკი აჩუქა მის შრომათა გასამრჯელოდ. მაგრამ ამას ხელი არ შეუშლია ტალეირანისთვის ავსტრიის იმპერატორ ფრანცისაგან იმავე დროს ოთხასი ათასი ფრანკი აედო, ხოლო ამას გარდა, აწარმოებდა რა ოსტატურ მანევრირებას იმ შენიღბული კონტრიბუციის საქმეში, რომელიც ავსტრიას უნდა გადაეხადა, 1801 წ. სამშვიდობო (ლუნევილის) ტრაქტატის უეცარ ხელმოწერასა და განახლებასთან დაკავშირებით თხუთმეტ მილიონ ფრანკამდე გააკეთა. ამ თხუთმეტ მილიონიდან შვიდნახევარი ჯერ კიდევ მოლაპარაკების დროს მიიღო ავანსად. თვით საქმის ხასიათის გამო ხშირად არ ხერხდება ხოლმე მის მიერ

აღებული ქრთამების დადგენა. მაგალითად, როცა ნაპოლეონმა ბრძანა, შეერთებული შტატებისათვის მიეყიდათ ლუიზიანა, მოლაპარაკებას თანხაზე მოსარიგებლად ტალეირანი აწარმოებდა, და ნაცვლად ოთხმოცი მილიონისა, რომელთა შესახებაც ლაპარაკი იყო დასაწყისში, ამერიკელებმა ფრანგებს ორმოცდათოთხმეტი მილიონილა გადაუხადეს: ზუსტი ფასი არგუმენტებისა, რომლებითაც ამერიკელებმა საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის ტალეირანის ასეთი ფართო დამთმობლობა გამოიწვიეს, დღემდე გამოურკვეველია.

იცოდა თუ არა ნაპოლეონმა, როგორ ატყუებდა და ქურდავდა მისი მინისტრი? რა თქმა უნდა, იცოდა, სწორედ ისევე, როგორც პეტრე I იცოდა ალექსანდრე დანიელის ძე მენშიკოვის ონავრობათა ამბავი. და ნაპოლეონიც სწორედ იმავ მიზეზით დიდხანს არ აძევებდა ტალეირანს, რა მიზეზითაც არც პეტრე აგდებდა, არამედ მხოლოდ კეტით სცემდა მენშიკოვს. ნაპოლეონი, მართალია, არ სცემდა კეტით ტალეირანს, მხოლოდ ერთხელ იყო (თუმცა ფიზიკური ენერჯის დახარჯვით კია), რომ ქეჩოში სწვდა მას საჯაროდ, მაგრამ ჩამოიცილა უნდომლად, მოგვიანებით — და არსებითად არა მარტო მექრთამეობისათვის. მეტად საჭირო და სასარგებლო კაცი იყო იგი ნაპოლეონისათვის.

ტალეირანის იმ, ასე ვთქვათ, „ყოფითი“ ისტორიის გასაცნობად, რომელიც ნაპოლეონის დროს მისი მინისტრობის წლებს მოიცავს, ბევრი საინტერესო დოკუმენტის მოტანა შეიძლება. თუმცა ქრთამის გამღებნიცა და ქრთამის მიმღებნიც, ჩვეულებრივ, ძალუმ თავმდაბლად, ძუნწად და უხალისოდ მოგვითხრობენ ქალაქდზე თავიანთი საქმეების შესახებ, მაგრამ ტალეირანის ყოველდღიური პრაქტიკის წყალობით ზოგიერთი რამ დეტალი მაინც შემოინახა.

ჩამოდის გრაფი ბენტგეიმ-შტეინფურტი, ერთი იმ წვრილ გერმანელ მთავართაგანი, რომლებიც კვირეებით, თვეებით, წლებით არ სცილდებოდნენ ტალეირანის კარის ზღურბლს, ზრუნავდნენ თავიანთ სამფლობელოებისათვის, მათი გაზრდისათვის. ატყობს: როგორღაც არაფერი გამოდის. დანიის ელჩი დრეიერი ასწავლის, უქრთამოდ ვერას გახდები და რომ

ყველაზე უმჯობესია ამ შემთხვევაში ტალეირანის ცოლის საშუალებით იმოქმედო. მთავარი შიშობს. მაშინ დრეიერი თავთ კისრულობს საჩოთირო მოლაპარაკების წარმოებას საგარეო საქმეთა მინისტრის მეუღლესთან, რომელიც გამოირჩეოდა არა მარტო განსაცვიფრებელი სილამაზითა და ყოველგვარ საზღვარს გადამცდარი სისულელით, არამედ უსაზომო სიხარბითაც. თვე-თვეს მისდევს, ჩამოვიდა ბენტგეიმი 1803 წ. დეკემბერში, ახლა უკვე 1804 წ. მაისი მოდის, საქმეს კი ძერაც არ ეტყობა. მაშინ ის თავის მეგობარ დრეიერს ორმოცდაათ ათას ფრანკს აძლევს ოქროთი ქენინასთვის გადასაცემად. მაგრამ ნურას უკაცრავად: „დრეიერს (წერს მთავარი ბენტგეიმი) ქ-მა ტალეირანისამ საშინელი დღე დააწია, ორმოცდაათი ათასი ფრანკი რას მიქვიაწო, და უაღრესად შეუარაცბყოფელ გამოთქმებით ასი ათასი ფრანკი მოითხოვა“.¹ იძულებულნი გახდნენ მიეცათ, — და ყოველივე წამსვე მოგვარდა: ტალეირანმა ბოლოსდაბოლოს მოახსენა ნაპოლეონს საქმე და იმპერატორმა, რომელმაც არა იცოდა რა ყოველივე ამის შესახებ, უთქმელად მოაწერა ხელი. ასეთი იყო ყოველდღიური პრაქტიკა.

სენტ-ბევი, რომელმაც 1869 წელს რამდენიმე სტატია მოათავსა გაზეთ „Temps“-ში ტალეირანის შესახებ ინგლისელი ისტორიკოსისა და რომანისტის ბულვერ-ლიტონის მიერ ერთობ ზერელედ დაწერილი წიგნის გამო, თავის მხრივ რამდენიმე საინტერესო ნიშანთვისებას აღნიშნავს თავადისას იმ ადამიანების ნაამბობთა და ზეპირმოგონებათა საფუძველზე, რომლებსაც ფრანგმა კრიტიკოსმა ჯერ ისევ ცოცხლებს მოუსწრო. აი ერთი ასეთი მოგონება.

„ბატონო ტალეირან, რით მიაღწიეთ ასეთ სიმდიდრეს?“ — ავად იკითხა ნაპოლეონმა. — „ხელმწიფეო, საშუალება ძალზე მარტივი იყო: შევისყიდე სახელმწიფო რენტის ქალაღებ-ბი 18 ბრიუმერის წინდლით და გავყიდე მეორე დღეს“ — მიუგო უბადლო პირფერმა; ამით ნაპოლეონს მოაგონა, რომ იმ გადატრიალების უმაღ, რომელმაც ნაპოლეონი თვითმპყრობელად აქცია, როგორ აიწია ყველა ფრანგული ფასიანი ქალაღ-

¹ „Mélanges“, p. 70—72.

დის კურსი. „გაბრაზება ამჯერად შეუძლებელი იყო. მელა, თავისი ჩვეული ფანდით. აკი დაუსხლტა ლომის კლანკებსო“. — დასძენს სენტ-ბევი.

საინტერესო ისაა, რომ ორივე მართალი იყო; ხელმწიფეცა და ქვეშევრდომიც. ნაპოლეონი მართალი იყო, ეჭვი რაჟ შე-
ქონდა ტალეირანის ეშმაკობასა და მექრთამეობაში, მაგრამ ტა-
ლეირანიც თავისებურად მართალი იყო, როცა მრისხანე შე-
კითხვაზე პასუხობდა, რადგან ის მართლაც გაკეთდა 18 ბრიუ-
მერის გადატრიალების შემდეგ ბირჟაზე თამაშით. ტალეირანი
მთელი თავისი სიცოცხლე თაღლითობდა და თამაშობდა ბირჟა-
ზე, პირველი ხელს არ უშლიდა მეორეს, — პირიქით.

გამდიდრება გრანდიოზული ზომით წარმოებდა. ისეთი დამ-
კვირვებელნი, როგორიც სტენდალია, მუდამ აღნიშნავდნენ,
რომ თვითონ ტალეირანმა მიაჩვია ადამიანები „სძაგდეთ პატარ-
პატარა სიმდაბლენი, როცა მათ აბსოლუტური სარგებლობა არ
მოაქვთ!“

ოქრო ღვარად შესდიოდა იმპერიას, რომელმაც თანდათან,
პირდაპირი თუ ირიბი გზით, ევროპის მთელი კონტინენტი და-
იპყრო თითქმის. საიმპერატორო ხაზინა უღვევი იყო, მოიჯა-
რადრეები სწრაფად ავსებდნენ მსხვილი ბურჟუაზიის კადრებს
და უზარმაზარ ქონებას იძენდნენ. „იმპერიის დროს
არავინ ვაკრობდა, გარდა ტალეირანისა, და
ისიც მხოლოდ მაშინ, როცა თავის ნოტებსა
და შეხედულებებს ჰყიდდა — დააკლდებოდათ
ფული ერთ ადგილზე და მზად იყო კონტრი-
ბუცია მეორე ადგილზე, ორი კონტრიბუ-
ცია — მესამეზე“ — გერცენის ეს შენიშვნა, რომელიც
მან შვეიცარიაში ნაპოლეონის ბატონობასთან დაკავშირებით
შემთხვევით გამოთქვა მოგზაურის ჩანაწერებში („ალპური ხე-
დები¹), უჩვეულოდ უდგება იმას, რაც ჩვენ ამჟამად ვთქვით

¹ Sainte-Béuve. Monsieur de Talleyrand, p. 85 (ეს—1869 წ.
სტატიების გადანახევრითა დამატებებით).

² Stendhal. Courrier anglais. t. III, p. 65; „M. de Talleyrand
nous a habitués à mépriser les petites actions basses quand elles ne
sont point absolument utiles“.

ნაპოლეონის ხანაზე საერთოდ და მისი დიდებული საგარეო საქმეთა მინისტრის საქმეებზე კერძოდ.

3

იმპერატორმა, რასაკვირველია, იცოდა ტალეირანის ხასიათისა და მისი „მორალის“ ამბავი (თუკი დასაშვებია ამ ტერმინის ასე კუროიზულად უადგილოდ ხმარება აქ), სძაგდა იგი მათ გამო, მაგრამ აღტაცებული იყო, — როცა ხედავდა, როგორ მუშაობდა ეს თავი, როგორ ახერხებდა ეს გონება ეძებნა და სწრაფად ეპოვნა რთული და ჩახლართული პრობლემების გადაწყვეტა. ამის გამო კი ყოველმხრივ ინდობდა. ნაპოლეონის შესახებ არსებულ უზარმაზარ აპოკრიფულ ლიტერატურაში გაღმოსცემენ ფრაზას, რომელიც თითქოს ნაპოლეონს ეთქვას პოლიციის მინისტრ ფუშეზე, როცა ფუშემ პროვოკატორული გზით ერთი ტერორისტული შეთქმულება გახსნა: „ისინი, ვინც ჩემს მოკვლას ლამობენ, ბრწყვები არიან; ხოლო ისინი, ვინც მე მათგან მიცავენ, — არამზადები“. ამგვარი რამ, ყოველ შემთხვევაში, ყველას გასაგონად, მას ალბათ არც უთქვამს. მაგრამ ასეთი აპოკრიფი შეიძლებოდა აღვილად გაჩენილიყო, რადგან ყველამ კარგად იცოდა, როგორ უყურებდა იმპერატორი ფუშეს. ზნეობრივ თვისებათა მიხედვით ტალეირანს ის ხანდახან ათანაბრებდა ფუშესთან, მაგრამ ინტელექტის მხრივ, ცხადია, არასოდეს აყენებდა მათ ერთმანეთის გვერდით.

ფუშეს პოლიციური, ყოვლისშემტყობი, მალული ეშმაკობა და პროვოკატორული მოქნილობა ნაპოლეონს ესაჭიროებოდა თავისი სიცოცხლის დაცვისათვის, ხოლო, ტალეირანის ჭკუა — დიპლომატიური ფუნქციებისათვის, გაფორმებებისა და სისტემატიზაციისათვის იმ გრანდიოზული ამოცანების საბოლოო განხორციელების საქმეში, რაშიც ნაპოლეონი თავის ისტორიულ სახელსა და დიდებას ხედავდა. ტალეირანი არ კარნახობს მას, რაა გასაკეთებელი, მაგრამ დიდებულ რჩევებს აძლევს იმის შესახებ, როგორ აჯობებს გაფორმდეს იმპერატორის სურვილი და საწადელი.

ტალეირანს, ძველი რეჟიმის დიდებულს თავისი მანერებით, შეეძლო როგორც ჯერ არს გადაეცა ნაპოლეონის ბრძანება.

შეეძლო წყნარად და აუღელვებლად ჩაეტარებინა ძნელი განმარტება უცხოელ დიპლომატებთან. ნაპოლეონს კი ასეთ დროს სიმკვახე, გაშმაგება და ყაზარმული უხეშობა ახასიათებდა, რაც, არც თუ ისე ხშირად მიეწერებოდა მის წმინდა აქტიორულ გამოხდომებს და რაც სწორედ იმ შემთხვევებში, როცა განზრახ კომედიანტობას არ წარმოადგენდა, ძალზე ვნებდა იმპერატორს.

ტალეირანი „სული სულში“ ცხოვრობდა ნაპოლეონთან დიქტატურის მთელი პირველი რვა წლის განმავლობაში და — რაგინდ რა უნდა ემტკიცებინა შემდგომ — არასდროს ამ წლებში არ გაუბედავს შეეჩერებინა ნაპოლეონი, დაერწმუნებინა იგი ცოტათი მაინც შეენელებინა ტერიტორიული თუ სხვა რამ სახის დაპყრობითი მძარცველობა, არასდროს ცდილა მიეცა მისთვის ზომიერებისა და კეთილგონიერების რჩევა, რაშიც უკანა რიცხვით ასეთ გულუხვობას იჩენს თავის მემუარებში. ნაპოლეონს მხოლოდ მაშინ უღალატა, როცა დარწმუნდა, ასეთი ნაბიჯი დროული და სასარგებლო იყო თავისთვის. მაგრამ ეს მოხდა შემდეგ. ტალეირანი მოწადინებულია თავისი მემუარების მკითხველების წინაშე მოიხვიოს როლი შიღერი-სეულ მარკიზ პოზისა, რომელიც მუდამ სიმართლეს ეუბნებოდა ფილიპე II, ან (რუსეთის ისტორიის მცნობი რომ ყოფილიყო) როლი, ანალოგიური იაკობ დოლგორუკის პოზიციისა პეტრეს დროს, — ერთი სიტყვით, საშიში, მაგრამ საპატიო იმპლუა უშიშარ მართლისმთქმელისა, რომელიც თავის ღირსეულ სამსახურს იმაში ხედავს, ხელმწიფე დაუოკებელ თვითნებურობისაგან შეაჩეროს ხოლმე. ეს პრეტენზია კურაობულად უსაფუძვლოა: მას თითიც არ გაუნძრევია, რომ ერთხელ მაინც შეეკავებინა ან დაეშოშმინებინა ნაპოლეონი, უსამართლო ან სასტიკი ნაბიჯის გადადგმისაგან განერიდებინა. ამ მხრივ საუცხოო ნიმუშს წარმოადგენს ენგიენის ჰერცოგის ავკაცური მკვლელობის საქმე, რასთანაც მჭიდროდა დაკავშირებული ტალეირანის სახელი, მიუხედავად მისი დაყინებული ცდებისა, მიჩქმალოს და დაამახინჯოს ჭეშმარიტება; აკი ტალეირანი იქამდეც კი მივიდა, რომ სპეციალურად ეძიებ-

და და სპობდა ამ მკვლელობის ოფიციალურ დოკუმენტებს უკვე რესტავრაციის დასაწყისშივე (1814 წ. აპრილში).

ტალეირანის როლი ამ საქმეში ასეთია. სწორედ ტალეირანმა მისცა ცრუ მითითება ნაპოლეონს (საუბრის დროს, 1804 წ. 8 მარტს), თითქოს ბადენის ტერიტორიაზე მცხოვრები ენგიენის ჰერცოგი ხელმძღვანელობდეს შეთქმულებს, რომლებიც თავდასხმას ამზადებენ პირველ კონსულზე, და ამასთანავე განაცხადა, მეტად ადვილი და მოსახერხებელია ებრძანოს სასაზღვრო ჟანდარმერიის უფროსს, გენერალ კოლენკურს, გაგზავნოს ჟანდარმთა რაზმი ბადენის ტერიტორიაზე, შეიპყრონ იქ ენგიენის ჰერცოგი და ჩამოიყვანონ პარიზშიო. მცირეოდენი სიძნელე ის გახლდათ, რომ უხდებოდათ, ამრიგად, მშვიდობის დროს უცბად ასე უღმერთოდ დაერღვიათ სხვისი ტერიტორიის ხელშეუხებლობა. მაგრამ ტალეირანმა მაშინვე ითავა საქმის მოგვარება-გაფორმება და სათანადო ქაღალდი გაამზადა ბადენის მთავრობის სახელზე, ამასთან, ენგიენის ჰერცოგისათვის საშუალება რომ არ მიეცა რისამე შეტყობისა და ბადენიდან გაქცევისა, ტალეირანმა გენერალ კოლენკურს დაავალა წერილი, რომელიც ყალბი ბრალდებებით იყო სავსე, ბადენის მინისტრისათვის გადაეცა უკვე იმის შემდეგ, როცა დაატუსაღებდნენ და საფრანგეთში წამოიყვანდნენ ენგიენის ჰერცოგს.

ენგიენის ჰერცოგი შეიპყრეს, მოიყვანეს ვენსენის კოშკში, უმაღლესი სასამართლეს სამხედრო სასამართლოზე და იმავე დამეს, 1804 წ. 21 მარტს, დახვრიტეს, მიუხედავად ყოველგვარი სამხილის უქონლობისა. თვითონ ნაპოლეონმა, რომელსაც არ უყვარდა ხოლმე საკუთარი მოქმედებისათვის პასუხისმგებლობის სხვაზე გადაბრალება, მრავალი წლის შემდეგ, გააფთრების შემს, როგორც შემდეგ დავინახავთ, საჯაროდ პირში ახალა ტალეირანს საბედისწერო სიტყვები: „ის კაცი, ის უბედური? ვინ მასწავლა მისი ადგილსამყოფელი? ვინ მაგულიანებდა მკაცრად გავსწორებოდი მას?“ და ტალეირანმა ვერაფერი გაბედა ეპასუხნა. მან, ამრიგად, ცხოველი და, არსებითად, ინიციატიური მონაწილეობა მიიღო ამ სისხლიან საქმეში. მას ეს სჭირებოდა, ჯერ-ერთი, რათა ნაპოლეონისათვის დაემტკიცებოდა

ნა თავისი გულმოდგინება მისი სიცოცხლის დაცვაში. მეორეც, დაეშინებინა როიალისტები ბურბონთა გვარის პრინცის სიკვდილით დასჯით, რადგან ტალეირანს აშინებდა თავისი ბედი ძველი რეჟიმის რესტავრაციის შემთხვევაში. ერთი სიტყვით, ეს მკვლელობა მაშინ სასაჩკებლოდ მოეჩვენა, — ამიტომ კიდევ წააქეზა ნაპოლეონი და აქტიურადაც დაეხმარა თვით აქტის განხორციელებაში.

აი რა მოუთხრო ნაპოლეონმა ინგლისელ ექიმს უორდენს წმ. ელენეს კუხულზე, როდესაც ენგიენის ჰერცოგის შესახებ ჩამოვარდა საუბარი: „მინისტრები დაჟინებით მოითხოვდნენ ენგიენის ჰერცოგის დატუსაღებას, თუმცა იგი ნეიტრალურ ტერიტორიაზე ცხოვრობდა. მე ჯერ ისე ვყოყმანობდი. ბენევენტის თავადმა ორჯერ შემომიტანა ბრძანება და მისთვის ჩვეული მთელი ენერჯით დაჟინებით მოითხოვდა, ხელი მომეწერა. ტვინი წაიღეს (j'avais les oreilles rabattues) იმის მტკიცებით, რომ ახალი დინასტია არასდროს არ იქნება გამაგრებული, სანამ ცოცხალია თუნდაც ერთი ბურბონიო. ტალეირანს არასდროს გადაუხვევია ამ პრინციპისათვის. ეს საფუძველი, ქვაკუთხედი იყო მისი პოლიტიკური მრწამსის... ჩემ ფიქრთა შედეგი ის გახლდათ, რომ მთლიანად მივემხარ ტალეირანის აზრს“¹.

ამავე საქმეზე ლორდ ელბრინგტონთან საუბარში ნაპოლეონმა დასძინა, რომ გული მოუღბა, როცა აუწყეს, ჰერცოგ ენგიენს (უკვე განაჩენის გამოტანის შემდეგ) მასთან ლაპარაკი სურდა. „მაგრამ ტალეირანმა ხელი შემიშალა, მითხრა: ნუ იცხებთ ჩირქს ბურბონისაგან! თქვენ არ იცით, რა შედეგი შეიძლება მოჰყვეს ამას! 2“. წერილი, რომელიც ენგიენის ჰერცოგმა დაუწერა დახვრეტის წინ ნაპოლეონს და რომელსაც უთუოდ შეწყალება მოჰყვებოდა, სწორედ ამიტომ შეაჩერა ტალეირანმა, რომელმაც მაშინვე გადასცა იგი ნაპოლეონს, როგორც კი განაჩენი აღსრულდა. სტენდალს ამ წერილის ასლი ლას-კაზის ხელთ უნახავს.³

¹ Stendhal. Napoléon, t. I Vie de Napoléon, Paris, 1929, p. 92.

² იქვე, გვ. 95;

³ იქვე, გვ. 98;

ამას ოდნავადაც არ შეუშინებია ტალეირანი, საქმე ისე წარმოედგინა შემდგომ, თითქოს თვითონ სავესებით უცოდველი ყოფილიყო ამ ამბავში, და თავგამოდებით ჰკიცხავდა ნაპოლეონს ამ უსამართლო, ბარბაროსულ ნაბიჯისათვის. ამას აგრეთვე ხელი არ შეუშლია მისთვის (რაც გაცილებით უფრო საინტერესოა და ფსიქოლოგიური თვალსაზრისითაც გაცილებით უფრო რთული რამაა), გაეთამაშნა შემდგომში მართლაცდა თავზარდამცემი სცენა დახვრეტილ ენგიენის ჰერცოგის მამასთან შეხვედრისა, სცენა, რომელსაც ვერ გამოიგონებდა ვერც შექსპირი, ვერც დოსტოევსკი.

ეს მოხდა 1818 წელს, უკვე რესტავრაციის დროს. თავადი ტალეირანი მაშინ დიდი კამერჰერი გახლდათ ლუდოვიკო XVIII (სწორედ იგივე თანამდებობა ეჭირა კარისკაცისა მას ნაპოლეონ I დროსაც), და მისთვის ვერაფერ სიამოვნებას წარმოადგენდა, რომ სწორედ მაშინ, 1818 წ., პარიზში გადმოსახლდა ძველი პრინცი კონდე, თოთხმეტი წლის წინ დახვრეტილ ენგიენის ჰერცოგის მამა. თავისი ერთადერთი, უსაყვარლესი ვაჟიშვილის დამკარგავი მოხუცი ჯერაც უნუგეშოდ იყო; ახლოედებოდა მძიმე შეხვედრა სამეფო გვარის ამ ნათესავისა დიდ კამერჰერ ტალეირანთან. იქმნებოდა უხერხულობა. მაშინ ტალეირანი მეტად ოსტატურად ახერხებს პრინც კონდესთან დაახლოებული ქალის გაცნობას და ეუბნება მას დიდ, წმიდათაწმიდა საიდუმლოს, რომელსაც აქამდე პატიოსნად ინახავდა თავის კეთილშობილ გულში, მაგრამ ახლა დიახაც რომ გაამხელს: მას არა თუ ტყუილუბრალოდ ცილს სწამებენ, ენგიენის ჰერცოგის მკვლელობის გამო რომ უსაყვედურებენ, არამედ მან, თავადმა ტალეირანმა, განსაცდელშია ცი კი ჩაიგდო თავისი საკუთარი სიცოცხლე, ოღონდაც უბედური ყმაწვილი კაცი გადაერჩინა! დიახს! ჩუმად წერილი გაუგზავნა ჰერცოგს, აფრთხილებდა, დაუყოვნებლივ ეშველა თავისთვის, მაგრამ ჰერცოგმა არ დაიჯერა რჩევა, დარჩა — და თავიც წააგო. ცხადი ამბავია, საკმარისია გაეგო ნაპოლეონს თავისი მინისტრის ეს თავგანწირული საქციელი, — და ტალეირანის თავი გილიოტინიდან დაგორდებოდა. შეიძლება მეტი კეთილშობილება

და დიდსულოვნება მოეთხოვოს ადამიანს?.. ზედმეტია ამ უაღრესად კურიოზული ჩმახვის გამო სიტყვის გაგრძელება. მაგრამ რა უცნაურიც არ უნდა იყოს ეს, პრინცმა კონდემ ირწმუნა ყოველივე (უნდა გვახსოვდეს, რომ ტაღეირანის მამხილებელი მასალები მაშინ ჯერ კიდევ არ იყო მთლიანად ცნობილი), და პირველსავე შეხვედრაზე მიეჭრა და ცრემლმორეული ჰმადლობდა ტაღეირანს თავგანწირული, თითქმის გმირული, თუმცა, სამწუხაროდ, წარუმატებელი ცდისათვის გადაერჩინა მისი უბედური შვილი. ტაღეირანმა ეს მადლობის გამოცხადება ისეთივე ტაქტით, მშვიდი თავშეკავებითა და ღირსეული თავმდაბლობით მიიღო, როგორცაც მაშინ, ნაპოლეონის დროს — საგანგებო ჯილდოები (მათ შორის კომანდორის ლენტის საპატიო ლეგიონისა), რომლებითაც ენგიენის ჰერცოგის დახვერტის შემდეგ მალე უხვად აავსეს იგი, მისი დამსახურებისათვის ჰერცოგის მიგნება-დატუსალების საქმეში. ეს ჯილდოები ტაღეირანმა ნაპოლეონის იმპერატორად კურთხევის წინ მიიღო.

ნაპოლეონის მიერ იმპერატორის ტიტულის მიღება მხოლოდ სახელის შეცვლა იყო თვითმპყრობელისა, რომელმაც 1799 წ. 18 ბრიუმერს ჩაიგდო უმაღლესი ხელისუფლება. მაგრამ აი როგორი მჭევრმეტყველებით განმარტავს 1804 წ. 2 დეკემბერს ნაპოლეონის იმპერატორად კურთხევის მნიშვნელობას ტაღეირანი საზღვარგარეთ ფრანგი ელჩებისადმი გაგზავნილ ოფიციალურ ქაღალდში: „მირონცხებამ და კურთხევამ მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობისა დაასრულა რევოლუცია მათ საფრანგეთი დააყენეს ისეთი მთავრობის მმართველობის ქვეშ, რომელიც შეეფერება მის სივრცეს და მის ადათჩვეულებებს და რომელზედაც უარი თქვეს თოთხმეტი საუკუნის შემდეგ მხოლოდ იმისთვის, რომ მისცემოდნენ ტვინის უსარგებლო ჭყლეტას, რასაც არა აქვს კავშირი წარსულთან და არ იძლევა გარანტიას მომავლის შესახებ“. აღწერს რა შემდეგ იმპერატორად კურთხევის სანახაობის მთელ სიდიადეს, ხალხის „ენთუზიაზმს“ მის გამო, „ვინც სახელმწიფო იხსნა, შინაგანი

მშვიდობა განამტკიცა და ყველას იმედთა ამსრულებელია“, ტაღეირანი აღნიშნავს, „ამიერიდან იმპერატორის ხელი-სუფლება კურთხეულიაო“.¹

4

განვლო ნაპოლეონის დაგვირგვინების გამო გამართულმა ზეიმებმა, რომლებშიც ბრწყინვალე როლს თამაშობდა ტაღეირანი, და დაიწყო იმპერატორულ ეპოპეის ფეერიული ამბები: განუწყვეტელი ზღაპრული მეჯლისები პარიზში და მახლობელ სასახლეებში. ტაღეირანი ხან ვალანსეში მიემგზავრება თავის ახალ, კოლოსალურ და საარაკო სიმდიდრით მორთულ ციხე-დარბაზში, ხან, როგორც იმპერატორის ამაღლის წევრი, ბულონში, საიდანაც მზადდებოდა ინგლისზე თავდასხმა, ხან ავსტრიის წინააღმდეგ ლაშქრობაში ახლავს ნაპოლეონს, ვენაში და აუსტერლიცთანაჲ, ხან პრუსიის წინააღმდეგ ლაშქრობაში, ბერლინში, ვარშავაში, ტილზიტშია, მერე ისევ პარიზში, სადაც წყალობებითა და ჯილდოებით ავსილი იმპერატორის მინისტრი განცხრომითა და პატივით ცხოვრობს, ათასნაირ სიამესა და ახალ-ახალ სასიყვარულო თავგადასავლებს ეძლევა; აუდიენციები და საიდუმლო საუბრები აქვს იმპერატორთან, რომელთა დროსაც ის პირველი იგებს მომავალ ცვლილებებს ევროპის ბედ-იღბალში და იღებს ინსტრუქციებს. კვლავაც ვერ ბედავს იგი ნაპოლეონის წინააღმდეგობას, — პირიქით, კვერს უკრავს ყველაფერზე, კრინტიც არ დაუძრავს, მაგალითად, იმის შესახებ, რომ დამლუპველ ზომად მიაჩნია კონტინენტური ბლოკადა, რომელიც 1806 წ. 21 ნოემბერს ბერლინში გამოაცხადა ნაპოლეონმა. ტაღეირანს კი სწორედ ასეთად მიაჩნდა. პრუსიის განადგურებამ საბოლოოდ გახადა ნაპოლეონი მთელი გერმანიის სრული ბატონ-პატრონი. ყველანი იმპერატორის ფერხთით იყვნენ. განრთხმულნი და თავიანთ ხსნას მხოლოდ ტაღეირანის გულმოწყალე ქომაგობაში ხედავდნენ. საქსონიის მეფემ სხვადასხვა სიკეთისათვის მადლობის ნიშნად მილიონი ფრანკი ოქროთი მისცა ტაღეირანს. საერთოდ, ოქროს წვიმა კვლავაც

¹ ტაღეირანი — ვიას (დესპანი შვეიცარიაში). „Mélanges“, p. 81.

გადაულებლად მოდიოდა საგარეო საქმეთა მინისტრის თავზე. ფულებსაც სრულიად უანგარიშოდ ხარჯავდა: თავის შესანიშნავ ციხე-დარბაზის მორთვაზე ვალანსეში და სასახლისა პარიზში, ზღაპრულად მდიდრულ მეჯლისებზე, ბანკეტებზე და ვახშმებზე, რომლებზედაც ზოწვეულთა რიცხვი ხუთასამდე აღწევდა ხოლმე. ნადირობებზე და ბანქოს თამაშში, — ოქროს ახალ-ახალი გროვანი კი მის სალაროს ავსებდნენ.

მაგრამ ამ ახალ ომში, 1806 და 1807 წ. წ., ტალეირანმა პირველად სერიოზულად მისცა თავის თავს ერთი კითხვა — რით გათავდება ყველაფერი ეს? მართალია, ბედი კვლავ უღიმოდა ნაპოლეონს. პრუსია გასრესილ იქნა და ისე დაჩეხეს ტილზიტის ტრაქტატით, რომ მისგან რაღაც ნაფლეთილა დარჩა; რუსეთის არმიამ დამარცხება განიცადა ფრიდლანდთან; ტილზიტში ალექსანდრე იძულებული გახდა კავშირი დაედო ნაპოლეონთან. მაგრამ ტალეირანს კარგად ახსოვდა ამასწინანდელი საშინელი ხოცვა-ჟლეტა ეილაუსთან, სადაც ათიათასობით მოსწყდნენ ორივე მხრიდან, და სადაც რუსები არსებითად სულაც ვერ იქნენ გატეხილი, მიუხედავად ნაპოლეონის ბიულეტენის ცნობისა. ბოლოსდაბოლოს ამჯერადაც ყველაფერი მშვიდობით დამთავრდა: ნაპოლეონი პარიზს შემოიქცა ახალი ძალით, ახალი ბრწყინვალეობით, ძღვევაშოსილების ახალ საფეხურზე ასული. მაგრამ დიდი ხნით?

ტალეირანი მუდამ ამტკიცებდა აგრეთვე, რომ ჯერ კიდევ 1806 წ. გაზაფხულზე და ზაფხულში, პრუსიასთან ომის დაწყების წინ, ყველაფერს მასზე დამოკიდებულს აყეთებდა, რათა ეს ომი თავიდან აეცილებინა. მას ეწადა მშვიდობა ინგლისთან და რუსეთთან. სწორედ ის აწარმოებდა რთულ მოლაპარაკებას ინგლისთან ზავის შესახებ ჯერ ლორდ იარმუტთან, მერე ლორდ ლაუდერლთან. სწორედ მას მოუხერხდა სრულიად მოეხიბლა რუსთა დიპლომატი უბრი (Oubril) და პროექტიც კი შეედგინა რუსეთთან ზავისა, რომლის რატიფიკაცია არ მოახდინა ალექსანდრე I. ნაპოლეონი უხალისოდ ეკიდებოდა 1806 წ. ზაფხულში ამ სამშვიდობო პროგრამას. ტალეირანი ნათლად ხედავდა ჯერ კიდევ პრუსიის განადგურებამდე 1806—1807 წ. წ., რომ უაზროა ახალ-ახალი რისკი და ბედის სასწორო-

ზე დადება საფრანგეთის საუცხოო მდგომარეობისა, რასაც ქვეყანამ ნაპოლეონის დიქტატურის პირველ წლებში მიაღწია.

მაგრამ იმპერატორმა უკვე დაკარგა წარმოდგენა შესაძლებლის საზღვრებზე და თავისი ძალმოსილების შემდგომ გაფართოებას ესწრაფოდა.

ტალეირანი ცხადად ხელავდა, რომ ამ გზაზე მისი შეჩერება ძნელია და რომ ნაპოლეონს სურს წავიდეს და უკვე მიდის პირდაპირ მსრფლიო იმპერიის შექმნისაკენ, რომელსაც თავისი კონსოლიდაციისათვის დაეკირვება ორი დარჩენილი დაბრკოლების — ინგლისისა და რუსეთის — დაძლევა. თავადი დარწმუნებული იყო, რომ ფანტასტური, განუხორციელებელი საქმეა წამოწყებული და რომ ნაპოლეონი არ შეიძლება არ დაიღუპოს, თუ ჯიუტობას გამოიჩენს.

მსოფლიო მონარქია კიდევ რომ განხორციელებულიყო, მხოლოდ წამიერად იარსებებდა, და გაუმაძლარი დამპყრობლის გარდაუვალ დაღუპვას თან მოჰყვებოდა საფრანგეთის კატასტროფა. სწორედ ამ მოსაზრებებით ხსნის ტალეირანი თავის უეცარ გადადგომას, რაც მყისვე მოჰყვა ტილზიტის ზავს, 1807 წ. 10 აგვისტოს. თითქოს სწორედ ნაპოლეონის გაუძლომელ დამპყრობლურ სიხარბეს და სისასტიკეს ტილზიტში ეიძულებინოს ტალეირანი გადაედგა ეს ნაბიჯი. „არ მინდა ვიყო ევროპის ჯალათიო“ — უთქვამს ვითომც წასვლისას მინისტრს. ევროპის მბრძანებელის ტირანულ თვითმპყრობელობაში იგი ხელავდა ახალი ომებისა და ნაპოლეონის საბოლოო დაღუპვის ჩანასახს და სურდა დროზე გასცლოდა იქაურობას და „ეფიქრა მომავალზე“. ასეთია გადადგომის ახსნა, მოცემული ყველაზე დაინტერესებული პირის, ე. ი. თვითონ ტალეირანის მიერ. მოვუსმინოთ ახლა ნაპოლეონის ახსნას: „ეს ნიჭიერი კაცია, მაგრამ მასთან ვერას გააწყობ ისე, თუ არ ფულით. ბავარიის მეფესა და ვიურტემბერგის მეფეს იმდენი საჩივარი შემოჰქონდათ ჩემთან მის სიხარბეზე, რომ პორტფელი ჩამოვართვი“. სადღაა სიმართლე? როგორც ხანდახან ხდება 'ხოლმე, ქვეშარიტება, ამჯერად ჩანს, „შუაში“ იმალება. ტალეირანი მართლაც დააშინა ტილზიტმა სწორედ იმითი, რომ სრული გამარჯვება დასავლეთ ევროპაზე და იმავე დროს იმპერატორ

ალექსანდრე I იძულება კავშირზე დათანხმებულიყო, დამონებული ევროპის კონტინენტის ბატონად ხდიდა ნაპოლეონს, რაც არსებითად არ შეიძლებოდა არ გამხდარიყო მიზეზი ახალი უთავგანწირულესი და სისხლიანი ომებისა. და მართლაც, მინისტრი ტალეირანი უკვე ეძიებდა თავისთვის საჭირო მდგომარეობას იმ შორეულ: მომავალში, როცა უფრო ხელსაყრელი იქნებოდა არა ნაპოლეონის თანადგომობა, არამედ მის მოწინააღმდეგეთა რიგებში ყოფნა. ამიტომ იგი თანახმა იყო სამსახურიდან წასულიყო ტილზიტის შემდეგ, შესაძლოა, უკვე ეილაუს შემდეგაც კი. მაგრამ, მეორეს მხრივ, თავისებურად ნაპოლეონიც მართალია, როცა ფიქრობს, რომ ეს მან — იმპერატორმა — განაძევა ტალეირანი ვასალური მეფეებისაგან მეტისმეტად თავაშეხებული გამომძალველობისათვის.

ერთიც იყო და მეორეც. ნაპოლეონმა, რა თქმა უნდა, საყვედურების თქმა დაუწყო ტალეირანს ამ წამლექტი და მექრთამური საქციელისათვის. მაგრამ პირველად როდი ლაპარაკობდა იმპერატორი ამ საჩოთირო საკითხზე თავის დიდებულ მინისტრთან, რომელმაც ასეთ შემთხვევებში ყოველთვის იცოდა ტაქტიტ მოსმენა, ღირსეულად თავის დაკვრა და დარბაისლური სიჩუმის დაცვა ან საუბრის სხვა, ნაკლებ საჩოთირო საგნებზე გადატანა. მაგრამ ამჯერად, როცა ტალეირანი თავადაც ფიქრობდა წასვლაზე, მას, რა თქმა უნდა. შეეძლო ესარგებლა შემთხვევით, მოულოდნელი წყენა გამოემქდავებინა და ეთხოვა გადადგომა.

გააკეთა კიდევ ეს. თანაც ისე ქვეიანურად და ლამაზად, თვითონ ნაპოლეონმავე საჭიროდ სცნო უხვად დაეჯილდობინა თავისი ვალმოხდილი მინისტრი. გადადგომიდან ოთხი დღის შემდეგ იმპერატორმა ბრძანება მისცა სენატს, რომლითაც ცხადდებოდა, რომ ტალეირანი, მთავარი ბენევენტისა, ინიშნებოდა დიდ ვიცე-ელექტორად, ტიტულით „უმაღლესობისა“ (იმპერატორის გვარეულობის პრინციპის მსგავსად) და სახელდებით „უგანათლებულესისა“ (serenissime), ამას გარდა — ენიშნებოდა ხელფასი სამასი ათასი ფრანკი ოქროთი წელიწადში, ხოლო მის მოვალეობას ამიერიდან მხოლოდ ის შეადგენდა, საზეიმო დღეებში სასახლეში გამოცხადებულიყო ოქრომკედით

ამოქარგულ წითელი ხავერდის ტანსაცმელში და თეთრი ატლასის პანტალონებში გამოწყობილი და დაძდგარიყო იმპერატორის ტახტის გვერდით. ყოველივე ეს ხელს აძლევდა ტალეირანს. შეიძლებოდა შორიდან, უსაშიშრო ადგილას მყოფს ელოდნა მოვლენების განვითარებისათვის, გამოეყო ამიერიდან თავისი საკუთარი ბედი ნაპოლეონის ბედისაგან, ნაპოლეონისა, ვისთანაც, უნდა ითქვას, ამ ქველმოწყალე დანიშვნის შემდეგ საუკეთესო დამოკიდებულებაში იყო...

რა თქმა უნდა, ნაპოლეონმა იცოდა, რომ ვერც პირველი შემცვლელი ტალეირანისა საგარეო საქმეთა მინისტრის თანამდებობაზე ჰერცოგი დე კადორი, ვერც დე კადორის შემცვლელი სტატს-მდივანი მარე თავიანთი ნიჭით ოდნავადაც ვერ შეედრებოდნენ ტალეირანს.

მარეს კადნიერი ყოფაქცევის შემყურემ, რომელიც ძალზე გაამპარტავნდა, როცა ნაპოლეონმა მას „ბასანოს ჰერცოგის“ ტიტული უწყალობა, ტალეირანმა თქვა: „ახლა უკვე არის საფრანგეთში ადამიანი, რომელიც მარეზე სულელია: სახელდობრ, ჰერცოგი ბასანო“.¹

ტალეირანის ამგვარი გამოხდომები ცნობილი ხდებოდა შორს საფრანგეთის ფარგლებს გარეთაც და შეუურიგებელ სიძულვილს იწვევდა ახალი მინისტრების გულში, რომელთაც ნიშნავდა ნაპოლეონი ტალეირანისა და ფუშეს გადაყენების შემდეგ. სწორედ ჰერცოგმა ბასანომ და მისმა ცოლმა შეუშალეს ხელი 1812 წ. ტალეირანის სრულუფლებიან წარმომადგენლად დანიშვნას ვარშავაში პრადტის ნაცვლად, რასაც ერთხანს ვარაუდობდა ნაპოლეონი. იმპერატორი შემდგომში ჰერცოგ კოლენკურთან ჩიოდა ცოლ-ქმარ ბასანოს ამ „ინტრიგების“ გამო.

საერთოდ ტალეირანმა გადაწყვიტა, რომ სრული შესაძლებ-

¹ თავ. პ. ვიაზემსკი. თხზულებათა სრული კრებული, ტ. VIII („ძველი უბის წიგნაკი“), სპბ, 1883, გვ. 349. ვიაზემსკი კარგად იცნობდა ყველა პარიზულ ამბებს, იმპერიისა და რესტავრაციის ხანის ურთიერთობათ, თავისი ახლო მეგობრის ალექსანდრე მიხეილის ძე ტურგენევის შესწავლით, რომელიც ისევე კარგად იცნობდა პარიზს, როგორც მოსკოვს ან ბეტერბურგს (თუ უკეთ არა).

ლობა აქვს, — ყოველგვარი ფორმალური პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებული, დაუბრკოლებლად სარგებლობდეს ყველა იმ უპირატესობით, რისი მოცემაც იმპერატორთან სიახლოვეს შეუძლია. 1808 წ. (სახელდობრ, ჯერ კიდევ 1807 წ., მალე ტილზიტის შემდეგ) ნაპოლეონმა წამოიწყო ესპანეთისა და პორტუგალიის დაპყრობა. ტალეირანი შემდეგშიც ისე უყურებდა ამ წამოწყებას, როგორც ყველაზე ველური, აღმაშფოთებელი და, რაც მთავარია, უაზრო თვითნებობის გამოვლენას, რადგან ორივე დინასტია, რომელიც პირენეის ნახევარკუნძულზე მეფობდა — ბრაგანცა პორტუგალიაში და ბურბონები ესპანეთში, — მონურად ემორჩილებოდა ნაპოლეონს, თითოდა თითოეულ მის სიტყვაზე, ჰაფრშივე იჭერდა მის ბრძანებებს, უთქმელადვე ხვდებოდა და ასრულებდა ყველა მის სურველს. ამიტომ ტალეირანი მრავალგზის ამტკიცებდა, თავდასხმა ესპანეთსა და პორტუგალიაზე იყო უხეში, დამლუპველი შეცდომა, რომ იმპერატორმა თავი დაისუსტა ამ ნაბიჯით.

მაგრამ ყველა ამ კეთილგონივრული მოსაზრებების გამოთქმას ტალეირანი მხოლოდ მოგვიანებით იწყებს...

ახლა შეიძლება დამტკიცებულად ჩაითვალოს, რომ ჯერ კიდევ 1807 წ. ტალეირანი ძალზე იწონებდა ნაპოლეონის ესპანეთთან დაკავშირებულ გეგმებს და ხმამაღლა აღიარებდა (მაგალითად, სეფექალ რემიუზასთან), რომ ესპანელი ბურბონები — უხერხული მეზობლები არიან იმპერატორისათვის და რომ კარგი იქნებოდა ამ დინასტიის ლიკვიდირებაო („არა მგონია, შესაძლებელი იყოს მათი შენარჩუნება“), და ესპანეთში ეს იცოდნენ. ყოველ შემთხვევაში, როცა ესპანეთის ტახტის მემკვიდრე ფერდინანდი იძულებით საცხოვრებლად ტალეირანის ციხე-კოშკში გაგზავნეს ვალანსეში, სტუმრებმა ვერ შეძლეს დაეფარათ შიში და ზიზლი დახვეწილ და „სტუმართმოყვარე“ მასპინძლისადმი. ამას ხელი არ შეუშლია ტალეირანისათვის, ხმა გაეცრცელებინა, როცა ნაპოლეონის საქმეები აიწეწა ესპანეთში, თითქოს თავის დროზე იმპერატორს უჩევდა ესპანეთის წამოწყებაზე ხელის აღებას. მაგრამ რას გააწყობ ხელმწიფესთან, როცა ის არ უჯერებს თავისი ერთგული ქვეშევრდომების კეთილგონივრულ რჩევებს?

მოვეუსმინოთ ნაპოლეონის ომების ერთ მონაწილესაც, სტენდალს: „ტალეირანი სულ მუდამ იმას ჩააგონებდა ნაპოლეონს, რომ მისი დინასტია მანამდე არ იქნება დაზღვეული საფრთხისაგან, სანამ იგი არ გასწყვეტს ბურბონებს. მარტო ტახტის წართმევა მათთვის არ კმარაო...“ ამას ის ამბობს ესპანელი ბურბონების დინასტიის დამხობასთან დაკავშირებით 1808 წ. სტენდალი კარგად იცნობდა ნაპოლეონის საქმეებს ესპანეთში. და ეს ჩვენება თანამედროვისა სიმტკიცეს კმატებს, სხვა ანალოგიურ დამოწმებებს.

მიუხედავად იმისა, რომ ტალეირანი, როგორც ეტყობა: მართლაც აქეზებდა ნაპოლეონს, საიქიოს გაეგზავნა ბურბონების მთელი ესპანური. შტო. იმპერატორმა თავი შეიკავა ამ ნაბიჯისაგან და იმით დაკმაყოფილდა, რომ ისინი დაატუსაღა და დიდი ხნით ტყვეებად წამოასხა საფრანგეთში.

როცა ამის შემდეგ, 1808 წ. გაზაფხულზე, ესპანელი ხალხი სავესებით მოულოდნელად გამძვინვარებული აღდგა დამპყრობლის წინააღმდეგ, ტალეირანმა სახალხო ომის ამ უქრობ ხანძარს ესპანეთში უკვე გადაწყვეტიტ შეხედა, როგორც დიადი იმპერიის მომავალი კატასტროფის დასაწყისს. ტალეირანი ყოველივე ამას მეტად მჭევრმეტყველურად გადმოსცემს როგორც თავის მემუარებში, ისე საუბრებში თანამედროვეებთან (ისეთებთან, რომლებსაც ენდობოდა, ქალბატონ დე რემიუზას მსგავსად). მაგრამ თვით ნაპოლეონი დამლუპველი ნაბიჯის გამო არა თუ არ გაუფრთხილებია, არამედ პირიქით, უქებდა განზრახვას, ეპირფერებოდა და სულ იმის ცდაში იყო, რა წაეგლიჯა თავისთვის ნაპოლეონის მიერ დაპყრობილი ახალი ქვეყნისაგან. ერთი სიტყვით, ისე ერთგულქვეშევრდომულად და ბეჯითად ეთანხმებოდა ყველაფერში იმპერატორს, რომ მან, ესპანეთის მემკვიდრე ფერდინანდი და ესპანეთის სახლის კიდევ ორი უფლისწული რომ შეიპყრო ბაიონაში (საცა ისინი მაცდურად მიიტყუა), ეს ესპანელი უფლისწულები ტყვეების სახით ტალეირანის ციხე-კოშკში გადმოგზავნა, ვალანსეში, სადაც თითქმის იმპერიის დასასრულამდე დაჰყვეს კიდევ.

¹ Stendhal. Napoléon, t. I. Vie de Napoléon, p. 123—124.

ტაღეირანი შემდგომ მწუხარედ აღნიშნავდა მემუარებში, რომ იმპერატორმა მისი მამული არჩია, „რათა მისი ციხე-კოშკი საპყრობილედ გადაექცია“ ესპანელი ბურბონებისათვის. ტაღეირანს ავიწყდება, აქვე დასძინოს, რომ, როგორც ჩანს, ამ მიზეზის გამო თავისი დიდსულოვანი კმუნვის რამდენადმე მაინც შემსუბუქების მიზნით, თვითონ ის ცოტაოდენი ხნის შემდეგ დაჟინებით სთხოვდა ხაზინას ორ მილიონ ფრანკს ვალანსეს ციხე-დარბაზის შესაკეთებლად, რაც თითქოს აუცილებელი იყო იქ უფლისწულების დაბინავების გამო. სინამდვილეში, კოლოსალური. უკვე მანამდე ავეჯით შოწყობილი და ყოველმხრივ მორთული ციხე-დარბაზი, მრავალრიცხოვანი მინაშენებით, არავითარ შეკეთებას არ საჭიროებდა სამი ადამიანისა და რამდენიმე მსახურის მოსათავსებლად. ფული მათ სარჩენად, სხვათაშორის, უხვად იცემოდა ხაზინის მიერ მათი ტყვეობის პირველი დღეებიდანვე.

ესპანეთის ხანძარი ძლიერდებოდა. ბაილენთან ესპანელებმა გენერალ დიუპონის მთელი ფრანგული კორპუსი აიძულეს დაწებებულიყო. ნაპოლეონის ევროპელ ვასალებს, გვირგვინოსან ვასალებსა და მონებს, ესპანეთის მზირალთ, ბუნდოვასი იმედი ჩაესახათ. ხმები დადიოდა ავსტრიის შეიარაღებაზე; გერმანიის უნივერსიტეტების ახალგაზრდობაში მღელვარება იწყებოდა მრისხანე დამპყრობლის წინააღმდეგ. და უეცრად ტაღეირანს მოსდის ცნობა, რომ ნაპოლეონს სურს იახლოს იგი, თუმცა უკვე აღარაა მინისტრი, ერფურტში, ალექსანდრე I შეხვედრაზე.

ასე აღმოჩნდა ტაღეირანი ახალი გადამწყვეტი წამის წინაშე, ახალი გზის გასაყარზე.

5

ალექსანდრე პავლეს ძე, სრულიად რუსეთის იმპერატორი, ცუდ გუნებაზე მიემგზავრებოდა ერფურტში ნაპოლეონთან შესახვედრად 1808 წ. სექტემბერში. სწორედ გამგზავრების წინდღის ვრცელი წერილი მიიღო. მარია ფეოდოროვნა ამ წერილში გამოთქვამდა არა მარტო თავადაზნაურობისა და სასახ-

ლის საერთო სიბრაზისა და დაბნეულობის გამოხატველ განწყობილებებს მეფისა და ფრანგი დამპყრობლის მეგობრობისა და 1807 წ. ტილზიტში მათ შორის დადებული კავშირის გამო, არამედ კიდევ უფრო მწვავე შიშ-მღელვარებას, რასაც იწვევდა მეფის ეს გამგზავრება შორეულ ქალაქში, რომელიც ნაპოლეონის ჯარებს ეკავათ. ყველას კარგად ახსოვდა, ოთხიოდე თვის წინათ, იმავე 1808 წ. მაისში. ნაპოლეონის მიერ ბაიონაში მეგობრულად მიწვეული ესპანეთის სამეფო ოჯახი როგორ ვერაჯულად შეიპყრეს სრული შეპაღდენლობით და დაგზავნეს — ვინ ფონტენებლოში, ვინ (როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ) ვალანსეს ციხე-კოშკში, სად იყო თავდებობა, რომ ნაპოლეონი ასევე არ მოექცევა ერფურტში ალექსანდრეს, რომელიც იქ მთლიანად თავის ხელთ ეყოლება? რუსეთის თავადაზნაურობისა და ვაჭართა ინტერესებს სასტიკ ზიანს აყენებდა ნაპოლეონის მიერ რუსეთისათვის თავსმოხვეული კონტინენტური ბლოკადა და რუსეთის პურისა და ნედლეულის ინგლისში გასაღების შეწყვეტა. როგორც კი მეფემ მეგობრობა გააბა ბონაპარტთან, ზამთრის სასახლეში მაშინვე დენა იწყეს ანონიმურმა წერილებმა, რომლებიც მეფეს მოაგონებდნენ იმ ხვედრის შესახებ, მამამისს, პავლეს რომ ეწია. მანეთის მსყიდველობითი უნარი სწრაფად ეცემოდა. რა თქმა უნდა, ალექსანდრემ მტკიცედ და საფუძვლიანად გასცა პასუხი. დედამისს, ხაზგასმით აღნიშნა კოლოსალურ საფრანგეთის იმპერიასთან მშვიდობიანი თანაარსებობის აუცილებლობა. აუსტერლიცი, ფრიდლანდი და ტილზიტი, ორი წაგებული ომი და „სამარცხვინო“ ზავი სიფრთხილის მასწავლებელნი გახდნენ. მაგრამ „მოკავშირესთან“ შეხვედრისაგან არც ალექსანდრე I, არც მისი ამალა კარგს არაფერს გამოელოდა. ძალმოსილება ნაპოლეონისა იმ მომენტში მონოლითურ გრანიტოვან კლდედ გამოიყურებოდა. კონტინენტზე მდუმარება ბატონობდა, რასაც მხოლოდ ბუნდოვანი ხმები არღვევდა, შორეული ესპანეთიდან რომ მოდიოდა, — ეს იყო ხმები გლეხთა საყოველთაო აჯანყებაზე, გააფთრებულ პარტიზანულ ბრძოლებზე და ფრანგთა მიერ ამ პარტიზანების მასობრივ დახვრეტებზე. მაგრამ დანარჩენი ევროპა მორჩილი იყო, შიშით გათანგული და მდუმარე.

1808 წ. 28 სექტემბერს ორივე იმპერატორი ერფურტში შეიყარა. ნაპოლეონის ამაღლება იმდენი მეფე და მონარქი იყო, საფრანგეთის იმპერატორის არმია ისე უზარმაზარი და ჩინებუ-ლი იყო, დათვალეობები და აღლუმები, თითქმის ორ-ორი დღეში, ისეთი ბრწყინვალე, რომ შეხედულება ნაპოლეონის ურყევ ძლიერებაზე კიდევ უფრო უნდა გაზრდოდათ რუს სტუმრებს.

და აი ალექსანდრეს აქ ერთი უსაოცრესი და მისთვის აბსო-ლუტურად მოულოდნელი გარემოება ელოდა. ეს მოვლენა და-კავშირებული იყო რუსეთის მეფისა და ტაღლირანის შეხვედ-რასთან.

საჭიროა ორიოდ სიტყვა ვთქვათ წინასწარ ტაღლირანის რეპუტაციის შესახებ რუსეთში.

რუსეთში არა მარტო მშვენივრად იცოდნენ ტაღლირანის სულიერ სიწარმტაცეთა ამბავი საერთოდ, არამედ დიდი ხნიდან დაწვრილებით იცნობდნენ ბევრ კონკრეტულ ფაქტსაც მისი ფართო მოღვაწეობიდან. იცოდნენ, მაგალითად, რომ 1804 წ. ბოლოს, ტაღლირანი, რომელიც წარმატებით ვაჭრობას აწარმო-ებდა შუა ევროპის დიდი და მცირე სამთავროებითა და საქერ-ცოგოებით, გასაყიდად მაზანდას უსინჯავდა ჰოლანდიას და მზად იყო ერთ-ერთი პრეტენდენტისაგან თოთხმეტი მილიონი ფრანკი აეღო¹. ჩვენში ძალიან კარგად იცოდნენ, რომ ჰოლან-დიის საბოლოო დამონება გაფორმდა, თანახმად ნაპოლეონის ბრძანებებისა, სწორედ ტაღლირანის მიერ, სპეციალური დეკ-რეტებითა და დეკლარაციებით: „უნახავს ვინმეს ოდესმე ისეთი აღმაშფოთებელი (განცხადებანი), როგორც გადმოცემულია 18 აპრილის „მონიტორში“ და რომელნიც, რასაკვირველია. შეიძლება იყოს მხოლოდ ტაღლირანის საზიზღარ ხელის ნაქმნა-რი, ამ გაკრეჭილი ხუცესისა, რომელიც მორალურადაც ისევე მანკიერია, როგორც ფიზიკურად? — ასე წერდა 1806 წ. 25

¹ Le comte Charles de Nesselrode à son père, la Haye, le 13 Janvier 1805. „Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode. 1760—1850. Extraits de ses archives...“. t. III. Paris, 1905, p. 12.

აპრილს, ჰააგაში რუსეთის წარმომადგენლად მყოფი ნესელ-როდე.

და აი ტალეირანი პირადად წარსდგა ერფურტში ჩამოსული რუსეთის იმპერატორის წინაშე.

საღამო ხანი იყო და მთელი დღის აღლუმებით დაღლილი ალექსანდრე კნეინა ტურნ-ი-ტაქსისის სასტუმრო ოთახში ისვენებდა, როცა იქ ტალეირანი მივიდა და უცნაური ლაპარაკი გაუბა.

უნდა ითქვას, რომ მანამდე პირადი ურთიერთობა ალექსანდრესა და ტალეირანს შორის არავითარი განსაკუთრებული სიტბოთი არ გამოირჩეოდა. ალექსანდრეს შესანიშნავად ახსოვდა, რომ სწორედ ტალეირანმა მიაყენა მას უსასტიკესი შეურაცხყოფა 1804 წ. თავისი ცნობილი წერილით, რომლითაც უპასუხა ტალეირანმა მის პროტესტზე ბადენის ტერიტორიის ხელშეუხებლობის დარღვევისა და ენგიენის ჰერცოგის დატუსაღების გამო. ტალეირანმა მაშინ დაახლოებით ასე მისწერა: ალექსანდრეს რომ შეეტყო, განსვენებული მამამისის, პავლე I, მკვლელები რუსეთის საზღვრის მახლობლად იმყოფებიანო, თუნდაც სხვის ტერიტორიაზე, და მათი შეპყრობა ებრძანებინა, საფრანგეთი არ განაცხადებდა პროტესტსო. ალექსანდრემ იცოდა, რომ ეს მაშინ ნაპოლეონის პირდაპირი ბრძანებით დაიწერა. მაგრამ ნოტა; რომელშიც აშკარა მინიშნება იყო ალექსანდრეს მონაწილეობაზე მამის მკვლელობაში, მაინც სწორედ ტალეირანის მიერ იყო შედგენილი. ხელმწიფე მეტად გულღვარძლიანი იყო, მაგრამ ძლიერ პირმოთნეც, და ტალეირანმა არ იცოდა ნამდვილი გრძნობები ალექსანდრესი.

აი ეხლა ერფურტში, თვით ეს შეურაცხმყოფელი, სწორედ ეს თავადი ტალეირანი. თითქმის ყოველგვარი შესავლისა და ახსნა-განმარტების გარეშე ეუბნება მეფეს: „ხელმწიფევე, რისთვის ჩამოხვედით აქ? თქვენ ევროპა უნდა იხსნათ, ამას კი მაშინ შესძლებთ, თუ წინააღმდეგობას გაუწევთ ნაპოლეონს. ფრანგი ხალხი — ცივილიზებულია, ფრანგთა ხელმწიფე კი —

¹ „Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode“ t. III, p. 139. Le comte Charles de Nesselrode à son père, la Haye 25 avril 1806.

არაცივილიზებული; რუსთა ხელმწიფე ცივილიზებულია, მაგრამ რუსი ხალხი არ არის ცივილიზებული; მაშასადამე, რუსეთის ხელმწიფე ფრანგი ხალხის მოკავშირე უნდა იყოს“. ეს იყო პრელუდია, რომელსაც კიდევ რამდენიმე საიდუმლო პაემანი მოჰყვა. რასაკვირველია, წმინდა გარეგნული მხრივ საქმე ისე გამოიყურება, რომ ტალეირანი, ასეთ საუბარს რომ იწყებდა, განსაცდელში იგდებდა თავს: სახელმწიფოებრივ ლალატს სჩადიოდა, არც მეტი; არც ნაკლები, და არავითარი გარანტია არ არსებობდა იმისა, რომ შეიძლებოდა მეორე დღესვე დაეპატიმრებინათ.

საკმარისი იყო ალექსანდრეს მოენდომებინა და ტალეირანის საქციელის შესახებ გულახდილი მოთხრობით თავისი მეგობრული გრძნობები დაემტკიცებინა ნაპოლეონისთვის — და ტალეირანი უეჭველად დაიღუპებოდა. მაგრამ გამჭრიახობა და უნარი სხვისი ბუნების შეფასებისა აქაც დაეხმარა ტალეირანს. არასდროს არ გაუმართლებია თავისი მოქმედებით მას ყბადაღებული ზედაპირული აფორიზმი იმის შესახებ, თითქოს ადამიანი საკუთარი თავის მიხედვით სჯიდეს სხვებზე. მას რომ საკუთარი თავის მიხედვით განესაჯა სხვები, ვერასდროს ვერ გაბედავდა ასე, წინასწარ ნიადაგის მოუსინჯავად და გარანტიების უქონლად, ამ სახიფათო ნაბიჯის გადადგმას ერფურტში. მაგრამ მან მტკიცედ იცოდა, რომ ალექსანდრე არაგზით არ გასცემდა მას, რომ ამ მხრივ საფრთხე არ არსებობდა და არა იმიტომ, თითქოს ალექსანდრე საერთოდ სულით წმინდა და უმწიკვლოა, — პირიქით, ტალეირანი, მაგალითად, დარწმუნებული იყო, რომ ალექსანდრე ერთობ ცბიერია, მონაწილეობა მიიღო მამის მკვლელობაში და გააკეთა ეს გვირგვინის მისაღებად -- არამედ უბრალოდ იმიტომ, რომ თითოეულს მოქმედების საკუთარი თავისებურებანი და მეოოდები გააჩნია და დასაღუპად განწირვა განდობილი ადამიანისა არ არის ალექსანდრეს ნიშნეული ხერხი, თუნდაც, ერთბაშად ვერც კი მიხვდეს, რომ მისთვის საერთოდ ხელსაყრელია თავად ტალეირანთან ურთიერთობის დამყარება. სწორედ ასევე, მაგალითად, ნაპოლეონი, რომელიც მტაცებლურად, ყოველგვარი უფლების, კანონის, სამართლიანობის გარეშე

თითქმის ყოველდღე ითვისებს ომით თუ უომრად უცხო ქვეყნებს, უმოწყალოდ სძარცვავს უცხო ხალხებს, იმავე დროს ზიზღით ეკიდება (ტალეირანმა ეს საკუთარი მწარე გამოცდილებით იცოდა) თავისი ახლობლების მცარეოდენ ცდასაც კი მიიღონ მთხოვნელისგან „ტკბილეული“ (la douceurs): აშკარად აღება, ნაპოლეონის აზრით, — კარგია, ხოლო მალვით — სამარცხვინო. ერთი სიტყვით, მთელი საქმე ისაა, მიხვდე, ვის რა უნარი ახასიათებს და ვინ რისადმია აზიზი.

ასეთი იყო მუდამ თავადი ტალეირანის ფილოსოფია, და ამ ფილოსოფიამ არც ამჯერად მოატყუა.

ალექსანდრესთვის ტალეირანის ნაბიჯი მთელ აღმოჩენას უდრიდა. მან მართებულად დაინახა აქ სხვებისთვის ჯერ შემჩნეველი ავბედითი ბზარი დიადი იმპერიის გიგანტურ და მრისხანე ნაგებობაში. ადამიანმა, ნაპოლეონის წყალობებით ავსილმა, უდიდესი მიწების, სასახლეების, მილიონების, „უმაღლესობის“ ტიტულის, მეფისმიერ პატივთა მფლობელმა, უცებ იდუმალი დალატი განიზრახა! საგულისხმოა, რომ ალექსანდრე ერთფურტში უმეტესწილად ყურს უგდებდა ტალეირანს, ვინემ ფვითონ ეუბნებოდა. ერთობ ღუმდა. მეფე, როგორც ეტყობა, დასაწყისში მთლად არ გამორიცხავდა პროვოკაციული თამაშის შესაძლებლობას, ნაპოლეონის მიერ რაიმე განზრახვით წამოწყებულს თავად ტალეირანის მეშვეობით. მაგრამ ალექსანდრეს ეს იქვეები მალე გაიფანტა.

ნაპოლეონს არაფრის გუმანი არ ჰქონია. იმპერატორები ყოველდღე ერთად იყვნენ, ტკბილად ეპყრობოდნენ ერთმანეთს, დემონსტრატულად ეხვეოდნენ ურთიერთს, ერთობლივად ატარებდნენ სამხედრო დათვალეირებებსა და აღლუმებს. ყოველ ცისმარე დღეს ნაპოლეონი ინტიმურად ეთათბირებოდა საპატიო ლეგიონის კომანდორს, ტალეირანს, იმის შესახებ, თუ როგორ აჯობებს ფრანგულ-რუსული კავშირის განმტკიცება, და თითქმის ყოველ საღამოს ანდრია პირველწოდებულის ორდენის კავალერი ტალეირანი ქალბატონ ტურნ-ი-ტაქსისის მყუდრო ბინაზე ინფორმაციას უკეთებდა ალექსანდრეს და მას ნაპოლეონის წინააღმდეგ ბრძოლას შთააგონებდა. რაინი, ალპები, პირენეები — აი საფრანგეთის მონაპოვარი, დანარჩენი —

იმპერატორის მონაპოვარია. საფრანგეთი მათ გამო დაინტერესებული არ არის (la France n'y tient pas), უმეორეზდა ის ალექსანდრეს. „დანარჩენი“ — ეს იყო: ესპანეთი, პორტუგალია, იტალია, ბელგია, პოლონეთი, თითქმის მთელი გერმანია, ნახევარი ავსტრია, პოლონეთი, ბალკანეთის ნახევარკუნძულის ნაწილი, მიწები ლისაბონიდან ვარშავამდე, ჰამბურგიდან ახალბაზარის სანჯაკამდე, დანცინგიდან ნეაპოლამდე და ბრინდიზიმდე. ტალეირანი საფრანგეთის სახელით ყოველივე ამაზე უარს ამბობდა. ყოველივე ამას ის, ასე ვთქვათ, ჯილდოდ აძლევდა იმათ, ვინც საფრანგეთს ნაპოლეონისაგან იხსნიდა.

ალექსანდრე ამასთან ერთად ხედავდა, რომ ნაპოლეონი სავსებით ენდობა თავის ყოფილ მინისტრს, რომ საერთოდ მაშინ ბევრისთვის ამ გაუგებარ გადადგომას საგარეო საქმეთა მინისტრობიდან ფაქტიურად არაფერი შეუცვლია საფრანგეთის საგარეო პოლიტიკაზე ტალეირანის ზეგავლენის მხრივ. სწორედ ტალეირანის მეშვეობით, იქვე, ერფურტში, ნაპოლეონმა პირველად მიიტანა ალექსანდრეს ყურამდე, რომ აპირებს განქორწინებას ეოზეტინასთან და ახალი მეუღლის მოძებნას ალექსანდრეს დებს შორის. დიღას ტალეირანი, ნაპოლეონის ბრძანებით ადგენდა და საბოლოო რედაქტირებას უკეთებდა რუსეთ-საფრანგეთის კონვენციის პროექტს, სადამოთი კი იგივე ტალეირანი ილაჯგაწყვეტილი უმტკიცებდა ყოყმანში ჩავარდნილ ალექსანდრეს, არ ეგება კონვენციაზე ხელის მოწერა, ჰხამს ჯერ ამა და ამ მუხლების ამოგდებაო. მეფე ასეც მოიქცა. ნაპოლეონი ვერაფრით მიმწვდარიყო, რით აეხსნა ეს უეცარი საკვირველი გაჯიუტება ალექსანდრესი, და სულ ტალეირანს შესჩიოდა, ეგ იმის ბრალია უთუოდ, ესპანეთში რომ კარგად ვერ მიმდის საქმეებიო. და ტალეირანიც მოწიწებით შლიდა ამ დროს ხელებს და თანაგრძნობას უცხადებდა მის უდიდებულესობას.

ტალეირანი მტკიცედ დაადგა ახალ გზას. მას სურს თავისი მემუარების მკითხველები დაარწმუნოს, რომ ამ დროს მხედველობაში ჰქონდა ერთადერთი რამ: საფრანგეთის კეთილდღეობა მომავალში. უფრო სავარაუდოა, რომ ის თავის თავზე ფიქრობდა, და არა საფრანგეთზე. მაგრამ ობიექტურად ეს

სავესებით სულ ერთი იყო: მან გარდაუვალი კატასტროფა მსოფ-
ლიო იმპერიის ყველაზე ბრწყინვალე წლებში დაინახა, ექვსი
წლით ადრე მის საბოლოო დაღუპვამდე. ერფურტიდან პარიზ-
ში რომ დაბრუნდა, მან ფრთხილად მეტერნიხთან იწყო დაახ-
ლოება, ხოლო ოთხი თვის შემდეგ, როგორც დავინახავთ, უკვე
საიდუმლო მოლაპარაკებაც გააბა მეტერნიხთან და კონსპირა-
ციული წერილების მეოხებით ალექსანდრესთანაც განაგრძობ-
და ურთიერთობას.

6

ავსტრიის ელჩმა პარიზში, მეტერნიხმა, ერფურტის შემდეგ
მყისვე აღწო აიღო, რომ ტალეირანმა რაღაც ახალი და ძლიერ
რთული თამაში წამოიწყო. მაგრამ ტალეირანმა ბოლოსდაბო-
ლოს თვითონაც იცოდა, რომ ამ თამაშში ავსტრიის გარეშე
იოლად ვერ გავიდოდა.

„საჭიროა იყო პარიზში და იყო აქ საკმაოდ დიდხანს, რა-
თა შესაძლებლობა გქონდეს იმსჯელო ბ. ტალეირანის ნამდვი-
ლი პოზიციის შესახებ, — სწერდა მეტერნიხი მინისტრ სტადი-
ონს ვენაში 1808 წ. 24 სექტემბერს, — საჭიროა ტალეირანში
ზნეობითი ადამიანი პოლიტიკური ადამიანისაგან გამოვყოთ. ტა-
ლეირანი არ იქნებოდა ის, რაც არის, რომ მორალური ყოფილი-
ყო... იგი, მეორის მხრივ, უმეტესად პოლიტიკოსია და, როგორც
პოლიტიკოსი, სისტემების კაცია. როგორც ასეთი, შეიძლება სა-
სარგებლო იყოს ან საშიში; მოცემულ მომენტში ის სასარგებ-
ლოა“. შემდეგ მეტერნიხი მეტად გამჭრიახად ხვდება, რომ სა-
ხეზეა ფრანგული პოლიტიკის ორი „სისტემა“: პირველის სა-
თავეში ნაპოლეონი დგას, ხოლო მეორის წარმომადგენელი —
ტალეირანია. ნაპოლეონის სისტემა — ეს არის შემდგომი და-
პყრობანი, დაუსრულებელი ომები, ევროპის გაჩანაგება; სის-
ტემა ტალეირანისა და პოლიციის მინისტრ ფუშესი — არის
სტაბილიზაცია. მიღწეულ წარმატებათა განმტკიცება, მტკიცე
მშვიდობის დამყარება. „უეჭველია, ტალეირანი უფრო საშიშია,
ვიდრე რომელიმე უნიკო მინისტრი, და ეს ჩვენ მან თორმეტი
წლის მანძილზე დაგვიმტკიცა. მაგრამ ის, რაც საშიშარი იყო,

სანამ დამაქცევარ სისტემას უწყობდა ხელს, სასარგებლო ხდება მასში, როგორც ოპოზიციის მეთაურში“. რასაკვირველია, სახიფათოა მასზე ძლიერ დანდობა, მაგრამ რა უნდა ჰქნა? „ტალეირანისთანა ადამიანები სამართებლის პირსა ჰგვანან, რომელთან თამაშიც საშიშია. მაგრამ დიდ წყლულთ მკურნალობის დიდი საშუალებანი ეჭირვებათ, და ადამიანი, რომელსაც მკურნალობა ავალია, არ უნდა შეუშინდეს იმ იარაღის ხმარებას, რომელიც უკეთ სჭრის.“¹ გადის რამდენიმე თვე ერფურტის შემდეგ და მეტერნიხისთვის სავსებით გარკვეული ხდება. რომ ტალეირანი და ფუშე საბოლოოდ ჩამოსცილდნენ ნაპოლეონის „სისტემას“ და რომ ისინი უკვე ითვალისწინებენ მსოფლიო ბატონობის გარდაუვალ მომავალ დამხობას. „მე ვხედავ მათ, ტალეირანსა და მის მეგობარ ფუშეს, ძველებურად მტკიცე გადაწყვეტილების მქონეთ ისარგებლონ შემთხვევით, თუ ეს შემთხვევა ჩაუვარდებათ, მაგრამ ისინი არასაკმაოდ გულადები არიან, რომ თვითვე გამოიწვიონ ეს შემთხვევა. ისინი იმყოფებიან იმ მგზავრების მდგომარეობაში, რომლებიც ხედავენ, საჭე. შმაგი მესაჭის ზელშია და ის მზადაა ხომალდი კლდეს შეანარცხოს, რომელსაც თავადვე ეძებს საკუთარი ჭირვეულობით შეპყრობილი (de gaité de coeur). ისინი მზად არიან სწორედ იმ მომენტში დაეუფლონ საჭეს, როცა მათი დაღუპვის საფრთხე კიდევ უფრო დიდი იქნება, ვინემ ახლაა, და როცა ხომალდის პირველი ჯაჭი თვით მესაჭეს გადააყირავებს“, — ასე იტყობინებოდა მეტერნიხი ვენაში 1809 წ. 17 იანვარს².

ეს კორესპონდენცია, რა თქმა უნდა, მკაცრად კონსპირირებული იყო, და ტალეირანი შიგ სულ სხვადასხვანაირი სახელებით იხსენიებოდა. ტალეირანი ყოველივე საჭირის გადასცემდა რუსეთის საელჩოს წევრს ნესელროდეს. ეს უკანასკნელი კი უკვე რუმინანცევს ან სპერანსკის ატყობინებდა. საჭმე

¹ „Mémoires, documents et écrits divers... de Metternich...“, t. II. Paris. 1880, p. 235—236. Metternich à Stadion. Paris, le 24 septembre 1808.

² იქვე, t. II. p. 261—262. Metternich à Stadion. № 130,

ტაღეირანის სიკვდილ-სიცოცხლეს ეხებოდა და წერილებში უკიდურესი სიფრთხილის დაცვა იყო აუცილებელი. მეტერნიხთან ურთიერთობა კიდევ უფრო სახიფათოს წარმოადგენდა: მზადდებოდა ახალი შეტაკება ავსტრიასთან, რომელმაც გადაწყვიტა ნაპოლეონის წინააღმდეგ ესპანეთში გაჩაღებული სახალხო ომით ესარგებლა. ტაღეირანის პოზიცია არ შეიძლებოდა დიდხანს გამოჰპარვოდა პოლიციის მინისტრ ფუშეს. მან, რასაკვირველია, არ იცოდა ყველაფერი რუსეთთან და ავსტრიასთან ტაღეირანის გამცემლური ურთიერთობის შესახებ. მაგრამ იცოდა, რა უარყოფით შეხედულებებს გამოთქვამდა ტაღეირანი პირინეის ნახევარკუნძულის მიმართ წარმოებული დაპყრობითი პოლიტიკის გამო, იმ საშიშროებათა გამო, რასაც საგარეო პოლიტიკაში ნაპოლეონის დაუყოლებელი თავნებობა იწვევდა და ა. შ. და აი მოეღი ზედაფენური პარიზის გასაკვირვებლად გავრცელდა ხმა ამ ორი სახელმწიფო ადამიანის მჭიდროდ დაახლოებაზე, თითქმის შეგობრობაზედაც კი. მართლაც, ფუშემ იწყო ტაღეირანის წინასწარხედვათა სისწორეში დარწმუნება და, როგორც ეტყობა, გადაწყვიტა არ შეებრძოლებოდა მას, არამედ ფრთხილი და ერთგვარი მეგობრული ნეიტრალიტეტი დაეცვა.

მაგრამ ტაღეირანი ჯერ არ ჩქარობდა საიდუმლო ურთიერთობის გაბმას მეტერნიხთან. იგი კმაყოფილდებოდა რუსეთთან კავშირის განმტკიცებით.

საიდუმლო მიმოწერაში ნესელროდესა და პეტერბურგს შორის ტაღეირანი რამდენიმე „ფსევდონიმიტ“ აღინიშნებოდა: „ჩემი ბიძაშვილი ანრი“; „ჩემი მეგობარი“; „ის ქალი“; „ანა ივანოვნა“; „ჩვენი წიგნის გამყიდველი“; „ლამაზი ლეანდრი“; „იურისკონსულტი“. ასე ამცნობდა ნესელროდე გრაფ მ. სპერანსკის, რომელსაც ხშირად სწერდა პარიზიდან, რადგან მისი მისამართი ნაკლებ საფრთხილოდ მიაჩნდა, ვინემ კანცლერ რუმინანცევის უშუალო მისამართი¹.

¹ „Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode“, t. III. p. 225.

პოლიციის მინისტრ ფუშესთან მეგობრობა რომ დაამყარა და თავის წოდებასა და საქმიანობას ნაწილობრივ ისიც აზიარა. ამით ტალეირანი თითქოს დაზღვეული უნდა გამხდარიყო საშინელი მხილებისაგან და საშიში ხმებისგანაც კი.

მაგრამ ნაპოლეონს რამდენიმე პოლიცია ჰყავდა: ერთი — ფუშეს მეთაურობით იმპერიის მთელ მოსახლეობას მეთვალყურეობდა, მეორე — კიდევ უფრო საიდუმლო — თვითონ ფუშეს ადევნებდა თვალყურს. და იყო კიდევ ლავალეტი, ფოსტების მთავარი დირექტორი, რომელსაც თვალყური ეჭირა ამ მეორე პოლიციაზე, თავის მხრივ რომ ფუშეს უთვალთვალეობდა.

ამნაირად 1809 წ. იანვრის შუა ხანებში, გაცხარებული სისხლისმღვრელი ომის დროს ესპანელ „რეპუბლიკელებთან“ (ე. ი. ესპანელ გლეხებთან და ხელოსნებთან, რომლებმაც გადაწყვიტეს გამორთვით დაეცვათ თავიანთი მიწაწყალი ნაპოლეონის აგრესიისაგან), პირინეის ნახევარკუნძულის სიღრმეში მყოფმა ნაპოლეონმა ერთბაშად რამდენიმე ცნობა მიიღო, რომლებიც ორ შემდეგ ძირითად მონაცემს შეიცავდა: ჯერ-ერთი, ავსტრია გამალებით იარაღდება, დიდი იმედი აქვს იმ მძიმე მდგომარეობისა, რაშიც ნაპოლეონი ჩავარდა ესპანეთში; მეორე, ტალეირანი და ფუშე რაღაცაზე საეჭვოდ ჰკრავენ პირს, ამასთან ტალეირანი აუგად იხსენიებს იმპერატორის პოლიტიკას. ნაპოლეონმა მყისვე მარშლებს გადააბარა არმიათა სარდლობა და თვითონ პარიზს მიაშურა. გზად თითქმის არ ჩერდებოდა და ჩასვლის უმალ წარჩინებულთ და ზოგიერთ მინისტრს სასახლეში გამოცხადება უბრძანა.

აი აქ მოხდა, 1809 წ. 28 იანვარს, ის ცნობილი, ისტორიულ და მემუარულ ლიტერატურაში ათასგზის გაცხადებული სცენა, რომლის მოგონება ზოგიერთ დამსწრეს სიკვდილამდე ძრწუნვის გარეშე არ შეეძლო. ნაპოლეონი მუშტებით ეცა ტალეირანს, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. „თქვენ ქურდი, არამზადა, უნამუსო ადამიანი ხართ! — გაშმაგებული ყვიროდა იგი, — თქვენ არ გწამთ ღმერთი, ყველა თქვენს მოვალეობას არღვევდით მთელი თქვენი ცხოვრება, ყველას ატყუებდით, ყველას დალატობდით, თქვენთვის არ არსებობს

არაფერი წმინდა, თქვენ საკუთარ მამასაც გაპყიდდით! მე წყალობებით აღგავსეთ, თქვენ კი ჩემს საწინააღმდეგოდ ყველაფერზე მზადა ხართ! აგერ უკვე ათი თვეა, მხოლოდ იმიტომ რომ თქვენ მცდარად ვარაუდობთ, თითქოს ჩემი საქმეები ცუდად მიდიოდეს ესპანეთში, გყოფნით ურცხვობა ეუბნებოდეთ ყველას, ვინც კი მოსმენას მოისურვებს, რომ თქვენ ყოველთვის მიშლიდით ჩემს წამოწყებას ამ საწმენოსთან დაკავშირებით, მაშინ როცა სწორედ თქვენ მომეცით პირველი აზრი ამის შესახებ და დაჟინებით მაქეზებდით!.. ის კაცი? ის უბედური? ვინ მასწავლა მისი ადგილსამყოფელი? ვინ მაგულიანებდა მკაცრად გავსწორებოდი მას? როგორია თქვენი პროექტები? რა გსურთ თქვენ? რის იმედი გაქვთ? გამიბედეთ ამის თქმა! აბა, გამიბედეთ! თქვენ დაიმსახურეთ, რომ მე დაგამსხვრიოთ შუშასავით და მე მაქვს საამისო ხელისუფლება, მაგრამ მეტისმეტად მძაგხართ, რომ ეს შრომა ვიტვირთო! რატომ აქამდე არ ჩამომიხრჩვიხართ კარუსელის მოედანზე? მაგრამ არის, არის ჯერ კიდევ საკმარისი დრო! თქვენ სიბინძურე ხართ აბრეშუმის წინდებში გახვეული! სიბინძურე! სიბინძურე!..“

მისი უმაღლესობა, უგანათლებულესი მთავარი და ჰერცოგი ბენევენტისა, იმპერატორის კარის დიდი კამერჰერი, ვიცე-ელექტორი საფრანგეთის იმპერიისა, საპატიო ლეგიონის კომანდორი, თავადი ტალეირან-პერიგორი უძრავად იდგა, სრულიად მშვიდად, მოწიწებით და ყურადღებით ისმენდა ყოველივეს, რასაც გამხეცებული იმპერატორი უყვიროდა. დამსწრე წარჩინებულნი თრთოდნენ, თითქმის ვერ ბედავდნენ შეეხებათ ტალეირანისთვის, მაგრამ ის ერთადერთი კაცი იყო ოთახში, რომელიც, როგორც ჩანდა, სრულ უშფოთველობასა და სულის სინათლეს ინარჩუნებდა. ცხადი იყო, რომ ნაპოლეონმა უკვე რაღაც შეიტყო, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში, არაფერი იცის არც ერფურტის თავგადასავალზე თავისი ყოფილი მინისტრისა. არც იმის შესახებ, რომ მის წინ დგას „ანა ივანოვნა“, რომელიც ახლაც, ერფურტის შემდეგაც, ჯაშუშობს იმპერატორ ალექსანდრე I სასარგებლოდ და მის ხარჯზე. მაშ, უშუალო საფრთხე დახვრეტისა არ არსებობს. ჯერჯერობით ტალეირანსაც მეტი არა უნდოდა რა.

მთელი სასახლე ღელავდა: ყველას აინტერესებდა გამოეცნო, როგორ დაიჭერდა თავს ტალეირანი მთელი ამ საშინელი და საჯარო შეურაცხყოფის შემდეგ, შეურაცხყოფისა, რომლის მსგავსი იმპერატორს არასდროს არავისთვის მიუყენებია მის ურაცხვ კამერ-ლაქიებს, ფორეიტორებსა და მეეტლეებს შორისაც კი; როგორ მოიქცეოდა იმის შემდეგ, რაც სასტიკი ბრალი დასდეს ენგიენის ჰერცოგის ფაქტიურ მკვლელობაში; დაბოლოს, ჩამოხრჩობით ამ პირდაპირი დამუქრების შემდეგ.

ეს ცნობისმოყვარეობა დაკმაყოფილებულ იქნა მეორე დღესვე, 29 იანვარს. სასახლეში მორიგი დიდი დარბაზობა იყო და შეკრებილმა წარჩინებულებმა და კარისკაცებმა სატახტო დარბაზში განცვიფრებით დაინახეს ტალეირანი თავისი მოსირმული წითელი ხავერდის მდიდრულ ტანსაცმელში, ორდენის ყველა ვარსკვლავითა და კავალერის ლენტებით დამშვენებული. ის იდგა თავის ოფიციალურ, ცერემონიალის მიხედვით მიჩენილ ალაგას, იმპერიის უმაღლესი წოდების პირთა შორის, ორიოდე ნაბიჯის დაშორებით ტახტიდან. ნაპოლეონი ლაპარაკობდა მის მეზობლებთან. ხოლო ტალეირანს მდაბლად თავის დაკვრაზე არ უპასუხა და არავითარი ყურადღება არ მიუქცევია. მაგრამ ტალეირანი ცდილობდა არ შეემჩნია ეს, დინჯად იდგა და მშვიდად დუმდა მთელი საღამო...

კარისკაცი გაკვირვებულნი იყვნენ ამ სიმშვიდით. მათ მხედველობიდან გამორჩათ ის გარემოება, რომ თუკი სხვისი გული — ბნელია, ტალეირანის გული — სავსებით გაუხედავი წყვილია. თანდათან ნაპოლეონიც დარწმუნდა ამაში, მაგრამ პეტისმეტად გვიან.

ტალეირანი, რომელმაც უთქმელად გადაიტანა საშინელი წამება საქვეყნოდ გაუგონარი განკიცხვისა და განუხრელად განაგრძობდა თავის კარისკაცულ მოვალეობათა შესრულებას, სინამდვილეში ისე გულის სიდრმემდე იყო შეურაცხყოფილი, რომ გადაწყვიტა ახალი ნაბიჯი გადაედგა, იმაზე არა ნაკლებ სახიფათო, ერფურტში რომ გადადგა. რა თქმა უნდა, რაკი თავისი ხაზის წარმართვა დაიწყო და ერფურტში არჩევანი იმპერიის დამხობაზე დასვა, ადრე თუ მალე ტალეირანი ლოგიკუ-

რად უთუოდ მივიდოდა თავისი მოღალატეობის, ასე ვთქვათ, დიაპაზონის გაფართოებამდე, ე. ი. საიღუმლო ურთიერთობის დამყარებამდე ევროპის კონტინენტის მეორე (რუსეთის შემდეგ) დიდ სახელმწიფოსთან, რომელიც ჯერ კიდევ რჩებოდა ასეთად, — ავსტრიასთან. მაგრამ საქვეყნო შერცხვენით გამოწვეულმა მწვავე განაწყენების გრძნობამ აიძულა იგი, წინააღმდეგ ყოველგვარი სიფრთხილისა, მკვეთრად დაეჩქარებინა საქმე. პირველად მოხდა, რომ ამ ადამიანმა, რომელსაც ასე არ უყვარდა რისკი, და რომელმაც ასე იცოდა თავისი გრძნობების ალაგმვა, თავი ვერ შეიკავა. კვირას. 1897 წ. 29 იანვარს, როგორც უკვე ვთქვით, სასახლეში გამოცხადდა და იქ, გაკვირვებულ და ზიზღით გამსჭვალულ შეკრებილთა თვალწინ, აღუშფოთებლად ასრულებდა თავის კარისკაცულ ფუნქციებს. მაგრამ არვინ იცოდა, რომ სასახლეში გამოცხადებამდე რამდენიმე საათის წინ, იმავე დღეს, 29 იანვარს, სხვა ადგილას იყო: ინახულა ავსტრიის ელჩი.

აი რას ატყობინებდა მეტერნიხი ამ ღირსშესანიშნავი ფაქტის შესახებ ვენაში: „X. (მეტერნიხი „იქსით“ აღნიშნავს ტალეირანს. — ე. ტ.) ყოველგვარი ნიღაბი მოიხსნა ჩემს წინაშე. მას, მე მგონია, გადაწყვეტილი აქვს არ ელოდოს... პარტიას. გუშინწინ მითხრა, რომ მომენტი დადგა, რომ ის თავის მოვალეობად რაცხს პირდაპირი ურთიერთობა გააბას ავსტრიასთან. მითხრა, რომ თავის დროზე მან უარი უთხრა გრაფ ლუდვიგ კობენცლს მის წინადადებებზე, მაგრამ რომ მოცემულ მომენტში მიიღებდა მათ... თავის პირველ უარს ის ხსნიდა იმ ადგილით, რომელიც მაშინ ეჭირა. „ახლა მე თავისუფალი ვარ, და ჩვენი საქმე — საერთოა. მე მით უფრო გაბედულად გეუბნებით ამის შესახებ, რომ ვფიქრობ, თქვენებს დახმარება სურთ გამიწიონ“. მან ნართაულად მანიშნა, რომ რამდენიმე ასეულ ათას ფრანკს საჭიროებს, რადგან იმპერატორმა (ნაპოლეონმა) შეარყია მისი ქონება იმიტომ, რომ ესპანელი უფლისწულების შენახვა დააკისრა... მე მიეუღვე. იმპერატორი (ფრანც I) წინააღმდეგი არაა მას თავისი მადლობა დაუმტკიცოს, თუ ის მოწადინებულთა სამსახური გაუწიოს საერთო საქმეს. მიპასუხე, ეს საქმე — ჩემი საქმეცაა, და ისლა დამრჩენაა,

ამ საქმესთან ერთად გავიმარჯვო, ან მასთან ერთადვე დავიღუპო. „ხომ არ გაკვირვებთ წინადადება, რომელსაც მე გთავაზობთ?“ — მკითხა მან. „არა, — მივუგე მე, — მას ვუყუარებ, როგორც საერთო საქმის ჭეშმარიტ საწინდარს.“¹

აქ მთლიანად ჩანს ტალეირანის, თავით ფეხამდე. ის საქვეყნოდ შეურაცხვეს, ლათში ამოსვარეს, თავი მოსჭრეს, ის შურისძიების გრძნობითაა აღვსილი იმ ზომამდე, რომ, არ დასდევს არავითარ სიფრთხილეს, როცა მას იმპერატორის საიღუმლო პოლიცია ადევნებს თვალყურს, და სადღაც პაემანზე ხვდება მეტერნიხს, — და აქაც არ ღალატობს თავის მუდმივ ანგარებას: ის „შურსაც აგებს“ ნაპოლეონს სახელმწიფოებრივი ღალატით და აქვე სამოწყალოდ ითხოვს ავსტრიელებისაგან „რამდენიმე ასეულ ათას ფრანკს“. არა ჰპარტო სცემს იმპერატორს, არამედ კიდევაც ჰყიდის მას ნაღდ ანგარიშზე. თავის ჩვეულებისამებრ, სასიამოვნოს სასარგებლოსთან ახამებს.

ამგვარად, ამიერიდან ტალეირანს ავსტრიასთან „საერთო საქმე“ აქვს, *une cause commune*, — ნაპოლეონის დამხობა. ალექსანდრე ერთფურტში დაჟინებით ღუმდა. მეტერნიხს, იმ სახელმწიფოს წარმომადგენელს, რომელიც მზად იყო რამდენიმე თვის შემდეგ ნაპოლეონს შეჰბმოდა, არ ესაჭიროებოდა ასეთი სიფრთხილის გამოჩენა ახალმოვლენილ მეგობართან და თანამშრომელთან ლაპარაკში. ზედმეტია იმის აღნიშვნა, რომ ტალეირანს სრული მზადყოფნით მისცეს ის ფული, რომელიც მან ღალატისათვის მოითხოვა. შინისტრმა სტადიონმა ვენიდან მეტერნიხს შეატყობინა: „იმპერატორმა მიბრძანა მოვანიკოთ ყველა რწმუნება (*carte blanche*) X. თაობაზე; თქვენ უფლებამოსილი ხართ უზრუნველყოთ იგი ყოველივეთი, რაც კი რამ შეუძლია გონივრულად მოითხოვოს, როგორც კი დარწმუნდებით, რომ მას ძალუძს და სურს გაგვიწიოს ნამდვილად მნიშვნე-

¹ ეს უვირაფა ეი დოკუმენტი (მეტერნიხის პატაკი ავსტრიის მინისტრ სტადიონისადმი) ნაპოენ იქნა და პირველად დიბეჭდა Emile Dard-ის მიერ ეურნალში „Revue des deux Mondes“ (1 mars 1934) და გადაბეჭდა ლაჟურ-გაიემ მის მიერ გამოცემულ ტონში „Mélanges“, p. 99—100 აგრეთვე Dard-ის წიგნში „Napoléon et Talleyrand“, P., 1935.

ლოვანი სამსახური“. ტალეირანის ავსტრიისადმი სამსახური დაუყოვნებლივ დაიწყო. 1809 წ. 7 მარტს მეტერნიხმა მინისტრ სტადიონს ვენაში აცნობა: „ჩემი ურთიერთობა X-თან მეტად აქტიურია. უმეტესწილად სწორედ მისი საშუალებით ვიგებ, რაც ჩვენ გვინტერესებს. გენუკვით, თქვენო აღმატებულება, გააღებინოთ თანხა, რომელსაც მე ვითხოვდი. იმპერატორის (ნაპოლეონის) კაბინეტიდან ორი მემუარი გამოვიტანე, რომელნიც უდიდესი ინტერესის შემცველნი არიან თანამედროვე ვითარების გაცნობის თვალსაზრისით“. რაკი 1809 წ. მაისში საომარი მოქმედება საფრანგეთსა და ავსტრიას შორის უკვე განახლდა, ტალეირანი უწინარეს ყოვლისა ძვირფასი იყო, სწორედ როგორც სამხედრო-ჯაშუშური ცნობების მიმწოდებელი. „რაც უნდა დიდი გვეჩვენოს ეს თანხა (ტალეირანის მიერ მოთხოვნილი), ის ყოველდღიურ ჩვეულებრივ მსხვერპლზე გაცილებით მცირეა, ხოლო შედეგები დაჭირავების მიზნით მისი გამოყენებისა (les résultats de son emploi) შეიძლება უზარმაზარი იყოს... აი ახლაც X. გამაფრთხილა, რომ გენერალმა უდინომ ბრძანება მიიღო აუგსბურგისა და ინგოლშტადტისაკენ დაიძრას. X თვლის, რომ საჭირო იყო უდინოს ამ მოძრაობის დაუყოვნებლივ გამოყენება მობილიზაციის საბაზად (mise sur le pied de guerre)“. ამრიგად, ტალეირანი არა მარტო იტყობინება ნაპოლეონის საიდუმლო განკარგულებებს საარმიო კორპუსების გადაადგილებათა შესახებ, არამედ რჩევასაც იძლევა, როგორ ისარგებლონ ავსტრიელებმა მიწოდებული ცნობებით. მეტერნიხიცა და ავსტრიის იმპერატორი ფრანციც. (ახალია, დიდად მოწადინებულნი არიან თვით ომის დროსაც ლებულობდნენ ამ ძვირფას ცნობებს და გადაწყვეტენ, ომის მანძილზე ჯაშუშური ცენტრი და გადასაცემი პუნქტი ქალაქი ფრანკფურტი იყოს.

როცა 1809 წ. გაზაფხულზე ნაპოლეონსა და ავსტრიას შორის დიდი ხნიდან მოსალოდნელი ომი დაიწყო, ბევრნი, მათ შორის ტალეირანიც, ხედავდნენ, რომ ბრძოლა ამჯერად გაცილებით უფრო მძიმე იქნებოდა, ვინემ აუსტერლიცის კამპანიის დროს 1805 წ. როცა მეტერნიხი ჯერ კიდევ 1809 წ. იანვარში მინისტრ სტადიონისადმი ვენაში გაგზავნილ პატაკში ჩიოდა,

რომ თუმცა ტალეირანმა და მისმა „მეგობარმა“ ფუშემ გადაწყვიტეს ისარგებლონ მარჯვე შემთხვევით, თუ ასეთი შემთხვევა ჩაუვარდებათ, მაგრამ რომ მათ „არ გააჩნიათ საკმარისად აქტიური სიამამაცე, ეს „შემთხვევა გამოიწვიონო“, ემილ დარის ვარაუდით, აქ „შემთხვევის“ ქვეშ თითქოს იმპერატორის მოკვლა იგულისხმება. ემილ დარი ამასთან დაკავშირებით „ინგლისელ აგენტებს“ იგონებს, რომლებმაც „ჯოჯოხეთური მანქანის“ მეშვეობით ნაპოლეონზე თავდასხმა დააწყეს 1800 წ.¹ მაგრამ დარი უთუოდ შემცდარია. არც ტალეირანს, არც ფუშეს იმ ფანატიზმისა და მამაცობის ნასახიც არ მოეპოვებოდათ, რაც მაშინდელ შეთქმულებს გააჩნდათ, ხოლო მეტერნიხს არ ჰქონდა ის გამბედაობა, რაც 1800 წ. ვილიამ პიტსა და მის გარემომცველთ აღმოაჩინდათ. რა თქმა უნდა, მეტერნიხსაც, ტალეირანსაც და ფუშესაც 1809 წ. სანატრელი ჰქონდათ ნაპოლეონის სიკვდილი, მაგრამ ისინი იმედებს ამყარებდნენ არა თავიანთ თავზე და არა შეთქმულებზე, არამედ მომავალ ომში ავსტრიელი მსროლელებისა და ავსტრიული არტილერიის ზუსტ ნიშანზე. და ეს მათი იმედი კინალამ ახდა: ომის პირველ სტადიაშივე, რეგესბურგთან ბრძოლაში, იმპერატორი დასჭრეს. მაგრამ შეიტყო თუ არა, ჭრილობა სასიკვდილო არ აღმოჩნდაო, ტალეირანი დაუყოვნებლივ მიუჯდა საწერ მაგიდას (ამ საწერ მაგიდაზე აწავე დროს ვენისათვის თავის ჯამუშურ ცნობებს ამზადებდა ნაპოლეონის ჯარების მოძრაობის შესახებ) და ნაპოლეონს უგულითადეს მილოცვას უგზავნის: „ხელმწიფევე! თქვენი სახელი — თქვენი სიამაყეა, მაგრამ სიცოცხლე თქვენი — ჩვენივე არსობაა. (mais votre vie fait notre existence!“.

ნაპოლეონი ავსტრიასთან იბრძოდა; როგორც საფრანგეთის იმპერატორის მოკავშირე, ფორმალურად რუსეთიც ავსტრიასთან მეომრად ითვლებოდა. ტალეირანის მდგომარეობა, ერთ-

¹ ი. სტატია „La vengeance de Talleyrand“ „Revue des deux Mondes“-ში, ტ. XX. 1934, გვ. 219. ეს სტატია ზოგიერთი სახის სარედაქციო ცვლილებით ავტორის მიერ შემდგომ გადაბეჭდილ იქნა მის „Napoléon et Talleyrand“-ში და 1940 წ. გერმანულ გამოცემაში „Napoléon und Talleyrand“-ში.

დროულად ავსტრიისა და რუსეთის საიდუმლო აგენტისა და იმპერატორ ნაპოლეონის დიდი კამერჰერისა, ფრიად ძნელი აღმოჩნდა. საჭირო იყო უმკაცრესი სიფრთხილე, რომ ამ სამი სრულიად განსხვავებული ფუნქციის შესრულების დროს რაიმე არ აბნეოდა. საერთოდ ეს 1809 წ. დიდი გაწამაწიის წელი იყო ტალეირანისათვის. საჭირო იყო სასახლეშიც ყოფნა, რათა ნაპოლეონის რისხვა კეთილგანწყობით შეეცვალა, ამავე დროს საიდუმლო ცნობები ეძლია ავსტრიელებისათვის, ხოლო ნესელროდეს არ შეეძლო (არ ჰქონდა საამისო რწმუნება ჟეფისაგან) განეშარტა ტალეირანისათვის, რომ რუსეთი ფაქტიურად სულაც არ ომობს ავსტრიასთან.

ავსტრიასთან გაბმულმა ახალმა ურთიერთობამ ოდნავადაც ვერ შეუშალა ხელი ტალეირანს ხსოვნებოდა ის, რაც უმთავრესი იყო მისთვის: საიდუმლო გადაცემანი რუსეთში. იმპერატორ ალექსანდრესადმი გაგზავნილ ტალეირანის ხელით ნაწერ წერილებს შორის, რომლებიც საგარეო პოლიტიკის ჩვენს არქივში მოიპოვება, მეტად ნიშნობრივია ერთი, დაწერილი 1809 წ. 10 თებერვალს, ე. ი. სწორედ ორი კვირის შემდეგ იმ სცენიდან, იმპერატორმა რომ თავის ობერ-კამერჰერს გაუშარტა ტუილრიში 28 იანვარს. ტალეირანი მადლობას უძღვნის ალექსანდრეს მის წყალობათა გამო, იმ ყოვლადძლიერი დახმარებისათვის, რაც მეფემ გაუწია ტალეირანს მისი ნათესავის დაქორწინების საქმეში (რომელსაც შერთეს ჰერცოგის ცოლის კურლანდსკაიას ქალიშვილი, მდიდარი მემკვიდრე), მადლობას სწირავს პირადად მისთვის გაღებულ წყალობათა გამოც. რა ხასიათის იყვნენ ეს წყალობანი („bontés“), ჩვენთვის ცნობილია. მაგრამ ამ თავაზიანობისა და მადლობის გარდა, ტალეირანის წერილი შეიცავს სხვა რამესაც. რაც ერთგვარ კრიპტოგრაფიას უფრო გვაგონებს, ვინემ ჩვეულებრივ კორესპონდენციას. მაგრამ ეს კრიპტოგრაფია, არსებითად, არც ისე ძნელი ამოსაცნობია: ტალეირანი მეფეს სთავაზობს ყველაზე უფრო მიზანშეწონილ და უნიფათო ეტაპებს შემდგომი საიდუმლო მიწერ-მოწერის საწარმოებლად. როგორც ჩანს, მეფემ აცნობა, რომ საჭირო იყო წერილები ჩაებარებინათ პეტერბურგში სპერანსკისათვის, რომელიც მათ უკვე ალექსანდრეს გადასცემ-

და. ხოლო ტალეირანმა, თავის მხრივ, უკვე იშოვა ერთგული კაცი, ვინმე დიუპონი, რომელიც „თვალყურს მარჯვედ ადევნებს“ მთელ ამ საიდუმლო კორესპონდენციას. მხოლოდ საჭიროა სპერანსკიმ უშუალო ურთიერთობა დაიჭიროს ბ. დიუპონთან. ვინ არის ბ. დიუპონი—არაა ნათქვამი, და ტალეირანი უაღრეს მადლობას უხდის ხელმწიფეს მისი „კეთილშობილი და ბრძნული სიმტკიცისათვის“, ტალეირანთან მიმოწერის განზრახვაში რომ გამოამქლავნა¹.

1810 წ. გაზაფხულზე გრაფ ნესელროდესთან „ბიძაშვილმა ანრიმ“ ნაპოლეონის ახალ ქორწინებასთან დაკავშირებული რამდენიმე მნიშვნელოვანი დეტალი და რიგი მოსაზრებანი გაამხილა. ამისთვის მან 3.000 ფრანკი მიიღო. გარიგება იყო სანარდო, ცალობრივი. გავიდა ორი ღლე, რაც „ბიძაშვილმა ანრიმ“ სამი ათასი ფრანკი მიიღო, და ახალი ცნობებისათვის „ანა ივანოვნამ“ უკვე ოთხი ათასი ფრანკი მოითხოვა კიდევ. „ანა ივანოვნას“ მადის შეუწელებელი ზრდის გამო ნე-

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი: France. Ministère. Réception. Talleyrand à S. M. l'Empereur. 1809, № 1 ტალეირანის ხელით დაწერილი წერილი, le 10 février 1809. „Sire, toutes les lettres de votre Majesté Impériale ajoutent à ma reconnaissance, à mon attachement, à mon respect pour Elle. Je sens profondément les bontés, qu'Elle accorde à mon neveu et à moi: Je la supplie de me les continuer. Sire, j'admire votre noble et sage persévérance dans le projet de correspondance que vous avez concu. Je propose à Mr. Speranski M. Dupont qui par la variété des parties de l'administration dans lesquelles il a été employé me paraît l'homme le plus capable de suivre habilement la partie de la correspondance dont il me parle. C'est un homme de bien, fort instruit et susceptible d'un grand attachement... Mr. Speranski, si ce choix lui paraît convenable, aura la bonté d'écrire directement à M. Dupont pour lui faire connaître les Intentions de Votre Majesté et le mettre à portée de les remplir. Sire, je ne puis mettre aux pieds de Votre Majesté Imperiale rien qui soit au-dessus de mon respect et de mon dévouement“.

სელროდე ერთბაშად 30-დან 40-მდე ათასი ფრანკის გამოგზავნას ითხოვს¹.

ტალეირანის ცნობები დასაწყისში მეტად ძვირფასია. ის იტყობინებოდა იმის შესახებ, რომ საფრანგეთის არმიის შემადგენლობა წინანდელთან შედარებით გაუარესდა. მიუიითებდა იმაზე (წინააღმდეგ ნაპოლეონის რჩევებისა), რომ საჭიროა თურქეთთან ომის სწრაფად დამთავრება. იტყობინებოდა ნაპოლეონის იმ უახლოესი გეგმების შესახებაც, რომლებიც მისთვის საცნაური ხდებოდა. ააგო რა გეზი ნაპოლეონის გარდაუვალ მომავალ განხეთქილებაზე რუსეთთან, თავის საიღუმლო საუბრებში ნესელროდესთან ტალეირანი სრულ კმაყოფილებას გამოთქვამდა რუსეთის მთავრობის იმ ღონისძიებათა გამო, რომელნიც რუსეთის ფინანსების განმტკიცებისაკენ იყვნენ მიმართული. „ბიძაშვილი ანრი ამით ძლიერ კმაყოფილია.“ — აცნობებს ნესელროდე პეტერბურგს: „მისი მუდმივი რჩევა ისაა, ვისარგებლოთ სიწყნარის ამ მომენტით და გავხდეთ ძლიერნი... მას სურს, რომ მე დავამშვიდო (არ არის ნათქვამი — ვინ. ე. ტ.) ავსტრიის საკითხის გამო. ამ მომენტში ამ მხრივ საშიში მას არა ეგულის რა, და ის დარწმუნებულია, მეტერნიხი ისე დატოვებს პარიზს, რუსეთისათვის საშიშ ვალდებულებებს არ აიღებს. ტალეირანი რუსეთის დიპლომატიას იმ აზრს უნერგავდა, რომ „ვენისა და პეტერბურგის სასახლეთა მკვიდრო ერთობა წარმოადგენს საშუალებას, უფრო სამშვიდობო შეხედულებანი ჩააგონონ საფრანგეთს“ და რომ ამგვარი „ერთობა“ ჯერ კიდევ შესაძლებელია. მიუხედავად ნაპოლეონის დაქორწინებისა მარია-ლუიზასთან².

საგარეო პოლიტიკის ჩვენს არქივში შემოინახა საინტერესო წერილი, ტალეირანის საკუთარი ხელით დაწერილი და რუმინეცევისადმი გაგზავნილი 1809 წ. 9 მაისს. ნ. რუმინეცი, რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი, 1808 წ. ოქტომბრიდან

¹ „Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode“. t. III, Paris, 24 mars—5 avril 1810; Pafis. 26 mars - 7 avril 1810; p. 236—237.

² იქვე, 27 mai—8 juin, 1810, p. 262—263.

1809 წ. 3/15 თებერვლამდე პარიზში ცხოვრობდა და აქ დაუ-
ახლოვდა ტალეირანს.

ტალეირანს, რომელიც ავსტრიის სასარგებლოდ და მის
ხარჯზე ჯაშუშობდა ამ მომენტში, „ლეგალურ“, საკუთარი
ხელით ნაწერ და ხელმოწერილ წერილში, რა თქმა უნდა, არ
შეეძლო ეწერა სხვანაირად, ვიდრე სწერს. ეგეც რომ არა, მან
მაინც არ იცოდა, ცნობილია თუ არა რუმინანცევისათვის ყველა
თავისი საიდუმლო. ის აღტაცებულია იმპერატორის მიერ ავს-
ტრიელებზე მოპოვებული გამარჯვებებით, ის ყოველთვის მო-
ელოდა ამ სასწაულებს და ა. შ. მაგრამ რას იზამ, როცა ადამი-
ანი უკვე აღარ არის ახალგაზრდა, უნებურად „თრთი“, ცოტაო-
დენ მოშიში ხდება (un peu trembleur). ეს არის გადაკრული
თქმა ნაპოლეონის მეტად შეჭირვებულ მდგომარეობაზე, რომელიც
ამჯერად აშკარად თავისი სურვილის წინააღმდეგ ჩაე-
ბა ახალ და ერთობ ძნელ ომში ავსტრიასთან. ტალეირანი ყოვ-
ლად უტიფრად ეპირფერება რუს დიდებულს. თურმე ტალეი-
რანისა და მისი მეგობრების „ყოველდღიური უწყინარი სია-
მოვნება“ პარიზში ის ყოფილა, გრად რუმინანცევე ისაუბ-
რონ: „ხშირად ამბობენ, რომ თქვენ ფრანგულ თავაზიანობას
ინგლისურ სიღრმესთან აერთებთ, იტალიურ მოხერხებას —
რუსულ სიმტკიცესთან“. მთელი წერილი ამგვარი სულისკვეთე-
ბითაა გამსჭვალული¹. დიდებული გავლენიან პირს წარმოად-
გენდა და ტალეირანმა გადაწყვიტა, ყოველ შემთხვევის-
თვის ზედმეტად დაშაქრული ლაპარაკი აჯობებსო, რადგან
იცოდა, რარიგ ვადვილებათ ადამიანებს გადაჭარბებული პირ-
ფერობის პატიება. ის ამ წესს მისდევდა მუდამ და იშვიათად
რჩებოდა წაგებული.

ნიკოლოზ პეტრეს ძე რუმინანცევის ვარსკვლავი კი ამ დროს
იშვიათი ელვარებით ბრწყინავდა. შვეციასთან წარმოებული
ხანგრძლივი და რთული მოლაპარაკების შემდეგ რუმინანცევა
1809 წ. 5 სექტემბრის სამშვიდობო ხელშეკრულების ხელმო-
წერას მიაღწია, რომლის მიხედვით რუსეთი მთელ ფინეთს

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 3443,
წერილი № 3, 1809 წ. 9 მაისი. ხელმოწერილია: Prince de Bénévent.

იღებდა მდინარე ტორნეომდე. ხოლო ორი დღის შემდეგ, 7 სექტემბერს, ალექსანდრემ რუმინანცევი რუსეთის იმპერიის კანცლერი გახადა.

ტალეირანი აღფრთოვანებული იყო რუმინანცევით, და ამ აღფრთოვანების მიზეზს გავლენიან დიდებულის გულის მოგების სურველი როდი წარმოადგენდა მარტოოდენ.

საქმე ისაა, რომ რუმინანცევის მიერ დადებულ ფრიდრიხსჰამის ზავში ტალეირანი სწორედ ზომიერების, გამარჯვებულსა და დამარცხებულს შორის შემდგომი მეგობრული ურთიერთობის დამყარების განზრახვის გამოვლენებას ხედავდა, ბოლოს, ინგლისთან თანდათანობით ზავზე წასვლის მზადყოფნის ირიბ გამოვლინებასაც, ერთი სიტყვით, ყველა იმ თვისებათა გამოვლენას, რასაც მოკლებული იყო ყველა სამშვიდობო ტრაქტატი, რომლებსაც ნაპოლეონი დებდა თვით ტალეირანის გადადგომამდე თუ მისი გადადგომის შემდეგ. მართალია, გადადგომამდე ტალეირანი თვითონ ამზადებდა ამგვარ სასტიკ ტრაქტატებს, მაგრამ აკეთებდა ამას წინააღმდეგ საკუთარი რწმენისა, თავისი პატრონის ბრძანებით; ხოლო გადადგომის შემდეგ, მეფისაგან გარისხული, იკეხნიდა, რომ არ მოისურვა, ბოლოსდაბოლოს, კვლავაც „ევროპის ჯალათი“ ყოფილიყო. ამიტომ შვედეთზე რუსეთის გამარჯვებისას რუსეთის კანცლერის მიერ გამოქვდავებულ შედარებით „ლიბერალურ“ სიღბილეში ტალეირანმა სახელმწიფოებრივი ზესიბრძნე დაინახა.

გრაფმა რუმინანცევმა ტალეირანს თავისი მემუარი გაუგზავნა, რომელიც შეედრეთან დადებულ რუსეთის ზავსა და ფინეთის შემოერთებას შეეხებოდა.

ტალეირანმა ახალი წერილით უპასუხა, რომელიც მლიქვნელობითა და იმ ნართაულებით იყო სავსე, ამ მომენტში მის პოლიტიკურ პოზიციას რომ ახასიათებდა. უწინარეს ყოვლისა, იგი ულოცავს რუს კანცლერს და უწოდებს მას „დიდ სახელმწიფო აღამიანს:“ „თქვენს ხელმწიფესა და თქვენს ქვეყანას თქვენ შესძინეთ ვრცელი პროვინცია, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს თქვენი დედაქალაქისათვის. იმათ, ვინც ის დაგიტოვოთ, მათ მიერ გაღებული მსხვერპლისათვის თქვენ აჯილდოებთ მეტად რეალური სარგებლით, რასაც შეუძლია ფრია-

დი სიამოვნება მოჰგვაროს ქალაქების მცხოვრებთ“, ე. ი. სწორედ იმათ, ვინც თუმცა ყველაზე მცირერიცხოვან და არა საუკეთესო ნაწილს წარმოადგენს მოსახლეობისას, მაგრამ „ვინც ერთადერთი ლაპარაკობს, ვისაც ყურს უგდებენ და ვის (გამონათქვამებსაც) საზოგადოებრივ აზრს ეძახიან“. რუსეთის პოლიტიკის მიერ ფინეთსა და შვედეთთან დაკავშირებით გატარებულ ლიბერალურ პოლიტიკურ და ეკონომიურ ღონისძიებებში ტალეირანი ხედავს ინგლისთან ვაჭრობის „კეთილგანწყობილებითი“ დამოკიდებულების ნიშნებსაც. რუსეთის წარჩინებული პირის სახელზე დაწერილ დაუშიფრავ ბარათში, პირისა, რომელიც ამავე დროს რუსეთ-საფრანგეთის კავშირის მომხრეა, ტალეირანს არ შეუძლია გასცეს თავისი მუდმივი აზრი იმის შესახებ, რომ კონტინენტური ბლოკადა მავნეა საფრანგეთის, რუსეთისა და ევროპისათვის საერთოდ, დაუსრულებელი ომების შეწყვეტისათვის კერძოდ. ამიტომ თავის ფარულ აზრს იგი გადმოსცემს შემდეგი, ჭეშმარიტად დიპლომატიური სტილით: „თქვენ აგრეთვე ცოტათი გულს უკეთებთ ინგლისელებს. ეს ნიშნავს, რომ თქვენი ერთგულება კონტინენტური ბლოკადისადმი არ გამორიცხავს ერთგვარ შემრიგებლობით კეთილგანწყობას. სწორედ ამით სხვა სახელმწიფოებს თქვენ გზას უხსნით უფრო ლიბერალური იდეებისაკენ და მიუთითებთ, რომ თქვენს კაბინეტს სასიამოვნოდ ექნება, ამ გზას რომ კვლავ ადგებიან“. ტალეირანის საკუთარი ხელით დაწერილი ეს ბარათი გამოუქვეყნებელია, ხოლო თარგმანი ვერ გადმოსცემს მისი ავტორის ფრთხილ, მრავალმნიშვნელოვან, განზრახ შენიღბულ ფრაზის მთელ ელფერს. ამიტომ ეს ფრაზა დედანშიაც მოგვაქვს, გრამატიკული შეცდომების დაცვით¹. ძველი რეჟიმის ნამდვილი, ბუნებით არისტოკრატი — ტალეირანი — არად

¹ სეარეო პოლიტიკის არქივი. სეარეო საქმეთა სამინისტრო, № 3743, წერტილი № 4. ხელმოწერილია: P-ce de Bénétvent. Paris, 23 octobre 1809. „Vous faites aussi une petite caresse aux anglais; elle montre que votre fidélité au système (sic) continental n'exclut pas une sorte de bienveillance conciliatrice: par là vous entrouverez chez les autres puissances une route à des idées plus liberales et vous indiquez que votre cabinet verrait avec plaisir qu'on y revint“.

მიიჩნევდა გრამატიკულ წესებს, რომლებიც სავალდებულო იყო რაზნოჩინელებისათვის les roturiers, და მის მიერ ფრანგულად დაწერილი ბარათები გრამატიკული შეცდომებითაა სავსე, თუმცა არავითარი სსვა ენა, გარდა ფრანგულისა, არ იცოდა და არც ერთი არაფრანგული სტრიქონი მისგან არ დარჩენილა. სხვათა შორის, ტალეირანი, თვითონვე მიუყვარებლად აყენებს რუმინანცევის ფრანგულს თავის ფრანგულზე მალა: „ყოველივე ეს უმაღლესი და მეტად ოსტატური პოლიტიკაა, და თქვენ გადმოეცით იგი sic: vous l'avez rédiguée ჩვენს ენაზე, როგორც გადმოსცემდა ყველაზე ზუსტი პუბლიცისტი, ყველაზე ფაქიზი და კორექტული წევრი საფრანგეთის აკადემიისა. ჩემს თავმოყვარეობას ამის გამო შეეძლო შური აღედრა ჩემში, მაგრამ ჩემი მეგობრული გრძნობა თქვენდამი, რომელიც გაცილებით უფრო ძლიერია, მეტად ნაამებია ამით.“¹

ტალეირანი, სრული სიფრთხილისა და ყველა საჭირო შენიშვნის დაცვით, ერთგვარად კონტინენტური ბლოკადის დაუცველობისა და ინგლისთან დაახლოებისაკენ უბიძგებდა კანცლერ რუმინანცევს. ეს ნიადაგის მოსინჯვას ნიშნავდა. მაგრამ ჯერ არ დამდგარიყო „ისტორიული ვადები“. რუმინანცევი არ მიჰყვა ქარაგმას.

ღალატობდა რა ნაპოლეონს რუსეთის სასარგებლოდ, ტალეირანი, რომელსაც საიდუმლო ურთიერთობა ჰქონდა ავსტრიასთან, იმავე დროს, შესაძლებელ შემთხვევებში, რუსეთსაც სცემდა ავსტრიის სასარგებლოდ, რაც ნესელროდემ არ იცოდა, რადგან ტალეირანი ამას ავსტრიასთან რუსეთის დაახლოების აუცილებლობის შესახებ დაჟინებული რჩევებით ნიღბავდა. ნესელროდემ არ იცოდა, ტალეირანი რომ ორმაგ კი არა, სამმაგ თამაშს აწარმოებდა: „ანრი გვირჩევს, ავსტრიის მიმართ რამდენადმე ყურადღება გამოვიჩინოთ ამ ნეგოციაციაში, სახელდობრ იმ ხელშეკრულებებში, რომლებიც სერბებს ეხება, რათა

¹ ს. გ. რეო პოლიტიკის არქივი. № 3743, წერილი № 4. მეორე გვერდი წერილისა.

არ გავაძნელოთ შემდგომში მასთან (ავსტრიასთან) შეთანხმების მიღწევა“.¹

ტალეირანმა კარგად იცოდა, რომ მეტერნიხს სულაც არ ეწადა რუსეთის განადგურება (la destruction), რადგან ასეთი რამ ავსტრიისათვის საშიშად მიაჩნდა². და მეტერნიხის ეს განწყობილება უადვილებდა ტალეირანს მის რთულსა და სახიფათო ფარულ თამაშს საფრანგეთ-რუსეთის ახალდაწყებულ შეთანხმებათა ეამს.

ნაპოლეონის ომი ავსტრიასთან დამთავრდა.

მან კვლავ დაამარცხა ავსტრია 1809 წ., შენბრუნში ახალი სამარცხეინო და მომაკვდინებელი ზავი მოახვია, ამის შემდეგ ავსტრიის იმპერატორის ქალიშვილზე იქორწინა მყისვე და გაბატონდა რა მთელ ევროპაზე, უკვე არა ომებით, არამედ უბრალო დეკრეტებით იწყო თავისი კოლოსალური-სახელმწიფოსადმი ახალ-ახალი ქვეყნების შემოერთება.

და წლითიწლობით, ნაპოლეონის სავსებით აღვირახსნილი აგრესიის ახალ-ახალ გამოვლინებათა კვალდაკვალ, ტალეირანი სულ უფრო და უფრო რწმუნდება იმაში, რომ საქმე მიდის ახალი გრანდიოზული ხოცვა-ჟლეტისაკენ და უეჭველი საბოლოო დაღუპვისაკენ ქვეყნებისა და ხალხების უზომოდ გაბერილი კონგლომერატისა, რომელიც ძალითაა შექმნილი და ძალითვე ცოცხლობს.

8

ერთმანეთს მიჰყვა წლები, როცა სსქმეებში აქტიური მონაწილეობისა და ნაპოლეონთან ახლო ურთიერთობისაგან ჩამოშორებული ტალეირანი — დიდებული და მილიონერი, სასახლის პატრონი პარიზში და ციხე-კოშკისა — ვალანსეში — ეწევა ცხოვრებას, სავსეს სიამითა და განცხრომით. მაგრამ მოკლებულს იმ მიმზიდველ ინტერესს. რომელსაც მისი ადრინდელი მდგომარეობა ანიჭებდა. ნაპოლეონმა გარეგნულად შეიწყალა

¹ „Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode“, t. III, Paris, 13/25 juin 1810, p. 270 — 271.

² იქვე, t. III, Paris, 14/26 juin 1840, p. 282—283.

იგი, მოხსნა-შერისხვა, მაგრამ ნდობა არ დაუბრუნა. ტალეირანი — საზეიმოდ გამოწყობილი — ცხადდებოდა ტუილრის სატახტო დარბაზშიც, სამეჯლისო დარბაზებშიც და სასტუმრო ოთახებშიაც, მაგრამ რეპერატორის სამუშაო კაბანეტებს უკვე აღარ აკარებდნენ. მისი უდიდებულესობა დიდ გამოსვლებზე მოწყალედ უქნევდა თავს, მაგრამ ჩუმად იყო და გვერდს უვლიდა თავისი სალდათური ნაბიჯით.

ასეთ პირობებში, როცა საიდუმლო ინფორმაციის მიღება სჭირდა, ტალეირანს ძლიერ ეხმარებოდა მისი თანამზრახველი — პოლიციის მინისტრი ფუშე.

ფუშემ იცოდა ტალეირანის კავშირთა შესახებ და სწორედ ფუშესგან მოდიოდა ტალეირანისა და მისი რუსი კორესპონდენტებისათვის ის უპატივსივლიანი საინტერესო ცნობები, რომლებიც საფრანგეთის შინაგან მღელვარებას შეეხებოდა. ნესელროდეს საიდუმლო მიწერ-მოწერაში ფუშე აღინიშნებოდა კონსპირაციული პირობითი სიტყვებით: „ნატაშა“, „პრეზიდენტი“ და „ბერკიენი“. ხოლო საფრანგეთის შინაგანი მღელვარება — სიტყვებით: „ინგლისის მიწათმოქმედება“ ან „ბუტიაგინის სატრფიალო ოინები“ (ბუტიაგინი გვარია რუსეთის საელჩოს წევრისა პარიზში).

მაგრამ აი 1810 წელს პატარა შეფერხება მოხდა: „დამაიმედეს ახალი ნაწარმოებით ინგლისის მიწათმოქმედების საკითხზე, მაგრამ სიტყვა არ შეასრულესო“ — ჩივილით ამბობს ნესელროდე 1810 წ. 6/18 ივნისს. არც გასაკვირია: მთავარი წყარო ცნობებისა საფრანგეთის იმპერიის შინაგანი საქმეების შესახებ („ინგლისის მიწათმოქმედებაზე“) უცებ დაიშრიტა. 1810 წ. 3/15 ივნისს ნაპოლეონმა გადააყენა ფუშე: „პრეზიდენტის წასვლა ძალზე მიშლის ხელს, სწორედ მისგან იღებდა იურისკონსულტი (ტალეირანი. — ე. ტ.) ცნობებს, რომლებსაც მე გიგზავნიდით“... „მე ვხედავ, რომ ჩემს კორესპონდენციას ვე ვაგლენას მოახდენს.“¹ ასე იწერებოდა ნესელროდე პეტერბურგში 1810 წ. 6/18 ივნისს.

¹ „Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode“, t. III, Paris, 6/1er Juin 1810, p. 268—269.

ფუშეს უეცარი გადაყენება მძიმე დარტყმა იყო ტალეირანისათვის. ტალეირანის ინფორმაცია მცირდებოდა. მისი საიდუმლო ურთიერთობა ალექსანდრესთან გრძელდებოდა, მაგრამ სულ უფრო სახიფათო ხდებოდა და პოლიტიკური უნაყოფობისათვის განწირული ჩანდა. კვლავინდებურად მეტისმეტად ძლევამოსილი იყო ნაპოლეონი, ტალეირანის წინასწარმეტყველებათა მიუხედავად...

ფუშეს წასვლა მაშინვე დაეტყო საიდუმლო ცნობების ხარისხსა და რაოდენობას, როგორც მოელოდა კიდევ ამას ნესელროდე. ძნელი იყო მას შემდეგ მუშაობა, რაც წავიდა „ნატაშა“. და საზოგადოდაც, როგორღაც შემაშფოთებელი გახდა უმისოდ ცხოვრება. პოლიციის ახალი მინისტრი გენერალი სავარი (ჰერცოგი როვიგო) იმპერატორის ერთგული მსახური იყო, შემართული — უყოყმანოდ კბილებით დაეგლიჯა ყოველი მოღალატე, მიუხედავად მოღალატის ტიტულებისა, ვარსკვლავებისა და ლენტებისა. მის დროს თავის გაფრთხილება გმართებდა, რაც შეიძლება ნაკლები ცნობისმოყვარეობის გამოჩენა პარიზის სალონებში საუბრებისას, უფრო იშვიათად და ნაკლები გულთბილობით შეხვედრა რუსეთის საელჩოს მრჩეველთან გრაფ ნესელროდესთან. ტალეირანის ცნობები აშკარად უფერული ხდებოდა. ასე გრძელდებოდა რამდენიმე თვეს.

შესაძლოა ამიტომ. ალექსანდრე თითქოს რამდენადმე გაგულგრძილდა — არა ტალეირანისადმი, რომლის მიმართ არასდროს არაერთარ სიმპათიებს არ ამჟღავნებდა, არამედ დროებით ინტერესი გაუნელდა შეტყობინებებისა და რჩევებისადმი. აქ კიდევ ტალეირანმა წერილი მისწერა მეფეს (1810 წ. 15 დეკემბერს), რომელშიც მისთვის უჩვეულო უფაქიზესი სტილით, გულთაღობისა და მეგობრული მიმდობელობის საფარქვეშ ამცნობდა ალექსანდრეს, რომ ის, ტალეირანი, ბოლო ხანებში, ცოტა არ იყოს, დაიხარჯა და მეტად ბედნიერი აზრი იქნებოდა, თუ მეფე, მაგალითად, თავის ერთგულ საიდუმლო კორესპონდენტს მილიონნახევარ ფრანკს მისცემდა ოქროთი. ამას მოსდევდა ტალეირანის მიერ ყოველ შემთხვევისთვის წინასწარ გამზადებული საქმიანი ცნობა იმის შესახებ, ტექნიკურად როგორ უფრო მოსახერხებელია ამ ფულის გადმოგზავნა, რომე-

ლი ფრანკფურტელი ბანკირის მეშვეობით სახელდობრ, როგორც მისწერონ რუსეთის გენერალურ კონსულს პარიზში ლაბენსკის, და კერძოდ რა დასძინონ, რომ ლაბენსკიმ ყოყმანი არ დაიწყოს და ა. შ.

მაგრამ, მოვიდა სეტყვა და დახვდა ქვა. ალექსანდრე I საშინლად აღიზიანებდა, როცა ვინმე აშკარად ცდილობდა მისი გულუბრყვილობით სარგებლობას. როგორც ამბობენ, სწორედ ამან დალუპა შემდგომში კარიერა ბარონესა კრუდნერისა და კიდევ სხვა სასწაულმოქმედთა, რომელთა მეშვეობითაც ეცხადებოდა თითქოს მეფეს უფლის სულიწმიდისაგან ზეციური ნათელხილვანი სამეურვეო საბჭოს სალაროს რაღაც კრედიტების თაობაზე. ტალეირანს მთელი საქმე გაუფუქა მისმა მითითებამ წერილის დასაწყისში ერთფურტის დამსახურებებზე და დელიკატურმა მინიშნებამ, რომ სწორედ იმიტომ შეერყა ფინანსური მდგომარეობა. რაკი ერთფურტის შემდეგ ნაპოლეონი მწყრადადა მასზე. ალექსანდრემ უპასუხა ფორმით თავაზიანი, მაგრამ შინაარსით მზაკერული უარით: მეფეს სამწუხაროდ, არ შეუძლია და არ სურს მისცეს ეს ფული სწორედ იმის გამო, რომ ექვეები არ აღძრას ტალეირანის მიმართ და ხიფათში არ გახვიოს იგი. ტალეირანმა ღირსეულად ითმინა ცოტახანს, შემდეგ კი ნესელროდეს საშუალებით თხოვნა იწყო რუსული სავაჭრო ლიცენზიებისა და სხვა უფრო პატარ-პატარა მოწყალეებებისა.

მაგრამ აი უკვე მოისმა ჯერ ყრუ. შორეული ქუხილის ხმები და გამოკრთნენ შორეული გაელვებანი. უკვე 1810 წ. მეორე ნახევარში ყოველთვიურად სულ უფრო შესამჩნევი ხდება ორივე ტილზიტელი მოკავშირის გულის აყრა ერთიმეორეზე. დეკემბრის ბრძანებამ ახალი რუსული ტარიფის შესახებ, რომელმაც ნაპოლეონის აზრით, უხეშად დაარღვია საფრანგეთის ეკონომიური ინტერესები და უწინარეს ყოვლისა, მისი საექსპორტო ვაჭრობა, ძალზე გააღიზიანა საფრანგეთის იმპერატორი. ნაპოლეონის ახალი დაპყრობები გერმანიის ჩრდილოეთში საკმაოდ დაუფარავ მუქარას მოასწავებდა რუსეთის მიმართ. პეტერბურგამდე ავბედითი ხმები აღწევდა.

1810 წ. დეკემბერში ტალეირანმა რუსეთის დიპლომატიას

მიაწოდა საიდუმლო ცნობები, რომლებმაც პეტერბურგის სამეფო კარის ყველაზე უარესი იმედები გაამართლა. ნაპოლეონი დამოუკიდებელი პოლონეთის აღდგენას ამზადებს. პრუსიას იგი სილუზიას წაართმევს და საქსონიის მეფეს გადასცემს, რათა ვარშავის საჰერცოგოს დაკარგვა უზღოს, რომელიც ჩამოერთმევა. ავსტრიას ნაპოლეონი გალიციას წაართმევს (ცვლავ პოლონეთის სასარგებლოდ), ხოლო თავის ვასალს (და სიმამრს), ფსტრიის იმპერატორს. მაგიერ ჯილდოდ ტრიესტსა და ფიუმეს, აგრეთვე დალმაციასა „და მთელ სანაპიროს“ მისცემს. ამგვარი ახალი გეგმების შემუშავებას ახალი გაწვევები მოჰყვა (120.000 კაცი). „აი როგორი უნდა იყოს იმპერატორის იდეები ფონტენბლოში... როგორც ისინი ბიძაშვილმა ანრიმ გადმოძეა“, — სწერს ნესელროდე პეტერბურგში 1810 წ. 5/17 დეკემბერს.¹ და ნესელროდეს ყოველ პატაკში ისევ და ისევ გაისმის ერთი და იგივე მოტივი: „ბიძაშვილი ანრი“ დაჟინებით ურჩევს რუსეთს თურქეთთან ზავის რაც შეიძლება სწრაფად დადებას². ის გაფრთხილებას იძლევა გადაჭარბებული იმედები არ იქონიონ იმპერატორის გაკვირვებული მდგომარეობისა ესპანეთში, რადგან იმპერატორის რესურსები უზარმაზარიო³. მას აგრეთვე არა სწამს რა ნაპოლეონის ზავისა ინგლისთან⁴.

ნაპოლეონის მოხშირებულ საყვედურებს რუსეთის მხრივ კონტინენტური ბლოკადის წესების ცუდად დაცვის გამო, ტალეირანის რჩევით, რუსებმა უნდა უპასუხონ მოჩვენებითი საერთო-სახალხო მორჩილებით და იმავე დროს განაგრძონ ბლოკადის ჩუმად რღვევა: „კოლონიური პროდუქტების საკითხში ანრი გვირჩევს ბევრი ვიხმაურით — და არსებითად ცოტა რამ შევასრულოთ. საზოგადოდ, ორმაგად ვუბრუნებდეთ ხურდას იმათ, ვინც ჩვენთან თვალთმაქცობს.“⁵ (payer d'une grande fausseté) იმავე დროს ტალეირანი ნესელროდეს ატყობინებს იმ ფარული ზომების შესახებ, რომელთაც საფრანგეთის იმპე-

¹ *Letres et papiers du chancelier comte de Nesselrode*, t. III, p. 304 – 305.

² იქვე, t. III, p. 307 და სხვ.

³ იქვე, t. III, p. 313.

⁴ იქვე, t. III, Paris, 2/14 janvier 1811, p. 316.

⁵ იქვე, t. III, Fontainebleau, 23 octobre—4 novembre 1810, p. 298

რატორი მიმართავს რუსეთსა და თურქეთს შორის ზავის დადების შესაფერხებლად.

როცა დაისახა (ხოლო შემდეგ კიდევ დაიწყო) ხანგრძლივი სამშვიდობო მოლაპარაკებანი რუსეთსა და თურქეთს შორის ბუქარესტში, ტალეირანი, რომელიც თავის სამმაგ თამაშს აწარმოებდა, ერთის მხრივ, როგორც ყოველთვის, რუსეთს ურჩევს სასწრაფოდ დათანხმდეს! ზავზე, რათა ხელეგახსნილი დახვდეს ნაპოლეონს, ხოლო მეორის მხრივ, ასეთსავე „მეგობრულ“ რჩევას აძლევს რუსებს, ნუ დაიქინებენ მოლდავეთისა და ვალახეთის მათთვის გადმოცემას თურქეთისაგან, არამედ „დათანხმდნენ“ ამ ორივე პროვინციის დათმობაზე... ავსტრიის სასარგებლოდ. ავსტრიისა, რომელსაც სულ არ უომნია თურქეთთან. მერედა რას მიიღებს სანაცვლოდ რუსეთი? ავსტრიის მეგობრობას, რომ შემდგომში ორივე იმპერიამ წარმატებით აწარმოოს ბრძოლა ნაპოლეონთან¹; და აღუშფოთებელი კარლ ვასილის ძე ნესელროდე ერთობ სერიოზულად გადმოსცემს „ბიძაშვილ ანრის“ ყველა ამ „მეგობრულ რჩევებს“ და ფიქრდაც არ მოსდის, რომ „ბიძაშვილი“, რომელიც ნაპოლეონს ჰყიდის მის სასარგებლოდ, იმავე დროს თვით მას მეტერნისის სასარგებლოდ ჰყიდის, რითაც გასამრჯელოს იორკეცებს. მაგრამ ერთს მაინც უცილობელ სიმართლეს ამბობს ტალეირანი: იგი განუწყვეტლივ იტყობინება, რომ ნაპოლეონი ენერგიულად ემზადება რუსეთზე თავდასასხმელოდ. ტალეირანი უკვე 1811 წ. მარტში წინასწარმეტყველებს, რომ ომი ახლო მომავალშია მოსალოდნელი და თარიღსაც კი სვამს: ომი, მისი აზრით, სწორედ წლის თავზე, დაახლოებით 1812 წ. 1 აპრილს დაიწყება. ის ურჩევს ეხლავე, 1811 წ. მარტში, გააბან შესაბამისი საიდუმლო. მოლაპარაკებანი ინგლისთან². ეს უეცარი ინგლისური სიმპათიები ტალეირანისა შემდეგ გარემოებათ ემთხვევა: ნაპოლეონმა (საფრანგეთის ფინანსების გაუმჯობესების მიზნით) ზოგიერთ პირზე ინგლისთან ვაჭრობის ლიცენზიე-

¹ „Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode“, t. III, 4/16 février 1811, p. 318—319.

² იქვე. t. III,

ბის გაცემა იწყო, — და ტალეირანი რუსებს ურჩევს ისინიც ასევე მოიქცენ, რაკი თვით ნაპოლეონი არ ერიდება კონტინენტური ბლოკადის წესებისგან გადახვევას. და თავისი ბრძნული რჩევისათვის „ბიძაშვილი ანრი“ ითხოვს: ხომ არ შეიძლება პირადად მანაც მიიღოს ასეთი ლიცენზიები, თანაც რაც შეიძლება სწრაფად. რადგან „მისი ინტერესებისათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს ყველაზე უწინ მიიღოს“¹.

ომისთვის მზადება სრული ტემპით მიმდინარეობს საფრანგეთში. შესაბამის ზომებს რუსეთშიც მიმართავენ.

ტალეირანის ცნობები და რჩევები ისევ მნიშვნელოვანი გახდა მისი რუსი კორესპონდენტებისათვის. მაგრამ ამ დროს, 1811 წელს და 1812 წ. პირველ თვეებში, პარიზში უკვე მოქმედებდა პოლკოვნიკი ალექსანდრე ივანეს ძე ჩერნიშოვი. რომელმაც შესანიშნავად მოაწყო სამხედრო შპიონაჟის საქმე. ის ისეთ რამეებს იგებდა, რაც ტალეირანს არც კი ღაესიზმრებოდა.

ტალეირანი რუსებს ურჩევდა, არაწითარ შემთხვევაში არ დაეწყოთ ომი პირველთ, მაგრამ ხაზგასმით აღნიშნავდა თავდაცვის განმტკიცების აუცილებლობას, რადგან ომი 1812 წ. გაზაფხულზე მაინც გარდუვალიაო. მანამდე კი, დაე, ფართოდ გაშალონ ვაჭრობა, კონტინენტურ ბლოკადას მაინცდამაინც ნულარ მოერიდებიან. „ასეთია ჩვენი იურისკონსულტის აზრი“, — წერს ნესელროდუ².

რუსეთის ელჩი თავადი კურაკინი, უკვე სავსებით დარწმუნებული ნაპოლეონთან ომის გარდუვალობაში, 1812 წ. მარტის ბოლოს ახ. სტ., გრაფ რუმიანცევს საგანგაშო ხმების შესახებ ატყობინებს. საგარეო საქმეთა მინისტრი, მშვიდობისმოყვარე პერცოვი ბასანო თითქოს სამსახურიდან მიდის, ხოლო მის ადგილზე ტალეირანის, ბენევენტის თავადის, დანიშვნას ვარაუდობენ. რომელიც ყოველ შემთხვევაში იმპერატორს თან ეახლება მომავალ ლაშქრობაშიო. „რაც შეეხება ბენევენტის თავადს, მიუხედავად ამისა, რომ იგი მადლიერია ჩვენი უავგუს-

¹ „Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode“, t. III, Paris 9/21 avril 1811 p. 341—342.

² ი. კვე, t. III, Paris, 5/17 juin 1811, p. 362.

ტესი მბრძანებელისა, რომლისგანაც დავალებულია მფარველობისათვის. რაც მის იმპერ. უდიდებულესობას გაუწევია მისთვის, განსაკუთრებით მისი ნათესავის დაქორწინების საქმეში, მიუხედავად მისი მშვიდობისმოყვარეობისა, რაც ამდენჯერ გაუხდია სატრაბახოდ -- ის მაინც მეტისმეტად კარისკაცია და მეტად ესწრაფვის იმპერატორ ნაპოლეონის კეთილგანწყობის დაბრუნებას, რომ შესაძლებელი იყოს იმედები დავამყაროთ მისი შეხედულებების რაიმე სიმტკიცესა და მუდმივობაზე და იმაზე, რომ იგი მათ მსხვერპლად არ გაიღებს იმპერატორის გულის მოსაგებად“. კურაკინს მით უფრო ეშინია ტალეირანის ამ ევოლუციის, რომ ტალეირანი სწორედ ახლა შექირვებულ მდგომარეობაში იმყოფება, გაყიდა სახლი, უკვე მიმართა ნაპოლეონს დახმარებისათვის და ისარგებლებს შემთხვევით, რაიმე მიიღოს. მით უმეტესო, დასძენს თავადი კურაკინი, რომ ტალეირანი უკვე აღარ მოელის „ახალ ესოდენ უხვ მოსავალს“. (...nouvelles récoltes aussi abondantes), როგორსაც ადრე იწევდა გერმანულ ქვეყნებში განხორციელებულ სხვადასხვა ანაზღაურებებსა და კომპენსაციებთან დაკავშირებით¹. ამ დროს ფულადი დახმარებანი რუსეთიდან. როგორც ჩანს. უკვე შეწყვეტილია. არავითარ დანიშვნას ტალეირანი ამ მომენტში სინამდვილეში არ ელოდა და არც შეიძლებოდა მოლოდინი ჰქონოდა. ეგებ თვითონ ავრცელებდა ამ ხმებს იმის აღნიშვნით, რომ ის, ერთის მხრივ ხელმოკლეაა. ხოლო მეორის მხრივ. შეიძლება კიდევ გამოადგეს ხელმწიფეს — ჩვენთვის ეს უცნობია ყოველ შემთხვევაში, ხმამ, იმპერატორს ტალეირანი თან მიჰყავსო. სხვაგვარი ახსნა ჰპოვა.

ამ ახსნას ჩვენ ვპოულობთ უფრო გვიანდელ პატაკში, რომელიც თავადმა ალექსანდრე კურაკინმა გაუგზავნა კანცლერ გრაფ რუმინსკევს 1812 წ. 23 მარტს (4 აპრილს). კურაკინს უკან მიაქვს ადრინდელი ახსნა და იძლევა სრულიად სხვაგვარს, ახალ და. მისი აზრით. სავსებით სარწმუნო მონაცემებზე დამყარებულს. აღმოჩნდა, რომ ტალეირანს თურმე სულაც ვერ

¹ საგ რუო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა მინისტრო. № 9046. Le prince Kourakina à S. E. M. le comte de Romanzoff (sic), Paris, 12/24 mars 1812.

დაუბრუნებია ნაპოლეონის კეთილგანწყობა, პირიქით, ნაპოლეონს სწორედ იმისთვის სდომებია მისი თან წაყვანა, „რომ მეთვალყურეობის ქვეშ ჰყოლოდა ადამიანი, რომელსაც არ ენდობა და რომელიც მეტად საშიშრად მიაჩნია საფრანგეთში დატოვოს იმ დროს, როცა თვითონ იქ არ იქნება, თანაც თავისთვის ესოდენ კრიტიკულ ქაშს“. კურაკინი ლაპარაკობს ნაპოლეონის იმპერიაში არსებული მღელვარე განწყობილების, დაძაბული მდგომარეობის, უკმაყოფილების შესახებ და დასძენს: „არავისადმი უხდება მას საფრანგეთში ისეთი სიფრთხილის დაცვა, როგორც ტალეირანისა და ფუშეს მიმართ. ორივე უკმაყოფილოა მისი, ორივემ შესანიშნავად უწყის საფრანგეთის ქვეშაბრტე მდგომარეობა და ორივემ იცის პარტიები, რომლებიც — ჩუმ მოძრაობაშია... მას მით ნაკლებ სწადია მათი ერთად დატოვება თავისი არყოფნის ქაშს, რაკი 1809 წლიდან მათ შორის სრული თანხმობა სუფევს...“ კურაკინი ამასთან გარკვევით ადასტურებს სარწმუნო ხასიათს ცნობისა იმის შესახებ, რომ ნაპოლეონმა გადაწყვიტა თან წაეყვანა ტალეირანი ლაშქრობაში, თუმცა თვითონ თავადი ტალეირანი ამით ძალზე უკმაყოფილო იყო და ისიც კი განუტყხადებია, ნაპოლეონის არყოფნისას პარიზში არ ვიცხოვრებო. მაგრამ ეს ცდაც, მოეგვარებინა ისე. თავი გაენებებინათ მისთვის და არ ჩაეჩხირათ რუსეთის ლაშქრობაში, არასაკმარისად მოეჩვენათ!

ბოლოსდაბოლოს ტალეირანს მოუხერხდა თავის დაძვრენა: უამრავ საქმეებში გართულ ნაპოლეონს გადაავიწყდა იგი და საფრანგეთში დატოვა. შემდგომში მას ბევრჯერ გაუხდა მოსავონრად თავისი ეს დაუღვერობა...

რუსეთში ძლიერ დაინტერესებული იყვნენ იმით, გამოჰყვეზოდა თუ არა ტალეირანი ნაპოლეონს. მართლა აპირებდა თუ არა იმპერატორი მის დანიშვნას ვარშავაში რწმუნებულად? საკითხი ნაპოლეონის შემოქრის კვირაძალზელა გაირკვა. „ბენევენტის თავადის დანიშვნაში მოხდა მისთვის მეტად მქისე და

1 ს. გარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 2433. Le prince Alexandre Kourakine à S. E. M. le comte Romanzoff, (Paris, le 23 mars (4 avril) 1812.

ნაკლებ მოსალოდნელი ცვლილება, რაც ჰერცოგ ბასანოს გმირობას უნდა მიეწერებოდეს, რომლისთვისაც თავადის ხლება იმპერატორთან ფრიად სამძიმო იქნებოდა. ნაპოლეონს, ბენევენტის თავადთან გამომშვიდობებისას, არა უბრძანებია რა მისთვის ვარშაყაში ჩასვლის შესახებ, სადაც მას, როგორც ამბობდნენ, ეკისრებოდა გარდაქმნა პოლონეთისა და დროებითი პირველი მმართველობა. ამის გამო ტალეირანდი (sic!), რომელსაც ხელმწიფისაგან გადაკრილი ბრძანება არ მიუღია, იძულებული არს აქა დაშთეს და დაივიწყოს დიდმნიშვნელოვანი დავალება, რაიც საქმეთა შიგან გამოცდილებისა გამო წინასწარ განსაზღვრულ არს მისთვის. ხშირად მისნი მნახველნი ირწმუნებიან, რომ იგი იმპერატორის განწყობილებაში მის მიმართ (sic!) მომხდარი ამა ცვლილებისა გამო დიდს წუხილშია, და რომ დარდი რაოდენადმე გაიქარვოს, მალე სამკურნალო წყლებისაკენ აპირებს... გთხოვთ თქვენო ბრწყინვალებაჲ, ცნობა ესე სახელმწიფო კანცლერის წარდგენად მალედვე გადაუგზავნოთ: რამეთუ იგი სრულიად საწინააღმდეგო მოლოდინსა შინა იმყოფის“¹.

ასეთი იყო კურაკინის ცნობა, რომელმაც უკვე მიიღო პასპორტი და დატოვა პარიზი.

9

დგებოდა ვადები ტალეირანის წინასწარმეტყველებათა აღსრულებისა. ნაპოლეონი მოსკოვისაკენ დაიძრა. ახლოვდება მძიმე დროებაო, ამბობდა ტალეირანი უკვე მაშინ, როცა პარიზში ჯერაც ახალ ჩვეულ ბიულეტენებს ელოდნენ გამარჯვებათა შესახებ. როდესაც დაიწყო ფრანგთა ჯარების განადგურება მოსკოვიდან დიადი არმიის კატასტროფული უკანდახვევის დროს, ტალეირანი გაბედული გახდა თავის საუბრებში (მართალია, ყველაზე ახლობელ ადამიანებთან). „აი მომენტი, იგი ჩამოაგდონ“, — უთხრა მან როგორღაც 1812 წ.

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სემინისტრო № 7049. დ. შიფრული პატაკი კურაკინისა გრაფ სალტიკოვისადმი. Pavillon Coislin. Coteau de Bellevue. პატაკის № 318. Le 7 juin 1812. მიღებულია 30 ივნისს.

მიწურულში მარკიზა კუანის. მაგრამ ნაპოლეონის დამხობა არ შეიძლებოდა შინაგანი რევოლუციით მომხდარიყო და სრულიადაც არა იმიტომ, რომ ფუშეს მიერ შექმნილი პოლიციური მანქანა, თავისი სრულყოფით, მიუწვდომელი ნიმუში გახლდათ ყველა პოლიტიკური პოლიციისათვის შემდგომში, ნიკოლოზ I ჯანდარმთა კორპუსიდან მოყოლებული, ფაშისტების გესტაპოთი დამთავრებული.

ნაპოლეონის ძალა იმაში მდგომარეობდა, რომ უზარმაზარ და მატერიალურად მძლავრ კლასებს 1813 წელსაც იგი ერთადერთ შესაძლებელ მმართველად ეჩვენებოდათ. გლეხები წინანდებურადვე შიშობდნენ, ბურბონების დაბრუნების შემთხვევაში რევოლუციის დროს შექმნილი მიწები არ წაერთმიათ მათთვის და ფეოდალიზმი არ აღედგინათ. ბურჟუაზიას შორის მერყეობას ჰქონდა ადგილი, განსაკუთრებით სავაჭრო ბურჟუაზიაში იზრდებოდა უკმაყოფილება, გემთმეპატრონეებში, ნაპოლეონის დროს მკვდარ საზღვაო პორტების ვაჭრებში, მაგრამ მრეწველნი ნაპოლეონში ინგლისის კონკურენციისაგან მხსნელსა და უცხო ბაზრების დამპყრობელს ხედავდნენ, თუმცა კოლონიური ნედლეულის უქონლობა (განსაკუთრებით ბამბისა და საღებავი ნივთიერებებისა) მათაც უკვე დიდი ხანია აღიზიანებდა. კიდევ მრავალი რამ იცავდა ნაპოლეონის ხელისუფლებას. არმიას — ჯარისკაცებს კიდევ უფრო, ვინემ ოფიცერთა და გენერალთა შემადგენლობას, — უყვარდა იგი, მეტადრე ძველნამსახურთა და უნტერ-ოფიცერთა კადრებს. ასეთ პირობებში ნაპოლეონს კიდევ ეყო ძალ-ღონე არმია არმიაზე შეექმნა 1813—1814 წ. წ., საშინელი დარტყმები მიეყენებინა მოკავშირეებისათვის ლიუცენტან, ბაუცენტან, ვეისენფელდთან. დრეზდენტან, ნელ-ნელა დაეხია გერმანიიდან და ეიძულეზინა მოკავშირენი, ორჯერ შემოეთავაზებინათ საპატიო ზავი. ტალიერანი, ამიტომ, ხედავდა, რომ თავისი კარტის გახსნა ჯერ სახიფათო იყო.

1812 წ. 5 დეკემბერს ახ. სტ., საღამოს 10 საათზე, ნაპოლეონი კოლენკურის, პოლონელი ოფიცრის ეონსოვიჩის, მამულუკ რუსტანისა და ორი შუბოსნის თანხლებით მარხილში ჩაჯდა სმორგონში და შორეულ გზას გაუდგა. თავის მოგო-

ნებებში, პირუთენელი კოლენკური ბევრ ადგილს უძღვნის იმპერატორთან საუბრებს „მარხილში“, და ერთი ვებერთელა თავი (142 გვერდი, მიჯრილი შრიფტით აწყობილი); მისი მემუარების ახალ გამოცემაში (ტ. II, გვ. 305—342) ასეც იწოდება: „მარხილში იმპერატორთან ერთად“. ნაპოლეონი ყოველთვის კეთილგანწყობას გრძნობდა კოლენკურისადმი და თუ გონებას არა, ხასიათს მისას პატივს სცემდა. პატიოსანი და ერთგული ადამიანები უდიდეს იშვიათობას წარმოადგენდნენ მის კარზე. და აქ, გრძელ გზაზე, რუსეთში მომხდარი უსაშინელები კატასტროფის შთაბეჭდილების ქვეშ მყოფმა, კატასტროფისა, რაშიც პირდაპირი დამნაშავე თვითონ იყო, ნაპოლეონმა განსაკუთრებით მოიგულახდილა თავი და ამ პირისპირ ჩამოვარდნილ საუბრებში ბევრი რამ თქვა ისეთი, რაზედაც უფრო ნორმალურ პირობებში გაჩუმებას ამჯობინებდა.

ჩვენ ამ საუბრებში მხოლოდ ის გვაინტერესებს, რაც უშუალოდ თავად ტაღეირანს ეხება. უწინარეს ყოვლისა, ნათელია, რომ ნაპოლეონს მაინც არავითარი წარმოდგენა არ ჰქონია ტაღეირანის სახელმწიფოებრივ ლალატზე, რაც 1808 წ. დაიწყო ერფურტში და იმპერიის ბოლომდე არ დამთავრებულა. იმპერატორმა, მაგალითად, კოლენკურს უთხრა: „მეტად მტყუანი ვიყავი, რომ ტაღეირანს ვუწყებოდი“. იგი ნანობდა, რომ თავის წარმომადგენლად ვარშავაში ტაღეირანი არ დანიშნა, რომელიც, მისი აზრით, პრადტთან შედარებით უკეთ შეძლებდა გამოეყენებინა პოლონელები.

„ის თქვენი მეგობარია, — შითხრა მან მე (კოლენკურს) და შემდეგ დასძინა: — ეს არის ინტრიგების კაცი, კაცი დიდად უზნეო, მაგრამ დიდად ჰყვიანიც, რა თქმა უნდა, ყველაზე ნიჭიერი იმ მინისტრებს შორის, რომლებიც მე მყოლია. მე დიდხანს ვიყავი მასზე გამწყრალი. მაგრამ უკვე აღარ ვუტრისხდები; ის ეხლაც იქნებოდა მინისტრი, ეს რომ მოესურვა“. იმპერატორი ჩიოდა, რომ ჰერცოგის ცოლ ბასანოს ინტრიგებმა და „ფულადმა ინტრიგებმა“ (sic!) თვითონ ტაღეირანისა

1 „Mémoires du général de Caulaincourt, duc de Vicence...“, t. II, Paris. 1833 p. 221.

ხელახლა განარისხა იმპერატორი, და მან კინაღამ დააქერინა თავადი.¹ მან აღიარა კოლენკურთან, რომ თუმცა ტალეირანს არ წაუჭეზებია იგი ესპანეთის წინააღმდეგ იმ მომენტში, როცა ნაპოლეონი თავს დაესხა ამ ქვეყანას. მაგრამ იგივე ტალეირანი სავსებით დარწმუნებული იყო, რომ ფრანგთა მიერ ესპანეთისა და პორტუგალიის მხოლოდ „ნაწილობრივ ოკუპაციას“ შეეძლო ეიძულებინა ლონდონის კაბინეტი ზავი დაედო. ეგეც ცოტაა: სწორედ ტალეირანი იყო „სული და გული ნეგოციაციისა“, იქითკენ მიმართულის, რომ ამ მიზნისთვის ამ გზით მიეღწიათ.² ენგიენის ჰერცოგის დახვერტის გამო ნაპოლეონს, როგორც ცნობილია, არასდროს გამოუთქვამს სინანული. მაგრამ აქ, კოლენკურთან, გამოტყდა, რომ შეიწყალებდა ჰერცოგს, სასწრაფოდ რომ არ დაეხვრიტათ იგი ღამით, გასამართლების უმალ. „ბერტიე და კოპბასერესი... ყოყმანობდნენ, დაგვეტუსალებინა თუ არა (ჰერცოგი)... ტალეირანი დაჟინებით მოითხოვდა დატუსალებას ისევე. როგორც მიურატი და ფუშე“.³ ნაპოლეონი არ წყრებოდა ტალეირანზე ამის გამო, არ გაუმეორებია მრისხანე საყვედური, რომელიც ოდესღაც, 1809 წ. 28 იანვრის ცნობილი სცენის დროს უთხრა მას ტუილრიში. ხოლო როდესაც ვარშავა გაიარეს, ნაპოლეონმა ერთხელ კიდევ სინანულით მოიგონა, „უგუნური ინტრიგების გამო“ ტალეირანი რომ არ დანიშნა ვარშავაში.⁴ ნაპოლეონი იქამდე იყო ნაცთუნები „უდანაშაულო“ ტალეირანის პირფერობით, ტალეირანისა, რომელსაც თითქოს ყველა შეურაცხყოფა „ეპატიებინოს“ იმპერატორისათვის, რომ მან კოლენკურს შემდეგი, ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით საოცარი ფაქტი გაუმხილა: შეუნიშნავს რა გაუგებარი ცვლილება ალექსანდრეში ერფურტის შეხვედრების დროს, იმპერატორს ეს გარემოება მარშალ ლანის — თავისი ერთგული და უსაყვარლესი ჯარისკაცის —

¹ „Mémories du général de Caulainourt, duc de Vicence“, t. II, Paris, 1933, P. 221.

² იქვე, t. II, p. 251.

³ იქვე, t. II, p. 253.

⁴ იქვე, t. II, p. 274.

რომელიდაც მოურიდებელი და არაკორექტული გამონათქვამებისთვის მიუწერია.¹ არც ნაპოლეონს, არც მის მსმენელ კოლეხკურს არავითარი წარმოდგენა არ ჰქონიათ იმის შესახებ, თუ ვინ იყო ნამდვილი მოღალატე ერფურტში. ეს დაბრმავება მრავალ რამეს ხსნის შემდგომ მოვლენებში, როცა გადამწყვეტ მომენტში ტალეირანს შეეძლო მძიმე დარტყმა მიეყენებინა ნაპოლეონისთვის და უკვე სავსებით აშკარად გამოსულიყო დასალუჟად განწირული იმპერატორის წინააღმდეგ.

10

დადგა 1813—1814 წ. წ. მოსაზღვრე ზამთარი. მტრები რაინს უახლოვდებოდნენ. ნაპოლეონი დღედაღამ მუშაობდა თავისი ახალი დიდი არმიის შესაქმნელად, ქვეყნის თავგანწირული დაცვისათვის ემზადებოდა. შარლ რემიუზა ერთ-ერთ საშობაო საღამოს თავისი დედის სალონში სხვა სტუმრებს შორის ტალეირანსაც შეხვედრია. ლაპარაკობდა მარტო ტალეირანი, დანარჩენები დუმდნენ. ის პირდაპირ აცხადებდა, ნაპოლეონი იღუპებაო. „ყველაზე დიდი, ყველაზე გამოუსწორებელი ბოროტება — ეს არის მისი მარტობა“, — ამბობდა ტალეირანი, „ის — მარტოა, როგორც კიდეც უნდოდა. მარტოა ევროპაში, მაგრამ ეს კიდეც არაფერი, ის საფრანგეთშია მარტო.“ რა არის ვნება და ძალა განსჯის გარეშე, როცა ძალა მიდის, ხოლო ვნება რჩება? იმპერატორი ცარიელ სივრცეშია: „არ არის წინააღმდეგობა, მაგრამ არც საყრდენია. ეს უდიდესი შეცდომაა ხელისუფლებისა საფრანგეთში, — არ არის ნდობა საჭირო ადამიანებისადმი... ის უსმენს ვინც მას პასუხობს სწორედ იმას, რასაც თვითონ ეუბნება. დიუროკი ხედავდა ბოროტებას, ცოტათი ბერტიეც ხედავდა. მაგრამ დიუროკს არ ჰქონდა საიმისო ჭკუა, შესძლებოდა ეთქვა ის, რასაც ფიქრობდა. იგივე ითქმის ბერტიეზედაც. დარიუ — მუშა ხარია, კომბასერესს შამაცობა არა აქვს“. საერთო დასკვნა ამ ინტიმური საუბრისა ის იყო, რომ იმპერატორი უკვე მეტს აღარაფერს

¹ „Mémoires du général de Caulaincourt, duc de Vicence“, t. II, p. 332.

უნდა მოელოდეს თავისი გარემომცველებისაგან, ნურც ქვე-
შევდრომები მოელიან რასმე თვით იმპერატორისაგან¹. ლაიფ-
ციგთან დამარცხების შემდეგ მკირე ხნით პარიზში დაბრუნე-
ბულმა ნაპოლეონმა, თავის დილის გამოსვლაზე სენ-კლუს
სასახლეში 1813 წ. 10 ნოემბერს, სხვა კარისკაცებს შორის
ტალეირანსაც მოჰკრა თვალი. „თქვენ აქ რა გინდათ?“ — რის-
ხვით მიუბრუნდა უცებ მას და ბრაზიან ფრაზებში ასეთიც გაუ-
რია: „მიფრთხილდით! ვერავე ვერას მოიგებს, ვინც იბრძვის
ჩემი ძლევამოსილების წინააღმდეგ! მე თქვენ გიცხადებთ, რომ
ვინიცობაა ეკვდებოდე, თქვენ ჩემზე უმალ გამოესალმებით
წუთისოფელს!“ ეს ნიშნავდა დახვრეტით დამუქრებას. და
იმავე დროს, 1813 წ. ბოლოს, ნაპოლეონმა ტალეირანს მოუ-
ლოდნელად საგარეო საქმეთა მინისტრის პოსტი შესთავაზა.
ტალეირანმა უარი განაცხადა. ნაპოლეონს სძულდა და სძაგდა
ტალეირანი, ეხლა უკვე თითქმის დარწმუნებული იყო მის და-
ლატში, მაგრამ ფიქრობდა, რომ მეტად დიდია მის მიერ ტალე-
ირანისათვის გაღებული წყალობანი, რომელთა დაკარგვისაც
მას შეეშინდებოდა იმპერიის დაცემის შემთხვევაშიო და რომ მას
მრავალი მიზეზი აქვს უფრთხოდეს ბურბონების დაბრუნე-
ბასო.

მან არ იცოდა: ლაიფციგის შემდეგ ტალეირანს საბოლოოდ
განუმტკიცდა აზრი, რომ სულერთია ნაპოლეონს მაინც დაამხო-
ბენ, ამასთან, დაამხობს არა რევოლუცია, არამედ ევროპის
მოკავშირე არმიების შემოტევა; არა საფრანგეთის, არამედ
„ევროპის აჯანყება“ მისი ბატონობის წინააღმდეგ. იმპერა-
ტორმა არ იცოდა, თუ ბურბონებიც ყოველივეს დაივიწყებ-
დნენ და ხალისით აპატიებდნენ ტალეირანს მათ წინააღმდეგ
ჩადენილ ყველა მის წარსულ და მომავალ გამცემლობასაც კი,
თუ იგი ამჟამად ერთ ახალ გამცემლობას კიდევ ჩაიდენდა,
ამჯერად უკვე მათ სასარგებლოდ. არ იცოდა რა ჯერჯერო-
ბით ყოველივე ეს, 1814 წ. იანვარში, როცა ბრძოლა უკვე

¹ ეს ნაწყვეტი შარლ რემიუზას გამოუქვეყნებელი მემუარებიდან პირვე-
ლად ლაქურ-გაიმე დაბეჭდა 1934 წ. დოკუმენტების კრებულში „Mélan-
ges“ p. 113—144.

საფრანგეთის ტერიტორიაზე მიმდინარეობდა და ნაპოლეონი ემზადებოდა ახალი საშინელი დარტყმები მიეყენებინა მოკავშირეებისათვის, ხოლო ამ უკანასკნელთ მეტერნიხის რჩევით კვლავ შემოსთავაზეს რა ნაპოლეონს სამშვიდობო მოლაპარაკებანი, იმპერატორმა მინისტრების თანდასწრებით ხელახლა შესთავაზა ტალიერანს მოლაპარაკებათა წარმოება. მაგრამ ტალიერანმა ხელახლა უარი განაცხადა. ნაპოლეონი გაშმაგდა, მუშტების ქნევით წაიწია ტალიერანისკენ, სწვდა მას მხარში, მოუღერა მუშტი... თავადმა მოასწრო უკან დაეხია და გარტყმა აეცდინა. ეს უმსგავსი სცენა 1814 წ. 16 იანვარს მოხდა.

რატომ სჭირდებოდა ნაპოლეონს ამ სამშვიდობო კონგრესზე, რომელიც 1814 წ. 4 თებერვალს შატილიონში გაიხსნა, სწორედ ტალიერანის გაგზავნა, კაცისა, რომელსაც უკვე აშკარად აღარ ენდობოდა? ჩვენ ვიცი, რომ თვით ერთგული კოლენკურიც კი, ჰერცოგი ვინჩენცისა, შატილიონში მივლინებულის, ვერ გადაურჩა ნაპოლეონის გულისწყრომას. კოლენკურის მიერ შატილიონიდან გამოგზავნილ მოკავშირეთა წინადადებებზე ნაპოლეონი პასუხობდა: „შეწყვიტეთ ჩემი შეურაცხყოფა“. მაგრამ ნაპოლეონს სულაც არ უნდოდა ზავი ამ მომენტში, ხოლო შატილიონის კონგრესი (რომელსაც არა მოუცია რა და არც შეეძლო მოეცა), უფრო დროის მოსაგებად ესაჭიროებოდა, წმინდა ტაქტიკური მოსაზრებით. მაგრამ თუ ასეა, მაშინ, ცხადია, ტალიერანი უფრო მარჯვე კანდიდატურა იყო, ვიდრე კოლენკური. თვით ტალიერანის გაგზავნის ფაქტს შეეძლო გაცილებით მეტი დაბნეულობა შეეტანა მოკავშირეებში და მეტხანს ჰყოლოდა ისინი იმის ფიქრში, თითქოს ნაპოლეონს მართლაც უნდოდა ზავი.

იმპერატორი არმიაში გაემგზავრა. ტალიერანი პარიზში დარჩა. აქ თებერვალში და მარტის დასაწყისში კრიტიკული წუთების გადატანა მოუხდა. დაიწყო სერია ნაპოლეონის ახალი გამარჯვებებისა, როცა უკვე აღარავინ მოელოდა. „ისევ მოვნახე ჩემი ჩექმები, რომლებიც პირველი იტალიური კამპანიის დროს მეცეაო,“ — ამბობდა შემდეგ ნაპოლეონი ამ პერიოდის შესახებ. და მართლაც, სამხედრო სპეციალისტებს 1814 წ. კამპანია დღემდე ერთ-ერთ უშესანიშნავეს სამხედრო მოვლენად

ნად მიაჩნიათ მხედართმთავრის ბიოგრაფიაში. ბარე ყოველ სამ დღეში პარიზში ნაპოლეონის ახალ-ახალ გამარჯვებათა ცნობები მოდიოდა და ტალეირანს ჟამიდან ჟამზე ისეთი სასტიკი მღელვარება იპყრობდა, რომ ჰერცოგის ქალ დინოს, მის ნათესავს (და საყვარელს) და დედამისს, ჰერცოგის ცოლ კურლანდსკაიას, იგი სწერს ბარათებს, რომლებიც სულიერ ანდერძს უფრო მოგვაგონებს. სრული და საბოლოო გამარჯვების შემთხვევაში ნაპოლეონს შეეძლო გამოეძია ტალეირანის საიდუმლო ურთიერთობანი მოკავშირეებთან; შეეძლო უბრალოდ განრისხების ჟამს დაეხვრიტა იგი. მისი გადარჩენა ნაპოლეონის დამარცხებას შეეძლო მხოლოდ. და აი ვიტროლთან ერთად (და მისივე შუამავლობით) იგი მოუწოდებს მოკავშირეებს დააჩქარონ პარიზის დალაშქვრა, ამცნობს მათ, რომ ნაპოლეონს ძალები არ ჰყოფნის წინააღმდეგობის გასაწევად. სანდო პირთა მეშვეობით ატყობინებს ბურბონებს, რომ სურს სწორედ მათ მოუშვაროს ხელი: ყველამ იცოდა, რომ მოკავშირეთა ნაწილში ძლიერია სურვილი ნაპოლეონის პატარა ვაჟის, „რომის მეფის“ გამეფებისა, და ბურბონები დიდ შეშფოთებაც განიცდიდნენ. მაგრამ აი ბრძოლები უკვე პარიზის კედლებთან მიმდინარეობს. იმპერატრიცა მარია-ლუიზა პატარა ვაჟით, იმპერატორის ტახტის მემკვიდრით, დედაქალაქიდან ქვეყნის სიღრმეში მიემგზავრება. ტალეირანი გასაჭირშია: გაჰყვეს იმპერატრიცას, როგორც უბრძანა იმპერატორმა ყველა უმაღლეს წარჩინებულ პირთ, თუ დარჩეს პარიზში? თუ ეურჩა იმპერატორს და დარჩა პარიზში, მაშინ, ნაპოლეონის გამარჯვების შემთხვევაში, ან თუგინდ მისი გადადგომისა და რომის მეფის („ნაპოლეონ II“) გამეფების შემთხვევაშიც კი მას, ტალეირანს, შესაძლოა ძვირად დაუჯდეს ეს მოღალატური საქციელი. მეორის მხრივ, თუ მოკავშირეები გაიმარჯვებენ და პარიზში შემოვლენ, ბურბონების შანსები უაღრესად გაიზრდება. და აი აქ, თუკი დედაქალაქში იქნება, ტალეირანს შეუძლია აიღოს როლი ბუნებრივი რგოლისა, რომელიც მოკავშირეებსა და ბურბონებს სენატთან და მთელ დანარჩენ საიმპერიო დაწესებულებებთან დაკავშირებდა და თავისი ჩვეული მოხერხებით მოაწყოს ისე, რომ გამოდიოდეს, თითქოს თვით საფრან-

გეთი ამხობდეს, სენატის სახელით, ბონაპარტების დინასტი-
ას და მოუწოდებდეს ბურბონების დინასტიას. მან კარგად
იცოდა, რომ ასეთი მოჩვენებითი იერი ძლიერ ესაჭიროებოდათ
მოკავშირეებს, მაგრამ განსაკუთრებით ეს ბურბონებს ესაჭი-
როებოდათ, რათა ამთავითვე რამდენადმე მაინც გაენეიტრალე-
ბინათ ის მეტისმეტად ტლანქი და ფრანგულ ნაციონალურ
თავმოყვარეობაზე ავადმყოფურად მოქმედი ფაქტი, რომ სა-
ვარაუდო მეფე ლუდოვიკო XVIII „მოკავშირეთა ფურგონებ-
მა“ მოიყვანეს. ამ ფურგონების შესახებ, რომლებმაც შემდეგ
ასეთი როლი ითამაშეს ანტიბურბონულ აგიტაციაში, სწორედ
მაშინ უკვე იწყეს ლაპარაკი. მაშასადამე, ტალეირანს შეეძლო
იმედი ჰქონოდა, რომ მას უთუოდ აპატიებენ მთელ მის წარ-
სულს, ენგიენის ჰერცოგის მკვლელობასაც კი, თუ ეხლა
ბურბონების გამეფებას გააფორმებს და გააადვილებს.

ამიტომ ყოვლად შეუძლებელია მისი პარიზიდან გასვლა...
როგორ მოიქცეს? ასე ორცეცხლშუა მოქცეულ ტალეირანის
საშინელ მდგომარეობას მისი ბიოგრაფები შემდეგი მკაცრი
სიზუსტით გამოკვეთილ ფორმულირებას უძებნიან: „როგორ
გააკეთოს ისე, რომ ერთსა და იმავე დროს კიდევ წავიდეს პა-
რიზიდან, და არც წავიდეს?“ ერთი შეხედვით, ფიზიკის ელე-
მენტარული კანონების საწინააღმდეგო და საგსებით შეუძლე-
ბელი ამოცანაა. მაგრამ ტალეირანი ისეთი ვინმე არ გახლდათ,
სიძნელების შეშინებოდა. პირიქით, ყველაზე კრიტიკულ
წუთებში ყველაზე დიდ საზრიანობას იჩენდა. თავის ერთ ძველ
ნაცნობ ქალთან (ასეთები ცხოვრების ყველაწიერი შემ-
თხვევისთვის ჰყავდა მომარაგებული) ქალბატონ რემიუზასთან
ერთად პოლიციის პრეფექტ პასქიესთან გაემართა და მიახვედ-
რა პასქიე (ყოველ შემთხვევისთვის, ქალბატონი რემიუზა ალა-
პარაკა, თავის მხრივ კი მხოლოდ გაურკვეველი სახის შორის-
დებულებით შემოიფარგლა), რომ კარგი იქნებოდა, თუ, მაგა-
ლითად, მას, თავად ტალეირანს, პარიზიდან გასვლის უამს „ხალ-
ხი“ აღარ გაუშვებდა და „ძალით“ შინ დააბრუნებდა. ქალბა-
ტონმა დე რემიუზამ მოუაზრებელ პრეფექტს იდეაც კი შეაშ-
ველა, რომ უკეთესი იქნებოდა, თუ პრეფექტი თავის აგენტებს
ცოტათი ააღელვებინებდა „ხალხს“, რათა ტალეირანის ეს ძა-

ლად დაბრუნება განეხორციელებინათ. ბოლოსდაბოლოს იმაზე შეთანხმდნენ, რომ „ხალხი“ კი არა, ეროვნული გვარდია დააკავებს ტალიერანს და დააბრუნებს უკან.

მთავარი იყო მოეგოთ დღე, როდესაც ყველაფერი წყდებოდ.

ამ შეთანხმების უმალ ტალიერანი ბარგით, მდივნებითა და მსახურებით, ღია კარებით თავისი სასახლის ეზოდან დაიძრა, რათა, მისი უდიდებულესობის იმპერატორ ნაპოლეონის ბრძანების თანახმად, პატიოსნად აღესრულებინა თავისი ერთგულ-ქვეშევრდომული მოვალეობა და შეერთებოდა ბლუაში მყოფ იმპერატორს და იმპერატორის ტახტის მემკვიდრეს, რომის პატარა მეფეს. მაგრამ, ტალიერანისდა სამწუხაროდ, პასისტან, ყველას თვალწინ, ეროვნულმა გვარდიელებმა ხელი შეუშალეს ნაპოლეონის წინაშე ვალის მოხდაში, დააკავეს მისი კარეტა აღმასრულებელი გაუგებრობით, და უკანვე, ქალაქში გააბრუნეს! სამწუხარო ინციდენტის შესახებ მან მყისვე პატაკი გაუგზავნა იმპერიის დიდ კანცლერს კომბასერესს, და დაიზღვია თუ არა ამრიგად თავი ნაპოლეონის რისხვისაგან, მაშინვე ბურბონების რესტავრაციის მომზადებაზე მუშაობას შეუდგა. ის ემისრებს უგზავნის მარშალ მარმონს და არწმუნებს ყოყმანში მყოფ მარშალს, არ გაუწიოს წინააღმდეგობა ქალაქზე მომდგარ მოკავშირეებს, განზე გაიყვანოს თავისი კორპუსი და დათმოს დედაქალაქი. ნაპოლეონი არმიის ნაშთებით ქალაქისკენ მოეშურებოდა. მაგრამ 31 მარტს ფონტენებლოს სასახლეში ტალიერანის ღალატის ამბავი შიტიყო...

ჯერ კიდევ მანამდე, სანამ მოკავშირეთა ჯარები პარიზში შევიდოდნენ და იქ მტკიცედ დამკვიდრდებოდნენ, ალექსანდრე I ნესელროდე მიავლინა ტალიერანთან, და მათ ერთობლივად შეადგინეს ალექსანდრეს მიერ ხელმოწერილი ის ცნობილი, 1814 წ. 31 მარტის, დეკლარაცია, რომელიც აცხადებდა, რომ მოკავშირეები უკვე აღარ განაგრძობდნენ მოლაპარაკებას არც ნაპოლეონთან, არც მის ოჯახთან, მაგრამ რომ ისინი სცნობენ და უზრუნველყოფენ იმ ახალ წესწყობილებას, რომელსაც ფრანგი ერი მოისურვებს თავისთვის. აქვე ნათქვამი იყო, რომ მოკავშირეები იწვევენ სენატს დროებითი მთავრობის შესაქმნელად.

ტალეირანი და ბურბონების
რესტავრაცია
პარიზის ზავი 1814 წ. 30 მაისისა

1

პარიზში საზეიმო შესვლის შემდეგ, ალექსანდრემ და პრუსიის მეფემ უწინარეს ყოვლისა ტალეირანი მის სასახლეში ინახულეს. აქ იგი დაბეჯითებით არწმუნებდა ორივე მონარქს, რომ საფრანგეთს სწორედ ბურბონები, სწორედ ლუდოვიკო XVIII სურსო. მაგრამ ალექსანდრე ყოყმანობდა. მას, როგორც ეს ზოგიერთი ნიშნიდან და პირდაპირი დაპოწმებიდანაც ჩანს, უნდოდა საფრანგეთის ტახტზე ნაპოლეონის პატარა ვაჟი, რომის მეფე აეყვანა, რეგენტად მისთვის დედამისი მარია-ლუიზა დაენიშნა, რაც შეეხება ლუდოვიკო XVIII, ეს უკანასკნელი პირადად უზომოდ ანტიპათიური იყო რუსეთის იმპერატორისათვის. „როგორ დავრწმუნდე, რომ საფრანგეთს მართლაც ბურბონების დინასტია სურს?“ — ურწმუნოდ ჰკითხა მან ტალეირანს. ტალეირანმა წარბშეუხრელად მიუგო: „იმ გადაწყვეტილების მეშეობით, რომლის გატარებას სენატში მე ვკისრულობ, ხელმწიფევ: და რომლის შედეგებსაც თქვენ დაუყოვნებლივ იხილავთ.“

„დარწმუნებული ხართ ამაში?“ — „პასუხს ვაგებ, ხელმწიფევ.“

მეორე დღეს ტალეირანმა სენატი მოიწვია. ეს დაწესებულება იოტისოდენ როლსაც არ თამაშობდა იმპერატორის დროს, დებულებითა და გაწრთვნილ-მორჩილი კოდიფიკატორების, იმპერატორის ნების ამსრულებლების სამსახურით შემოიფარგლებოდა მხოლოდ. ისინი შეეჩვივნენ ძალის წინაშე

ხოხვას, ბრძანებისადმი განუსჯელად დამორჩილებას, და თუ ტალეირანის მოწოდებით სულ სამოცდათოთხმეტი გამოცხადდა¹. რა თქმა უნდა, უმთავრესად იმიტომ, რომ ბევრი ჯერაც ვერ შეჩვეოდა აზრს იმპერიის დაღუპვის შესახებ, ჯერაც ვერ გადაჩვეულიყო შიშს ნაპოლეონის წინაშე. ტალეირანმა, რომელიც დედაქალაქსა და საფრანგეთში მდგარ მოკავშირეთა არმიებს ეყრდნობოდა, ყოველგვარი მკვევრმეტყველების გარეშე მიაღწია, რომ, ჯერ-ერთი, სენატს დაედგინა „დროებითი მთავრობის“ არჩევა ხუთი წევრის შემადგენლობით, რომელთაც დაევალათ მიმდინარე საქმეების წარმოება და საფრანგეთის კონსტიტუციის ახალი პროექტის შემუშავება, მეორე, რომ ამ მთავრობის სათავეში დაეყენებინათ სწორედ თვით ის — ტალეირახი. დანარჩენნი იყვნენ უფერული, არც თუ პირველხარისხოვანი როიალისტები.

ეს იყო 1 აპრილს, და სწორედ მაშინვე საინტერესო შეხვედრა მოხდა ტალეირანსა და ბურბონების წარმოგზავნილ გრაფ სემალეს შორის. ტალეირანმა, როგორც ცენტრალურმა პიროვნებამ, როგორც მიმდინარე რესტავრაციის მთავარმა მოღვაწემ, იშვიათი მასპინძლობით მიიღო ეს სემალე, კარლ დ'არტუას, ე. ი. სავარაუდო მეფის ლუდოვიკო მეთვრამეტის ძმის პირადი მეგობარი. ტალეირანმა იმწამსვე დაარიგა გადაეცა ბურბონებისათვის, რომ მათ სამფეროვანი დროშა მიეღოთ — და მყისვე აღშფოთებული უარი მოესმა: ბურბონებს სურთ დაბრუნდნენ თავიანთი თეთრი, ძველი რეჟიმის დროშით. რჩევაცა და უარიც ერთნაირ მრავლისმეტყველი იყო.

მთელი თავისი კოლოსალური გამოცდილების წყალობით ტალეირანმა მტკიცედ იცოდა, რომ ბურბონები საფრანგეთისათვის — სავსებით უცხო, უცნობი ადამიანები არიან, რომლებსაც ახალი თაობები სრულებით არ იცნობენ, რომ გლახობას უკვე წინდაწინვე სძულს ისინი და ეშინია მათი, რომ ძველი თეთრი დროშა მათ თვალში გამოჩნდება რევოლუციის მიერ განადგურებული ფეოდალური გადანაშთების აღდგენის ერთ-

¹ სხვა ჩვენებით სინამდვილეში არა 74, არამედ 63 სენატორი გამოცხადებულა.

გვარ ემბლემად. მეორე მხრივ, მთელი ჯარისათვის თეთრი დროშა — საძულველი დროშაა, რომელსაც ისინი აქამდე ხედავდნენ მხოლოდ თეთრი ემიგრანტების ხელში, სამშობლოს წინა-იღმდეგ იარაღლმართული თეთრი მოლაღატეების ხელში. სწორედ ამათ ურტყამდნენ ეს ჯარისკაცები რევოლუციის წლებში. სამფეროვანი დროშა კი — ეს იყო დროშა ძღვევამოსილი რევოლუციისა და ძღვევამოსილი ნაპოლეონისა. ტალეირანს ესმოდა, რომ სამფეროვანი დროშის თეთრით შეცვლით ბურბონები თავიანთი სამარის გათხრას იწყებენ, რომ მათ, მართლაც, არაფერი უსწავლიათ. მაგრამ კამათს არავითარი აზრი არ ჰქონდა. გავიხსენოთ, რომ არა მარტო 1814 წელს, არამედ 1871—1873 წ. წ., ორი ახალი რევოლუციისა და კომუნის შემდეგაც ბურბონებმა, გრაფ შამბორის სახით, უარი თქვეს სამფეროვან დროშაზე და სწორედ ამით უარი თქვეს მათთვის ხელახლა შეთავაზებულ საფრანგეთის ტახტზე.

მდგომარეობას ისიც ართულებდა, რომ ალექსანდრე არამც თუ ვერ იტანდა ბურბონებს, ვისა და რას არ ეძიებდა საგანგებოდ, ოღონდაც ძველი რეჟიმის გამეფება აერიდებინა. დარწმუნებული იყო, ბურბონები ვერავითარ შემთხვევაში ვერ გასძლებდნენ ტახტზე, თუნდაც ზედ საზღვარგარეთული არმიების დახმარებით ასულიყვნენ. ტალეირანმა იცოდა, რა სასოწარკვეთაში ჩააგლო ალექსანდრემ ბურბონების აგენტი ბარონი დე ვიტროლი, როცა ეს უკანასკნელი პარიზში რუსთა იმპერატორის შესვლამდე სწორედ ორი კვირის წინ ეახლა მას და მხურვალედ ემუდარებოდა დათანხმებულებოდა ბურბონთა დინასტიის გამეფებაზე. „იცით რა, — უთხრა მაშინ ალექსანდრემ ვიტროლს უკმაყოფილებითა და სინანულით, — თქვენ რომ მათ (ბურბონებს. — ე. ტ.) იცნობდეთ, დარწმუნებული იქნებოდით. რომ ამგვარი გვირგვინი მეტისმეტად მძიმეა მათთვის... ჩვენ უკვე ბევრი ვეძებეთ, რა უფრო შეუხამდებოდა საფრანგეთს, ვინიცობაა ნაპოლეონი გამქრალიყო. ამ რამდენიმე ხნის წინათ ბერნადოტზე ვფიქრობდით. მისმა გავლენამ არმიანზე, კეთილგანწყობამ, რომლითაც იგი რევოლუციის მეგობრებს შორის უნდა სარგებლობდეს, წამით მასზე შეაჩერა ჩვენი ფიქრი. მაგრამ შემდეგ ზოგიერთი მიზეზით დავშორდით ამ აზრს.

ლაპარაკი იყო ევგენი ბოპარნეზედაც, მას პატივს სცემენ საფრანგეთში, არმიას უყვარს იგი, გამოსულია თავადაზნაურთა რიგებიდან. შესაძლებელია, მრავალრიცხოვანი მომხრენი ჰყოლოდა. თანაც, ეგებ კეთილგონივრულად ორგანიზებული რესპუბლიკა ყველაზე უფრო შეხამებოდა ფრანგების სულს!? ტყუილად ხომ არ ღვიოდა თავისუფლების იდეები ამდენ ხანს ისეთ ქვეყანაში, როგორც თქვენი, ეს იდეები მეტად აძნელებს უფრო კონცენტრირებული ხელისუფლების დამყარებას“. ეს რომ როიალისტმა, ლეგიტიმისტმა, ერთგულმა კათოლიკე ვიტროლმა სრულიად რუსეთის თვითმპყრობელისაგან მოისმინა, გაოგნდა: „ღმერთო დიდებულო, რა იყო ეს 17 მარტი? იმპერატორი ალექსანდრე, მთელი ქვეყნის გადასარჩენად გაერთიანებულ მეფეთა მეფე, რესპუბლიკაზე უბნობდა!“ ვიტროლი მას სიტყვა-სიტყვით იმას უწოდებს, როგორც რუსეთში იხსენიებდნენ, როდესაც 1814 და 1815 წლებზე ლაპარაკობდნენ „ბელადბებლადი, მეფეთ დიქტატორი (ეუკოვსკი „ბოროდინოს წლისთავი“). „...И скоро силою вещей мы очутились в Париже, а русский царь главой царей (პუშკინი, „ევგენი ონეგინის“ X თავის გადარჩენილი ნაწყვეტების ვარიანტები). შევნიშნავთ, რომ უწოდებს რა ალექსანდრეს 1814 წელს პარიზში შეკრებილ „მეფეთა მეფეთა“, პუშკინი სულაც არ ფიქრობს ამით მეფის განდიდებას, რომელიც მას არ უყვარდა („арлекин, к противочувствиям привычный“). ირონიულად ამბობს მასზე, რომ „დღეს კოლეგიის ასესორია საგარეო საქმეთა დარგში“. დიდი პოეტი სიტყვებით „მეფეთა მეფეთა“ უბრალოდ ფაქტს აღნიშნავს. სწორედ ასევე, 1814--1815 წწ. მოვლენების თვითმხილველსა და მონაწილეს, ფრანგ ლეგიტიმისტ ვიტროლსაც არ უყვარდა ალექსანდრე, და თუ მას თითქმის სიტყვასიტყვით პუშკინივით იხსენიებს („le roi des rois“ — მეფეთ მეფე), სჩადის არა ქათინაურისათვის, არამედ კბილთა ღრქენით, სასოწარკვეთილი იმით, ამ ძლევამოსილმა თვითმპყრობელმა უცებ რესპუბლიკაზე რომ გაუბა ლაპარაკი. ვიტროლიც მხოლოდ ფაქტს აღნიშნავს ალექსანდრეს ძლევამოსილებისას ან იმას, რაც იმ მომენტში უცილობელ ფაქტად ეჩვენებოდა.

ნებოდა ყველას. 1812 წლის დიდმა გამარჯვებამ, 1813—1814 წლების საბოლოო ანგარიშით ძლევამოსილმა ბრძოლამ, 1814 წლის გაზაფხულზე რუსეთი გარკვეული დროით საფრანგეთისა და კონტინენტური ევროპის ბედის განმგებელი გახდა. ვიტროლი გახელებული იყო ალექსანდრეს ამ მოულოდნელი საქციელით.¹

ტალეირანს, რომელსაც ვიტროლმა მთელი სცენა ამცნო, რა თქმა უნდა, ოდნავადაც არ სჯეროდა მეფის „რესპუბლიკანობისა“, მაგრამ უკვე იმ გარემოებას, რომ ალექსანდრე ლაპარაკობდა ვისზედაც გნებავთ — ბერნადოტზე, ევგენი ბოჰარნეზე, ლუი-ფილიპეზე, ნაპოლეონის პატარა ვაჟზე — „რომის მეფეზე“, და რესპუბლიკაზედაც კი, ოღონდ დაენახებინა, რომ სურს ბურბონების ჩამოცილება — შეეძლო შეშფოთება გამოეწვია. იმ მომენტში ალექსანდრეს პოლიტიკურ ძალაში ტალეირანი ვიტროლზე არა ნაკლებად იყო დარწმუნებული. საჭირო იყო ეიძულებინათ „მეფეთ მეფე“ (le roi des rois) უარი ეთქვა თავის ანტიბურბონულ განწყობილებებზე.

საფრანგეთი ნებისმიერ მთავრობაზე დაჰყაბულდება, თუ ბურჟუაზიული რევოლუციის ძირითადი მონაპოვარი, ბურჟუაზიული იმპერიით განმტკიცებული, ურყევად დარჩება. საფრანგეთი ნაპოლეონსაც კი შეეღევა, თუ რევოლუციის შექმნილ და ნაპოლეონის მიერ კოდიფიცირებულ წესწყობილებას უცვლელად დატოვებენ. ამ აზრიდან გამომდინარე 1814 წ. აპრილის კრიტიკულ დღეებში ხან ბერნადოტს ასახელებდნენ, ხან ლუი-ფილიპეს. ტალეირანის ძალა კი იმაში იყო, რომ მის კანდიდატს, ლუდოვიკო XVIII, მხარს უმაგრებდა ლეგიტიმიზმის პრინციპი — პრესტიჟი ტრადიციული მონარქიისა, უდიდესი ზეგავლენით რომ მოქმედებდა პარიზში შესულ, რევოლუციისადმი მტრულად განწყობილ მონარქებზე. „როცა პარიზი აიღეს, ვის ნაპოლეონის შვილი უნდოდა ხელმწიფედ, მისთვის რეგენტის დანიშვნით, ვის ბერნადოტი, ვის, დაბოლოს, ლუი-ფილიპე. მაგრამ ტალეირანმა თქვა: ან ლუდოვიკო, ან ნაპოლეონი. ეს — პრინციპია, სხვა ყოველივე — ინტრიგაა“, —

¹ Mémoires et relations politiques du baron de Vitrolles, t. I. Paris, 1884, p. 119.

აღნიშნავს ერთი შემთხვევის გამო მარქსი რუპესადმი მიწერილ წერილში.¹

ტალეირანი, რომელიც ინტრიგებით ცხოვრობდა, ამჯერად მეტად ხელსაყრელ მდგომარეობაში აღმოჩნდა, რადგან თავის პროგრამას მართლაც სავსებით ლოგიკურად ჰფარავდა იმ მომენტში ძალზე მძლავრი პრინციპით, — მძლავრით იმათ თვალში, ვისი დარწმუნებაც მას ყველაზე უფრო ესაჭიროებოდა. მარქსი ორჯერ ჩერდება, სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა საბაბით, ტალეირანის ამ პოზიციაზე, ტალეირანისა, ვინაც „ერთბაშად მოუღო ბოლო მის (ბერნადოტის) ბალღურ იმედებს, განუცხადა რა მოკავშირე სახელმწიფოთა საბჭოს, რომ „არ არსებობს სხვა არჩევანი, გარდა არჩევანისა ბონაპარტსა და ბურბონებს შორის, სხვა ყოველივე მხოლოდ ინტრიგა იქნებოდაო.“² ბერნადოტს არავითარი შანსები არ გააჩნდა, მაგრამ მარია-ლუიზას რეგენტობისა და პატარა „რომის მეფის“ გამეფების საკითხი გაცილებით უფრო დიდად აწუხებდა ტალეირანს.

რა თქმა უნდა, ტალეირანი სავსებით დარწმუნებული იყო, რომ ლუდოვიკო XVIII კანდიდატურა გავა მხოლოდ ერთი პირობით: თუ ურყევად სცნობენ იმ სოციალურ-ეკონომიური წყობილების საფუძვლებს, რომელიც ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ შექმნა და ბურჟუაზიულმა იმპერიამ საბოლოოდ განამტკიცა. ნაპოლეონის მემკვიდრეობა უნდა დარჩეს, მაგრამ მემკვიდრე უნდა იყოს არა მისი ძე, არამედ „ლეგიტიმური მონარქი“ ლუდოვიკო XVIII. ასეთი იყო ტალეირანის იდეა 1814 წ. გაზაფხულზე.

2

კოლენკურმა და მარშლებმა, რომლებიც ნაპოლეონთან და საფრანგეთის გვარდიისა და არმიის ნაშთებთან ერთად ფონტენებლოში იმყოფებოდნენ, სცადეს დაეყოლიებინათ მოკავში-

¹ კ. მარქსი და ფ. ენგელსი. თხზ., ტ. I, გვ. 531. (რუს. გამოც.).

² კ. მარქსი და ფ. ენგელსი. თხზ., ტ. XI. ნაწ. 2. გვ. 589. (რუს. გამოც.).

რეები და, უწინარეს ყოვლისა, ალექსანდრე, ნაპოლეონთან მოლაპარაკების დაწყებაზე.

31 მარტს კოლენკური, იმპერატორ ნაპოლეონის ოფიციალური წარმომადგენელი, გამოცხადდა ტალეირანთან, რომელსაც წინა დღით ვითომ ძალად „ხელი შეუშალეს“ პარიზიდან გამგზავრებაში. მაგრამ რადგან 31 მარტს მოკავშირეთა ძალებმა უკვე იწყეს შესვლა პარიზში, კვლავაც კომედიის თამაში სრულიად აღარ სჭირდებოდა ტალეირანს. „მე მისკენ მივისწრაფოდი—იგონებდა შემდგომ კოლენკური, —რათა გავეგო საქმეთა ვითარება, (pour prendre langue), დარწმუნებული ვიყავ, სწორედ მასზე უნდა დამემყარებინა ჩემი იმედები ან ჩემი შიში, რადგან ყველას მიეტოვებინა პარიზი დედოფლის გამგზავრების შემდეგ. უმნიშვნელო ადამიანები, რომელნიც დარჩენილიყვნენ, უტყვად იყვნენ და, სხვათა შორის, არც თუ რაიმესთვის გამოდგებოდნენ... გამოცნობა ბ. ტალეირანის გეგმებისა არ იყო იოლი საქმე. მაგრამ ეჭვი არ მებაძრებოდა, ჩვენი ძველი ურთიერთობა აიძულებდა გულახდილად გამოეთქვა ჩემთან, მეგობრები ვართ ერთმანეთისა თუ მტრები. მე რომ დამინახა, თითქოს გაოცდა. „იმპერატორმა დაგვლუბა ჩვენ, შატილიონში რომ ზავის დადება არ დაგვანება“, ასეთი იყო მისი პირველი სიტყვა. „შესაძლოა თუ არა ამ ჩვენი უბედურების ჟამს თქვენი იმედი ვიქონიოთ!“ — ვკითხე მე. „თქვენ შეიტყობთ, რომ მე ჯერ კიდევ ორი დღის წინ ყველაფერი მოვიმოქმედე, რათა მისი ტახტი გადამერჩინა, რათა იმპერატრიცა და მისი ვაჟიშვილი დამეტოვებინა, მაგრამ იმპერატორი ჩუმად ისეთ ბრძანებებს იძლევა, რომლებიც ყოველივეს ლუპავს. იგი არვის ენდობა, მისმა წერილმა თავისი ძმისადმი (საცა ნაბრძანები იყო იმპერატრიცის პარიზიდან გამგზავრება) ყველაფერი გააფუჭა. იმის შიში, ვაითუ რითიმე ვერ ვასიამოვნეთ, ვაითუ ურჩობა გამოგვივიდესო, ყველას და ყოველივეს ბოჭავს. მან დაიღუპა თავიც და დაღუპა საფრანგეთიც. ახლა უკვე არც ერთ ჩვენთაგანზე აღარ არის დამოკიდებული მისი შველა. რად მიიყვანა საქმე აქამდე? რა საჭირო იყო მარესა და ზოგიერთი პირმოთნის რჩევათა იმ ადამიანების რჩევებზე მალლა დაყენება, რომლებიც ერთგულნი არიან მისი დიდებისა და საფრანგეთისა?“

„ეხლა არ არის მისი შეცდომების გარჩევის დრო, — შევეპასუ-
სე მე, — მან იმპერატორ ალექსანდრესთან გამგზავნა, რომ
დაიცვას თავისი თავი, ხელი მოაწეროს ზავს, რომელიც ყველას
სურს. დამენმარებით თუ არა ჩვენი უბედურების ქაშა? ნუთუ
მიატოვებთ მას გაჭირვებისას? ნუთუ მსხვერპლად მოიღებთ
დედოფალს, რომის მეფეს, საფრანგეთის ქეშმარიტ ინტერე-
სებს?“ „ჯერ კიდევ ბოლო საბჭოზე მე ყველაფერი გავაკეთე,
რომ მათთვის მეშველა, მათი გამგზავრებისათვის შემეშალა
ხელი. რაგინდ უსამართლო არ უნდა ყოფილიყო იმპერატორი
ჩემდამი, მე თითქმის ერთადერთი ვიბრძოდი მისთვის, მათ-
თვის, — და სრულიად ამაოდ, რადგან იმპერატორმა თავისი
განსაკუთრებული ბრძანებანი გასცა. მან ყოველივე დაკარგა
რეგენტობის საბჭოშიაც კი. თქვენ შეიტყობთ ამას და იმასაც,
რომ მე ყოველივე გავაკეთე, რაც უნდა გამეკეთებინა.“¹

აქ საუბარი რუსი ჰოფმარშლის გრაფ ტოლსტოის მოსვლამ
შეაწყვეტინათ, ხოლო ტოლსტოის თითქმის ფეხდაფეხ მოჰყვა
რუსეთის მინისტრი ნესელროდე. კოლენკური წავიდა, მეტი
აღარა სმენია რა ტალეირანისაგან. ტალეირანის სასახლის მისა-
ღები კი უკვე ხალხს გაეცსო: უცხოელ მონარქთა წარმომად-
გენლებს, ათასგვარი ჯურის მთხოვნელებს, უცხო ჯარებით
შეშინებულ მოქალაქეებს — ყველას ეწადა ეხილა ადამიანი,
რომლის დასახვა საფრანგეთის წარმომადგენლად, თითქოსდა
ქვეყნის სახელით რომ ლაპარაკობდა, გამარჯვებულებმა თავი-
ანთთვის ხელსაყრელად დაინახეს. იმავე 31 მარტს, საღამოს,
დაახლოებით ექვს საათზე, ალექსანდრე მოწყალედ დათან-
ხმდა დამდგარიყო ტალეირანის სასახლეში. აქ საღამოქამს
(ალექსანდრეს მოსვლის უმალ) მოვიდნენ პრუსიის მეფე, ავს-
ტრიის წარმომადგენლები შვარცენბერგი და ლიხტენშტეინი,
კარლ ვასილის ძე ნესელროდე, პოცო დი ბორგო, პრადტი და
ბარონი ლუი. ყველა ეს წარჩინებული სტუმარი მაჰაინტელმა
ტალეირანმა თავისი სასახლის დიდებულ დარბაზში აწვია,
სადაც სხდომაც გახსნა. და აი აქ უკვე საბოლოოდ გაფორმდა

¹ „Mómoires du général de Caulaincourt, duc de Vicence“, t. III.
p. 85—86.

და ხელმოწერილ იქნა მოკავშირეთა გადაწყვეტილება: არავითარ შემთხვევაში არ აწარმოონ მოლაპარაკება არც ნაპოლეონთან, არც მისი ოჯახის რომელიმე წევრთან. ტალეირანის საქმე მოგებული იყო: მან იცოდა, რომ ალექსანდრეს არაფერი ჰქონდა საწინააღმდეგო ნაპოლეონის პირდაპირი მემკვიდრე, რომის პატარა მეფე გამეფებულიყო. ტალეირანს კი მხოლოდ ბურბონთა ოჯახის რესტავრაცია აძლევდა ხელს.

ჯერ ისევ სხდომა მიმდინარეობდა დიდ დარბაზში, როცა ალექსანდრეს კოლენკურის მოსვლა მოახსენეს. ალექსანდრემ ბრძანა გადაეცათ, რომ იგი ჰერცოგს სალამოს ათ საათზე მიიღებს სხდომის შემდეგ. ეს იყო კოლენკურის უკვე მეორე საუბარი ალექსანდრესთან. პირველი მოკავშირეთა ჯარების დედაქალაქში შესვლის წინდლით მოხდა. და უკვე მაშინ ალექსანდრემ გადაჭრით უარი განაცხადა ყოველგვარი მოლაპარაკების წარმოებაზე ნაპოლეონთან. ახლა, თათბირის შემდეგ, მით უფრო შეეძლო სავსებით კატეგორიულად გაემეორებინა თავისი გადაწყვეტილება. კოლენკურთან მოლაპარაკების დროს ალექსანდრემ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ არ სურს თავს მოაპიროს საფრანგეთს რაიმე სახის მთავრობა, ანგარიშს გაუწევს თვით საფრანგეთის სურვილს მხოლოდ. „მაგრამ რა ვიგულისხმობთ საფრანგეთის სურვილად? — შეეპასუხა კოლენკური, — ჯერჯერობით მე ვხედავ, რომ ეს არის სურვილი ბ. ტალეირანის, მიზანი მისი ინტრიგებისა, რომელთაც სურთ კიდევ მიანიჭონ უპირატესი ძალა“. „და თუ ეს ერის სურვილია?“ — იკითხა ალექსანდრემ. „კი მაგრამ საფრანგეთი პარიზში როდია მოქცეული, და არც პარიზის სურვილები ამ სახლის მისაღები ოთახებით არ შემოიფარგლება! — დასძინს კოლენკური და თავისი მემუარების მკითხველს განუმარტავს: „მე ვანიშნებდი ბენევენტის თავადის (ტალეირანის) სახლზე, საცა ჩვენ ვიმყოფებოდით.“ საუბარი დამთავრდა. კოლენკურს შეეძლო მიმხვდარიყო, რომ ნაპოლეონის საქმე წაგებულა. მან მაშინ ჯერ კიდევ არ იცოდა, რომ უკვე 28 მარტიდან მოყოლებული ტალეირანი ენერგიულ აგიტაციას სწევდა პარიზში დარჩენილ სენატორების ჯგუფში ბურბონების მოწვევის სასარგებლოდ. ის ატყუებდა მათ, ასეთია ალექსანდრეს სურვილი,

აშინებდა მათ (მათი მეშვეობით კი მთელ ქალაქს) ყალბი ხმის გავრცელებით იმის შესახებ, რომ რუსები ცეცხლსა და მახვილს მისცემენ დედაქალაქს, თუ ექვს აიღებენ, რომ ფრანგებს იმპერატორის დატოვება უნდათ ტახტზეო. საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ პარიზი სრული შეშფოთებით იყო მოცული უკვე პირველი ცნობებიდანვე რუსთა ჯარების პარიზისკენ პირდაპირი მოძრაობის შესახებ. ჩვენ ვიცით, რომ იმ დღეებში რუსეთის არმიაში იმეორებდნენ: „სალამი, მამავე პარიზო! ნეტავ როგორ ზღავ დედა-მოსკოვის სამაგიეროს?“ სწორედ ასეთივე აზრი (მაგრამ, ცხადია, სულ სხვა განწყობილებისა) წუთითაც არ შორდებოდა პარიზელთა გონებას, როცა რუსთა გვარდია, წინააღმდეგობის უნახავად, დედაქალაქში შევიდა.

უამრავი ჩვენებიდან ჩვენთვის ცნობილია, რომ რუსთა გვარდიის შესვლის მომენტში პანიკამ პარიზში კულმინაციურ წერტილს მიაღწია. და უკებ მოულოდნელი, საბედნიერო ცნობა! ალექსანდრემ ბრძანა არვის აწყენინონ, რუსეთის არმიას კეთილმეგობრულად უჭირავს თავი, ნაბრძანებია განაგრძონ ვაჭრობა ბაზრებსა და მაღაზიებში, არავითარ შურისძიებაზე მოსკოვისათვის, თორმეტი წლისათვის, რუსები არც კი ფიქრობენ. უდიდესი შვების გრძნობამ დაათრო და მოაჯადოვა ქალაქი. კოლენკური სწორედ ასე ზმარობს ამ სიტყვას: „მოჯადოება“ (ensourceler): „ბენევენტის თავადის მოქმედებათ, მოკავშირეთა ჯარების თანაყოფნამ და იმპერატორ ალექსანდრეს კეთილგანწყობით აღსავსე სიტყვებმა, რომლებსაც იმეორებდნენ და განმარტავდნენ (დინასტიის) ცვლილების სასარგებლოდ, ეველას თავბრუ დაახვია. ეს ძველი სენატორები მოჯადოებულები იყვნენ. უკვე აღარ უფრთხოდნენ შერცხვენას, აღარ ეშინოდათ სახელის გატეხის და გონდაკარგულებივით ჩქარობდნენ ამოქმედებას... მათი გატაცება და მათი შიში (ერთი იყო და მეორეც) სიგიჟეს უახლოვდებოდა.“ ტალეირანი ზეიმობდა. ამ დღეების განმავლობაში მან მოასწრო ჩაეგონებინა როგორც სენატის, ისე პარიზისთვისაც, რომ ალექსანდრე სწორედ მას, ბენევენტის თავადს, ენდობა, ის იცავს პარიზს განადგურებისაგან რუსთა ხელმწიფისადმი ბურბონთა აღდგენის შეპირებით. აქვე შევნიშნავთ, თვითონ ტალეირანმა ამ დროს

შესანიშნავად იცოდა, რომ ალექსანდრეს უფრო რომის პატარა მეფე (ნაპოლეონ II) ერჩივნა ეხილა ტახტზე და სრულიადაც არა ბურბონები. მაგრამ ალექსანდრემდე მიღწევაც ამ კრიტიკულ საათებში ყველაზე უფრო სწორედ მისი, მამასახლისის საშუალებით შეიძლებოდა, რომელმაც ასე სტუმართმოყვარულად აწვია რუსთა ხელმწიფე თავისთახ. ამგვარ სტუმრებს, რომლებიც კარგ კარიერას იკეთებდნენ და რომლებიც თავს ცუდად როდი გრძნობდნენ ამქვეყნად, როგორც მაგალითად ალექსანდრე, თავადი ტალეირანი მუდამ უპარესი თავაზით ეპყრობოდა. ამ სტუმარს კი, ამასთან ერთად, თან ახლდა ან სიახლოვეს ჰყავდა, ისიც ჯერ მარტო პირველი შემთხვევისთვის, ასი ათასამდე კაცი არტილერიითა და კავალერიითურთ, უწყვეტ ნაკადად მომავალი და შემავალი პარიზში.

გერცენი როგორღაც გაოცებული დარჩა, როცა ამოიკითხა, რომ უკვე მოხუცებაში გადამდგარი ტალეირანი დიპლომატიურ სარბიელზე ახალგამოსულ ჰაბუკ ა. გორჩაკოვს შეხვედრისას „ასწავლიდა საიდუმლოებას, როგორ შესთავაზო სტუმრებს ზურგიელი თავაზითა და მათი ძალმოსილება უძალობის შესაბამისად.“¹ ადვილი მისახვედრია, რატომ ამჟღავნებდა ბენევენტის თავადი, ალექსანდრეს რომ მასპინძლობდა, „თავაზიანობის“, ანუ უფრო სწორედ, ქლესაობის მაქსიმუმს.

როგორც ფარისეველსა და ორპირ კაცს, რომელსაც შეეძლო ვის ტყავშიც გნებავდათ მოგჩვენებოდათ და სურვილისამებრ ხანგრძლივ ეტარებინა ნებისმიერი ნიღაბი, გადართულიყო მოცემულ მომენტში საჭირო ყოველგვარ განწყობილებაში, ალექსანდრეს მაშინდელ დიპლომატებს შორის არვინ ჰყავდა ღირსეული მეტოქე, გარდა ერთი ტალეირანისა.

ძვირფასი სტუმრის სწორედ ამ თვისებებს შეეძლო ძლიერ შეეშფოთებინა თავაზიანი მასპინძელი. ტალეირანი, ჩვენ ეს ვიცით, არსებითად იმგვარივე უღმობელი აზრისა იყო ალექ-

¹ ა. გერცენი. თხზულებებისა და წერილების სრული კრებული 5. ლემკეს რედაქციით, ტ. XV. გვ. 574. (რუს. გამოც.).

სანდრეზე, როგორც ასი წლის შემდეგ „ჰაჯი-მურატის“ დიდმა ავტორმა გამოთქვა მეფის შესახებ: „პირმოთნე და მამისმკვლე-ლიო.“ მეორე თვისება სრულიად არ ეხებოდა და არ აინტერესებდა ტალეირანს; ოჯახურ გადმოცემებში და, ასე ვთქვათ, რუსეთის სამეფო გვარეულობის ნათესაურ გრძნობებში იგი არ ერეოდა. მაგრამ მან მტკიცედ იცოდა, რომ ბრძოლა საშიშ პირმოთნესთან და სიმულიანტთან მოეღის, რომელიც ამ მხრივ მას არ ჩამოუვარდება. წინათგრძნობას არ მოუტყუებია გულ-თბილი მასპინძელი, რომელიც ალტაცებით გაეგება გარეთ (შემოსასვლელთან) თავის უმოწყალებად მომღიმარ, ალერსიანსა და ფარისეველ სტუმარს.

თანამედროვენი, ისეთი ჭკვიანი და გამჭრიახი ადამიანებიც კი, როგორც მაგალითად სტენდალია, რომელიც პირადად ადევნებდა თვალყურს პარიზის ამბებს, არ იყვნენ დაზღვეული იმ დღეებში „ტალეირანის ინტრიგის“ გადამწყვეტი მნიშვნელობის მეტისმეტ გაზვიადებისაგან: „იმპერატორი ალექსანდრე ბ. ტალეირანთან ჩამოხდა. ამ უმნიშვნელო გარემოებამ საფრანგეთისა და, ალბათ, ევროპის ბედიც გადაწყვიტა... ეს იყო გადამწყვეტი მნიშვნელობის ფაქტი... ტალეირანს ბედნიერება ჰქონდა თავისთან დაესახლებინა მონარქი, რომელიც ერთი თვის მანძილზე საფრანგეთის ბატონ-პატრონი და კანონმდებელი იყო.“¹

სტენდალი, რომელმაც 1814 წ. მთელი აპრილი პარიზში გაატარა, თავის სახელგანთქმულ რომანში „წითელი და შავი“, იმეორებს ტალეირანის სახელს როგორც ბურბონთა რესტავ-

¹ Stendhal. Napoléon, t. I. Vie de Napoléon, Paris, 1929, p. 227—278. ეს სტენდალის პირველი ტომია, საერთო სათაურით „Napoléon“. იმავე საერთო სათაურიან მეორე ტომს სხვა ქვესათაური აქვს. „Mémoires sur Napoléon“. მის ციტირებას სხვა ადგილას ვახდენ. ეს არის სტენდალის ამ ორივე ტომის ერთადერთი სრული მეცნიერული, საუკეთესო გამოცემა, Louis Royer-ის საერთო რედაქციით. ორივე ტომი სტენდალის თხზულებათა სრული კრებულის Arbelet et champion-ისეულ გამოცემის (Paris, 1929) ნაწილია.

² Stendhal. Le Rouge et le Noir, t. II, p. 54—56. „M. Descontis aura un nom dans l'histoire... il a fait la Restauration avec l'abbé de Pradt et M. de Talleyrand et Pozzo di Borgo, (Paris, 1932).

რაციის შემოქმედისას, თუმცა იქვე უკვე სავსებით უსაფუძვლოდ მიუთითებს პოცო დი ბორგოსა და პრადტზე.² პოცო დი ბორგო, როგორც რუსეთის დიპლომატი, ალექსანდრეს ნების უბრალო ამსრულებელი იყო 1814 წელს, ხოლო აბატ პრადტს ბურბონების გამეფებაში არავითარი შესამჩნევი როლი არ უთამაშია.

3

მოკავშირეთა გადამწყვეტი სხდომა და შემდეგ ალექსანდრეს საბოლოო საუბარი კოლენკურთან 31 მარტს საღამოს შედგა, ხოლო მეორე დღეს ტალეირანმა უკვე შეძლო მოეწვია, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, 74 სენატორი, ნახევარი — სენატის სრული შემადგენლობისა, და მათ, ტალეირანის მოთხოვნისამებრ აირჩიეს (თუმცა ფაქტიურად მხოლოდ 63 კაცი გამოცხადდა) ხუთი წევრისაგან შემდგარი დროებითი მთავრობა, რომელიც მთლიანად ლეგიტიმისტური იყო. ამ მთავრობის სათავეში, რა თქმა უნდა, ტალეირანი დადგა. ეს საარჩევნო კომედია ტალეირანს იმისთვის დასჭირდა, რომ საიმპერატორო სენატისაგან ახალი „მთავრობის“ ხელში ხელისუფლების სამართლიანი, კანონიერი გადაცემა გაეთამაშა ალექსანდრეს თვალში. სრული მოხერხებულობის მიზნით მთელი ეს ახალმოვლენილი „დროებითი მთავრობა“ ტალეირანმა თავის სახლში გადმოიყვანა (საცა უკვე 31 მარტიდან ცხოვრობდა ალექსანდრე). მოსახლეობის შიშის, დაბნეულობის და მორალური დამბლის ვითარებაში ტალეირანმა და მის ირგვლივ დარაზმულმა როიალისტების აქტიურმა ჯგუფმა შეძლეს მოეწყოთ რამდენიმე მანიფესტაცია, რათა დაემტკიცებინათ მოკავშირეებისათვის, რომ საფრანგეთს ბურბონების რესტავრაცია სურს.

ბურჟუაზიამ, დამარცხებული ქვეყნისადმი ალექსანდრეს კეთილგანმწყობი დამოკიდებულებით დამშვიდებულმა. ჩქარა იწყო ტალეირანის პოზიციასზე გადასვლა. იმპერატორის წარჩინებული პირები ზედიზედ მოდიოდნენ ტალეირანის სასახლეში და სრულ მორჩილებას აცხადებდნენ. ბირჟა უკვე 1, განსაკუთრებით კი 2 აპრილს რენტის მკვეთრი აწევით რეაგირ-

რებდა: 45 ფრანკიდან 29 მარტს 63 ფრანკამდე აიწია 1 აპრილს. კლასი, რომლის ინტერესებსაც ყველაზე უფრო იმპერია ემსახურებოდა, აშკარად ღალატობდა მას. თავს იჩენდა უიმედობა საომარი მოქმედების განგრძობისა მთელი ევროპის წინააღმდეგ, ნაპოლეონის პოლიტიკის მრავალი და მრავალი დამახასიათებელი თვისებით გამოწვეული უკმაყოფილება, რაც უკვე დიდი ხანია დაგუბებულყო ბურჟუაზიის სხვადასხვა ფენებში. მაგრამ მუშები პირქუშად დუმდნენ. მათ უმრავლესობას ბურბონები და თავადაზნაურული ფეოდალიზმის აღდგენის აჩრდილი მაშინ ჯერ კიდევ უფრო დიდ ბოროტებად ეჩვენებოდა, ვიდრე სამხედრო დესპოტი. დაბოლოს, ნაპოლეონის არმია ჯერ კიდევ არ იყო მთლად განადგურებული, ჯერაც ურყევად ერთგული იყო თავისი ბელადისა და იდგა შორიახლო, ფონტენებლოში. 1—2 აპრილს ალექსანდრე ჯერ ისევ ყოყმანობდა, და აზრი რომის მეფის გამეფების და მისთვის რეგენტად მარია-ლუიზას დანიშვნისა ჯერ კიდევ თავში უტრიალებდა. ტალეირანმა ცდა გააორკეცა. თავადს მოკავშირეთა ის მოსაზრებაც შევლოდა, რომ თუ იმპერატორის გადადგომის შემდეგ მისი სამი წლის ვაჟი ავიდოდა ტახტზე, და რეგენტად მარია-ლუიზა დაენიშნებოდა, ადრე თუ გვიან ნაპოლეონი ფაქტიურად ისევ დაეუფლებოდა უმაღლეს ხელისუფლებას. ხელს უწყობდა ტალეირანს აგრეთვე სრული აპათია და მორჩილება დედაქალაქისა. მოკავშირეები პირდაპირ განცვიფრებულნი იყვნენ პარიზელთა ასეთი განწყობით.

ნაპოლეონის რკინისებურმა დესპოტიზმმა ფრანგი მოქალაქენი გადააჩვია აქტივობას. თავს იჩენდა აგრეთვე სასტიკი დაღლილობა ამ თაობისა, რომელმაც ამდენი ბედუქულმართობა გამოიარა უკანასკნელი მეოთხედი საუკუნის მანძილზე, გადაიტანა ნაპოლეონის ეპოპეის თითქმის ოცწლიანი განუწყვეტელი ხოცვა-ჟლეტა. ზოგიერთ რუს სამხედრო პირზე პარიზელების საქციელი პირდაპირ საძრახის შთაბეჭდილებას ახდენდა. მაგალითად, აღშფოთებული იყო მათი არაპატრიოტულობით 1814 წელს და, განსაკუთრებით, ნაპოლეონისადმი მათი „ღალატით“, რუსეთის 1812 წ. სახალხო ომის გმირი,

პარტიზანი დენის დავიდოვი; გვიანდელი გამოცხილი მაშინდელი პარიზის რუს თვითმხილველთა მსგავსი განწყობილებებისა გვაქვს ლერმონტოვთანაც, ფრანგების მისამართით თქმულ მის საყვედურებში: „...შიშით ვერ სცანით თავის შერცხვენა. ვითა ღია ცეცხლში, თქვენ მას უმუხთლეთ, და ვით მონებმა, გაეციოთ იგი...“ საგულისხმოა: როცა როიალისტებმა განიზრახეს (2 აპრილს) წააქციათ ვანდომის ნაპოლეონისეული სვეტი, ისინი სასწრაფოდ გადაარეკა მოედნიდან და სვეტი გადაარჩინა რუსული გვარდიის სემიონოვის პოლკმა. მაგრამ თუ საერთოდ ვილაპარაკებთ, როიალისტები მოკავშირეთა დაუხმარებლად მაინც ვერ იქონიებდნენ იმედს, თუნდაც ნაპოლეონის ჩამოცილების შემდეგ, დაესვათ ტახტზე უადრესად არაპოპულარული დინასტია ბურბონებისა, რომელიც დამხობილ იქნა ჯერ კიდევ 1792 წ. 10 აგვისტოს, რევოლუციის სახელოვან, დაუვიწყარ წლებში. და ტალეირანის ყველა ღონისძიება და ხრიკები 1814 წ. აპრილის პირველ დღეებში იქით იყო მიმართული, არ დაეშვა რომის მეფის (ნაპოლეონ II) გამეფებისა და მარიალუიზას რეგენტობის აზრის განხორციელება, რადგან ამგვარი აზრი ჯერ კიდევ ჰქონდა ალექსანდრეს. ეს იდეა გაქრა, როცა 4 აპრილს ბევრისათვის, მაგრამ არა ტალეირანისათვის, სავსებით მოულოდნელად მარშალმა მარმონმა უღალატა ნაპოლეონს და მოკავშირეებთან შეთანხმებით თავისი კორპუსი ესონიდან დასავლეთით, ვერსალისკენ წასწია. ამ ნაბიჯის გადასადგმელად მას უკვე რამდენიმე დღეა აგულიანებდა ტალეირანი. ამ უკანასკნელმა იცოდა, რომ მარშალ მარმონის ღალატით ნაპოლეონს ესპობოდა ყოველგვარი შესაძლებლობა განეახლებინა რამდენიმე დღით შეწყვეტილი საომარი მოქმედება.

ამ მომენტის შემდეგ ალექსანდრესთვის უკვე არავითარ საჭიროებას აღარ წარმოადგენდა დათანხმებულიყო კოლენკურის მიერ შემოთავაზებულ კომპრომისზე, ე. ი. ნაპოლეონის მემკვიდრის გამეფებაზე და იმპერატრიცა მარიალუიზას რეგენტობაზე. ალექსანდრეს არგუმენტი ხომ, როცა იგი თავის მოკავშირეებთან ლაპარაკობდა, მხოლოდ ის შეიძლებოდა ყოფილიყო, რომ თუ დათანხმდებიან რეგენტობაზე, ნაპოლეონი საბოლოოდ დაყრის იარაღს და სისხლისღვრის განგრძობის

საფრთხე აცილებულ იქნება. ჩაადენინა რა დალატი მარშალ მარმონს, ტალეირანმა ამით კოლენკურს უკანასკნელი იარაღი გააგდებინა, რომელიც ჯერ კიდევ რჩებოდა იმპერიის შენარჩუნების მომხრეთა ხელში.

ნაპოლეონმა გაითვალისწინა ეს საშინელი, გამოუსწორებელი დარტყმა, მას რაღაც მიაყენეს და ერთბაშად რომ ყოველგვარი საშუალება მოუსპო შემდგომი სამხედრო წინააღმდეგობისა. თავის სიკვდილისწინა ანდერძში, რომელიც წმ. ელენეს კუნძულზეა დაწერილი, იგი მარშალ მარმონს ტალეირანთან ერთად მთავარ მოლაღატეებად ასახელებს. მარმონი მთელი თავისი სიცოცხლე ცდილობდა მოეშორებინა ეს ლაქა, რომელმაც, როგორც თვითონ აღიარებდა, სამუდამოდ შებღალა მისი ღირსება და დაუკარგა პატიოსანი კაცის სახელი. ის დაჟინებით ამტკიცებდა შემდგომ, რომ პარიზიდან გამოგზავნილმა (ტალეირანის ცდით) ემისრებმა შეცდომაში შეიყვანეს, მოატყუეს და დააბნიეს, და რომ იგი ფიქრობდა, „აკეთებდა საქმეს, იმპერატორისათვის სასარგებლოს!“ ... „სახელი შემიგინესო!“ — სასოწარკვეთით მოსთქვამდა იგი უკვე 5 და 6 აპრილს.

ასე იყო თუ ისე, მარმონის საქციელი გამოუსწორებელი აღმოჩნდა, რასაც იმედოვნებდა კიდევ ტალეირანი. ნაპოლეონმა ფონტენებლოში გადაწყვიტა უარი ეთქვა ტახტზე თავისი შვილის წასარგებლოდ, თავისი ცოლის, იმპერატრიცა მარიალუიზას რეგენტობით. მაგრამ როცა 5 აპრილს დილით კოლენკური, მარშალი ნეი და მაკდონალდი პარიზში მივიდნენ, რათა ეს ამბავი იმპერატორ ალექსანდრესთვის გადაეცათ, მაშინვე დაინახეს, რომ მათი საქმე უიმედოა. ჯერ-ერთი, მეფე მიუთითებდა, სენატმა ტალეირანის შეგულიანებით უკვე გამოიტანა ჯადგენილება ბონაპარტთა დინასტიის დამხობის შესახებო. შემდეგ, როგორც ეს გამოირკვა მარშლების მეორედ შეხვედრის დროს ალექსანდრესთან, რაც იმავე 5 აპრილს, საუზმის შემდეგ მოხდა, მოკავშირეებს (ავსტრიელებსა და პრუსიელებს) უკვე სრულიად აღარ აშინებდათ სამხედრო შეტაკებების საფრთხე და ვერავითარ მიზეზს ვერ ხედავდნენ, რად წასულიყვნენ ისეთ კომპრომისზე ნაპოლეონთან, როგო-

რიც იყო მისი შვილის გამეფება და მისი ცოლის რეგენტობა. გონსმოსული, იქვეებითა და შერცხვენის შიშით გათანგული მარმონი, მართალია, პირადად შეუერთდა კოლენკურს, ნეისა და მაკდონალდს, როცა ისინი ხელახლა ეახლნენ რუსთა იმპერატორს, რომელიც, კოლენკურის თქმით, „ცოტა არ იყოს, გაოცებული დარჩა“, მარმონი რომ რეგენტობის იდეის დასაცავად მოსულ ამ დელეგაციაში დაინახა. მაგრამ მათ, რა თქმა უნდა, უკვე აღარაფრის მიღწევა აღარ შეეძლოთ.

5 და 6 აპრილის მოსახლვრე ღამეს ნაპოლეონის რწმუნებულები, რომლებიც ხელახლა შეხვდნენ ალექსანდრეს, ჯერ ისევ ცდილობდნენ შეენიშნათ მასში რაიმე ყოყმანი. მაგრამ სწორედ აღნიშნულ ღამეს პარიზში ზუსტი ცნობები იქნა მიღებული იმის შესახებ, რომ მარმონის კორპუსმა უკვე მთლიანად განვლო მოკავშირეთა ხაზი და, ფაქტიურად, გაძოვიდა ნაპოლეონის არმიის. მწყობრიდან. ამ მომენტიდან ყოველივე უკვე სავსებით დამთავრდა. 6 აპრილს ალექსანდრემ გაძოცხადა, რეგენტობა შეუძლებელია და მოკავშირეები საბოლოოდ შეჩერდნენ ბურბონთა დინასტიის აღდგენაზე, როგორც ერთადერთ გამოსავალზე.

6 აპრილს იმპერატორის რწმუნებულები პარიზიდან ფონტენბლოში დაბრუნდნენ და თავიანთი მისიის ჩავარდნის ამბავი მოიტანეს. ნაპოლეონმა ხელი მოაწერა ტახტიდან გადადგომას.

4

ტალეირანმა გააკეთა თავისი საქმე. საფრთხე, ბონაპარტების დინასტიას, რომელიც გასცა, შური არ ეძია მასზე მომავალში, აცდენილ იქნა. „მთავარს ბენევენტიისა“, რომელმაც მზრუნველად და მოწიწებით შეინარჩუნა ნაპოლეონისაგან ნაბოძები ეს ტიტული, წინ უმშვენიერესი პერსპექტივები ეხატებოდა, დაკავშირებული ბურბონთა მადლიერების გრძნობასთან, რომელთა სასარგებლოდაც ბონაპარტები გასცა.

და შეიძლება ითქვას, მაშინვე, როგორც კი ძველი თავადის ცდანი და ინტრიგები სრული წარმატებით დაგვირგვინდა, გამომქლავნდა აუცილებელი ბზარი მასა და მისგან ამავანახ ბურბონებს შორის. სინამდვილეში, ბურბონები მუდამ სძაგდა

ტაღეირანს, ხოლო ტაღეირანი კიდევ სძაგდათ და კიდევაც სძულდათ ბურბონებს. მაგრამ 1814 წ. მარტის უკანასკნელი სამი დღისა და აპრილის მთელი პირველი კვირის მანძილზე მოკავშირეთა თვალისწინ ტაღეირანი ისე ირჯებოდა, ისე იჭირვებდა და თავს არ იზოგავდა, რათა ტახტზე დაესვა ბურბონები, რომ მოკავშირეთა შორის ზოგიერთები (მაგრამ არამცდარად არა ალექსანდრე) სერიოზულად ფიქრობდნენ, ეგ არის, როიალისტების ძე შეცთომილი, ხანგრძლივ და მრავალფეროვან პოლიტიკურ მოგზაურობათა შემდეგ, ბოლოსდაბოლოს მართლაც დაუბრუნდა მამაპაპეულ კერას და ამიერიდან უკუნისამდე თეთრი დროშის ერთგული იქნებაო.

მაგრამ ეს არ მომხდარა და არც შეიძლებოდა მომხდარიყო. ბურბონებისა და, განსაკუთრებით, მათთან ერთად დაბრუნებული თეთრი ემიგრანტებისაგან ტაღეირანს ჰყოფდა ის, რომ იგი გამჭრიახი იყო, ემიგრანტები კი თითქმის ყველანი პოლიტიკურად საოცრად ბეცები იყვნენ. მათ აბსოლუტურად არა გაეგებოდათ რა ახალი საფრანგეთისა. იმ ფაქტიდან გამომდინარე, რომ თავისი განუწყვეტელი ხოცვა-ჟლეტით, თავაწყვეტილი სამხედრო დესპოტიზმით, სოფლის გამაჩანაგებელი მუდმივი გაწვევებით ნაპოლეონმა დაქანცა და გამოასავათა მოსახლეობა, ემიგრანტები ასკენიდნენ, რაკი ნაპოლეონს მხარი არ დაუჭირეს, პასიურად შეხვდნენ ტაღეირანისა და როიალისტების მიერ თავსმოხვეულ ძველ დინასტიას, ბურჟუაზია და გლეხობა (მუშებს ისინი უბრალოდ უგულვებელყოფდნენ) იოლად უარს იტყვიან ყოველივე იმაზე, რაც გააკეთა 1789 წ. ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ, აგრეთვე ყოველივე იმაზედაც, სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი კანონმდებლობისა და სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანიზაციის დარგში იმპერატორმა რომ გააკეთაო. აი სწორედ აქ ხედავდნენ გონიერი ადამიანები, მსგავსად ტაღეირანისა, საშინელ საფრთხეს ბურბონებისათვის, რაც ახლა თუ არა, მომავალში უთუოდ მოელოდა მათ. ისეთ რეაქციონერებს, კლერიკალური ბნელეთის ისეთ განსახიერებულ მოციქულებსაც კი, როგორც იყო მაგალითად ჟოზეფ დე მესტრი, მათაც კი მიაჩნდათ, რომ ბურბონები ბრუნდებოდნენ არა „მამაპაპეულ“,

არამედ ბონაპარტის ტახტზე, რადგან უკვე შეუძლებელი იყო
 ყოველგვარი სხვა ტახტის არსებობა საფრანგეთში. თეო-
 ლოდოვიკ-სტანისლავიც კი (რომელმაც ლოდოვიკო XVIII
 დაირქვა) თუ გონებით ვერა, თავდაცვის ინსტინქტით მაინც
 ხედებოდა, რომ ლაპარაკის დაწყება ძველი რეჟიმის აღდგენაზე
 სასიკვდილოდ თავის გადადებას ნიშნავდა. მაგრამ სამაგიეროდ
 მის ღვიძლ ძმას, აულაგმავი როიალისტური („ლეგიტიმური“)
 რეაქციის მეთაურს, კარლ დ'არტუას, სრულიად არაფერი გაე-
 გებოდა, და, უწინარეს ყოვლისა, სწორედ მასთან მოუხდა შე-
 ჯახება ტალეირანს. მართალია, საქმე ჯერჯერობით მხოლოდ
 სიმბოლოს, ემბლემას ეხებოდა, მაგრამ ტალეირანს არ შეეძ-
 ლო ამთავითვე არ დაენახა, რომ მართლაც, მისი და ალექსანდ-
 რე პირველის თქმისა არ იყოს, ბურბონებს „არც არაფერი
 დავიწყებით და არც არაფერი უსწავლიათ“, „არც გამოსწორე-
 ბულან და გამოსწორებელნიც არიან“ (incorrigés et incorri-
 gibles). ჯერაც გაჭირვებით თუ შეიძლებოდა ბურბონების
 რესტავრაციის მომხდარ ფაქტად მიჩნევა, ეს იყო სწორედ
 იმპერატორის გადადგომის დღეს: ტალეირანმა წერილი გაუგ-
 ზავნა ვიტროლს, როიალისტსა და გრაფ კარლ დ'არტუას მე-
 გობარს, დაჟინებით იძლეოდა რჩევას, პარიზში შემოსვლის
 დროს ქუდზე სამფეროვანი კოკარდა გაეკეთებინათ. ეს ემბ-
 ლემა ჯერ კიდევ 1789 წ. რევოლუციის პირველ თვეებში წარ-
 მოიშვა და იგი რომ მიეღოთ ბურბონებს (აქედან გამომდინარე
 კი, ცხადია, სამფეროვან დროშასაც მიიღებდნენ) იმის მა-
 ნიშნებელი იქნებოდა, რომ დაბრუნებული დინასტია ურიგდე-
 ბა რევოლუციური ეპოქისა და ნაპოლეონის კანონმდებლობის
 იმ მონაპოვარს, რომელსაც ყველაზე უფრო უფრთხილდებოდა,
 პირველ რიგში, მესაკუთრე საფრანგეთი, ქალაქისა და სოფლის
 ახალი ბურჟუაზია. ეს სიმბოლური ჟესტი მეფის ძმისა ერთგვა-
 რად დამამშვიდებლად იმოქმედებდა იმათზე, ვისაც ეშინოდა.
 ბურბონებს რევოლუციის მიერ დასამარებული ფეოდალიზ-
 მის აღდგენა არ დაეწყოთ. ტალეირანი თხოვდა ვიტროლს ხაზ-
 გასმით აღენიშნა კარლ დ'არტუასთან საუბარში, რომ ეს იმპე-
 რატორ ალექსანდრე პირველის, საფრანგეთის ბედის მაშინდე-
 ლი გამგებლის სურვილსაც შეადგენდა: „ყველა იმ აზრისაა,

მონსენიორმა გრაფმა დ'არტუამ სამფეროვანი კოკარდა გაიკეთოს. არმიაში, როგორც ეტყობა, ძლიერია ამის სურვილი. რუსთა იმპერატორიც გრძნობს, ეს იქნებოდა შერიგების პუნქტი, რომლის მიღებაც კეთილგონივრულია.“ მაგრამ ნურას უკაცრავად. ბურბონებმა მიიღეს არა სამფეროვანი, არამედ ძველი, თეთრი კოკარდა, ოველივე თეთრი სამეფო დროშა, სიმბოლო ფეოდალური მონარქიისა, საძულველი ბურჟუაზიისთვისაც, გლეხობისთვისაც და მუშებისთვისაც. დინასტია, კარლ დ'არტუას სახით, თავისი დაბრუნების (1814 წ. 6 აპრილი) ამ პირველი მომენტებიდანვე სწორედ იმ გზას დაადგა, რომელმაც თექვსმეტი წლის შემდეგ იგი 1830 წ. ივლისის რევოლუციამდე მიიყვანა და საბოლოოდ სამარადისოდ დააქარგვინა ტახტი. ასმა დღემაც კი, ამ მკაცრმა გაფრთხილებამ, ვერა შეასმინა რა მათ და ოღნავადაც გონს ვერ მოიყვანა ისინი. ტალეირანმაც, დაინახა რა მათი სიჯიუტე, დიდად აღარ დაიყინა და მიიღო თეთრი კოკარდა.

აქვე აუცილებელია აღინიშნოს შემდეგი. ტალეირანმა, რომელიც თავისი გამჭრიახობითა და მიხვედრილობით ისევე საჩინო იყო, როგორც თავისი ზნედაცემულობით, ბურბონების რესტავრაციის პირველ დღეებშივე დაინახა არა მარტო ის. თუ რა საშიში იყო ძველი დინასტიისათვის ახალი საფრანგეთის ვერ გაგება, არამედ ის საშინელი საფრთხეც, რასაც ბურბონებს კუნძულ ელბაზე მყოფ ნაპოლეონის მეტისმეტი სიახლოვე უქადდა. ტალეირანს ბევრი რამისთვის სძულდა ალექსანდრე: იმის გამო, რომ ამ ფარისეველმა, ცბიერმა „ბიზანტიელმა ბერძენმა“, იკვიანმა, არაგულწრფელმა მეფემ დიდი ხანია ბოლომდე გამოიცნო და შეისწავლა თვით ისიც კი, ბენევენტის მხცოვანი თავადი — ტყუილების უბრძნესი ძამა და გამცემლობის პატრიარქი; იმის გამოც, რომ მას შემდეგ, რაც ტალეირანი საიდუმლო რუსულ სამსახურში შევიდა 1808 წელს ერფურტში, ალექსანდრეს, თავის კეთილგანმწყობ ღიმილთა მიუხედავად, სავსებით მაინც არ შეეძლო დაეფარა თავისი უპატივცემულობა მისდამი; იმის გამო, რომ ეხლაც კი, 1814 წ. აპრილში, როცა ისინი მნიშვნელოვანწილად ერთსულოვნად მოქმედებდნენ, რუსთა მეფე თუმცა ყველაფერზე უარით ის-

ტუმრებდა კოლენკურს, ატარებდა პოლიტიკას, რომელსაც მხარს უჭერდა თვით ტალეირანიც და რასაც შედეგად ბურბონების რესტავრაცია მოჰყვა, მაგრამ მაინც მხურვალედ, გულითადად, მეგობრულად ესალმება კოლენკურს, ხმამაღლა აქებს ვიჩენცის ჰერცოგს მისი ერთგულებისათვის დაცემული იმპერატორისადმი. დემონსტრაციულად ყოველნაირად უცხადებს მას თავის სრულ პატივისცემას და უცილობელ პირად თანაგრძნობას; ხოლო რაც შეეხება ტალეირანს, ამ უკანააქნელის მისამართით კეთილგანმწყობ ღიმილს და ოფიციალურ თავაზიანობას სჯერდება, რომელთა სიყალბესაც თავადი აშკარად ხედავს. მაგრამ განსაკუთრებით თავისი „დიდსულოვნების პრეტენზიებით“ აღიზიანებდა მას ალექსანდრე, ამასთან ამ პრეტენზიებმა, რომლებისაც ტალეირანს არა სჯეროდა, ბოლოსდაბოლოს, ძველი თავადის აზრით, მეტად საშიშ გადაწყვეტილებამდე მიიყვანეს საქმე: ნაპოლეონის მფლობელობაში კუნძულ ელბის გადაცემამდე. ტალეირანს თავიდანვე ეშინოდა ამ კომბინაციის, რომლისკენაც რუსთა ხელმწიფეს კოლენკურმა უბიძგა. კოლენკურისავე დაჟინებული მოთხოვნით შეუწარმუნეს ნაპოლეონს იმპერატორის ტიტული და გადასცეს კუნძული, რომელიც ასე ახლო მდებარეობდა საფრანგეთისა და იტალიის ნაპირებიდან. ე. ი. იმ ორი ქვეყნიდან, სადაც ნაპოლეონი დიდხანს მეფობდა. ითვალისწინებდა რა მომავალ უგუნურ შეცდომებს თავიანთი მდგომარეობის სრულ უმეცარ როიალისტ რეაქციონერებისას, აგრეთვე ნაპოლეონის ხასიათს და საფრანგეთის არმიის დაუფარავ სიძულვილს თეთრი დროშის, თეთრ ემიგრანტთა — „მოღალატეთა“ დროშის მიმართ, დროშისა, რომელიც თავიანთი ჩამოსვლის პირველ დღესვე მოახვიეს ბურბონებმა არმიას თავზე, აგრეთვე ჯარისკაცთა ერთგულებას ნაპოლეონისადმი — ტალეირანი „კუნძულ ელბის იმპერატორის“ ფიზიკურ სიახლოვეს საფრანგეთთან უდიდეს საშიშროებად თვლიდა. როცა 1815 წ. მარტში ტალეირანის ეს წინასწარხედვა სავსებით გამართლდა, მეტერნიხი იმასლა იკვებნიდა, რომ ისიც ისევე, როგორც ტალეირანი, ნაპოლეონის ელბაზე ყოფნას სახიფათოდ მიიჩნევდა. „დროებითი მთავრობა“ ტალეირანის ხელმძღვანელო-

ბით ყველაფერ შესაძლებელს და შეუძლებელს აკეთებდა, ზეგავლენა მოეხდინა ნესელროდებზე და ყოველგვარი სხვა სა-შუალებით ალექსანდრეზე, რათა ეიძულებინათ ეს უკანასკნელი, უკან წაეღო კოლენკურისადმი მიცემული თავისი სიტყვა. მაგრამ ამ ღონისძიებათაგან არათერი გამოვიდა, — ალექსანდრემ უარი თქვა თავისი შეპირების დარღვევაზე.

ტალეირანს არასოდეს ჰქონია ბურბონების პატივისცემა. მათ არ გაიგონეს მისი რჩევა დროშის თაობაზე, და ძალე საზოგადოდ უკვე იწყო შემჩნევა, რომ რესტავრაცია, შესაძლოა, არც ისე ხანგრძლივი გამოდგეს. მაგრამ არჩევანის მოხდენა უკვე გვიანდა იყო. ტალეირანმა განაგრძო დაწყებული საქმის დაბოლოება. უახლოეს დღეებში სენატმა, ტალეირანის მითითებით, არმია და ხალხი ნაპოლეონის წინაშე დადებული ფიცისაგან გაათავისუფლა. ნაპოლეონის დინასტია დამხობილად გამოცხადდა. ნაპოლეონმა, ამისგან დამოუკიდებლად, ფონტენებლოში ხელი მოაწერა თავის გადადგომას. ტახტზე ლუდოვიკო მეფერამეტე დაჯდა.

ამგვარად, ტალეირანმა თავისი გაიტანა. „მან გაყიდა დირექტორია, გაყიდა საკონსულო, იმპერია, იმპერატორი, გაყიდა რესტავრაცია, მან ყოველივე გაყიდა, და თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე არ შეწყვეტს, ყველაფერი, რასაც შესძლებს, ჰყიდოს, ისიც კი, რის გაყიდვასაც ვერ შესძლებს“, — ამბობდა შემდგომ მასზე ქალბატონი სტალი, რომელიც მწარედ ნანობდა, კარიერაში რომ მოუმართა ხელი 1797 წელს, როცა ბარასს საგარეო საქმეთა მინისტრის პორტფელი გამოსთხოვა მისთვის. მალე გაჩნდა ულტრაროიალისტური კარიკატურები და ფურცლები, რომლებშიც ტალეირანის დალატობანი დირექტორიიდან კი არა, ძველი რეჟიმიდან და კათოლიკური ეკლესიიდან იწყებოდა.

მაგრამ მდგომარეობა ისეთი იყო, რომ მიუხედავად იმისა, კარგად იცოდნენ, რასაც წარმოადგენდა ტალეირანი, ხალხი იწყებდა ოცნებას მასზე, როგორც საფრანგეთში მოზღვა-ვებულ ხარბ, თავხედ, გაუთვითცნობიერებელ ემიგრანტულ-თავადაზნაურული ხროვის უგუნურებათაგან მხსნელზე.

„მე ვნახე აქ, მეტად ახლოს, დიდი სპექტაკლი. ყოველივე

უდიდესის უბრალოებით მოხდა. დიდნი და მცირენი მოქმედებდნენ შეფარდებით თავიანთ ინტერესებთან, არ ფიქრობდნენ იმაზე, რას იტყვიან ამის შესახებო (sans songer au qu'en dira-t-on) (კურსივი სტენდალისაა — ე. ტ.). მე მგონია, გრაფი დ'არტუა გასაჭირშია, როგორ დააკმაყოფილოს ყველა პრეტენზია: 30.000 აზნაური იყრის თავს ყოველი მხრიდან, მათ არაფრის გაკეთება ძალუძთ და ითხოვენ ყველაფერს. საბედნიეროდ, არის აქ ერთი კაცი, დიდად ჰკვიანნი, ბ. ტალეირანი, ღირსი პირველ მინისტრობის“, — ასე სწერდა სტენდალი თავის დას 1814 წ. 15 აპრილს.¹

ის წერდა ამას ერთი კვირის შემდეგ იმ დღიდან, როცა ოფიციალურად განაცხადა, რომ „მზადყოფნით“ (avec empressement) ემორჩილება სენატის გადაწყვეტილებას, რომლითაც გამოცხადებულ იქნა ნაპოლეონის დამხობა და ბურბონების მოწვევა.²

საკუთარ ოპორტუნიზმს 1814 წელს ხელი არ შეუშლია სტენდალისთვის, როგორც ყოველთვის, ახლაც ყურადღებიანი დამკვირვებელი ყოფილიყო გარეშე მოვლენებისა.

5

1814 წ. 13 მაისს ლუდოვიკო მეთვრამეტემ გააკეთა იგივე რაც ჰქმნა დირექტორიამ 1797 წ., ხოლო ბონაპარტმა — 1799 წელს. მან ტალეირანი საგარეო საქმეთა მინისტრად დანიშნა. აი როგორი გამოთქმებით ატყობინებს ტალეირანი (აქაც, სხვათაშორის, იგი იმავე ტიტულით აწერს ხელს, რომელიც მას „უზურპატორმა და ტირანმა“ უბოძა: „თავადი ბენევენტისა“) თავისი ამ დანიშვნის შესახებ რუსეთის მინისტრს გრაფ ნესელროდეს: „იმ დროს, როდესაც წინაპართა ტახტზე დაბრუნებული მისი უდიდებულესობა ცდილობს აღადგინოს და გა-

¹ Stendhal. Correspondance, t. IV, Paris, 1934, p. 282. (A sa soeur Pauline, le 15 avril 1814, № 3).

² ტექსტი ამ ოფიციალური დოკუმენტისა იხ. Stendhal. Correspondance, t. IV, p. 281. № 571 - C. Adhésion aux actes du Sénat. Paris, le 7 avril 1814. ხელმოწერილია; De Beyle.

ნამტკიცოს მშვიდობა და თანხმობა, რანიც მის წინაპართა მეფობის ჟამს საერთოს ხდიდნენ მთელი ევროპის ინტერესებს, ფუნქციები, რომლებიც მეფემ მე მომანდო, ახალ განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს.“¹ და ა. შ.

ეს არის კუროზული სიცრუე, თითქმის აშკარა ცინიკური ღაცინვა, თითქოს ლუდოვიკო მეთექვსმეტის „წინაპრების“ დროს „საერთოევროპული ინტერესების“ ედემისებური იდილია არსებულებო. განსაკუთრებით სასაცილო ის არის, რომ ამას ტალეირანი ამბობს, კაცი, რომელმაც სხვებზე უკეთ იცოდა, რა აშკარად მტრული პოზიცია ეჭირა ვერსალის სამეფო კარის დიპლომატიას სწორედ რუსეთის მიმართ და რაც ათწლეულობით კი არა, თითქმის მთელ საუკუნენახევარს გრძელდებოდა რამდენიმე ხანმოკლე შუალედის გამოკლებით.

საგარეო საქმეთა მინისტრად ტალეირანის დანიშვნას ალექსანდრე გარეგნულად სრული კმაყოფილებით შეხვდა. და ნესელროდემ ახალ მინისტრს უაღრესად ალერსიანი წერილი მოსწერა, არწმუნებდა მის უმაღლესობას (როგორც მთავარი ბენევენტისა ტალეირანი კვლავ „Son Altesse“-დ რჩებოდა). რომ ალექსანდრე მის დანიშვნას ისე უყურებდა, როგორც იმის „თავდებობას“, რომ მეფე ლუდოვიკო მეთვრამეტის სურვილია „უაღრესად ინტიმური“ ურთიერთობა იქონიოს რუსეთთან: „ვერავითარი სხვა არჩევანი უფრო მეტად ვერ აამებდა იმპერატორსო.“²

საგარეო პოლიტიკის ჩვენს არქივში მოიპოვება მთელი წყება დოკუმენტებისა, რომლებიც გვიჩვენებს, რა დაჟინებით ცდილობდა ალექსანდრე და მისი წარმომადგენელი საფრანგეთის ახალ სამეფო კარზე პოცო დი ბორგო ჩაენერგათ ლუდოვიკო მეთვრამეტისა და მისი ნათესავ-მეგობრებისათვის მათი მდგომარეობის სერიოზულობა და უმყარობა: „არ უგულვე-

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა მინისტრო. კანცელარია № 1633. Campagnes de France. Séjour de Paris. Le Prince de Bénévent. Réception. 1814. № 500. ხელმოწერილია: Le P-ce de Bénévent, Paris, le 14 mai 1814.

² იქვე, № 1634. კანცელარია, 1814, № 505, Au prince de Bénévent. Paris, le 8/20 mai 1814.

ბელმიყვია არც ერთი არგუმენტი, არ დამიფარავს არც ერთი ცნობა, რაც კი გამოჰადგებოდა, რათა სწორად წარმემართა მეფის გონება და მიმეცა მისთვის ზუსტი წარმოდგენა საქმეთა ვითარებაზე,“ — ხაზგასმით ატყობინებს პოცო დი ბორგო მინისტრ ნესელროდეს 1814 წ. 18 აპრილს¹. და რამდენი ბრძოლა უხდებოდა რუსეთის ელჩს მეფის გარემომცველი წრის ამ უსასტიკეს, ბავშვურ უმეცრებასთან, რასაც ასეთი ზეგავლენა ჰქონდა ლუდოვიკო მეთვრამეტეზე!

ალექსანდრე სრულებით არ ენდობოდა ლუდოვიკო მეთვრამეტეს და იმას, რომ იგი გულწრფელი იყო თავის „კონსტიტუციურ“ გრძნობებში. სწორედ ამიტომ მან მოითხოვა მოეწვია მეფეს საკანონმდებლო კორპუსი, რომელსაც კონსტიტუცია 31 მაისამდე უნდა გამოემუშავებინა და არა 10 ივნისამდე, რადგან ალექსანდრეს გადაჭრით სურდა, ეს საქმე პარიზიდან მის წასვლამდე გაკეთებულიყო.

ავტორი ორტომეული ბიოგრაფიისა, უფრო სწორედ, დოკუმენტების გამომცემელი ტალეირანის მინისტრობის 1814 წ. პერიოდის შესახებ, შარლ დიუპუი, რომელიც ირონიული ტონით სვამს კითხვას იმის შესახებ, თუ რად ამჟღავნებდა ალექსანდრე, თვითმპყრობელი მეფე, ასეთ კონსტიტუციურ აღტყინებას საფრანგეთთან დაკავშირებით 1814 წელს, სავსებით უმართებულო პასუხს იძლევა: ამას ის ხსნის რუსთა მეფის სურვილით, გაენელებინა კონსტიტუციური უფლებების მინიჭებით ფრანგთა უკმაყოფილება, საზავო პირობებითა და საფრანგეთის ტერიტორიის შემცირებით გამოწვეული.² არაერთარი საბუთები მას არ მოაქვს, და ასეთები არც არსებობს. ჯერ ერთი, უმრავლესობა ფრანგებისა თვლიდა, რომ ისინი იოლად გადაარჩნენ, და რომ ევროპა, განსაკუთრებით კი იმ დროს ძლევამოსილი რუსეთი, მათ საოცრად ლბილად მოეპყრნენ მოს-

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 9052, Paris, Réception. Le général Pozzo di Borgo, 1814. პოცო დი ბორგო — ალექსანდრე პირველს, Paris. le 25 juin 1814; პოცო დი ბორგო — ნესელროდეს, le 18/30 avril 1814 და სხვანი იმავე საქალაქში. № 9052.

² Ch. Dupuis. Le ministère de Talleyrand en 1814, t. II Paris, 1920. p. 2.

კოვის ხანძრისა და ნაპოლეონისაგან განცდილ მძარცველობათა და დესპოტურ ჩაგვრის შემდეგ. მეორეც, 1814 წ. გაზაფხულზე მათ არაერთი საშუალება არ გააჩნდათ წინააღმდეგობის გაწევის. არა, ალექსანდრეს, როგორც ამას პოლიციის გონიერი მინისტრი პასქიე აღნიშნავს, ულტრაროიალისტებისა და მეფის ძმის გრაფ დ'არტუას „გაუფრთხილებელი ნაბიჯების“ ეშინოდა (ე. ი. უგუნური რეაქციული პროვოკაციების), რადგან იცოდა, რომ ამ თავხედ და გონებაჩლუნგ რეაქციონერ ფანფარონებს შეეძლოთ. გამოეწვიათ რევოლუცია, რომლის ჩაქრობა უთუოდ რუსებსა და სხვა უცხოურ ჯარებს მოუხდებოდათ, ვინაიდან საფრანგეთის არმიას სძულდა ბურბონები და გულში ნაპოლეონს აღიარებდა თავის ერთადერთ კანონიერ ხელმწიფედ. ამავე მიზეზით ტალეირანიც აგრეთვე მთლიანად ალექსანდრეს თვალსაზრისზე იდგა, სანამ ხელმწიფე პარიზიდან წავიდოდა.

იქ, სადაც „ლიბერალიზმი“ მეფესთან და როიალისტებთან უშუალო კონფლიქტის საშიშროებას არ წარმოადგენდა, ტალეირანი განაგრძობდა შემრიგებლობითი პოლიტიკის გატარებას მათ მიმართ, ვინც დამნაშავედ ითვლებოდა რევოლუციის ან ნაპოლეონისადმი სიმპათიების გამო. მაგალითად, მას დიდხანს არ უნდოდა ხელი მოეწერა საზავო ხელშეკრულებაზე ესპანეთთან, სანამ იმპერიის დაცემის შემდეგ ფრანგთა ტყვეობიდან ესპანეთში დაბრუნებული იქაური მეფე ფერდინანდ მეშვიდე ამინისტრიას არ გამოუცხადებდა ყველას, ვისაც იოსებ ბონაპარტის მმართველობის დროს ემსახურნა.¹ მაგრამ რა დაინახა, ამას ვერ მიაღწევდა, ტალეირანმა ჯათმო. სენატის მიერ ტალეირანის ცხოველი მონაწილეობით შემუშავებული კონსტიტუციური პროექტი, საცესებით მოწონებული ალექსანდრეს მიერ, ლუდოვიკო მეფერამეტემ არ მიიღო. ალექსანდრე გულის სიღრმემდე იყო განაწყენებულ-განრისხებული. „არ ვიცი, სანანებლად არ გამიხდეს, ბურბონები რომ ტახტზე ავიყვანე, —

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი: საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 9052, 1814 Pozzo di Borgo—Nesselrode. (№ 34 წითელი მეღნითაა, № 31—შ. ვი მელნით). Paris, le 29 juin (10 juillet) 1814.

უთხრა ხელმწიფემ პრინც ევგენი ბოჰარნეს, — მერწმუნეთ, ჩემო ძვირფასო ევგენი, ეგენი ცუდი ხალხია, ისინი იყვნენ ჩვენთან რუსეთში, და მე ვიცი, რა აზრსაც უნდა ვადგეთ მათზე“. ალექსანდრემ პირდაპირ განუცხადა ლაფაიეტს (რომელსაც იგი დემონსტრაციულად ეპყრობოდა კეთილგანწყობით), რომ კარგს არაფერს გამოელის ბურბონებისაგან, რადგან ისინი ძველრეჟიმული ცრურწმენებით არიან გაყლენთილნი. როცა ლაფაიეტმა გამოთქვა აზრი, რომ, შესაძლოა, ბურბონები უკვე გამოსწორდნენო, მეფემ წამოიძახა: „გამოსწორდნენ! ისინი არც გამოსწორებულან და გამოუსწორებელნიც არიან!“... „თუ თქვენი აზრი, ხელმწიფევ, ასეთია, მაშ რადლა ჩამოგვიყვანეთ ისინი?“ — საკმაოდ მოსწრებულად შეესიტყვა ლაფაიეტი, რომელსაც, ყოველივეს მიუხედავად, მაინც ვერასგზით ვერ დაევიწყებინა ბასტილიის აღება და პირველი ნათელი დღენი რევოლუციისა. „ეგ ჩემი ბრალი არ არის“ — მიუგო ხელმწიფემ და იმეორებდა, რომ ბურბონებმა თვითონ მოახვიეს თავიანთი თავი, რომ მათგან იგი „ინთქა, ვით წყალმოვარდნისაგან“: „ეგ საქმე უხეირო გამოდგა (c'est une affaire manquée) და მე მივდივარ ფრიად დაღონებული“¹, — დაასკვნა ალექსანდრემ. პარიზიდან იგი 1814 წ. 3 ივნისს გაემგზავრა.

6

თუ ტალეირანმა შორსმჭვრეტელობა გამოიჩინა ბურბონების მომავალი ხვედრისა და კუნძულ ელბაზე ნაპოლეონის ყოფნის შედეგების გამოცნობაში, სამართლიანობა მოითხოვს ადინიშნოს, რომ ნაპოლეონმაც არანაკლები შორსმჭვრეტელობით იწინასწარმეტყველა თვითონ ტალეირანის ბედი, ასე თუ ისე ახლო მომავალში: „ტალეირანმა ბურბონებს მოუხმო, რადგან ეშინია, რომ (მარია-ლუიზას) რეგენტობა ხელს შეუწყობს ჩემს დაბრუნებას. მაგრამ ბურბონები გააგდებენ მას, როგორც კი დამკვიდრდებიან და დაინახავენ, რომ მათთვის იგი მეტად აღარაა საჭირო“, — ასე თქვა ნაპოლეონმა კოლენ-

¹ Ch. Dupuis. Le ministère de Talleyrand en 1814, t. II, p 98—96.

კურთან. საუბარში 1814 წ. 6 აპრილის საღამოს ფონტენებლო-ში,¹ უკვე ხელი რომ მოაწერა გადადგომას. ერთ რამეში კი ტალეირანი უეჭველად დაეთანხმებოდა ნაპოლეონს, თუ ხმამაღლა არა, გულში მაინც: ეს — წინასწარმეტყველებაში, რომელიც ნაპოლეონმა იმავე 6 აპრილის საღამოს გააკეთა ბურბონების შესახებ: „... ერთი შეუპოვებელი მათ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი მოიშორებენ იმ პარიკიან გოგრებს და უკუაგდებენ ძველ პრეტენზიებს, მაგრამ ეს ნიშნავს შეუძლებელი მოსთხოვრა მათ. ერთი წლის შემდეგ ყველას ყელში ამოუვა ისინი (au bout d'un an on aura donc d'eux pardessus la tête)“, — ასე უთხრა მან კოლენკურს, რომელმაც ეს წინასწარმეტყველება ჩაიწერა. იმპერატორი მხოლოდ იმაში შეცდა, რომ ბურბონები „ყელში ამოუვიდათ“ არა ერთი წლის, არამედ უკვე თერთმეტი თვის შემდეგ და იმ ზომამდე, რომ მანვე დაამხო და იფრინა ისინი ტახტიდან 1815 წ. მარტში, თანაც გააკეთა ეს ისე, თოფის ერთი გასროლაც არ დასჭირვებია.

ტალეირანის კარიერაში ახალი, მაგრამ სრულიად არა საბოლოო, პერიოდი იწყებოდა. ბევრი რამ აღიზიანებდა მას და ზოგი კი მოსვენებას უქარგავდა. ერთ მხრივ, ყველა ერთსულოვნად თვლიდა, რომ სწორედ მან გაუწია ყველაზე მეტი დახმარება ბურბონებს ტახტზე ასვლაში, რამდენადაც კი შეიძლება ცალკეული ადაჩიანის როლს გაადევნო თვალი ამგვარ ისტორიულ მოვლენებში. დაამხო ნაპოლეონი ევროპამ, სამმა სისხლისმღვრელმა ომმა 1812, 1813 და 1814 წლებში, მაგრამ გათავისუფლებულ ტახტზე რომ ბურბონები სწორედ ტალეირანმა დასვა, ამაში თვით ნაპოლეონიც იყო დარწმუნებული, რომელმაც 1814 წლის ამ აპრილის დღეებს „ტალეირანის რევოლუცია“ უწოდა. დარწმუნებული იყო ამაში ალექსანდრეც, იმპერატორი ფრანციც, და მეფე ფრიდრიხ-ვილჰელმიც, ეს სადაოდ არ მიაჩნდათ არც თვით ბურბონებს, არც ლუდოვიკო მეფე რამეტეს, არც მის ძმას კარლ დ'არტუას, არც ანგულემისა და ბერიის ჰერცოგებს — გრაფ დ'არტუას ძეთ.

¹ „Mémoires du général de Caulaincourt, duc de Vicence“, t. III p. 246.

მაგრამ მაშ რატომაა, რომ ბურბონები და ახალი სამეფო კარი ასე უცნაურად უყურებენ მას, მათი კეთილდღეობის შემოქმედს, ხოლო მათგან ზოგიერთი ახალდაბრუნებული არც კი ჩქარობს მისთვის ხელის ჩამორთმევას? მართალია, მას ანდობენ რესტავრაციის პირველ მინისტრობას, მაგრამ ესეც კი ნაკლებ შველის საქმეს, სასახლის ატმოსფერო მაინც გაყინული რჩება მისთვის. და რაც ყველაზე უარესია: რატომ წავიდა იმპერატორი ალექსანდრე, მისი სტუმარი 12 დღის განმავლობაში, პარიზიდან ისე, რომ არ ისურვა გამომშვიდობებოდა თავის უგულისხმიერეს მასპინძელს, მიუხედავად ამ უკანასკნელის ყოველგვარი ცდისა და თხოვნისა მიეღო აუდიენცია? რად არ ისურვა ხელმწიფემ, რომელიც წინასწარ ელისეს სასახლეში გადავიდა, აეხსნა მაინც თავისი შეურაცხყოფელი უარი? ეს ყველაზე ცუდი და შემაშფოთებელი იყო. და ეს საქვეყნო ალიყური, მეფის ხელისაგან ნაწვენევი, ძლიერ ლახავდა ტალეირანის მდგომარეობას ახალ სამეფო კარზე.

არანაკლებ აშმაგებდა ტალეირანს ისიც, რომ იმავე იმპერატორმა ალექსანდრემ, რომელსაც არ ეყო უბრალო ზრდილობა მას დამშვიდობებოდა, არა მარტო დაუყოვნებლივ მიიღო მასთან გამოსათხოვრად მისული კოლენკური, არამედ გულთბილადც უხალერსა. მერედა ვის? ვიჩენცის ჰერცოგს, თავგამეტებით რომ იბრძოდა ჯერ ნაპოლეონის გადადგომის წინააღმდეგ, მერე ისე დაეინებით ზრუნვდა ნაპოლეონის მემკვიდრის გამეფებისა და მარია-ლუიზას რეგენტობისათვის! რად აქებდა ალექსანდრე ასე ხმამაღლა, დემონსტრაციულად კოლენკურის ერთგულებას იმპერატორ ნაპოლეონისადმი, რუსეთის მტრისა და პირსისხლიან უზურპატორისადმი, ამავე დროს კი ასე უხეშად მოექცა მას, ტალეირანს, რომელმაც ასე სწრაფად და მარჯვედ დასვა „კანონიერი“ დინასტია მამაპაპათა ტახტზე? რა პოლიტიკური ანგარიში ამოძრავებდა ცბიერ „ბიზანტიელს“? დაბოლოს, რატომ განუცხადა ხელმწიფემ კოლენკურს, რომ თავის თავზე იღებდა ყველა იმ ვალდებულების შესრულების გარანტიას, რომლებიც ნაპოლეონის პირადი ბედის საკითხის მოგვარებას ეხება, რაზედაც მოკავშირეები ხელმწიფის პირდაპირი ზეგავლენით დათანხმდნენ? საფრანგეთის თავზე გიგანტური აჩრდილი ჩამოწვა კუნძულ ელბადან.

ყოველივე ეს შავ ღრუბლად მოვევლინა ნათელ ჰორიზონტს, თითქოს ტალეირანის წინაშე რომ უნდა გადაშლილიყო ბურბონების ტახტზე აყვანის შემდეგ.

უშუალო ფიქრ-საზრუნავი მაინც მხოლოდ ერთი რამ შეიძლებოდა ყოფილიყო: რა პოზიციის დაჭერა აქვს განზოანული ალექსანდრეს ევროპის ყველა მონარქისა და წარმომადგენლის კონგრესზე, რომელიც შემოდგომაზე შეიკრიბება ვენაში. ალექსანდრე რომ აღარ განაგრძობდა შემდგომში უზადო დიდსულოვნებისა და აბსოლუტური უნგარობის გათამაშებას, ტალეირანი ამას გრძნობდა, უკვე პარიზში რომ უკვირდებოდა მას. უნდა მომხდარიყო ბრძოლა. ეს იცოდა დაბრუნებულმა დინასტიამაც. ლუდოვიკო მეთვრამეტე ხვდებოდა, უკვე თავისი საკუთარი გრძნობების შიხედვით, რაოდენ საზიზღარია ტალეირანი სასახლის ოთხმოცდაცხრამეტი პროცენტისათვის. მაგრამ რა უნდა გექნა? ხომ ვერ გაგზავნიდი კონგრესზე ალექსანდრეს, მეტერნიხისა და კესტლერის წინააღმდეგ საბრძოლველად ერთგულ, მაგრამ უფიც პოლინიას ან მის მსგავს რომელიმე დაბრუნებულ ემიგრანტთაგანს? უმძიმდათ, მაგრამ იძულებულნი იყვნენ მაინც ბენევენტის თავადისთვის მიემართათ დახმარებისათვის.

მდგომარეობას ისიც ართულებდა, რომ დამოკიდებულება ბურბონებსა და ალექსანდრეს შორის საგრძნობლად გაუარესდა იმ ხანმოკლე დროის განმავლობაში, რაც მათ ერთად დაჰყვეს პარიზში ჩამოსვლის მომენტიდან ვიდრე ხელშეწყობის გამგზავრებამდე. ჯერ ერთი, ალექსანდრე მათ თავს ახვევდა კონსტიტუციას, მეორე, ლუდოვიკო მეთვრამეტე ყოველნაირად ცდილობდა ეჩვენებინა თავისი სრული დამოუკიდებლობა და ამიტომ რამდენიმე ისეთი „ეესტი“ დაუშვა, რომელთაც რუსთხელმწიფის თავმოყვარეობა შელახეს, მესამე, — და ეს მთავარი იყო, სწორედ მომავალი ვენის კონგრესის გამო, — ალექსანდრემ სურვილი გამოთქვა, სწორედ კოლენჯერი, ჰერცოგი ვიჩენცისა, სასწრაფოდ ხელახლა დაენიშნათ საფრანგეთის ელჩად პეტერბურგში, სადაც მას უკვე დაიწყო რამდენიმე წელი, როგორც ნაპოლეონ პირველის ელჩს (1808—1811). ბურბონებმა ეს აშკარა შეუტრაცხოფად მიიღეს, განსაკუთრე-

ბით იმიტომ, რომ ამ წინადადებას წიხ უძლოდა უაღრესად უსიამოვნო ეპიზოდი, იმავე კოლენკურთან დაკავშირებული. გრაფმა კარლ დ'არტუამ არ ინდომა კოლენკურის მიღება: 1804 წელს ენგიენის ჰერცოგის დატუსაღეზაში მონაწილეობაში სდებდა ბრალს. მაშინ ალექსანდრემ საზეიმო წვეულება გამართა, რომელზედაც კოლენკურიცა და გრაფი დ'არტუაც დაპატიჟა. წაუსვლელობა გრაფმა დ'არტუამ ვერ გაბედა, მაგრამ იჯდა ისე, თითქმის ხმა-კრინტი არ ჯაუძრავს და წავიდა სადილის დამთავრებისთანავე. ამგვარი საქციელით საშინლად გაბრაზებულმა ალექსანდრემ ნება დართო კოლენკურს გამოექვეყნებინა თავისი წერილი მისდამი - რომელშიც ალექსანდრე გამოთქვამდა იმის რწმენას, რომ კოლენკურს არავითარი კავშირი არ ჰქონდა ენგიენის ჰერცოგის საქმესთან ამის გამომზეურება ხელახალი აღიკვერი იყო ტალეირანისათვის, რადგან ბრალი სწორედ ტალეირანისა ამ საქმეში ბევრისათვის უკვე მაშინ სავსებით დამტკიცებულად ითვლებოდა. და როცა ყველა ამ უსიამოვნებათა შემდეგ რუსეთის ხელმწიფემ სიტყვა გადუკრა თავის სურვილზე, მასთან პეტერბურგში ელჩად გამოეგზავნათ სწორედ ჰერცოგი ვიჩენცისა, რომელიც ახლახან ისეთ ცდაში იყო, არ დაეშვა ძველი დინასტიის მიერ ნაპოლეონისეულ ტახტის დაკაება, მეფის ოჯახმა და ტალეირანმა ამ წინადადებისაგან სასტიკად შეურაცხყოფილად იგრძნეს თავი. ალექსანდრეს მკაფიო ნართაულებით უარი უთხრეს თხოვნაზე. ხოლო ხელმწიფემ, რომელიც საზოგადოდ არ იყო ჩვეული რაიმეზე უარი ეთქვათ მისთვის, მეტადრე, უარი ეთქვათ მისთვის ბურბონებს, რომლებიც რუსული იარაღის გამარჯვების წყალობით დასხდნენ ტახტზე, ცდა გააორკეცათ რათა როგორმე კიდევ ეწყენინებინა ლუდოვიკო მეთვრამეტისათვის. ხელსაყრელი შემთხვევა უამრავი მოიძებნებოდა. ალექსანდრე ხშირი სტუმარი ხდება და ყოველნაირად ცდილობს უღრმესი მოწიწება გამოხატოს იმპერატრიცა ეოზეფინას მიმართ (პირველი ცოლი ნაპოლეონის). დემონსტრაციულად დაიარება დედოფალ ჰორტენზია ბოპარნეს ოჯახშიც (ეოზეფინას ქალიშვილი პირველი ქორწინებიდან და ცოლი ჰოლანდიის ყოფილი მეფის ლუდოვიკო ბონაპარტის, ნაპოლე-

ოხის უმცროსი ძმის). როდესაც პარიზში საზეიმო პანაშვიდი იყო დანიშნული რევოლუციის, დროს სიკვდილით დასჯილ ლუდოვიკო მეთექვსმეტისა და მარია-ანტუანეტას სულთა მოსახსენებლად, სწორედ თითქმის მთელი ის დღე ალექსანდრემ ჰორტენზიას ოჯახში გაატარა, ხოლო დაბრუნებულ ბურბონების სასახლეს მხოლოდ წმინდა ოფიციალური ვიზიტებით ეწვეოდა ხოლმე.

ამგვარად, ალექსანდრეს დასკვნით ქესტამდე პარიზიდან მისი გამგზავრების წინ, ე. ი. ჯერ კიდევ იქამდე, როცა ალექსანდრემ უარი უთხრა ტალეირანს გამომშვიდობების თხოვნაზე, ტალეირანმა და ლუდოვიკო მეთვრამეტემ საკმაოდ კარგად უწყოდნენ ალექსანდრეს განწყობილებასა შესახებ. რა თქმა უნდა, ტალეირანი ყოველნაირად ცდილობდა, გამოეკეთებინა თავისი საქმე და არ დაუყოვნებია წერილი მიეწერა ალექსანდრესთვის, ქედმოდრეკილობის, მორჩილების გამომხატველი მლიქვნელური წერილი, რომელშიც უწყინრად, ალერსიანად უსაყვედურებდა რუსთა ხელმწიფეს, რომ, აი, ისე გაემგზავრა. თავისი „უავგუსტოესი პიროვნების“ სანახაჯადაც კი არ დაუშვა ტალეირანი. ეს იყო ტონი შეყვარებულისა, რომელიც სატრფოს გულცივობითაა დანადგლიანებული. მაგრამ არც წერილმა უშველა. „მპყრობელი სუსტი და თან ცბიერი“, როგორც იმპერატორ ალექსანდრეს პუშკინმა უწოდა, მაინც მეტად მტკიცე იყო თავის ანტიპათიებში, თუმცა დრო და ჟამამდე თავისი ბასრი ბრჭალების მალვაც იცოდა.

„ცბიერება“ 1814—1815 წ. წ. მასში გაცილებით მეტი იყო, ვინემ სისუსტე, ხოლო უნარი ხანგრძლივი ყალბი თამაშისა — ტალეირანზე არანაკლები. პარიზიდან ალექსანდრეს წასვლამდე ოთხი დღით ადრე მოკავშირეებმა ხელი მოაწერეს (1814 წ. 30 მაისს) საზავო ხელშეკრულებას საფრანგეთთან.

თუ ისტორიკოსს სურს სავსებით პირუთვნელი იყოს, უნდა თქვას, რომ მთავარი საქმე, რომელსაც აქტივში უწერდნენ თავად ტალეირანს მისი ხსოვნის დამცველები და რომელიც

დიდ ისტორიულ დამსახურებად ეთვლებოდა საფრანგეთისა და პროგრესის წინაშე (ე. ი. საფრანგეთის ტერიტორიის მთლიანობის შენარჩუნება) 'განხორციელებულ იქნა, ჯერ ერთი, სრულიადაც არა ენაში კონგრესზე, რომელიც 1814 წ. სექტემბრის ბოლოს დაიწყო და 1815 წ. ივნისში დამთავრდა, არამედ პარიზში, 1814 წ. 30 მაისს.¹ და, მეორე, ტალეირანის წარმატება ამ მაისის მოლაპარაკებებზე პარიზში უმეტესწილად განპირობებული იყო იმდენად არა მისი პირადი ტალანტებით, თუმცა ისინი იმ მომენტში სავსებით სრულყოფილად იქნა გამოავლინებული, რამდენადაც ინტერესებით, განწყობილებებით და ძალთა შეფარდებით მოკავშირეებისა, რომლებმაც დაამარცხეს საფრანგეთი და ესოდენ გადაამწყვეტ მონაწილეობას იღებდნენ ამ თათბირებში.

ეს მთავარი საქმე ის იყო, რომ ძველი საფრანგეთი, ახუ ის ტერიტორია. რომელიც საფრანგეთად იწოდებოდა 1792 წ. 1 იანვარს, რევოლუციისა და იმპერიის ომების დაწყებამდე, ჩამოუჭრელად დაუტოვეს ფრანგ ხალხს, რომელიც ამასთან მთლიანად ინარჩუნებდა თავის სახელმწიფოებრივ სუვერენიტეტს. მეტა. ამ ტერიტორიის გარდა საფრანგეთს კიდევ რჩებოდა ზოგიერთი ახალშეძენილი ტერიტორია, რომელიც ელზასს ესაზღვრებოდა (ზემო რაინის დეპარტამენტს), სამხრეთ ბელგიის მომიჯნავე ზოგიერთი ნაწილი, ნაწილი სავოიისა. ავინიონი და ზოგიერთი სხვა ადგილი.

ბევრი ფრანგი ისტორიკოსი მათთვის დამახასიათებელი თავისებური პატრიოტული მიამიტობის გამო ნაღვლიანად აღნიშნავს, როცა 1814 წ. 30 მაისის საზავო ხელშეკრულებაზე ლაპარაკობს: როგორ მოხდა, რომ ასეთი სახელოვანი და ძლიერ-მოსილი ომების შემდეგ, ოცდამდე წელიწადს რომ გრძელდებოდა, საფრანგეთი არაფრით არ „დაჯილდოებულაო“. რა თქმა უნდა, ჭეშმარიტება ის არის, რომ უიმედოდ დამარცხებულ, იმ მომენტში წინააღმდეგობის გასაწევად ყოველგვარ ძალასა და უნარს მყოლებულ საფრანგეთს, რომელიც მთლიანად გამარჯვებულთა ხელში იმყოფებოდა, მხოლოდ იმის

¹ პრელიმინალური შეთანხმება ჯერ კიდევ 23 აპრილს მოხდა.

ბოლოდინი შეეძლო ჰქონოდა (და მართლაც ელოდა), რომ პარიზს შემუსრავდნენ, ქვეყანას დააქუცმაცებდნენ, ჩამოაცილებდნენ საუკეთესო ტერიტორიებს, დააკისრებდნენ მძიმე კონტრიბუციებს, ერთი სიტყვით, ისევე მოექცეოდნენ, როგორც თკითონ ექცეოდა მათ ნაპოლეონის დროს. საფრანგეთი გადაურჩა ამ შურისგებას, იგი დარჩა დიდ სახელმწიფოდ, შეინარჩუნა ყველაფერი, დათმო მხოლოდ დაპყრობილი ადგილები, მის მიერ წარმოებული რიგი აგრესიული ომების ნაყოფი. თავადაზნაურულ-ფეოდალურ სახელმწიფოთაგან დამარცხებული ბურჟუაზიული რევოლუციის შემდეგდროინდელი საფრანგეთი გადაურჩა დაქუცმაცებას, იმას, რომ მეორეხარისხოვან, ან უფრო უარესი, მესამეხარისხოვან ქვეყნის დონემდე დაეყვანათ, გადაიჩინა თავისი სრული სუვერენიტეტიც.

თქმა არ უნდა, 1814 წ. 30 მაისის ტრაქტატი უფრო უკეთესი, მოულოდნელი ბედნიერი ბოლო იყო საფრანგეთისათვისაც, აგრეთვე ევროპის პროგრესის საერთო პოლიტიკური და სოციალური ინტერესების თვალსაზრისითაც, რამდენადაც ბურჟუაზია იმ მომენტში პროგრესულ მოვლენას წარმოადგენდა.

ყველაფერი ეს ასეა, მაგრამ ტალეირანს ძლიერ დაეხმარა ამაში რუსეთის ინტერესების ბრძოლა პრუსიის მისწრაფებათა წინააღმდეგ. პრუსია დაინტერესებული იყო თავისი სამფლობელოების გაზრდით, ელზასის, ხოლო თუ კი მისცემდნენ. ლოთარინგიის შექენითაც; საფრანგეთისთვის მძიმე კონტრიბუციის დაკისრებით, საფრანგეთის ყოველნაირად შესუსტებით. რუსეთის დიპლომატიას კი პირიქით, საწინააღმდეგო რამ ინტერესებდა, ე. ი. ის, რომ საფრანგეთი, რომელიც ამიერიდან უსაშიშრო იყო რუსეთის საზღვრებისათვის, ყოფილიყო საკმაოდ ძლიერი, რათა დაპირისპირებული ძალის როლი შეესრულებინა პრუსიისა და ავსტრიის მიმართ კონტინენტზე, ხოლო ინგლისის მიმართ — ზღვაზე. „იმეგობრე არა მეზობელთან, არამედ მეზობლის მეზობელთან“ — ეს წესი ჯერ კიდევ ბოიარინ ორდინ-ნაშჩოკინის დროთაგან მოსდგამდა რუსეთის დიპლომატიას. ალექსანდრე, რომელსაც სურდა „ემეგობრა“ მეზო-

პლებთან, მაინც იმ აზრისა იყო, რომ ამ მეზობლებს რაც შეიძლება ნაკლებ უზრუნველყოფილი ჰქონოდათ დასავლეთის ზურგი. იმ მომენტში, როცა 1814 წ. მაისში მოლაპარაკებები მიმდინარეობდა პარიზში, რუსეთის არმია გაცილებით უფრო ძლიერი იყო, ვიდრე პრუსიის ან ავსტრიისა. ალექსანდრე ბედთა განმგებელი იყო, ყოველ შემთხვევაში, ასე ჩანდა. და თითქოს „დიდსულოვნებით რომ უხდიდა სამაგიეროს“ ფრანგებს რუსეთის დარბევისა და მოსკოვის ხანძრისათვის, ყოვლის მიმტვევებელ ქრისტიან კაცად რომ აჩვენებდა თავს, რუსთ ხელმწიფე უბრალოდ, მისი აზრით საჭირო და მართლაც დიდმნიშვნელოვან პოლიტიკურ საქმეს აკეთებდა. მას უკვე მაშინ გადაწყვეტილი ჰქონდა პოლონეთის ინკორპორაციის მოხდენა და წართმეული პოლონური პროვინციების სანაცვლო „ჯილდოდ“ პრუსიისათვის საქსონიის მიცემა. მაგრამ სწორედ ეს მომავალი ზრდა პრუსიის ძლიერებისა, რუსეთის სახელმწიფო ინტერესების თვალსაზრისით განსაკუთრებული დაბეჯითებით მოითხოვდა, რომ საფრანგეთი, რომელიც პრუსიის ზურგში რჩებოდა, მეტისმეტად დასუსტებული არ აღმოჩენილიყო. „რუსებს უნდათ გერმანია ადვილად მისაწვდომი დატოვონ!“ — სასოწარკვეთით წამოიძახა თავგამოდებულმა პრუსიელმა პატრიოტმა შტეინმა, რომელიც 1814 და 1815 წლებში ორჯერ წააწყდა ალექსანდრეს კატეგორიულ უარს მიეცა რაიმე პრუსიელებისათვის საფრანგეთის ტერიტორიიდან. მეტად დამახასიათებელია, რომ შტეინმა სწორად გაითვალისწინა ალექსანდრეს ძირითადი აზრი: საქმე ეხებოდა არა მარტო პრუსიას, არამედ სწორედ მთელ გერმანიას, გერმანულ სახელმწიფოთა მთელ კონგლომერატს; რომელიც შეიძლებოდა საშიში გამხდარიყო რუსეთისათვის.

ტალეირანი, რომელიც ცრუ აზრს ნერგავდა. აპრილის დასაწყისში იმის შესახებ, თითქოს მხოლოდ მას ეხსნას პარიზი აოხრებისა და გაძარცვისაგან, ახლა იმას ლაპარაკობდა და ქადაგებდა, რომ ამჟამადაც, 30 აპრილს, სწორედ მან იხსნა საფრანგეთი დაყოფისაგან. ვითარება ისეთი შეიქმნა, აბსოლუტისტურმა, თავადაზნაურულ-ბატონყმურმა რუსეთის იმპერიამ, რომელსაც თავისი საკუთარი ამოცანები ამოძრავებ-

და: უზრუნველყო თავისი დასავლეთი საზღვრების უსაფრთხოება ძლიერი მეზობლისაგან. დაეცვა საფრანგეთის მთლიანობა და სუვერენიტეტი, ქვეყნისა, რომელმაც ჯერ კიდევ ოცდახუთი წლის წინათ გააკეთა რევოლუციური ნახტომი თავდაზნაურულ-ფეოდალური სოციალური რეჟიმიდან ბურჟუაზიული წყობილებისაკენ. ტალეირანის როლი კი ამ შემთხვევაში უმთავრესად იმით შემოიფარგლებოდა, რომ სრული მხარდაჭერა გაეწია რუსეთის წარმომადგენელთა ყველა ძირითადი წინადადებისათვის 1792 წ. საზღვრებში საფრანგეთის დატოვების შესახებ და იმ არგუმენტაციისათვის, რომელიც მიზნად ისახავდა საფრანგეთის სასარგებლოდ ზოგიერთი ზემოაღნიშნული ახალი ტერიტორიის გადაცემას. მნიშვნელოვანი მიღწევა იყო ისიც, რომ 1814 წ. 30 მაისის ხელშეკრულების ხელმოწერის უმალ მოკავშირეებმა მთლიანად დაცალეს საფრანგეთის ტერიტორია.

ამრიგად, საფრანგეთისათვის ყველაზე არსებითი, სასიცოცხლოდ ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმე 30 მაისს გაკეთდა. მომავალ კონგრესს შემოდგომაზე ვენაში მხოლოდ ხელშეუხებლად უნდა დაეტოვებინა ეს საქმე, ე. ი. საფრანგეთის საზღვრების დადგენა. მაგრამ გადასაწყვეტი იყო ორი სხვა, ასევე კაპიტალური პრობლემა, რომელთაც მეტად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ საფრანგეთისათვის: ამ ორი, საქსონიისა და პოლონეთის, ერთმანეთთან მკიდროდ დაკავშირებული პრობლემის გამო გაიშალა კიდევ ბრძოლა, რომელშიც ტალეირანს მთელი თავისი ძალისა და ნიჭის გამოვლენა ელოდა.

8

უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ტალეირანისათვის შემდეგ საკითხს: როგორ დამოკიდებულებას გამოიჩინოს საფრანგეთისა და პირადად მისდამი ალექსანდრე? ტალეირანი იმჯერად შორს იყო ოპტიმიზმისაგან. მას კარგად ახსოვდა პარიზიდან რუსთა ხელმწიფის გამგზავრების გარემოებანი 1814 წ. 3 ივნისს.

საგარეო პოლიტიკის არქივში დაცულია დედანი ტალეირანის ხელით დაწერილი წერილისა, რომელიც მას იმპერატორ

ალექსანდრესთვის გაუგზავნია.¹ ეს წერილი უაღრესად გულ-
დასმით წაკითხვის ღირსია!

„მე არ მინახავს თქვენი უდიდებულესობა გამგზავრების წინ,
და ვბედავ შევკადრო თქვენს უდიდებულესობას საყვედურა.
რასაც მიკარნახებს უღრმესად მოკრძალებული გულაზდილობა
თქვენდამი უნაზესი სიყვარულით გამსჭვალული ადამიანი-
სა“, — ასე იწყება წერილი. ტაღეირანი თავისი ხელით ცოტას
და უხალისოდ წერდა წერილებს, მისი ეპისტოლარული პროზა
ისეთივე მშრალი იყო, როგორც მისივე პიროვნება. მისი მძიმე,
მოუქნელი ენა, მუდამ რომ მოგონილ გრძნობებსა და ყალბ
აზრებს გამოხატავდა, თავს იჩინს ამ ვრცელი უსტარის თი-
თოეულ ფრაზაშიც. „ხელმწიფევ, მეტად მნიშვნელოვანმა
ურთიერთობამ უკვე დიდი ხანია გაგიმჟღავნათ ჩემი საიდუმ-
ლო გრძნობები, და შედეგი ამისა იყო თქვენი პატივისცემა. იგი
იყო ჩემი ნუგეში მრავალი წლის მანძილზე, ჩემი გამამხნევებე-
ლი ჭირში. მე წინასწარვე გამოვიცან თქვენი მოწოდება, და
ვიგრძენი, რომ შემიძლია ვრჩებოდე ფრანგად (tout français
que j'étais), და იმავე დროს ვეზიარო თქვენს პროექტებს,
რადგან ისინი მუდამ დიდსულოვნებით გამოირჩეოდნენ. თქვენ
მთლიანად აღასრულეთ თქვენი მშვენიერი მოწოდება და თუ
განუყრელად მოგყვებოდით თქვენს კეთილშობილურ კარიე-
რაში, დაე მაშინ ნუ დამიკარგავთ ჩემს ჯილდოს, მე ვთხოვ
ამას გმირს ჩემი ოცნებისას და, გავბედავ ღვიძინო, გმირს

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი: საგარეო საქმეთა სამინისტრო, კანცე-
ლარია № 1633. Campagnes de France: Séjour de Paris. Le Prince
de Bénévent. Réception. 1814. აღნიშვნები თვით წერილზე: სპბ, საგარეო
საქმეთა სამინისტროს მთავარი არქივი და ციფრი წითელი მელნით: № 503.
თარიღი ბოლოში ტაღეირანის ხელს ეკუთვნის (როგორც მთლიანად წე-
რილიც): 13 juin 1814. ხელმოწერილია: Veuillez agréer, Sire, avec Vol-
re bonté accoutumée l'hommage du profond respect, avec lequel je
suis, Sire, de Votre Majesté le plus humble et très obéissant ser-
viteur le Prince de Bénévent.— ეს წერილი ტაღეირანსაც მოაქვს თავის მე-
შუარებში და შილდერსაც ალექსანდრეს შესახებ დაწერილი თავისი შრომის
III ტომში. მე ესარგებლობდი დედნისეული ტექსტით, რომელიც თავიდან
ბოლომდე ტაღეირანის ხელითაა დაწერილი, ხელმოწერილი და დათარი-
ღებული.

ჩემი გულისას“. ასე ხსნის ტალეირანი თავის მოქმედებას
 ერტურტში და შემდეგ იმ ფულად წყალობებს, რომლებსაც
 ჯაშუშური სამსახურისათვის წლების მანძილზე იღებდა
 „თავისი ოცნებისა და გულის გმირისაგან“. „თქვენ იხსენით
 საფრანგეთი, თქვენი შემოსვლა პარიზში მოასწავებდა დესპო-
 ტიზმის დასასრულს,“ — განაგრძობს ტალეირანი და გადადის
 თავისი წერილის ნამდვილ მიზანზე. იმისათვის, რომ გავიგოთ
 ამ ეპისტოლეს მეორე და მესამე გვერდების შინაარსი, საჭიროა
 ერთგვარი წინასწარი ახსნა-განმარტება. ალექსანდრე ფიქრობ-
 და, რომ ერთადერთი საშუალება ბურბონების მორყეული
 ტახტის განმტკიცებისა კონსტიტუციაა, რომელსაც შეეძლო
 რამდენადმე დაემშვიდებინა „უკმაყოფილონი“, ე. ი. (რაც
 ყველაზე უფრო აწუხებდათ) არმია და ნაწილი ბურჟუაზიისა
 და გლეხობისა. ლუდოვიკო მეთვრამეტის შემყურე, რომელიც
 სწორედ ამ დროს სულ იმის ცდაში იყო, რამენაირად დაენახვე-
 ზინა ალექსანდრესთვის. რარიგ წარჩინებული და ძვე-
 ლია ბურბონების დინასტია რომანოვების დინასტიასთან შე-
 დარებით, რუსთა ხელმწიფე იმ აზრს ადგა, რომ ამგვარი საშინ-
 ლად უგუნური ფსიქიკის პატრონი, ასე უმეცარი
 გარემომცველი სინამდვილისა, ასეთი ჭეშმარიტად წარღვნის
 წინადროინდელი შეხედულებებით დატვირთული საფრანგეთის
 მეფე დიდხანს ვერ გასძლებდა ტახტზე. დამერე, ლუდოვიკო
 მეთვრამეტე ხომ ყველაზე უფრო „ქკვიანი“ იყო ბურბონებს
 შორის, გაცილებით ქკვიანი თავის ძმასა და მემკვიდრეზე
 კარლ დ'არტუაზე, რომლის წრეშიაც აშკარად იწყეს ლაპარაკი
 ბიწიერ რევოლუციონერთა მიერ გაუქმებული მიწის ზოგიერ-
 თი სენიორიალური უფლების დაბრუნების შესახებ. ალექსან-
 დრეს „ლიბერალიზმი“ როდი ამოქმედებდა, როცა ზეგავლენას
 ახდენდა ბურბონებზე მათი ხელისუფლების შეზღუდვის
 მიზნით, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ შიში ახალი რევოლუ-
 ციური გადატრიალებისა, რაც საფრანგეთში მოზღვავებულ
 ემიგრანტობას შეეძლო გამოეწვია თავისი პროვოკაციული და
 წინდაწინვე ჩასაფურსად განწირული განზრახვებით. ტალეი-
 რანს მშვენივრად ესმოდა ძველი რეჟიმის აღდგენისაკენ მი-
 მართულ მისწრაფებათა უგუნურობა. „რა უნდა უყო მათ —

იმეორებდნენ სიტყვებს, რომლებსაც ტალეირანს მიაწერენ: — ბუნებამ საზოგადოდ ყველა ადამიანს თვალები წინ გამოუსხა, რათა წინ იყურონ, ბურბონებს კი თვალები უკან აქვთ, და ისინიც უკან იყურებიან.“¹

ტალეირანის მდგომარეობა ამ პირობებში ძნელი ხდებოდა. თითქოს მოსალოდნელი იყო, რომ ის, რომელიც ხედავდა ამგვარი საქციელის მთელ უგუნურობასა და დამლუპველობას დაბრუნებული დინასტიისათვის, თანაგრძნობით მოჰკიდებოდა აზრს ბურბონთა ხელისუფლების შეზღუდვის შესახებ, ბურბონებისა, რომლებსაც ასე ნაკლებად ესმოდათ თავიანთი მდგომარეობის საეჭვო სიმყარე. აპრილში ტალეირანი მართლაც სავსებით თანაუგრძნობდა კონსტიტუციის აზრს. ხოლო ივნისში, როცა ხელმწიფე უკვე გაემგზავრა, როცა რუსთა ჯარები შინ წასასვლელად ემზადებოდნენ, როცა, დაბოლოს, პარიზი და ქვეყანა მორჩილებას ამჟღავნებდნენ, — მეფესა და მის ძმას (და მათ უახლოეს თანამდგომთ თავად პოლინიაკის მეთაურობით) აღარაფრად ექაშნიკებოდათ ეს „ლიბერალური“ რჩევები და დაჟინებული მოთხოვნები, რუსეთის მხრიდან რომ მოდიოდა. ულტრარაოიალისტები, თავის მხრივ, დიდ დაწოლას ახდენდნენ მეფეზე, რათა ეიძულებინათ იგი, მომავალი საკანონმდებლო დაწესებულებანი, შესაძლებლობისამებრ, სათათბირო ორგანოების როლამდე დაეყვანათ. რუსთა ხელმწიფის მხარდაუჭერლად ტალეირანი უკვე ვეღარ ბედავდა განსაკუთრებული დაჟინებით მოეთხოვა ლუდოვიკო მეთვრამეტის წინაშე სამეფო ხელისუფლების კონსტიტუციური შეზღუდვა-

¹ თითქმის ამავე სიტყვებით გამოეხმაურა ტალეირანი ლუდოვიკო მეთვრამეტის უგუნურ საქციელს, როცა ამ უკანასკნელმა 1814 წ. აპრილში უარი თქვა ჰერცოგ დე ლიანკურის მიღებაზე მხოლოდ იმიტომ, რომ ჰერცოგს მონაწილეობა ჰქონდა მიღებული დამფუძნებელი კრების 1789 წ. 4 აგვისტოს ღამის ცნობილ სხდომაში, რომელზედაც გადაწყდა სენიორიალური უფლებების გაუქმება. აი რა სახით მოაღწია ტალეირანის აზრმა ლიტონ—ბულვერამდე: "The King, you say, will look back on the past, but Nature had placed the eyes of men in the front of their heads, in order that they may look forward. (Sir Henry Lytton Bulwer. Historical charical characters: Talleyrand, Cobbett, Mackintosh, Conning, vol I, Lpt. Teuchnitz, 1868, p. 230. Talleyrand, the politic man).

ნი. ქამელეონობამ და ოპორტუნიზმმა მაშინვე იჩინა თავი: მისი საქმე არ იყო რისკი საბოლოო წაქიდეებისა როიალისტებთან, რომლებიც, შეიძლება ითქვას, ისედაც ძლივს ფარავდნენ თავიანთ ზიზლსა და უკიდურეს უნდობლობას მის მიმართ. და აი იგი უკვე სხვა პანგზე იწყებს მღერას და ალექსანდრეს უკან დაადევნებს ამ წერილს, რომელშიაც რაღაც გაუგებარს ჩმახავს და ლაყბობს ფრანგების მოჩვენებით პატრიარქალურ სიყვარულზე თავიანთი მეფისადმი, იმაზე, რომ ფრანგებს სულაც არა სურთ მთელი ის პოლიტიკური თავისუფლება, რასაც თავს ახვევს მათ რუსთა ხელმწიფე და ა. შ. ტალეირანი აქ რაღაც, თავისებურად საინტერესო უცნაურ სიტყვიერ აბდა-უბდას მიმართავს, რომელიც აშკარა ტყუილის ნიმუშს წარმოადგენს და რომელიც განზრახ გახვეულია არსებითად უაზრო, თუმცა ერთი შეხედვით გრამატიკული იერის მქონე ფორმაში. ტალეირანს სურს დაუმტკიცოს ალექსანდრეს, რომ საერთოდ არავითარი კონსტიტუცია ფრანგებს არ ესაჭიროებათ. „ჩვენთა შეხედულებათ, ან უკეთ, ჩვენთა გემოვნებათ ხშირად წარუშართავთ ჩვენნი მეფენი (ბონაპარტი უფრო დაუსჯელად დაღვრიდა ფრანგების სისხლს, რომ არ მოესურვებინა ჩვენი დამორჩილება თავისი სასტიკი მანერებრისადმი). თავის მხრივ, ჩვენც ხელმწიფეთა ჩვენთა ყაიდის მიხედვით ვართ შექმნილნი vous (ont façonnés à notre tour). ამ ურთიერთქმედებიდან (de cette réaction mutuelle), როგორც დაინახავთ, განვითარდება ისეთი საბუალება მართვისა და ფორმა მორჩილებისა (un mode de gouverner et d'obéir), რომლებიც შესძლებენ, ბოლოსდაბოლოს, დაიმსახურონ კონსტიტუციის სახელი (qui, après tout, pourrait finir par mériter le nom de constitution.“

მთელ ამ ზღაპარს ტალეირანი უყვება რუსეთის მეფეს, რომელსაც არასდროს არაფერი დაუჯერებია ტალეირანისათვის, მაშინაც კი, როცა მომხდარა და ფრანგ დიპლომატს სიმართლე უთქვამს.

ამგვარად, ტალეირანი, რომელსაც სულ ახლახან, 1814 წ. მარტში, აპრილსა და მაისში სრულიად ნათლად ესმოდა, თუ რა საფუძვლიანი იყო შიში ალექსანდრესი, რომელსაც სურდა

დაეზღვია ბურბონები მათივე უგუნურებათა გარდაუვალი შედეგებისაგან, ტალეირანი, რომელიც სავსებით ეთანხმებოდა ჩუხუჩის მეფეს, რომ ამ მიზნის მიღწევის მთავარ საშუალებას კონსტიტუცია წარმოადგენს, — ეხლა, იმავე წლის ივნისში, ჯდება საწერ მაგიდასთან და ალექსანდრეს ამ წერილსა სწერს, რომელიც დიამეტრულად საპირისპირო შინაარსისაა. არავითარი კონსტიტუცია არ ესაჭიროებათ ფრანგებს, არც თუ სამშობლო ესაჭიროებათ მათ მაინცდამაინც. მათ მეფე სჭირიათ: „საფრანგეთში მეფე ყოველთვის გაცილებით მეტი იყო, ვიდრე სამშობლო. აგრე წარმოგვიდგენია, თითქოს სამშობლო ადამიანად ქცეულიყოს.“ ამიტომაც ხელმწიფე დაე ნუ გაწყდება „თუნდაც მოეჩვენოს, რომ მონარქია მოწადინებულია კვლავ („ressaisir“) ჩაიგდოს ცოტა უფრო მეტი ძალაუფლება, ვიდრე ეს მან, რუსთა ხელმწიფემ, შეიძლება მიიჩნიოს აუცილებლად და თუნდაც მას ისეთი შთაბეჭდილება დარჩეს, რომ ფრანგები დიდად არ სწუხან თავიანთი დამოუკიდებლობისათვის (et les français — négliger le soin de leur indépendance!)“

რას იზამ: ასეთი ყოფილა ფრანგების აზრი და ფიქრი! მეტრეპეტად ერთგულნი ყოფილან თავჯანთი საყვარელი მეფის ლუდოვიკო მეთვრამეტისა! ისე ერთგულნი, რომ უჯონსტიტუციოდაც კარგად გრძნობენ თურმე თავს... და შემდეგ: რა თქმა უნდა, ალექსანდრემ არ უნდა იფიქროს, თითქოს ტალეირანი ივიწყებდეს რუსეთის როლს ახლახან დამთავრებულ ომში: რუსთა ხიშტებმა დაუბრუნეს ფრანგებს მათი სათაყვანო მამა სამშობლოსა, მეფე ლუდოვიკო მეთვრამეტე. ამ დახმარების გარეშე სამშობლოს მამა ვერასგზით ვერ მოხვდებოდა ტუილრიში. მაგრამ რუსთა ხელმწიფე დაე ნუ შეზღუდავს ნურაფრით მეფეს, რომელიც თავისა სიბრძნის წყალობით თვითონვე გაიგნებს, სახელდობრ რით გააბედნიეროს თავისი ხალხი: „არ შეეკვდეთ, ხელმწიფე, თუ მეფე, რომელიც თქვენ ბრძოლით დაგვიბრუნეთ (sic: que vous nous avez reconquis“), მოისურვებს მოგვეცეს სასარგებლო დაწესებულებანი, იგი იძულებული იქნება დაიცვას ზოგიერთი სახის სიფრთხილე

და მოიგონოს, რანი ვიყავით ერთ დროს, იმისათვის, რათა ვიმსჯელოთ იმაზე, თუ რასა ვგუობთ“.

სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ტალეირანი მონურად იმეორებს ყოველივე იმას, რასაც სწორედ იმ დღეებში ყოველნაირად ამტკიცებდნენ თავადი პოლინიაკი, გრაფი დ'არტუა და მთელი ეს გამძვინვარებული ემიგრანტული ხროვა, მოკავშირეთა საბარგულებში დაბრუნებული საფრანგეთში: ნოტაბლეზის ან გენერალური შტატების მსგავს რევოლუციამდელ სათათბირო დაწესებულებათა არსებობა მომავალში მათ კიდევ დასაშვებად მიაჩნდათ თავიანთი პოლიტიკური პროექტების მიხედვით, მაგრამ მეფის ხელისუფლების შემზღუდველ კონსტიტუციისა — არავითარ შემთხვევაში. და აი ტალეირანი, რომელიც ამ არისტოკრატთა კომპანიას დამთხვეულ მოლაუბეებს ეძახდა ყოველთვის და ასეთებადაც თვლიდა, მორჩილად იმეორებს ამ კურიოზულ, შეუსაბამო, წარღვნის წინადროინდელ რჩევებს, მთელ ამ ქიმერებს ადამიანებისა, რომელთათვისაც ოცდახუთწლეული რევოლუციისა და იმპერიისა რაღაც არარეალური ზმანება იყო მხოლოდ, მეტი არაფერი. ბევრი ნილაბი უტარებია ერთიმეორის მონაცვლეობით თავად ტალეირანს, შეეძლო რაღაც უნდოდა მოეჩვენებინა თავი, მაგრამ თავის მოსულელება კი ყველაზე ნაკლებად ეხერხებოდა. ეს წერილი ალექსანდრესადმი — ამის საუკეთესო საბუთია: პას მარტივი, ზუსტი სიტყვებიც კი არ ჰყოფნის, რათა ეს აბნეული, უხამსად სულელური სხვათა აზრები გადმოსცეს. ტალეირანმა იცოდა, რომ ალექსანდრეს ბევრთან აქვს ურთიერთობა პარიზში; მათ შორის ნაპოლეონის მარშლებთანაც, რომლებიც იმპერატორის გადადგომის შემდეგ მისივე საგანგებო ნებართვით დარჩნენ სამსახურში. ალექსანდრემ ბევრი რამ გაიგო იმის თაობაზე, თუ რა ხდება ახალ სამეფო კარზე და რა ენერგიულად უთხრიან ორჯონ თავად პოლინიაკის ტიპის როიალისტები თავიანთ თავსვე. პირადად ტალეირანმაც ბევრი რამ უამბო მას ამის შესახებ, როცა ტალეირანი მისი ყოვლისშემძლე პროტექციის მოსაპოვებლად იღვწოდა. მაგრამ ეს იყო მარტ-აპრილ-მაისში, ხოლო ივნისის შუა ხანებში, მგლებში ჩაუარდნილი, იძულებული გახდა მგლურადვე აყმუვლებულიყო. მეტი რა

ჩარა ჰქონდა. „ხელმწიფევე, გეთანხმებით, რომ პარიზში თქვენს მრავალი უკმაყოფილო ნახეთ“, მაგრამ რით აიხსნება ეს, ერთობ სწრაფი ცვლილებების გარდა? სულ მარტივად: „პარიზი — ეს არის ჯამაგირის ქალაქი, მცხოვრები მოხელეთა ხელფასით (les appointements)¹. ტირან ბონაპარტსაც კი განუდგა პარიზი მაშინ, როდესაც ჯამაგირის გადახდა შეწყვიტა, ხოლო მას რომ განეგრძო ხელფასის მიცემა მსხვილი მოხელეებისათვის, ახლაც იჯდებოდა. მთელი ეს წვრილმანი უხამსობა ამ „ახსნა-განმარტებებისა“ მით უფრო კუროზულია, რომ აქ წმინდაწყლის სიცრუეა ნათქვამი: ჯამაგირს მოხელეებს წესიერად უხდიდნენ იმპერიის ბოლომდე, ხოლო ხანმოკლე შუალედი სწორედ იმით იყო განპირობებული, რომ კრიტიკულ დღეებში, როცა ბევრი სახაზინო ოქროს ფული უკვე წავიდა ნაპოლეონისგან და ჯერ ვერ მიეღწია ბურბონებამდე, გზაში მისი ნაწილი გაიბნა და ტალეირანის ფართო ჯიბეებში აღმოჩნდა.

ტონითაც და შინაარსითაც ამ თავიდან ბოლომდე ყალბი წერილის ბოლოში ტალეირანი ერთ-ერთ იმნაირ ფანდს მიმართავს, რომელიც არასდროს არ უმართლებდა და რომელსაც (კუროზულია ამის აღნიშვნა) ყოველთვის განსაკუთრებული ხალისით მიმართავდა, როცა ალექსანდრესთან იჭერდა საქმეს. მაგრამ რაკი ალექსანდრეს იჭვენულ ბუნებას ჯეროვნად ვერ აფასებდა, ხოლო სენტიმენტალობას მისას უზომოდ აზვიადებდა, ამიტომ აქ ყოველთვის მარცხს განიცდიდა: მხედველობაში გვაქვს მისი ვითომცდა „ანაზღეული“, სინამდვილეში კი ერთობ წინასწარ მოფიქრებული შეღალღებანი რუსთა

¹ „Sire, Je conviens que Vous avez vu à Paris beaucoup de mécontents: mais en écartant encore la promptitude de la dernière révolution. et la surprise de tant de passions, toutes agitées en même temps, qu'est ce que Paris après tout? Rien qu'une ville d'appointement. La cessation seule des appointements a averti les parisiens du despotisme de Bonaparte. Si l'on avait continué de payer les gens en place, c'est en vain que les provinces auraient gémi de la tyrannie. Les provinces, voilà la vraie France, c'est là qu'on bénit réellement la maison de Bourbon et que l'on proclame votre heureuse victoire“.

ხელმწიფის გრძნობებისადმი, მასში სავარაუდო რელიგიური და მონარქიული იდეალებისადმი. „ხელმწიფე! დაე, თქვენი კეთილშობილი სული მცირეოდენი მოთმინებით აღიჭურვოს. ნება მიბოძეთ მე, როგორც ნამდვილმა კარგმა ფრანგმა, გთხოვოთ ნება ჩვენი მეფეებისადმი სიყვარულის ძველებური ჩვევის შენარჩუნებისა. ვის შეუძლია; თუ არ თქვენ, იმ გავლენის უკეთ გაგება, რასაც ეს გრძნობა ახდენს დიად ხალხზე!“¹ სხვა სიტყვებით: დაე, ალექსანდრემ ირწმუნოს, რომ ფრანგ ხალხს ისეთივე პატრიარქალური გრძნობით უყვარს თავისი ბურბონები, როგორც რუს ხალხს „უყვარს“ თავისი მეფეები. ხოლო თუ ასეა, კონსტიტუციური გარანტიები რაღა საჩქაროა!

რა თქმა უნდა, ტალეირანს არ შეეძლო იმედი ჰქონოდა, რომ მთელი ამ ყალბი-პათეტიური სიტყვების კორიანტელით რაიმეში დაარწმუნებდა ალექსანდრეს. მაგრამ მისთვის ეს როდი იყო მთავარი; მთავარი იყო ვენაში კონგრესზე გამგზავრების წინ თავისი პოზიციების გამაგრება ლუდოვიკო მეთვრამეტის სამეფო კარზე, სადაც, როგორც მან იცოდა, უკიდურეს როიალისტებს უკვე დაეწყოთ ინტენსიური ძირგამომთხრელი საქმიანობა მის წინააღმდეგ. ამის მიღწევა ნაწილობრივ კიდევ შესძლო. ყოველ შემთხვევაში, შეეძლო გამგზავრებულიყო კონგრესზე ისე, რომ უეცარი გადაყენების შიში არა ჰქონოდა.

მაგრამ ტალეირანმა იცის, რომ ალექსანდრეს მაინც ვერ დაუწერ წერილში ისეთ რამეებს, რასაც უსიტყვოდ და წარბ-შეუხრელად ჩაყლაპავდა რომელიმე კარლ დ'არტუა. ამიტომაც, ამ უხამსი ლაყბობის შემდეგ ფრანგი ხალხის ვნებიანი სიყვარულის შესახებ ბურბონებისადმი, ერთი-ერთნანსევარა აბზაცის მანძილზე ტალეირანი უცებ ისევ ლიბერალი ხდება:

¹ „Mais, Sire, que votre âme généreuse sache avoir un peu de patience! Vrai bon français que je suis, permettez moi de vous demander en vieux langage français de nous laisser reprendre l'ancienne accoutumance (ხაზგასმა ტალეირანისა—E. T.) de l'amour de nos rois: ce n'est pas à vous à refuser de comprendre l'influence de ce sentiment sur une grande nation“.

„თუმცადა, ლიბერალური პრინციპები ვითარდებიან საუკუნის სულთან ერთად. ასე რომ, მოგვიწევს მათთან მისვლა, და თუ თქვენი უდიდებულესობა მოისურვებს ერწმუნოს ჩემს ხიტყვას, გპირდებით, რომ ჩვენ გვექნება მონარქია, შეკავშირებული თავისუფლებასთან...“¹.

- უნარში, ეხმარა არაფრის გამომხატველი, სრულიად უმაქნისი ფრაზები, ბენევენტის თავადს ტოლი არ ჰყავდა.

9

1919—1920 წლებში შარლ დიუპუის მიერ დაბეჭდილი გამოუქვეყნებელი პატაკები როგორც პრუსიის, ისე ავსტრიის სახელმწიფო არქივიდან, ერთხმად ადასტურებს ერთსა და იმავე ფაქტს: ივნისის შუა რიცხვებიდან თითქმის მანამდე, ვიდრე ვენაში გაემგზავრებოდეს, ტალიერანი ცდილობს დაახლოებას რუსეთთან, ხოლო ფაქტიური პირველი მინისტრი და გამორჩეული ადამიანი ლუდოვიკო მეთერამეტისა, გრაფი ბლაკა, პირიქით, ესწრაფვის ავსტრიასა და ინგლისთან დაახლოებას. „ბენევენტის თავადი, როგორც ჩანს, სულ უფრო და უფრო უახლოვდება რუსეთის ელჩს... ის თავის პოზიციაში რუსეთის მიმართ, შესაძლოა, ეძიებდეს არა მარტო თავისი მიზნების მიღწევის საშუალებებს, არამედ ხელისუფლების სათავეში დარჩენის საშუალებებსაც,“ რადგან მისი გავლენა სამინისტროში სუსტდებაო, — ასე იწერება ბერლინში პრუსიის წარმომადგენელი გრაფი ფონ პოლტიცი.²

ამასვე ადასტურებს მეტერნიხისადმი 14 ივნისს გაგზავნილი ავსტრიის აგენტის ბომბელის პატაკი. ბომბელს აუდიენცია ჰქონდა ლუდოვიკო მეთერამეტესთან, რომელიც ისევე, როგორც მისი საყვარელი ადამიანი და მინისტრი გრაფი ბლაკა, საფრანგეთის ავსტრიასთან დაახლოების მომხრეა. მეორე მხრივ „ბენევენტის თავადის გავლენა მოცემულ მომენტში

¹ იქვე. D'ailleurs les principes libéraux marchent avec l'esprit du siècle, il faut qu'on y arrive et si Votre Majesté veut se fier à ma parole, je Lui promets que nous aurons de la monarchie liée à la liberté, qu'Elle verra les hommes de mérite, accueillis et placés en France. Et je garantis à Votre gloire le bonheur de notre pays“ 2.

² ch. Dupuis. le ministère de Talleyrand en 1814. t II, p. 170.

არარაა. ის ხშირად კიდევ ჩივის ამის გამო, ჩივის ერთობ მოუხერხებლად. კარგად ინფორმირებული ადამიანები, მიუხედავად ამისა. თვლიან, რომ ის ხელისუფლების სათავეში დარჩება და რომ მეფე, თუმცა ძლიერ ზღუდავს მისი მოქმედების სფეროს, მაგრამ მეტად ჯეროვნად აფასებს მის ნამდვილ ტალანტებს, რათა სულ მოცილოს თავიდან“, — ასე ატყობინებდა ბომბელი მეტერნიხს¹. საერთოდ, როცა დაბრუნდნენ ახალი მეფე და ბურბონები და მათმა მომხრეებმა იწყეს ადგილზე დამკვიდრება და გარემოს გაცნობა, ტალეირანის მდგომარეობა ერთობ არასახარბიელო აღმოჩნდა. მართალია, თავისი ბოლოდროინდელი, მარტ-აპრილის, დამსახურებისათვის შეეძლო ლუდოვიკო მეთვრამეტისაგან გამოეთხოვა საგარეო საქმეთა მინისტრის პორტფელი, ხოლო თავისი ახლობლებისათვის — სხვადასხვა თანამდებობანი და წყალობები. ამასთან, იმ ხნის განმავლობაში, რაც (ბურბონების ჩამოსვლამდე) მთავრობის მეთაურად დაჰყო, მოასწრო მოეძებნა საუწყებო არქივებში დოკუმენტები ენგიენის ჰერცოგის მკვლელობაზედაც და ესპანეთის ომის შესახებაც, აგრეთვე მთელი რიგი სხვა მისთვის საზიანო ქაღალდები, და პირწმინდად მოესპო; მოასწრო აგრეთვე სხვადასხვა გზით დიდძალი სახაზინო ოქროს ფულის ხელში ჩაგდება. პირადად მე არადამაჯერებლად მიმაჩნია ბარასის მიერ დასახლებული ციფრი, 1814 წელს ბურბონების რესტავრაციასთან დაკავშირებით (თუ ბურბონების რესტავრაციისათვის) ტალეირანის მიერ ქრთამად აღებული და მიტაცებული თანხის ოდენობის მაჩვენებელი: ოცდარვა მილიონი ფრანკი. ბარასი ტალეირანის მტერი იყო, ამას გარდა. თავადაც საერთოდ ხარბი თვალი ჰქონდა ფულზე. ყოველ შემთხვევაში, იმ დღეებში ახალი მილიონები იქნა შექმნილი (თუმცაღა არა ოცდარვა), რომლებიც მშვიდობიანად შეუერთდა ადრინდელ ძირითად მილიონებს, ნაპოლეონის სამსახურიდან რომ დარჩა ტალეირანს. ფულის გარდა, შეინარჩუნა ბენევენტის სამთავროც (იტალიაში), ნაბოძები ნაპოლეონისაგან. და წარჩინების ყველა ნიშანი, მიღებული ნაპოლეონისაგანვე. ყოველივე ეს სასიამოვნო იყო მისთვის.

¹ Ch Dupuis. le ministère de Talleyrand en 1814, t. II. p 170.

მაგრამ არასასიამოვნო ის იყო, უკვე ძალიან მალე ახალმა მეფემაც და ბურბონთა მთელმა გვარეულობამაც, ხოლო მათთან ერთად კარისკაცებმა და ახალმა წარჩინებულებმა იწყეს უარყოფითი, თუ მეტი არა, დამოკიდებულების გამოქვლიანება ტალეირანის მორალური თვისებებისადმი და ეტყობოდა, სულაც არ სურდათ ძველი დინასტიის რესტავრაციის მთავარ ავტორად და თავიანთ კეთილისმყოფელად მისი მიჩნევა. ჰერცოგი და ჰერცოგის ქალი ანგულემისა (ანუ მეფის ნათესავები) გულზიზღობისმაგვარ გრძობასაც კი ამკლავებდნენ მის მიმართ. თავად მეფე სკეპტიკური და დამცინავი იყო, ემარჯვებოდა (და ცდილობდა) გესლიანი რამ ეთქვა. საკმაო სიმკვახეს იჩენდა მეფის ძმაც, კარლ დ'არტუა, შემდგომში კარლოს X

დაბოლოს, არც სასახლისეულ არისტოკრატიას შორის უყურებდნენ ტალეირანს კეთილი თვალთ. ეს არისტოკრატია შედგებოდა თავადაზნაურთა ძველი, უმეტესად ემიგრანტული, ბურბონებთან ერთად დაბრუნებულა ნაწილისაგან და ახალი, ნაპოლეონისეული თავადაზნაურებისაგან, რომელსაც შერჩა ყველა ტიტული, ბოძებული იმპერატორისაგან.

ერთნიცა და მეორენიც გულში სიძულვილითა და ზიზლით იყვნენ გამსჭვალულნი ტალეირანის მიმართ.

ძველ არისტოკრატებს ვერ ეპატიებინათ მისთვის მისი რელიგიური და პოლიტიკური განდგომილება რევოლუციის დასაწყისში, საეკლესიო ქონების წართმევა, ანტიპაპური პოზიცია სამღვდლოების ფიცის საკითხში, მთელი მისი პოლიტიკური ყოფაქცევა 1789—1792 წ. წ. აღშფოთებულნი იყვნენ მისი მონაწილეობით ენგიენის ჰერცოგის მკვლელობის საქმეში, იმ ქმედითი დიპლომატიური დახმარების გამო, პოლიციას რომ უწევდა უცხო მხარეებში გადახიზნულ არისტოკრატ-ემიგრანტების დევნაში. მეორის მხრივ, ნაპოლეონის ჰერცოგები, გრაფები და მარშლები ამაყობდნენ იმით, რომ მათ, მცირე გამოწკლისის გარდა, ბურბონებს შეჰფიცეს იმპერატორის გადადგომის შემდეგ მხოლოდ, და გააკეთეს ეს გადამდგარი იმპერატორის პირდაპირი ინებარტვით მხოლოდ; ტალეირანს, ფუშეს და

მარმონს კი უყურებდნენ, როგორც სამარცხვინო მოლაღატეებს, ნაპოლეონის გამცემელთ, ზურგში რომ ჩასცეს დანა სწორედ იმ დროს, როცა იგი თავგამეტებით იბრძოდა მთელი ევროპის წინააღმდეგ საფრანგეთის ტერიტორიის მთლიანობის დასაცავად. ბოლოს, ჭკელშაც და ახალმა არისტოკრატებმაც არა მარტო იცოდნენ ტალეირანის აურაცხელი და განუწყვეტელი ქრთამების ამბავი, სახაზინო ფულებისადმი მისი ლაღი მოპყრობა, არამედ კიდევაც აზვიადებდნენ მის მიერ აღებული თანხების ოდენობას. ისინი იმეორებდნენ სიტყვას, დარბეულს უცნობი ავტორის მიერ და 1815 წ. დამდეგს პრესაშიც მოხვედრილს (გაზეთში „Le Nain jaune“): „თავადი ტალეირანი იმიტომაა ასე მდიდარი, რომ იგი მუდამ ჰყიდდა ყველა მათ, ვინც მას ყიდულობდა“. ეს ორნაირი სავაჭრო ოპერაცია, საფუძვლად რომ ედო ტალეირანის ყველა საფინანსო ბრუნვას მთელი მისი ამქვეყნიური თავგადასავლების მანძილზე, მეტად ბეჯითად აღინიშნებოდა არა მარტო სალონურ საუბრებში, დაინტერესებული პირის ზურგს უკან, არამედ პრესაშიაც.

რევოლუციის შემდეგ პირველად აქ იგრძნო ტალეირანმა, თუ რაოდენ მოუთერხებელია პირადად მისთვის თუნდაც ისეთი შეზღუდული თავისუფლება ბეჭდვისა, როგორიც შესაძლებელი გახდა 1814 წელს, კონსტიტუციური ქარტიის შემოღების შემდეგ. დირექტორიის დროს ხანდახან ჯერ კიდევ უხდებოდათ ეურნალისტების თავხედობათა მოთმენა, მაგრამ სამაგიეროდ ნაპოლეონის დროს, 1799 წლიდან 1814 წლამდე, არა თუ ისეთ პიროვნებებზე, როგორიც გახლდათ ტალეირანი, ამგვარ წარჩინებულთა მზარეულებსა და ლაქიებზედაც კი ვერავინ გაბედავდა რაიმე გადაბრუნებული სიტყვის დაბეჭდვას. მაგრამ ზოლოსდაბოლოს მთელი ეს გესლი და უსიამოვნებანი თავად ტალეირანს შეეძლო დროყაშამდე უგულვებელყო. ის საჭირო, შეუნაცვლებელი კაცი გახლდათ, და ბურჟუაზებს მისი სრულად გამოყენება უნდოდათ. ის ხელახლა მიდიოდა აღმავალი გზით: დანიშნეს პირველ მინისტრად, დაუტოვეს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. დაბოლოს, შემოდგომაზე, საფრანგეთის წარმომადგენლის სახით ვენის კონგრესზე გაგზავნეს.

ახალი დოკუმენტები ვენის სახელმწიფო არქივიდან, რომ-

ლებიც ფრანგებისა და ინგლისელებისათვის მხოლოდ 1918 წელს, პირველი მსოფლიო ომის ბოლოს ავსტრიის განადგურების შემდეგ გახდა ხელმისაწვდომი, სამწუხაროდ, დაბეჭდილია შეკვეცილი სახით შარლ დიუჰუისეულ გამოცემაში, საცა ისინი არეულადაა ჩამატებული. ეს დოკუმენტები ზოგ რამეში ახლებურად წარმოგვიდგენს იმდროინდელ ვითარებას, როცა ტალეირანი 1815 წ. 3 იანვრის უარული ხელშეკრულების მომზადებისათვის იღწვოდა. თურმე, მეფის ოჯახს (ლუდოვიკო მეთვრამეტეს და გრაფ დ'არტუას) და მინისტრ ბლაკას მუდმივი საიდუმლო კავშირი ჰქონდათ მეტერნიხის აგენტ ბომბელთან, რომელიც პარიზში რჩებოდა. ეს კავშირ-ურთიერთობა უწინარეს ყოვლისა იმით იყო განპირობებული, რომ ბურბონები არც თუ მთლად ენდობოდნენ თავიანთ გამოცდილ, მაგრამ რუსული ოქროს ერთობ მოყვარულ წარმომადგენელს ვენაში; და მათმა პოზიციამ, გარკვევით მტრულმა ალექსანდრესადმი, და ამიტომ ძალზე მეგობრულმა ავსტრიისათვის, განსაზღვრა და დააჩქარა ტალეირანის დაახლოება მეტერნიხსა და კესტლერთან.

მეტერნიხს კი ჯერ 1814 წ. სექტემბერშივე, კონგრესის დასაწყისში, ეშინოდა ტალეირანის დაახლოებისა ალექსანდრესთან, და ბომბელი იძულებული ხდებოდა პარიზიდან ემშვიდებინა იგი. „ეკვი არ მეპარება, — სწერდა ბომბელი ავსტრიის კანცლერს, — რომ თქვენ მოუვლით მას (ტალეირანს), თუმცა მეტად ავისმზრახველად ნახავთ (beaucoup de mauvaise volonté)... ვფიქრობ, რომ ინტერესები საფრანგეთისა და მისი მეფისა ბ. ბენევენტელისათვის (M. de Benévendi) მუდამ მეორეხარისხოვან საქმედ დარჩება. და რომ ინტერესები ბ. ტალეირანისა, უცილობელია, უფრო ახლო იქნება მის გულთან“ — ირონიულად იწერება ბომბელი 1814 წ. 15 სექტემბერს პარიზიდან. ¹ ტალეირანის ბიოგრაფიაში გადაიშალა ახალი ფურცელი, ამასთან ისეთი, რომელიც უდიდესი ისტორიული ინტერესის შემცველია, კიდევ უფრო დიდისა, ვინემ მთელი მისი ადრინდელი მოღვაწეობა.

¹ ბომბელი. — მეტერნიხს. Paris, le 15 septembre 1814; Ch. Dupuis. Le ministère de Talleyrand en 1814, t. II, p. 202.

ტალეირანი ვენის კონგრესზე.

ა ა ი ღ ლ ე

1814 წ. სექტემბერი — 1815 წ. ივნისი

1

1814-1815 წლებში ტალეირანს ვენაში ისეთი მოწინააღმდეგეების პირისპირ უხდებოდა გამოსვლა, რომლებიც, მეტერნიხისა და ალექსანდრეს გამოკლებით, ჩვეულებრივ დიპლომატთა დონეს არ აღემატებოდნენ და უკეთეს შემთხვევაში, შეიძლებოდა მიჩნეულიყვნენ. როგორც „საშუალო სამსახურებრივი სარგებლობანი“. კესტლერი, მაგალითად, და სხვა ინგლისელი დიპლომატები, ისევე როგორც პრუსიელი წარმომადგენლები, არავითარ საშიშროებას არ წარმოადგენდნენ. ეს ადამიანები მოწმენი და მონაწილენიც კი იყვნენ უდიდესი მოვლენებისა და, ამის მიუხედავად, მათი ქეშმარიტი ხასიათისა და შინაგანი მნიშვნელობის გაუგებლობას ამჟღავნებდნენ ყოველ ფიქსის ნაბიჯზე. ისინი ჯერ ისევ XVIII საუკუნის ტრადიციულ კვალზე მიჩანჩალებდნენ, ძველი, კეთილი XVIII საუკუნისა, რომელიც, მაშინდელი გამოთქმით, სცნობდა მხოლოდ „კაბინეტურ დიპლომატიას“, აწარმოებდა „კაბინეტურ ომებს“, ახდენდა ქვეშევრდომთა „სულების“ ცვლას, ყიდვასა და გადაყიდვას. მსგავსად მემამულეებისა საბატონო სოფლებში (და სწორედ ასედაც იწოდებოდნენ ეს გასაცოცლებელი ქვეშევრდომები ვენის კონგრესის დიპლომატიურ დოკუმენტებში: „სულები“: les âmes). სახალხო მისწრაფებებს, ჩვეულებებს, ეროვნულ გრძობებს და ა. შ. ვენის კონგრეს-

ზე არავითარ ანგარიშს არ უწევდნენ. „ხალხი მდუმარებდა“. ასეთი მდგომარეობა არც ტალეირანს ეჩვენებოდა, არანორმალურად და ამ მხრივ მასსა, მეტერნიხსა და ალექსანდრეს შორის არავითარი განსხვავება არ შეინიშნება.

თავის დროზე ვილიამ პიტ უმცროსს, რომელიც, უნდა ითქვას, რამდენიმე თავით მაღლა იდგა თავის მემკვიდრეებზე, მისი კრიტიკოსები უსაყვედურებდნენ, საფრანგეთთან ბრძოლაში იგი მოიხუსხა ადგილით, გეოგრაფიული პუნქტით, რომელსაც სიყრმიდანვე ებრძოდა, და გამოეპარა ადამიანთა ცვლა ამ ადგილზე. მან ვერ შენიშნა, რომ იმ ადგილზე, სწორედ იმ პარიზში, სადაც ამდენი ხანია ერთიმეორეს ცვლიდნენ და საფრანგეთის სახელით ლაპარაკობდნენ ვერსალის სამეფო კარის ელეგანტური და პრანკია ძველრეჟიმული გაპუდრული მოკობტავენი, მათ წინაშე დგას უკვე არა გაპუდრული კობჭია, არამედ ჩინგის-ხანი და რომ საქმე ეხება უკვე არა მიწების შექრა-შემოქრას ონლოეთში და არა ვირთევზას ქერის უფლებებს ნიუფაუნდლენდთან, არამედ ინგლისის სამეფოს არსებობას.

ეხლა, 1814 წელს, ეს ჩინგის-ხანი სულ ახლახან იქნა დამხობილი მთელი ევროპის უთავგანწირულესი ბრძოლის შემდეგ; მაგრამ სახელმწიფო პირთ, ვენაში შეკრებილთ 1814 წ. შემოდგომაზე ხალხებისა და მიწების ახალი პოლიტიკური გადანაწილებისათვის, მაინც არც თუ მთლად ესმოდათ ისტორიული აზრი განვლილი სისხლიანი ოცდახუთწლეულისა. ვენის კონგრესის საშუალო დიპლომატი, საშუალო პოლიტიკოსი, მაშინდელი ევროპის თავადაზნაურული კლასის უმრავლესობის მსგავსად, იმ აზრისა იყო, რომ რეგულაცია და ნაპოლეონი უეცრად მოვარდნილ ქარტეხილებს წარმოადგენდნენ, რომლებიც, საბედნიეროდ, დასრულდა, და ახლა ისღა კმართებთ, ნამსხვრევები აკრიფონ, დაზიანებული ადგილები შეაკეთონ და ძველებურ ცხოვრებას შეუდგნენ.

მხოლოდ მცირეოდენს ესმოდა, რომ სრული რესტავრაცია მთავარისა, ე. ი. სოციალურ-ეკონომიური ძველი რეჟიმისა, ვერ მოხერხდებოდა ვერც საფრანგეთში, საცა ის ჩვეოლუციამ გაანადგურა, ვერც იმ ქვეყნებში, სადაც მას საშინელი ზიანი

მიაყენა ნაპოლეონმა, და რომ ამიტომ არ შეიძლება მოხერხებულიყო არც სრული პოლიტიკური ან ყოფითი რესტავრაცია. რეაქციონერთაგან ამას ხედებოდნენ და გულსტკივილით აღნიშნავდნენ მხოლოდ ერთეული მოაზროვნენი. „ამაოდ ლაპარაკობს ლუდოვიკო მეთვრამეტე, მამაპაპეულ ტახტზე დაეჯექით: იგი დაჯდა და ზის ბონაპარტისეულ ტახტზე, ხოლო მამაპაპეული ტახტი უკვე შეუპლგებელია“ --- ზალვლიანი ირონიით ამბობდა ჯოზეფ დე მესტრი და მიუთითებდა იმაზე, რომ საფრანგეთში მთელი სოციალური, ადმინისტრაციული, ყოფითი წყობა იმავე სახით დარჩა, რა სახითაც ნაპოლეონის დროს არსებობდა, მხოლოდ ზევით იმპერატორის ნაცვლად მეფე ზის და არსებობს კონსტიტუცია. საერთაშორისო ურთიერთობის დარგში ილუზიები კიდევ უფრო დიდი იყო, ახლადგადიძებული ბურჟუაზიული „ეროვნული“ მისწრაფებებისათვის ანგარიშის გაწევა არავის სურდა, ხოლო საეხებო თვითნებურ მოპყრობას ხალხებისადმი და მთელი სახელმწიფოებისადმი, ყიდვა-გაყიდვა-გაცვლას ამ დარგში, მთელ ამ ძველრეჟიმულ დიპლომატიურ წესებს დაემატა მოგონებები ალახან განცდილი ნაპოლეონისეული ეპოპისა: თუკი ევროპის ხალხები იტანდნენ და დუმდნენ ისეთი მოპყრობის გამო, როგორიც ნაპოლეონს ჰქონდა პრაქტიკაში, ღირს კი ამიერიდან ანგარიში გაეწიოს მათ მისწრაფებებსა და იმედებს?

„ლეგიტიმურობის იდეიდან“, რომელიც მიიღო და, რა თქმა უნდა, არც შეეძლო არ მიეღო მთელ აბსოლუტისტურ რეაქციულ ევროპას და ინგლისის მმართველ არისტოკრატისა, ტალეირანმა შექმნა არგუმენტი საფრანგეთის ისტერესების დაცვის დროს. არსებულ პირობებში საფრანგეთი მხოლოდ მოიგებდა ძველი დიდმპყრობელური მდგომარეობისა და ძველი საზღვრების დაბრუნებით, რადგან სულ ერთია სამხედრო ძალით დაცვის უნარი მაინც არ აღმოაჩნდებოდა. იგივე „ლეგიტიმურობის“ იდეა, იდეა რევოლუციამდელი დროის სახელმწიფო საზღვრებში დაბრუნებისა, დაეხმარა მას დაეცვა საქსონია პრუსიასთან შეერთებისაგან, რაც ასე დიდმნიშვნელოვანი იყო საფრანგეთისათვის.

ვენის კონგრესზე ტალეირანმა სრული ბრწყინვალეობით გა-

მოავლინა თავისი დიპლომატიური ნიჭი. მთელი დანარჩენი ცხოვრების მანძილზე იგი მუდამ მიუთითებდა ვენის კონგრესზე, როგორც ისეთ ადგილზე, სადაც ბეჯითად იცავდა — და დაიცვა — თავისი სამშობლოს ინტერესები მტრის მთელი ურდოების წინაშე, დაიცვა ყველაზე ძნელ, თითქმის უიმედო პირობებში, როგორშიც კი შეიძლება აღმოჩნდეს დიპლომატი: არ გააჩნდა დასაყრდნობად არავითარი რეალური ძალა ზურგსუკან იმ მომენტში. საფრანგეთი განადგურებული იყო, გამოფიტული — ხანგრძლივი და სისხლისმღვრელი ომებით, ახლახან განცდილი აოხრებით.

კონგრესზე საფრანგეთის წინააღმდეგ, ისევე როგორც ადრე ბრძოლის ველზედაც, იდგა ყველა პირველხარისხოვან სახელმწიფოთა კოალიცია: რუსეთი, პრუსია, ავსტრია, ინგლისი. თუ ეს სახელმწიფოები შესძლებდნენ ოდნავ მაინც დაეცვათ კონგრესზე მოქმედებათა რაიმე ერთიანობა, ტალეირანს მოუხდებოდა სრულიად დამორჩილებულიყო. მაგრამ ამ სახელმწიფოთა ინტერესები ერთმანეთისას ეწინააღმდეგებოდა და ტალეირანის მოქმედებებისათვის რეალური ნიადაგი არსებობდა.

ჩამოვიდა თუ არა ვენაში 1814 წ. სექტემბერში, ტალეირანი პირველი დღიდანვე შეუდგა ინტრიგათა ურთულესი ქსილის გაბმას, რათა აემხედრებინა საფრანგეთის ერთი მოწინააღმდეგენი მისი სხვა მოწინააღმდეგეების მიმართ და დაეჩქარებინა ისედაც გარდაუვალი დაშლა ანტიფრანგული კოალიციისა. პირველი ნაბიჯები ძნელი იყო. რეპუტაცია თავადისა კიდევ უფრო ართულებდა მის მდგომარეობას. საქმე თავად ტალეირანის პიროვნების საერთო შეფასებაში როდი გახლდათ, იმაში, რომ მას ვენის კონგრესზე საუკუნის ყველაზე დიდ გველაძეას ეძახდნენ (რა თქმა უნდა, არა პირში), „la plus grande canaille du siècle“; არც ის იყო მთავარად, რომ ღვთისმოსავე, ცრუმორწმუნე კათოლიკურ ვენას, მთელ აქ შეკრებილ მონარქებთან და მმართველებთან ერთად, რომელთაც მიჰყვებოდა იმ მომენტში რევოლუციის საწინააღმდეგო ყველაზე უებარ საშუალებად ეჩვენებოდათ, სძულდა გაკრეჭილი და თავის დროზე ეკლესიისაგან განდგომილი ოტენის ეპისკოპოსი, რო-

მელმაც გასცა და რევოლუციონერებს მიჰყიდა კათოლიციზმი. ისიც კი არ იყო ყველაზე მნიშვნელოვანი, რომ მას, მიუხედავად მთელი მისი ცდებისა, დაეინებით სთვლიდნენ ენგიენის ჰერცოგის მკვლელად. აღიზიანებდათ მისგან სხვა რამ: ყველა ამ ხელმწიფეებსა და მინისტრებს ხომ სწორედ ტალეირანთან ჰქონდათ საქმე ნაპოლეონის მეფობის მთელი პირველი ნახევრის განმავლობაში. სწორედ ის აფორმებდა ყოველთვის ნაპოლეონის გამარჯვებების შემდეგ დამარცხებულთა ტერიტორიულ და ფულად ძარცვას, თანახმად ნაპოლეონის ბრძანებებისა და ღირეპტივებისა. არასდროს, არც ერთხელ არ უცდია ოდნავ მაინც შეეკავებინა ნაპოლეონი დაწყებითი კონფლიქტებისაგან ან დიპლომატიური აგრესიისაგან, ომებისაგან ან საბოლოო დაპყრობებისაგან. ყველაზე ქედმაღლურ, გამომწვევ ნოტებს, ომის პროვოკაციის მომწყობს, სწორედ ის წერდა; ყველაზე შეურაცხყოფელ და გესლიან ქაღალდებს ნებისმიერი დიპლომატიური შეხლა-შემოხლისას სწორედ იგი ადგენდა — როგორც მაგალითად ზემოაღნიშნული სასტიკი პასუხი, 1804 წელს გაგზავნილი იმპერატორ ალექსანდრესადმი ენგიენის ჰერცოგის მკვლელობასთან დაკავშირებით, რომელშიც პირდაპირ იყო მითითებული პავლეს მკვლელობაზე და ნანიშნები ალექსანდრეს მონაწილეობაზე ამ საქმეში. ტალეირანი გამგონი და ოსტატური კალამი გახლდათ ნაპოლეონისა და ამ კალამს მრავალი დაეკოდა იმათგან, ვისაც ეხლა ვენაში მოეყარა თავი. შემდგომში, სხვათა შორის თავის მემუარებშიაც, ტალეირანი ყოველთვის მეტად გრძნობამორევით და ერთობ საყვედურის კილოთი ლაპარაკობდა იმაზე, რომ ნაპოლეონი არ ინდობდა დამარცხებულთა თავმოყვარეობას, ფეხქვეშ სთელავდა მათ ადამიანურ ღირსებას და ა. შ. ის სავსებით მართალია, ოღონდ ავიწყდება დასძინოს, რომ სწორედ თვითონ იყო ერთგული და განუხრელი შემსრულებელი იმპერატორის ნებისა. იმ სახელმწიფოთა წარმომადგენელი, რომელნიც ამდენ ხანს დამცირებასა და უღმობელ ექსპლოატაციას განიცდიდნენ. და დიპლომატები, რომლებსაც ახსოვდათ მწარე გაეწვლანი, რასაც უხმოდ იტანდნენ ამდენ წელიწადს, ეხლა პირისპირ უდგნენ ამ ქედმაღალ და ცბიერ ღიდებულს, ამ „საქმის მწარმოებელს

ტირანისა“, ვისი უღელიც, დაბოლოს, როგორც იქნა, უკვე გადაიგდეს.

მაგრამ, ყველას გასაოცრად, „ტირანის ამ საქმის მწარმოებელს“ ისე ექირა თავი კონგრესზე, თითქოს დამარცხებული კი არა, გამარჯვებული ქვეყნის მინისტრი ყოფილიყო, და ტყუილად როდი თქვა გალიზიანებულმა ალექსანდრე პირველმა მის შესახებ ვენაში: „ტალეირანს აქაც ლუდოვიკო მეთოთხმეტის მინისტრად მოაქვს თავიო“. ტალეირანს მართლაცდა არტიტულად მიჰყავდა თავისი ურთულესი, დასაწყისში თითქმის უიმედო თამაში და დააჩქარებინა ანტიფრანგული კოალიციის დაშლა.

ამ დიპლომატიურმა წარმატებამ მეორე, არანაკლები, წარმატებაც გამოიწვია. პრუსია პრეტენზიას აცხადებდა საქსონიის მეფის ყველა სამფლობელოს მიღებაზე: ნაპოლეონის წინააღმდეგ შეერთებული ევროპა საქსონიის მეფის დასჯას აპირებდა ნაპოლეონთან მისი კავშირისათვის. პრუსიის ამგვარი გაძლიერება ტალეირანს არავითარ შემთხვევაში არ უნდოდა დაეშვა და არც დაუშვია. პრუსიამ მიიღო მხოლოდ ყველაზე ნაკლებ ხელსაყრელი ნაწილი საქსონიის ტერიტორიისა. პოლონეთის დაცვა რუსეთის მხრივ „ჩაყლაპვისაგან“ ტალეირანმა ვერ შეძლო, მიუხედავად მთელი მისი ცდებისა. საფრანგეთს არა მარტო დარჩა ყოველივე ის, რაც მან, რუსეთის მხარდაჭერის წყალობით, პარიზის ზავის მიხედვით შეინარჩუნა, არამედ ტალეირანმა საკითხის დასმაც კი არ დაუშვა ვენაში იმ პუნქტების შესახებ, რომელთა გადასინჯვა ამ დარგში ზოგიერთ სახელმწიფოს გულით ეწადა. ტალეირანმა წამოაყენა „ლეგიტიმიზმის პრინციპი“, როგორც ისეთი, რომლის საფუძველზედაც მთელი საერთაშორისო სამართალი უნდა აგებულიყო. „ლეგიტიმიზმის პრინციპს“ მტკიცედ უნდა უზრუნველყო საფრანგეთი იმ საზღვრებში, რომლებიც რევოლუციურ და ნაპოლეონისეულ ომებამდე გააჩნდა. და რა თქმა უნდა, მოცემულ პირობებში ეს პრინციპი, ვიმეორებთ, ფრანგებისათვის ხელსაყრელი იყო, რადგან ახალი ომების ატეხის შემთხვევაში ძღვევამოსილი წინააღმდეგობისათვის იმ მომენტში ძალა არ ჰქონდათ.

დაიცვა რა წარმატებით ბურჟუაზიული ახალი საფრანგეთის ინტერესები ფეოდალური ევროპის წინაშე, ამ საქმისათვის ტალეირანმა ჩვეული მოხერხებით გამოიყენა სწორედ არქიფეოდალური, არქიმონარქიული არგუმენტაცია: „ლეგიტიმიზმის პრინციპი“. კბილებდალესილმა პრუსიელმა პრეტენდენტებმა, რომლებიც უკვე მზად იყვნენ დაეგლიჯათ მძულვარე „ქვეყანა რევოლუციისა“, ვერ იგემეს თავიანთი ნადავლი. დაქუცმაცებინათ დამარცხებული და დასუსტებული საფრანგეთი — ვერც პარიზში მოახერხეს, ვერც ვენაში. აქ რუსეთი დაეხმარა; მაგრამ უკვე მაშინ, ვენის კონგრესზე, ტალეირანი საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ თუ მოტყუება კესტლერისა და მეტერნიზისაც კი, აღარას ვიტყვით ფრიდრიხ-ვილჰელმ III პრუსიელზე — თუმცა იოლი საქმე არაა. მაგრამ შესაძლებელია, მოტყუება ალექსანდრესი, რომელსაც თვითონ ნაპოლეონი უწოდებდა „ემშაკ ბიზანტიელს“, შეუდარებლად ძნელია. ტალეირანს წინასწარ შეეძლო სკოდნოდა, რომ ალექსანდრე შენდევ სწორედ ამავე „ლეგიტიმიზმის პრინციპით“ ისარგებლებს, თუ სხვა ფორმებში შეეცდება დამხობილი ნაპოლეონისეული ჰეგემონია ევროპაზე შეცვალოს რუსეთის ჰეგემონიით, მაგრამ ძველი დიპლომატი იმავე დროს იმის სრულ ანგარიშსაც აძლევდა თავს, რომ, არსებითად, საფრანგეთი ამ შესაძლო განზრახვებისაგან, უკვე თავისი გეოგრაფიული და სხვა პირობების გამო, გაცილებით ნაკლებს დაჰკარგავდა, ვიდრე ცენტრალური ევროპა, ვიდრე იგივე პრუსია, ავსტრია და სხვა გერმანული ქვეყნები. მაინც მას უნდოდა (და ძალიან უნდოდა) არ მიეცა პოლონეთი რუსეთისათვის, მაგრამ აქ სრული დამარცხება განიცადა.

აქვე, ვენის კონგრესზე, ტალეირანმა განახორციელა გაბედული და წარმატებით დამთავრებული ცდა: გაეთიშა საფრანგეთისათვის ამ მუდამ ყველაზე მეტად საშიში ცენტრალური ევროპისაგან ავსტრია. მაშ ვის წინააღმდეგ იყო პირველ ყოვლისა მიმართული ინგლის-საფრანგეთ-ავსტრიის 1815 წ. იანვრის ფარული ხელშეკრულება, შედგენილი და სისრულეში მოყვანილი ვენაში ტალეირანის მიერ? რა თქმა უნდა, რუსეთისა და პრუსიის წინააღმდეგ. მაგრამ ვინ დაზარალდა ფაქტი-

ურად მისგან? არა რუსეთი, არამედ პრუსია. ალექსანდრე პირველს უნდოდა მიეღო პოლონეთი — და მიიღო კიდეც, და ვერავითარმა ხელშეკრულებებმა, ვერც ფარულმა, ვერც ცხადმა, რაოდენ გამახვილებული იყვნენ ისინი მის წინააღმდეგ, ვერ აიძულა დაეცალა ვარშავა. მაგრამ აი ჰრუსიამ კი მართლაც დაკარგა, და დაკარგა სწორედ ის კომპენსაცია, რომელიც უკვე სავსებით მზად იყო მიეღო რუსეთის სრული თანხმობით: საქსონია. „ცენტრალური ევროპის პრობლემა“, ე. ი. პრობლემა ბრძოლისა პრუსიის გაძლიერების წინააღმდეგ, — საფრანგეთის დიპლომატიის მარადი პრობლემა — გადაწყვეტილ იქნა რამდენიმე თაობით წინ. საჭირო იყო ჯერ ნაპოლეონ მესამის დამღუპველი შეცდომები 1866—1870 წლებში, ხოლო შემდეგ, უკვე ჩვენს დროს, პიტლერის წლებში (1937, 1938 და 1939 წ. წ.) თავისი ტყავის მომფრთხილებელი ფრანგი კაპიტალისტური ზედაფენისაგან საფრანგეთის ეროვნული ინტერესების შეგნებული გაცემა, რომ ასე, ერთი ხელის მოსმით დაეღუპათ საქმე, 1814—1815 წლებში უძნელეს პირობებში გაკეთებული, როგორშიც კი ოდესმე ყოფილა საფრანგეთი, და 1940 წ. ივნისში უბედური ქვეყნის სამარცხვინო კაპიტულაცია მოემზადებინათ მსხვილი ბურჟუაზიის კლასობრივი ინტერესებისათვის.

ასეთია 1814—1815 წლებში ვენაში ტალეირანის მოღვაწეობის ზოგადი სქემა. ჩვენ ეს ზოგადი სქემა ტალეირანის მიღწევებისა და უმთავრესი მოქმედებისა ვენაში წინ წავუძღვარეთ, რათა მკითხველს გაუადვილდეს გაერკვეს ამ რთულ მასალაში. ახლა ყველაზე დამახასიათებელ მომენტებზე შეჩერებით განვიხილოთ, როგორ გვეხატება მთავარი გამარჯვებანი და დამარცხებანი საფრანგეთის მინისტრისა ქრონოლოგიური რიგით, როგორადაც მიმდინარეობდა ეს დიპლომატიური ბრძოლა.

2

1814 წ. 23 სექტემბერს საფრანგეთის დელეგაცია ვენაში ჩავიდა.

მოქმედების პროგრამა ტალეირანს უკვე სავსებით შემუშა-

ეებული ჰქონდა; მაგრამ კარგად იცოდა, მისი მდგომარეობა იოლი არ იქნებოდა, როგორც დამარცხებული ქვეყნის ისეთი წარმომადგენლისა, რომელიც პირადად სძაგდათ.

უკვე 30 სექტემბერს ტალიერანმა წამოაყენა ზეპირი სახით („verbalement“) შემდეგი სამი ძირითადი მოთხოვნა: ჯერ-ერთი, საფრანგეთი სცნობს კონგრესის მხოლოდ იმ გადაწყვეტილებებს, რომლებიც მიღებული იქნება პლენარულ სხდომებზე, კონგრესის ყველა წევრის მონაწილეობით. მეორე, საფრანგეთს სურს, პოლონეთი დააბრუნონ ან იმ მდგომარეობაში, რომელშიც 1806 წელს იყო, ან აღადგინონ იმ სახით, რა სახითაც არსებობდა პირველ დაყოფამდე 1772 წ. მესამე, საფრანგეთი არ დასთანხმდება საქსონიის არც დაქუცმაცებას, არც, მით უმეტეს, მისი დამოუკიდებლობის მოსპობას.¹

ტალიერანმა იმავე დროს აგიტაცია დაიწყო პატარა სახელმწიფოების წარმომადგენლებს შორის, თავს აჩვენებდა მათი უფლებებისათვის მებრძოლად დიდი სახელმწიფოების: რუსეთის, ავსტრიის, ინგლისისა და პრუსიის ძალმომრეობის წინაშე. მაგრამ ძალიან მალე უკვე განსაზღვრა მოქმედების უახლოესი ხაზი: ინგლისელებთან და ავსტრიელებთან დაახლოება რუსეთისა და პრუსიის წინააღმდეგ.

ინტრიგების ფართო ქსელი, რუსეთის წინააღმდეგ რომ გააბა ტალიერანმა ვენაში თავისი ჩასვლის პირველი დღეებიდანვე, რა თქმა უნდა, არ დარჩენილა შეუმჩნეველი (ასევე პირველი დღეებიდანვე). ავსტრიის საიდუმლო პოლიციას უკვე 13 ოქტომბერს (1814 წ.) ჰქონდა შესაძლებლობა ეცნობებინა იმპერატორ ფრანცისათვის, თუ როგორ წამოიყვება გრაფმა დე ლატურ დიუ პენმა, საფრანგეთის ელჩის ამალის ერთ-ერთმა წევრმა: „საფრანგეთს სურს მხოლოდ ძალთა დაპირისპირება რუსეთის წინააღმდეგ. ხომ ერთდებოდა ქრისტიანობა მუსულმანების წინააღმდეგ საბრძოლველად რამდენიმე საუკუნის წი-

¹ Bellio au prince de Valachie (intercepta). Vienne, le 3 octobre 1814. „Les des-oirs du Congrès de Vienne“, t. I. Paris, 1917, p. 218, № 269. ამ სათაურით ორ მოზრდილ ტომადაა გამოცემული პატაკები ავსტრიის საიდუმლო აგენტებისა, რომლებსაც მეტერნიხმა დაავალა ვენაში შეკრებილ დიპლომატებისათვის თვალყური ედევნებინათ ფარულად.

ნათ, მაშ რატომ არ უნდა გაერთიანდეს იგი ყალმუხების, ბაშკირებისა და ჩრდილოელი ბარბაროსების წინააღმდეგ... ჩვენ არ დაუშვებთ, რომ აბუჩად აგვიგდონ. ჩვენ გვყავს 400.000 კაცი, რომლებიც მზად არიან ასამოქმედებლად პირველ დაძახილისთანავე. ჩვენ ვიკრიბებით ყოველდღიურად დილის 4 საათზე (sic) ტალეირანთან და იგი აძლევს თითოეულ ჩვენთაგანს თე მას".¹

არც თვითონ თავადს ავიწყებოდა თავისი პირადი ზემა: „თავად დე ლინთან ტალეირანი ლაპარაკობდა რუსების წინააღმდეგ და გამოთქვამდა შიშს, რასაც მათი წარმატებები უნერგავს. საუბრის დროს მოახსენეს ერთ-ერთი რუსი გენერლის მოსვლა. ტალეირანი წამსვე ცვლის საუბრის თემას და რუსეთის ქება-დიდებაზე გადადის. თავადი დე ლინი უჩურჩულებს: გამოტყდით, ჩემო კარგო, რომ თქვენ ნამდვილი ტარტიუფი ხართ. ამაზე ტალეირანი მიუგებს: მე ყველაფრის თქმა შემძლია, რადგან თქვენ ყბედად მიგაჩნივართ“.²

აურაცხელი ავსტრიელი და არაავსტრიელი ჯაშუშები, მზირები და სხვა სახის აგენტები ტრიალებდნენ ტალეირანისა და მისი ბინის გარშემო საფრანგეთის საელჩოს სახლში, ვენაში მისი ჩასვლის პირველი მომენტიდანვე.

აგენტი შმიდტი თავის უფროსს, პოლიცპრეზიდენტს ბარონ ჰაგერს, საფრანგეთის დელეგატის ძნელი ხასიათის გამო შესჩივის: „ვინც ცოტათი მაინც იცნობს ტალეირანის ხასიათს და, ამას გარდა, არ დაიზარებს გაისარჯოს მისი სახლის ადგილმდებარეობაზე წარმოდგენის შესაქმნელად, მყისვე მიხვდება იმ სიძნელეებს, რასაც წარმოადგენს სერიოზული

¹ Huger à l'Empereur. Vienne, le 13 octobre 1814. „Les dessous du Congrès de Vienne“ t. I, p. 271, № 344.

² Rapport à Huger. Vienne, le 13 octobre 1814. იქვე, t. p. 279, № 355. 1917 წ., კაბსტურგთა იმპერიის განადგურების კვირაძალზე ფრანგებმა მოახერხეს ხელთ ეგდოთ ფარული ცნობები ავსტრიის საიდუმლო პოლიციისა, რომელიც ვენის კონგრესის მუშაობის მთელი პერიოდის განმავლობაში სისტემატურად თვალყურს ადევნებდა იქ შეკრებილ ხელმწიფეებსა და დიპლომატებს. გამოსცა ეს საინტერესო დოკუმენტი H. Weill-მორ დიდ ტომად პარიზში, 1917 წელს, სათაურით „Les dessous du Congrès de Vienne“.

მეთვალყურეობის დაწესება თავადზე და იმაზე, თუ რას აკეთებს იგი. მისი სახლი ეხლა — ეს არის თავისებური სახის ციხე-სიმაგრე, სადაც ისეთი გარნიზონი განალაგა, რომელიც სანდო ხალხისაგან შესდგება; მიუხედავად ამისა, ჩვენ მოვახერხეთ ხელთ გვეგდო რამდენიმე ქალაქი მისი ბიუროდან, ამას გარდა, შეეძელით მოგვესყიდა ძველი მსახური, რომელიც უკვე მდგარა სამსახურში სამი ფრანგი ელჩის დროს და ერთიც დარაჯი თუ კანცელარიის მსახური, ვისი წყალობითაც შესაძლებელი გახდა გვემოვა ზოგიერთი ნაგლეჯი ქალაქი, ნაპოვნი ტალეირანის საწერ მაგიდაში¹.

პირველ ხანებში ტალეირანს ხანდახან გესლიანი შენიშვნების მოსმენა უხდებოდა. „დამარცხებულის უფლება არაა გადასწყვიტოს რაიმე“, — შეუნიშნავს მისთვის, როგორც გადმოგვეცემენ, ვილაკას (ვის — ბარონ ჰაგერისადმი წარდგენილ აგენტის პატაკში ნათქვამი არ არის) 15 ოქტომბერს, როცა თავადს განუზრახავს ჰოლანდიასთან ბელგიის შეერთების წინააღმდეგ შემადგენი ხმა. მაგრამ სწორედ ამ პირველ, მისთვის ძნელ დღეებში, ტალეირანი მომეტებულად ცდილობდა „არ დაეწია ტონისათვის“ (Rapport à Hager. Vienne, le 15 octobre). ტალეირანი ყოველნაირად ცდილობს მეტი ენერგიულობა გამოაჩენინოს კესტლერს „საქსონიის საქმეში“ და თვითონ ავლენს ერთგვარ დიქტატორულ ტონს ამ საკითხზე მასთან ურთიერთობის დროს. ეს ტონი, რა თქმა უნდა, შეეხებოდა არა კესტლერს, არამედ იმათ, ვისაც კესტლერი წერილს უჩვენებდა².

„ტალეირანი და კესტლერი ხელახლა კარგ ურთიერთგანწყობილებაში არიან. ტალეირანი წინანდებურად ძალზე გაბრაზებულია რუსებსა და პრუსიელებზე“ — წერს თავის შენიშვნებში ბარონი ჰაგერი 1814 წ. 16 ოქტომბერს.³

ვენაში მაშინ ცხოვრობდა (დიდი ხანია სამსახურიდან გასული), უკვე მიხრწნილებაში გადამდგარი, ძველი ავსტრიელი

¹ Schmidt à Hager. Vienne, le 17 octobre 1814. „Les dessous du Congrès de Vienne“. t. 1, p. 326, № 439.

² ხელთნაგდები წერილი (intercepta), დანიშნული ჰერცოგის ქალ ცეცხბრუენსკისათვის. იქვე, t. p. 390, Vienne, le 15 octobre 1814.

³ იქვე, t. 1. p. 304, № 397.

ფელდმარშალი და დიპლომატი (ტომით ბელგიელი), თავის დროზე სახელგანთქმული თავადი დე ლინი, ნაწილობრივ მეგობარი, ნაწილობრივ კლევრეტი ეკატერინე მეორისა. ის ძველი პროფესიონალის ინტერესით ადევნებდა თვალყურს კონგრესის ადამიანებსა და საქმეებს.

თავადმა დე ლინმა უთხრა ტალეირანს, როგორც კი ეს უკანასკნელი ჩამოვიდა ვენაში: „თქვენ ეხლა დიდ როლს თამაშობთ, თქვენ — საფრანგეთის მეფე ხართ, ლუდოვიკო მეფრამეტემ კი თქვენს დაკრულზე უნდა იცეკვოს, თუ არ სურს ცუდად წაუვიდეს საქმე“. ტალეირანმა მიუგო: „თავადო, აი უკვე შვიდი წელია, რაც ბონაპარტი ეჭვის თვალთ მიცქერის“. „როგორ, — წამოიძახა დე ლინმა, — მხოლოდ შვიდი წელიწადი! მე კი აი უკვე ოცი წელია ეჭვით გიყურებთ“. მახვილგონიერმა დე ლინმა ამ სიტყვებით საერთო აზრი გამოხატა ტალეირანზე, როგორც ისეთ მოღვაწეზე, რომლის მთელი ცხოვრება ღალატობათა გაბმულ ჯაჭვს წარმოადგენდა.

ამგვარი საეჭვო კომპლიმენტების მოსმენა ვენაში ყოფნის დასაწყისში ტალეირანს ყოველ ფეხის ნაბიჯზე უხდებოდა. მაგრამ ეს იყო დასაწყისი პერიოდი, და მალე თავადმა ტალეირანმა დაინახა, რომ ვენაში ის მუდამ არ იქნება სავესები მარტო. ტალეირანს შეეძლო ვენაში თავისი ყოფნის უკვე პირველი დღეებიდანვე შეენიშნა, რომ რუსეთი საკმაოდ იზოლირებულია კონგრესზე. პრუსიასაც კი, რომელიც დიდ და მდიდარ წყალობებს გამოელოდა ალექსანდრესაგან, ეშინოდა რუსეთის. ამას მეტერნიხის საიდუმლო აგენტებიც ადასტურებენ.

პრუსია, როგორც ყოველთვის, ფარული მტრობით იყო გამსჭვალული რუსეთისადმი, მიუხედავად იმისა, რომ პოლიტიკურად ისე მჭიდროდ დაახლოებული აღმოჩნდა მასთან... „პრუსია, გარეგნულად ასე დაკავშირებული რუსეთთან, სინამდვილეში ძალზე უკმაყოფილოა მისი, რადგან რუსეთს შემზარავი აზრები აქვს ბატონობის შესახებ. თუ რუსეთი შეძლებდა

1 Nota à Hager. Vienne, 30 septembre 1814. იქვე, t. I, p. 182, № 221. ისინი წერენ არა note, არამედ ლათინურად: nota.

დაუფლებოდა პოლონეთს, მაშინ ის შიგ პრუსიულ სამფლობელოთა შუაგულში აღმოჩნდებოდა, რა წამსაც ამას მოისურვებდა, და უმალ ბერლინში ამოჰყოფდა თავს, ვიდრე პრუსია თავის აღმოსავლეთ ნაწილში გაფანტული საკირო ძალების შეკრებას მოასწრებდა... ამიტომ პრუსიელი მინისტრების ერთადერთი საწადელი ისაა, მკიდრო და გულითადი კავშირი იქონიონ ავსტრიასთან, რათა ამ გზით ხელი შეუშალონ რუსეთის განერკობას და, უკიდურეს შემთხვევაში, შეაფერიონ საერთო საშიშროების ზრდა. „საერთოდ კი, საქმე რომ მივიდეს ომამდე რუსეთსა და ავსტრიას შორის, პრუსია ყოველთვის ავსტრიის მხარეზე იქნება“.¹

ასეთები იყვნენ რუსეთის ეს „უერთგულესი მეგობრები“ ვენის კონგრესზე, რომელთა ხსენისათვის რუსმა ჯარისკაცებმა იმდენი სისხლი დაღვარეს. ზედმეტია ლაპარაკი თვითონ მეტერნიხის ფარულ, ხოლო მალე აშკარა მტრობაზედაც. რუსთა მეფეს და მის ამაღლას მან ჯაშუშთა მთელი ლაშქარი დაახვია.

რუსების თვალთვალი განსაკუთრებული სრულყოფით იყო ორგანიზებული. ფარული აგენტი დაღონებით ატყობინებს თავის უშუალო შეფს ბარონ ჰაგერს 10 ოქტომბერს, გენერალ ჟომინის (ალექსანდრეს ამაღლის წევრის) წყენისმომგვრელი ექვიანობის შესახებ: „გენერალმა ჟომინიმ, რომელიც თავის ქალაქებს ჩაკეტილში ინახავს, ყველა კლიტის გადაკეთება ბრძანა და თან მიაქვს ყველა გასაღები. ძნელი და საშიში იქნებოდა, ამ მომენტში გვეცადა გაგველო მისი უჯრები. მაინც შეიძლება ვცადოთ, როცა იგი გამოჯანმრთელდება და ხელახლა გამოვა შინიდან; ამ გზით შესაძლებელია იქნება ამოვიღოთ რამდენიმე საათით მისი ერთ-ერთი რვეული. უკვე ავიღეთ ანაბეჭდი მისი ახალი კლიტებიდან“². ხოლო რუსები არა ნაკლებ შეშფოთებას იწვევდნენ ავსტრიელებში, ვიდრე ტაღეირანსა და ინგლისელებში. მწიფდებოდა დიპლომატიური შეთქმულება რუსეთის წინააღმდეგ.

¹ Rapport à Hager. Vienne, le 1 octobre 1814. „Les dessous du Congrès de Vienne“, t. I, 184, № 224.

² Rapport à Hager. Vienne, le 10 octobre 1814. „Les dessous du Congrès de Vienne“ t. I p. 200, № 329.

საიდუმლო სამსახურის აგენტები ჰაგერს 11 ოქტომბერს ატყობინებდნენ: „რუსები უკვე ისე ლაპარაკობენ, როგორც მთელი ქვეყნიერების მბრძანებელი. მე ვიცნობ ადამიანს, რომელსაც რუსების ერთ-ერთმა მინისტრმა უთხრა, რომ მათი მიზანია შეინარჩუნონ უპირატესობა, რაც ამდენი მსხვერპლით, თავგანწირული ბრძოლით და წარმატებებით მოიპოვეს. ალექსანდრეს, პეტერბურგიდან ვენაში რომ მოუკვზავრებოდა, უთქვამს: მე მივდივარ, რადგან ასე სურთ, მაგრამ მე არ გავაკეთებ იმაზე არც მეტს, არც ნაკლებს, რაც მწადია“.

3

რუსეთის წინააღმდეგ ტალეირანის აგიტაციისა და ინტრიგების უახლოესი მიზანი იყო შიშის გაღვივება დიდ სახელმწიფოებში რუსეთის იმპერატორის ვითომდა მსოფლიო ჰეგემონიისაკენ მისწრაფებით. ჰერცოგი დალბერგი, საფრანგეთის დელეგაციის ერთ-ერთი წევრი კონგრესზე, უმეორებდა ყველას, ვინც კი მის მოსმენას მოსურვებდა, იმას, რაც მან უკვე ოქტომბრის დასაწყისშივე განუცხადა ავსტრიის პოლიც-პრეზიდენტს ბარონ ჰაგერს, იმპერატორ: ერანცის ნდობით აღჭურვილ პირს: „ტალეირანს მისტიფიკაციას უწევენ. მას უთხრეს, რომ უკვე არსებობს შეთანხმება მრავალ საკითხზე. როცა ტალეირანმა მოისურვა შეეტყო, რაშია საქმე, უპასუხეს, ეს საიდუმლოებაა, და დათქმულია არ გაამხილონ გარკვეულ დრომდეო... ჩვენ მშვენივრად ვუწყით, რაშიცაა საქმე. ეს გახლავთ, — ვარშავის საჰერცოგო, ესაა — პოლონეთის გვირგვინი, რომელიც რუსეთს დაუთმეს; ეს არის — საქსონია, რომელიც პრუსიას არგუნეს მათ კარგად იციან, რომ ტალეირანი, ლაბრადორი (ერთ-ერთი ფრანგი დელეგატთაგანი) და მე — ვსხდებით საფოსტო დილიჟანსში და ვბრუნდებით პარიზში იმ წამსვე, როგორც კი ამ საიდუმლოს გაგვიმხელენ. ჩვენ არაფერი გვესმის ბ. მეტერნიხის პოლიტიკისა. თუ ის პოლონეთის გვირგვინს რუსეთს აძლევს, მაშინ თხუთმეტი წელიც არ იქნე-

1 Nota à Hager. Vienne, le 11 octobre 1814. იქვე, t. I. p. 267. № 347.

ბა გასული, რუსეთი თურქებს გამოდევნის ევროპიდან და ევროპის თავისუფლებისათვის რუსეთი უფრო საშიში გახდება, ვიდრე ოდესმე ნაპოლეონი ყოფილა. პრუსია რუსეთს მისცემს თავის თავს, შესაძლოა, თავისი გეოგრაფიული მდებარეობის გამო; მაგრამ ავსტრია, ნაკვალად იმისა, რომ ეხმარება და მუშაობს, რუსთა უპირატესობის სასარგებლოდ, რატომ ავსტრია არ ესწრაფვის სავსებით გულწრფელად, წინააღმდეგ ამ გოლიათს, როგორც გასრეს მასა და სხვა სახელმწიფოებს?"¹

საფრანგეთის დელეგაციის ამ „დამუქრებისა“, რომ დასტოვებდნენ კონგრესს, ცოტა ვინმეს თუ სჯეროდა, და ეს დამუქრებები არავის აშინებდა. სულ სხვაგვარად უყურებდნენ ალექსანდრეს მუქარას, რომ თუ კონგრესი არ გაჰყვება რუსეთისათვის სასურველ მიმართულებას, მაშინ ის, იმპერატორი, შესაძლოა კიდევ გაემგზავროს პეტერბურგში.² ალექსანდრე კი სწორედ იმას მოითხოვდა, რისი დათმობაც ტალეირანს არ უნდოდა: პოლონეთს. ბრძოლა უთანასწორო იყო. ტალეირანი არ იშურებდა ტყუილებს, ტყუოდა განუკითხავად. დღეს რომ განაცხადებდა, ფრანგებს 200.000 კაციანი არმია ჰყავთ მხადო³, ხვალ იტყოდა, მათ უკვე 400.000 კაცი ჰყავთ.

სტენდალმა, მთელი თავისი სკეპტიციზმის მიუხედავად, დაიჯერა ლეგენდა, რომ მართლაც სწორედ ტალეირანმა („ყველაზე ცოცხალი გონებისა და ყველაზე მდაბალი ვნებების ადამიანმა“), ოსტატურად გააერცელა რა ვენის კონგრესზე ხმა თავისი აგენტის, გენერალ რინარის მეშვეობით, თითქოს საფრანგეთს ორასათასიანი არმია ჰყოლოდეს, იხსნა. საქსონია ამ „შესანიშნავი მისტიფიკაციით“.⁴ არაფერი ამდაგვარი არ ყოფილა.

¹ H a g e r. Vienne, le 7 octobre 1814. ამ პ:ტ:კებს არ აქვს საგანგებო ს:თ:ჯრები. აგენტთა ჯგუფის უფროსის გერით აღნიშნება. ამ შემთხვევაში გერით: Hager. „Les dessous du Congrès de Vienne.“ t. I, p. 241, № 304.

² Nota à Hager. Vienné, le 7 octobre 1814. იქვე, t. I, p. 240, № 302.

³ ტალეირანის სიტყვები, პრინც ანტონ ს:ქსონიელისადმი ნ.თ:ვ:მ:ი. Nota à Hager. Vienne, le 6 octobre 1814. იქვე, t. I, p. 235, № 294.

⁴ S t e n d h a l. Courrier anglais, p. 19—20. „M. le prince de Talleyrand l'homme de France qui a l'esprit le plus vif et les passions les plus viles... C'est M. de Talleyrand qui inventa cette excellente mystification“.

კონგრესზე არავის არ სჯეროდა ამ ხმის. საქსონია იხსნა ალექსანდრეს უნდომლობამ ენერგიულად დაეცვა პრუსიის ინტერესები მას შემდეგ, რაც თვითონ „არხეინად“ მიიღო პოლონეთი.

ტალეირანი, რა თქმა უნდა, კონგრესის პირველი დღეებიდანვე მთელი მონდომებით ცდილობდა მოეჩვენებინა, თითქოს საფრანგეთი სულაც არ არის ისე დასუსტებული, როგორც ჰგონიათ. „საფრანგეთის დელეგაციამ გადაწყვიტა მეტად ენერგიული პოზიცია დაიკავოს კონგრესზე. მან მოამზადა სამი ნოტა, რომლებსაც ადგენს კომისიის პირველ სხდომაზევე: ერთში საფრანგეთი პროტესტს აცხადებს ბელგიის პოლანდია-სთან შეერთების წინააღმდეგ, მეორეში გადმოსცემს თავის შეხედულებებს გერმანიის მოწესრიგების შესახებ, ისე რომ სამხრეთი გერმანია ავსტრიის მფარველობის ქვეშ იყოს, ხოლო ჩრდილოეთი — პრუსიის მფარველობისა. მესამე ნოტა კი პოლონეთის საკითხს ეხება“. მაგრამ რამდენიც უნდა ევრცელებსა ტალეირანსა და მის ამაღას ხმები საფრანგეთის ჯარების ვითომდა კონცენტრაციის მიმდინარეობის შესახებ და ა. შ., ეს არავის სჯეროდა და შიშს არავინ განიცდიდა. „თუმცაღა, როგორც ფიქრობენ, ტალეირანი მხოლოდ იმისთვის იმალლებს ხმას (*grossit la voix*), რომ ზეასწიოს პრესტიჟი თავისი მეფის და თავისი ქვეყნისა, მაგრამ რომ ის თავის მეფესავით ნაკლებად ფიქრობს გამოიყენოს ძალა, რაც არ იქნებოდა მომასწავებელი რაიმე კარგისა. არმიას არ უყვარს ახალი რეჟიმი (ბურბონები — ე. ტ.), და მის რიგებში ბევრია ნაპოლეონის მომხრე“.¹

უკვე 3 ოქტომბერს ავსტრიის საიდუმლო აგენტებმა იცოდნენ. რომ ტალეირანმა გააზვიადა თავისი გონებრივი შესაძლებლობანი და ჯეროვნად ვერ შეაფასა ალექსანდრე, როცა მასაც მოუნდომა დაშინება რუსეთის წინააღმდეგ ფრანგების ომით. „კარგი, თქვენ მიიღებთ ომს“ — თქვა ხელმწიფემ და აქ ფრანგმა დიპლომატმა მხოლოდ ისღა შეძლო, ისეთი უმწეო

¹ Rapport à Hager. Vienne, le 9 octobre 1814. „Les dessous du Congrès de Vienne, t. I, p. 258, № 325.

პასუხი გაეცა, რომელიც ოდნავადაც ვერ გასჭრიდა მის თანამოსაუბრეზე: „ხელმწიფე, თქვენ დააკარგავთ სახელს მთელი ქვეყნის მშვიდობისმყოფლისას, ერთადერთ სახელს, რომლის პრეტენზიაც გქონოთ პარიზში.“¹ ესოდენ ამალღებულ სიტყვას, წარმოთქმულ¹ იმ კაცის მიერ, ვისგანაც ალექსანდრე მრავალი წლის განმავლობაში ოქროთი ყიდულობდა თითოეულ ჯაშუშურ ცნობას ნაპოლეონის შესახებ, რა თქმა უნდა, არაგზით არ შეეძლო დამრიგებლობითი ზემოქმედება მოეხდინა ტალეირანი, როგორც დაეინახავთ, იაევე ხელცარიელი წავიდა პირველი აუდიენციიდან, როგორც მოვიდა. ჰუმბოლდტმა, პრუსიის რწმუნებულმა, ალექსანდრეს შესახებ თქვა: „რუსეთს იმპერატორი ცბიერი და ჯიუტია, და თუ მასთან მოლაპარაკებას აწარმოებ, ვერასდროს ვერ შესძლებ დაიცვა საკმარისი სიფრთხილე“.² ჰუმბოლდტი გაცილებით უფრო ღრმად ჩასწვდა ალექსანდრეს, ვიდრე ტალეირანი. ეს სავსებით ნათლად დაამტკიცა ტალეირანის პირველმა დიდმა აუდიენციამ რუსეთის იმპერატორთან.

ვენაში ალექსანდრეს პირველი შეხვედრა ტალეირანთან შედგა 3 ოქტომბერს, აუდიენციაზე, რომელიც ალექსანდრემ ნესელოროდეს თანდასწრებით გაუმართა ტალეირანს. საფრანგეთის საშინაო ვითარებაზე რამდენიმე კითხვის მიცემის შემდეგ ალექსანდრე გადავიდა ორ, ურთიერთშორის მკიდროდ დაკავშირებულ პრობლემაზე, რომლებიც რუსეთის იმპერატორს ყველაზე მეტად აინტერესებდა: პოლონეთისა და საქსონიის საკითხზე. „მე შევინარჩუნებ იმას, რაც მიკავია“, — განაცხადა ალექსანდრემ. „თქვენო უდიდებულესობა, ენებეთ შევინარჩუნოთ მხოლოდ ის, რაც თქვენ კანონით გეკუთვნით“. — „მე შეთანხმებული ვარ დიდ სახელმწიფოებთან“. — „არ ვიცი, მიიჩნევს თუ არა თქვენი უდიდებულესობა საფრანგეთს ამ სახელმწიფოთა თანაბარ?“ — „დიახ, რასაკვირველია, მაგრამ თუ თქვენ არა გსურთ, თითოეულმა ნახოს ის, რაც მისთვის შესაფერისია (ses convenances). მაშ რისლა პრეტენზია გაქვთ?“ — „ჩემთვის, — შეეპასუხა ტალეირანი, — უწინარეს ყოვლისა,

¹ Hager. Vienne, le 14 novembre 1814. იქვე, t. I, p. 525, № 767.

² იქვე, Vienne, le 13 novembre 1814. იქვე, t. I, p. 522, № 762.

არსებობს სამართალი და შემდეგ უკვე ის, რაც შესაფერი-
 სია“. — „ის, რაც საჭიროა ევროპისათვის, შეადგენს კიდევ
 სამართალს“. — „ეგ სიტყვები, ხელმწიფე, არ არის თქვენი
 სიტყვები, ისინი უცხოა თქვენთვის და არ ეკარება თქვენს
 გულს.“ — „არა, მე ვიმეორებ: ის, რაც საჭიროა ევროპისათვის,
 არის კიდევ სამართალი“. მაშინ (განაგრძობს ტალეირანი თავის
 პატაკში ლუდოვიკო მეთვრამეტისადმი) შევბრუნდი თაბაში-
 რის პანოსაკენ. რომელთანაც ვიდექი, მივეყრდენ თავით, ხელი
 დავკარი კედელს და წამოვიძახე: „ევროპავ, უბედურო ევრო-
 პავ!“ მოვტრიალდი ხელმწიფისკენ და ვუთხარი: „საჭიროა თუ
 არა ითქვას, რომ თქვენ დალუპეთ ევროპა?“ მომიგო: „უმაღ-
 ომს ვამჯობინებ, ვიდრე უარს ვიტყოდე იმაზე, რაიც დავიკა-
 ვე“. მაშინ მე ხელები ჩამოვყარე და განადგურებული, მაგრამ
 ნებასდაყოლილი კაცის იერით, რაიცა თითქო ამბობდა: ჩემი
 ბრალი არ იქნებაო, — დუმილი დავიცავი“. თავადი ტალეირანი
 იშვიათად ამუღავნებდა ხოლმე იუმორის გრძნობის უქონლობას,
 მაგრამ ამჯერად აშკარად გამოამჟღავნა. ის, ვინც მრავალი
 წლის მანძილზე ფულზე ჰყიდდა თავის „კეთილისმყოფელ“
 ნაპოლეონს ალექსანდრესთან და ამ სისტემატური გამცემლო-
 ბისათვის საზღაურს იღებდა ნესელროდეს საშუალებით, ახლა
 ის, თვით ამ ალექსანდრეს წინაშე მდგარი, სწორედ ნესელ-
 როდეს თანდასწრებით, თამაშობდა სულელურ კომედიას დამ-
 სხვრეული კეთილშობილური გრძნობებისას, მკაცრი მორალის
 დაცვისაკენ მოუწოდებდა რუსთა ხელმწიფეს, თავს ახლიდა
 თაბაშირის ნაკეთობებს, თეატრალური სასოწარკვეთილებით
 ჰგოდებდა „დალუპული ევროპის“ გამო და როგორც ეტყობა,
 იმედოვნებდა, რომ ამ კურიოზული მანჭვა-გრეხით გულს მოუ-
 გებდა ალექსანდრეს, რომელიც დიდი ხანია იცნობდა მას,
 როგორც გაუსწორებელ ქურდს, მექრთამეს და საყოველთაოდ
 აღიარებულ გამცემელს... ნესელროდე აქვე იდგა და თვალა
 ადევნებდა, როგორ იგრიხებოდა რუსეთის მთავრობის ყოფი-
 ლი ჯაშუში (მეტსახელად „ანა ივანოვნა“), რომელიც წლების
 მანძილზე მისი ხელიდან იღებდა თავის საიდუმლო გასამრჯე-
 ლოს, როგორ ჰმუნავდა და ოხრავდა იგი მოსაჩვენებლად და
 იმავე დროს აშკარად იმედოვნებდა, მისი კეთილშობილური და

სპეტაკი სულის წყენინების მოსარიდებლად ალექსანდრე აღ-
ლებდა და უარს იტყოდა პოლონეთზე და თავის ჯარებს გამო-
იყვანდა იქიდან.

4

ტალეირანი არ ფარავდა თავის წყენასა და გაბრაზებას ამ
აუდიენციის შემდეგ.

ბუტიაგინი, რუსეთის საელჩოს დროებითი წმართველი პა-
რიზში, იქიდან გრაფ ნესელროდეს ატყობინებდა, თუ ხმებს
ვენდობით, ტალეირანის რომელიღაც წერილის დამოწმებით
პარიზში ამტკიცებენ, რომ იგი უკმაყოფილოა საქმეთა მსვლე-
ლობით კონგრესზეო.¹

1814 წ. 23 ოქტომბერს შედგა ის მეორე გადამწყვეტი დიპ-
ლომატიური ბრძოლა ტალეირანისა ალექსანდრესთან, რაც არა
მარტო ხელახლა წააგო საფრანგეთის წარმომადგენელმა.
არამედ არც შეიძლებოდა არ წაეგო. მეტად უთანასწო-
რო იყო ძალები, რომლებიც თითოეული ამ მოწინააღმდეგის
უკან იდგა. „მე პოლონეთში ვარ, ვნახოთ, ვინ გამომაგ-
დებს იქიდან“. ამ ფრაზას ალექსანდრე ხშირად იმეო-
რებდა ვენაში 23 ოქტომბრამდე და 23 ოქტომბრის შემდე-
გაც. რა შეეძლო დაეპირისპირებინა მისთვის ტალეირანს? მხო-
ლოდ ხრიკები, რომლებიც გვიჩვენებს, რომ მას გაცილებით
ნაკლებად გაეგებოდა რუსეთის ხელმწიფისა, გაცილებით ზე-
რელედ სჯიდა მის შესახებ, ვიდრე ნაპოლეონი, რომე-
ლიც, გრაფ ნარბონს რომ აგზავნიდა ალექსანდრესთან ვილნო-
ში, 1812 წ. თავდასხმის წინ, აფრთხილებდა: „არ დაგავიწყ-
დეთ. რომ ლაპარაკი მოგიხდებათ ადამიანთან, რომელიც ზედ-
მიწევნით ცბიერია“.

თი როგორ გადმოსცემს გადამწყვეტ საუბარს თვითონ ტა-
ლეირანი პარიზში ლუდოვიკო მეტერამეტისათვის გაგზავნილ
პატაკში აუდიენციიდან ორი დღის შემდეგ.²

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო. № 9055.
ბუტი-გინი—გრაფ ნესელროდეს. Paris, le 7/19 octobre 1814, № 107.

² Correspondance inédite du prince de Talleyrand et du roi Louis
XVIII pendant le Congrès de Vienne... (éd. M. G. Pallain). Paris,
1881, p. 76—78, № 8.

სიტყვამ მოიტანა და შეენიშნა: ალბერ სორელმა ერთობ დაუდევრად ისარგებლა ამ დოკუმენტით. ჯერ-ერთი, მცდარია სორელის მტკიცება, თითქოს ალექსანდრე ყოფილიყო შეხვედრის ინიციატორი: ტალეირანი ლაპარაკობს სხვადასხვა მიზეზზე, „რომელთაც მაიძულეს მეთხოვა მისთვის აუდიენციაო“. მეორე, თვით აუდიენცია შედგა არა 22, არამედ 23 ოქტომბერს, ე. ი. ერთი დღით ადრე, ვიდრე მოხდებოდა მეტრნიხის აუდიენცია ალექსანდრესთან.

ფორმალური თავაზიანობის შემდეგ ალექსანდრემ ასე დაიწყო: „პარიზში თქვენ იმ აზრის იყავით, რომ აუცილებელია პოლონეთის სამეფო; როგორღა მოხდა, რომ შეიცვალეთ შეხედულება?“ — „ჩემი აზრი, ხელმწიფე. აღრინდელი დარჩა. პარიზში ლაპარაკი იყო მთელი პოლონეთის აღდგენაზე. მე მინდოდა მაშინ, როგორც ამჟამადაც მინდა, მისი დამოუკიდებლობა. მაგრამ ახლა ლაპარაკია სულ სხვა რამეზე. ახლა საკითხი იმითღაა შემოფარგლული, რომ დადგინდეს საზღვრები, რომლებიც უზრუნველყოფდა უშიშროებას ავსტრიისა და პრუსიისათვის“. — „ისინი არ უნდა განიცდიდნენ შეშფოთებას, თუცა და, ვარშავის საპერცოგოში მე გყავს ორასი ათასი კაცი, და აბა სცადონ ჩემი გამოგდება იქიდან. მე მივეცი პრუსიას საქსონია, ავსტრია თანახმაა ამაზე“, — „არ ვიცი, — შეეკამათა ტალეირანი, — თანახმაა თუ არა ამაზე ავსტრია. ჩემთვის ძნელი იქნებოდა ამის დაჯერება, იმდენად უცხოა ეს მისი ინტერესებისათვის. მაგრამ თუნდაც ავსტრიის თანხმობას შეუძლია თუ არა გახადოს პრუსია მფლობელი იმისა, რაიც ეკუთვნის საქსონიის მეფეს?“ — „თუ საქსონიის მეფე არ გადადგება (ტახტიდან), მას წაიყვანენ რუსეთში. იგი იქვე ჩაკედება. ერთი მეფე უკვე მოკვდა იქ“ — „თქვენო უდიდებულესობავ, ნება მიბოძეთ სარწმუნოდ არ მივიჩნიო თქვენი სიტყვები. კონგრესი შეიკრიბა არა იმისთვის, რომ იხილოს ამგვარი მცდელობა მოკვლისა“. — „როგორ? მოკვლის მცდელობა? განა მეფე სტანისლავი არ გაემგზავრა რუსეთში? რატომ არ უნდა წავიდეს იქ საქსონიის მეფეც? ერთის მდგომარეობაც ისეთივეა, როგორიც მეორის. ჩემთვის აქ არ არსებობს არავითარი განსხვავება“. მოაქვს რა ეს სიტყვები, ტალეირანი მეფე ლუდოვიკო

მეთვრამეტეს სწერს: „საპასუხო ერთობ ბევრი რამ მქონდა. გამოვეუტყდები თქვენს უდიდებულესობას, არ ვიცი, როგორ შემეკავებინა აღშფოთება. იმპერატორი ჩქარა ლაპარაკობდა. ერთ-ერთი მისი ფრაზა იყო: მე ვფიქრობდი, საფრანგეთი დავალებულია ჩემგან ზოგადად რამით-მეთქი. თქვენ მელაპარაკებით პრინციპებზე: თქვენი საერთაშორისო სამართალი ჩემთვის არარაა, მე არ ვიცი, რას ნიშნავს ეგ. როგორ გგონიათ, დიდ რამეს კი მოასწავებს ჩემთვის თქვენი პერგამენტები და მთელი თქვენი ტრაქტატები?“ ამ გადმოცემით გამოდის, თითქოს უპრინციპო მეფე ვერაფრით ვერ ამალღებულებოდა უმწიკვლო და კეთილშობილ ტალეირანამდე. მაგრამ ხომ ცნობილია, რა ზიზღიანი დაცინვით ლაპარაკობდნენ კონგრესის დიპლომატები ამ ქურდის და მექრთამის, ჯერ ნაპოლეონისაგან ნაყიდის, მერე ნაპოლეონის გამყიდველის მთელ ამ კეთილშობილურ საქციელზე და მორალურ აღშფოთებებზე. სავსებით ნათელია, რომ ალექსანდრე, თვალში თვალგაყრილი პირისპირ რომ უდგა ტალეირანს, რომელიც პირადად მისგან იღებდა ქრთამებს 1808 წლიდან მოყოლებული ვიდრე 1814 წლამდე, სწორედ გესლიანი ირონიით უსვამდა ხაზს სიტყვებს: „თქვენი“ ტრაქტატები“. „თქვენი“ საერთაშორისო სამართალი და „თქვენი“ პერგამენტებიო... მაგრამ ყოველივე ეს ტალეირანი ცდილობს წარმოადგინოს, როგორც ალექსანდრეს მიერ აღიარება თავისი პოლიტიკური უზნეობისა, იმისა, თითქოს მას საზოგადოდ სძულდებოდეს ყოველგვარი საერთაშორისო სამართალი, ყოველგვარი ტრაქტატები.

დაინახა რა, პოლონეთის საკითხში ალექსანდრესთან ვერაფერს მიაღწევდა, ტალეირანმა საუბარი გადაიტანა მისთვის გაცილებით უფრო საინტერესო თემაზე, ე. ი. „საქსონიის პრობლემაზე“. საქმე აქაც გაძნელდა. „ჩემთვის არსებობს ერთი რამ, რასაც ყველაფერზე მაღლა ვაყენებ — ეს არის ჩემი სიტყვა. საქსონია პრუსიის მეფეს შეეპირდი იმ მომენტში, როცა ჩვენ შევერთდით“, — განაცხადა ალექსანდრემ. — „თქვენი უდიდებულესობა პრუსიის მეფეს ცხრიდან ათ მილიონამდე სულს შეჰპირდა. თქვენ შეგიძლიათ მისცეთ ისინი ისე, რომ არ მოსპოთ საქსონია.“ აქ ტალეირანს მხედველობა-

ში ჰქონდა წვრილი გერმანული სამფლობელოების ხარჯზე პრუსიის „დაჯილდოების“ თავისი პროექტი. „საქსონიის მეფემ გვიღალატა,“ — თქვა ალექსანდრემ. ტალეირანი ეკამათებოდა. მცირე ხნის სიჩუმის შემდეგ ალექსანდრემ ასეთი სიტყვებით დაასრულა აუდიენცია: „პრუსიის მეფე პრუსიისა და საქსონიის მეფე იქნება, ისე როგორც მე ვიქნები რუსეთის იმპერატორი და მეფე პოლონეთისა. დამთმობლობა, რომელსაც საფრანგეთი ამ ორ საკითხში ჩემდამი გამოიჩენს, იქნება ფარდი იმისა, რასაც მე გამოვიჩენ საფრანგეთის მიმართ ყველაფერში, რაც კი საფრანგეთის ინტერესებში შეიძლება შედიოდეს“.

მეტერნიხი, რომელმაც მეორე დღეს (24 ოქტომბერს) უკვე ავსტრიის სახელით განაახლა იერიში ალექსანდრეს წინააღმდეგ, პირში ჩალაგამოვლებული დარჩა სწორედ ისევე, როგორც ტალეირანი. მეტიც, ავსტრიის მინისტრი და რუსეთის იმპერატორი ისე მწარედ წაიჩხუბნენ, საქმე ისეა უხეშ გამოთქმებამდე მივიდა, რომ ამის შემდეგ კონგრესის დამთავრებამდე ორივე თანამოსაუბრე იმასდა ცდარობდა, რაც შეიძლება ნაკლებად შეხვედროდა ერთმანეთს. მეტერნიხმა შეპარვით დაუწყო დამუქრება, ხოლო ალექსანდრემ სავსებით აშკარად მიახვედრა, რომ სრულებით არ ეშინია ამ დამუქრების. მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, მეტერნიხს მაინც არ გამოუშეღავნებია ისეთი უხამსი, კომედიანტური საქციელი, როგორსაც არ დაერბოდა ტალეირანი 3 ოქტომბერს, როცა რუსთა ხელმწიფის ასაღებად პათეტურ წამოძახილებს, უანგარობისა და დიდსულოვნების მოწოდებებს მიმართა.

„ამბობენ: ალექსანდრესთან თავისი ცნობილი ლაპარაკის შემდეგ ტალეირანს უთქვამს: იმპერატორის განრისხებამ მაიძულა მეფიქრა, თითქოს მეორე ნაპოლეონის წინაშე ვმდგარიყავ. ამგვარსავე შენიშვნას აკეთებს შვეციის მინისტრიც“.¹ ასე იტყობინებთან თავიანთ საიდუმლო პატაკებში ავსტრიელი აგენტები, ვენაში შეკრებილ დიპლომატებისა და ხელმწიფეებისადმი ჯაშუშებად მიჩენილნი.

ვენის კონგრესის დროს ტალეირანისადმი ლუდოვიკო მე-

¹ Hager. Vienne, le 26 novembre 1814. № 925. „Les dessous du Congrès de Vienne“, t. I, p. 212, № 925.

თერამეტის კემმარიტი დამოკიდებულების შესახებ ავსტრიის აგენტი ბომბელი 22 ნოემბერს (1814 წ.) პარიზიდან მეტერნიხს აცნობებს: „მეფე ჯერ კიდევ ინარჩუნებს გაზვიადებულ წარმოდგენას თავად ტალეირანის ტალანტებზე. ამის მიუხედავად მაქვს მყარი საფუძველი ვიფიქრო, რომ მეფე შორსაა იმ აზრისაგან, უსაზღვრო ნდობას უცხადებდეს ამ მინისტრს. სასახლეში ტალეირანისა უფრო ეშინიათ, ვიდრე ჟუვართ. მაგრამ პარტია, რომელიც ამ გაქნილმა ქამელეონმა თავის გარშემო შემოიკრიბა საზოგადოებაში, ზეგავლენას ახდენს...“ აქვე ბომბელი გადმოსცემს თავის საიდუმლო საუბარს გრაფ დ'არტუასთან, რომელმაც მკაფიოდ გამოთქვა თავისი თეაზსაზრისი რუსეთისა და პრუსიის წინააღმდეგ მიმართული, ავსტრიის, საფრანგეთისა და ინგლისის „სრული“ შეთანხმების სასარგებლოდ.¹

მთელი ეს ურთიერთობა ფარულად წარმოებდა. მის შესახებ ავსტრიის მხრიდან იცოდნენ: ბომბელმა და მეტერნიხმა. და არ იცოდა ავსტრიის საელჩოს მეთაურმა პარიზში — ბარონმა ვინცენცმა. საფრანგეთის მხრიდან მეფის, გრაფ დ'არტუასა და მინისტრ ბლაკას ამ მოლაპარაკებათა შესახებ არ იცოდა არავინ, გარდა ამ სამი პირისა, — არ უნდა სცოდნოდა ეს არც ტალეირანს.

მაგრამ ჩვეულებრივ ისე ხდებოდა, რომ თავადმა ტალეირანმა ზედმიწევნით საფუძვლიანად იცოდა ზოლმე სწორედ ის, რაც მას სულაც არ უნდა შეეტყო. ესეც არ იყო, მეტერნიხს, რომელიც აშკარად შეშფოთებული იყო ალექსანდრეს გაჯიუტებით და რუსეთისა და პრუსიის ავსტრიისათვის საშიში გაძლიერებით, არავითარი განსაკუთრებული მიზეზები არ გააჩნდა, დიდხანს ემალა ტალეირანისაგან, რომ, როგორც მისთვის ცნობილია, პარიზში არ უნდათ დაუშვან ავსტრიის წინააღმდეგ მიმართული შეთანხმება ალექსანდრესთან. მეტერნიხს. პირაქით. ხელს აძლევდა დაესწრო ტალეირანის რაიმე ინტრიგებისათვის რუსეთის სასარგებლოდ (რაც, მისი აზრით, ყოველთვის იყო შესაძლებელი). მაგრამ ყველაზე მთავარი ის იყო, რომ ჯერ კიდევ ვენის კონგრესის წინა კვირებში, იმ დროს, როცა

¹ Ch. Dupuis. Le ministère de Talleyrand en 1814, t. II, p.204.

ბომბელი ტალეირანის ზურგს უკან მოლაპარაკებას აწარმოებდა მეფესთან, გრაფ დ'არტუასთან და მინისტრ ბლაკასთან, თვითონ ტალეირანს უკვე დაეწყო მოლაპარაკება მეფის, გრაფ დ'არტუასა და მინისტრ ბლაკას ზურგს უკან, მაგრამ არა ავსტრიასთან, არამედ ინგლისთან. პარიზში ინგლისის რწმუნებულის, ჩარლზ სტიუარდის მეშვეობით, ტალეირანმა ჯერ კიდევ 1814 წ. აგვისტოდან იცოდა, რომ ინგლისისათვის ორ მნიშვნელოვან საკითხში კესტლერი ადრე თუ გვიან უთუოდ წავა საფრანგეთთან თანხმობაზე: ჯერ ერთი, პოლონეთის საკითხში, რომლის მიცემა რუსეთისათვის ინგლისელებს არა სურთ, და, მეორე, ნეაპოლიდან მეფე მიურატის საბოლოო განდევნისა და ორივე სიცილიის სამეფოს ფერდინანდ IV ბურბონისათვის დაბრუნების საკითხში. ინგლისს მიაჩნდა, რომ ნეაპოლელი ბურბონების დაბრუნება ყველაზე უფრო შეესაბამებოდა ბრიტანეთის ინტერესებს ხმელთაშუა ზღვაზე.

უნდა აღინიშნოს, არც თუ მთლად გასაკვირაა, გრაფ დ'არტუას ლაპარაკმა ბომბელთან საფრანგეთის, ავსტრიისა და ინგლისის სასურველი შეთანხმების შესახებ. მიუხედავად საიდუმლო ხასიათისა, მაინც რომ მიაღწია ტალეირანის აგენტების ყურამდე. ცნობილია: გრაფ დ'არტუას შესახებ მუდამ ამბობდნენ, რომ ყბედობა მასში ღირსეულ მეტოქეობას უწევს თავჭარიანობასო.

საფრანგეთის სამეფო კარის ამ განწყობილებებს, რომლებიც ცნობილი გახდა ტალეირანისათვის, არ აუძულებია იგი მოეძებნა მოქმედების ახალი ხაზი, რადგან, როგორც აღვნიშნეთ, უკვე თვითონაც მიჰყავდა საქმე ავსტრიასა და ინგლისთან დაახლოებისაკენ რუსეთისა და პრუსიის წინააღმდეგ. მაგრამ ამ ცნობებმა მეტად განამტკიცა მისი გამბედაობა და, რაც მთავარია. დააჩქარა მთელი წამოწყება, რადგან, გარდა საერთო მოსაზრებებისა საფრანგეთისათვის სარგებლიანობის შესახებ, აქ საქმე ეხებოდა პირადად მას: დაესწრო თავისი მტრებისათვის — გრაფ დ'არტუასა და ლუდოვიკო მეთერამეტის ფაევორიტ მინისტრ ბლაკასათვის და საკუთარი ძალით რაც შეიძლება ჩქარა მიეღწია გარკვეული დიპლომატიური წარმატებისათვის.

ამრიგად, ყველა „ჯიქური შეტევა“ უკუგდებულ იქნა ალექსანდრეს მიერ. აშკარა იყო, რომ პოლონეთს იგი არაფრის გულისათვის არ დასთმობს და რომ მან შეძლო მიეღწია გარკვეული მხარდაჭერისათვის პოლონეთის არისტოკრატიის ხელმძღვანელ წრეების უგავლენიანესი ნაწილის მხრივ. თავადმა ადამ ჩარტორიისკიმ ინახულა ტალეირანი და განუცხადა, რომ ერთსულოვნებით მოქმედებს ალექსანდრესთან, რომელსაც აღთქმული აქვს ვარშავის საპერცოგოსაგან „პოლონეთის სამეფოს“ შექმნა. ამასთან თვით „პოლონეთის მეფე“ მხოლოდ კონსტიტუციური მეფე იქნება პოლონეთში, რჩება რა იმავე დროს თვითმპყრობელ იმპერატორად რუსეთში. ტალეირანმა უპასუხა, თუ კი ასეა, საფრანგეთი აღარ გაუწევს ოპოზიციას ალექსანდრეს გეგმებს პოლონეთის საკითხში. იმ მარცხის შემდეგ, 3 და 23 ოქტომბერს რომ განიცადა, ტალეირანმა მთელი თავისი ცდა უკვე საქსონიის საკითხისაკენ მიმართა, იმ საკითხისაკენ, რომელიც საფრანგეთს თავიდანვე გაცილებით უფრო მეტად აინტერესებდა, ვიდრე პოლონეთის საქმე. და აქ მან ბევრ რამეს მიაღწია. თუმცა ისიც უნდა ითქვას, ბრძოლა საქსონიისათვის უფრო იოლიც იყო; ჯერ-ერთი, უგავლენიანესი პირი ვენის კონგრესზე, ალექსანდრე, არ იყო უშუალოდ დაინტერესებული საქსონია პრუსიის ხელთ მოხვედრილიყო. ხოლო პრუსიის მეფე არ იყო იმდენად ძლიერი, უზრუნველყო თავისთვის ალექსანდრეს მიერ აღთქმული კომპენსაცია. მეორეც, წააგო რა პოლონეთის საქმე, მეტერნიხმა გადაწყვიტა არაგზით არ დაეშვა საქსონიის გადაცემა პრუსიისათვის. ასეთი ერთდროული გაძლიერება და გეოგრაფიული მოახლოება ორივე მეზობლისა ავსტრიასთან — რუსეთისა პოლონეთის საშუალებით და პრუსიისა საქსონიის მეშვეობით, აშკარა მუქარას წარმოადგენდა ჰაბსბურგთა მონარქიისათვის მომავალში. საფრანგეთთან დაახლოება ამ ნიადაგზე მეტერნიხს საესებით ბუნებრივად მიაჩნდა. ტალეირანი, თავის მხრივ, მოხერხებული მანევრებით მეტერნიხს იკითვენ უბიძგებდა, რომ გაეფორმებინათ რუსეთის ყველა მოწინააღმდეგის ეს დაახლოება,

შემოვერთებინათ ინგლისი, რომელიც ყოველთვის მზად იყო წასულიყო ამგვარ კომბინაციებზე, და შეედგინათ სამ დიდ სახელმწიფოს შორის საიდუმლო შეთანხმების მსგავსი რამ როგორც პრუსიის, ისე რუსეთის მოთხოვნების წინააღმდეგ ბრძოლის მიზნით კონგრესზე. საქმე კარგად მიდიოდა, თუძცა არც ისე სწრაფად, როგორც ტალეირანისათვის იქნებოდა სასურველი. ნოემბრის ბოლოს ტალეირანს უკვე შეეძლო ეხარებინა ლუდოვიკო მეთვრამეტისათვის: „იმპერატორი ალექსანდრე ურყევად დგას აქამომდე. ლორდი კესტლერი, რომელიც პირადადაა განაწყენებული, თუმცა აგერ ახლა მიიღო რუსეთისაგან ლბილად შედგენილი ნოტა, ამბობს (არა ჩვენთან), რომ თუ იმპერატორს არ სურს შეჩერება ვისლაზე, მაშინ ეს მას უნდა ააძულებინონ თან; რომ ინგლისი, მართალია, შეძლებს მხოლოდ მცირე ჯარის გამოყვანას ამერიკასთან ომის გამო, მაგრამ გაიღებს სუბსიდიებს და შესაძლებელია მისი ჰანოვერული და პოლანდიური რაზმების საქმეში ჩაბმა ქვემო რაინზე“. ხოლო თავის მხრივ ავსტრიაც საომრადაა განწყობილი: „თავადი შვარცენბერგი ომის მომხრეა, ამბობს, ომის წარმოება ახლა უფრო ხელსაყრელია, ვიდრე რამდენიმე წლის შემდეგო.“ ერთი სიტყვით, საქმე დულს: „ავსტრია, ბევრია და სხვა გერმანული სახელმწიფოები გამოიყვანდნენ სამას ოც ათას კაცს. ორასი ათასი, თავად შვარცენბერგის მეთაურობით, გალიციისა და მორავიის გავლით ვისლაზე გაემართებოდა, ასოცი ათასი, გენერალ ვრედეს უფროსობით, ბოჰემიიდან საქსონიაში წავიდოდა, ხოლო იქიდან — ოდერისა და ელბისაკენ“... ომი უნდა დაიწყოს მარტის დამლევს: „ეს გეგმა მოითხოვს ასი ათასი ფრანგის დახმარებას“.¹ ერთი სიტყვით, ყველაფერი მშვენივრად მიდის, ოღონდ აი ის არის უსიამოვნო, არც ლორდი კესტლერი, არც მეტერნიხი ამის შესახებ არაფერს რომ ეუბნებიან ფრანგებს, ტალეირანს კი სწორედ ეს აინტერესებს ყველაზე მეტად: ინგლისისა და ავსტრიის ამგვარი ნეგოციაცია დამარცხებულ საფრანგეთთან, რუსეთისა და პრუსიის წინააღ-

¹ Correspondance inédite du prince de Talleyrand et du roi Louis XVIII, Vienne, le 25 novembre 1814. № XXII, p. 148—149.

მდეგ მიმართული, ხელად მოუღებდა ბოლოს „გამარჯვებულთა კოალიციას“.

1814 წ. მთელი დეკემბერი (განსაკუთრებით მისი მეორე ნახევარი) გავიდა პრუსიის რწმუნებულისა და მეტერნიხის სრულიად უნაყოფო მიწერ-მოწერაში და ალექსანდრეს ასევე უნაყოფო ლაპარაკში მეტერნიხთან და ფრანც პირველთან. საქსონიის საქმე ვერ დაძრულაყო მკვდარი. წერტილიდან, ხოლო ალექსანდრეს სამფლობელოებისათვის პოლონეთის შეერთების თაობაზე სახელმწიფოთა შეთანხმება, რაც უკვე მიღწეული ჩანდა, კვლავ დაისვა კითხვის ქვეშ: ლორდი კესტლერი ახლა გაცილებით უფრო მძლავრ პროტესტს აცხადებდა, ვიდრე ოქტომბერში და ვიდრე ნოემბერშიაც კი. როგორც ჩანდა, ვერავითარი დიპლომატიური საშუალებებით ვერც პრუსიას ათქმევინებდი უარს მთელი საქსონიის მიტაცებაზე და ვერც ალექსანდრეს აალებინებდი ხელს პოლონეთზე.¹ და ტალეირანის ღონისძიებანი, პოლონეთისა და საქსონიის საკითხთან დაკავშირებით თუ არა, სამაგიეროდ მისთვის ყველაზე მნიშვნელოვან საკითხში, წარმატებით დაგვირგვინდა.

25 დეკემბერს ლორდი კესტლერი ტალეირანს ესტუმრა, და რამდენიმე შესავალი სიტყვის შემდეგ ტალეირანმა მას „პატარა კონვენციის“ დადება შესთვალა, რომელშიც მონაწილეობას მიიღებდნენ თვითონ; კესტლერი და მეტერნიხი. „კონვენცია? მაშ, თქვენ კავშირს მთავაზობთ?“ — იკითხა კესტლერმა. „ეს კონვენცია, — მიუგო ტალეირანმა, — მშვენივრად შეიძლება შედგეს კავშირის გარეშეც, მაგრამ თუ თქვენ გნებავთ, ეს იქნება კავშირიც. მე თუ მკითხავთ, ამის საწინააღმდეგო არაფერი მაქვს“. — „მაგრამ კავშირი ითვალისწინებს ომს, ჩვენ

¹ ყველაზე სრული და შევნიერული გამოცემა ვენის კონგრესის დოკუმენტებისა საერთოდ, ხოლო 1814 წ. ნოემბრისა და დეკემბრის ქალაქებისა კერძოდ, იხ. დოკუმენტების ოთხტომიან, Angeberg-ის მიერ რედაქტირებულ გამოცემაში „Le Congrès de Vienne, et les traités de 1815. Précédés et suivis des actes diplomatiques qui s'y rattachent. Avec une introduction historique. Par... Capetique“. ჩვენთვის აქ საინტერესო კვირეუნი, როალებიც წინ უსწრებდნენ 1815 წ. 3 იანვრის საიდუმლო ტრაქტატის დადებას, იხ. მეორე ტომში. 1864.

კი ყოველივე უნდა მოვიმოქმედოთ, რათა ომი ავიცილოთ თავიდან!" ამაზე ტალეირანმა უპასუხა: „მეც ასე ვფიქრობ, უნდა გავაკეთოთ ყოველივე, გარდა მხოლოდ იმისა, რომ მსხვერპლად მიგვექონდეს ღირსება, სამართლიანობა და მომავალი ევროპისა“. შემდეგ ტალეირანი კესტლერს არწმუნებდა, რომ ომი, რომელიც ალადგენს პოლონეთს, პოპულარული იქნება ინგლისში. შეთანხმდნენ იმაზე, რომ დანიშნეს კომისია (სამი სახელმწიფოსაგან) კონვენციის საკითხის განსახილველად. ლორდი კესტლერი მაინც ჯიუტობდა და თავისი ძმის, ლორდ სტიუარტის მეშვეობით ტალეირანს შეატყობინა, ამგვარ შეთანხმების დროს ტალეირანის ხელმოწერა არ არის საჭიროო. ტალეირანი სწერს მეფეს, რომ იგი საშინლად განარისხა ამ წინადადებას და განაცხადა, გაემგზავრება ვენიდან, თუ ინგლისი და ავსტრია წინანდებულად მოკავშირეებად თვლიან თავს საფრანგეთის წინააღმდეგ, როგორც ეს იყო ნაპოლეონის დროს. რა თქმა უნდა, ვენიდან იგი არაფრის გულისათვის არ წავიდოდა, და განრისხება, სინამდვილეში, არც შეეძლო. ტალეირანმა ლოდინი ამჯობინა, იცოდა, მისი კონტრაგენტები დათმობდნენ. ლოდინი დიდხანს არ მოუხდა. უკვე 28 დეკემბერს ტალეირანს შეეძლო ეცნობებინა მეფისათვის, რომ კომისია მოქმედებს ტალეირანის მიერ წარმომადგენლად გამოყოფილი დალბერგის მონაწილეობით. 1815 წ. 3 იანვარს კი საიდუმლო ხელშეკრულება საფრანგეთსა, ინგლისსა და ავსტრიას შორის ხელმოწერილ იქნა.

6

მოულოდნელმა, ტალეირანისათვის ბედნიერმა მოვლენამ დააჩქარა საქმის გაჩარხვა და ბოლო მოუღო კესტლერის გაუბედაობას. სწორედ ახალ წელს, 1815 წ. 1 იანვარს, ვენაში კესტლერმა მიიღო ცნობა, რომ 24 დეკემბერს გენტში მომხდარიყო საზავო ხელშეკრულების ხელმოწერა ინგლისსა და ამერიკას შორის. ამ ხელშეკრულებამ, რომელმაც დაასრულა ხანგრძლივი, მძიმე და გამაჩანაგებელი ომი, 1812 წლიდან რომ გრძელდებოდა, მყისვე სავსებით გაუთავისუფლა ხელი ინგლისელ მინისტრს. ტალეირანი მანამდეც, ჯერ კიდევ საერთო ზავის

დადების დროს 1814 წ. 30 მაისს პარიზში, მეტად დამთმობი იყო ინგლისელების მიმართ. მეტისმეტად ესაჭიროებოდა ინგლისის მხარდაჭერა ევროპაში, რომ იმ მომენტში სავსებით უიმედო და ეწარმოებინა მასთან კოლონიების გ.მო.

ინგლისის ყველა შენაძენი, რომლებიც დიდ ბრიტანეთს 1814 წელს დაუმტკიცდა, ევროპის გარეთ მდებარეობდა. ეს შენაძენები კოლოსალური სიდიდისა იყო. რიგი ბრიტანელი გენერალ-გუბერნატორებისა მეოთხედ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში, 1814 წ. წინ, თითქმის გამუდმებულ ომებს აწარმოებდა ინდოსტანის უზარმაზარ ნახევარკუნძულზე. ლორდმა კორნუელსმა 1786 წლიდან 1793 წლამდე, სერ ჯონ შორმა, მისმა მემკვიდრემ, 1793 წლიდან 1798 წლამდე, ლორდმა უელსმა (უფროსმა ძმამ ჰერცოგ ველინგტონისა) 1799 წლიდან 1807 წლამდე, ლორდმა მინტომ 1807 წლიდან 1814 წლამდე უდიდესი მასშტაბების დაპყრობანი განახორციელეს ინდოეთის ჩრდილოეთში, ცენტრში და სამხრეთში. მთელი მდიდარი სამეფოები: ბენგალი, მადრასი, მაისორი, კარნატიკი, შემდეგ მარატებით დასახლებული რიგი ვეებერთელა ოლქებისა, ქალაქი და ოლქი დელი და ა. შ. — ყოველივე ეს ინგლისელების ხელში მოხვდა. მეტიც, არა მარტო მტკიცე საფუძველი ჩაეყარა მთელი დანარჩენი ინდოეთის დაპყრობას, არამედ დაკავებულ იქნა ყველა საჭირო საყრდენი პუნქტი და პლაცდარში ამ საქმის სრული დაგვირგვინებისათვის მომავალში. საფრანგეთის სამფლობელოები (პონდიშერი, შანდერნაგორი, კარხალი, მაგე, იანაონი) რამდენიმე უსუსურ-დაობლებულ ქალაქამდე და ნაკვეთამდე დავიდა. ინდოეთში ვერაფრითარ პოლიტიკურ ან ეკონომიურ კონკურენციაზე დიდ ბრიტანეთთან, მას შემდეგ ფიქრსაც ვერ ბედავდნენ ფრანგები. დამთავრდა ინდოეთის გამო მათი საუკუნოვანი დავა ინგლისელებთან. ყველა ეს შენაძენი ინგლისს დარჩა. ამ პირობებში არ შეიძლებოდა დიდი ნუგეში ყოფილიყო ტალეირანისათვის კესტლერის „დიდსულოვანი“ დათანხმება ლორდ მინტოს მიერ 1810 წელს დაპყრობილ კუნძულ ბურბონის დაბრუნების შესახებ, იმავე დროს კი ინგლისს რჩებოდა მეორე, გაცილებით უფრო მდიდარი კუნძული ამავე ჯგუფისა — ილ-დე-ფრანსი (იგივე წმ. მარკის

კუნძული). ჩრდილო ამერიკის ნაპირებთან ინგლისმა საფრანგეთს დაუბრუნა ამ უკანასკნელის მიერ რევოლუციისა და ნაპოლეონის დროს დაპყრობილი კუნძულები სენპიერი და მიქელონი, ანტილის ჯგუფიდან — მარტინიკა და გვადელუპა და კიდევ სამი მომცრო კუნძული გვადელუპას მახლობლად, საქხრეთ ამერიკაში — გვიანა. ჩამოეცალნენ ინგლისელები სანდომინიგოსაც, რომელმაც საფრანგეთის სუვერენიტეტი ფაქტიურად გაცილებით უფრო გვიან სცნო.

ერთ-ერთი მთავარი შედეგი ინგლისის მონაწილეობისა ნაპოლეონის წინააღმდეგ ბრძოლაში მდგომარეობდა არა მარტო კონტინენტური ბლოკადის გაუქმებაში, არამედ საბაჟო ტარიფის დადგენაზე ბურბონთა მთავრობის თანხმობაშიც, რამაც ხელად აქცია საფრანგეთი ინგლისური საქონლის გასაღების არაჩვეულებრივად ხელსაყრელ და მდიდარ ბაზრად. მხოლოდ ამის შემდეგ შეძლეს ინგლისელებმა სრულად მოემკოთ უხვი ნაყოფი XVI-II საუკ. მეორე ნახევრის სამრეწველო გადატრიალებისა. მკითხველს ყოველივე ეს უნდა ახსოვდეს, რათა მიხედეს, რად განხორციელდა შედარებით ასე იოლად ტალეირანის მიერ წამოწყებული კომბინაცია, რაც თავისი წარმატებისათვის ინგლისის მონაწილეობას მოითხოვდა. მიიღო თუ არა კესტლერმა (1815 წ. 1 იანვარს) ამერიკასთან დაზავების ცნობა, მაშინვე ოფიციალურად მიემხრო ხელშეკრულებას, და ორი დღის შემდეგ, 1815 წ. 3 იანვარს, საიდუმლო ხელშეკრულება ხელმოწერილ იქნა.

ტალეირანის გამარჯვება სრული იყო. აი რა გამოთქმებით იტყობინებს იგი ამ ამბავს მეფე ლუდოვიკო მეთვრამეტეს: „კოალიცია და სული კოალიციისა პარიზის ზავის შემდეგაც განაგრძობდა არსებობას. ჩემმა კორესპონდენციამ დღევანდლამდე მრავალი დამამტკიცებელი საბუთი დაგანახვათ ამ (ფაქტისა). თუ ის პროექტები, რომლებიც ჩემი ჩამოსვლის ხანს აქ დამხვდა, განხორციელდებოდა, საფრანგეთი მთელი ნახევარი საუკუნით იზოლირებული აღმოჩნდებოდა ევროპისაგან, არ ექნებოდა არავითარი კეთილსასურველი კავშირი (ვისმესთან). მთელი ჩემი ცდა იქით იყო მიმართული, თავიდან ამეცილებინა ამგვარი უბედურება, მაგრამ ყველაზე ნათელი იმედებიც კი არ

მადლევდა იმდენ გამბედაობას, მეფიქრა სრული წარმატების შესახებ. ახლა, ხელმწიფევ, კოალიცია დასამარებელია და დასამარებელია სამუდამოდ. საფრანგეთი უკვე არამც თუ იზოლირებული არ არის ევროპაში, არამედ თქვენი უდიდებულესობა აღმოჩნდა კავშირთა ისეთ სისტემაში, რომელსაც ვერ მოგვემდნენ თუნდაც ნახევარსაუკუნოვანი მოლაპარაკებანი". საფრანგეთი მოქმედებს თანხმობით ორ დიდ, სამ მეორეხარისხოვან სახელმწიფოსთან „და მალე ყველა სახელმწიფო, მიმდევარი არარევოლუციური პრინციპებისა“, საფრანგეთს გაჰყუება.¹ ასე ზეიმობს კონსერვატორი და ღვთისმოსავი ტალეირანი, სწორედ ის ტალეირანი, რომელმაც თავის დროზე, 1792 წ. 10 აგვისტოს, ლუდოვიკო მეთექვსმეტის ჩამოგდების შემდეგ, დანტონის დავალებით ისე მარდად და მარჯვედ დაწერა ჰემპდარიტად რევოლუციური ნოტა, საუცხოოდ რომ განუმარტავდა ინგლისელებს, თუ რად იყო უფლებამოსილი ფრანგი ხალხი მოეხდინა თავისი სახელოვანი რევოლუცია. ხოლო ეხლა ყოველივე ეს (წინააღმდეგი „რევოლუციური პრინციპებისა“) ტალეირანმა ლუდოვიკო მეთექვსმეტის მკვიდრ ძმასთან გასაგზავნ წერილში უფრო სიტყვის სილამაზისათვის დაუმატა: 1815 წელს სახსენებელიც არ იყო „რევოლუციური პრინციპების მიმდევარი სახელმწიფოებისა“. მაგრამ საფრანგეთისათვის უდიდესი მნიშვნელობა სამი იანვრის ამ აქტისა, რომელმაც მართლაც გამანადგურებელი ლახვარი ჩასცა სახელმწიფოთა ანტიფრანგულ კოალიციას, ტალეირანს ღრმად ესმოდა და ობიექტური თვალსაზრისით სავსებით სწორად აფასებდა.

1815 წ. 3 იანვრის ამ უსაიდუმლოეს ტრაქტატს, ვინიციობაა ცნობილი გამხდარიყო ალექსანდრესთვის, შეეძლო იმ მომენტში უკიდურეს ზომამდე გაეუარესებინა დიდ სახელმწიფოთა ურთიერთობა. იწოდება იგი ასე: „საიდუმლო ტრაქტატი თავდაცვითი კავშირის შესახებ, დადებული ვენაში ავსტრიასა, დიდ ბრიტანეთსა და საფრანგეთს შორის, რუსეთისა

¹ Correspondance inédite etc., Vienne, le 4 janvier 1815, p. 209.
.№ 36.

და პრუსიის წინააღმდეგ, 1815 წ. 3 იანვარს.¹ განმარტებით ნაწილში ნათქვამია, რომ აღნიშნული სამი სახელმწიფო, თავისი უშიშროებისა და დამოუკიდებლობის დაცვის მიზნით (état de sécurité et d'indépendance), „ამასწინათ გამომჟღავნებული პრეტენზიების შედეგად“ იძულებულია იზრუნოს იმისათვის, რათა უზრუნველყოს თავისი თავი „ყოველგვარი აგრესიის მომგერიებელი საშუალებებით“, მათ სამფლობელოებზე უცხო ძალების თავდასხმის შემთხვევაში. ამიტომ სამივე სახელმწიფო ვალდებულია კისრულობს განსაცდელის ქაშ დაუყოვნებლივ დაეხმარონ ერთმანეთს თავის განკარგულებაში არსებული ყველა საშუალებით. ზუსტდება: თითოეული ამ სამ სახელმწიფოთაგანი (სტატია III) მოვალეა გამოიყვანოს ას ორმოცდაათ ათას კაციანი არმია, ამასთან (სტატია IV) მათგან ას ოცი ათასი ქვეითი უნდა იყოს, ოცდაათი ათასი — კავალერიისტი, საარტილერიო პარკების შესატყვისი რაოდენობით. გაკეთებულია შენიშვნა: თუ დიდი ბრიტანეთი დათქმულ რაოდენობას მთლიანად არ გამოიყვანს, მაშინ თითოეულ ნაკლებ ჯარისკაცზე გადაიხდის ოც ფუნტ სტერლინგს. ხელშეკრულებას ხელს აწერენ: ტალეირანი, მეტერნიხი, კესტლერი.

1

7

უნდა ითქვას, რომ ინგლისში, სადაც ტალეირანის არც ერთ სიტყვას არ ენდობოდნენ, იმ შემთხვევებშიაც კი, როცა სიმართლეს ამბობდა, კონგრესის დასაწყისში მეტად უკმაყოფილონი იყვნენ თავადით. ჰერცოგი ველინგტონი, რომელიც 1814 წ. შემოდგომაზე პარიზში იმყოფებოდა, უკიდურეს ზომამდე იყო გაბრაზებული და არც მალავდა ამას. ის აშკარად აცხადებდა (1814 წ. ოქტომბრის დამლევის), რომ

¹ „Traité secret d'alliance défensive, conclu à Vienne entre Autriche, la Grande Bretagne et la France contre la Russie et la Prusse, le 3 janvier 1815“.

მის სრულ ტექსტს სამი გვერდი უჭირავს (589—591), დოკუმენტთა კრებულის ოთხტომიან დანებურგისეულ გამოცემის II ტომში: „Le Congrès de Vienne et les traités de 1815“, Paris, 1864.

„ბ. ტალეირანმა მოატყუა ყველანი, როცა საფრანგეთის სამშვიდობო განზრახვების შესახებ ლაპარაკობდა“, რომ როგორც კი ჩამოვიდა ვენაში, მან მყისვე შემოიკრიბა პარტიაციოფილი (რაინის) კავშირის ხელმწიფეთაგან, რათა მოენადარებინა ოთხი დიდი სახელმწიფოს გული გერმანიის საქმეებში ჩარევისა და იქ საფრანგეთის გავლენის აღდგენის მიზნით...“¹ ველინგტონი ცდილობდა თვითონ მოხვედრილიყო ვენის კონგრესზე. დარწმუნებული იყო, კესტლერი მარტოვერას გახდებოდა ტალეირანთან და რომ ამგვარი ამოცანის შესრულება ხელეწიფებოდა მხოლოდ მის, ჰერცოგ ველინგტონს. ჰერცოგი მართალი იყო კესტლერის შესახებ, მაგრამ სცდებოდა თავისი თავის მიმართ. თუმცაღა, 1815 წ. 3 იანვრის ხელშეკრულება სავსებით მოწონებულ იქნა ბრიტანეთის კაბინეტის მიერ. ეს ხელშეკრულება რუსეთის დიპლომატიური პოზიციის შესუსტებას ითვალისწინებდა. ინგლისელებსაც მეტი არა უნდოდათ რა. რაც შეეხება ტალეირანს, ლონდონის კაბინეტის ყველაზე უნდო წევრებსაც კი კონგრესის დამლევს უკვე აღარ ჰქონდათ ეჭვი ინგლისის მიმართ მისი საომარი ზრახვების გამო: არავითარ ცდებს 30 მაისის ხელშეკრულების გადასასინჯად ტალეირანის მხრივ ადგილი არ ჰქონია.

მაგრამ უკვე ვერც ინგლისელებს წარმოედგინათ (ჯერ კიდევ ერთი თვის წინათ 1815 წ. 3 იანვრის ხელშეკრულების ხელმოწერამდე), რომ შესაძლებელი ყოფილიყო კონგრესზე რაიმე ღონისძიების მიღება ტალეირანის მონაწილეობის გარეშე ან მის უკითხავად.

„მე მგონია, ბ. ტალეირანი აქ სასწაულებს ახდენს. როცა აქ ჩამოვიდა, უნდოდათ საფრანგეთი ყველაფრისგან გამოეთიშათ, ახლა კი ის ყველგანაა. არ არსებობს არც ერთი კომიტეტი, რომელშიც საფრანგეთი არ მონაწილეობდეს და სადაც მის ხმას დიდ ანგარიშს არ უწევდნენ“, და ლატურ დიუ პენის ამ აზრს, გამოთქმულს 1814 წ. 8 დეკემბერს მარკიზ დე ბონეი-

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო. № 9055 ბუტიაგინი—გრაფ ნესელროდეს (წერილი № 110), Paris, le 14/26 octobre 1814.

სადმი მიწერილ წერილში, არსებითად მთელი კონგრესი იზიარებდა.¹

ასეთი იყო გზა „მოხერხებული ოდისეისა“, როგორც უწოდეს მას, საფრანგეთის დელეგატს, სამ თვეზე კოტა მეტა ხნის განმავლობაში 1814 წ. სექტემბრის დამლევადან, როცა კონფერენციაზე ჩამოვიდა და ჯერ კიდევ არ უნდრდათ დაეშუათ ოთხი „მოკავშირის“ წარმომადგენელთა საერთო თათბირებზე, 1815 წ. 3 იანვრამდე, როცა ორთან ამ ოთხი „მოკავშირიდან“ ტალიერანმა ხელი მოაწერა საიდუმლო სამხედრო ხელშეკრულებას, მიმართულს ორი დანარჩენის წინააღმდეგ-ანტიფრანგული კოალიცია განადგურებულ იქნა. საფრანგეთის საზღვრები. რომლებზედაც გამარჯვებულნი დათანხმდნენ პარიზში 1814 წ. 30 მაისის ხელშეკრულების მიხედვით, მტკიცე და ხელუხლებელი დარჩა. კესტლერი და მეტერნიხიცი აგრეთვე კმაყოფილნი იყვნენ, თუმცა არა იმდენად, როგორადაც ტალიერანი. მათ არ სჭირდებოდათ „იზოლაციიდან გამოსვლა“, რადგან იზოლაციაში არც არასოდეს ყოფილან, მათ არ უხდებოდათ სიხარულის განცდა თავიანთი საზღვრების. დიპლომატიური კონსოლიდაციის გამო, რადგან ინგლისისა და ავსტრიის საზღვრებს იმ მომენტში არც თუ რაიმე დამუქრებია. მაგრამ 3 იანვრის ხელშეკრულებას, რომელშიც კრინტიც არ არის დამჩრული არც საქსონიაზე, არც პოლონეთზე, ხელმომწერი სახელმწიფოებისათვის გაცილებით უფრო დიდი, საერთო მნიშვნელობა ჰქონდა: იგი უზრუნველყოფდა თავდაცვას იმ შემთხვევაში, თუ ალექსანდრე, რომელსაც ამიერიდან შეეძლო ესარგებლა შორს წინწაწეული ფორპოსტი — „პოლონეთის სამეფოთი“, განიზრახავდა თავს დასხმოდა იქიდან ავსტრიას და ამრიგად დაესვა საკითხი საერთოევროპული ბატონობის აღდგენის შესახებ, მაგრამ უკვე პარიზის კი არა, პეტერბურგის ეგიდის ქვეშ. პოლონეთს რომ უკვე აღარაფერი ეშველებოდა და საჭირო იყო მისი დატოვება ალექსანდრეს ხელში, — ამ

¹ Le Tour du Pin au marquis de Bonnavy, Vienne, le 8 décembre 1814, „Les dessous du Congrès de Vienne“, t. I. p. 657, № 1010. ავსტრიელი აგენტების ხელთნაგდები წერილი.

აზრს საინდუმლო ტრაქტატის ხელმომწერი სამივე სახელმწიფო იზიარებდა: მართლაც, დაუყოვნებლივ ორის დაწყება პოლონეთის გულისათვის მათ არ სურდათ და არც შეეძლოთ. ალექსანდრე დათანხმდა, გენზენი (გენზნო) და პოზნანი მოსაზღვრე ტერიტორიებთან ერთად 850.000 მცხოვრებითურთ დაეთმო პრუსიისათვის, ველიჩკა და ტარნოპოლის ოლქი — საერთო რიცხვით 400.000 კაცი — ავსტრიისათვის, კრაკოვი თავისუფალ ქალაქად იქნა გამოცხადებული, ხოლო მთელი დანარჩენი „პოლონეთის სამეფო“ ალექსანდრეს ხელში გადავიდა.

სამაგიეროდ საქსონიის საკითხში „3 იანვრის შეთქმულებმა“ გარკვეულ და თვალსაჩინო წარმატებასაც მიიღწიეს. ჯერ კიდევ 29 დეკემბერს რუსეთის, პრუსიის, ავსტრიისა და ინგლისის წარმომადგენელთა თათბირზე პრუსიის მეფე, რომელსაც მთლიანად მხარს უჭერდა ალექსანდრე, მოითხოვდა მთელი საქსონიის სამეფოს შეყვანას პრუსიის სამფლობელოთა შემადგენლობაში, ე. ი. მოითხოვდა იმას, რასაც იჩემებდა კონგრესის დაწყებიდანვე. ხოლო ამ საკითხის განმხილველ საბოლოო, გადამწყვეტ სხდომაზე 1815 წ. 8 თებერვალს. ავსტრიის, ინგლისისა და საფრანგეთის ძალზე გამწვავებული ოპოზიციის ზეგავლენით, პრუსიის მეფე, რომელიც ვერ მიმხვდარიყო, რით აეხსნა ეს გამწვავება (რამდენადაც მას, რა თქმა უნდა, წარმოდგენაც არ ჰქონდა 3 იანვრის საინდუმლო ხელშეკრულებაზე), იძულებული გახდა დაეთმო. „თუმცა მთელი საქსონიის შემოერთება ერთადერთ საშუალებას წარმოადგენს, მისცენ პრუსიის მონარქიას ის საზღვრები და ის მთლიანობა (cet ensemble et cet arrondissement), რის გარანტიასაც მას ტრაქტატები აძლევენ; თუმცა უხერხულობანი, რომელნიც საქსონიის დაყოფიდან გამომდინარეობენ და რომლებიც 29 დეკემბრის მემორანდუმშია აღნიშნული, ერთობ საგრძნობია ამ ქვეყნისთვისაც, პრუსიისთვისაც და თვით საქსონიის მეფისთვისაც, — ამის მიუხედავად მისმა უდიდებულესობამ (პრუსიის მეფემ) გადაწყვიტა... გაიღოს ეს მსხვერპლი, რომელსაც, როგორც ეტყობა, ესოდენ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ, და თანახმაა აღადგინონ საქსო-

ნის მეფე მის წინანდელ სამფლობელოთა ნაწილში.¹ საქსონიის მეფე 1. 314. 337 ქვეშევრდომს ინარჩუნებდა, პრუსიას 723.380 მცხოვრები ერგო. საქსონიის ტერიტორია (74½ კვ. მილი) თითქმის შუაზე გაჰყვეს. მისი საუკეთესო ნაწილი, 28 ქალაქით, უფრო მდიდარი, სამრეწველო ადგილებით, საქსონიის მეფეს დარჩა. ზოგიერთი სახის შემდგომ ცვლილებას არ შეუტანია დიდი შესხვაფერება საქსონიის დაყოფის ამ გეგმაში.

ამრიგად, წააგო რა პოლონეთის საქმე, ტალეირანმა სამაგიეროდ თვალსაჩინო წარმატებას მიაღწია საქსონიის საკითხში და პირნათლად შეასრულა თავისი ყველაზე მთავარი ამოცანა: ახალი, ბურჟუაზიული საფრანგეთი არა თუ არ დაუქუცმაცებიათ ფეოდალურ-აბსოლუტისტურ დიდ სახელმწიფოებს და მათ მოკავშირეს, ეკონომიურად დაწინაურებულ ინგლისს. რისგანაც საფრანგეთი რუსეთმა იხსნა ჯერ კიდევ 1814 წ. 30 მაისს, არამედ შევიდა როგორც თანასწორუფლებიანი წევრი დიდ ევროპულ სახელმწიფოთა წრეში, და 1815 წ. 3 იანვრის კომბინაციამ ჩაფუშა საფრანგეთისათვის საშიშარი კოალიცია. ეს კი უკვე მიმართული იყო პირდაპირ რუსეთის იმპერატორის წინააღმდეგ.

ასეთი იყო ტალეირანის ძირითადი დიპლომატიური გამარჯვებანი, რომელნიც მან თავისი გამჭირახობისა და შეუპოვრობის წყალობით მოიპოვა, მოიპოვა ისეთ გამორჩეულ კონტრაგენტებთან ბრძოლაში, როგორნიც იყვნენ ალექსანდრე პირველი და მეტერნიხი.

ვითარება ისე აეგო, რომ უკვე 1815 წლის პირველ თვეებში და მერე იმ არევე-დარეულობის შემდეგ, ას დღეს რომ მოჰყვა, როცა სასწრაფოდ იქნა დახურული ვენის კონგრესი, ტალეირანისათვის კეთილსასურველად იქნა გადაწყვეტილი კიდევ ორი საკითხი, რომლებითაც საფრანგეთი იყო დაინტერესებული. საკითხი გერმანიის „მოწესრიგებისა“ და იტალიის საკითხი. მაგრამ აქ საქმე ტალეირანის აქტიური მონაწილეობის

¹ Cinquième protocole de la séance du 8 février 1815, des plénipotentiaires de cinq puissances. Annexe. „Le Congrès de Vienne et les traités de 1815“, t. II, p. 707—708. გარდენბერგის განცხადება.

გარეშეც მოგვარდა. გერმანია დაქუცმაცებული აღმოჩნდა, იგივე მოუვიდა აპენინის ნახევარკუნძულსაც. როგორც პირველ, ისე მეორე შემთხვევაში განმსაზღვრელი როლი პაბსბურგთა მონარქიის ინტერესებმა ითამაშა, რომლებიც კონგრესზე მეტერნიხის მიერ იყო წარმოდგენილი. მაგრამ ავსტრიის პოლიტიკის ამ ღონისძიებათა ობიექტური შედეგები, ტალეირანის თვალსაზრისით, ხელსაყრელი პირობები აღმოჩნდა საფრანგეთის საზღვრების უშიშროებისათვის.

ამრიგად, ტალეირანმა შეძლო ღახმარებოდა საქსონიას დამოუკიდებელი არსებობისა და თავისი ტერიტორიის უმეტესი ნაწილის შენარჩუნებაში, მაგრამ იგი დიდი დავიდარაბის გარეშე დათანხმდა იმაზე, რომ პრუსიისათვის რაინის პროვინცია შეეერთებინათ. შემდგომ ბევრი კამათი იყო იმის შესახებ, თუ რა უფრო ხელსაყრელი იყო საფრანგეთისათვის: პრუსიას მთელი საქსონია თუ რაინის პროვინცია რომ წაეღო. პირველ შემთხვევაში იგი გაცილებით უფრო ძლიერი ხდებოდა, ვიდრე მეორე შემთხვევაში: მაგრამ სამაგიეროდ უფრო დაშორებულად აღმოჩნდებოდა საფრანგეთისაგან, ვიდრე მაშინ, თუ რაინის ქალაქებსა და მიწებს დაინარჩუნებდა. უნდა შევნიშნოთ: ვენის კონგრესი ლეგენდების ისეთი ბურუსითაა მოცული, ზოგჯერ შეუძლებელი ხდება მოვლენათა მჭრქალი კონტურების გარჩევა. ძალიან საეჭვოა, თითქოს იმპერატორის საყვედურზე საქსონიის მეფე მოღალატეა, ნაპოლეონის მხარეზე იბრძოდაო, ტალეირანს ეპასუხოს: „მისი დანაშაული მხოლოდ ის არის, რომ ეშინოდა ნაპოლეონის, მაგრამ აქ, კონგრესზე შეკრებილ ხელმწიფეთა უმრავლესობა განა ამ მხრივ უცოდველია? ნუ მივმართავთ წარსულს, ხელმწიფევე, არც ერთ ჩვენთაგანს არ ასცდებოდა გაწითლება“.

მთელი ეს გაბედული ლაპარაკი, ეტყობა, თავიდან ბოლომდე მოგონილია, თუნდაც უკვე იმიტომ, რომ მის შესახებ არაფერს ამბობს თვითონ ტალეირანიც კი, ტალეირანი, რომელსაც ასე უყვარდა მეფეთა წინაშე თავისი ვითომდა მიუკერძოებელ „პირშიმთქმელობით“ წატრაბახება...

მაგრამ ის ყოველნაირად ცდილობდა განემტკიცებინა

შეტერნიხისა და კესტლერის შიში, რომ „ნაცვლად სენისპირელი გოლიათისა ამიერიდან შეიძლება წარმოიშვას ნევისპირელი გოლიათი“. ეს დაშინება „რუსული საფრთხით“, იმ დროიდან მოყოლებული, საფრანგეთის საგარეო პოლიტიკის ერთერთ შაბლონად გადაიქცა. ახლა უკვე ალექსანდრეს პირადად აღარაფერი შეეძლო მიეცა ტალეირანისათვის, და მათ ცხოვრებაში ამ გადამწყვეტი პოლიტიკური შეხვედრის შემდეგ ისინი ცივად დაშორდნენ ერთმანეთს.

8

კავშირი და მეგობრობა ინგლისთან და, შეძლებისდაგვარად, ავსტრიასთანაც საერთო ძალით პრუსიისათვის წინააღმდეგობის გასაწევად, ბრძოლა რუსეთის წინააღმდეგ, — აი ბაზისი, რაზედაც ტალეირანს სურდა დაეფუძნებინა საფრანგეთის საგარეო პოლიტიკა და უშიშროება. მას ბედმა არ არგუნა დიდხანს ყოფილიყო საქმეთა სათავეში რესტავრაციის პერიოდში, მაგრამ როგორც კი მისცა 1830 წ. ივლისის რევოლუციამ იმ მომენტში უმნიშვნელოვანესი პოსტი საფრანგეთის ელჩისა ლონდონში, ტალეირანმა, როგორც ქვევით დავინახავთ, ყველაფერი გააკეთა მასზე დამოკიდებული, რათა ცხოვრებაში განეხორციელებინა თავისი პროგრამა. საფრანგეთის ახალგაზრდა ბურჟუაზიის უახლოესი თაობები ყოველთვის მალაღ შეფასებას აძლევდნენ ტალეირანის იმ მუშაობას, რომელიც ვენის კონგრესზე გასწია.

და ტყუილად როდი ლაპარაკობს ბ. ლზაკის გმირი ვოტრენი რომანში „Le père Goriot“ ასეთი აღტაცებით ტალეირანის შესახებ (სახელის მოუხსენიებლად): „...თავადმა, რომელსაც ყველა ქვასა და გუნდას აყრის, და რომელსაც საკმარისად სძაგს კაცობრიობა, რათა იმდენი ფიცი მიაშავოს მას, რამდენსაც ის მისგან მოითხოვს, საფრანგეთი დაქუცმაცებას გადაარჩინა ვენის კონგრესზე. იგი გვირგვინებით უნდა შეემკოთ, მას კი ლაფს ესვრიან.“¹ ეს აზრი, რომ ფიცის გამტეხს შეუძლია არად ჩააგდოს კაცობრიობა, თუ მის გამტეხლობ თა საბოლოო შე-

¹ Honoré de Balzac. Le père Goriot. Paris, Ed. B; Bibliothèque que. Larousse, p. 98.

დეგს სარგებლობა მოაქვს ბურჟუაზიისათ, ის, ეს ცინიკური რწმენა იმისა, რომ „ინტელექტი მორალაჲ მალა დგას“ პოლიტიკაში — უჩვეულოდ დამახასიათებელია იმ გარდატეხის პერიოდისათვის, რომელმაც ძალაუფლება ბურჟუაზიას კადასცა. და ყველაზე უფრო დამახასიათებელია სწორედ საზეიმოდ, საქვეყნოდ გამოცხადება ამ პრინციპისა და დაუფარაკი, ალტაცება იმ ადამიანით, რომელშიც ყველაზე სრულყოფილად სახიერდებოდა დასრულებული ამორალიზმის აღიშნული იდეალი, ე. ი. თავად ტალეირან-პერიგორით.

მაგრამ თავისებური გულახდილობა ბალზაკის ამ მტაცებელ გმირისა ყველას როდი ახასიათებდა. ის პოლიტიკური მოღვაწენიც კი, რომელნიც ყოველი ღონისძიებით ცდილობდნენ მიებაძათ ტალეირანისათვის, როგორც მიუწყდომელ ნიმუშისათვის, ზურგს უკან ლანძღვას არ აკლებდნენ. როცა ხედავდნენ, ეს ცინიკური კომედიანტი და ვერაგობის მანეტრო რა არტისტულად თამაშობდა მსოფლიო სცენაზე მისთვის სრულიად ახალ როლს. რა თქმა უნდა, მისი უშფოთველი თავხედობის გამო ყველაზე მეტად ბრაზით მისი პირდაპირი მოწინააღმდეგენი იყებოდნენ: ფეოდალურ-აბსოლუტისტური სახელმწიფოების დიპლომატები და, უწინარეს ყოვლისა, პრუსია, რომელთა გაპაემპულაება პირველი რიგის ამოცანად დაისახა. ეს დიპლომატები ხედავდნენ, რომ ვენაში ოსტატურად გამოსტაცა მათ საკუთარი იარაღი, ვიდრე გონს მოვიდოდნენ, და ეხლა ამავე იარაღს იყენებს მათ წინააღმდეგ, ითხოვს რა „ლეგიტიმიზმის პრინციპის“ სახელით და საფრანგეთში დაბრუნებული „კანონიერი“ დინასტიის საპატივცემულოდ. არა მარტო საფრანგეთის ტერიტორია დასტოვონ ხელშეუხებლად, არამედ ცენტრალური ევროპაც მთლიანად დააბრუნონ თავის რევოლუციამდელ მდგომარეობაში და რომ ამიტომ „ლეგიტიმური“ მეფე საქსონიისა ყველა იმ თავის ძველ სამფლობელოთა ფარგლებში უნდა დარჩეს, რომლებზედაც პრუსია აცხადებდა პრეტენზიას.

ტალეირანის მოწინააღმდეგეებში განსაკუთრებით ის იწვევდა მძაფრ აღშფოთებას, რომ თავადი, რომელმაც თავის დროზე ისე მსწრაფლად გაყიდა ლეგიტიმური მონარქია, ემსახურე-

ბოლა რევოლუციას, ემსახურებოდა ნაპოლეონს, დაახვრეტინა ენგიენის ჰერცოგი მისი „ლეგიტიმური“ წარმოშობისათვის, მთელი თავისი დიპლომატიური გაფორმებებითა და გამოსვლებით ნაპოლეონის დროს მოსპო და ფეხქვეშ გათელა საერთაშორისო სამართლის ყოველგვარი ნასახიცი კი, ყოველგვარი ცნება „ლეგიტიმური“ თუ სხვა უფლებებისა, — ეხლა სრულიად აღუშფოთებელი სახით, საესებით შუბლგახსნილი აცხადებდა (მაგალითად, რუსეთის დელეგატთან ვენის კონგრესზე, კარლ ვასილის-ძე ნესელროდესთან): „თქვენ მელაპარაკებით გარიგების შესახებ, — არ შემძლია დავდო გარიგებახი. მე ბედნიერი ვარ, რომ არ ძალმიძს ისეთივე თავისუფალი ვიყო ჩემს მოქმედებაში, როგორც თქვენ. თქვენ გამოქმედებთ თქვენი ინტერესები, თქვენი ნება; რაც შემეხება მე, ვალდებული ვარ მივდიო პრინციპებს, პრინციპები კი არ შედის გარიგებებში (les principes ne transigent pas)“. მისი ოპონენტები პირდაპირ ყურებს არ უჯერებდნენ, როცა ამ მკაცრ სიტყვას წარმოთქვამდა და მიუყერძებლობის შორაღს უკითხავდა სწორედ ის თავადი ტალეირანი, რომელიც, როგორც მასზე იმავე ხანებში სწერდა ზემოთ მოხსენებული გაზეთი „Le Nain jaune“, მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში ჰყილდა ყველა მათ, ვინც მას ყიდულობდა. არც ნესელროდემ, არც პრუსიის დელეგატმა ჰუმბოლდტმა, არც ალექსანდრემ ჯერ კიდევ არ იცოდნენ, რომ ვენის კონგრესის იმ დღეებშიაც კი, როცა ტალეირანი მათ ზნეობრივი ყოფაქცევის, ლეგიტიმიზმისა და კანონიერების პრინციპებისადმი ერთგულების, ამ პრინციპებისადმი რელიგიურ-განუხრელი სამსახურის მკაცრ გაკვეთილებს აძლევდა, მან საქსონიის მეფისაგან ქრთამი მიიღო — ხუთი მილიონი ფრანკი ოქროთი, ბადენის ჰერცოგისაგან — ერთი მილიონი; მათ აგრეთვე არ იცოდნენ, თუ შემდგომში შატობრიანის მემუარებიდან ცნობილი გახდებოდა, რომ ლეგიტიმიზმის საფარველქვეშ იცავდა რა ნეაპოლეონ ბურბონების უფლებებს ორივე სიცილიის ტანტზე, ტალეირანს მაშინვე, ვენაში, პრეტენდენტ ფერდინანდ მეოთხისაგან შეპირებული ექვსი მილიონი უნდა მიეღო (სხვა მონაცემებით: სამი მილიონ შვიდასი ათასი) და ამ ფულის გადმოგზავნის გაადვი-

ლებისათვის ისეთი თავაზიანობა და წინდახედულებაც კი გამოიჩინა, რომ ფერდინანდთან თავისი პირადი მდივანი პერე გაგზავნა.

უადგილო არ იქნება, თუ ამ საინტერესო ეპიზოდზე შევჩერდებით. მით უმეტეს, საგარეო პოლიტიკის ჩვენს არქივში ტალეირანის შესახებ ნაპოვნია ზოგიერთი საგულისხმო და მანამდე უცნობი მასალა, რომელიც ამ საკითხს აზუსტებს.

ინგლისმა და ავსტრიამ მთლიანად დაუჭირეს მხარი საფრანგეთის წინადადებას ნეაპოლელი ბურბონების დინასტიის (მეფე ფერდინანდ IV) დაბრუნებაზე ორივე სიცილიის საქმეფოს ტახტზე ნეაპოლში. ფერდინანდს ძლიერ ეშინოდა, ტახტი ნაპოლეონის მარშალსა და მის მიერვე დაყენებულ მეფე იოაჰიმ მიურატს არ შერჩენოდა და ტალეირანს ქრთამს შეპირდა დახმარებისა და ხელისშეწყობის შემთხვევაში. მეფე ლუდოვიკო მეთვრამეტე დაჟინებით მოითხოვდა ტალეირანთან მიწერილ წერილებში, ამ უკანასკნელს მიურატის განდევნისა და ნეაპოლში ფერდინანდის დაბრუნებისათვის მიეღწია, და, ტალეირანმაც, რა თქმა უნდა, გააკეთა ეს საქმე, კონგრესი დათანხმდა. მაშინ ტალეირანმა, ოსტატურად დაუმალა რა ფერდინანდს უკვე მიღებული, მაგრამ ჯერ გამოუქვეყნებელი სახელმწიფოთა დადგენილების არსებობა, ნეაპოლის მეფეს ექვსი მილიონი ფრანკი მოსთხოვა სასურველი დახმარებისა და სამსახურის გაწევისათვის. შეცდომაში შეყვანილი მეფე ფერდინანდი დაპირდა ამ თანხას. მაგრამ ფერდინანდ IV მისცა მაინც არა ექვსი მილიონი, რამდენიც შეპირდა, და არც სამი მილიონი შვიდასი ათასი, არამედ გაცილებით ნაკლები.

1815 წ. ივლისის დამლევს მოულოდნელად თავად ტალეირანის მდივანი ჩამოვიდა ნეაპოლში. რუსეთის წარმომადგენელი ორივე სიცილიის სამეფოში, მოჩენივით, ატყობინებს რა ამის შესახებ გრაფ ნესელროდეს, თავდაპირველად აცნობებს, მდივნის ჩამოსვლის მიზეზია ბენევენტის სამთავროსთან დაკავშირებული საქმეები ტალეირანისაო. მაგრამ უკვე რამდენიმე დღის შემდეგ, დაშიფრულ პატაკში, მოჩენივით განმარტავს, რაშია საქმე: მდივანი წარმოგზავნილია, რათა მიიღოს ნეაპოლის მეფის ფერდინანდ მეოთხისაგან ფული თავადის სასარგებლოდ, რადგან მეფე ფარულად შეპირებულია გადაუხადოს

მას ნეაპოლის ტახტზე თავისი აღდგენის საზღაური.¹ ერთ-ერთ გვიანდელ პატაქში (აგრეთვე დაშიფრულში) მოჩენიგო იტყო-ბინება უკვე სავსებით ზუსტ ციფრს: ორ მილიონ ფრანკს.² მაგრამ ადვილი შესაძლებელი გახლდათ, არც ეს ორი მილიონი მოხვედრილიყო მის მომლოდინე ჯიბეში.

უკვე 1815 წ. ივლისში, როცა ტალეირანმა დიდი დაგვიანე-ბით (ასი დღის გამო) მიავლინა თავისი პირადი მდივანი პერე ნეაპოლში, თავადს ყველა საფუძველი გააჩნდა შემოთებისა-თვის: ეხლა, 1815 წ. ივლისში, ფერდინანდ მეოთხემ, ტალეირა-ნის მხრივ მალვისა და მთელი მისი ეშმაკობის მიუხედავად, დანაშაულებით იცოდა, რომ მისი გამეფება ტალეირანისაგან უკვე აღარ არის დამოკიდებული. ერთი სიტყვით, მეფეს გულ-მშვიდად შეეძლო მოეშორებინა თავიდან პერე, ასე დაგვიანე-ბით გამოცხადებული მასთან ქრთამის მისაღებად. მაგრამ ფერ-დინანდმა მაინც მისცა შეპირებული თანხის მესამედი. როცა პერე ნეაპოლიდან დაბრუნდა და ტალეირანს ბარინგის საბახეი-რო კანტორაზე სათანადოდ გაფორმებული ქვიტარი ჩამოუტა-ნა, მოულოდნელობისაგან გაოგნებულ დარბაისელ თავადს ბენევენტისა ძალა არ ეყო დაეფარა თავისი ბედნიერება, გულ-ში ჩაიკრა პერე, ეხვეოდა და ჰკოცნიდა თავის წარგზავნილს. ამგვარი მძაფრი ემოცია, ყოველ შემთხვევაში ჩვენს ხელთ არსებული მონაცემების მიხედვით, მას 1797 წ. შემდეგ აღარ

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 8304. Naples. Réception. Le Comte Mucenigo. 1815. შიფრი, ფრანგულად ნათარგ:ნა შიფრით. Naples, le 27 juillet (8 août) 1815. ნოჩენიგო — გრაფ ნესელროდეს. № 119.

² იქვე, შიფრი № 122. Naples le 31 août (12 septembre), 1815. ნოჩენიგო—გრაფ ნესელროდეს.

არასწორი ციფრი, რომელსაც ბარასი და შატობრიანი ასახელებენ (თა-ვიანთ მემუარებში) — 3 700 000 ფრანკი, სარწმუნოდ მიიღო ლაჟურ-გაიეჰ („Talleyrand“, t. III, გვ. 439), აღარაფერი რომ არ ეთქვათ სხვა ბიოგრა-ფებზე. რუსული დაშიფრული დოკუმენტი აკვ ერთი მათგანისათვის ცნო-ბილი არ იყო. ამ დოკუმენტაციაში, რასაკვირველია, საგულისხმოდ არა ციფრი, არამედ ზუსტი კონსტატირება იმ ფაქტის, რომ ვენის კონგრესის შემდეგაც ნეაპოლელი ბურბონები მაინც კვლავ დამოკიდებულნი იყვნენ სა-ფრანგეთისაგან, მიუხედავად ავსტრიის ორიენტაციის სასარგებლოდ მიმარ-თული მეტერნისის ცდებისა.

განუცდია, როცა აგრეთვე პირდაპირ გონება დაჰკარგა სიხარულისაგან, შეიტყო რა საგარეო საქმეთა მინისტრად თავისი პირველად დანიშვნა და როცა, თითქოს თავდავიწყებაში ჩავარდნილი, გაიძახოდა, ამ ადგილზე უზარმაზარი ქონების შექმნა შეიძლებაო. მხოლოდ ამგვარ მოტივებს შეეძლო, როგორც ეტყობა, ამ ცივი, თავდაპირველი, ქედმაღალი, უაღრესად გულგრილი ადამიანის გამოყვანა სულიერი წონასწორობიდან.

მაგრამ აქაც, ვენის კონგრესზე, ქრთამების აღების საქმეში იგი ზუსტად ისევე მოქმედებდა, როგორც ნაპოლეონის პერიოდის პირველ წლებში. ის, შეძლებისამებრ, ქრთამებით არ აკეთებდა ისეთ საქმეებს, რომლებიც აშკარად საზიანო იქნებოდა საფრანგეთის ინტერესებისათვის, ან, სხვანაირად რომ ვთქვათ, ძირითადი დიპლომატიური მიზნებისათვის, რომელთა განხორციელებისაკენ თვითონ ისწრაფოდა. მაგრამ ის გზადაგზა იღებდა ფულს მათგან, ვინც პირადად იყო დაინტერესებული, რომ ეს მიზნები მალე და რაც შეიძლება სრულად ყოფილიყო მიღწეული ტალეირანის მხრივ. ასე მაგალითად, საფრანგეთი უშუალოდ იყო დაინტერესებული, პრუსიას არ მიეტაცნა საქსონიის მეფის სამფლობელოები, და ტალეირანმა დაიცვა საქსონია. მაგრამ რადგან საქსონიის მეფე ამით კიდევ უფრო მეტად იყო დაინტერესებული, ვიდრე საფრანგეთი, ტალეირანს, მეტად გააქტიურებისათვის, მან, თავის მხრით, ხუთი მილიონი მისცა. ხოლო ტალეირანმა ეს თანხა აიღო და აიღო, რა თქმა უნდა, მისთვის მუდამ ჩვეული იმ თავდაპირველობითა და „დარბაისლური“ იერით, როგორითაც ერთ დროს, 1807 წელს, ამავე საქსონიის მეფისაგან ქრთამი მიიღო ნაპოლეონის წინაშე გამოსარჩლებისათვის.

კონგრესი დასასრულს უახლოვდებოდა; შეკრებილი ხელმწიფენი და სახელმწიფოთა წარმომადგენელნი მხიარულად ატარებდნენ მაღალი საზოგადოების ბრწყინვალე ზამთრის სეზონს ვენაში და თავს დიდად არ იჭირებდნენ მუშაობით. „კონგრესი კი არ მიმდინარეობს, მიცეკვავსო“ (Le congrès danse, mais ne marche pas) — ირონიულად შენიშნავდა ძველი დამკვირვებელი, ავსტრიელი დიდებული დე ლინი.

1815 წ. იანვრის დამლევისათვის ყველა შედარებით მწვავე, საშიში საკითხი მეტნაკლებად უკვე გადაწყდა. საქსონიის საკითხში მიღწეული გამარჯვება ტალეირანის თვალში ანაზღაურებდა იმ დამარცხებას, პოლონეთის საკითხში რომ განიცადა შან. რუსეთთან თუმცა გულცივი ურთიერთობა დამყარდა, მაგრამ სამაგიეროდ მოხდა დაახლოება ინგლისსა და ავსტრიასთან. განსაკუთრებული ეფექტისათვის და ყბადაღებული „ლეგიტიმურობის პრინციპის“ განმტკიცებისათვის საფრანგეთის მინისტრმა უცებ გადაწყვიტა ესარგებლა ლუდოვიკო მეთექვსმეტის სიკვდილით დასჯის (21 იანვარი) მოახლოებული წლისთავით და ვენაში საგანგებო სამგლოვიარო ცერემონიალით აღენიშნა ეს თარიღი.

ტალეირანმა, რომელმაც რევოლუციის დასაწყისში ისე წარმატებით გაყიდა ლუდოვიკო მეთექვსმეტე, მრავალთა ირონიული ზიცილი გამოიწვია ვენის კონგრესზე (რა თქმა უნდა, ზურგს უკან), როცა განიზრახა ეს წლისთავი არქისაზეიმო პანაშვიდისათვის გამოეყენებინა, რომელზედაც კონგრესის ყველა წევრი აწვია. ტალეირანმა უაღრესად გრძნობამორეული სიტყვა წარმოთქვა. „ის, ვისაც შეიძლება არ სცოდნოდა რა ახ წარმოადგენს ტალეირანი, — იგონებს ერთი დამსწრეთაგანი, — უთუოდ იტყოდა: ეს არის, ალბათ, ერთ-ერთი ძველი მეგობარი მეფისა, ერთი იმთაგანი, ვინც მის ოჯახს საზღვარგარეთ გაჰყვა; დაბოლოს, ეს არის ადამიანი, რომელიც ვერაფერს უსაყვედურებს თავის თავს. მაგრამ ვინაიდან ამ დეკლამაციის მოწმენი ყველანი კარგად იცნობდნენ ტალეირანის წარსულ ყოფაქცევას, დაასკენეს, რომ ის ერთობ უკბილოდ (platement) თამაშობს კომედიას“... „ეს არამზადა ტალეირანი უსანდომოდ უნდა გამოიყურებოდეს ვენაში“ — იმავე პერიოდში შენიშნა ნაპოლეონის ძმამ ლუსიენ ბონაპარტმა.¹

ისიც უნდა ითქვას: გრძნობამორეული სიტყვა მინისტრისა ძვირად დაუჯდა საფრანგეთის ხაზინას: 1815 წ. 21 იანვრის ცერემონიისათვის, რომელიც მხოლოდ საეკლესიო პანაშვიდისაგან შედგებოდა, ტალეირანს არ დაუყოვნებია წარედგინა

¹ „mélanges“, p. 140.

ანგარიში რატომღაც... ოთხმოც ათას ფრანკზე ოქროთი, არც მეტზე, არც ნაკლებზე (რეალური მსყიდველობითი უნარი ერთი ფრანკისა ოქროთი 1815 წელს მიჩნეულია იმ მსყიდველობითი უნარის თანაბრად, რაც დაახლოებით ათ ფრანკს აქონდა 1934 წ. ვალუტით).¹ ასეთი მაღალი ფასი დასდო ტალეირანმა თავის მემუხზვარე-მონარქიულ გრძნობებს, 21 იანვრის სპეკულიაციური თარიღით გამოწვეულს.

9

უეცრად. ცამოწმენდილზე მეხმა იგრიალა. ნაპოლეონმა ანაზღად დატოვა კუნძული ელზა. ვადმოვიდა ჟუანის კონცსტან, ნაპირზე გადმოასვლიდან ზუსტად სამი კვირის შემდეგ აღადგინა იმპერია და 1815 წ. 20 მარტს ტრიუმფით შევიდა პარიზში ისე, რომ მთელი ამ ექსპედიციის განმავლობაში ერთხელაც არ გაუსვრია. არ წაწყდომია არავითარ წინააღმდეგობას.

ნაპოლეონის დაბრუნება კუნძულ ელზიდან, ბურბონების პანიკური გაქცევა და იმპერიის აღდგენა ტალეირანს ელდასავით დაატყდა. არც ისე დიდი ხნის წინ (1933 წ. მაისში) პარიზში გამოვიდა ფანტაზიური წიგნი ფერდინანდ ბაკისა „Le secret de Talleyrand“. ეს მხოლოდ ბაკის მიერ გახსნილი „საიდუმლო“ იმაში მდგომარეობს, რომ ტალეირანმა... თვითონ მოაწყო ნაპოლეონის გაქცევა ელზიდან. აღენიშნავ ამ დილექტანტურ ფანტაზიურ წიგნს აქ მხოლოდ როგორც კურიოზა იპის დამამტკიცებლად, რომ შორეული შთამომავლობის თვალშიც ტალეირანი რჩება ისეთ გრძნულ პიროვნებად, რომელსაც შეეძლო განეხორციელებინა არა მარტო ყველაზე საოცარი გეგმა ვერაჯობისა და ეშმაკობის მხრივ, არამედ საერთოდ ნებისმიერი პროექტიც. ზედმეტია იმაზე ლაპარაკი, რომ მეცნიერული არგუმენტაციის ნასახივ არ მოიპოვება ამ წიგნში. ნაპოლეონმა გაქცევამ ტალეირანს თავზარი დასცა.

აღადგინა თუ არა იმპერია 1815 წ. მარტში, ნაპოლეონმა აცნობა ტალეირანს, ხოლახლა აგიყვან სამსახურშიო. მაგრამ ტალეირანი ვენაშივე დარჩა, მას არ სჯეროდა არც იმ-

¹ „Mélanges“, გვ. 160.

პერატორის კეთილგანწყობისა (რომელმაც ახლად გამეფებულს-
თანავე ბრძანა თავადის მთელი ქონების ჩამორთმევა), არც
ნაპოლეონის ახალი მეფობის სიმტკიცისა. ვენის კონგრესი
დაიხურა.

ნაპოლეონის დაბრუნებამ ტალეირანი, ავტორი 3 იანვრის
საიდუმლო ანტირუსული შეთანხმებისა, მყისვე მორჩილ
მთხოვნელი, მთავარშიც და მეორეხარისხოვან საკითხებშიც
ალექსანდრეზე დამოკიდებული გახადა. საფრანგეთის უქრის-
ტიანესმა მეფემაც. გენტში გახიზნულმა ლუდოვიკო მეთვრა-
მეტემ, აგრეთვე ხელად დაივიწყა თავისი ღრმა რწმენა იმისა.
ბურბონები რომანოვებზე წარჩინებულნი არიანო, და თავის
განუწყვეტელი თხოვნა-მუდართ თავი წასკამა ალექსანდრე-
ასი დღის დროს შვეიცარიაში (განსაკუთრებით კანტონ ვად-
ტში) გამომჟღავნებულ იქნა ზოგიერთი ბონაპარტისტული ინ-
ტრიგა და კავშირი ყოფიერ ბონაპარტთან. თავადი ტალეირანი
ნესელროდეს ატყობინებდა, მეფე ლუდოვიკო მეთვრამეტე
დაჟინებით მოითხოვს შვეიცარიის ხელისუფალთაგან ყოფიერ
ბონაპარტის შვეიცარიიდან გაძევებას, მაგრამ, სამწუხაროდ,
მარტოოდენ სურვილი მისი უქრისტიანესი უდიდებულესობი-
სა, გენტში თავშეფარებულისა, არასაკმარისიაო. ასე რომ, ხომ
არ ინებებს სრულიად რუსეთის იმპერატორი, დახმარება გაუ-
წიოს იმით, შვეიცარიაში¹ მხარი დაუჭიროს საფრანგეთის
მეფის ამ თხოვნას? ალექსანდრე „ყოვლად უმოწყალესად“
დათანხმდა.²

ვენის კონგრესზე შეკრებილ რვა სახელმწიფოს წარმო-
მადგენლებმა 1815 წ. 13 მარტს გამოაქვეყნეს ცნობილი დეკ-
ლარაცია, რომელიც ნაპოლეონ ბონაპარტს „სამოქალაქო და
საზოგადოებრივ ურთიერთობათა გარეშე“, „მსოფლიო მშვი-
დობიანობის დამრღვევად და მტრად“ და დასჯის ღირსად აც-

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 11812.

C. de V France. Réception, 1815, № 113. Prince Talleyrand à M. le
comte de Nesselrode, Vienne, le 13 mars 1815.

² იქვე, № 114, Prince de Talleyrand à M. le comte de Nessel-
rode, Vienne, le 21 mars 1815.

ხადებდა. (il s'est livré a la vindicte publique). ეს დეკლარაცია იმ მომენტში შეფასებულ იქნა, როგორც მოწოდება კანონგარეშედ გამოცხადებულ ნაპოლეონის მოკვლისა. საფრანგეთის წარმომადგენელთა სიაში ამ დოკუმენტის ქვეშ პირველ ადგილზე ხელს აწერდა: „თავადი ტალეირანი“.

მაგრამ ნაპოლეონს არავითარი ყურადღება არ მიუქცევია ამისთვის. საკმაოდ კარგად იცნობდა ის თავის ტალეირანს, თუმცა მისი საქციელის შესახებ ბევრი რამ არ იცოდა. კიდევ ამიტომ იყო, არ ჩამოახრჩო დროზე, მხოლოდ ფიქრობდა ამას და ადგილიც კი შეარჩია საამისოდ: კარუსელის მოედანი. როგორც ადრე დავინახეთ, თვით თავადსაც კი გაუზიარა თავისი ეს განზრახვა 1809 წ. 28 იანვარს, ტუილრიში გამართულ ცნობილი სცენის დროს.

მაგრამ ტალეირანი ახლა მას ისევ სჭიროდა; ძველი დიპლომატის დაბრუნება იმპერატორის სამსახურში კოლოსალურ შთაბეჭდილებას მოახდენდა ევროპაში. მართალია, მან ხელი მოაწერა 13 მარტის დეკლარაციას, მაგრამ აბა ვინ მოსთვლის რამდენი სხვადასხვანაირი დეკლარაციისთვის მოუწერია ტალეირანს ხელი თავის სიცოცხლეში! დაბოლოს, ეს მოხდა 13 მარტს, ჯერ კიდევ ერთი კვირით ადრე, ვიდრე ნაპოლეონი ტრიუმფით შევიდოდა ტუილრიში. ერთი სიტყვით, გადაწყვეტილი იყო ცდილიყვნენ მრავალნაცადი თავადი ხელიდან გამოეცალათ მოკავშირეებისათვის. არაფერი უცნაური ამ განზრახვაში არ არის: აკი სიცოცხლის ბოლო ხანებში თვით ტალეირანი უწყინრად ხუმრობდა, რომ სრულიად სხვადასხვა საბაბით თავისი ცხოვრების მანძილზე თოთხმეტჯერ მოუხდა დაედო სულ სხვადასხვანაირი ხასიათის ფიცი.

ერთ-ერთი პირველი ნაბიჯი, რომელიც ნაპოლეონმა თავისი ხელახალი გამეფების შემდეგ გადადგა, იყო ვინჩენცის ჰერცოგის, კოლენკურის დანიშვნა საგარეო საქმეთა მინისტრად, ზოლო 22 აპრილს (1815) იმპერატორმა თავის მინისტრს შემდეგი განკარგულება მისცა: „ბატონო ვინჩენცის ჰერცოგო! შეთქვენ უფლებამოსილს გხდით დაუდასტუროთ ბენევენტის თავადს, რომ მამულებს დაუბრუნებენ, თუ იგი მოიქცევა, როგორც ფრანგი და გამიწევს ზოგიერთი სახის დახმარე-

ბას“. ¹ მაგრამ ტალეირანი ვენაში დარჩა, მერე გაემგზავრა ვენიდან. მხოლოდ არა პარიზში. მას არ სწამდა აღდგენილი იმპერიის სიმყარე. იმპერატორის წინადადება კოლენკურმა თავისი ხელით დაწერილი ბარათით შეუთვალა ტალეირანს ვენაში, 24 აპრილს: „ჩემო ძვირფასო თავადო. თქვენ იცით ჩემი ძველი მეგობრობა თქვენდამი. იმედი მაქვს სავსებით ერწმუნებით ყოველივეს, რასაც გადმოგცემთ და რასაც ჩვენი სახელით დაგიღასტურებთ ბ. დე სენ-ლეონი, რომელმაც, როგორც მეგობარმა, ხელი მოჰკიდა თქვენს საქმეებს.“²

ყოველ შემთხვევაში, ეს დოკუმენტები, რომლებიც ვინჩენცის ჰერცოგის ოჯახის კერძო არქივში იქნა ნაპოვნი და პირველად მისი „მემუარების“ ახალ (აქ ციტირებულ) გამოცემაში დაიბეჭდა, გვიჩვენებს, რომ იმ უაქტიურესი მონაწილეობის შემდეგაც კი, ტალეირანმა რომ გამოიჩინა ბურბონების გამეფებაში 1814 წ. მარტსა და აპრილში, ნაპოლეონი მაინც შესაძლებლად თვლიდა ტალეირანის ყიდვას და ამას თავის სასარგებლო საქმედ მიიჩნევდა.

მაგრამ ტალეირანი ყრუ იყო როგორც წერილობითი, ისე ზეპირი დაპირებებისადმი. სენ-ლეონის ჩამოსვლამ და მისა დაპირებებმა მაინც ხეირი მისცა ტალეირანს: მოკავშირეანი შემფოთდნენ და უფრო საიმედოდ მიიჩნიეს, ყოველ შემთხვევისათვის, სასწრაფოდ უხვად დაეჯილდოებინათ თავადი ფულებით, რათა ის უეცრად ნაპოლეონის მხარეზე არ გადასულიყო. მართალია, მათ იცოდნენ, რომ ტალეირანს არც თუ მთლად სწამს იმპერიის სიმტკიცე. და, ალბათ, არ აპყვება ცდუნებას, მაგრამ — არის კი ისეთი რამ, ბენევენტის თავაღს რომ არ ჩაედინოს? სიფრთხილეს თავი არ სტკივა. ტალეირანმა ფული სრული მზადყოფნით მიიღო და დარჩა მოკავშირეთა ერთგული.

იმპერატორის ცდა, თავისკენ გადმოებირებინა ტალეირანი, ეტყობა, ერთბაშად მაინც არ შეწყვეტილა.

არ უნდა დაგვაიწყდეს: ნაპოლეონს ჰქონდა ზოგიერთი სა-

¹ „Mémories du général de Caulaincourt, duc de Vicence“, t. I, p. 191.

² იქვე, t. I. p. 192.

ფუძველი ეფიქრა, რომ ტალეირანის ვენაში მეტად შეჭირვებულ მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდა: 1815 წ. 20 მარტს კუნძულ ელბიდან ტუილრიში, თავის სასახლეში უეცრად დაბრუნებულმა იმპერატორმა წინდლით გაქცეული მეფე ლუდოვიკო მეთვრამეტის საწერი მაგიდის უჯრაში იპოვა ტალეირანის მიერ ვენაში შედგენილი 1815 წ. 3 იანვრის ანტირუსული საიდუმლო ხელშეკრულების ასლი, ხელმოწერილი, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ტალეირანის, კესტლერისა და მეტერნიხის მიერ. მეფე ლუდოვიკო მეთვრამეტე ისეთი მაქსიმალური სიაწრაფით გაიქცა 19 მარტის საღამოს პარიზიდან, ფაქტ-ფუქტში არც კი გახსენებია ამ საბედისწერო აქტის თან წაღება. რატომ უნდა, ნაპოლეონმა მსწრაფლ გაგზავნა სპეციალური შიკრიკი ვენაში, რათა დოკუმენტი იმპერატორ ალექსანდრესთვის ჩაებარებინათ. ზელმწიფე უდიდესი აღშფოთების გრძნობამ მოიცვა, როცა უეცრად ასეთი, სავსებით მოულოდნელი გზით შეიტყო, თუ რა ორმო გამოუთხარა რუსეთს თავაღმა ტალეირანმა ვენაში. ტალეირანს კი ფიქრადაც არ მოუვიდოდა, რომ გაქცევისას ბურბონებს ასეთი დიდმნიშვნელოვანი ქალაქი მაგიდის უჯრაში დაავიწყდებოდათ. ამ ხნიდან მოყოლებული, ალექსანდრეს უნდობლობასა და ანტიპათიას ტალეირანისადმი დაემატა უკვე ნამდვილი მძულვარება, რამაც, როგორც დავინახავთ, კიდევ იჩინა თავი იმავე 1815 წელს. მართალია, ალექსანდრეს არ შეუცვლია თავისი პოლიტიკა, როგორც ამას ვარაუდობდა ნაპოლეონი, მაგრამ ცხადი იყო, ტალეირანის მდგომარეობა საჩოთირო გახდა.

არც მეტერნიხს, არც კესტლერს არ გამოუწვევიათ, ეტყოფა, ხელმწიფის ეგზომი გულისწყრომა, როცა მან ისეთი უცუარი (და უტყუარი) ინფორმაცია მიიღო იმ ნაბიჯის შესახებ, ფარულად მის წინააღმდეგ რომ გადადგეს. არც ინგლისი, არც ავსტრია ისე დავალებული არ იყო რუსეთისაგან, როგორც საფრანგეთი, რომელიც რუსეთმა დაქუცმაცებას გადაარჩინა. მაგრამ ხელმწიფემ გადაწყვიტა განეგრძო საერთო ბრძოლა დაბრუნებული ნაპოლეონის წინააღმდეგ და ტალეირანისთვის ჯერჯერობით არც კი უგრძნობინებია, რომ უწყრება.

პარიზში კი ჩანს არ ეშვებოდნენ ცდას კავშირი დაეჭირათ ტალეირანთან.

„ხმა გავრცელდა აქ, რომ მონრონი. კაცი სახელგატეხილი და ბ. ტალეირანთან დაკავშირებული, ვენაში გაემგზავრა. ამ გარემოებამ უმძაფრესი შეშფოთება აღძრა“ — ატყობინებს პოკო დი ბორგო გრაფ ნესელროდეს ბრიუსელიდან. გამოემგზავრა იგი სენ-ლეონთან თითქმის ერთდროულად. თვით ელჩი სულაც არ შიშობს: „არც ერთ, არც მეორე ინდივიდუუმს უკვე აღარ შეუძლია ვნებაო. და თუმცა ლუდოვიკო მეტვრამეტე ტალეირანს სრულ ნდობას უცხადებს, მაგრამ ხალხს არ სჯერა მისი: ძალად ნდობა არ გაგონილაო.“¹

სიტყვამ მოიტანა და შევნიშნავთ, რომ თავის მხრივ ტალეირანი გულში არა თუ ანტიპათიით, პირდაპირ ზიზღის გრძნობით იყო გამსჭვალული ლუდოვიკო მეტვრამეტის მიმართ. როცა 1823 წელს ლუდოვიკო მეტვრამეტემ თავისი დღიური გამოაქვეყნა (ბრიუსელსა და კობლენცში გაქცევის შესახებ რევოლუციის დროს, 1791 წელს), თავადი ტალეირანი ასე გამოეხმაურა (ზეპირ) ამ ნაწარმოებს: „ეს არის არლეკინის მოგზაურობა, ის (ლუდოვიკო) ჭამდა და ეშინოდა, ეშინოდა და ჭამდა.“ სტენდალი, მცნობი მეფის ბუნებისა, სავსებით ეთანხმება ამ შეხედულებას.²

საგარეო პოლიტიკის ჩვენს არქივში დაცულია კვალი ასი დღის პერიოდში პარიზსა და თავად ტალეირანს შორის არსებული რაღაც შემდგომი ურთიერთობისა. ასე მაგალითად, 1815 წ. 16 მაისს ნესელროდე ვენიდან იმპერატორ ალექსანდრეს ატყობინებს, ვენაში ჩამოვიდა და ტალეირანსა და მეტერნისს წერილები მოართვა პარიზიდან წამოსულმა ვინმე დე ბრენამა. უმნიშვნელო პიროვნებამ. რომელიც თავის დროზე, კარისკაცის ადგილი რომ მიეღო ნაპოლეონის სასახლეში, ინტრიგებს აწყობდაო. მაგრამ ჩამოტანილი წერილების შინაარსი უცნობი დარჩა ნესელროდესათვის.“³

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. № 1752. Bruxelles, le 5/17 avril, 1816. (№ პატაკისა 331) პოკო დი ბორგო—გრაფ ნესელროდეს.

² Stendhal. Courrier anglais. t. III, p. 102.

³ საგარეო პოლიტიკის არქივი. Vienne—Congrès—Ministère, 1815, № 11781—11786. ნესელროდე—ალექსანდრეს. Vienne, le 16 mai 1815. (95—96).

ტალეირან-ფუჟის სამინისტრო. პარიზის მეორე ჯავი

მ ივლისი — 24 სექტემბერი, 1815 წელი.

1

ვატერლოოს ბრძოლამ 1815 წ. 18 ივნისს ბოლო პოულო ნაპოლეონის მეორედ მეფობას.

მეფე ლუდოვიკო მეფერამეტე, მთელი ასი დღის განმავლობაში ქალაქ გენტში გახიზნული, მსწრაფლ პარიზს გასამგზავრებლად შეემზადა. მას გარს ეხვია ემიგრანტების ხროვა, გაათრებული თავისი მეორედ განდევნიით.

რუსეთის ელჩი პარიზში პოცო დი ბორგო შინა მოვლენათა უახლოეს განვითარებას პესიმისტურად უყურებდა მოსალოდნელ რეაქციულ აღვირახსნილობათა გამო. ტალეირანისა და მისი დამამშვიდებელი, კეთილისმყოფელი ზემოქმედების იმედი მას არ ჰქონდა. საგარეო პოლიტიკის ჩვენს არქივში ვიპოვეთ დამამტკიცებელი საბუთი იმისა, რომ რუსეთის დიპლომატს ჯერ კიდევ 1814 წ. შემოდგომაზე არ სწამდა ტალეირანის რეალური, მტკიცე წინააღმდეგობა ულტრაროიალისტურ რეაქციისადმი.

პოცო დი ბორგოს, გამჭრიახ კორსიკელს, რომელსაც დიდი ზანია მშვენივრად შეესწავლა ტალეირანი, ძალიან კარგად ესმოდა, რომ რაც უნდა საღად მსჯელობდეს ეშმაკი თავადი საფრანგეთის საშინაო ვითარებაზე, ბურბონებისა და დაბრუნებული ემიგრანტების უგუნურობებზე, ხეირი მისგან მაინც არ იქნება. „სიზარმაცე და თავშეკავებულობა მისი“ და ნდომა იმისა, არვის თვალში გაიტეხოს სახელი, ისეთია, რომ იგი მუდამ კვერს დაუკრავს იმ ტონსა და იმ სიტყვებს, რომლებიც ყველა-

ზე უფრო მიღებული იქნება სასახლეში, მიუხედავად ამ სიტყვათა ქეშმარიტი ღირსებებისა. ¹

ამ მოკლე თქმაში, რუსეთის ელჩის მიერ გრაფ ნესელროდესადმი პარიზიდან გაგზავნილ სამსახურებრივ პატაკში რომაა მოცემული, იგრძნობა ყველაზე რეალური და ზუსტი ისტორიული სიმართლე, რომელიც ჩვენთვის ფრიად უხვი დოკუმენტაციითაა ცნობილი. ან კი როდის იყო, რომ ტალეირანი იმას ამბობდა, რასაც ფიქრობდა, თუ კი სასახლეში სხვას ფიქრობდნენ? ან როდის ყოფილა, ბანი არ ეთქვას დღეს ლუდოვიკო მეთექვსმეტისათვის, ხვალ — დანტონისათვის, ზეგ — ნაპოლეონისათვის?

ჯერ კიდევ ასი დღის დროს, არა მართო პოცო დი ბორგო. თვით ალექსანდრე პირველიც ცდილობდა დაერწმუნებინა ლუდოვიკო მეთვრამეტე, რომ ნაპოლეონის მიერ ბურბონების დინასტიის მთელი ეს სამარცხვინო ახალი განდევნა საფრანგეთიდან განპირობებული იყო უწინარეს ყოვლისა მოსახლეობის სიძულვილით თავაშვებული როიალისტური რეაქციისადმი.

1815 წ. 19 აპრილს (1 მაისს) გენტში გრაფი ალექსის დენოაილი ჩამოვიდა ვენიდან და მეფე ლუდოვიკო მეთვრამეტეს დეპეშები მოართვა ტალეირანისაგან. მაგრამ ყველა დეპეშაზე უფრო მნიშვნელოვანი იყო ნოაილის მიერ ჩამოტანილი ტალეირანის მოხსენება იმ საუბრის შესახებ, რომელიც თავადს იმპერატორ ალექსანდრესთან ჰქონდა ალექსის დენოაილის გამომგზავრების წინ. „ამ შეტყობინების მთავარი ჰიზანი, როგორც ჩანს, ის არის. დაარწმუნოს მეფე, რომ აუცილებელია მომავალში შეიქმნას სამინისტრო თანახმად კონსტიტუ-

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 9052, 1814. Pozzo di Borgo à Nesselrode, Paris. le 14/26 septembre 1814.

„... Votre Excellence est déjà informée de la différence qui existe dans les éléments de sa composition. Le Prince de Talleyrand cherche constamment à s'attacher avec deux extrêmes sans se compromettre avec personne, sa paresse et sa réserve lui permettent toujours de parler des choses, lorsqu'elles sont faites et d'en parler dans le sens qui devient le dominant soit à la cour, soit dans le public sans avoir égard au mérite réel de l'affaire“.

ციისა, ე. ი. შეიქმნას კაბინეტი, რომელსაც ექნებოდა თავისი სისტემა მართვისა, რომელიც ერთსულოვანი იქნებოდა თავის გადაწყვეტილებებში და ერთობლივად პასუხისმგებელი ყველა თავისი მოქმედებისათვის. ერთი სიტყვით, იხეთი კაბინეტი, რომელიც, როგორც ეს ინგლისშია, თავის ადგილს დაიჭერდა ერსა და მეფეს შორის; რათა შეძლებოდა ნდობა მოეპოვებინა თავისი ქვეყნით ან გაკიცხულიყო ისე, რომ ჩირქი არ მოეცხო ტახტის ზნეობისა და მონარქის პიროვნებისათვის.“ პოცო დი ბორგო ხაზგასპით აღნიშნავს, რომ ის წინათაც ცდილობდა ჩაეგონებინა მეფისათვის (აქ ის უფრო მაგარ გამოთქმას მიმართავს: *inculquer*, რაც ქართულ „თავში ჩადებას“ უახლოვდება) ეს პრინციპები. ეხლა, რუსეთის ელჩის აზრით, ბლაცა — წარმომადგენელი „პერსონალური რეჟიმისა“, ტიპიური ულტრაროიალისტი, ლუდოვიკო მეტერამეტის ფავორიტი, სამეფო ხელისუფლების ღეთაებრივი წარმოშობის შესახებ მოლაყბე. უნდა წავიდეს სამინისტროდან, ხოლო ტალეირანი კონსტიტუციური კაბინეტის სათავეში უნდა ჩადგეს. თუმცა ის კარისკაციცაა, თუმცა ის ინტრიგანიცაა, მაგრამ მეტად საქირო პიროვნებაა. ¹

მაგრამ აი ვატერლოოს ბრძოლიდან სწორედ ოთხი დღის შემდეგ ვენიდან ჩამოვიდა თვითონ თავადი ტალეირანიც.

საგარეო პოლიტიკის ჩვენს არქივში დაცულია დოკუმენტური საბუთი, რომ მონსში ჩამოსვლის წინა დღეს, 22 ივნისს, ტალეირანმა პოცო დი ბორგო ინახულა ბრიუსელში, ჰქონდა მასთან „ხანგრძლივი თათბირი,“ რის შემდეგაც რუსეთის ელჩმა იმედი გამოთქვა, „საქმეთა მიმართულება ფრიად კეთილსასურველ სახეს მიიღებსო“ (*de la manière la plus convenable*) ².

სავსებით აშკარაა, რომ კიდევ ამ პაეჟანმა მისცა ტალეირანს სრული რწმენა თავისი მდგომარეობის სიმტკიცისა.

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი, № 1752, პატაკის № 338. Gand, le 21 avril - 3 mai 1815. პოცო დი ბორგო—გრაფ ნესელროდეს.

² იქვე. № 1752 Bruxelles, le 10/22 juin 1815 (პატაკი № 371). პოცო დი ბორგო—გრაფ ნესელროდეს.

მომზდარა, რომ ტალეირანი ზანდახან ზათაბალაში გახვეულა, როცა ვერ გაუთვალისწინებია ძალთა შეფარდება და გაუზვიადებია საკუთარი მნიშვნელობა და მოწინააღმდეგის მერყეობა. ასე დაეპართა მას, მაგალითად, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პოლონეთის საკითხზე ალექსანდრესთან მოლაპარაკების დროს. მაგრამ იშვიათად მოხვედრილა ისეთ დამამცირებელ და კურობოზულ მდგომარეობაში, როგორშიც 1815 წ. ივნისში აღმოჩნდა, როცა ისე უეცრად გამომეღავნდა, რომ მისი პოლიტიკური კარიერა .ბეწვზე ჰკიდია...

საქმე შემდეგშია. საღამო ზანს, დაახლოებით ექვს საათზე (1815 წ. 23 ივნისს) ტალეირანი ჩავიდა ქალაქ მონსში (ბელგიაში) და ეახლა მეფე ლუდოვიკო მეტერამეტეს, რომელიც გენტიდან გამომგზავრებულიყო, საცა ის თავ'ა აფარებდა ნაპოლეონის მეფობის ასი დღის განმავლობაში. ლუდოვიკო მეტერამეტე ახლა პარიზს მიემართებოდა და მონსში ცოტა ხნით უნდა შეჩერებულიყო. საქმე ხდებოდა ვატერლოოს ბრძოლიდან ხუთი დღის შემდეგ, ინგლისელები და პრუსიელები განუწყვეტლივ მიედინებოდნენ პარიზისაკენ და განადგურებული საფრანგეთის არმიის ნაშთებს დევნიდნენ გზადაგზა.

სრულიად უსაფუძვლოდ ტალეირანს მოეჩვენა, რომ ის ეხლაც სწორედ ისევე საჭიროა ბურბონების ხელმეორედ დაბრუნებისათვის ტახტზე, საიდანაც ისინი ნაპოლეონმა გააძევა იმავე 1815 წ. მარტში, როგორც საჭირო აღმოჩნდა მათთვის 1814 წ. აპრილში, როცა მასზე დამოკიდებული ყოველივე გააკეთა, რათა მათ ზასარგებლოდ გადმოებირებინა ალექსანდრე. მაგრამ აშკარად ცდებოდა. ჯერ-ერთი, ეხლა უკვე არავითარი ეჭვი არ არსებობდა, რომ ნაპოლეონთან, თუ სხვა ვინმესთან მისი ოჯახის წევრთაგან ან მისი გარეშომცველი წრიდან, მოლაპარაკებას არ გააბამდნენ და რომ მოკავშირენი, რომელნიც თავიანთი არმიებიერთად დამარცხებულ დედაქალაქისაკენ ისწრაფოდნენ ყოველი მხრიდან, ერთადერთ კანონიერ მონარქად ლუდოვიკო მეტერამეტეს სცნობდნენ. მეორეც, ტალეირანი რომ აშკარად წაეკიდა ალექსანდრეს და დაკარგა თავისი მთავარი წინანდელი მხარდაჭერა — ესეც კარგად იცოდნენ საფრანგეთმაც და ევროპამაც. მესამე, თუ ლუდოვიკო მეტერამეტე ვერას-

დროს ვერ იტანდა ტალეირანს და ითმებდა მას როგორც აუცილებელ ბოროტებას, სამაგიეროდ ულტრაროიალისტებმა, ასი დღის დროს საფრანგეთიდან თავიანთი სამარცხვინო განდევნის გამო შურისძიებით აღესილებმა, გადაწყვიტეს ეხლა სრულიად დაურიდებლად ემოქმედნათ და არ დაეშვათ, კვლავაც ხელისუფლების სათავეში მდგარიყო ეს რენეგატი. მათ მტკიცედ გადაწყვიტეს ამაჯერად გაეკეთებინათ ის, რაც ვერ გაებედათ 1814 წელს: მთავრობის ყველა უმაღლესი ადგილის გენერალური წმენდა რევოლუციისა და იმპერიის დროის მოღვაწეებისაგან.

ტალეირანი მხოლოდ თანდათანობით მიხვდა ყოველივე ამას, ჰაგრამ როცა 23 ივნისს, ვატერლოოს ბრძოლიდან ხუთი დღის შემდეგ, მონსში ჩავიდა, იგი ნეტარი ილუზიებით იყო სავსე, და, შატობრიანის გადმოცემით, თავი ისე ექირა, თითქოს სწორედ თვითონ ყოფილიყო მეფე. მას უნდოდა ერთბაშადვე დაენახებინა მეფისათვის, თუ როგორ უნდა აფასებდეს თავისი მინისტრის მნიშვნელობას. იმის ნაცვლად, მეფესთან წასულიყო. ტალეირანმა განაცხადა, დადლილი ვარ ჰგზავრობით და მეფეს ხვალ ვინახულებო. ამ საქციელის საპასუხოდ ლუდოვიკო მეთვრამეტემ განაცხადა, რომ მიემგზავრება სამ საათზე. მეფემ ეს თავის თანმხლებ პირებთან თქვა, და სულაც არ დაუვალეზია მათთვის ამის შესახებ ტალეირანისათვის ეცნობებინათ. იცოდა თუ არა ამ განზრახვის შესახებ ტალეირანმა, თუ „მეგობრებმა“ განგებ დააბნიეს იგი და არასწორად განსაჯა, თითქოს საქმე ეხებოდა შემდეგი დღის ნაშუადღევის სამ საათს, ეს კია, ზუსტად დამის სამ საათზე მეფე გაემგზავრა, და ძილდამფრთხალმა, სასწრაფოდ ტანგადაცმულმა ტალეირანმა ძლივს მოახერხა მიესწრო მისთვის ალაყათის კარებთან და რამდენიმე სიტყვით გადალაპარაკებოდა. სიტყვები უნუგეშო იყო. მოულოდნელად მეფემ თქვა: „გვტოვებთ, თავადო? წყლები სარგებლობას მოგიტანთ. შეგდატყობინეთ თქვენი ამბავი“.

არავითარ წყლებზე ლაპარაკი ტალეირანს არც უფიქრია. მეფე წავიდა და მეტი არაფერი უთქვამს. ყოველივე ეს საკმაოდ ნათლად დადადებდა. დაპცილება .მით უფრო აუტანელი იყო, რომ ყველაფერი ხდებოდა შატობრიანის თანდასწრებით,

რომელსაც ასე სძულდა ბენევენტის თავადი, როგორც კი ვინმე შეიძლება სძულდეს ადამიანს. სწორედ შატობრიანმა დაგვიტოვა მთელი ამ სცენის აღწერა. საკუთრივ, კიდევ ეს იყო გადაყენების მანიშნებელი. მაგრამ ტალეირანი ძალაუფლებას ებლაუჭებოდა და გადაწყვიტა „ვერ გაეგო“ ის, რაც მონსში მოხდა. მაგრამ უკვე ძალიან მალე სავსებით შეუძლებელი გაბდა ხელისუფლების სათავეში დარჩენილიყო და ზუსტად სამოთვის შემდეგ, რაც მონსში ეს „შეხვედრა“ მოხდა, ტალეირანი გადადგა.

ამ სამი თვის მანძილზე თანდათანობით ყველასთვის ცნობილი გახდა საფრანგეთში, რომ ალექსანდრე აშკარად მტრულადაა განწყობილი ტალეირანისადმი. ნათელი გახდა ლუდოვიკო მეთვრამეტისთვისაც, რომ მოისპო უკანასკნელი დამაბრკოლებელი მიზეზი, რომელიც ხელს უშლიდა ბოლო მოეღო ტალეირანის მინისტრობისათვის.

მაგრამ ვითარება მაინც ისეთი შეიქმნა, ლუდოვიკო მეთვრამეტეს ჯერ კიდევ არ მიაჩნდა შესაძლებლად ეხლავე, 1815 წ. ივნისის დამღვესა და ივლისის დასაწყისში, პარიზში თავისი მეორედ დაბრუნების მომდევნო დღესვე, ტალეირანი თავიდან მოეცილებინა. უფრო მეტიც, ფუშემ, ჰერცოგმა. ოტრანტისა, ვისზედაც ამბობდნენ, ქვეყნად ტალეირანი რომ არ გაჩენილიყო, ის იქნებოდა ყველაზე ბილწი და მატყუარა ადამის მოდგმაშიო, სწორედ ამ ფუშემ რიგი მოხერხებული მანევრების მეშვეობით იმას მიაღწია, რომ მართალია პირველ ხანად, მაგრამ მაინც იძულებული იყვნენ ისიც მიეწვიათ ახალ კაბინეტში, თუმცა ფუშე კონვენტის იმ წევრთა შორის ირიცხებოდა, რომელთაც ლუდოვიკო მეთეექვსმეტას სიკვდილით დასჯის სასარგებლოდ ჰყარეს კენჭი („მეფის მკვლელებიო“, les régicides, ასე ეძახდნენ მათ).

ეს ორი ადამიანი, ტალეირანი და ფუშე, ორივე — ყოფილი სასულიერო პირი, რომელთაც რევოლუცია თავიანთი კარიერის გაკეთების მიზნით მიიღეს. ორივე — ყოფილი მინისტრი დირექტორიისა, შემდეგ — ნაპოლეონისა, უმაღლესი ტიტულებით დაჯილდოებულნი ნაპოლეონისაგან, მილიონიანი ქონების მომხვეჭელნი ნაპოლეონის დროს, ორივენი — ნაპოლე-

ონის გამცემნი, — ეხლაც ერთად შევიდნენ „უქრისტიანესი“ და „ლეგიტიმური“ მონარქის, სიკვდილით დასჯილ ლუდოვკოს ღვიძლი ძმის კაბინეტში. ფუშემ და ტალეირანმა უკვე კარგად გაიცნეს ერთმანეთი და სწორედ ამიტომაც ცდილობდნენ ერთად ემუშავათ. დიდი მსგავსების მიუხედავად, რაც იმაში გამოიხატებოდა, რომ ორივესთვის ღრმად უცხო იყო ყოველივე, გარდა პირადი ინტერესებისა, უცხო იყო ყოველგვარი პრინციპულობა და რაიმე შემაყვებელი საწყისები თავიანთი გეგმების განხორციელებისას, ისინი მაინც ბევრი რამით განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან. ფუშეს სულაც არ ეტქმოდა მხდალი, და 9 თერმიდორის წინ მან გაბედულად შეაგდო თავისი სიცოცხლე სასწორზე. როცა რომესპაიერზე თავდასხმა და მისი დამხობა მოამზადა კონვენტში. ამგვარი საქციელი ტალეირანისათვის სავსებით წარმოუდგენელი იქნებოდა. ტერორის ეპოქაში ფუშე იმე მოქმედებდა ლიონში, როგორც მოქმედებას ვერასდროს გაბედვდა ტალეირანი, რომელიც სწორედ იმიტომ გაიქცა ემიგრაციაში, რომ ფიქრობდა, „ნეიტრალურთა“ ბანაკში დარჩენა მეტად სახიფათოა ამჟამად. ხოლო კონტრარევოლუციის წინააღმდეგ აქტიურ მებრძოლად გახდომა სახიფათო შეიქმნება მომავალშიო. ფუშე ჰკვირავდა თავის პატრონი იყო, ტალეირანის შემდეგ — საუკეთესოსი, როგორც ოდესმე ჰყოლია ნაპოლეონს. იმპერატორმა ეს იცოდა, ორივენი წყალობებითა და სიმდიდრით აავსო, წარჩინების ნიშნები უბოძა, მაგრამ შემდეგ შერისხა. კიდეც ამიტომ, მათ ხშირად ერთად იხსენიებდა ხოლმე. ჰაგალითად, უკვე ტანტიდან გადადგომის შემდეგ მან სინანული გამოთქვა, რომ ვერ მოასწრო ტალეირანისა და ფუშეს ჩამოხრჩობა. „ამ საქმეს ბურბონებს ვუტოვებო“ — როგორც გადმოცემა ამბობს, ასე დასძინა თურქე, იმპერატორმა.

მაგრამ ვატერლოოს შემდეგ და ტანტზე მეორედ დაბრუნებისთანავე 1815 წ. ზაფხულში. ბურბონები ნებსით თუ უნებლად იძულებულნი იყვნენ არამც თუ თავი შეეკავებინათ მათი — როგორც ბენევენტის თავადის, ისე ოტრანტის პერკოგის — ჩამოხრჩობისაგან. არამედ საფრანგეთის სამართავად მოეხმოთ ისინი. თავადაზნაურულ-კლერიკალური რეაქციის მედა-

ფე და იდეოლოგი იმ პომენტში, შატობრიანი, ნიჭიერი პოეტი, მაგრამ ამო მერცნებე — პოლიტიკაში, გააფთრებას ვერ მალავდა, როცა ხედავდა რევოლუციისა და იმპერიის ამ ორ მოღვაწეს, რომელთაგან ერთს ეცხო „სისხლი ლუდოვიკო მეთექვსმეტისა“ და ლიონში დახოცილ მრავალთა სხვათა, ხოლო მეორეს — სისხლი ენგიენის ჰერცოგისა. შატობრიანი სასახლეში იმყოფებოდა, როცა კოჭლი ტალეირანი, ფუშესთან ხელიხელგაყრილი, მეფის კაბინეტში შევიდა: „უცებ ილება კარები, ჩუმაღ შემოდის ბიწიერება, დაყრდნობილი დანაშაულზე, — ბატონი ტალეირანი, დანდობილი ბატონ ფუშეს მკლავზე. ჯოჯოხეთური მოჩვენება ნელა ჩამივლის წინ, შედის მეფის კაბინეტში და იქ უჩინარდება“.

მარტო როიალისტებს როდი უმძიმდათ ტალეირანთან საქმის დაქერა. ტალეირანის ახალი სამინისტროს ჩამოყალიბება ნაწილობრივ იპითაც ძნელდებოდა, რომ ნაპოლეონის თვით ის მარშლებიცა და გენერლებიც კი, რომლებიც ასი დღის დროს არ მიმხრობიან კუნძულ ელბიდან დაბრუნებულ იმპერატორს, ეხლა, ვატერლოოს შემდეგ, აცხადებდნენ, რომ ეჯავრებათ ტალეირანისა და ფუშეს — „ორი მოღალატი“ გვერდით“ ჯდომა. მაგალითად, ნაპოლეონის ძველმა გენერალმა კლარკმა, ფელტრის ჰერცოგმა, რომელიც ლუდოვიკო მეთვრამეტის სამხედრო მინისტრი იყო 1815 წელს და გაჰყვა მეფეს გენტში ასი დღის დროს, ეხლა, ლუდოვიკო მეთვრამეტის დაბრუნებისა და ზელმეორედ გამეფების უამს, გაიგო რა, ტალეირანი პირველ მინისტრად ინიშნებაო, პირდაპირ განაცხადა, რომ გადადგომას ითხოვს. როიალისტი გრაფი დე როშეშუარი, რიშელიეს მეგობარი და ადიუტანტი, ემიგრანტი, რომელსაც დიდხანს ემსახურა ჰერცოგ რიშელიეს უფროსობით სამხრეთ რუსეთში, შემდეგ საუბარს გადმოგვცემს კლარკთან: „ფელტრის ჰერცოგმა გამიმჟღავნა, რომ დიდად სძაგს თავადი ტალეირანი და რომ ეს არასოდეს დაუფარავს ტალეირანისაგან. ეს გრძნობა მისთვის ჩაუნერგავს ნაპოლეონს, რომელსაც ერთხელ მისთვის უთქვამს: „კლარკ, გიკრძალავთ თავად ტალეირანთან კავშირს, იმიტომ, რომ... შემდეგ ნაპოლეონს აბსოლუტურად უცენზურო სიტყვა უხმარია... და ის გაგ-

სერით თქვენ“.¹ გაამჟღავნა რა ეს პირუთვნელი დახასიათება ტალეირანის პიროვნებისა, მოცემული იმპერატორის მიერ, და გაოთქვა რა სრული თავისი თანხმობა ამ დახასიათებია გამო, კლარკი, ჰერცოგი ფელტრისა, საბოლოოდ წავიდა სამინისტროდან.

პროსკრიპციული სიები შედგენილ იქნა ფუშეს მიერ. ეს სიები შეიცავდა იმ პირთა გვარებს, რომელნიც ხელს უწყობდნენ ნაპოლეონის დაბრუნებასა და გამეფებას ასი დღის დროს. სიაში შეტანილი იყო კარნოც, რევოლუციის ძველი მოღვაწე, პატიოსანი, დაჯერებული რესპუბლიკელი, რომელიც არ შედიოდა ნაპოლეონის სამსახურში და შერისხული იყო იმპერატორის მიერ მთელი მისი ხანგრძლივი პირველი მეფობის განმავლობაში, მაგრამ ჩადგა მის სამსახურში ასი დღის დროს, რადგან, ისე როგორც ბევრი გადარჩენილი ყოფილი იაკობინელი და უმრავლესობა პარიზის გარეუბნების მუშათა მასისა, მიიჩნევდა, რომ ნაპოლეონი იმ მომენტში ნაკლებ ბოროტებას წარმოადგენდა, ვიდრე ბურბონები. ახლა, ვატერლოოს შემდეგ, ბურბონების ხელახალი დაბრუნების დროს, მინისტრ ფუშეს (რომელიც ერთ დროს კარნოსთან ერთად მონაწილეობდა რევოლუციურ კომიტეტების სხდომებში) მსჯავრი გამოქჟონდა კარნოს გაძევების შესახებ. „სად უნდა გადავიხვეწო, მოლაღატევ?“ — შეეკითხა კარნო პოლიციის მინისტრს, — „სადაც გსურდე!“, ბრძივო!“ — უტიფრად მიახალა ფუშემ.²

2

უწინარეს ყოვლისა, საჭირო იყო მოკავშირეებთან ფორმალურად ახალი ზავის დადება იმ ომის შემდეგ, რომელიც ახლახან ვატერლოოს ბრძოლით დასრულდა. ტალეირანი საჭი-

¹ Souvenirs sur la Révolution, l'Empire et la Restauration par le général comte de Rochecouart. Paris, 1889, p. 395—396;

² „Où veux-tu, que je me retire, traître?“ — „Où tu voudras, imbécile!“ ეს თეოი ფუშემ პირადად უამბო გრაფ როშეშუარს.

იქვე გვ. 466.

რო იყო ახალი დიპლომატიური ბრძოლისათვის. პრუსიელები ხმამაღლა გაჰყვიროდნენ საფრანგეთის „სამუდამოდ“ დასუსტების აუცილებლობაზე, რათა, ბოლოსდაბოლოს, სიმშვიდენი ყოფილიყო მოპოვებული. ბლიუხერს დაბეჯითებით უნდოდა აეფეთქებინა იენის ხიდი პარიზში მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი აგონებდა პრუსიელების დამარცხებას იენთან 1806 წელს. ამჯერადაც, ისევე როგორც 1814 წელსაც, საფრანგეთი დაქუცმაცებისაგან იხსნა რუსეთმა იმავე მოტივების გამო, რომლებზედაც უკვე გვქონდა ლაპარაკი.

ასმა დღემ ფორმალურად მოსპო პარიზის საზავო ხელშეკრულება 1815 წ. 30 მაისისა და პრუსია იმედოვნებდა, რომ ახლა კი ხელთ იგდებდა ელზასსა და ლოთარინგიას.

გარდენბერგის, შტეინის, ფრიდრიხ-ვილჰელმ III, ფელდ-მარშალ გნეიზენაუს შეუპოვარი ბრძოლა ალექსანდრეს წინააღმდეგ გაიშალა 1815 წ. იელის-აგვისტო-სექტემბერში, როცა იხილებოდა საფრანგეთთან ახალი საზავო ხელშეკრულების საკითხი. აქ პრუსიის პრეტენზიები მედგარ წინააღმდეგობას შეეჯახა, ამასთან ინგლისმა ნაწილობრივ მხარი დაუჭირა რუსეთს საფრანგეთის ტერიტორიის მთლიანობის დაცვაში. პრუსიელთა მტაცებლურმა მადამ ველინგტონიცა და კესტლერიც კი შეაშფოთა. შტეინი, რომელსაც რუსთა ხელმწიფე კეთილგანწყობით უყურებდა, საშველს არ აძლევდა ალექსანდრეს, რომლის „კეთილგანწყობა“, უნდა ითქვას, ფრიად უმაქნისი იყო, როცა საქმე დიპლომატიურ ინტერესებს ეხებოდა. 1815 წ. 14 აგვისტოს ხელმწიფე გადაეხვია და გადაკოცნა კიდევ შტეინი, როცა ეს უკანასკნელი მასთან პარიზში გამოცხადდა. მაგრამ ვერც კი მოასწრო შტეინმა ხეირიანად დამტბარიყო ხელმწიფის მიაღერებებით, ალექსანდრემ უთხრა: „ელზასელებს არ ეპიტნავენათ გერმანიასთან შეერთების გეგმა. მათი სავაჭრო ინტერესები საფრანგეთთან შეერთებას მოითხოვს.“¹ ეს იყო დასამარება პრუსიელების ყველა იმედისა, ელზასი და ლოთარინგია გამოეგლიჯათ საფრანგეთისათ-

¹ G. H. Pertz. Das Leben des Ministers Freiherrn von Stein. B. IV, Berlin, 1851, S. 549.

ვის. ეგრეთწოდებული პარიზის „მეორე“ ზავი, საბოლოოდ შემუშავებული 1815 წ. 19 სექტემბერს, ძირითადად ძალაში ტოვებდა წინანდელ ხელშეკრულებას 1814 წ. 30 მარტიას, გარდა იმ ზოგიერთი უმნიშვნელო შეწორებისა, რომლებიც საზღვრების საკითხში შეიტანეს მოკავშირეების სასარგებლოდ. საფრანგეთს ეკისრებოდა კონტრიბუცია 800 მილიონი ფრანკის ოდენობით, აღმოსავლეთ და ჩრდილო დეპარტამენტებში მოკავშირეები სტოვებდნენ 150 ათას კაციან არმიას „სულ ცოტა — სამი, ბევრი-ბევრი შვილი წლით.“

გერმანელები აღშფოთებულნი იყვნენ. ისინი ალექსანდრეს სიმედგრეს ინგლისელების მხარდაჭერას მიაწერდნენ, ხოლო ინგლისელთა მხარდაჭერას — ტალეირანის, ფუშესა და რუსეთის ელჩის პოცო დი ბორგოს „ინტრიგების“ ზეგავლენას.

კურიოზულია. რომ ისეთი მეცნიერიც კი, როგორც პერტცია (ცნობილი გამომცემელი დოკუმენტების კოლექციისა გერმანიის შუა საუკუნეთა ისტორიის შესახებ — „Monumenta Germaniae historica“), თავის მრავალტომიან „ბიოგრაფიაში“ ბარონ შტეინისა დიდი სერიოზულობით იმეორებს სულელურ ობივატელურ ლეგენდას იმის შესახებ, რომ ალექსანდრე, ეუბნებოდა რა უარს პრუსიას, ვიურტემბერგსა და სხვებს მათთვის ელზასის მიცემაზე, მოქმედებდა მისნის — ქალბატონ კრიუდნერისადმი მისტიური რწმენის ზეგავლენით, რომ თითქოს ამ მისან ქალს ჩაეგონებინოს ალექსანდრესთვის, ზეციური უფალი ბრძანებს საფრანგეთის საზღვრების ხელუხლებლად დატოვებასო.¹ პერტცმა აქაც სუსტ ისტორიკოსად გამოამჟღავნა თავი, თუქცა, როგორც დოკუმენტების გამომცემელი, ისე ვით ყოველთვის, აქაც ჩინებულია. მისი მრავალტომიანი წიგნი შტეინზე — არც ისტორიაა და არც ბიოგრაფია ამ სიტყვის ზუსტი მნიშვნელობით. ეს უფრო კრებულია წერილებისა და დოკუმენტებისა, რომლებსაც პრუსიის ამ პოლიტიკოსთან აქვს კავშირი. პერტცს არ დასჭირდებოდა უსაზღვრო მეოცნებეობა ქ-ნ კრიუდნერის ამ მისტიურ ბრძანებათა გამო,

¹ G. H. Pertz. Das Leben des Ministers Freiherrn von Stein, B. IV, Berlin, 1851, S. 363—364.

დაკავშირებული ელზასსა და ლოთარინგიასთან, თუ ჩაკვირვებით წაიკითხავდა თვით მის მიერვე დაბეჭდილ ნამდვილ დოკუმენტებს.

აი რას სწერდა ფელდმარშალი გნეიზენაუ არნდტს 1814 წ. 17 აგვისტოს, ე. ი. შტეინისა და ალექსანდრეს საუბრიდან სწორედ სამი დღის შემდეგ: „რუსეთი რომ ასე ლაპარაკობს, აიხსნება ანგარებითი პოლიტიკით, პოლიტიკით. რომელსაც არ ზურს პრუსია და ავსტრია უსაშიშრო მდგომარეობაში იყვნენ თავიანთ დასავლეთ საზღვრებში, რუსეთის პოლიტიკა ფიქრობს მუდამ მზა მოკავშირის სახით იყოლიოს საფრანგეთი.“¹ ძველი ნეომარი, ჭკვიანი ფელდმარშალი გნეიზენაუ გაცილებით უფრო რეალისტურად აზროვნებდა, ვიდრე სწავლული პროფესორი პერტცი, გულწრფელად და კურიოზული მიამიტობით ამხედრებული რუსეთის დიპლომატიის წინააღმდეგ, რომელიც, მისი აზრით, არასაკმარისი გულისხმიერებით ზრუნავდა პრუსიის გაძლიერებისათვის.

თუმცა საფრანგეთის ტერიტორიის მთლიანობისათვის ბრძოლის საქმეში ტალეირანის მოქმედება, ცხადია, მთლიანად ეთანხმებოდა ალექსანდრეს მიზნებსა და ინტერესებს, მაგრამ ხელმწიფე უკვე საერთოდ აღარ ჰფარავდა თავს მტრობას მისადმი. ტალეირანი ამჯერად არც კი იყო მისთვის საჭირო. ბურბონების წინააღმდეგ აჯანყებისა ეხლა, ვატიერლოს შემდეგ და იმ დროს, როცა საფრანგეთში 150000 კაციანი საოკუპაციო ჯარი იმყოფებოდა, ალექსანდრეს უკვე ოდნავადაც არ ეშინოდა. არა მარტო ტალეირანი გახდა უმაქნისი, არამედ შეიძლებოდა თავისა შემდგომი მეფური ლიბერალობისთვისაც მკვეთრად შეეკვეცნა ფრთები. ბურბონების მისახედავად. რომელთაგან ალექსანდრე მაინც მოელოდა ყოველგვარ გაუთვალისწინებელ უჯუნურობასა და გაუფრთხილებელ მოქმედებას, კმაროდა ზომიერი კონსტიტუციონალისტის, ჰერცოგ რიშელიეს პირველ მინისტრად დასმა. ეს იყო ნოვოროსიის მხარისა და ყირიმის ყოფილი გენერალ-გუბერ-

¹ G. H. Pertz. Das Leben des Ministers Freiherrn von Stein, B. IV, S. 551.

ნატორი (1803 წლიდან), რუსეთის იმპერატორის ერთგული კაცი.

ტალეირანის კაბინეტის დღეები დათვლილი იყო. ახლა განვიხილოთ, რა ვითარებაში დაემხო მისი სამინისტრო.

3

ამ სამინისტროში, რომელიც 6 ივლისს დაინიშნა და ოფიციალურად 1815 წ. 9 ივლისს გამოცხადდა, ტალეირანმა მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის პოსტი დაიკავა, ფუშემ — პოლიციის მინისტრისა, ზოლო ნაპოლეონის გენერალი, გუვიონ-სენ-სირი, სამხედრო მინისტრი გახდა; ტალეირანი განსაკუთრებით ნათლად ხედავდა, რომ ბურბონები მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეძლებენ ტახტის შენარჩუნებას, თუ ხელს აიღებენ შურისგებაზე, რევოლუციასა და იმპერიას მიიღებენ როგორც აუცილებელ და უზარმაზარ ისტორიულ ფაქტს, თავს დაანებებენ ძველ რეჟიმზე ოცნებას. მაგრამ არანაკლები სიცხადით ხედავდა სხვა რამესაც; სასჯლდობრ იმას, რომ არც მეფის ძმა და მემკვიდრე კარლოსი, არც ამ კარლოსის შვილები — ჰერცოგი ანგულემისა და ჰერცოგი ბერიისა. არც საფრანგეთში დაბრუნებული ემიგრანტები არავითარ შემთხვევაში არ დათანხმდებიან ასეთ პოლიტიკაზე. მართლაც, ტალეირანმა მალე დაინახა, რომ ულტრაროიალისტები საბოლოოდ ჰკარგავენ გონებას, საბოლოოდ ჰკარგავენ იმ მცირეოდენ სიფრთხილესაც კი, რასაც 1814 წელს ჯერ კიდევ ამჟღავნებდნენ.

საქმე ისაა, რომ ნაპოლეონის უეცარმა დაბრუნებამ 1815 წ. მარტში, მისმა ასდღიანმა მეფობამ და მისმა ხელახალმა დამხობამ, გამოწვეულმა არა საფრანგეთის ღონისძიებით, არამედ მხოლოდმხოლოდ ევროპის მოკავშირეთა არმიების ახალი თავდასხმით, — ყველა ამ საოცარმა მოვლენამ საბოლოოდ დააკარგინა წონასწორობა რეაქციულ-კლერიკალურ თავდაზნაურობას.

როგორ შესძლო უიარაღო ადამიანმა, სრული სიმშვიდით მოკულ ქვეყანაში გადმოსულიყო საფრანგეთის სამხრეთ სანაპიროზე და პარიზისაკენ შეუჩერებლად მავალს, თოფის გაუს-

როლელად, წვეთი სისხლის დაუღვრელად, სამ კვირაში წაერთმია საფრანგეთი მისი „კანონიერი“ მეფისათვის, საზღვარგარეთ გაეგლო მეფე, ხელახლა დამჯდარიყო ტახტზე და ხელახლა შეეკრიბა უზარმაზარი არმია მთელ ევროპასთან საომრად? ვინ იყო ეს ადამიანი? — დესპოტი, რომელსაც მთელი თავისი მეფობის განმავლობაში ხმალი არ ჩაუგია ქარქაშში, ქვეყნის გამაჩანაგებელი — სამხედრო გაწვევებით. უზურპატორი, რომელიც ამ ქვეყნად არავის და არაფერს აინუნში არ აგდებდა, ხოლო რაც მთავარია — ჰონარქი, რომლის ახალ გამეფებას უთუოდ დაუყოვნებლივ უნდა გამოეწვია ახალი, გაუთავებელი ომი ევროპასთან. და ამ ადამიანს ულაპარაკოდ, წინააღმდეგობის უცდელად, მის მხრივ ყოველგვარი შთაგონების გარეშეც კი, 1815 წ. მარტში ფეხქვეშ გაეგო მთელი საფრანგეთი, მთელი გლეხობა, მთელი არმია, მთელი ბურჟუაზია, არც ერთი ხელი არ აღმართულა „კანონიერი“ მეფის დასაცავად. 1814 წელს დაბრუნებულ ბურბონთა დინასტიის დასაცავად. ულტრაროიალისტები არც ცდილან ეს საოცარი მოკლენა, ეს „ასი დღე“, რაიმე ღრმა სოციალური მიზეზებით აეხსნათ—საამისოდ მათ არც ჰქუა ჰყოფნიდათ, არც თვალთახედვის არე, დაბოლოს. არც სურვილი გააჩნდათ. მთელ მომხდარ აჰბავს ისინი ხსნიდნენ მხოლოდ იმით, რომ მეფემ ზედმეტი სისუსტე, დამთმობლობა, უადგილო ლიბერალიზმი გამოიჩინა თავისი მმართველობის პირველ წელს 1814 წ. აპრილიდან 1815 წ. მარტამდე. თუ მაშინ, ირწმუნებოდნენ ისინი, ძირშივე აღეკვეთათ ამბოხება. — ასეთი საყოველთაო და უეცარი „ლალატი“ 1815 წ. მარტში შეუძლებელი გახდებოდა და ნაპოლეონს დატუსაღება არ ასცდებოდა, როგორც კი ჟუანის კონცხზე გადპოდგამდა ფეხსო. ბურბონების შერცხვენას, მარტში მათი განდევნით გამოწვეულს, ეხლა ზედ დაერთო მათი სამარცხვინო დაბრუნება ივნისში, ივლისსა და აგვისტოში, ვატერლოოს შემდეგ, დაბრუნება, რაც ამჯერად უკვე მართლაც ველინგტონისა და ბლიუხერის არმიის „ფურგონებით“ განხორციელდა. ულტრაროიალისტების გააფთრებას საზღვარი არ ჰქონდა. თუ მეფე ჯერ კიდევ რამდენადმე წინააღმდეგობას უწევდა მათ და თუ ისინი ჯერ კიდევ რთავდნენ ნებას ამ წი-

ნააღმდეგობის გასაწევად, ეს მხოლოდ პირველ მომენტში. სიფრთხილე მაინც არ იყო უადგილო, ვინ იცის, წინ კიდევ რა იყო მოსალოდნელი.

მხოლოდ ამის გამო გახდა შესაძლებელი მთავრობა ტალეირანისა და ფუშეს მეთაურობით შექმნილიყო. მაგრამ იმას ველობაზე, რაც უფრო მატულობდა საფრანგეთში ინგლისელების, პრუსიელების, შემდეგ ავსტრიელების, ბოლოს — რუსების ახალ-ახალი არმიების რიცხვი, არმიებისა, რომლებიც ამჯერად დიდი ზნით აპირებდნენ საფრანგეთის დეპარტამენტების ოკუპირებას, რათა ლუდოვიკო მეთვრამეტე და მისი დინასტია სავსებით დაეზღვიათ ნაპოლეონის ჰეროიკული თავდასხმებისაგან ან რაიმე სახის რევოლუციური მცდელობებისაგან — უკიდურესი რეაქცია გადაკრით ხმას იმაღლებდა და გაჰქიოდა დაუნდობელი შურისძიების შესახებ, გაჰქიოდა მოლაღატეების სიკვდილით დასჯაზე, ყოველივე იმის ჩახშობასა და განადგურებაზე, რაც ძველი დინასტოსადმი მტრულად იყო განწყობილი. ტალეირანს ესმოდა, რა შეიძლებოდა ამას შედეგად მოჰყოლოდა. იმასაც კი ცდილობდა, ამ უგუნურებათა ჩადენისაგან შეეკავებინა დაბრუნებული ემიგრანტები. დიდხანს ეწინააღმდეგებოდა პროსკრიპციული სიების შედგენას იმ პირებისა, რომელნიც ნაპოლეონის დაბრუნებასა და მის ახლად გამეფებას უწყობდნენ ხელს. ეს დევნა უაზრო იყო სავსებით, რადგან მთელმა საფრანგეთმა ან ხელი შეუწყო, ან წინააღმდეგობა არ გაუწია იმპერატორს და ამით მაინც დაეხმარა. მაგრამ აქ ფუშე გამოვიდა ასპარეზზე. ფუშე. რომელმაც 1794 წელს გილიოტინაზე აიყვანა ან რონაში ჩაახრჩო ასობით ლიონელი, როგორც ბურბონთა სახლის მომხრენი, იმავ ხანად კენჭი უყარა ლუდოვიკო მეთექვსმეტის სიკვდილით დასჯას, ნაპოლეონის დროს წლების მანძილზე ხვრეტდა ხალხს, რომლებსაც ისევდაისევ ბურბონთა თანამდგომობაში სდებდა ბრალს, — ეხლა, 1815 წელს, კვლავ პოლიციის მინისტრი, დაქინებით მოითხოვდა ახალ დახვრეტებს, ოღონდ ამჯერად უკვე ბურბონთა სახლის მიმართ გამომჟღავნებული არასაკმარო ერთგულებისათვის. ფუშემ არ დაახანა შეედგინა ზია იმ წარჩინებულებისა, გენერლებისა, როგორც იყო მაგალითად ნეი,

და კერძო პირებისა, რომელნიც, მისი აზრით ყველაზე უფრო მეტად იყვნენ დამნაშავენი ნაპოლეონის ხელმეორედ გამეფებისათვის აქტიურად ხელის შეწყობაში.

ტალეირანი გადაჭრით აცხადებდა პროტესტს. მაგრამ გაიმარჯვა ფუშეს პოლიციურმა ჯუღამ და სამეფო კარის მიძინევარე შურისმგებლობის გრძნობამ, თუმცა უფრო შორსმკვრეტელური იყო ტალეირანის პოლიტიკა, რომელსაც ესმოდა. თუ რარიგ იტეხდა სახელს და თავს იღუპავდა დინასტია, ისეთი ადამიანების სისხლში რომ ისვრიდა ხელგებს, როგორც იყო სახელგანთქმული მარშალი ნეი, ლეგენდარული სიმამაცის კაცი; მთელი არმიის გულისგული, გმირი ელზინგენისა და მონაწილე ბოროდინოს ბრძოლის. ტალეირანმა მხოლოდ 43 კაცის შეგლა მოახერხა. დანარჩენი ორმოცდაჩვიდმეტი ფუშეს სიაში დარჩა. მარშალი ნეი დახვრიტეს, და ეს ამბავი, რა თქმა უნდა, უუმაღლიანესი თემა გახდა ანტიბურონული აგიტაციისათვის ჯარსა და მთელს ქვეყანაში.

ეს იყო მხოლოდ დასაწყისი. საფრანგეთს, განსაკუთრებით მის სამხრეთ ნაწილს, გადაუარა „თეთრი ტერორის“ ტალღა, როგორც მაშინვე უწოდეს (პირველად ისტორიაში) ამ მოძრაობას. საშინელი მოსრვა რევოლუციონერებისა და ბონაპარტისტებისა, ხოლო მათთან ერთად პროტესტანტებისაც (პუგონოტებისა), რასაც კათოლიკური სამღვდლოება აღვივებდა, ბრახს უკიდებდა ტალეირანს, და ცდილობდა ხმა აემალეებინა ყოველივე ამის წინააღმდეგ, მაგრამ აღარ დასცალდა ხელისუფლების სათავეში ყოფნა.

საქმე ფუშედან დაიწყო. მართალია, დიდი გულმოდგინება გამოიჩინა პოლიციის მინისტრმა, მაგრამ მისთვის ლუდოვიკო მეტეჟესმეტრის სიკვდილით დასჯის, მთელი წარსულის პატიება ულტრაროიალისტებს არ სურდათ. ფუშემ სცადა ერთი ნაცადი ხერხი მოეშველებინა, რომელიც ხშირად გამოსდგომია ნაპოლეონის დროს: მღვდესა და თავის უფროსს, ე. ი. პირველ მინისტრს ტალეირანს, მან დასაშინებლად წარუდგინა მოხსენება, რომელშიც ლაპარაკი იყო რაღაც შეთქმულებებზე, რასაც თითქოს ადგილი ჰქონდა ქვეყნის შიგნით. მაგრამ ტალეირანმა ეს აშკარად არ დაიჯერა და არც დაუფარავს თავის კო-

ლეგასაგან. ფუშეს მხოლოდ ეჩვენებოდა, საკუთარი ხუთი თი-
თივით ვხედავ ტალეირანსო, მაგრამ ტალეირანი კი მართლაც
მოხარშულს იცნობდა პოლიციის ცბიერ მინისტრს. ტალეი-
რანს, ჯერ-ერთი, უგუნურ და საშიშ ნაბიჯად მიაჩნდა რეპრე-
სიებისა და დევნის პოლიტიკა, რომლის გატარება ფუშეს ერ-
თადერთი მიზნისთვის სწყუროდა: ულტრაროიალისტების გუ-
ლის მოსაგებად და მინისტრის პორტფელის შესანარჩუნებ-
ლად. მეორე, ტალეირანი ნათლად ხედავდა, რომ სულერთია
აქედან არაფერი გამოვა, რომ ულტრაროიალისტებს მეტისმე-
ტად სძულთ ფუშე, რომელიც მათი ნათესავეებისა და მეგობრე-
ბის სისხლშია განბანილი და რომ კაბინეტი, რომელშიც „მე-
ფისმკვლელი“ ფუშე იმყოფება, არ შეიძლება მტკიცე იყოს
თავადაზნაურული რეაქციის ასეთი თავაშვებული პარპაშისა
და ცხარე კლერაკალური აგიტაციის დროს. ყველა ამ მოსაზ-
რების გამო ბენევენტის თავადმა გადაჭრით განიზრახა თავი-
დან მოეცილებინა ოტრანტის ჰერცოგი. სრულიად მოულოდ-
ნელად ფუშე ტყობილობს, რომ დანიშნულია საფრანგეთის
დესპანად საქსონიაში: და იგი ღრეზდენს გაემგზავრა. მაგრამ აჰ
ხელშემშლელი ტვართის მოშორებით ტალეირანმა მაინც ვერ
უშველა თავს. ღრეზდენში ფუშეს დანიშენიდან სწორედ ხუთი
დღის შემდეგ ტალეირანმა დიდი ხნის მომზადებული პრინცი-
პული საუბარი ჩამოაგდო ჰეფესთან. მას უნდოდა მოქმედების
თავისუფლება ეთხოვა მეფისათვის, რათა ბრძოლა გაეჩაღებინ-
ა უკიდურესი რეაქციული პარტიის აშკარად უგუნური ექს-
ცენზების წინააღმდეგ. ექსცენზებისა, რომელნიც ყოველგვარ
ნდობას უკარგავდნენ დინასტიას. თავისი სიტყვა მან ფრად
სერიოზული ულტიმატუმით დაასრულა: თუ მისი უდიდებუ-
ლესობა უარს ამბობს მთლიანად დაუჭიროს მხარი სამინისტ-
როს „ყველას წინააღმდეგ“ ბრძოლაში, ვას წინააღმდეგაც ეა
საჭირო იქნება, მაშინ ის, ტალეირანი, გადადგომას მოითხოვს,
და ამაზე მეფემ უცებ მოულოდნელი პასუხი მისცა: „ვეჯერვარ,
მე სხვა სამინისტროს დავნიშნავ“. ეს მოხდა 1815 წ.
24 სექტემბერს და ამით შეწყდა თავად ტალეირანის კარიერა
მთელი თხუთმეტი წლით.

რა თქმა უნდა, მეფის ეს გადაწყვეტილება ტალეირანის გადაყენების შესახებ რუსთა ხელმწიფის სურვილითაც იყო ნაკარნახევი. შესაძლებელი რომ ყოფილიყო იმ ზიზდისა და უნდობლობის რითიმე კიდევ გაძლიერება, რასაც ალექსანდრე ყოველთვის გრძნობდა ტალეირანის მიმართ, მაშინ ეს გრძნობა, უეჭველია, კიდევ უფრო უნდა გაზრდილიყო ტალეირანის მიერ ვენის კონგრესზე გამოვლინებული კომედიანტური საქციელის შემდეგ, როცა ძველმა დიპლომატმა ალექსანდრეს წინაშე სასოწარკვეთის სცენა გაითამაშა (სავსებით წარუმატებლად) პოლონეთის საკითხთან დაკავშირებით. ხოლო როცა ასი დღის დროს ნაპოლეონმა ლუდოვიკო მეთვრამეტის კაბინეტში ნაპოვნი ტალეირანის, მეტერნიხისა და კესტლერის მიერ რუსეთის წინააღმდეგ შედგენილი 1815 წ. 3 იანვრის საიდუმლო ხელშეკრულება სასწრაფოდ გადაუგზავნა ალექსანდრეს, ამას შემდეგ ხელმწიფემ ისე დაიჭირა თავი ტალეირანთან შეხვედრებისას, რომ ტალეირანისათვის სავსებით ნათელი უნდა გამზდარიყო: ალექსანდრეს ყოველგვარ კეთილგანწყობას ამიერიდან წერტილი დაესვა და არც ერთი მანეთი რუსეთის იმპერიისაგან აწ აღარ არის მოსალოდნელი. რუსეთის ელჩი პარიზში პოცო დი ბორგო, რომელსაც უკვე აღარაფერი სწამდა თავადის „კონსტიტუციურობისა“, ყველაფერს აკეთებდა მისგან დამოკიდებულს, რათა ტალეირანის კაბინეტის გადაყენება დაეჩქარებინა. ეს გადაყენება. რა თქმა უნდა, უწინარეს ყოლისა, ასი დღის შემდეგ პარიზში ხელახლა დაბრუნებულ ლუდოვიკო მეთვრამეტის დროს გაძლიერებულ როიალისტური რეაქციით იყო გამოწვეული. გაკრეჭილი ეპისკოპოსისაგან, გამცემელისა და ენგიენის ჰერცოგის მკვლელისაგან დიდი ხანია ბრახმორეული როიალისტები (განსაკუთრებით ეპიგრანტები) 1814 წელს ჯერ კიდევ იკავებდნენ თავს, მაგრამ ეხლა ტალეირანი მათთვის უკვე აღარ იყო საჭირო და ცნობამ, ალექსანდრემ პირი იბრუნა მისგანო, ცხადია, დააჩქარა მისი გადაყენება.

სერ ჰენრი ლიტონ-ბულვერი, რომელმაც 1814 — 1815 და შემდგომი წლების ჰოვლენების მონაწილეებთან და ხელმძღვა-

ნელ ბრიტანელ დიპლომატებთან პირადი საუბრებიდან ბევრი მნიშვნელოვანი ფაქტი გაიგო, იმასაც კი ამტკიცებს, ტალეირანის გადაყენება რუსეთის იმპერატორის პირდაპირი ჩარევითა და ლამის დამუქრებებითაც კი იყო გამოწვეული: „...იმპერატორი ალექსანდრე, რომელსაც ვერაფრით ჰოუნელებია ბ. ტალეირანის ამასწინანდელი საქციელი ვენის კონგრესზე, ეხლა არ ფარავს თავის პირად ანტიპათიას მისადმი და განუცხადა ლუდოვიკო მეტერამეტეს, რომ დაე მეფე ნურას ელის პეტერბურგის კაბინეტისაგან, სანამ ტალეირანი ტუილრის კაბინეტის სათავეში რჩება, მაგრამ თუ მისი უდიდებულესობა ბ. ტალეირანის პოსტს ჰერცოგ რიშელიეს მისცემს, მაშინ იგი, იმპერატორი, ყველაფერს გააკეთებს, რაც კი შეუძლია, რათა შეასუსტუქოს ის (მკაცრი) პირობები, რომლებიც ეხლა ყველა მოკავშირეს დაჟინებით სურს თავზე მოახუოს საფრანგეთს.“¹ ეს ამბავი ვატერლოოს შემდეგ ხდებოდა, პარიზის და ქვეყნის ნაწილის ხელახალი ოკუპაციის შემდეგ, როცა ბლიუზერი და პრუსიული სამხედრო ხროვის სხვა წარმომადგენელი გააფთრებულნი გაპყვიროდნენ ჯეროვნად გასწორებოდნენ ხელმეორედ დამარცხებულ ქვეყანას. ასე რომ, აღარ ღირდა ალექსანდრესთან დავა, თუნდაც ლუდოვიკოს თავადაც სურვებოდა ხელისუფლების სათავეში ტალეირანის დატოვება, მაგრამ ასეთი სურვილი მას ფიქრადაც არ ჰქონია.

გენერალს გრაფ როშეშუარს, იმპერატორ ალექსანდრესთან და ჰერცოგ რიშელიესთან დაახლოებულ პირს, რომელიც 1815 წ. მოვლენების შუაგულში ტრიალებდა, სრული გარკვეულობა შეაქვს ტალეირანის გადაყენების ისტორიაში: „იმპერატორ ალექსანდრეს და თავად ტალეირანს შორის შავმა კატამ გაირბინა. მე დროულად ვერ გავიგე ამ უთანხმოების შესახებ, რომელსაც ტალეირანის სამინისტროს დამხობა მოჰყვა... აი რა მომხდარა: იმპერატორ ალექსანდრეს შეუტყვია, რომ ვენის კონგრესის მუშაობის დროს თავადმა ტალეირანმა თავად მეტერნის საიდუმლო ხელშეკრულების გეგმა შესთავა-

¹ Sir Henry Lytton-Bulwer. Historical characters, v. I. p. 277 (Talleyrand the politic man).

ზა...“ გადმოსცემს რა 1815 წ. 3 იანვრის საიდუმლო ხელშეკრულების ჩვენთვის ცნობილ ისტორიასა და შინაარსს, რომელიც ალექსანდრესათვის ასე მოულოდნელად გახდა ცნობილი, რომეშუარი შემდეგ დასძენს, ალექსანდრე არ მალავდა თავის უკმაყოფილებას იმის გამო, „რომ, როგორც მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარემ, საფრანგეთის პოლიტიკა სწორედ ამავ დიპლომატმა უნდა წარმართოს.“¹

რომეშუარს მხოლოდ ისღა უნდა დაემატებინა. რომ არა მარტო ვატერლოოს ბრძოლის წინ, არაშეღ მის შემდეგაც პირველ ხანებში (სანამ მოკავშირეთა ჯარები დამარცხებული ქვეყნის ოკუპირებას მოაქდენდნენ) მთავრობაში ტალიერანისა და თვით ფუშეს ყოფნასაც კი ალექსანდრე ჯერაც ისე უყურებდა, როგორც აუცილებელ ბოროტებას, რასაც დრო და ჟამმდე უნდა შეგუებოდა. მაგრამ ახლა, ორთვენახევრის შემდეგ, ისინი უკვე აღარ იყვნენ საჭირონი.

ალექსანდრემ განზე მოისროლა მისთვის უკვე უსარგებლო ტალიერანი. მეორე დიპლომატს, რომელმაც აგრძევე ხელი მოაწერა 3 იანვრის ხელშეკრულებას, ავსტრიის კანცლერს მეტერნიხს, მან „აპატია“, რადგან რუსეთის, ავსტრიისა და პრუსიის აბსოლუტიზმის ურთიერთდაზღვევა საჭიროდ ეჩვენა იმ გზაზე, რომელსაც 1815 წლიდან დაადგა მტკიცედ, ისე რომ ამიერიდან უკვე ოდნავადაც აღარ უცდია ამ გზიდან გადახვევა.

1815 წ. 24 სექტემბერს ტალიერანი გადადგა, ხოლო ორი დღის შემდეგ, 26 სექტემბერს, ალექსანდრემ, ავსტრიის იმპერატორმა ფრანც 1, პრუსიის მეფემ ფრიდრიხ-ვილჰელმ III ხელი მოაწერეს (ინიციატივა ალექსანდრესი იყო) აქტს „საღვთო კავშირის“ შესახებ... ჩვენ ვიცით. როგორი შეხედულებებს იყვნენ მარქსიზმის კლასიკოსები იმ ჟანდარმულ როლზე, რუსეთს რომ თავს მოახვია ცარიზმმა, როგორ ეხმაურებოდა შემდგომში ამ როლს ევროპისა და რუსეთის მთელი რევოლუციური საზოგადოებრიობა.

¹ „Souvenirs sur la Révolution, l'Empire et la Restauration,“ Paris, 1889, p. 411.

აი როგორ ახასიათებს გერცენი ალექსანდრეს პოლიტიკას იმ მომენტში, თავის ცნობილ წერილში „გალმა ნაპირიდან“: „ნაპოლეონმა თავის წინააღმდეგ აიძუებდა მთელი ხალხი (რუსი), რომელმაც გაბედულად მოჰკიდა ხელი იარაღს, კვალდაკვალ გადაჰყვა მას ევროპაში და პარიზი აიღო. ქვეყნის ამ ნაწილის ბედობალი რამდენსამე თვეს იმპერატორ ალექსანდრეს ხელთ იყო, მაგრამ მან ვერ შესძლო ესარგებლა ვერც თავისი გამარჯვებით, ვერც თავისი მდგომარეობით. მან რუსეთი ავსტრიას შეაწონა, თითქოს ამ დამპალ და მომაკვდავ იმპერიას რაიმე საერთო ჰქონოდა ახალგაზრდა სახელმწიფოსთან, ახლანაჲნ რომ სრული ბრწყინვალეობით გამოავლინა მთელი თავისი სიდიადე; თითქოს სლავების ყველაზე ენერგიულ წარმომადგენელს შეიძლებოდა იგივე ინტერესები ჰქონოდა, რაიც ყველაზე უღმობელ მჩაგვრელს სლავებისას.“ ასე განსაზღვრავდა გერცენი ალექსანდრეს როლს. რა თქმა უნდა, ჩვეულებებისამებრ, იგი აზვიადებდა ცალკეული პიროვნების ნებისყოფის მნიშვნელობას ისტორიაში, რაც უნდა ძლევამოსილი ყოფილიყო ეს პიროვნება, და უგულვებელჰყოფდა საერთო კლასობრივ სოციალურ-პოლიტიკურ ინტერესებს, რომლებიც ავსტრიის რეაქციას რუსეთისასთან აჯავშირებდა.

იწყებოდა დროება საღვთო კავშირისა, ბატონობა მეტერნისისა — ევროპაში, არაკჩეევშიჩინისა, რუნიჩისა და მაგნიცკისა, და მოსალოსე ფოტიასი — რუსეთში, ულტაროილისტების თავაშეგებულობათა — საფრანგეთში. მაგრამ ეს მსოფლიო რეაქცია ორგანიზებულ წინააღმდეგობას ბურჟუაზიის პროგრესული ძალების მხრივ, ხოლო შემდეგ მუშათა მხრიდანაც, ყველაზე უწინ სწორედ საფრანგეთში შეეჯახა.

ახლა ვნახოთ, რა გამოხატულებას პოულობდა გადამდგარი მინისტრის ტალეირანის, ზედა პალატის (პერთა პალატის) წევრის, პოლიტიკურ ყოფაქცევაში საფრანგეთის პოლიტიკის ზიგზაგები იმ ხანგრძლივი თხუთმეტი წლის მანძილზე, როცა ჩამოცილებული იყო საქმეებისაგან.

ტალეირანი — გადამდგარი

1816 წ. 24 სექტემბერი — 1830 წ. 6 სექტემბერი.

1

ტალეირანისათვის ეს გადაყენება სრულ მოულოდნელობას წარმოადგენდა. თუმცა თავის მემუარებში ცდილობს გადადგომა რალაც ნებაყოფლობით პატრიოტულ გმირობად წარმოადგინოს და მთელი ეს ამბავი რატომღაც საფრანგეთისა და მის დამმარცხებელთა ურთიერთდამოკიდებულებას დაუკავშიროს, მაგრამ მან, რა თქმა უნდა, ყველაზე უკეთ გაიგო, რაშიც იყო სინამდვილეში საქმე.

ლუდოვიკო მეთვრამეტეს, ნიკრისიან, კუტ ბერიკაცს, ერთი რამ ეწადა მხოლოდ: მესამეღაც არ მოსწეოდა გარდაზვეწა და მშვიდად მომკვდარიყო მეფედ მეფისავე სასახლეში. ის იმდენად ფრთხილი იყო, ესმოდა ტალეირანის მოსაზრებათა სისწორე. ესმოდა, რა საშიშია დინასტიისათვის თეთრი ტერორი. ულტრაროიალისტური პარტიის შლეგური აქტები და გააფთრებული ღრიანცილი. მაგრამ, იძულებული იყო იმდენად მაინც გაეწია ანგარიში ამ პარტიისათვის, რომ არ გაელიზიანებინა ისეთი თანამშრომლებით, როგორებიც იყვნენ ფუშე და ტალეირანი.

საკვირო იყო ტალეირანის პოლიტიკა, მაგრამ წარმართული არა ტალეირანის ხელით. ტალეირანს არ უნდოდა დაენახა, რომ იგი კიდევ უფრო მეტად სძულდათ, ვიდრე ფუშე, რომ ულტრაროიალისტების უმრავლესობა (და ყველა სხვა პარტი-

ების წევრთა უმრავლესობაც) ხალისით იმეორებს ეოზეფ დე მესტრის სიტყვებს: „ამ ორი ადამიანიღან ტალეირანი უფრო დიდი დამნაშავეა, ვიდრე ფუშე.“ თუ ფუშე ზედმეტი ბარგი იყო ტალეირანისათვის, თვითონ ტალეირანი ზედმეტი ბარგი იყო მეფე ლუდოვიკო მეთვრამეტისათვის. ამიტომ მოხდა, რომ ფუშეს ჯერ ვერც კი მოესწრო დრეზდენს გამგზავრება, მისი სარმისგამომკვრელი ტალეირანი თვითონ აღმოჩნდა სარმაგამოკრული. გადადგომისას მან მიიღო საკარისკაცო წოდება დიდი კამერჰერისა, ხელფასი — ასი ათასი ფრანკი ოქროთი წლიურად, ხოლო „მოვალეობას“ მისას შეადგენდა: ეკეთებინა რაც უნდოდა და ეცხოვრა, სადაც მოეპრიანებოდა. მას, სხვათაშორის, ნაპოლეონის დროსაც ჰქონდა ეს წოდება (უამრავ თავის სხვა წოდებებთან და ტიტულებთან ერთად), და ნაპოლეონის დროსაც ეს მოვალეობანი ასევე ნაკლებ დამამძიმებელნი იყვნენ. ხოლო საზღაური მათი კიდევ უფრო უხვი. ის რჩებოდა, რა თქმა უნდა, პერთა პალატის მუდმივ წევრადაც.

განთავისუფლდა რა სამინისტროდან, ტალეირანმა ხელი მოკვიდა დიდი ხნის მოფიქრებულ ოპერაციას, რომლის შესახებ ბოლო წლებამდე, — უფრო ზუსტად, 1933 წ. 15 დეკემბრამდე, როცა ზოგიერთი საიდუმლო დოკუმენტი გამოქვეყნდა საფრანგეთში, — არავინ არათფერი იცოდა.

1817 წ. 12 იანვარს ტალეირანმა, საბოლოოდ დარწმუნებულმა, რომ დიდი ხნითაა ჩამოცილებული მთავრობაში მონაწილეობისაგან, განიზრახა ერთი ფასიანი საქონლის სარფიანი გაყიდვა პოეწყო და წერილი მისწერა მეტერნიხს. მშვიდი და დარბაისლური ტონით, როგორსაც არასდროს ჰკარგავდა, ტალეირანი ამცნობს თავის შესახებ, რომ სახელმწიფო არქივებიდან (საგარეო საქმეთა სამინისტროს არქივი) მან ჩუმად „გაიტანა“ (importé) ვეება დასტა დოკუმენტებისა ნაპოლეონის კორესპონდენციიდან. და თუმცა ინგლისი და რუსეთი, და პრუსიაც კი, ძლიერ ბევრს გაიღებდნენ, ხუთას ათას ფრანკსაც კი. მაგრამ მას, ტალეირანს, კანცლერ მეტერნიხთან თავიიძველი და გულთბილი მეგობრობის ნიშნად, სურს ეს მის მიერ მოპარული დოკუმენტები მისცეს მხოლოდ ავსტრიას და არავის სხვას. ასე რომ: ხომ არ ინებებდა ყიდვას? ამასთან ატყო-

ბინებს, რომ მოიპარა ნაპოლეონის მიერ წარმოებული მიმო-
წერა არა მარტო მასთან, ტალეირანთან, მომცველი პერიოდისა
ეგვიპტის ექსპედიციიდან ვიდრე 1807 წ. დამლევამდე, არა-
მედ იმპერატორის მიმოწერა ტალეირანის შემკვიდრებთანაც
საგარეო საქმეთა სამინისტროს ხაზით: პერცოგ დე კალორთან
(შამპანისთან) 1807 წლიდან 1811 წლამდე ჩათვლით და ბასა-
ნოს პერცოგთან (მარესთან) 1811 წლიდან 1813 წლამდე ჩათ-
ვლით. ყოველივე ეს — ნაპოლეონის საკუთარი ხელმოწერით,
დედანშიო, აქებს ტალეირანი თავის ნაქურდალ საქონელს. მე-
ტერნიხი მაშინვე გამოეხმაურა, მით უმეტეს, ტალეირანმა მი-
ახვედრა: გასაყიდ დოკუმენტებს შორის არის ზოგი რამ ავსტ-
რიის იმპერატორისათვის სახელის გამტეხი და თუ ამ დოკუ-
მენტებს შეისყიდის ავსტრიის მთავრობა, — რჩევას იძლეოდა
ტალეირანი — „შეეძლება ან ჩამარტოს თავის არქივებში, ან-
და სულაც გაანადგუროს“. გარიგება შედგა და ტალეირანმა
ნახევარ მილიონად გაყიდა მის მიერ პირადად მოპარული ეს
საარქივო დოკუმენტები. მას ეს დოკუმენტები წინდაწინვე
მოეპარა 1814 და 1815 წლებში, როცა მცირე ხნით ორჯერ
მოექცა მთავრობის სათავეში.

ფასი, უნდა ითქვას, საკმაოდ გვარიანი იყო: ნახევარი მი-
ლიონი ფრანკი. ამას გარდა, ტალეირანს კარგად ესმოდა, რომ
თუ ამჯერად გაებმება, გაასამართლებენ სახელმწიფო დალა-
ტისათვის, რასაც ზედ ერთვის ქურდობა; ამიტომ წინდახედუ-
ლება გამოიჩინა და თავის მუშტარს, თავად მეტერნიხს მოს-
თხოვა, რაიმე უსიამოვნებათა შემთხვევაში (სისხლის სამარ-
თლის დევნის მხრივ) მისთვის, ტალეირანისთვის, და მისი
ოჯახისთვის ავსტრიას თავშესაფარი მიეცა „ვენაში ან ავსტ-
რაულ სამფლობელოთა რომელიმე სხვა ნაწილში, თუ ვინი-
ცობაა გარემოებანი მოითხოვენ... მის გარდახვეწას საფრანგე-
თიდან“. მეტერნიხი ყველა პირობაზე დათანხმდა და ყველა
საჭირო სიფრთხილისა და უმკაცრესი კონსპირაციის-დაცვით
დოკუმენტები (832 ნომერი) მეტერნიხთან გაჩნდა ვენაში, ხო-
ლო 500 ათასი ფრანკი ოქროთი — ტალეირანთან, პარიზში. ეგ
არაფერი, რომ ტალეირანმა ძალზე უსირცხვილოდ მოატყუა
მეტერნიხი: 832 გაყიდული დოკუმენტიდან მარტოოდენ 73

აღმოჩნდა დედანი, ნაპოლეონის მიერ ხელმოწერილი, ყველა დანარჩენი უბრალო სამსახურებრივი პირები გამოდგა, მერე არც ისე საინტერესო. „Mélanges“-ის გამომცემელი ლაკურ-გაიე, რომელმაც ამ ქურდული გარიგებას მთლიანი დოკუმენტაცია დაბეჭდა, შენიშნავს, რომ სულაც არ უნდა წარმოვიდგინოთ საქმე ისე, თითქოს ამ ყიდვა-გაყიდვას დროს მეტერნისი „მოხერხებული თაღლითის“ მსხვერპლი გამხდარიყოს: „კანცლერი არ იყო უქკუო ადამიანი, ბრმად რომ ენდობა, არც თავადი ტალეირანი იყო ისეთი თაღლითი. საქონლის ხარისხში რომ ცდილობს მოტყუებას. ის ვაჭრობდა, მაგრამ როგორც პატიოსანი ვაჭარი... ერთი ჰყიდდა დოკუმენტებს, „ძვირფასს და მეტწილად სახელის გამტეხს“, ხოლო მეორე შეგნებულად ყიდულობდა „სწორედ ასეთებს.“¹ ტალეირანმა თავის წერილში ოსტატურად გაურია შანტაჟური ქარაგმა, და თავისი კორესპონდენტი მყისვე აიძულა დათანხმებულყო ამ ყიდვაზე, — სხვადასხვა ნაკლებსაინტერესო საარქივო ნაგავთან ერთად მეტერნისმა მაინც მიიღო მის მიერ გაღებულ ფულის სანაცვლოდ ავსტრიისათვის არასასურველი დოკუმენტები. თანამზრახველებს ჩინებულად ესმოდათ ერთიმეორისა, — პირველად ხომ არ იყო, რაც ერთად მუშაობდნენ.

შესაძლოა, ლაკურ-გაიეს ეს ვარაუდი თვითნებურადაა. მაგრამ ეს ჰიპოთეზა თუნდაც არასწორი ყოფილიყო, სულერთია, ავსტრიის ჰერცოგს არ ჰქონდა შესაძლებლობა რითივე ეპასუხა ტალეირანის ამგვარ საქციელზე: ტალეირანმა იმის შემდეგ გადასცა დოკუმენტები ავსტრიის საელჩოს პარიზში, როცა ჯერ ფული მიიღო. მეტერნისი ყველაფერზე დათანხმდა და მთელი თანხა უკლებლივ გადაიხადა. ხოლო შემდეგ, როცა მთელი ეს ნაქურდალი ავლადიდება საფრანგეთიდან გაიტანეს (როგორც ავსტრიის საელჩოს ქალაქები, რომლებიც არ ექვემდებარებოდა გასინჯვას) და ვენაში ჩაზიდეს, ავსტრიის კანცლერი დარწმუნდა, რომ ნაწილობრივ ისიც მოატყუეს; რომ ბევრი დოკუმენტი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აღმოჩნდა სრულიადაც არა დედანი, არამედ ნაპოლეონის მიერ ხელმო-

¹ „Mélanges“, p. 161.

წერელი პირი. მაგრამ ასეთ დელიკატურ შემთხვევებში ვინ არის გამკითხავი? ძფარველსა და მსყიდველს ყოველთვის ზიანის შიში უნდა ჰქონდეს, თუ ქურდი და გამსაღებელი ეშმაკობის მოყვარულია. ამით გათავდა საქმე. ყოველ შემთხვევაში, მეტერნიხის შემდგომი ურთიერთობა ტალეირანთან დიდს გულცივობით გამოირჩევა. მაგრამ თბილ და გულითადურ დამოკიდებულებას, ვისთანაც არ უნდა ყოფილიყო ეს, ბენევენტის თავადი არც თუ ოდესმე გამოსდევნებია.

2

ტალეირანი, — ასე ჩანდა პირველ ხანებში, — გადადგა, რათა მშვიდ ცხოვრებას მისცემოდა. უზარმაზარი სიმდიდრე, დიდებული ციხე-კოშკი ვალანსეში, შესანიშნავი სასახლე პარიზში, მეფური განცხრომით ცხოვრება — აი რა ელოდა სიკოცხლის დასალიერზე. უსაქმურობა დიდად არ აწუხებდა, შრომა არც თუ ოდესმე ჰყვარებია. ის სახელმძღვანელო მითითებებს აძლევდა თავის ხელქვეითებს სამინისტროში, თავის ელჩებს, დაბოლოს, თავის მინისტრებს, როცა პირველ მინისტრად იყო. ის რჩევებს აძლევდა ხელმწიფეთ, რომელთაც ემსახურებოდა, — ნაპოლეონს, ლუდოვიკო მეტერამეტეს; ამას განმარტოებული ინტიმური საუბრების დროს აკეთებდა. თავის დიპლომატიურ მოლაპარაკებებს ხან სუფრასთან აწარმოებდა, ხანაც მეჯლისებზე, ხანაც ბანქოს თამაშის შუალედებში. მთავარ შედეგებსაც სწორედ ასეთ, მაღალი წრის ცხოვრებისათვის დამახასიათებელ, სხვადასხვა ეპიზოდებში აღწევდა.

მაგრამ ყოველდღიური, მოთმინებითი, ჩინოვნიკური მუშაობა უცხო იყო მისთვის და არც ესაჭიროებოდა, — ამისთვის არსებობდა შტატი მის ხელქვეით მყოფ გამოცდილ წარჩინებულებისა და მოხელეებისა, მდივნებისა და დირექტორებისა. ეხლა, გადამდგარი, ისევე როგორც ერთ დროს ნაპოლეონისაგან შერისხული, დაკვირვებით ადევნებდა თვალყურს პოლიტიკურ საქადრაკო დაფას და პარტნიორთა სვლებს, თვითონ კი დრო-ყამამდე მონაწილეობას არ იღებდა თამაშში. იჯა ზედავდა, რომ ბურბონები განაგრძობენ საკუთარი მდგომარეობის ძირის გამოთხრას, რომ ერთადერთს შედარებით ფრთხილ

ადამიანს მათ შორის, ლუდოვიკო მეთვრამეტეს, ლამის ილაჯი გაუწყდეს უკიდურესი რეაქციონერების წინააღმდეგ უნაყოფო ბრძოლით, რომ როცა გარდაიცვლება მეფე, ტახტი ქარაფ-შუტა ბერიკაცს კარლ დ'არტუას დარჩება, რომელიც არამც-თუ წინ არ აღუდგება ძველი რეჟიმის აღდგენის გეგმებს, არამედ თავადაც გამოიჩინა ინიციატივას ამ საქმეში, რადგან ჰკუა არ ეყოფა შეიგნოს ამ უიმედო თამაშის საშიშროება, შეიგნოს ისტორიის უკუღმა ჰობრუნების შეუძლებლობა; არ აღმოაჩნდება თავდაცვის ინსტინქტიც კი, რომელიც ერთადერთი უშლიდა ხელს მის უფროს ძმას, ლუდოვიკო მეთვრამეტეს, მთლიანად მიმხრობოდა ულტრაროიალისტებს.

აქტიურ პოლიტიკას დროებით ჩამოცილებული ტალეირანი მემუარების წერას ჩაუჯდა. დაწერა ხუთი ტომი (არსებობს მათი შემოკლებული რუსული თარგმანი). წმინდა ბიოგრაფიული თვალსაზრისით, ამ სიტყვის ზუსტი მნიშვნელობით, ეს ხუთი ტომი არ წარმოადგენს ჩვენთვის განსაკუთრებულ ინტერესს. აქ მხოლოდ ორიოდ სიტყვას ვიტყვით ტალეირანის ამ ნაწარმოებზე.

მემუარებს ბურჟუაზიული მოღვაწეებისა, რომლებსაც პირველხარისხოვანი როლი შეუხსრულებიათ, იშვიათად თუ აზით სიმართლის ბეჭედი. ეს გასაგებიცაა: თავისი ისტორიული პასუხისმგებლობის შემცნობი ავტორი ცდილობს ისე აავოს თხრობა, რომ საკუთარ მოქმედებათა მოტივირება რაც შეიძლება ამაღლებული გამოუვიდეს, ხოლო იქ. სადაც ავტორის სასარგებლოდ მათი ახსნა არ ხერხდება, შეუძლია სულაც იუაროს მათში მონაწილეობა. ერთი სიტყვით, ამ ტიპის ბევრ მემუარისტზე შეგვიძლია იგივე გავიმეოროთ, რაც თავის დროზე ანრი როშფორმა თქვა მეორე იმპერიის ბოლო პერიოდის პირველი მინისტრის ემილ ოლივიეს მოვონებათა გამო: „ოლივიე ტყუის ისე, თითქოს დღემდე კვლავაც პირველი მინისტრი იყოს.“ ამ სახის ლიტერატურის უახლესი ნიმუშებიდან შეიძლება ყველაზე ნიშნობრივი გამოდგეს განსვენებულ ჰუანკარეს მოვონებათა ცხრა ტომი (მზადდებოდა კიდევ თხუთმეტიოდ, თუ ვიმსჯელებთ აღებული მასშტაბისა და ავტორის განთქმული შრომისმოყვარეობის მიხედვით). ცხრავე ტომი ჰუანკარე-

სი, თითქმის თავიდან ბოლომდე — ეს არის იმ პატრიოტული უსულგულობის განმეორება, რაც მისი რამდენიმე სამინისტროსა და პრეზიდენტობის ხანაში დაბეჭდილია. ტალეირანის მემუარებს ერთგვარი უპირატესობა აქვს. ჯერ-ერთი ის, რომ ისინი — მართალია, თუმცა თავდაპირველად აშკარა ყოყმანის შემდეგ, — განკუთვნილი იყო მხოლოდ მომავალი თაობებისათვის, და არავითარ შემთხვევაში არ უნდა გამოქვეყნებულიყო ავტორის სიცოცხლეში (პირველად გამოიცა 1891 წელს, ე. ი. ტალეირანის გარდაცვალებიდან ორმოცდაცამეტი წლის შემდეგ). მეორეც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ტალეირანს ესმოდა, რომ იგი მსოფლიო არენაზე მოქმედებდა, რომ ყველაზე გადამწყვეტ ისტორიულ მომენტებში რამდენჯერმე უდიდესი ზეგავლენა მოახდინა მოვლენათა მსვლელობაზე, აბსოლუტურ უსირცხვილობას ამჟღავნებდა მუდამ და თითქმის არც კი ცდილა რაიმეში თავი ემართლებინა შემდგომ, ამიტომაც არ შეუძლია იმედოვნებდეს, რომ მის მემუარებს ერთობ იოლად დაუჯერებენ. და აი ასეთი მეთოდი არჩია. თავისი მემუარები, უწინარეს ყოვლისა, გადმობეჭდილი ოფიციალური დოკუმენტებითა და სამსახურებრივი ან ნახევრადსამსახურებრივი პატაკებით გაავსო; მთელი იმ წასალით, რომელსაც თავისი აქტიური პოლიტიკური ცხოვრების მანძილზე ადგენდა, ხოლო შემდეგ უბრალოდ გვერდი აუარა დუმილით ყველა იმ შემთხვევას, რამლებიც უცილობლად დადგენილ და საქვეყნოდ ცნობილ ფაქტებს შეიცავდა და, ამდენად, ტყუილების მოშველიება ამაო იქნებოდა. ცხადია, მემუარებს ამის გამო ბევრი რამე უნდა წაეგო გარეგნული ინტერესის მხრივ. მართლაცდა: გავიხსენოთ, ვის არ შეხვედრია, ვისთან არ ჰქონია საქმე ამ ადამიანს: „ის ამბობდა თავის თავზე, მე უდიდესი პოეტი ვარო, ტრილოგია სამი დინასტიისაგან შევქმენო: პირველი აქტი — ბონაპარტის იმპერია; მეორე აქტი — ბურბონთა სახლი, მესამე აქტი — ორლეანელთა საგვარეულო. ყოველივე ეს მან თავის სასახლეში გააკეთა, და, როგორც ობობა თავის ქსელში, თანმიმდევრულად იზიდავდა სასახლეში და ეუფლებოდა გმირებს, მოაზროვნეებს, დიდ ადამიანებს, დამპყრობლებს, მეფეებს, პრინცებს, იმპერატორებს, სიიესს, ქალბატონ სტალს,

შატობრიანს, ბენეამენ კონსტანს, ალექსანდრე რუსთა მეფეს, ფრიდრიხ-ვილჰელმ პრუსიელს, ფრანც ავსტრიელს, ლუდოვიკო მეთვრამეტეს, ლუი-ფილიპეს და ყველა მათ, ვინც კი უკანასკნელი ორმოცი წლის ისტორიაში მოჩანს, — ასე წერდა მასზე ვიქტორ ჰიუგო მისი გარდაცვალებიდან რამდენიმე დღის შემდეგ. ტალეირანი შედარებით ცოტას ლაპარაკობს ყველა მათ შესახებ, — ბევრად ნაკლებს, ვიდრე შეეძლო ეთქვა.

მიუხედავად ამ ნაკლოვანებებისა მისი მემუარები საგულისხმო შენაძენია ისტორიულ-ჰემუარული ლიტერატურისა და ისტორიით დაინტერესებული მკითხველი მას კმაყოფილებით გაეცნობა.

სწორედ იმიტომ, რომ ტალეირანმა ბევრ რამეს დუმილით აუარა გვერდი, ჩვენ შეგვიძლია მეტად ვესდოთ, რაც თქვა. ის ხომ ისეთ მოვლენებზე დადუჰდა, რომლებიც აშკარად ცნობილი იყო ყველასათვის, და ამიტომ თავისი დუმილით „მიჩქმალვას“ კი არ ცდილა, არამედ უბრალოდ ანიშნებდა, რომ არა სურს მათზე სიტყვის გაგრძელება. ის მხოლოდ იმაზე ლაპარაკობდა, რაზედაც, მისი აზრით, კიდევ შეიძლებოდა კაპათი, რისი გაშუქების ცდაც თავის სასარგებლოდ კიდევ შეეძლო; და რაც, ეგების გულის სიღრმეში სულაც არ მიაჩნდა თავისი ღირსებისათვის საძრახისად.

ტალეირანის ანდერძისამებრ მთელი მისი ქაღალდები მისი ნათესავის, ჰერცოგის ქალ დინოს სრულ განკარგულებაში გადავიდა იმ პირობით, რომ მემუარები გამოექვეყნებინათ ოცდაათ წელზე არა უადრეს ავტორის გარდაცვალების შემდეგ. ჰერცოგის ქალ დინოს სიკვდილის მერე, ამ უკანასკნელის ანდერძის თანახმად, ქაღალდები ბაჟურს გადაეცა, რომელიც შეუდგა კიდევ დასაბეჭდად მათ მომზადებას. სიკვდილის ხანს ეს ქაღალდები მან მაღალი საზოგადოების ორ დილეტანტს უანდერძა, რომლებსაც შემდეგ შეუერთდა აკადემიკოსი ჰერცოგი ბროილი, ფრანგი ლეგიტიმისტების ცნობილი ლიდერი და მინისტრი მესამე რესპუბლიკის დასაწყისში. საბოლოოდ სწორედ ბროფლმა მოამზადა ისინი დასაბეჭდად. პირველი ტომი გამოვიდა თებერვალში, მეორე და მესამე —

ივნისში, ხოლო მეოთხე და მეხუთე — ოქტომბერში, 1891 წელს.

ახლა უკვე სრულიად დადგენილად შეიძლება ჩაითვალოს, რომ ყველა თავისი მოგონება, რომელიც ეხება ხანას მისი სი-
ცოცხლის პირველი წლებიდან გადადგომამდე 1815 წ. სექ-
ტემბერში, ტალეირანმა რესტავრაციის ეპოქაში დაწერა, და
აქედან მეტი წილი რესტავრაციის სწორედ პირველსავე წლებ-
ში. მერე მემუარებში ხანგრძლივი გარღვევაა, სრულებით არა-
ფერია ნათქვამი იმ წლებზე, რომლებიც გადაყენებაში გაატა-
რა. შემდეგ უკვე უშუალო გადასვლაა 1830 წ. ივლისის რე-
ვოლუციაზე და ტალეირანის აქტიური მოღვაწეობის უკანასკ-
ნელ ფაზაზე — ლუი-ფილიპეს ელჩად ყოფნის პერიოდზე
ლონდონში 1830 — 1834 წლებში. ეს ნაწილი, ეტყობა, დაწე-
რილია 1835 — 1837 წ.წ., რადგან 1838 წელს ხშირად ავად-
პოფობდა და მუშაობა უკვე აღარ შეეძლო.

რაც შეეხება პირველ ნაწილს, აშკარად ემჩნევა დაღი იმ
დროისა, როდესაც ტალეირანი მათ წერდა. ის იღებს ტონს
ისეთი ადამიანისას, რომელიც გულში თითქოს სულ მუდამ
წუხნდა ბურბონთა „კანონიერი“ დინასტიის შეცდომებისა და
ფათერაკთა გამო, ტონს ზომიერ-ლიბერალური არისტოკრა-
ტიისა, რომელიც მხოლოდ დიდის ვაივაგლახით — რათა შეძ-
ლებისამებრ ეშველა საპრობლოსათვის — დათანხმდა ემსახუ-
რა დამფუძნებელი კრებისთვისაც და საკანონმდებლო კრების-
თვისაც. დირექტორიისთვისაც და ნაპოლეონისთვისაც, მაგ-
რამ პირადად თვითონ კი (სურს დაარწმუნოს თავისი მკითხვე-
ლი) ყოველთვის ბურბონებს ანიჭებდა უპირატესობას. ამ პან-
გთან ძლიერ ხმაშეწყობილად ჟღერს ორი სხვაც, რომლებიც
აგრეთვე მკვეთრად მოისმის კემუარების პირველ ნაწილში:
ტალეირანი სიამით ჩერდება ძველრეჟიმულ ყოფით წვრილმა-
ნებზე, რომლებიც ბავშვობიდან დაახსომდა, ქედმაღლურ აზ-
რებს ავითარებს იმის შესახებ, რომ შეუძლებელია არაარის-
ტოკრატი იგივე როლს თამაშობდეს, ისეთივე აღზევებული გა-
მოიყურებოდეს მოსახლეობის თვალში, როგორც ძველი თა-
ვადანაურული გვარის წარმომადგენელიო. მეორე მხრივ,
მკითხველის ყურადღებას დაჟინებით მიაქცევს იმას, თუ

როგორ იცავდა რევოლუციამდე ეკლესიის უფლებებსა და პრივილეგიებს, როგორ იმალლებდა ხმას საერო ხელისუფლების წინააღმდეგ, რომელსაც სურდა მომეტებულად მძიმე გადასახადები დაედო ეკლესიისათვის. ცხადია, მას მხედველობაში ჰყავს 1815 — 1816 და შემდგომი წლების მკითხველი, და ცდილობს მათ კაცად გაასაღოს თავი, გამოამჟღავნოს თავად-ახნაურული და ნაწილობრივ კლერიკალური სიმპათიებიც კი, რომლებიც მაშინდელი პოზიციმე რეაქციისათვის იყო დამახასიათებელი. ზოგი რამ ჩვენ გვანიშნებს, რომ განზრახვაზე, თავის სიცოცხლეშივე დაეხეჭდა მემუარები, მას ერთბაშად არ აუღია ხელი. ამიტომ, გასაგებია, ერთხანს იმ მკითხველზე ფიქრობდა, რომელიც ტონის მიჰქეში იყო რესტავრაციის დროს, და რესტავრაციის სწორედ პირველ წლებში.

ეს გამოიხატა არა მარტო იმით, რომ მან აშკარად ყალბად შეაფასა საკუთარი როლი და თავის მოქმედებათა მოტივები რევოლუციისა და იმპერიის პერიოდში, არამედ ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენებისადმი (როგორც იყო მაგალითად. სეკესტრი საეკლესიო მიწებისა 1789 წელს, განხორციელებული მისი წინადადებით, და ა. შ.) შეგნებულად და სრული დუმილით გვერდის ავლაში. უძღვნის რა სპეციალურ თავს იმპერატორების. ნააოლეონისა და ალექსანდრეს პაემანს ერთფურტში, მხოლოდ გაკვრით და ყრუდ ანიშნებს თავის მრალატურ საქმეებზე იმ მომენტში. ახსენებს რა გაკვრით ჰერცოგ ენგიენის სიკვდილით დასჯას, იგი ცდილობს დაარწმუნოს თავისი მკითხველი, რომ ამ საქმეში არავითარი მორალური დანაშაული არ მიუძღვის. 1814 — 1815 წ.წ. შესახებ რომ ლაპარაკობს, ლამობს საქმე ისე წარმოადგინოს, თითქოს სხვაზე, ა. აფერზე ეფიქროს, გარდა სამშობლოს გადარჩენისა. და რათა მკითხველების წინაშე საბოლოოდ შენიღბოს თავისი ინიციატივეური როლი, ენგიენის ჰერცოგის დახვრეტაში გამომჟღავნებული, არ ავიწყდება დასძინოს, რომ სწორედ პრინცი კონდე (ე. ი. დახვრეტილ ენგიენის ჰერცოგის მამა) ულოცავდა მას ვენის კონგრესზე მიღწეული შედეგების გამო. მას ავიწყდება დაუმატოს, რომ ეს მოლოცვა გაცილებით უფრო გვიან იქნა მიღებული, სახელდობრ მას შემდეგ, რაც ურცხვად მოატყუა პრინ-

ცი კონდე და ამ უტიფარი ტყუილით თავი გაიმართლა მის თვალში.

ზემოთქმულის მიუხედავად, აღნიშნულ მემუარებს ხშირად ვერც თუ გვერდს აუქცევს საფრანგეთის ისტორიკოსი, მომუშავე ძველი რეჟიმის ბოლო პერიოდზე; რევოლუციის, იმპერიის, რესტავრაციის, ივლისის რევოლუციის, ლუი-ფილიპეს მონარქიის ხანაზე; ისინი გამოადგება იმ პერიოდის ევროპულ დიპლომატიაზე მომუშავე ისტორიკოსსაც. მათში შეხვდებით მნიშვნელოვან დეტალებს, ჰქვიანურ დაკვირვებებს, როგორც ცალკეულ პირთა, ისე მოვლენათა შეფასებებს. ამ ტომებში კეთილსასურველ გამოხატულებას პოულობს ჩემ მიერ აღნიშნული ნიშნეული თვისება ტალეირანის: შურისგების გრძობის უქონლობა, გამოწვეული არა გულარხეინი ბუნებით, არამედ უნართ და მიდრეკილებით იმდენად სიძულვილი არა ჰქონოდა ადამიანებისა, რამდენადაც ზიზღი, და გაპოყენებინა ისინი თავისი პირადი მიზნებისათვის.

მისი მემუარები არ არის მეზრძოლი პამფლეტის ხასიათისა, რომელსაც მტერთა შესარცხვენად და შეურაცხყოფელთა დასასჯელად წერენ, როგორც მაგალითად ანალოგიური წიგნები ტირპიცისა, ან კლემანსოსი, ანდა ლედი ასკვიტისა. ან გრაფ ვიტესი, ან კიდევ ფალსიფიცირებული მემუარები ბურიენისა გინდ ბისმარკისა. პირიქით, მათ, ვინც აღარ არის ან უკვე აღარ ძალუძს ხელი შეუშალოს, ტალეირანი მშვიდად და გულგრილად ეპყრობა, როგორც ეს საერთოდ სჩვეოდა. დაბოლოს, მის მემუარებს გასდევს უხილავი, მაგრამ მეტად საგულისხმო ხაზი, რაც მარტო იმათ ახასიათებს, ვინაც თავად ყოფილა ხოლმე ისტორიული დრამის მთავარი მოქმედი პირი: ტალეირანი როგორღაც ინტიმურად, — შეიძლება ითქვას, ფამილარულად, — მოგვითხრობს უდიდეს ისტორიულ ამბებზე, რეალური კავშირი ფაქტებს შორის თავისთავად ვლინდება მისი კალმით. ამას ნაწილობრივ ხელს უწყობს ის დაუდევრობაცა და ერთგვარი უგულისყურობაც კი, რითაც თავის შრომას ეკიდებოდა, და რაც ყოველთვის ასე ძლიერ შეიმჩნეოდა ამ ადამიანში. „ნუ გამოიჩინთ ნამეტნავ გულმოდგინებას.“ — ასწავლიდა იგი ახალგაზრდა დიპლომატებს. „ის, ვინც მის უდიდებულესობას

იმპერატორ ნაპოლეონს ცოტაოდენ სიზარმაცეს შესძენდა (un peu de paresse), კეთილისმყოფელი იქნებოდა კაცობრიობისათვის, — ოხვრით წარმოთქვამდა ტალეირანი „დიადი იმპერიის“ ყველაზე მეტი აყვავების წლებში. ტალეირანს მიაჩნდა, რომ ზოგჯერ აუჩქარებლობა, უნარი მოთმინებითი ლოდინისა, თავშეკავება ზედმეტი აქტიურობისაგან, საერთოდ ნაკლები მუშაობა — ერთადერთი სასარგებლო ტაქტიკაა დიპლომატიკისათვის. ის თავისი მეკუთარების მიმართაც ნაკლებ შრომისმოყვარეობას იჩენს. თითქმის არც კი ამუშავებდა ამ მონახაზებს და ცდილობდა რაც შეიძლება ლაკონური ყოფილიყო და რაც შეიძლება ჩქარა გადასულიყო „მორიგ ნომრის ქალაქზე“, რადგან, ეტყობა, ფიქრობდა, ამ გზით როგორღაც უფრო საიმედოდ შეინიღბავდა თავს შთამომავლობისაგან.

მე, რა თქმა უნდა, ტალეირანის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის წინამდებარე ანალიზისათვის მხოლოდ უმცირესი ზომით ვისარგებლე მემუარების ამ ხუთი ტომით. მკითხველისათვის გაცილებით უფრო საინტერესოა არა ის, რაზედაც ტალეირანი ლაპარაკობს, არაჰედ ის, რაზედაც ტალეირანი სრულიად დუმს, — და მე ჩემი შრომა მთლიანად სულ სხვა სახის წყაროებზე დავაფუძნე. ამასთან ვცდილობდი ფაქტების აურაცხელი მასიდან შემერჩია და გამეანალიზებინა მხოლოდ ისეთები, რომლებიც უფრო დამახასიათებელ და საგულისხმო ფაქტებად მივიჩნეე.

მაგრამ მემუარების წერა არც თუ მაინცდამაინც ართობდა თავადს. და იგი ჯერ სულაც არ აპირებდა, არქივს ჩასაბარებლად გაემეტებინა თავი.

3

რესტავრაციის პირველ წლებში ტალეირანს, რა თქმა უნდა, ხელისუფლების სათავეში დაბრუნება სურდა; იგი ბუზღუნებდა, ლანძღავდა, — საჯაროდაც კი — მინისტრებს, რის გამო ერთხელ კიდევ დასაჯეს და „სასახლიდან დაითხოვეს“, ე. ი. აეკრძალა ტუილრიში გამოჩენა (მიუხედავად იმისა, რომ დიდი კამერპერის წოდება ჰქონდა). იგი დაცინვით ლაპარაკობდა მმართველ პირთა უნიჭობისა და უგუნურობის გამო,

ენაბასრობდა და ეპიგრაზებით იგესლებოდა. აგრძნობინებდა, სადაც ჯერ არს, რომ იგი შეუწავლაველია. მაგრამ ყური მაინც არ ათხოვეს. ზოგიერთი რამ გვანიშნებს: — ის უკვე ჰაშინ თვლიდა, რომ ბურბონების დაცემის საათი არც ისე შორსაა. მას არა თუ არასოდეს ჰყვარებია ბურბონები (მას საერთოდ არავენ ჰყვარებია), არამედ არც თუ პატივისცემა ჰქონდა მათი, როგორც მაგალითად პატივისცემა ჰქონდა ნაპოლეონისა, და იგი ხედავდა, რომ ბურბონები და მისი თანამზრახველნი ისწრაფიან ჰიზნისაკენ, რომელიც თავისებურად არანაყლებ ფანტასტიურია, ვინემ „მსოფლიო მონარქია“ მათი მრისხანე წინამორბედისა საფრანგეთის ტახტზე.

ტალეირანს ნათლად ესმოდა, რომ თავადაზნაურობა, როგორც კლასი, სასიკვდილოდაა დაკოდილი ჯერ კიდევ დიდი ბურჟუაზიული რევოლუციის მიერ და ამიერიდან უკვე არა თუ აღდგენა არ უწყერია, არამედ გამხრწნელ სნებად იმოქმედებს თვით დინასტიაზედაც.

ტალეირანმა მალე დაანახვა მეფეს, რომ სრულიადაც არ აპირებდა მემუარების წერით გაერთო თავი სიბერის ყამს. არდანიშვნა მისი პერთა პალატის წევრად ლუდოვიკო მეთვრამეტეს არაგზით არ შეეძლო, ხოლო რაკი დანიშნა, უკვე აღარ შეიძლებოდა მისგან თავის დაღწევა, რადგან ზედა პალატის წევრის თანამდებობა სამუდამოდ ითვლებოდა.

რაკი დარწმუნდა, მწარედ მოტყუვდა ანგარიშში და მეფე ლუდოვიკო მეთვრამეტემ საკმაოდ მარჯვედ ისარგებლა მისი ამ მარცხით, რათა თავიდან მოეცილებინა თავისი ახალმოვლენილი „მეგობარი და ერთგული ქვეშევრდომი“, რომლის პიროვნებაც მუდამ ანტიპათიური იყო მისთვის და დიდი ხანია უკვე მოსვენებას უკარგავდა, ტალეირანი მოთმინებით აღიჭურვა და იწყო ინტრიგათა ახალი ქსელის გაბმა „უმადური“ ბურბონების წინააღმდეგ.

აი რას იწერებოდა რუსეთის ელჩი პოცო დი ბორგო პარიზიდან პეტერბურგში: „ბ-მა დე ტალეირანმა. რომელმაც წესად დაიდო, იწუხარების კილოთი ლაპარაკობდეს ყოველივე იმის წინააღმდეგ, რაც აქ კეთდება, პასუხად საკადრისი გამოძახილი იწვნია ყველაშაგან, როგორც მოსალოდნელი იყო. იმ

მდგომარეობაში, რომელშიც ის იმყოფება, ოპოზიციას მისას, საფუძვლიანსა თუ უმართებულოს, მისი პატავმოყვარეობით ან ვერაგული გეგმებით ხსნიან ხოლმე მუდამ, როცა სინამდვილეში ეს მხოლოდ ამჩატებაა, სარკაზმია და გალიზიანებული თავმოყვარეობა. ყოველგვარი ჯურის ინტრიგანები, რომლებიც გარს ახვევია, ცდილობენ სახელი გაუტეხონ, და დაკარგეს რა ნიადაგი პარჩში, თავის არენად ლონდონი აირჩიეს, სადაც მოახერხეს საჯარო კორესპონდენციის დაფუძნება, რომელსაც გაზეთების საშუალებით აქვეყნებენ. ეს კორესპონდენცია მრუდედ გადაცემული ნალაპარაკებისა და ბორცტმზრანველი კრიტიკისაგან შეკოწიწებული დოკუმენტებისაგან შედგება, რომლებიც მეფისა და მისი ოჯახის წინააღმდეგაა მიმართული. ბ-ნ დე ტალეირანს იქ სახავენ დევნილ ბრძენკაცად. რომლის არყოფნა სამინისტროს შემადგენლობაში წარმოშობს სწორედ ყველა იმ ნაკლოვანებებს, რომელთა წინააღმდეგაც ისინი პროტესტს აცხადებენ...“ ეს მუშაობა მიმართულია „ჩვენი (რუსული) სამეფო კარი“ წინააღმდეგაც, ამასთან კიცხავენ საფრანგეთის მთავრობის „პატივისცემას“ რუსეთისადმი და ცდილობენ ავნონ ზეგავლენას, რასაც რუსეთი საფრანგეთის საქმეებზე ახდენს.“ პოცო დი ბორგო აშკარად შიშობს, ვაითუ ტალეირანმა ეხლა, 1816 წელსაც გამოიყენოს „ლიბერალური“ საუბრები, რომლებიც ალექსანდრეს ჰქონდა მასთან 1814 წ. მარტ-აპრილ-მაისშიო“.¹ როგორც პოცო დი ბორგოს რამდენიმე გაბუნდოვნებული სტრიქონიდან ჩანს, ტალეირანი და მისი მეგობრები ქაფაგებენ იდეას, თითქოს მეფეს იმიტომ გადაეყენებინოს ტალეირანი, რომ იგი ერთგული მიმდევარი იყო რუსთა ხელმწიფის „ლიბერალური“ რჩევებისა. მაგრამ ახლა, 1816 წელს, იმის შემდეგ, რაც შეიქმნა საღვთო კავშირი, მეტად ბევრ წყალს ჩაეარა 1814 წ. გაზაფხულიდან,

¹ საფრ. რევ. პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 9062. პოცო დი ბორგო — გრაფ ნესელროდეს. № 79. Paris, le 25 Janvier (6 fevrier) 1816.

როცა ეს ლიბერალური ლაპარაკი მიმდინარეობდა, და ალექსანდრეს ბევრი რამის გახსენება უკვე აღარ უნდოდა.

ალექსანდრეს „ლიბერალური“ და „კონსტიტუციური“ ტენდენციები საფრანგეთის (მაგრამ არამც და არამც არა რუსეთის) საშინაო პოლიტიკის დარგში რომ მხოლოდ და მხოლოდ საფრანგეთში მოსალოდნელი რევოლუციის შიშით იყო ნაკარნახევი და არა სხვა რამით — ეს ტალეირანს, რა თქმა უნდა, დიდი ხანია და ძალიან კარგადაც ესმოდა. ამ მხრივ არც კი დასჭირვებია მოსწრებოდა „არაჩქევშიჩინასა“ და სამხედრო ახალშენებს, გოლიცინის რეაქციას, საღვთო კავშირის აყვავების პერიოდს, რუსთა ხელმწიფის საქციელს ტროპაუში, ლაიბიხში და ვერონაში.

მართალია, ამიერიდან, 1815 წ. 24 სექტემბრიდან, ტალეირანი გადამდგარი იყო, და ეს გადადგომა ხანგრძლივი აღმოჩნდა: გასტანა მთელს თხუთმეტ წელიწადს, 1830 წ. ივლისის რევოლუციამდე, მაგრამ მეფესა და სასახლეს, რომელთაც სძულდათ ტალეირანი, მაინც კვლავ ეშინოდათ მისი, და როგორც ჩანს, ერთხანს კიდევ ვერ დარწმუნებულ იყვნენ, თუ საშუალება მიეცათ ამიერიდან უკვე აღარასდროს გამხდარიყვნენ იძულებული მიემართნათ ტალეირანის სამსახურისთვის. შიშს ჰგვრიდათ მისი ცივი სიბოროტე, მისი უღმობელი ენა, მისი ავბედითი წინასწარმეტყველებანი.

„თავადი ტალეირანი ვალანსეში დაბრუნდა (ბერიის ჰერცოგის) ქორწინებასთან დაკავშირებით გამართულ დღესახწაულობათა დამთავრების წინ. მეფე და პრინციები მას ისე ექცეოდნენ, რომ არავითარი საბაბი არ მიეცათ საყვედურებისათვის. თუმცა ეს კაცი თავს ისე აჩვენებს, თითქოს ჩამოშორებოდეს საქმეებს, მაგრამ კიდევ ერთხანს იგი არც თუ ინდიფერენტული იქნება. მისი კრიტიკის დახშობის ყველაზე უეზარი საშუალება ის იქნებოდა. არ გაემართლებინათ ეს კრიტიკა თავიანთი შეცდომებით. ასეთია ის არგუმენტი, რომელსაც ყველაზე ხშირად მიემართავ მათ გამო, ვისაც ეშინია მისი და ებმება მისი ინტრიგების მახეში მხოლოდ საკუთარ გაუფრთხილებ-

ლობათა შედეგად.“¹ ასე იტყობინებოდა რუსეთის პარიზელი ელჩი პოცო დი ბორგო 1816 წ. ზაფხულში.

4

ტალეირანი განუსაზღვრელი მტრობით იყო გამსჭვალული მეფისა და მისი მინისტრებისადმი, განურჩევლად მათი ვინაობისა და მათ მიერ წარმოებული პოლიტიკისა. პალატაში შეაქვთ (1817 წელს) კანონი, რომელიც რამდენადმე ამცირებს აქტიური საარჩევნო უფლების ცენზს; ამიერიდან კენჭის ყრის უფლება აქვს მოქალაქეს, რომელიც პირდაპირ გადასახადს 300 ფრანკს იხდის წელიწადში. უკიდურესი რეაქციონერები სააგიტაციო განგაშს სტეხენ, მათ ეს კანონი სუბვერსიულ, რევოლუციურ, მონარქიის დამანგრეველ კანონად ეჩვენებათ. და ტალეირანი, პერთა პალატის წევრი, რომელმაც იცის, რომ გონებაჩლუნგი, შეურიგებელი არისტოკრატიული რეაქცია ღუპავს მონარქიას, ამ რეაქციული ხროვის სათავეში დგება, ოღონდ კი ავნოს სამინისტროს. რუსეთის ელჩი პოცო დი ბორგო, რომელიც ხედავს, როგორ კომედიას თამაშობს ტალეირანი და რისთვის თამაშობს მას, გრაფ ნესელროდესა და ხელმწიფეს ატყობინებს: „ყველა ამ ინტრიგულმა ფანდმა საშუალება მისცა ბ. ტალეირანს წარმატების იმედი იქონიოს. მან თავი მოაჩვენა, რომ დგება თავადაზნაურობის სავარაუდო ინტერესების მხარეზე, რომ იზიარებს შიშს უფლისწულებისას (მეფის ნათესაობისას. — ე. ტ.), და თავისი თავი ერთგულ დამცველად გამოაცხადა ლეგიტიმიურობისა, რომელიც შეიძლება საფრთხეში ჩავარდეს ცუდად შერჩეული დეპუტატების გამო... ამ სახით თავადი ხელახლა მოველინა პერთა პალატას, გარშემორტყმული ბ. ბ. პოლინიაკით, მატეი დე მონმორანსით, შატობრიანითა და სხვებით, რომელთა შესახებ ამბობენ, რომ ისინი მოქმედებენ თანახმად უფლისწულთა სურვილებისაო.“² „უფლისწულებში“ აქ იგულისხმებიან მეფის ძმა კარლ დ'არ-

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 9063. წერილი № 203 (წითელ მელნიანი 145). პოცო დი ბორგო — გრაფ ნესელროდეს Paris, le 23 juin (5 juillet) 1816.

² საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 9057. კანცელარია. პატაკი № 364. პოცო დი ბორგო — ნესელროდეს, Paris le 2/14 février 1817.

ტუა და მისი ვაჟიშვილები (მეფის ნათესავები: ჰერცოგნი ანგულემისა და ზერიასა).

თუ როგორ აქტიური, დაუშრეტელი იყო ტალეირანი მეფისა და მთავრობის წინააღმდეგ მიმართულ თავის ინტრიგებში, და როგორ მკიდროდ უკავშირებდა თავის ინტრიგებს რიშელიეს წინააღმდეგ მიმართულს ინგლისის საგარეო პოლიტიკის ხრიკებს, ვტყობილობთ ერთი საგულისხმო დოკუმენტიდან. ეს მეტად საპასუხისმგებლო დოკუმენტი შეადგინა პირველმა მინისტრმა, ჰერცოგმა რიშელიემ, 1817 წ. სექტემბერში, პასუხად რუსეთის სამინისტროს შეკითხვისა, თუ რამდენად უხიფათოა ბურბონთა აღდგენილი დინასტიისათვის მოკავშირეთა საოკუპაციო ჯარების გამოყვანა საფრანგეთიდან.

რიშელიე მეტად დამამშვიდებელ პასუხს იძლევა. ირწმუნება, არ არსებობს მთავრობისა და დინასტიის წინააღმდეგ აჯანყების საშიშროებაო, მაგრამ არ უარყოფს, რომ ჯერ კიდევ ახლახან ულტრაროიალისტი რეაქციონერები შეშფოთებას იწვევდნენ: „ეს პარტია, მეამბოხე და ბობოქარი (factieux et turbulent), ხან მხარს უჭერდა ყველაზე აბსოლუტურ დოქტრინებს, ხან ყველაზე თავაწყვეტილ დემოკრატიაზე ეშვებოდა (sic!), ოღონდ სიძნელეები შეექმნა ხელმწიფისათვის. ის ყველა უკიდურესობას მიმართავდა (à tous les extrêmes), ბ. ტალეირანს, ბ. კანინგს, ჰერცოგ ველინგტონს, ინგლისურ გაზეთებს, ცილისწამებას, ცრუ განგაშს, — ყოველივეს იყენებდა, ოღონდ კი შფოთი გამოეწვია.“ მთელს ამ ვრცელ ანგარიშში ჰერცოგი რიშელიე არ ახსენებს არც ერთ საკუთარ ფრანგულ სახელს, გარდა ტალეირანისას, როცა ლაპარაკობს ინგლისის პოლიტიკურ მოღვაწეებზე, რომლებიც ტალეირანთან ერთად აწუბდნენ ინტრიგებს საფრანგეთის მთავრობის წინააღმდეგ. ეს ჩვენება ფრიად უმაგრებს მხარს პოცო დი ბორგოს ზემოთმოყვანილ დამოწმებებს.¹

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 9067, Annexe au № 526 des dépêches du général Pozzo (sic!) en date du 21 septembre -- 3 octobre. Réponses aux questions adressées au général Pozzo di Borgo par M. le comte de Capodistrias, de Franzesbrun en date du 28 août—9 septembre 1817. Paris, le 21 septembre—3 octobre 1817.

ასე მოქმედებს ტალეირანი აბსოლუტური რეაქციის მომხრეთა სასარგებლოდ, ტალეირანი, რომელსაც ამდენჯერ განუცხადებია სწორედ ამავე პოლინიაციების, გრაფ ბლაკათა და გრაფ არტუთა პოლიტიკის უგუნურობა და დამლუპველობა. აი როგორ ღონისძიებებს მიმართავს „პატრიოტი“ თავადი, ყველა თავის გამცემლობათა გამმართლებელი იმით, რომ ავიღალატობდა არა საფრანგეთს, არამედ მხოლოდ მთავრობებს, რომელთა პოლიტიკა საზიანოდ მიაჩნდა ეროვნული ინტერესებისათვის; აი რის შესახებ სწერს ურსო დი ბორგო პეტერბურგს, დამატებით პატაკში, რომელიც 1817 წ. თებერვლის იქვე 2/14 დღითაა დათარიღებული: რიშელიეს სამინისტრო ძნელ ნეგოციაციას აწარმოებდა საფრანგეთის ტერიტორიიდან მოკავშირეთა ჯარების თანდათანობითი გაყვანის შესახებ. ტალეირანმა, რომელიც ყოველნაირად ცდილობდა თავის სახლში მიეზიდა ჰერცოგი ველინგტონი, ბრიტანეთის წარმომადგენელი პარიზში, და მასთან გულთბილი ურთიერთობა დაემყარებინა, შესძლო მიეტანა ჰერცოგის ყურამდე, რომ არაპირდაპირ გადასახადთა შემართველმა ბარანტმა, მოკავშირეთა საოკუპაციო ჯარებზე რომ ლაპარაკობდა, უშვერი ზიტყვით მოიხსენია ისინი. ეს სიტყვა არ მოხვედრილა პრესაში, მაგრამ შეიტყო რა ეს ამბავი ტალეირანის სახლში, ველინგტონი ბრაზით აენტო, ატეხა აურზაური, მოითხოვდა დაკმაყოფილებას, და დამფრთხალი რიშელიე უკვე მზად იყო დაეთხოვა ბარანტი და ა. შ. საქმე მოგვარდა რუსეთის ელჩის ჩარევის წყალობით, ველინგტონი დაწყნარდა, ასე რომ, ტალეირანს ვერ მოუხერხდა საერთაშორისო ინციდენტის გამოწვევა. გაქრა „ყველა იმედი, რომელიც ბ. ტალეირანის ინტრიგებით იყო აღძრული მის მომხრეთა შორის“, — დასძენს პოცო დი ბორგო¹.

ტალეირანის მოქმედებებმა ბოლოსდაბოლოს ისეთი გამომწვევი ხასიათი მიიღო, ლუდოვიკო ჰეთერამეტემ აუკრძალა სასახლეში გამოცხადება, მაგრამ ის კი მაინც ვერ გაბედა, ამასთან ერთად „სამეფო კარის დიდი კამერჰერის“ წოდებაც

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, № 9057, წერილი № 365, le 2/14, février 1817.

ჩამოერთმია. ეს პეტად კუროზული „სასჯელი“, რომელიც ააშკარავებდა მეფისა და სამინისტროს შიშს მრავალნაციადი დიდი კამერპერის შემდგომ მოქმედებათა წინაშე, ძალიან მალე (1817 წ. თებერვალში) მოხსნილ იქნა „ჰერცოგ რიშელიეს თხოვნით“; როგორც ამას იტყობინება პოცო დი ბორგო¹. რა თქმა უნდა, ეს „დიდსულოვნება“ ტალეირანის მომავალი ინტრიგების შიშითაც იყო განპირობებული. რიშელიემ იცოდა, როგორ ვერ იტანს მას ტალეირანი, როგორ ავრცელებს ხმებს იმის შესახებ, რომ ალექსანდრემ ჯერ ნოვოროსია და ყირიზი მისცა რიშელიეს სამართავად, ხოლო შემდეგ საფრანგეთით; ამასთან ტალეირანი ენამახვილობდა: ჰერცოგ რიშელიეს მთავარი უფლება საფრანგეთის მართვისა იმაში მდგომარეობს, რომ ყველა ფრანგს შორის იგი ყველაზე უკეთ იცნობს ყირიმსო.

ამ პეფისმიერ „შეწყალებას“ მალე შესაფერი მადლობაც მოჰყვა. „მე უკვე ვაცნობებდი თქვენს აღმატებულებას, რომ დელიკატობის გრძნობის კარნახით მოქმედმა ჰერცოგმა რიშელიემ, დაიყოლია მეფე ნება მიეცა თავად ტალეირანისათვის ხელახლა გაპოცხადებულიყო სასახლეში და განეგრძო დიდი კამერპერის მოვალეობათა შესრულება. შედეგი ამ შემწყნარებლობისა ახალი ინტრიგა გახლდათ“ — მოსთქვამს რუსეთის ელჩი გრაფ ნესელროდესადმი გაგზავნილ პატაკში².

„ინტრიგა“ ამ შემთხვევაში გაზვიადებაა. უბრალოდ როი ვთქვათ, ტალეირანის საქციელი ამჯერად მხოლოდ ხრიკსა და მზაკვრობას წარმოადგენდა. ტალეირანმა სთხოვა ლუდოვიკო მეთვრამეტეს (ისე რომ გვერდი აუარა სამინისტროს — როგორც პირველ მინისტრს რიშელიეს, ისე ბეკლდვითი სიტყვის მცველს პასქიეს), ჰერცოგ ვალანსელის ტიტული ებოძებინა, ვალანსეს ციხე-კოშკის სახელის მიხედვით. მიიღო რა მხედველობაში უკვე მანამდე მის მიერ პიღებული გაცილებით

¹ იქვე, პოცო დი ბორგო — გრაფ ნესელროდეს, Paris le 14/26 février 1817.

² იქვე, პატაკი № 415. პოცო დი ბორგო — გრაფ ნესელროდეს. Paris, le 8/20 avril 1817.

ბრწყინვალე ტიტულები — „ბენევენტის მთავრის“, „თავად ტალეირან-პერიგორისა“ და სხვ., მეფე არ დაფიქრებულა, ისე მოაწერა ხელი ტალეირანის მიერ შეჩვენებულ ქაღალდს. სცნო რა ეს აშბავი, სამინისტრო შემფოთებამ მოიცვა: ტალეირანს ხომ თავის დროზე, იმპერატორ ნაპოლეონის ბრძანებით, სწორედ ვალანსეში ჰყავდა ტყვეებად. ესპანეთის სამეფო ოჯახის წევრთა ნაწილი, რომელიც იმპერატორმა ვერაგულად დაატუსაღა ბაიონაში 1808 წელს! გამოდიოდა, რომ ლუდოვიკო მეფე-მეფემ, ერთგვარად, მოწონებით უყურებს ესპანელი ბურბონების წინააღმდეგ გადადგმულ ნაპოლეონის ამ ნაბიჯს.

ბექდვითი სიტყვის მცველი პასქიე, რომელთანაც გამოცხადდა ტალეირანი მეფის ხელმოწერილი ქაღალდით, უმაღრიშელიესთან გავარდა, ეს უკანასკნელი — მეფესთან, და ლუდოვიკო მეფე-მეფემ, რომელიც მიხვდა, რა აშკარა პოლიტიკურ სკანდალს ახვევდა თავზე ტალეირანი, წამსვე უკან წაიღო თავისი თანხმობა: ეხლა, 1817 წელს, ტახტზე ხომ სწორედ ის ფერდინანდ VII იჯდა, რომლისთვისაც ვალანსეს კოშკი 1808 წელს სატუსაღოს წარმოადგენდა.

ეს ძირშივე აღკვეთილი ისტორია „ვალანსეს პერცოგობისა“ თავისებურად მრავალპნიშვნელოვანია. ამიერიდან ტალეირანის ოპოზიცია უკვე იღებს არა რეაქციულ ხასიათს, როგორც ეს იყო ჯერ კიდევ 1816 წელს, 1817 წ. დასაწყისში და ხანდახან 1818 — 1819 წლებშიაც, არამედ „ლიბერალურს“; ტალეირანი ნელ-ნელა იწყებს რევოლუციის დროინდელი თავისი მოღვაწეობის მოგონებას და ყოველ ხელსაყრელ შემთხვევაში ქებით იხსენიებს „ღიად იმპერატორს“.

ბრძოლა ტალეირანისა 1817 — 1819 წლებში „ლიბერალური“ სამინისტროების წინააღმდეგ — ჯერ რიშელიესი, მერე დეკაზისა — იმ ტაქტიკის პირდაპირი გაგრძელება იყო, რომელიც 1814 წ. იენისში ალექსანდრესთან გაგზავნილ წერილში გამოამჟღავნა: მაშინ მას, წინააღმდეგ თავისი ძირითადი და სწორი შეხედულებისა ულტრაროიალისტების მისწრაფებათა დამღუპველობის შესახებ, სურდა შემსკვალვოდა (ხელისუფლების შენარჩუნებდეს მიზნით) სწორედ ულტრაროიალისტებს და აერიდებინა ალექსანდრეს „კონსტიტუციური“ ზეგავლენა.

შემდეგ, როცა ულტრაროიალისტებმა, რომლებსაც სძულდათ იგი წარსულის გამო, სამსახურიდან გადააყენეს, მან, პერთა პალატის წევრად დანიშნულმა, მაინც ხელახლა იწყო მანევრირება რიშელიესა და დეკაზის წინააღმდეგ პრძოლის ნიადაგზე პათთან დაახლოებისათვის, რომ ამ გზით მაინც დაებრუნებინა ძალა-უფლება. მაგრამ აი დადგა 1820 წელი, ხდება პერცოგ ბერიელის მკვლელობა, მიდიან „ლიბერალური“ მინისტრები და იწყება თავაშვებული რეაქცია. აქ უკვე აღარც ტალეირანისთვისაა სულმთლად ნათელი, რომ ის წინააღმდეგობა, რომელიც ლიბერალურმა ბურჟუაზიამ მტკიცედ გადაწყვიტა თავადაზნაურულ-აბსოლუტისტურ ტენდენციებს გაუწიოს. წლიდან წლამდე გაიზრდება და უთუოდ დაბოლოვდება ან დინასტიის გადასვლით ბურჟუაზიული, კონსტიტუციური მონარქიის პოზიციებზე, ან ახალი რევოლუციით. რეაქციის გაუსწორებელი პოლიტიკური სიბრმავე, სიჩლუნგე და, მასთან უძლურება, სულ უფრო ცხადი ხდება.

5

და აქ ტალეირანმა გადაწყვიტა ხელახლა და მკვეთრად გადაეხვია მარცხნივ, ლიბერალებისაკენ; ამჯერად უკვე საბოლოოდ გამიჯნოდა რეაქციას, რომელსაც ახლახან წმინდა პირადი (და მცდარი) ზოსაზრებების გამო ემსახურებოდა. 1821, ხოლო შემდეგ 1822 წელს იგი პერთა პალატაში სიტყვას წარმოთქვამს ბეჭდვითი სიტყვის თავისუფლების დასაცავად (ცენზურის შესახებ მთავრობის რეაქციული პროექტების წინააღმდეგ მიპართულს); 1823 წელს იბრძვის რეაქციულ-კლერიკალური ავანტურის — ესპანელ რევოლუციონერების დათრგუნვისა და ფერდინანდ მეშვიდის აბსოლუტიზმის აღდგენის მიზნით ესპანეთში საფრანგეთის სამხედრო ექსპედიციის გაგზავნის წინააღმდეგ.

პოლიტიკური მოქმედების ეს ხაზი სულ უფრო და უფრო აახლოვებს მას ბურჟუაზიული ლიბერალიზმის ახალგაზრდა ლიდერებთან, ტიერთან, პინიესთან და ლიბერალურ დოქტრინერების ძველ ბელადთან როიე-კოლარჩანს.

იგი იშვიათად გამოდიოდა პერთა პალატაში, ხოლო თუ

გამოვიდოდა, დიდ შთაბეჭდილებასაც აქდენდა. სიტყვაა, რომელიც ულტრაროიალისტებისა და იესუიტების მიერ 1823 წელს ესპანეთში წამოწყებული საფრანგეთის შეიარაღებული ინტერვენციის წინააღმდეგ წარმოთქვა, მეტად დიდი წარმატება ხვდა. ლიბერალები ქებას ასხამდნენ ამ სიტყვას, ხოლო ისეთმა ფაქიზმა ლიტერატურულმა შემფასებელმა, როგორც იყო სტენდალი, აღფრთოვანებული წერილი დაწერა მის შესახებ ერთი ლონდონური გაზეთისათვის, საცა თანამშრომლობდა. სტენდალი დაჟინებით იმეორებდა, ეს სიტყვა არა მარტო პოლიტიკური, ლიტერატურული მოვლენაცააო, და საზოგადოებრივი აზრი აღიარებს, „მსგავსი არა წარმოთქმულა რა მირაბოს სახელოვანი დღეების შემდგომო.“¹

„ბ. ბ. ტიერმა, მინიემ. სტაჟფერმა—გოეთეს მთარგმნელმა— და კარელმა, ოფიცერმა. დააარსეს გაზეთი „Le National“, რომელიც ჯერ საკმაოდ უღიმღამოა. ამ საქმეში მათ დააბნდეს მთელი თავიანთი მცირედი ქონება, ხოლო ბ. ტალეირანმა მისცა მათ დანარჩენი...

...მოხუცებულმა, სამარის პირზე მისულმა ტალეირანმა, რომელიც 73 წლისაა, საჯაროდ განაცხადა, რომ 1814 წელს იმისათვის მოუხმო ბურბონებს, რათა მშვიდობა დაემყარებინა, ხოლო 1829 წელს საჭიროა მათი გაგდება, რათა სიმშვიდე იქნას მოპოვებულიო“ — სწერდა სტენდალი ივლისის რევოლუციამდე ნახევარი წლით ადრე ლონდონს გაგზავნილ კერძო წერილში.²

რესტავრაციის ამ ბოლო წლებში ტალეირანი, უნდა ითქვას, ხალისით უახლოვდება არა მარტო ლიბერალებსა და კონსტიტუციონალისტებს არმან კარელის, ტიერის, როიე-კოლარის. მინიეს სახით, არამედ ბონაპარტისტებსაც, მაგალითად, გრაფ ფლაოს (დედოჯვალ პორტენზიას ახლო მეგობარს). სწორედ

¹ Stendhal. Courrier anglais, t. IV, p. 87: „Ce discours, mémorable en politique a pris rang sur le champ en littérature. L'opinion publique a dit: l'on n'a rien vu d'égal depuis les beaux jours de Mirabeau.“

² Stendhal. Correspondance, t. V, p. 285, № 837. Versailles, le 10 janvier 1830.

გრაფ ფლაოსთან სტუმრად მყოფმა წარმოთქვა 1829 წელს ფრთიანი სიტყვა იმის შესახებ. რომ აუცილებელია ბურბონების განდევნა, „რათა სიმშვიდე იქნას მოპოვებულყო“.

სტენდალს სულაც არ სურდა მოახლოებული რევოლუცია, მაგრამ ელოდა კი მას. და იგი, რომელიც ყოველთვის დაინტერესებით აღევნებდა თვალყურს ტალეირანს და არავითარი ილუზიებით არ იტყუებდა თავს მის გამო, სულ უფრო და უფრო მეტ ყურადღებას აპყრობდა ამ „ბიწიერ ბერიკაცს“, რომელსაც ერთადერთს შეეძლო ეხსნა საფრანგეთი უკიდურესი რეაქციონერების უგუნურებათა და თავხედობათა საშიში შედეგებისაგან.

ამ თვალსაზრისით მეტად დამახასიათებელია ზოგიერთი მისი კორესპონდენცია, ინგლისის ჟურნალებში მოთავსებული 1825 წელს, როცა რეაქციამ საფრანგეთში საბოლოოდ აიშვა აღვირი. „ამ მოხერხებულმა სახელმწიფო კაცმა (ტალეირანმა), რომელიც აგერ უკვე ოცდაათი წელია ასეთ პოლიტიკურ ნათელხილვას ამყლავნებს საფრანგეთის მომავალ ბედობალთა გამოცნობაში, სხვადასხვა ჰემუარებში დაუმტკიცა ულტრა-როიალისტებს, რომ შეუძლებელია კეელი რეჟიმის აღდგენა,“ — წერს სტენდალი 1825 წ. 1 თებერვალს¹.

სტენდალი აქ საფრანგეთის ბურჟუაზიის მრავალი წარმო-

¹ Stendhal. Courrier anglais, t. IV, p. 81 (le 1 février 1825). „...Cet homme d'Etat adroit qui depuis trente ans témoigne tant de clairvoyance politique en prévoyant les destins futurs de la France a démontré aux ultras dans des mémoires divers qu'il est impossible de restaurer l'ancien régime..“

იქვე, გვ. 99. „Vieux et rusé Talleyrand qui malgré ses soixante-dix printemps est encore la meilleure tête de la France... Mais les chefs actuels ont tellement conscience de leur propre insuffisance en présence du génie de Talleyrand qu'ils ont refusé de lui confier la direction de leurs affaires sous le ridicule prétexte qu'il est un des hommes les plus immoraux de France“.

იქვე, გვ. 101: „Les chefs des émigrés, les Montmorency, les Talleyrand etc. sont tout-à fait dépourvus de capacité, aussi s'ils ne se laissent pas conduire par Talleyrand, le coquin de plus adroit d'Europe, ils ne feront qu'accumuler stupidement sottise sur sottise“.

მადგენლის აზრს გამოხატავდა ივლისის რევოლუციისწინა ან ბოლო წლებში.

ტალეირანი რომ „გაიძვერა“, სტენდალს ამაში ოდნავადაც არ ეპარება ეჭვი. მაგრამ ის ზოგჯერ ყოველგვარ პოლიტიკურ მოღვაწესაც გაიძვერად თვლის — მაგალითად, მარტინიას, რომელსაც არავითარი განსაკუთრებული აუგიანობით არ გამოუჩენია თავი. „მე შვირდება პირველი მინისტრი, რომელიც იქნებოდა გაიძვერა და გამართობი, როგორც ვალპოლია ან ბ. ტალეირანი.“ და ლუსიენ ლევენის მამა ურჩევს თავის ვაჟს ტალეირანივით „გაიძვერა იყოს.“¹ ტალეირანი ხედავდა, რომ არც თუ „გარედან“ გააფრთხილებს და უშველის ვინმე ბურბონებს. გამემარცხნებული ტალეირანი უკვე ამ წლებში ირონიულ-შემბრალებლობითი კილოთი ლაპარაკობდა კონსტიტუციურა და მისტიური ბოდვით შეპყრობილ, მეტერნისისაგან დაშინებულ „საბრალო იმპერატორ ალექსანდრეზე“: ჯერ კიდევ 1814 წელს ალექსანდრეს ესმოდა, რომ ბურბონები დაილუპებიან, თუ არ შეტურიგდებიან ახალ საფრანგეთს, მაგრამ ოციან წლებში უკვე თავი ანება ამაზე ლაპარაკს. საინტერესოა, რომ რესტავრაციის ამ წლებში ტალეირანი მუდამ ჩუმი მოწიწებით ახსენებდა ნაპოლეონს და უყვარდა ყოველ შესაძლო შემთხვევაში დაპირისპირება, რაც ნაკლებ პატივს სდებდა იმპერატორის მემკვიდრეებს. ბაირონისეული გრძნობა ნაპოლეონისადმი, გამოხატული სიტყვებში: „ლომის მძლეველნი ვით მოვექცეთ პატავით მგელთა“, რა თქმა უნდა, არავითარ გამოძახილს არ პოულობდა ტალეირანის მშრალსა და რომანტიზმისაგან სავსებით დაშორებულ სულში; მაგრამ რამდენადაც იგი თავის ისტორიულ სახელზე, თავის ისტორიულ რეპუტაციაზე ფიქრობდა (სხვათა შორის, არც თუ მაინცდამაინც ნაღვლობდა ამის გამო), ამდენად შეგნებული ჰქონდა,

¹ Stendhal. Lucien Leuwen, t. II. Paris, 1929, p. 240-241. „Et que désirez vous que je soie?“ demanda Lucien d'un air simple. „Un coquin, reprit le père, je veux dire un homme politique, un Martignac, je n'irai pas jusqu'à dire un Talleyrand.... Il me faut un premier ministre coquin et amusant, comme Walpole ou M. de Talleyrand“ (იქვე, ტ. II, გვ. 175).

რომ ისტორიული უკვდავება, უწინარეს ყოვლისა, იმათთვისაა უზრუნველყოფილი, ვინც თავისი მოღვაწეობა „ღიდების ამ მრიგებელს“ დაუკავშირა, როგორც ნაპოლეონის შესახებ თქვა 1812 წ. სამამულო ომის მონაწილე პარტიზანმა დენას დავიდოვმა. და თავადი, რომელიც სწორედ ამ წლებში თავის მეგუარებს ადგენდა, განსაკუთრებული დაჟინებით აღნიშნავდა, არ დაეწყო ნაპოლეონს თავისთვისაც და საფრანგეთისთვისაც დამლუპველი დაუოკებელი დაპყრობითი პოლიტიკის წარმოება, იგი, ტალეირანი, არასოდეს მოიშლიდა რწმენითა და სიმართლით მსახურებას ნაპოლეონისას. შემდგომი აშშ-ების მოლოდინში, ლუდოვიკო მეთვრაპეტის გარდაცვალებისა და 1824 წელს ტახტზე კარლოს მეათის ასვლის დროდან, თავადმა ტალეირანმა იწყო ლიბერალურ-ბურჟუაზიული ოპოზიციის ბელადებთან — როიე-კოლართან, ტიერთან, ისტორიკოს მინიესთან დაახლოება. საქმე კატასტროფისაკენ მიდიოდა აშკარად და ახალი მეფე გამეტებით მიიწვედა უფსკრულისაკენ. ტალეირანი, რომელიც თავის დიდებულ პარიზულ და ვალანსესეულ სასახლეებში იღებდა და მასპინძლობდა ბურჟუაზიული ოპოზიციის ბელადებს, რომლებთან დაახლოებაც ახლა სასარგებლოდ დაინახა თავისთვის, იმავე დროს არც მეფესთან სწყვეტდა კავშირს. მაგრამ კარლოს მეათეს იგი უკვე სრულებით აღარ ეპუებოდა, სწორედ იმიტომ, რომ მის დაღუპვას დღედღეზე მოელოდა. „იმ მეფემ, რომელსაც ემუქრებიან, ორში ერთი უნდა აირჩიოს: ტახტი ან ეშაფოტი“, — უთქვამს ერთხელ ტალეირანისთვის კარლოს მეათეს, რომელსაც უყვარდა ხოლმე განმეორება, რომ მხოლოდ დათმობებმა დაღუპეს თავის დროზე ლუდოვიკო მეთექვსმეტეო. „თქვენ გაეიწყლებათ, ხელმწიფე, რომ არსებობს მესამე გზა: საფოსტო კარეტა“ — შეუნიშნავს ტალეირანს, რომელიც ითვალისწინებდა რა ბურბონთა მეფობის მოახლოებულ აღსასრულს, ვარაუდობდა, საქმე ამჯერად უგილიოტინოდაც მოგვარდებოდა და დინასტიის განდევნილად მოთავდებოდა.

როგორც ვთქვით, 1829 წელს ტალეირანმა დაახლოება იწყო ჰერცოგ ლუი-ფილიპე ორლეანელთანაც, ტახტის კანდიდატთან, რადგან რესპუბლიკის დამყარება მთლიანად აღებულ

ბურჟუაზიულ კლასს, მეტადრე მის სასოფლო ნაწილს — მე-საკუთრე გლეხობას, აშკარად აშინებდა და არ სურდა. 1829 წ. 8 აგვისტოს კარლოს მეათემ პირველ მინისტრად დანიშნა ეიულ პოლინიაკი, რომელსაც არასდროს დაუფარავს, რომ ისწრაფოდა სამეფო ხელისუფლების ჰთელი სისრულით აღდგენისაკენ, როგორც პირველი ნაბიჯისაკენ სახელმწიფოში საჭირო „რეფორმების“ გატარების გზაზე. სხვა სიტყვებით, მოსალოდნელი იყო ხელყოფა კონსტიტუციისა, სახელმწიფო გადატრიალება იმ მიზნით, რომ ფეოდალურ-აბსოლუტისტური წყობილება აღედგინათ შემდგომში.

ტალეირანს მტკიცედ ესმოდა, რომ ცდა, წაართვან ბურჟუაზიასა და მესაკუთრე გლეხობას ის, რაც მათ რევოლუციამ მისცა, დაღუპავს კარლოს მეათეს. მუშათა კლასს რევოლუციამ რომ გაცილებით ნაკლები მისცა, ხოლო ნაპოლეონმა და ბურბონებმა ისიც წაართვეს, რაც მისცა და რომ მუშები ახლა პირველად 1795 წლის 1 — 4 პრერიალის შემდგომ აქტიურობისაკენ მისწრაფებას იჩენენ და აუცილებლად მხარს დაუჭერენ ყოველგვარ აჯანყებას, თუნდაც იგი მათი ინიციატივით არ იყოს დაწყებული — ეს ტალეირანმა ვერ გაითვალისწინა. და ამის მიუხედავადაც, იმ შემთხვევაში, თუ მეფე შეეცდებოდა მოეხდინა სახელმწიფო გადატრიალება, დინასტიის გადარჩენის შანსები მეტად სუეჭვო ჩანდა. პოლინიაკი კიდევ უფრო ნაკლებად ბრწყინავდა ჰკუთით, ვინემ კარლოს მეათე, მეფეზე უფრო ცუდად გაეგებოდა, რომ ის ცეცხლთან თამაშობს, მაგრამ ემოციურობითა და დამთხვეული რეაქციული ფანატიზმით გამოირჩეოდა, ფანატიზმით, რომელიც ულაპარაკოდ მოითხოვდა დაუყოვნებელ სამხედრო მოქმედებებს ყველა იმათ წინააღმდეგ, ვინც მათ აზრებს არ იზიარებდა.

ლიბერალურმა ბურჟუაზიამ, რომელიც დარწმუნებული იყო თავის ძალაში, მტკიცედ გადაწყვიტა წინააღმდეგობა გაწევა. ტალეირანის კაბინეტში ლიბერალების ბელადები შეიკრიბნენ: ტიერი, მინიე და არმან კარელი. ეს იყო 1829 წ. დეკემბერში. გადაწყდა, პოლინიაკის წინააღმდეგ და, თუ საჭირო იქნება, ბურბონთა დინასტიის წინააღმდეგაც თანმიმდევრული ბრძოლის მიზნით დააარსონ ახალი, მკვეთრად ოპოზიციური

ორგანო („შემდეგში სახელმთხოვეჭილი გაზეთი „Le National“.) თავმჯდომარეობას ლიბერალური ბუჩუქუაზიის ამ ახალგაზრდა მოღვაწეთა თათბირებზე ეწეოდა მაძასანლისი, ძველრეჟიმული სამეფო კარის დიდებული, ყოფილი ეპისკოპოსი, თანადამსწრე ლუდოვიკო მეთექვსმეტის, ნაპოლეონის და თვით ამ კარლოს მეათის მეფედ კურთხევისა; კაცი, რომელიც ემსახურებოდა ძველ რეჟიმსაც, რევოლუციასაც, ნაპოლეონსაც, მერე ისევ ბურბონებს; ბურბონების ტახტზე დამსმელი 1814 წელს „ლეგიტიმიზმის პრინციპისათვის“, ასლა მათსავე დასამხობად იღწვოდა „ლეგიტიმური“ მეფისადმი რევოლუციური წინააღმდეგობის პრინციპის სახელით... მის კაბინეტში და მისივე სერიოზული ფინანსური დახმარებით იშვა, ამრიგად, ყველაზე რადიკალური ორგანო ბურჟუაზიული ოპოზიციის იმ ორგანოებს შორის, რომლებმაც კი სახელი გაითქვეს პოლინიაციისა და მის უკან მდგომი მეფის წინააღმდეგ ბრძოლით ბურბონთა დინასტიის ბატონობის ამ უკანასკნელი თვეების განმავლობაში. ეს ახალგაზრდა მოღვაწენი, მსგავსად ტიერისა, დიდი მოწიწებით შეპტრფინვიდნენ სამოცდა ექვსი წლის კოქლსა და ავადმყოფ ბერიკას: ერთობ მრავალი მოგონება იყო მასთან დაკავშირებული — ყველაზე მეტი იმათთან შედარებით, ვინც მაშინ ჯერაც ცოცხალი იყო — იმ უდიდესი ისტორიული მოვლენებისა, რომელთა დროს ის გარკვეულ როლს თამაშობდა და რომელთაც, ასე თუ ისე, საუკუნოდ დაუკავშირა თავისი სახელი.

ტალეირანი ჯერ კიდევ რევოლუციამდე იყო საკმაოდ რთული ურთიერთობით დაკავშირებული ჰერცოგ ორლიანოთან (ფილიპე ეგალიტესთან), რომელიც შემდეგ ტერორის წლებში სიკვდილით იქნა დასჯილი. ეხლა, 1829—1830 წლებში, მან ბეჯითი ურთიერთობა დაამყარა მის ვაჟიშვილთან, ლუი-ფილიპესთან და ლუი-ფილიპეს დასთან ადელაიდასთან. მან იცოდა, რომ ოპოზიციურ ბურჟუაზიას ლუი-ფილიპეს ტახტზე აყვანა სურდა ბურბონთა „უფროსი შტოს“, ე. ი. კარლოს მეათის, დამხობის შემთხვევაში (ორლეანელი ჰერცოგები უმცროსი შტო იყო ბურბონების).

დაუძლურებული, ღრმად მოხუცებული ტალეირანი თავს სულაც არ იწუხებდა საიქიოზე ფიქრით. იგი კვლავ მომავალ-

ზე ფიქრობდა, ახალ კარიერაზე. მტრებს კვლავ უთხრიდა ორმოს და მეგობრებს გზას უკაფადა; მისი მეგობრები კი ისინი იყვნენ მუდამ, ვისაც ისტორიული ძალები მოცემულ მომენტში აღმავალი გზით მიაქანებდნენ. წინასწარხედვამ არც ამჯერად უმტყუნა..

ის იმყოფებოდა პარიზში, თავისი ქალაქური სასახლის დიდებულ დარბაზებში, როცა, დაბოლოს, პოლინიაკმა და მეფემ გაბედეს გადაედგათ თავისი გიჟური ნაბიჯი და გამოსცეს 1830 წ. 25 ივლისის ცნობილი ორდონანსები, რომლებიც ფაქტიურად აუქმებდა კონსტიტუციას. რევოლუცია უკვე მეორე დღეს, ოცდაექვსში, უეჭველი ჩაქდა; იფეთქა მან 27 ივლისს და სამ დღეში პირისაგან შიშისა აღგავა კარლოს მეათის ტახტი. ტალეირანის პირადი მდივანი, კოლმაში, თავადთან იმყოფებოდა იმ დღეებში. წამდაუწყებ მოდიოდა ახალახალი ცნობები რევოლუციასა და ჯარებს შორის ბრძოლის მიმდინარეობაზე. ტალეირანი ყურს უგდებდა თოფების გაბმულ გრიალს, დაფდაფების ცემას და ნაბათის ხმებს, რომლებიც ყველა სამრეკლოდან მოისმოდა, მერე უცებ კოლმაშს მიუბრუნდა: „გესმით, ნაბათსა სცემენ! ჩვენ ვიმარჯვებთ!“ — „ჩვენ! ვინ ჩვენ! სახელდობრ ვინ იმარჯვებს, თავადო?“ — „ჩუ, კრინტი აღარ დასძრათ, მაგას ხვალ გეტყვით!“

ეს საუბარი, ასე დამახასიათებელი ტალეირანისათვის, 28 ივლისს ხდებოდა.

მეორე დღეს, 1830 წ. 29 ივლისს, ბრძოლა დამთავრდა. რევოლუციამ გაიმარჯვა. ბურბონების დინასტია ხელახლა — და ამჯერად უკვე სამუდამოდ იქნა ჩამოგდებული საფრანგეთის ტახტიდან. იგი დაბრუნდა მას შემდეგ, რაც დამხობილ იქნა 1792 წ. 10 აგვისტოს რევოლუციის მიერ, დაბრუნდა მას შემდეგაც, რაც 1815 წ. 20 მარტს კ. ელზიდან მოვლენილ ნაპოლეონის მიერ იქნა დამხობილი, მაგრამ იმის შემდეგ, რაც 1830 წ. რევოლუციამ დაამხო, აღარასოდეს დაბრუნებულა.

ტალეირანი ივლისის მონარქიის დროს. ელჩობა
ინგლისში.
უკანასკნელი წლები

1880 წ. 6 სექტემბერი — 1888 წ. 17 მაისი.

1

ჯერ კიდევ 29 ივლისს, სწორედ მაშინ, როცა იმ ჯარებმა, რომლებიც ჯერაც არ გადასულიყვნენ რევოლუციის მხარეზე, უკანდახევა იწყეს ქალაქიდან, ტალეირანმა ბარათი გაუგზავნა ლუი-ფილიპეს — ჰერცოგ ორლენელის — დას, რჩევით: არც ერთი წუთი არ დაეკარგათ და უყოყმანოდ სათავეში ჩასდგომოდნენ რევოლუციას, რომელიც იმ მომენტში ბურბონთა დინასტიის უფროს შტოს ამხობდა.

თავად ტალეირანის ავტორიტეტი, როგორც პოლიტიკური მისნისა, რომელმაც მტკიცედ იცოდა ხოლმე უახლოესი პოლიტიკური მომავალი. იმდენად დიდი იყო, რომ მეფობის ანალი კანდიდატი სწორედ მისი ამ რჩევის შემდეგ ჩამოვიდა პარიზს (რენსიდან, საცა ის იმყოფებოდა). მაგრამ ეს კიდევ არაფერი. როცა 31 ივლისს პალე-როიალში შეკრებილმა ოპოზიციურმა დეპუტატებმა „სამეფოს მთავარი ნაცვლის“ დროებითი წოდება შესთავაზეს ლუი-ფილიპეს, მაგრამ იმ პირობით, დაუყოვნებლივ განეცხადებინა თავისი სრული გათიშვა კარლოს მეათისა და საერთოდ უფროსი შტოსაგან, ლუი-ფილიპე შეყოყმანდა; მან უკვე იცოდა: წინა დღით, 30 ივლისს, კარლოს მეათემ უარი თქვა ტახტზე და თავისი უფლებები თავის პატარა შვილიშვილს, ჰერცოგ ბორდოელს (გრაფ შამბორს)

გადასცა, ხოლო, მას, ლუი-ფილიპეს, მეურვედ და „მთავარ ნაცვლად“ ნიშნავს. მაშასადამე, ლუი-ფილიპე ან კარლოს მეათის მიერ დანიშნული „მთავარი ნაცვალი“ უნდა გამხდარიყო და მეურვე — „კანონიერი“ მეფის სრულწლოვანებამდე, ან მყისვე კავშირი გაეწყვიტა „ლეგიტიმურ“ მონარქიასთან და გვირგვინი გამარჯვებული ბურჟუაზიული რევოლუციის ხელიდან მიეღო, ვინაიდან „ნაცვლობა“, მიღებული არა მეფე კარლოსისაგან, არამედ ოპოზიციისაგან, ნიშნავდა პირდაპირ ნაბიჯს, ლუი-ფილიპეს ტახტზე აყვანისაკენ გადადგმულს.

ამ არჩევანის გამო ყოყმანში ჩავარდნილმა ლუი-ფილიპემ განუცხადა დეპუტატებს, რომ პასუხს მხოლოდ იმის შემდეგ მისცემს, როცა რჩევას ჰკითხავს ტალეირანს. მან სასწრაფოდ გაგზავნა გენერალი სებასტიანი ტალეირანთან რჩევის საკითხავად. თავადმა წამსვე მიუგო: „მიიღოს“, ე. ი. მიიღოს ტახტი გამარჯვებული რევოლუციისაგან, სამუდამოდ იბრუნოს პირი „ლეგიტიმიზმის პრინციპისაგან“, სწორედ იმ პრინციპისაგან, რომლის ოსტატური გამოყენებითაც სწორედ ამავე ტალეირანმა თექვსმეტი წლის წინათ ტახტზე აიყვანა ბურბონები, რომელთა დამხობაც ეხლა მისივე ენერგიული მონაწილეობით ხდებოდა, ტალეირანის რჩევამ ბოლო მოუღო ყოველგვარ ყოყმანს: ცხრა დღის შემდეგ, 1830 წ. 9 აგვისტოს, ლუი-ფილიპე ორღენელი საზეიმოდ გამოაცხადეს მეფედ.

ახალ მეფობის პირველსავე დღეებში გამოჰქლავნდა, რომ თუმცა ძღვევამოსილი ივლისის რევოლუცია არისტოკრატიაზე მოპოვებულ ბურჟუაზიის საბოლოო და, ყოველ შემთხვევაში, ყველაზე უტყუარ გამარჯვებას მოასწავებდა, მაგრამ რომ ყოფილა ქვეყნად ერთი ჭეშმარიტი, წმინდა სისხლის არისტოკრატია, ურომლისობაც არავითარ შემთხვევაში არ ძალუძს გამარჯვებულ ბურჟუაზიას: ეს გახლავთ კვლავ იგივე თავადი ტალეირან-პერიგორი, დავრდომილი, სამოცდათექვსმეტი წლის ავადმყოფი ბერიკაცი, რომელიც გზზეთებს უკვე არაერთხელ დაესაფლავებინათ. ტალეირანი მარტო იმიტომ როდი აღმოჩნდა ხელახლა პირველ პლანზე, რომ თავისი ჩვეული შორსმკვრეტელობის წყალობით დროზე მოასწრო 1830 წ. ივლისამდე

დიდი ხნით ადრე დაახლოვებოდა მომავალ გამარჯვებულთ: ლუი-ფილიპეს, ადელაიდას, ტიერს, არამედ იმიტომაც, რომ მისი გონება დასჭირდა და შეუნაცვლებელი ეჩვენა ლუი-ფილიპეს, როგორც ეჩვენებოდა ეს დამფუძნებელ კრებასაც და ღირექტორიასაც, ნაპოლეონსაც და ბურბონებსაც, მერე ხელახლა ნაპოლეონს (იმპერატორის წინადადება ასი დღის დროს), და ისევ ბურბონებს — ასი დღის შემდეგ.

ლუი-ფილიპეს მდგომარეობა პირველ ხანებში არ იყო იოლი, მეტადრე — საზღვარგარეთულ სახელმწიფოთა წინაშე. არავისთვის არ წარმოდგენდა საიდუმლოებას, რომ ევროპის უმძლავრესი ჟანდარმი. რუსეთის მეფე ნიკოლოზ პირველი, გადაჭრით მომხრეა ინტერვენციისა, მიზნად რომ ისახავს „ბარკადთა მეფის“ ლუი-ფილიპეს დამხობას და ტახტზე ბურბონების აღდგენას. ისიც კი იყო ცნობილი, ნიკოლოზმა გენერალ დიბიჩი გაგზავნა ბერლინში, რათა დაეჩქარებინა პრუსიასთან შეთანხმების მიღწევა საფრანგეთში ერთობლივად შეჭრის შესახებ. ერთხანს იგი ბეჯითად ადგა იმ აზრს, რომ „არ ეცნო“ ლუი-ფილიპე მეფედ. ამგვარ პირობებში ლუი-ფილიპესთვის უადრესად მნიშვნელოვანი იყო ინგლისის დიპლომატიური მხარდაჭერის მოპოვება. ივლისის რევოლუციის შემდეგ საფრანგეთი მეტად საშიშ იზოლაციაში აღმოჩნდა. ბოლო რომ მოეღოთ ამ იზოლაციისათვის, ახალმა მეფემ და ახალმა პთავრობამ სწორედ ტალეირანს მიმართეს. ევროპამ განცვიფრებულმა წაიკითხა ივლისის რევოლუციიდან თვეზე ცოტა მეტი ხნის შემდეგ, თავადი ტალეირანი საფრანგეთის ელჩად ინიშნება ლონდონში. მისი ფრეგატის ოფიციალური შეხვედრის დროს მისალმების ნიშნად აგრიალდნენ დუერის სანაპირო ბატარეები, — და ტალეირანს არ შეუძლია უარი თქვას სიამოვნებაზე და სწორედ ამ ამბავთან დაკავშირებით არ მოიგონოს, როგორ მიემგზავრებოდა ინგლისიდან 1794 წელს — დევილი: მიუსაფარი, ფრანგი როიალისტების ინტრიგებით შევიწროებული, პოლიციის ბრძანებით გასახლებული...

ჩვენ გვაქვს პირდაპირი ჩვენებანი იმის შესახებ, რარიგ მნიშვნელოვანი თუ არ იყო, ყოველ შემთხვევაში, ჩანდა ბევრის თვალში, ის მხარდაჭერა, ტალეირანმა რომ გაუწია ლუი-ფი-

ლიბეს მისი გამეფების მომენტში. „ცნობამ, ზ. ტალეირანმა აღიარა და ხელიც კი შეუწყო ახალი დინასტიის დამყარებას, მცირე ზეგავლენა როდი იქონია სხვათა მეფეთა კარზე და ბეჯითად შეიძლება ითქვას, სწორედ ამან აიძულა ისინი გაებდათ დაუყოვნებლივ ელიარებიანთ (ახალი დინასტია),“ — ამტკიცებს სერ ჰენრი ლიტონ-ბულვერი, ცნობილი ინგლისელი მწერალი და პოლიტიკური მოღვაწე, პალმერსტონისა და ედუარდ გრეის სანდო პირი. ამგვარი იყო საქმის ვითარება ინგლისში, როცა იქ ჰივიდა ცნობა პარიზში ლუი-ფილიპეს მეფედ გამოცხადებისა.

ინგლისი წარმოადგენდა ერთ-ერთ იმ ორ სახელმწიფოთაგანს, სადაც ლუი-ფილიპესთვის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი იყო აღიარების დაუყოვნებლივ მოპოვება. მეორე ამ დიდ სახელმწიფოთაგანი რუსეთი იყო.

როგორც უკვე ითქვა, პეტერბურგიდან ავბედითი ხმები მოდიოდა. მართალია, არც ფრიდრიხ-ვილჰელმ ჰესამე ბერლინში, არც მეტერნიხი ვენაში არ გამოხმაურებიან რუსთა ხელმწიფის წინადადებას „ობლის გამძარცველი“ „ბარიკადების მეფის წინააღმდეგ“ ერთობლივად გალაშქრების შესახებ (ასე ეძახდნენ პეტერბურგის სალონებში 1830 წელს და შემდეგაც ლუი-ფილიპეს, რომელმაც ტახტი წაართვა კარლოს მეათის პატარა შვილიშვილს, ჰერცოგ ბორდოელს — გრაფ შამპორს).

მაგრამ ნიკოლოზი უზომოდ იყო განრისხებული და არაფერი უპასუხა ლუი-ფილიპეს მისი საკუთარი ხელით დაწერილ წერილზე. ამგვარად მიდიოდა საქმე 1830 წ. 6 სექტემბრამდე, როცა გაზეთებში გამოქვეყნდა ლუი-ფილიპეს ბრძანება თავად ტალეირანის ლონდონში საფრანგეთის ელჩად დანიშვნის შესახებ. აი თითქოს რა შედეგი მოჰყოლოდეს ამ ცნობას ზამთრის სასახლეში, როგორც ამას საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრს გრაფ მოლეს ატყობინებენ 1830 წ. 29 სექტემბერს, ამასთან კორესპონდენტს (მონლოზიეს) ნამდვილი სატყუებიც კი მოაქვს, რომლებიც თითქოს თვით ნიკოლოზს წარმოეთქვას:

¹ Sir Henry Lytton-Bulwer. Historical characters, vol. I. p. 299.

„რადგან თავადი ტალეირანი უერთდება საფრანგეთის ახალ მთავრობას, მაშასადამე, ამ მთავრობას ხანგრძლივი არსებობის შანსები აქვს უთუოდ.“¹

ყოველ შემთხვევაში ის გარემოება, რომ ტალეირანის ლონდონში დანიშვნის ფაქტმა თუ წინასწარ არ გადაწყვიტა, სამაგიეროდ, უცილოა დააჩქარა ნიკოლოზის განზრახვის შეცვლა. არავითარ ეჭვს არ იწვევდა თანამედროვეებში. მართალია, ამ ფაქტს შეეძლო ზეგავლენა მოენდინა რუსეთის მეფეზე უწინარეს ყოვლისა იმით, რომ იგი მოასწავებდა და ადასტურებდა ბრიტანეთის მთავრობის მიერ ახალი მეფის საბოლოო აღიარებას. ორივე ცნობა თითქმის ერთდროულად მოვიდა პეტერბურგში და, რა თქმა უნდა, ბრიტანეთის მთავრობის გადაწყვეტილებამ გაცილებით მეტი ზემოქმედება ჰქონდა რუსთა ხელმწიფეზე, ვიდრე ტალეირანის დანიშვნამ.

იმ დროის ერთ-ერთი ყველაზე ჰკვიანი და გამოცდილი დიპლომატი, რუსეთის წარმომადგენელი პარიზში პოკო დი ბორგო — თავის დაშიფრულ პატაკებში მეტად გაპკრიახულად ახასიათებს ტალეირანს იმ მომენტში, როცა იგი ელჩად დანიშნეს ლონდონში.

პოკო დი ბორგო ტალეირანის დანიშვნას ბრიტანეთის კაბინეტის (ჰერცოგ ველინგტონის) გავლენას მიაწერს: „...ამბობენ, რომ მეფემ მარტო იმიტომ კი არ მიაპყრო მზერა თავად ტალეირანს, ზათა ჰერცოგის სურვილი დაეკმაყოფილებინა, არამედ იმიტომაც, რომ დაენახვებინა ინგლისისათვის და საერთოდ მთელი მსოფლიოსათვის, რომ ისეთი პიროვნება. როგორც ისაა, ვისზედაც აქ ლაპარაკია, და რომელიც მხოლოდ თავისი ინტერესებით ხელმძღვანელობდა ყოველთვის (qui... n'a jamais été conduit que par son intérêt), ემყარება რა საფრანგეთის ახლანდელი ხელმწიფის (ტახტის) სიმტკიცეს,

¹ „Puisque M. de Talleyrand—avait-il dit — se rattache au nouveau gouvernement français, ce gouvernement doit avoir nécessairement des chances de durée“. ასე ვკითხულობთ გრაფ მოლეს მემუარებში, მე ვეძიებ, მაგრამ საგარეო პოლიტიკის ჩვენს არქივში ვერ ვპოვე დამადასტურებელი საბუთი ამ სიტყვებისა, რომლებსაც ნიკოლოზ პირველს მიაწერენ.

იღებს რა ასეთ თვალსაჩინო მისიას და, მაშასადამე, უკავშირებს მას (ამ ხელმწიფეს) თავის ბედს, მოელის სარგებლობას“. პოცო დი ბორგო არ მალავს თავის ჭეშმარიტ გრძნობებს, რასაც მასში ტალეირანის პიროვნება იწვევს, ტალეირანისა, რომელიც ისტორიულ გარემოებათა წყალობით ხელახლა ამოტივტივდა: „ძნელია თავი შეიკავო ზიზღისაგან, როცა ფიქრობ იმაზე, რომ კაცს 77 წლის ასაკში, სნეულებებით გათანგულს, ჰურს ისევე გადაეშვას (se précipiter) საქმიანი კარიერის მორევში. და ეს იპის შემდეგ, რაც ესოდენ სამწუხარო სახელი დაიმკვიდრა მთელი თავისი სიცოცხლით“. პოცო და ბორგოს თვალში ტალეირანის საქციელი განსაკუთრებით საზიზღარი იმითაა, რომ ამიერიდან იგი მოემსახურება „უზურპატორს“ (ლუი-ფილიპეს), მაშინ, როცა ახალდაცემულია „ლეგიტიმური“ მონარქი (კარლოს X), რომელსაც იგივე ტალეირანი დიდი კამერკერის სახით ემსახურებოდა. მერედა სად მოემსახურება იგი უზურპატორს? ინგლისში, სადაც განდევნილი „უბედური მონარქი“ (კარლოს მეათე) თავშესაფარს ეძიებს. ცხადია, პოცო დი ბორგო აქ ნიკოლოზის ტონს უხამებს თავისას, როცა „უზურპატორ“ ლუი-ფილიპესა და „უბედურ ლეგიტიმურ“ მონარქ კარლოს მეათეზე ლაპარაკობს. პაგრამ მას ჰქონდა საფუძველი დაემატებინა თავის პატაკში შემდეგი სტრიქონები: „აქ ყველანი აღშფოთებულნი არიან ამ ცინიზმით. და ლიბერალური გაზეთები მეტად, ვიდრე რომელიმე სხვანი, პირდაპირ ცოფსა ჰყრიან (se sont dechainés) ასეთი სკანდალური და ასეთი მრავალმხრივ უხამსი არჩევანის გაპო.“¹

2

ტალეირანის ლონდონში გამგზავრება მომეტებულ ეჭვებს ჰბადებდა მეტნაკლებად ლიბერალურ და რადიკალურ წრეებში. ისინი წინდაწინვე იყვნენ დარწმუნებულნი, რომ ტალეირანი, მეფე ლუი-ფილიპეს თანხმობით, ყველაფერს გააკეთებდა

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო. Cople d'une dépêche du comte Pozzo di Borgo au comte Matuszewic en date de Paris, du 3/15 septembre 1830.

ბელგიის საკითხში, რაც კი ინგლისელებს მოესურვებათ. მაგრამ განსაკუთრებით საინტერესო საგარეო პოლიტიკის ჩვენი არქივის მიერ მოწვდილი საბუთია, რომ მასზე ექვი მიჰქონდა მინისტრთა კაბინეტსაც კი — და არა მარტო იმაში, რომ იგი ინგლისს ასიამოვნებს ბელგიის საკითხში, არამედ იმაშიც, რომ მზად არის საფრანგეთის სახელით ალჟირის დაპყრობაზედაც თქვას უარი.

აი რას ვკითხულობთ რუსეთის ელჩის პოცო დი ბორგოს მეორე დაშიფრულ პატაკში, რომელიც გაგზავნილია პეტერბურგში 1830 წ. 11/23 სექტემბერს: „თავადმა ტალეირანმა ჩემი ნახვა ისურვა. იგი დამხვდა შეურეგბული ბელგიის საქმეების გამო. გადაწყვეტილი აქვს ის (ბელგია) ინგლისს მისცეს, უფრო იოლი შეთანხმების მიღწევის მიზნით“. ტალეირანმა იცოდა, რით შეიძლებოდა ნიკოლოზ პირველის წარმომადგენლის გულის მონადირება: „ამის მოლოდინში კი ბელგიელი და ფრანგი რევოლუციონერები (ბელგიას) გამოყოფისაკენ და მათსადამე, განხეთქილებისაკენ უბიძგებენ.“ მაგრამ პოცო დი ბორგოს მარტო ტალეირანთან როდი ჰქონდა საუბარი და ამიტომ მთელი საიდუმლოება უწყოდა მსკოვანი თავადისა: „ბ. მოლემ (საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა) გამანდო, რომ თავად ტალეირანს უთქვამს მისთვის სულ გაანებოთ თავი ალჟირს. როცა მინისტრი არ დასთანხმებია ამ გეგმაზე, თავადს მეფისათვის მიუმართავს და. ჩანს, ეს უკანასკნელი მიმხრობია ელჩის ამ პროექტს ინგლისის საამებლად გათვალისწინებულს. ბ. მოლე წინააღმდეგა ამას და დაპირდა მინისტრთა საბჭოს, რომ წარმოუდგენს მოხსენებას ამის თაობაზე. საბჭოც, ალბათ, იმავე აზრისა იქნება, რა აზრისაცაა მინისტრი, რადგან აშკარაა, რომ ელჩი მიცემზავრება ლონდონს იმისათვის, რათა დანებდეს (pour se livrer) ინგლისს.“ მოლეს აზრით, ტალეირანის მგზნებარე ანგლოფილობა მარტო იმით კი არ აიხსნება, რომ სურს ლუი-ფილიპე გაამაგროს მორყეულ ტახტზე მისთვის ბრიტანეთის მთავრობის მხარდაჭერის უზრუნველყოფით, არამედ, ამას გარდა, ზოგიერთი უფრო „პერსონალური“ ხასიათის მოსაზრებებითაც: „ბ. მოლე დარწმუნებულია ამაში (იმაში, რომ ტალეირანი „დანებდა“ ინგლისს), და მან დასძი-

ნა, ეს მით უფრო სარწმუნოა, რომ მხოლოდ ამით შეუძლია ნახოს სარგებლობაო (il n'y a que ceia qui profite). ასეთია შეხედულება, რომელიც მას (მოლეს) თავის წარმომადგენელზე აქვს“¹.

რა თქმა უნდა, ტალეირანის შერაცხვა „ინგლისის მეგობრად“ არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლებოდა. — ჩვენ ეს ვიცით. ჩვენთვის დოკუმენტურადაა აგრეთვე ცნობილი, რომ მას ძლიერ აშინებდა ინგლისის საეკრო-სამრეწველო უპირატესობანი. ტალეირანი „ქიმერულად და განუხორციელებლად“ თვლიდა მსოფლიო მონარქიის შექმნის აზრს (monarchie universelle), მაგრამ ამავე დროს აკვირებდა, რომ არავის აშინებდა „გაცილებით უფრო დამლუპველი შედეგები იმ მდგომარეობისა, რომელშიც იმყოფება მსოფლიო ვაჭრობა, მოქცეული ერთადერთი სახელმწიფოს ხელში“. ამგვარ შეფასებას აძლევდა იგი ეკონომიურ ძლევამოსილებას, რომელიც ვენის კონგრესის ხელშეკრულებებმა, მთელი კაცობრიობის საზიანოდ, ინგლისს დაუმკვიდრა.²

ასეთი იყო მისი ჭეშმარიტი შეხედულება. მაგრამ რა საჭიროა ყოველივე ამის თქმა, როცა გაცილებით უფრო ჭკვიანურია ჩუმად იყო და, პირიქით, დაარწმუნო ჰერცოგი ველინგტონი, ხოლო შემდეგ მისი კაბინეტის შემცვლელები ლორდი პალმერსტონი, გრეი და პოლენდი და მთელი ბრიტანული მთავრობა, რომ ძლიერი, უადრესად თბილი სიპაათიები გამოძრავებს ინგლისისადმი. ტალეირანის მდგომარეობა ლონდონში 1830 წელს მალე ისეთი ბრწყინვალე გახდა, როგორც კა ადამიანს შეუძლია წარმოიდგინოს.

ერთის მხრივ, კონსერვატორები და მთელი უმაღლესი საზოგადოება ნაძღვილი დიდგვაროვანი არისტოკრატიის წარმომადგენელს ხედავდა მასში (ხოლო ეს „ნაძღვილობა“ მაშინ და გაცილებით უფრო გვიანაც ძალზე დიდად ფასდებოდა ინგლისში), ამასთან ერთად აგონდებოდათ, რომ მასზე მეტს და

¹ საგარეო პოლიტიკის არქივი. Copie d'une dépêche en chiffres du comte Pozzo di Borgo en date de Paris, le 11/23 septembre 1830 N° 102.

² „Mûlanges“ („Ecrits inédits de Talleyrand“), p. 275.

მასზე მჭევრჰეტყველურად ვენის კონგრესზე არავინ ლაპარაკობდა ლეგიტიმიზმის შესახებ. ისიც აგონდებოდათ, ჯერ კიდევ 1792 წლიდან რომ იყო ინგლისთან მეგობრობის წომხრე. ის გარემოება, რომ მან იკისრა ელჩობა ლუი-ფილიპესი, რომელმაც რევოლუციის საშუალებით წაართვა ტახტი „ლეგიტიმისტურ“ დინასტიას, ტალეირანმა მეტად ოსტატურად შემოაბრუნა თავის სასარგებლოდ: თუკი მან თვითონ, ლეგიტიმიზტმა ლეგიტიმიზტა შორის. — შეიძლება ითქვას, გამომგონებელმა იმ ლეგიტიმიზმისა 1814 წელს, — ეხლა უარი თქვა მასზე და „ბარიკადების მეფეს“ მიემხრო, არსებულა ხომ, მაშასადამე, რაღაც უადრესად მნიშვნელოვანი მიზეზები! მაშასადამე, ვედარ ჰოითმინა პატიოსანმა და პირდაპირმა ტალეირანმა და აღშფოთდა კარლოს მეათის ფიცისგამტეხური საქციელის გამო, როცა მან ხელჰყო კონსტიტუცია, რომელსაც ჰფიცა! კეთილშობილსა და ალალ თავადს განსაკუთრებით ის უწევს გულს, რომ კარლოს მეფემ ფიცი გატეხა. რაც შეეხება ვიგებს, ლიბერალებს, ინგლისის ლიბერალური ბურჟუაზიის წარმომადგენლებს, რომლებსაც ბედად ხვდათ სულ მალე, წელიწადნახევრის შემდეგ, 1832 წელს, „მშვიდობიანი რევოლუციისათვის“; ე. ი. საპარლამენტო რეფორმისათვის მიეღწიათ, ეს ადამიანები აღფრთოვანებით მიესალმებოდნენ ტალეირანს, სწორედ ამ, საფრანგეთში უკვე გამარჯვებული, ლიბერალური ბურჟუაზიისა და მისი მეფის, ლუი-ფილიპეს, ოფიციალურ წარმომადგენელს. მოჰკრავდა თვალს და იცნობდა თუ არა, ხალხი „ვაშას“ ძახილით გუნდებად აედევნებოდა ხოლმე მის კარეტას ლონდონის ქუჩებში.

მეორე მხრივ, ერთ დროს (მაგალითად, 1814 წელს) ტალეირანის შოძულე ჰერცოგი ველინგტონი, კონსერვატული კაბინეტის მეთაური, მოხიბლული იყო ტალეირანით, რომელმაც უებრო ოსტატობით იცოდა ხოლმე იმ ადამიანების სულში შეძქრომა, ვინც მას სჭირდებოდა. აღშფოთებული ველინგტონი ვერაფრით მიმხვდარიყო, რად არის, რომ მუდამ — აი უკვე ორმოცდაათ წელიწადზე მეტია — და, რაც მთავარია, უკლებლივ ყველანი, ასე ბოროტად სწამებენ ცილს ტალეირანს, მაშინ როდესაც ეს უპატიოსნესი და უკეთილშობილესი ადამიანია.

• თუმცა რა გასაკვირია ველინგტონის ასეთი ცდომა, როცა ტალეირანს ისეთებისთვისაც აუხვევია თვალები, რომლებთანაც ველინგტონი უსუსურობად გამოჩნდებოდა.

მაგრამ ტალეირანთან გაქცევა იმ მომენტში ისედაც გაკირდებოდა: შესანიშნავად შეაფასა რა ინგლისის მდგომარეობა, დაინახა რა, რომ მუშათა დემონსტრაციები, ლიბერალური ოპოზიციის სტატიები და სიტყვები, მეფისა და მთავრობის დაბნეულობა ინგლისს აშკარად ემუქრებოდა რევოლუციური იფეთქებით და ამ აფეთქებას მოასწავებდა, ძველმა თავადმა წამსვე — იქ, სადაც და როცა საკირო იყო და დროული — „რევოლუციის წარმოგზავნილის“ ნიღაბი გაიკეთა, ხალხით იხსენებდა თავის მოქმედებას დამფუძნებელ კრებაში 1789 — 1791 წლებში, — ერთი სიტყვით, მიაღწია იმას, რომ ლონდონის მუშათა მასა ჰასთან შეხვედრების დროს გამაყრუებელი კიჟინით მიესალმებოდა საფრანგეთის საელჩოს კარეტაზე მიმაგრებულ სამფეროვან ალამს და საელჩოს თანამშრომელთა სამფეროვან კოკარდებს. გაიძახოდნენ: „გაუმარჯოს საფრანგეთის რევოლუციას!“ ზოგჯერაც დაუჰატებდნენ: „გაუმარჯოს ტალეირანს!“ ყველაფერი თავს აწონებდა მათ ტალეირანში, ისიც კი, განსაკუთრებით, დიდხანს რომ იყო ნაპოლეონის მინისტრად და რომ ნაპოლეონი ძალზე აფასებდა მის მრავალმხრივ ნიჭს.

ტალეირანმა შეამჩნია, რომ საზოგადოდ ინგლისის რევოლუციის შემდეგ ევროპაშიც და საფრანგეთშიც ერთობ ძლიერდება ეგრეთ წოდებული „ნაპოლეონის ლეგენდა“, და ხელად ისარგებლა ამით. თუ შეხლა-შემოხლა მოუხდებოდა საქსახურებრივ საქმეებთან დაკავშირებით, ზვიადად განუცხადებდა ლუი-ფილიპეს, გრაფ მოლეს მინისტრებსა და სხვებს, რომ ასე მუშაობდა იმპერატორის დროს და რომ თვითონ იმპერატორმა ასწავლა მუშაობდეს სწორედ აი ასე, და არა სხვაგვარად. საფრანგეთის საელჩოს სახლი ლონდონში ყველაზე მდიდრული მიღებებისა და უბრწყინვალესი მეჯლისების ადგილად გადაიქცა; მთელ დიპლომატიურ კორპუსში არავინ სარგებლობდა იმ მომენტში ისეთი ძალით და მრავალმხრივით, თუ შეიძლება ასე ითქვას, და უზარმაზარი პოპულარობით ინგლი-

სელი საზოგადოების სულ სხვადასხვა ფენებში, როგორც თავადი ტალეირანი. არა პარტო ნიკოლოზმა, ინგლისმაც დაინაა ამ დანიშვნაში, ხოლო რაც მთავარია, ტალეირანის თანხმობაში მიელო ეს დანიშვნა — ნიშანი საფრანგეთის ახალი ტახტის სიმყარისა.

რამდენიმე თვის განმავლობაში ტალეირანმა შეძლო მჭიდრო ურთიერთობა დაემყარებინა საფრანგეთსა და ინგლისს შორის, საზოგადოდაც: საფრანგეთის საჯარო პოლიტიკას ის განაგებდა და არა პარიზელი მინისტრები, როქელთაც ხშირად საქმიანი მიწერმოწერის ღირსადაც კი არ ხდოდა, და მათდა გასაშმაგებლად, პირდაპირ მეფე ლუი-ფილიპეს ან მეფის დასადელიდას უკავშირდებოდა. მინისტრები მეფესთან ჩიოდნენ, მაგრამ ამ უკანასკნელს ისე ესაჭიროებოდა თავისი ლონდონელი ელჩი, რომ ყველა ჩივილი სრულიად უშედეგოდ რჩებოდა. გრაფი მოლე, საჯარო საქმეთა მინისტრი, გადადგომასაც კი აპირებდა ამის გამო.

მთავარი (და მეტად ძნელი რამ), რაც ტალეირანმა გააკეთა ლუი-ფილიპეს ელჩად ლონდონში ყოფნის დროს, იყო ბელგიის სამეფოს შექმნაში მონაწილეობა. ბელგიის რევოლუციის, რომელიც გადაეჯაჭვა ივლისის რევოლუციას და პოლანდისაგან ბელგიის ფაქტიური ჩამოცილება გამოიწვია, მწვავე შემფოთების მიზეზს წარმოადგენდა საფრანგეთისათვის. თვით საფრანგეთში ორი ნაკადი იბრძოდა: პირველთ ბელგიის საფრანგეთთან შემოერთება სურდათ. სხვებს ახალი, დამოუკიდებელი სახელმწიფოს — ბელგიის სამეფოს — შექმნა. პოლონეთის აჯანყებამ, რომელმაც ნოემბერში იფეთქა, დიდი ხნით შებოჭა ნიკოლოზი ბელგიის საკითხში, და ტალეირანმა მეტად ოსტატურად ისარგებლა ამ გარემოებით.

ბელგიის საფრანგეთთან შეერთება მან უარჰყო, თუქცა მართალია, ერთგვარი ყოყმანის შემდეგ (რის შესახებაც ღუმთავის მემუარებში). იცოდა, ინგლისი უთუოდ წინ აღუდგებოდა საკითხის ამგვარად გადაწყვეტას. მან წაშთაყენა და იცავდა დამოუკიდებელი ბელგიის სამეფოს შექმნის იდეას. ხანგრძლივ და ბეჯით ღონისძიებათა შედეგად ეს კიდეც მოახერხა ევროპის სახელმწიფოთა ლონდონის კონფერენციაზე, რომელიც მისი დაქანებული მოთხოვნით იქნა მოწვეული.

გავეცნოთ უფრო დაახლოებით „ბელგიის საკითხს“ და ტალეირანის როლს ამ საკითხში.

უნდა ითქვას, სიძულვილმა ტალეირანისადმი, რამდენადმე შენელებულმა ლიბერალურ და რადიკალურ წრეებშიაც კი ვენის კონგრესის შემდეგ, როცა ძველი თავადი „საფრანგეთის დაქუცმაცებისაგან მსხნელის“ შარავანდელით მოსილი დაბრუნდა, ახალი ძალით იფეთქა 1830 — 1833 წლებში. მიზეზს წარმოადგენდა თავადის საქციელი სახელმწიფოთა კონფერენციაზე, რომელიც „ბელგიის საკითხის“ მოსაწესრიგებლად შეიკრიბა ლონდონში და 1830 — 1832 წლებში მართავდა სხდომებს. როგორც ცნობილია, ბელგიაში, რომელიც 1815 წელს ვენის კონგრესზე ძალად შეუერთეს ნიდერლანდის სამეფოს, 1830 წელს რევოლუციამ იფეთქა. ბელგიამ დამოუკიდებლად გამოაცხადა თავი და ჩამოცილდა ჰოლანდიას, თუმცა თვით ქვეყანაში ორი მიმდინარეობა დაისახა: ერთი — სრული დამოუკიდებლობის გამოცხადებას მოითხოვდა, მეორე — საფრანგეთთან შეერთებას. პირველი მიმდინარეობა მეორეზე უფრო ძლიერი იყო, ამას გარდაც, არც ერთ დანარჩენ დიდ სახელმწიფოს არ სურდა საფრანგეთის გაძლიერება მისთვის მდიდარი სამრეწველო ქვეყნის შეერთებით. პრუსია და ავსტრია ინგლისსა და რუსეთს ემხრობოდნენ ამ საკითხში. ინგლისის ტრადიციულ პოლიტიკას არავითარ შემთხვევაში არ სურდა შერიგებოდა იმას, რომ ბელგია საფრანგეთს დაენარჩუნებინა და რომ მის ხელთ ისევ აღმოჩენილიყო, როგორც ეს იყო ნაპოლეონის დროს, ანტვერპენი, ეს „ინგლისის გულში დამიზნებული ტყვია“, როგორც ნაპოლეონი უწოდებდა. ნიკოლოზ პირველს, რომელსაც დიდხანს საერთოდ არ სურდა შერიგებოდა ბელგიის რევოლუციის წარმატებას, ცხადია, გაგონებაც არ უნდოდა, „ბარაკადების მეფეს“, რუსეთის თვითმპყრობელისათვის საძულველ ლუი-ფილიპეს, გვირგვინი რევოლუციის ხელიდან რომ მიიღო, ასე მნიშვნელოვნად გაეზარდა თავისი პოლიტიკური ძლიერება.

ერთი სიტყვით, გაიხსნა თუ არა ლონდონის კონფერენცია, თავადმა ტალეირანმა მყისვე დაინახა, რომ ბელგიის საფრანგეთთან შეერთებაზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია. ხოლო ჩაღვა-

ნაც იგი არასდროს არ ჰკიდებდა ხელს წინდაწინვე წაგებულ პროცესს, ამიტომაც თავისი დიპლომატიური ბატარეები შესაბამისი სახით განალაგა. იმავე დროს პარიზელი რესპუბლიკელები, რომელნიც ჩიოდნენ, მსხვილმა ბურჟუაზიამ „ხალხს მისი გამარჯვება მოჰპარაო“, ბონაპარტისტები, საფრანგეთის ეროვნული დამცირებით აღშფოთებულები და რევანშის შესახებ მოლაპარაკენი, — ყველა ისინი, ბელგიის შემოერთებაზე შეოცნებენი, — სულ უფრო გულადრენილნი ადევნებდნენ თვალს ტალეირანის უცნაურ საქადრაკო სვლებს ლონდონის თათბირებზე, ტალეირანისა, რომელიც ისედაც საექვო იყო მათთვის და დიდი ხანია სძულდათ. ჰაგრამ ტალეირანის ყოფაქცევა უკვე არა მარტო რესპუბლიკელების გაკვირვებას იწვევდა. რა თქმა უნდა, პოლანდიის მეფე ვილჰელმი იძულებული იყო ბოლოსდაბოლოს შერიგებოდა ბელგიის დაკარგვას. მაგრამ სამაგიეროდ რა უხვი გახდა ტალეირანი მის მიმართ, როცა საქმე ბელგიისა და პოლანდიის ზუსტი მიჯნების დადგენაზე მიდგა! რა საამო მოულოდნელობა აღმოჩნდა ინგლისის, ნიკოლოზ პირველის, ავსტრიისა და პრუსიისათვის ფრანგი წარმომადგენლის მზადყოფნა ხელგაშლილობა ეკისრა ბელგიის ტერიტორიის ხარჯზე პოლანდიის გაფართოებაში. ხოლო საფრანგეთის წარმომადგენელი ხომ ბელგიის ინტერესების ერთადერთი „დამცველი“ უნდა ყოფილიყო ლონდონის კონფერენციაზე. ამას გარდაც, კონფერენცია უზომოდ ჰიანურდებოდა, რაც აგრეთვე სხვადასხვა მიზეზთა გამო ხელსაყრელი იყო პოლანდიის მეფისათვის და არახელსაყრელი — მისგან განთავისუფლებული ბელგიისათვის. რესპუბლიკელები და მთელი მემარცხენე პრესა პარიზისა გააფთრებით ესხმოდნენ თავს ტალეირანს მისი დამთმობლობისათვის პოლანდიის სასარგებლოდ, მისი სრული გულგრილობისათვის ბელგიის ინტერესებისადმი. ბელგიის ახალგაზრდა დედოფალი ლუიზა, ახლად არჩეულ ბელგიის მეფის ლეოპოლდ პირველის მეუღლე, ქალიშვილი ლუი-ფილიპესი, პირდაპირ ადანაშაულებდა ტალეირანს, მან ქრთამი მიიღო პოლანდიის მეფისაგანო.

დედოფალი ლუიზა მხოლოდ იმას აპბობდა, რასაც მეცნიერებაში „სამუშაო ჰიპოთეზას“ ეძახიან. მაგრამ სწორედ ასი

წლის შემდეგ, 1934 წელს, ეს ჰიპოთეზა ზუსტ მათემატიკურ დასაბუთებად გადაიქცა და იღუმალება ტალეირანის გამოუცნობ ზიგზაგებისა და ფარულ დათმობებისა ლონდონის კონფერენციაზე ამომწურავი სისრულით გაიხსნა. ბრიუსელელმა პროფესორმა მიშელ ჰუისმანმა (Huisman), ზუსტი საარქივო მონაცემების საფუძველზე შემდეგი გამოაქვეყნა. პოლანდიის მთავრობამ, ლონდონის კონფერენციაზე თავისი წარმომადგენლის ფალკის მეშვეობით, გარიგება მოახდინა მსცოვან თავადთან: თუ გამიჯვნას პოლანდიის სასარგებლოდ მოაწყობს, ტალეირანი 20 ათას გირვანქა სტერლინგს მიიღებს პოლანდიის მეფისაგან, აქედან 15 ათასს — დაუყოვნებლივ, ხოლო 5 ათასს — მერმის. შემდეგ, თუ თავადი ასევე მოწყალე და ყურადღებიანი იქნება პოლანდიის ინტერესებისადმი ფულადი სესხითი ვალდებულებების განსაზღვრის დროსაც, ე. ი. თუ დათანხმდება რაც შეიძლება მეტი აპკიდონ ბელგიას და რაც შეიძლება ნაკლები — პოლანდიას, სანაცვლოდ, კიდევ სხვა 15 ათას გირვანქა სტერლინგს მიიღებს მომავალში.¹ მიიღო თუ არა ფაქტიურად მან ეს მეორე 15 ათასი გირვანქა, და თუ მიიღო, მთლიანად თუ მხოლოდ ნაწილობრივ, — 1934 წელს გამოქვეყნებული მამხილებელი საბუთებიდან არ ჩანს. ყოველ შემთხვევაში, პოლანდია არც აქ დარჩენილა ბედის მომდურავი. საბოლოო ხელშეკრულებას ბელგიასთან ხელი მოაწერეს 1832 წ. 14 ოქტომბერს. ნაწილობრივ, რა თქმა უნდა, ამ ხრიკებითაც აიხსნება, რომ კონფერენციაზე ტალეირანს უკან მიჰქონდა სიტყვები, რომლებიც გუშინ თქვა, ზეგისთვის კი მოსალოდნელი იყო, რომ შესცვლიდა ფორმულირებას, რომელიც დღეს თვითონ წამოაყენა.

ახლა, როცა 1934 წლიდან ჩვენთვის დოკუმენტურად ცნობილია 1832 წელს ლონდონში რა თამამად და ნაყოფიერად ვაჭრობდა ტალეირანი მისთვის მინდობილი ბელგიისა და საფრანგეთის ინტერესებით, კურიოზულია შარლ რემიუზას ასეთი განცხადების წაკითხვა მის მემუარებში (შარლ რემიუზამ სწორედ იმხანად ლონდონში ინახულა ტალეირანი): „ტალეირანი

¹ „Mélanges“, p. 190—192.

უფრთხილდებოდა თავის რეპუტაციას და ისტორიის შესახებაც კი ფიქრობდა. ის იყო ვაჟკაცური, გულადი, პატრიოტი. რა დასაანანია, რომ ყოველივე ამას სიზარმაცის ჩვევა თუ ფარული კორუპციები აფუჭებდა და აქარწყლებდა მასში დროაღროდო!"¹ ფრანგული სიტყვა „les corruptions“ რამდენიმე ნიუანსს მოიცავს ამ მცნებისას და ყოველთვის როდი უდგება ძალზე კონკრეტული ქართული სიტყვა: მოსყიდვა, მომსყიდველობა. შესაძლოა, აქ უფრო შესაფერი იყოს ამგვარად თარგმნა: ბიწი, ბიწიერება, გაზრწნა, გარყვნილება. ყოველ შემთხვევაში, თუ შარლ რემიუზას, საკმაოდ ჭკვიან პოლიტიკურ მოღვაწეს, შემდგომში ლუი-ფილიპეს მინისტრს, სცოდნოდა, სახელდობრ რაგვარი „ფარული კორუპციები“ მოქმედებენ საფრანგეთის ლონდონელ ელჩზე თვით ამ მომენტში იატ.—იგი, უთუოდ, აწმყო და არა წარსული დროათ ილაპარაკებდა მათზე, და არც ისე აღფრთოვანდებოდა „თავისი რეპუტაციის მომფრთხილებელ“ და „ისტორიაზე მოფიქრალ“ თავად ტალეირანის „პატრიოტიზმით“. რეპუტაციისათვის ზრუნვის დაწყება გვიანდა იყო ოთხმოცი წლის დიპლომატიისათვის, მაგრამ ინგლისურ გირვანქებზე კი იგი მართლაც ყოველთვის დიდ პატივს სცემდა, და ეს სიყვარული მასში განსაკუთრებით სწორედ 1832 წელს გაძლიერდა, როცა მათი კურსი მაღალი იყო საფონდო ბირჟაზე: ოცი ათასი გირვანქა იმ მომენტში ნახევარ მილიონ ფრანკზე მეტს უდრიდა იქართოი. „ფიქრობდა თუ არა“ იგი „ისტორიის“ შესახებ? აქ შარლ რემიუზამ აშკარა ცილი დასწამა განსვენებულს. როგორც დავინახეთ, მოჰხდარა, რომ თავად ტალეირანს ხელი მიუყვია ისტორიული დოკუმენტების ქურდობისათვის და მეტად სარფიანად ჩუმად უცხოელი მყიდველებისათვის მიუსაღებია, როგორც მაგალითად მეტერნიხს გაუკეთა. ისეც ხდებოდა, რომ იპარაჟდა და სპობდა დოკუმენტებს. თუ ასეთებს დაუყოვნებლივ. უშუალო ვნების მიყენება შეეძლოთ მისთვის: სწორედ ამგვარად გაანადგურა, მაგალითად, ენგიენის ჰერცოგის დატუსაღებისა და დას-

¹ იხ. „Mélanges“-ში გამოქვეყნებული შარლ რემიუზას გამოუცემელი ხელნაწერის ნაწყვეტი. გვ. 196—199.

ჯის დოკუმენტები. მაგრამ არსად არ არის აღნიშნული, დაინტერესებულყო რას იტყვიან მის შესახებ „ისტორიის“ საარქივო დოკუმენტები ასი-ორასი წლას შემდეგ.

ასეთი იყო ეს „ინტიმური დეტალები“ ტალეირანის ყოფაქცევისა „ბელგიის საკითხში“.

ამ სრულიად ახალმა დოკუმენტურმა აღმოჩენამ შესაძლოა ისინიც კი გააკვიროს, ვისაც, თითქოს, აღარაფერი შეიძლება აკვირვებდეს თავად ტალეირანში. მილიონერი, საფრანგეთის საგანგებო და სრულუფლებიანი წარმომადგენელი, ცალი ფეხით სამარეში მდგომი აღამიანი, განაგრძობდა და განაგრძობდა მისთვის სრულიად ურგები ქრთამების აღებას, — ალბათ, უბრალოდ ჩვეულების ძალით, როგორც სხვები სიბერეპდე ვერ ანებებენ თავს საყვარელ სპორტს, — როგორც გლადსტონი, მაგალითად, ოთხმოცი წლის ასაკამდე აპობდა შეშას ან, როგორც კანტი, ღრმა მოხუცებამდე ბეჯითად სეირნობდა ყოველდღიურად ყოველგვარი ამინდის დროს.

3

ფრანგი პატრიოტები (ასეთები მაშინ, განსაკუთრებით, რესპუბლიკელები იყვნენ) გააფთრებით ესზმოდნენ თავს ტალეირანს (თუმცა ლონდონში მისი ყოფაქცევის მთელი ეს დეტალები არც კი იცოდნენ) იმის გამო, რომ არ სურდა ბელგია საფრანგეთისათვის შეეერთებინა, მაშინ როცა ბელგიელებს ეს თითქოს სურვებოდეო. „განსახიერებულმა სიცრუემ, ცოცხალი ფიცის გამტეხობამ, მოუნანიებელმა იუდამ, ყველა გაყიდა — ღმერთი, რესპუბლიკა, იმპერატორი, მეფენი“, — ასე წერდნენ მის შესახებ ლექსად თუ პროზად ფრანგული ოპოზიციური ორგანოები 1831 — 1832 წლებში, როცა ბელგიის საკითხი წყდებოდა. პარიზში უამრავი კარიკატურა იბეჭდებოდა და ვრცელდებოდა მის შესახებ (ამავე წლებში და ისევ და ისევ ბელგიის საკითხის გამო); მის გამოსახულებათა ქვეშ ასეთ „განცხადებებს“ ათავსებდნენ: „ტალეირანი, მეტსახელად მზესუქვირთა (ყოველთვის მზისკენ უჭირავს ჰირი), ამზადებს ალიკაპებს, ჯაჭვებს და ცენზურებს, ადგენს ნაკვესებს, ეპიგ-

რამებს, პროგრამებს და ეპიტაფიებს, ჰყიდის და ყიდულობს გვირგვინებს, როგორც ახლებს, ისე შემთხვევისამებრ, აკეთებს კონსტიტუციებს, ქარტიებს, რესტავრაციებს, საწყობში აქვს ყველა ფერის კოქარდები, დროშები და ლენტები. თანახმაა საზღვარგარეთ გამგზავრებაზეც“.

ტალეირანი საბოლოოდ დარწმუნდა იმაში, რომ მხოლოდ ინგლისთან კავშირით შეიძლება ბელგიის საკითხის გადაწყვეტა ისე, ბელგია საფრანგეთისაგან განთავისუფლდეს, ხოლო ინგლისთან კავშირი ამ საქმეში შესაძლებელია მხოლოდ იმ პირობით, თუ საფრანგეთი არ ეცდება ბელგიელთა დამოუკიდებლობის ხელყოფას. ერთი რამ კი ტალეირანს არაგზით არ უნდოდა დაეშვა, ეს — ბელგიის დაბრუნება პოლანდიის ბატონობის ქვეშ. ბოლოს, მიუხედავად რუსეთის, ავსტრიის და პრუსიის ბეჯითი წინააღმდეგობისა, მან შეძლო ბელგიის დამოუკიდებლობის აღიარებისათვის მიეღწია. და მაშინვე მოსთხოვა ბელგიის ახალ მთავრობას მოეშალათ ყველა სიმბაგრენი, რომელნიც პოლანდიის მთავრობას საფრანგეთის საზღვარზე აეგო ვენის კონგრესის შემდეგ, რისთვისაც დიდმა სახელმწიფოებმა საჭირო ხარჯების გასაწევად თავის დროზე ორმოცდახუთი მილიონი ფრანკი მისცეს პოლანდიას. მაშინ ეს გაკეთდა საფრანგეთისაგან თავდაცვის მიზნით. ეხლა, ტალეირანის მოთხოვნით, ბელგიის მთავრობამ დაანგრია ეს სიმბაგრეები.

ტალეირანისეული დიპლომატიის ამ ბრწყინვალე წარმატებამ იმდენად აამალა იგი ლუი-ფილიპეს თვალში, რომ იყო ლაპარაკი მისი პირველ მინისტრად დანიშვნაზე (1832 წ. მაისში კაზიმირ პერიეს გარდაცვალების შემდეგ), მაგრამ ძველმა თავადმა გადაწყვიტა, რომ ლონდონში მეტი სიმშვიდე ექნებოდა. 1832 წელს მოუხდა ახალი საქმის გატანა: საიდუმლოდ (თუმცა ეს საიდუმლო საქმოდ გამჭვირვალე იყო) ნიკოლოზ პირველისაგან შეგულიანებულმა პოლანდიის მეფემ გადაწყვიტა ძალით გაეწია წინააღმდეგობა სახელმწიფოთა დადგენილებისათვის და არ დაეთმო ანტვერპენი, რომელიც ჯერ კიდევ მისი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებოდა. მაშინ ტალეირანი საგანგებო შეთანხმებით შეეკრა პალმერსტონს: საფრანგეთის არმია ბელგიაში შევიდა და ხმელეთიდან შემო-

ერთყა ანტვერპენს, ხოლო ინგლისის ფლოტმა ზღვიდან ჩაე-
ტა ის. რა თქმა უნდა, ანტვერპენი სულ მალე დანებდა. საფ-
რანგეთმა და ინგლისმა ამით წიხლი ჩასცხეს ყოველივე იმას,
რაც „სალვთო კავშირისაგან“ ჯერ კიდევ რჩებოდა; სამმა აბ-
სოლუტურმა მონარქიამ, თავიანთ მუქარათა მიუხედავად, ერ-
თი პოლკის დაძვრაც კი ვერ გაბედა პოლანდიის მეფის მისა-
შველებლად. მაგრამ ბელგიის საქმე ჯერ კიდევ ანტვერპენის
ჩაბარებამდე მოგვარდა. 1831 წ. 15 ნოემბერს დიდ სახელმწი-
ფოთა წარმომადგენლებმა ხელი მოაწერეს შეთანხმებას ბელ-
გიის დამოუკიდებელი სამეფოს ცნობის შესახებ. 1832 წ. 23
იანვარს ბელგიის ახალმა მეფემ ლეოპოლდმა ხელი მოაწერა
საფრანგეთის საზღვარზე არსებული ყველა ციხე-სიმაგრის
დანგრევის ვალდებულებას, ხოლო 1832 წ. 5 მაისს ლუი-ფი-
ლიპემ და ტალეირანმა შვებით ამოისუნთქეს: თვით მრისხანე
ბატონმა ჩრდილოეთისამ, ევროპის უანდარძმა ნიკოლოზ პირ-
ველმა რატიფიკაცია მოახდინა „1831 წ. 15 ნოემბრის ხელშეკ-
რულებისა“ და ამით სანქცია მისცა მისთვის საძულველი ბელ-
გიის რევოლუციის შედეგს.

მაგრამ ჯერ კიდევ იქამდე, ვიდრე საბოლოოდ და ფორმა-
ლურად დასრულდებოდა ბელგიის საქმე, ინგლისის კაბინეტში
ტალეირანისათვის ერთობ არასახარბიელო ცვლილება მოხდა:
წავიდნენ კონსერვატორები, წავიდა ველინგტონიც, რომელ-
საც ერთადერთ კაცს ეძახდნენ დედამიწის ზურგზე, თავად ტა-
ლეირანის კეთილშობილება რომ სწამდა, და ხელისუფლების
სათავეში მოვიდნენ ვიგები, ლიბერალები, რომელთაც ფორმა-
ლურად ლორდი გრეი მეთაურობდა, ხოლო ფაქტიურად ლორ-
დი პალმერსტონი, საგარეო საქმეთა სამინისტროს სტატს-
პდივანი. პალმერსტონი კი სავსებით იზიარებდა „დედამიწის
ზურგის“ აზრს: ტალეირანს იგი ყოველგვარი სიავის მოქმედ
კაცად თვლიდა.

ზოგიერთი პირადი ხასიათის დაკვირვება საფრანგეთის
წარმომადგენელზე, რომელსაც სამსახურებრივ მოვალეობათა
გამო ხშირად ხვდებოდა ხოლმე, კიდევ უფრო განუმტკი-
ცებდა მას აჰ აზრს.

აი მაგალითად ერთ-ერთი დეტალი, რომელსაც პალმერსტონი შემდგომში ყოველთვის ღვარძლით იგონებდა.

უნდა ითქვას, რომ ტალეირანს ლონდონში უხვი ფარული შემოწირულებანი მოსდიოდა მათგან, ვისაც მისი დიპლომატიური დახმარება ეჭირებოდა, მაგრამ ოთხმოცი წლის თავადი არც აქ ივიწყებდა მეორე. არანაკლებ სერიოზული შემოსავლის წყაროს: ბირჟაზე თამაშს, რასაც ყოველთვის გულმოდგინედ მისდევდა შემცველ პირთა მეშვეობით. მიემგზავრებოდა რა ლონდონს 1830 წელს, მან ჩვეული წინდახედულება გამოიჩინა და სპეციალურად საბირჟო მაქინაციებში მონაწილეობისათვის თან წაიტანა ვინმე მონრონი, რომელიც უკვე დიდი ხანია ეხმარებოდა მას სხვადასხვა საექვო საქმეებში. მკითხველს შეეახსენებთ, რომ ჯერ კიდევ 1815 წელს რუსეთის ელჩის პოცო დი ბორგოს მიერ გრაფ ნესელროდესადმი გაგზავნილ ერთ-ერთ პატაკში ლაპარაკია ამ მონრონზე, ტალეირანის კლერეტზე, როგორც საძრანისი რეპუტაციის ადამიანზე. აი როგორი ყოფილა, ლორდ პალმერსტონის თქმით, ამ მონრონის ფუნქცია ლონდონში, როგორც ამას სენტ-ბევი გადმოგვცემს ტალეირანის შესახებ დაწერილ თავის საგაზეთო სტატიებში: „ლორდი პალმერსტონი ამბობს, როცა ტალეირანი მეწვეოდა, სამსახურებრივი საქმეების გამო, კარეტაში თითქმის სულ მუდამ მონრონი ჰყავდა, რათა მისთვის სასწრაფოდ გადაეცა სასარგებლო მითითებანი თამაშისა და აგიოტაჟისთვისო (afin de lui expédier vite ses indications pour jouer et agioter)“¹. საქმე ამრიგად ჩინებულად იყო ორგანიზებული: ბრიტანეთის დიპლომატიის მეთაურთან და ფაქტიურად ბრიტანეთის მთავრობის პირველ კაცთან ლაპარაკიდან ტალეირანს შეეძლო ყოველ ხუთ წუთში შეეტყო უახლოესი გადაწყვეტილებანი, გაეთვალისწინებინა მომავალი მოვლენები, რომლებიც ბირჟაზე მხოლოდ მეორე დღეს ან, ყოველ შემთხვევაში, მხოლოდ რამდენიმე საათის შემდეგ თუ შეიძლებოდა გამხდარიყო ცნობილი. მონრონი ტალეირანისაგან შესაბამის საბირჟო ორდერებს იღებდა ჩუმად, მიეშურებოდა ბირ-

¹ Sainte-Beuve. Monsieur de Talleyrand, p. 229.

ჯაზე. ასრულებდა ორდერებს, წამშივე უკან ბრუნდებოდა და სრულ მზადყოფნაში იყო, ხელმეორედ გაქცეულიყო იმავე კარეტით ბირეაზე, თუ ვინიცობაა მისი არყოფნის დროს ტალეირანი მოახერხებდა კიდევ რაიმე სასარგებლო და ჯერ ყველასათვის უცნობი ახალი ამბები გამოეტყუებინა პალმერსტონისათვის. ცხადია, დაკვირვებული ინგლისელისათვის ბოლოსდაბოლოს, სავსებით ნათელი შეიქნა მთელი ეს უცნაური მანიპულაციები მისი მხცოვანი მოდარბაზისა, რომელიც ვერ ისვენებდა ადგილზე, და საიდუმლო სწრაფი გადაადგილებანი თავადის კარეტით წინ და უკან მოწრიაღვე მონრონისა. ამაწ ისე განაცვიფრა პალმერსტონი, თუმცა ის არ იყო ჩვეული გაკვირვებას, რომ დაინტერესებულმა მილორდმა სამუდამოდ დაიხსომა საფრანგეთის სრულუფლებიანი და საგანგებო ელჩის ეს ოინები. მაგრამ იქ, სადაც საქმე შემოსავალს ეხებოდა, ბენევენტის დიდებულ თავადისთვის აბსოლუტურად სულ ერთი იყო, რა შეეძლოთ ეფექტათ მასზე. ანდა ვინ მოსთვლის, რამდენი ამაზე უფრო უარესი რამ ჩაუდენია თავის სიცოცხლეში...

რა თქმა უნდა, პალმერსტონის პირად შეხედულებას თავად ტალეირანის მორალურ თვისებებზე არ შეეძლო განსაკუთრებული როლი ეთამაშა ინგლისის საფრანგეთთან დაახლოების საკითხში. მაგრამ უღრმესი უნდობლობა საფრანგეთის ელჩისადმი, რასაც პალმერსტონი განიცდიდა, მაინც ახდენდა შემაფერხებელ გავლენას. „მე და ლორდი პალმერსტონი უკვე ველარ ვეწყობით ერთმანეთს, მე და ლორდ პალმერსტონს თვალში აღარ მოგვდის ერთმანეთი“, — სწერდა ტალეირანი ლონდონიდან 1834 წელს მეფე ლუი-ფილიპეს დას ადელაიდას, რომელთანაც მუდმივი საქმიანი და მეგობრული მიმოწერა ჰქონდა.

დარია ქრისტეფორეს ასული ლივენი, მეუღლე რუსეთის ლონდონელი ელჩისა. სწერდა თავის ძმას, ა. ქ. ბენკენდორფს, „პალმერსტონის მტრობა სრულიად ადამბლავებს ტალეირანსო.“ მაგრამ მას, ჭკვიანსა და საქმეებში მეტად ჩახედულ ინტრიგან ქალს, არ გამოჰპარვია მხედველობიდან, რომ ტალეირანმა შესძლო რამდენიმე მეტად გავლენიანი მფარველი გაე-

ჩინა ინგლისის კაბინეტში: „ლორდი გრეი აღმერთებს მას, ლორდ პალმერსტონს ეჯავრება იგი, ლორდი პოლენდი ამცნობს მთავრობის ყველა საიდუმლოს“. და თუმცა პალმერსტონმა თავისი მტრობით „დააღამბლავა“ კიდევ საფრანგეთის ელჩი, — მაგრამ, ჩანს, ეს „დამბლა“ მაინც, ასე ვთქვათ, ნაწილობრივი იყო და არა სრული. იმავე პალმერსტონისათვის მაინც ნათელი იყო, რომ ერთგვარი დაახლოება საფრანგეთთან ნაკარნახევია ინგლისის დაძაბული ურთიერთობით ნიკოლოზ პირველთან, რაც აღმოსავლეთის საკითხის გამწვავებამ გამოიწვია. ამიტომაც მას მოუხდა თავად ტალეირანთან ერთად ახალი მოეწერა ინგლისისთვისაც და საფრანგეთისთვისაც საკუთრო შეთანხმებაზე, რომელიც მიზნად ისახავდა ესპანეთისა და პორტუგალიის მთავრობების დაცვას პრეტენდენტთა მუქარისაგან. ხოლო ტალეირანი უკვე დიდი ხანია დაბეჭითებით არწმუნებდა მეფე ლუი-ფილიპეს და ყველა მინისტრა, რომლებიც ლონდონში მისი ელჩად ყოფნის პერიოდში იცვლებოდნენ, ხსნა საფრანგეთისა და განსაკუთრებით ლუი-ფილიპეს დინასტიისა — სწორედ, ინგლისთან მკიდრო კავშირშიაო. და მეტად კმაყოფილი დარჩა, როცა შეძლო (1834 წ. 22 აპრილს) პირინეის ნახევარკუნძულთან დაკავშირებულ რიგ უაღრესად მნიშვნელოვან საკითხებზე ხელი მოეწერა კონვენციისაზე ინგლისთან, ესპანეთთან და პორტუგალიასთან. მტრული სახელმწიფოების დიპლომატებსაც კი უკვირდათ ამ სუსტი, ოთხმოცი წლის ბერძენის ნიჭი და ენერჯია. იგივე დარია ქრისტეფორეს ასული ლივენი, რომელიც თავის მეუღლეზე გაცილებით უფრო კვვიანი იყო და დავალებული ჰქონდა თავისი ძმის, ჟანდარმთა შეფის გენერალ ბენკენდორფის საშუალებით პირადად სისტემატურად ეწოდებინა ცნობები ნიკოლოზისათვის ყოველივე იმის შესახებ, რაც ლონდონში ხდებოდა, წერდა ტალეირანზე იმ ბრწყინვალე დიპლომატიურ წარმატებათა გამო, როპელთაც ის ამ დროს აღწევდა: „არ დაიჯერებთ, რამდენი კარგი და საღი დოქტრინა აქვს მმართველობის ამ ყველა ფორმის მიმდევარს, ამ განსახიერებას ყოველგვარი ბიწიერებისა. ეს საინტერესო ქმნილებაა; შეგიძლია პრავალი რამ ისწავლო მისი გამოცდილებიდან, ბევრი რამ მი-

ილო მისი გონებისაგან, ოთხმოცი წლის ასაკში ეს გონება საე-
სებით მოუბერებელია... მაგრამ ეს არის დიდი თალღითი—
(c'est un grand coquin"), — შენიშნავს ქალბატონი ლივენი.
მან ფრთიანი სიტყვა თქვა იმის შესახებ, რომ ჰერცოგ ველინგ-
ტონს არ ემარჯვება „პორტრეტები“: ველინგტონის აზრით
თავადი პოლინიაკი ჭკვიანი ადამიანია, ხოლო ტალღირანი —
პატიოსანო.

მოხუცი ფიზიკურად უძლურდებოდა. 1834 წ. ნოემბრის
დამლევს სამსახურიდან გასვლის ნება გამოსთხოვა ლუი-ფი-
ლიპეს. თავადმა ტალღირანმა, მიხივე თქმია, ლონდონში ელ-
ჩად ყოფნის მანძილზე მოასწრო „ივლისის რევოლუციისათვის
მოქალაქეობრივობის უფლება პოეპოვებინა ევროპაში“, განუ-
მტყიცა ტახტი ლუი-ფილიპეს, ხელი შეუწყო ბელგიის და-
მოუკიდებელი სამეფოს შექმნას. სამოცდაექვსი წლისა შეუდ-
გა თავისი გრძელი და შესანიშნავი ცხოვრების უკანასკნელ
გასარბენს და ოთხმოცი წლისამ დაამთავრა.

ის განმარტოვდა თავის დიდებულ ვალანსეულ ციხე-
კოშკში, რომელსაც სიდიდისა და საარაკოდ მდიდრული მო-
წყობილობის მხრივ ბევრი ევროპელი მონარქის სასახლე ვერ
შეედრებოდა; და იქ დამშვიდებით, ზედმეტი ცნობისმოყვა-
რეობისა და უსარგებლო მღელვარებათა გარეშე, როგორც ეს
საერთოდ ყოველთვის და ყველაფერში სჩვეოდა, დაუწყო
ლოდინი იმ გარდაუღახავი ძალის მოსვლას, რომლის წინააღმ-
დეგ საბრძოლველად უკვე მისი ეშმაკობაც კი აღარ კმაროდა
(როგორც ამას გესლიანად შენიშნავს მისდამი მტრულად გან-
წყობილი ერთი პუბლიცისტი). „მე არც ბედნიერი ვარ, არც
უბედური... — წერდა თავისი სიცოცხლის ამ უკანასკნელ
წლებში, — თანდათან ვუძლურდები და... კარგად ვუწყვი, რით
უნდა დამთავრდეს ყოველივე. ეს არც მანაღვლებს და არც
მაშინებს. ჩემი საქმე მორჩა. მე დავრგე ხენი, ავაგე სახლი,
ბევრი სხვა სისულელეც ჩავიდინე. ხომ დროა დავამთავრო?“
ცოლი გარდაეცვალა. მასთან მუდმივად ცხოვრობდა მისი ნა-
თესავი, ჰერცოგის ქალი დინო, ინტიმური და ყველაზე ახლო-
ბელი ადამიანი მისთვის. „კანონიერი“ შვილები მასზე არ ირი-
ცებოდა. ტალღირანის ვაჟს ქალბატონ დელაკრუასაგან, უკვე

ოციანა წლებიდან სახელმწიფო ფრანგ მხატვარს ეყენ დელაკრუას, ნაკლები ურთიერთობა ჰქონდა მამასთან და მალავდა თავის წარმომავლობას.

ტალეირანი სრულ განმარტობასა და სიმშვიდეს ეძებდა. მისი ანგარება უკვე დაკმაყოფილებული იყო, პატივმოყვარეობა არ აწვალებდა. საქმეებისაგან საბოლოოდ ჩამოშორების შემდეგ ბირჟაზე თამაშიც კი მიატოვა. გაზეთებში, ცალკეულ პამფლეტებში, ილუსტრაციებში გამუდმებით იხსენიებოდა მისი სახელი, სხვადასხვაგვარად აფასებდნენ მის ხანგრძლივ მოღვაწეობას, მისი საოცარი არსებობის ცალკეულ ფაზებს. მაგრამ თავადი არ კითხულობდა ამ აურაცხელი სტატიების უმრავლესობას, ხოლო როცა კითხულობდა, არასდროს ამბობდა რაიმეს საწინააღმდეგოს, და საერთოდ არანაირად არ რეაგირებდა.

დუმილით აუარა გვერდი თავისი თავის იმ ცნობილ დახასიათებასაც, რომელიც „Revue des deux mondes“-ის 1834 წ. ოქტომბრის წიგნაკში წაიკითხა: ეს სტატია ყოველ სანდს ეკუთვნოდა და სათაურად „თავადი“ ერქვა. გვარი არ იყო მოხსენიებული, მაგრამ შინაარსი ყველაფერზე თავისთავად ღაღადებდა. კურიოზულია, რომ თვით სტატიის დაწერის საბაბი ვალანსეს ციხე-კოშკის ნახვა გახდა, რომელსაც ყოველ სანდი და აღფრედ დე მიუსე ღირსშესანიშნაობათა დასათვალიერებლად ეწვივნენ (ტალეირანი ნებას რთავდა მოგზაურებს დაეთვალიერებინათ მისი საქვეყნოდ განთქმული მდიდრული პალატები, თუმცა თავის საცხოვრებელ ოთახებში არავის უშვებდა სანახავად). ამ დიდებულ დარბაზებში ისეთ ტრაგიკულ მოგონებათა სუნი ტრიალებდა, რომ ყოველ-სანდმა თავი ვერ შეიკავა უმძაფრესი ფილიბიკისაგან: „არასდროს ეს გული კეთილშობილურ საქმისათვის არ აღგზნებულა, არასდროს ამ დაუღალავ ტვინში ერთი წესიერი აზრიც არ გაჰქანებულა, ეს კაცი — გამონაკლისია ბუნებაში, ის ისეთი იშვიათი საზარლობაა, რომ ადამიანთა მოდგმა, თუმცა ზიზღს გრძნობდა მისადმი, მაინც სულელური აღტაცებით შესცქეროდა“. მწერალ ქალს ტალეირანის გარეგნობაც კი სძაგს, სძულს მისი სახის ზიზღნარევი, ქედმაღალი და გამომწვევი გამომეტყველება; სულერთიანად

მის წარსულზე და იმაზე ფიქრითაა შეპყრობილი, რატომ ვერ სძლებდა უმისოდ საფრანგეთის ვერც ერთი მბრძანებელი: „ნეტა რომელი სისხლიანი ომები, რა საზოგადოებრივი უბედურებანი, რა სკანდალური მძარცველობანი აგვაცდინა მან თავიდან: მაშასადამე, ასე აუცილებელი ყოფილა ის, ეს ავხორცი და პირმოთნე ადამიანი, თუკი ყველა ჩვენი მონარქი, ამაყ დამპყრობელიდან დაწყებული. გონებაშეზღუდულ ფარისევლით დამთავრებული, თავს გვახვევდა მისი აღზევებით გამოწვეულ შერცხვენასა და თავლაფდასმას“.

ჟორჟ სანდისათვის საზიზლარია საზოგადოდ თვით დიპლომატია, თუ ის ტალიერანის მოქმედებათა გამართლებას ემსახურება. „რა სამარცხვინო უხამსობათ (*turpitudes honteuses*) ფარავს დიპლომატიის ბრწყინვალე მოსასხამი?“ — კითხულობს ჟორჟ სანდი. და ის, ქეშმარიტი წარმომადგენელი მაშინდელი რომანტიზმისა, სწორედ ტალიერანთან დაკავშირებით იმეორებს ფრანგულ პროზად გარდათქმულ ცნობილ ლექსს, რომელიც მისი გერმანელი თანამედროვის — ჰაინე-სეულია:

„გულმართალ კაცს, ჯვარის მტვირთველს, რად გადასდის სისხლის ღვარი?“

სახელ-პატივს რაჩიგ იმკის ყველგან ფლიდი და მზაკვარი?“

ამ სიტყვების გამოძახილია ჟორჟ სანდის შემდეგი მიმართვა ტალიერანისადმი: „დაე შეჩვენდეს ეს მტერი კაცობრიობისა, რომელიც დაეუფლა ადამიანებს მარტო იმისათვის, რათა მოეხვეჭა სიმდიდრე. დაეკმაყოფილებინა თავისი ბილწი მიდრეკილებანი და ჩაეგონებინა მისგან გაბრიყვებულ-გაყვლეფილი ადამიანებისათვის მათი დამამცირებელი აღიარება მისი მრუდე ტალანტებისა (*de ses uniques talents*). კაცობრიობის კეთილისმყოფელნი კვდებიან დევნილნი ან ჯვარცმულნი... შენ კი, ბებერო ძერავ, მოკვდები შენსავე ბუდეში, წყნარი სიკვდილით, სინანულით გარემოსილი!“...

ტალიერანი შეეჩვია ასეთ ტონს; მასზე იშვიათად თუ წერდნენ სხვაგვარად მის სიცოცხლეში, იმ პერიოდში, რა თქმავუნდა, როცა საფრანგეთის პრესა ცოტაოდნავ მაინც იყო თავისუფალი. და თითქმის ყოველთვის შეინიშნებოდა გაორება

დამწერთა განწყობილებაში: უცილობელი, უსიტყვო ზიზღი ხასიათისადმი, სრული უსინდისობისადმი, — „და ასეთივე უსიტყვო თავყანისცემა, თუმცა არა ყველას მხრივ, მისი გონებრივი მონაცემებისადმი, დიპლომატიურ სარბიელზე გამოვლენილი მისი ეშმაკობისა, გაქნილობისა და ნოხერხებულობისადმი“. ტალეირანს წინანდებურადვე მეტად „ფილიზოფიურად“ ეკიდებოდა ყოველივე იმას, რაც მის შესახებ იწერებოდა, და ჟორჟ სანდის ამ პორტრეტულმა ფერწერამაც კი ხანმოკლედ და ისიც ძალზე უმნიშვნელოდ დაანალვლიანა.

უნდა შევნიშნოთ, რომ თანამედროვეებს, რომლებმაც უკვე ერთობ კარგად იცოდნენ თავად ტალეირანის ფულად ონაზრობათა ამბავი, მაინც წარმოდგენა არ ჰქონდათ იმაზე, რაც მისი სიკვდილიდან უკვე კარგა ხნის შემდეგ თანდათანობით, დროდადრო ხდებოდა ცნობილი ისტორიისათვის. ავიღოთ თუნდაც იგივე სახელგანთქმული სტენდალი, ნაპოლეონის ომების მონაწილე, მოაზროვნე, სეპტიკური დამკვირვებელი, შესანიშნავი ანალიტიკოსი. ის მარსელში იმყოფებოდა იმ დროს, როცა ხელში ჩაუვარდა გაზეთ „Journal des Débats“-ის 1838 წ. 21 მაისის ნომერი, საიდანაც შეიტყო ტალეირანის სიკვდილი. იგი საწერად ჯდება მაშინვე და თავის შავად ნაწერ შენიშვნებში პატარა სტატიას ტოვებს ტალეირანის შესახებ (პირველად გამოქვეყნდა 1926 წელს). ამ ხელნაწერის შავის თავზე დამახასიათებელი სიტყვებია, რომლებიც გვიჩვენებს, რომ სტენდალი გაულიზიანებია გაზეთის ნეკროლოგში ამოკითხულ მაღალფარდოვან ცრუ ხოტბას ტალეირანისას: „გამაჩნელა! „Débats“-ის მყვირალა ფრაზებმა“. ბოლოში, სტატიის კიდებზე, კიდევ უფრო მკაფიო ჩანანიშნია: „მყვირალა ფრაზების გამო აღშფოთებისაგან“. მოსალოდნელი იყო, რომ ამგვარი განწყობილებით გამსჭვალული სტენდალი სახელგანთქმული დიპლომატის მრავალგვარ ცოდვათა მამხილებელ ულმობელ, მიუდგომელ შეფასებას დაწერდა. მაგრამ სრულებითაც არა: „ბ-ნი ტალეირანი იყო კაცი უსაზღვროდ ჭკვიანი და მუდამ

¹ სიტყვა „l'impatience“ აქ უფრო „გაბელებას“ გულისხმობს, ვიდრე „მოუთმენლობას“.

შეპირვებული უფულობის გამო. ამ მხრივ ქეშმარიტი დიდებული იყო (*un vrai grand seigneur*). თავის საქმეებში არ ჰქონდა არავითარი წესრიგი, არც სიფრთხილე. იყო დაბეწილი ფრიად. ილუზიებისა და ყოველგვარ ვნებების მიღმა მდგარი. ჰქონდა ერთი ვნება ოდენ: შეენახა სახლი ხელგაშლით და ეცხოვრა ისე, ვით შეშვენის მაღალ წარმომავლობის პირს...“ ასე იწყება ეს პატარა დახასიათება. ამას მოსდევს საკმაოდ ზერელე. სტენდალისათვის უჩვეულო შენიშვნები და შედარებანი, მსუბუქი ანეგდოტები იმის შესახებ, თუ როგორ ვარცხნიდნენ თავადს კუაფერები, სავსებით მცდარი მითითება — თითქოს ტალეირანს „ეიძულებინოს“ შეშინებული მონარქები ვენაში, ამხედრებულიყვნენ კ. ელბიდან დაბრუნებული ნაპოლეონის წინააღმდეგ და ა. შ. მერე კვლავ ანეგდოტები იმის თაობაზე, თუ როგორი კეთილი მოპყრობა სჩვეოდა თავადს ხელქვეითებისადმი, მსახურებისადმი — და მეტი არაფერი. უნდა შევნიშნოთ, რომ სტენდალმა ამ უმნიშვნელო სტრიქონების ანონიმურად დაბეჭდვაც კი ვერ გაბედა, ისე გადაუძახა სტატიას შავი ქაღალდების გროვაში. სავსებით ცხადია, სტენდალს რომ სცოდნოდა ყველაფერი ის, რაც შორეული შთამომავლობისთვის გახდა ცნობილი ტალეირანზე, არ ილაპარაკებდა ასეთი გულუბრყვილო ტონით. კუროზულია, რომ ტალეირანის არაკეთილსინდისიერების ერთადერთი მაგალითი. რომელიც სტენდალს მოაქვს (ესპანეთისათვის დაკისრებული კონტრიბუციის შესახებ), სწორედ შემთხვევით აღმოჩნდა ფაქტიურად დაუსაბუთებელი. თუმცა სტენდალი აქ მხოლოდ გადაკრული ლაპარაკით იფარგლება. მაგრამ თავის სტატიაში ის მართებულად მიუთითებს იმ გამხრწნელ ზემოქმედებაზე, რაც ირიბად მოახდინა საზოგადოებაზე ტალეირანმა: „მორალური თვალსაზრისით ცუდი მხარე. სკაპენის ამ ხანგრძლივი სიცოცხლისა ის არის, რომ ეხლა, მოსამსახურე კაცი მოიპარავს თუ არა ას ლუიდორს, იმის მაგიერ, შიშობდეს, ვაითუ გალერებზე გამგზავნონო, ამბობს: „რა მოხდა მერმე, მე ბ-ნ ტალეირანს ვბაძავ“. სკაპენი, რომელთანაც სტენდალი ტალეირანს ააგივებს, მოლიერის კომედიის გმირია; იგი ბერს და მოხერხებულად თაღლითობდა, მაგრამ მაინც

სიზმრადაც არ მოლანდებია ყოველივე იმის გაკეთება. რასაც ბენევენტელი თავადი სჩადიოდა. სხვა იყო მასშტაბები, სხვა იყო ფსიქოლოგიაც და არც მსოფლიო ისტორიის არენა წარმოადგენდა სკაპენის სასაცილო ცულლუტობის სარბიელს. გაგაჩნდეს სკაპენის თვისებებიც, სულაც არ ნიშნავს იყვე მხოლოდ სკაპენი..

ყოჩე სანდი მხოლოდდამხოლოდ მორალური თვალსაზრისით სჯიდა ტალეირანის შესახებ. მასთან თითქმის ერთდროულად გამოთქვა თავისი აზრი ტალეირანზე ლუდვიგ ბერნემ, გერმანიის რადიკალური ბურჟუაზიის ახალგაზრდა ბრწყინვალე პუბლიცისტმა, რომელიც უარყოფს ამ შემთხვევაში წმინდა მორალისტური მიდგომის თვით გონივრულობასაც კი. ის შეფასებას აძლევს სახელგანთქმული დიპლომატის მოღვაწეობის მხოლოდ ობიექტურ შედეგებს — და აძლევს მაღალ შეფასებასაც. ამ თავისებურად შესანიშნავ ადგილს მკითხველი ლუდვიგ ბერნეს ოცდამეჩვიდმეტე წერილში იპოვის, რომელიც 1831 წ. 24 თებერვალსაა გაგზავნილი პარიზიდან.¹ „...ახლა ტალეირანზე. მე არასდროს მინახავს იგი, სურათშიც კი. პრინჯაოს სახე, მარმარილოს დაფა, რომელსაც რკინის ასოებით აწერია აუცილებლობა. ჩემთვის ყოველთვის გამოუცნობი იყო, რატომ ასე ნაკლებად გაეგებოდათ მისი ყველა დროის ადამიანებს! რომ კიცხავდნენ, ეს კარგია, მაგრამ უბადრუკია; სათნოა, მაგრამ არაგონივრული; ეს კიცხვა პატივს დებს კაცობრიობას, მაგრამ არა ადამიანებს. ტალეირანს უსაყვედურებდნენ. რომ ის თანმიმდევრულად ღალატობდა ყველა პარტიას. ყველა მთავრობას. ეს მართალია: ლუდოვიკო მეთექვსმეტისაგან იგი რესპუბლიკელებთან გადავიდა. მათგან — დირექტორიასთან, ამ უკანასკნელისგან — კონსულებთან, კონსულებისაგან — ნაპოლეონთან. მისგან — ბურბონებთან. ბურბონებისგან — ორლეანელებთან, და, შესაძლოა, სიკვდილამდე ხელახლა გადავიდეს ლუი-ფილიპესაგან რესპუბლიკელებთან. მაგრამ ის

¹ ლუდვიგ ბერნეს „პარიზული წერილები“ ამასწინანდელ მშენიერ თარგმანში, რომელიც „გოსლიტიზდატმა“ გამოსცა მოსკოვში (1938), ეს იდგილი მოთავსებულია 148 — 149 გ.

სულაც არ ღალატობდა მათ: მხოლოდ ტოვებდა, როცა კვდებოდნენ. ის სარეცელთან ეჯდა ყოველი დროის, ყოველი მთავრობის ავადმყოფობას, ხელთ ეპყრა მაჯა და ყველაზე ადრე ტყობილობდა, როდის სწყვეტდა მათი გული ძგერას. მაშინ ის მიცვალებულისაგან მემკვიდრისაყენ ისწრაფოდა, სხვები კი ერთხანს კიდევ განაგრძობდნენ გვამის მომსახურებას. განა ეს ღალატია? ნუთუ ტალეირანი იმიტომაა სხვებზე უარესი, რომ იგი მათზე ქვეიანი, მტკიცე და გარდაუვალის მორჩილია? სხვათა ერთგულება უფრო მეტ ხანს როდი გრძელდებოდა, მათი ცდომა იყო მხოლოდ უფრო ხანგრძლივი. ტალეირანის ხმას მუდამ ყურს მიუვუგდებდი, როგორც ბედის ნიშანს. მახსოვს როგორ შემეშინდა, როცა ელბიდან ნაპოლეონის დაბრუნების შემდეგ ლუდოვიკო მეთვრამეტის ერთგული დარჩა. ეს ნაპოლეონის დაღუპვას მოასწავებდა. გამიხარდა, როცა თავი ორლენელის მომხრედ გამოაცხადა: აქედან დავასკენი, ბურბონების საქმე გათავებულა-მეთქი. მე ვისურვებდი ამ კაცს ჩემთან ეცხოვრა ოთახში: კედელთან მივაჯდებდი ბარომეტრივით, აღარ წავიკითხავდი გაზეთებს, აღარ გავიხედავდი სარკმელში და ისედაც ყოველდღიურად მეცოდინებოდა, როგორი ამინდი ტრიალებს ქვეყანაზე.“

სტენდალისათვის ტალეირანი მდებალ ადამიანსა და გამცემელს წარმოადგენდა. „პარიზელი ხალხი (ამბობს ერთ-ერთი მისი გმირი) ყურს რომ მოჰკრავს რაიმე სიმდაბლის ან სარფიანი ღალატის ამბავს, წამოიძახებს: აი შესანიშნავი ტალეირანისებური ოინი. და ატაცებულა“.¹ მაგრამ სტენდალში, ისე როგორც ბევრ იმათგანში, რომლებიც ტალეირანის შესახებ წერდნენ იმ დროს, ერთიმეორეს ებრძვის ვმ კაცის დიდი ნიჭის აღიარება და სრული ზიზღი მისი „მორალისადმი“. და ძნელი სათქმელია, რომელ ეპითეტს უფრო ხშირად ხმარობს სახელგანთქმული ფრანგი მწერალი ტალეირანის მი-

¹ „Le public de Paris. — ajoutait mon père—s'il entend parler d'une bassesse ou d'une trahison utiles, s'écrie: Bravo, voilà un bon tour à la Talleyrand, et il admire“ (Stendhal. Lucien Leuwen, t. I, p. 110).

მართ: „გენიოს“ (un génie, un vaste génie) თუ „ფლიდს“ (le coquin). „არ ძალმიძს ისეთ ადამიანებთან ცხოვრება, რომელთაც ფაქიზი აზროვნების უნარი არ შესწევთ, რაც უნდა სათნოებით სავსე იყვნენ ისინი... ათასწილ ვამჯობინებდი გარყვნილი სასახლის ნატიფ ზნე-ჩვევებს. ვაშინგტონი ალბათ საძაგლად მომაბეზრებდა თავს და მირჩევნია, ისევ ბ. ტალეირანთან ერთად აღმოვჩნდე ერთ სალონში“ — ამბობს სტენდალის ერთ-ერთი გმირი. ¹

ტალეირანში სტენდალი ხედავს თავისებურ პოლიტიკურ „ფილოსოფოსს“, რომელიც აშკარად ემსახურება მხოლოდ იმათ, ვინც ფულს უხდის და კეთილდღეობას უჭმნის მას. ხოლო სახალხო კეთილდღეობაზე ამ დროს ლაპარაკობენ „მხოლოდ ბრიყვები ან ფარისევლები“. შეუძლებელია ერთსა და იმავე დროს მმართველის კეთილდღეობასაც ემსახურებოდე და ხელქვეითებისასაც, „ფიქრობდე, რომ მწყემსისა და ცხვრის ინტერესები თანხვედნილია“. ტალეირანსაც არასოდეს უფიქრია ეს: „მოცემული პირი მიხდის ფულს და უზრუნველყოფს ჩემს სეგბედნიერებას. მე ვეხმარები მას და დანარჩენს არავითარ ყურადღებას არ ვაქცევ (et je me fiche du reste), თითოეული თავისთვის. მე კმაყოფილი ვარ... ასეთია ტალეირანისა და ბევრი სხვა ჭკვიანი ადამიანის განსჯა“. — ამტკიცებს სტენდალი ². ყოველ შემთხვევაში, ეს ფსიქოლოგიური მიგნება დამაკმაყოფილებლად უხსნის ტალეირანის მთელ საქციელს.

სიცოცხლის ბოლო წლებში ტალეირანი გულახდილი (და ნაღვლიანი) მხოლოდ მაშინ იყო, როცა მარტოდმარტო რჩებოდა თავის თავთან, იმ გამონაკლის მომენტებში, როცა ღამეული კაეშანი აიძულებდა ფანქარი აეღო ხელში.

¹ Stendhal. Lucien Leuwen, t. I, p. 114. „...Je ne puis vivre avec des hommes Incapables d'idées fines, si vertueux qu'ils soient; Je préférerais cent fois les moeurs élégantes d'une cour corrompue. Washington m'eût ennuyé à la mort et j'aime mieux me trouver dans le même salon que M. de Talleyrand“.

² Stendhal. Correspondance, t. V, p. 149. A baron de Marestre, 1e 22 avril, 1818.

„აი განვლო კიდევ ოთხმოცდასამმა წელიწადმა... რამდენი საზრუნავი გამოვიარე. რამდენი მღელვარება. რამდენი დავნერგე ბოროტი სურვილები. და ყოველივე ამის შედეგი არარა სხვა, გარდა დიდი ფიზიკური და მორალური დაღლილობისა, გარდა ღრმა სულიერი დაცემულობისა მომავალის წინაშე და ზიზღისა წარსულისადმი“. ასე წერდა სარეცელზე მიკრული ტალეირანი სიცოცხლის ბოლო ხანებში. წერდა მხოლოდდამხოლოდ თავისი თავისათვის. მიუთითებდა რა ამ ფიქრებზე, რომლებიც შემდგომ შემთხვევით გახდა ცნობილი, ლუი-ბლანი, რომელიც მუდამ უარყოფით დამოკიდებულებას ავლენდა თავადისადმი, წერს: „ღამეულ მყუდროებაში თავის თავთან მარტოდ დარჩენილი ტალეირანი თავისი მოჩვენებითი სიამაყის მწვერვალიდან გამოუთქმელი სევდის უფსკრულში იჩეხებოდა და წერდა სტრიქონებს, რომლებშიც აზრთა სიუხვეც მეღავენდებოდა და სულიერ ძალთა დაცემაც.“¹

„მ ო ჩ ე ე ე ბ ი თ ი ს ი ა მ ა ყ ე“: ეს სიტყვები ლუი-ბლანის იმ რწმენით აიხსნება, რომ ტალეირანი, რომელსაც საერთოდ ეჯავრებოდა ადამიანები, გულში მთლიანად ცხოვრებისადმი და თავის თავისადმიც გრძნობდა ზიზღს, და რომ მისი მუდმივი სიცივე, ქედმაღლური, უგულვებელმყოფელი დამცინავი გამომეტყველება საფარველი იყო იმ უსიხარულო გრძნობისა, ხანდახან, ბოლო პერიოდში რომ ეუფლებოდა.

5

1838 წ. პირველი თვეებიდან უკვე დღე დღეზე მოელოდნენ ტალეირანის სიკვდილს. გაზეთები იტყობინებოდნენ მისი ჯანმრთელობის სწრაფ გაუარესებას. და უცებ — პარიზში საოცარი ახალი ამბავი გავრცელდა.

1838 წ. 3 მარტს მორალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა აკადემიაში დანიშნული იყო აკადემიკოს გრაფ რეინარის ხსოვნის აღსანიშნავი ზეიმი. გრაფი რეინარი გახლდათ საკმაოდ უფერული ფრანგი დიპლომატი, ერთ დროს, მეტად ცოტა

¹ Louis-Blanc. Histoire de dix ans 1830—1840, t. V. 11-ème édition, Paris (s. d.), p. 265.

ხნით, საგარეო საქმეთა სამინისტროს ხელმძღვანელი, ტალე-
ირანის ყოფილი ხელქვეითი. სრულიად მოულოდნელად ძველ-
მა თავადმა, დიდი ხანია ლოგინად ჩავარდნილმა, განაცხადა,
რომ სურს სულის მოსახსენებელი სიტყვა წარმოთქვას აკა-
დემიაში, სადაც 1797 წლიდან ირიცხებოდა წევრად, მაგრამ
უკვე რახანია იქით ფეხი ჰქონდა ამოკვეთილი.

მან განიზრახა ესარგებლა შემთხვევით და საჯაროდ გა-
მოეთქვა თავისი შეხედულება დიპლომატებზე. არასოდეს
ელაპარაკნა ამის შესახებ. ტალეირანის ეს სენსაციური გა-
მოსვლა აკადემიაში წარმოადგენდა გარკვეულ ცდას დაემტკი-
ცებინა ან თუნდაც აშკარად ენიშნებინა იმის შესახებ, რომ
სწორედ თვითონ წარმოადგენს ყველა იმ სათნოების უბად-
ლო ნიმუშს, რომელთა მატარებელი უნდა იყოს საგარეო
საქმეთა მინისტრი. დამსწრეებს სამუდამოდ დაამახსოვრდათ
1838 წ. ეს 3 მარტი.

ტალეირანმა ერთდროულად თანამედროვეებსაც მიმართა
და მომავალ თაობასაც. თუ იმ მგზნებარებისა და აღმაფრე-
ნის მიხედვით ვიმსჯელებთ, რაც ამ გამოსვლის დროს
გამომავლანა, უნდა ითქვას, რომ იშვიათად თუ ყოფილა ასე
ძლიერ მოწადინებული, მის ცბიერ ენას სანდო ლაპარაკის
ნიჭი გამოეჩინა.

ამ გამოსვლამ სრული და თავისებური ეფექტი იქონია.
ერთობ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ჯერ თვით ორატო-
რის პიროვნებამ, რომელიც მრავალი წლის განმავლობაში არ-
სად გამოსულიყო საჯაროდ. მას დახარბებით უქვერეტდნენ,
სულგანაბული ისმენდნენ ამ ბებრულ ხმას, და ეს ხმა აღელ-
ვებდა მათ, დამოუკიდებლად იმისაგან, თუ რა შინაარსისა იყო
წარმოთქმული სიტყვები. ერთობ მრავალი ფურცელი ისტო-
რიისა სამუდამოდ დაუკავშირდა ამ მიცვალებულის იერის
მქონე, ცალი ფეხით სამარეში მდგომ, გამომხმარ ბერიკაცს.
ძველრეჟიმული ვერსალის ხილვანი, ლუდოვიკო მეთექვსმე-
ტისა და მარია-ანტუანეტას ლანდები, მირაბოს, რევოლუცი-
ონერების, დანტონის, იმპერატორად დასმის ფერიის მონა-
წილეების, ენგიენის ჰერცოგის, ნაპოლეონის, ესპანელ ტყვე
უფლისწულების, ალექსანდრე პირველის, კარლოს მეათის,

ლუდოვიკო მეთვრამეტის სახეები — ყველა ეს აჩრდილი, ასე რომ აფრთხობდა ვალანსეს კოშკის მხილველ ეოჩე სანდის წარმოსახვას, ყველა ეს საყვედურით მზირალი, ტრაგიკული, სარკასტული, მრისხანე, მაწყევარი ხატებანი თითქოს ცოცხლდებოდნენ და დაჟინებით ირეოდნენ ორატორის გარშემო და ვერ მოსცილებოდნენ შეკრებილთა წარმოდგენას.

უკვე შემდეგ, წერდნენ რა ამ დღის შესახებ, თვითმხილველთ აღიარეს, რომ სწორედ ტალეირანის დანახვით აღძრული მთელი ეს მოგონებები, მთელი ეს ისტორიული სახეები აბათილებდნენ და უარპყოფდნენ ყოველივე იმას, რაც თავისი თავის შესახებ სურდა ჩაეგონებინა თავისი მოხიბლული მსმენელებისთვისო.

ოთხმოცდაოთხი წლის ავადმყოფ ბერიკაცს დამოუკიდებლად მოძრაობა უკვე აღარ შეეძლო, თითქმის ატატებული შეიყვანეს დარბაზში და ხელშეშველებით მიაცილეს ტრიბუნამდე. გამოჩნდა თუ არა ტალეირანი, აკადემიკოსობა და ხალხით გაქედილი დარბაზი წამოიშალა და ტაშისცემით მიეგება ამ საპყარ, ცოცხალმკვდარ ადამიანს, რომელსაც მხოლოდ ორთვენახევრის სიცოცხლეა დარჩენოდა ამ ქვეყნად. მან იწყო ლაპარაკი, და ლაპარაკობდა დიდხანს, და სიტყვას მისას უზარმაზარი წარმატება ჰქონდა როგორც მსმენელებში, ისე პრესის მნიშვნელოვან ნაწილშიც. რის შესახებ ლაპარაკობდა, რას ჭადაგებდა? ის ასწავლიდა, თუ როგორი თვისებების მქონე უნდა იყოს იდეალური დიპლომატი, უზადო და სრულყოფილი საგარეო საქმეთა მინისტრი; უპირველეს ყოვლისა: სამშობლოს სიყვარული, პატრიოტული მოვალეობის ურყევი შეგნება. მუდმივი ხსოვნა იმისა, როგორი ამადლებული სახელმწიფოებრივი ფუნქციები აკისრია საგარეო საქმეთა მინისტრს, რა წმინდა და საპასუხისმგებლოა მისი მოწოდებაო... ერთი სიტყვით, ერთგული საგარეო საქმეთა მინისტრის ზურგს უკან ისე უშიშრად უნდა ვრძნობდეს მამული თავს, როგორც სალკლდეს მოფარებული, თუკი ის, ეინც ამ მაღალ სახელს ატარებს, მართლაც ღირსია ამ სახელის ტარებისა, და თუ იმის თავდავიწყებული მსახურია, რასაც პატრიოტული სინდისი უკარნახებს!

ასე ჰკუთისდამრიგებლისა და მოხუცი ბრძენკაცის ტონით მეტყველებდა მისი უდიდებულესობა, უგანათლებულესი თავადი ბენევენტელი, წარმომავლობით თავადი ტალეირან-პერიგორი, რომელსაც უკლებლივ ყველა მისი მსმენელი (ისე როგორც მთელი საფრანგეთი, მთელი ევროპა და მთელი დანარჩენი მსოფლიოც) იცნობდა როგორც კაცს, რომელმაც გასცა ჯერ ლუდოვიკო მეთექვსმეტე, შემდეგ რესპუბლიკა, შემდეგ ნაპოლეონი, ვისაც ისე მხურვალედ უკოცნიდა ხელებს ბენევენტის მთავრის, უმაღლესობის და უგანათლებულესი თავადის ტიტულების მონიჭებისათვის. შემდეგ ხელმეორედ გასცა ბურბონები. მართალია, მაშინ ჯერ კიდევ ბევრმა არ იცოდა, რომ თავადი ალექსანდრე პირველის საიდუმლო სამსახურში იყო წლობით ნამყოფი და ერთფურტის შემდეგ საფრანგეთის სახელმწიფო საიდუმლოებებშით ვაჭრობდა მასთან. არც მეტერნიხი დაუტოვებია გულნაკლული: 1809 წელს, ავსტრიასთან ნაპოლეონის ომის დროს, ცნობებს აწვდიდა საფრანგეთის ჯარების გადაადგილების შესახებ; დასტადასტად იპარავდა სახელმწიფო არქივის დოკუმენტებს და რიგიან ფასად ასალებდა იმავე მეტერნიხთან. არც ის იცოდნენ, თუმცა ზოგიერთები ბუნდოვნად უკვე მაშინ ხვდებოდნენ, რომ არც ისე დიდი ხნის წინათ, ამ გრძნობამორეულ პატრიოტულ სიტყვის წარმოთქმამდე სამიოდე წლის წინ, მსცოვანმა აკადემიკოსმა პოლანდიის მეფეს ლონდონში ხუთმეტ ათას გირვანქა სტერლინგად მიჰყიდა დასაცავად მინდობილი საფრანგეთისა და ბელგიის ზოგიერთი სახის ინტერესები, და ჩანს, გადაკრავდა, კარგი იქნებოდა ამ თანხის გაორკეცებაო. მაგრამ სამაგიეროდ თავგადასავლები თავადისა საშინაო პოლიტიკის დარგში ყველასათვის ცნობილი და გასაგები იყო. მაშ რითღა უნდა აიხსნას ეს ოვაციები, ეს დაფნის გვირგვინები, რომლებიც თავისი ამ გედის სიმღერის შემდეგ ერგო სამარეში ჩამავალ ბერიკაცს, სიკვდილის სარეცელიდან წამომდგარს იმისათვის, რათა კადნიერად განეცხადებინა, რომ მას უფლება აქვს უშიშრად უყურებდეს თვალებში ახალ თაობებს? რად შეეცადნენ მსმენელნიცა და უახლოესი შთამომავლობაც დაევიწყებინათ სრული ამორალობა ამ ადამიანისა,

რომლის მთელი არსებობაც, თუ მას ზნეობრივი თვალსაზრისით განვიხილავთ, პატიოსნებისა და წესიერების უმარტივესი მოთხოვნების დაცინვასა და აბუჩად ავდებას წარმოადგენდა?

ამ კითხვაზე ჩვენს მიერ პასუხი უკვე ვაყენებთ. ბურჟუაზიის თაობებს, რომელთა თვალწინაც ჩაიარა ტალეირანის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის უკანასკნელმა ათწლეულებმა, ახსოვდათ და უნდოდათ ხსომებოდათ მხოლოდ შემდეგი ნახევრადსინამდვილე — ნახევრადლეგენდა: 1814—1815 წლებში, ჯერ პარიზის ზავის დადებით 1814 წ. 30 მაისს, შემდეგ ვენის კონგრესზე 1814—1815 წლების შემოდგომაზე და ზამთარში მისი დამტკიცების მიღწევით, ტალეირანმა დაიცვა საფრანგეთის საზღვრები ფეოდალურ-აბსოლუტისტური პრუსიისაგან, კლერიკალურ-მონარქიული ავსტრიისაგან, იხსნა საფრანგეთის კოლონიების ნაწილი ინგლისელთა მხრივ მიტაცებისაგან. ტალეირანს შემდეგ უნდოდა ეიძულებინა ბურჟონები შერიგებოდნენ ბურჟუაზიის მომავალ ბატონობას, მაგრამ ამაოდ, — მის ბრძნულ რჩევებს ყური არ ათხოვეს და ბურჟონები, შეეკრნენ რა კლერიკალურ-ფეოდალურ რეაქციას, საბოლოოდ დაიღუპნენ; მაშინ იმავე ტალეირანმა, როგორც ეს თვითონვე განაცხადა 1830—1834 წლებში ლონდონში თავის ელჩად ყოფნის შემდეგ, „ივლისის რევოლუციას სამოქალაქო უფლება მოუპოვა ევროპაში“, და დაიცვა რა ბელგია აბსოლუტისტურ სახელმწიფოთა დიპლომატიური მოწოლისაგან, აქაც კვლავ გაუწია სამსახური ბურჟუაზიის განთავისუფლებისა და კონსოლიდაციის საქმეს საფრანგეთსა და ბელგიაში, ხოლო ამით ევროპაშიაც. აბიტრმაცო, აცხადებდნენ ბერნეს მსგავსი ადამიანები, რა ცოდვებიც უნდა აწვეს კისერზე, — თავისი სიცოცხლის ბოლოს პროგრესული ისტორიული როლი შეასრულა... „მე ვემსახურებოდი საფრანგეთს ყველა რეჟიმის დროს“, — იმეორებდნენ ცბიერი თავადის მიერვე ნათქვამ სიტყვას.

ასეთი იყო ეს ნახევრადსინამდვილე-ნახევრადლეგენდა, ბურჟუაზიული ლიბერალების მიერ ტალეირანის სასარგებლოდ უადრესად „სტილიზებული“ მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ეს ისტორია. უზომოდ აზვიადებდნენ ტალეირანის

პირად როლს საფრანგეთის ტერიტორიის მთლიანობის შენარჩუნების საქმეში 1814—1815 წლებში პარიზსა და ვენაში, ამასთან სავსებით უგულვებელყოფდნენ გა დ ა მ წ ყ ვ ე ტ ზეგავლენას რუსეთისას, რომლის პირდაპირ ინტერესებში შედიოდა საფრანგეთის დაცვა დაქუცმაცებისაგან; ამ დაქუცმაცების შესახებ კი ბევრი ოცნებობდა, განსაკუთრებით პრუსიაში, სადაც დიდხანს ვერ პოულობდნენ ნუგეშს, როცა მათ უარი უთხრეს ელზასისა და ლოთარინგიის მიცემაზე. მაგრამ ტალეირანის დიპლომატიური „ხელოვნება“, რა თქმა უნდა, არასაკმარისი იქნებოდა იმისათვის, რათა ბლიუხერისა და მის მსგავსთა კლანჭებისაგან დაეცვათ საფრანგეთი 1814, ან 1815 წელს. რაც შეეხება ტალეირანის, როგორც ბურჟუაზიის დამცველისა და თავადაზნაურულა: რეაქციის წინააღმდეგ მებრძოლის როლს რესტავრაციის პერიოდში, აქაც შეგვიძლია გავიხსენოთ ჩვენს მიერ მოტანილი 1814—1817 წლების დოკუმენტები, მაჩვენებელნი იმისა, რომ ამ შემთხვევაშიაც „სინამდვილე“ ლეგენდით იყო შელამაზებული, არას ამბობდნენ ტალეირანის რეაქციის მხარეს გადახრილ „ზიგზაგებზე“. დაბოლოს, უქველია, ტალეირანის მოღვაწეობამ ლონდონში ხელი შეუწყო ივლისის ბურჟუაზიული მონარქიის პოლიტიკურ კონსოლიდაციასა და საფრანგეთის მაშინდელი უაღრესად მორყეული პოზიციების განმტკიცებას საერთაშორისო ურთიერთობის დარგში, მეტადრე სწორედ დასაწყის პერიოდში, 1830 წელს; მაგრამ აქაც კი ბევრი რამ ინგლისის შინაგანი მდგომარეობით აიხსნებოდა, 1832 წ. საპრჩევნო რეფორმისწინა პერიოდის მძაფრი კლასობრივი ბრძოლით, როდესაც კონსერვატორები პარალიზებულნი იყვნენ და მოკლებულნი საშუალებას, უფრო აქტიური საგარეო პოლიტიკა ეწარმოებინათ; ბევრი რამ აიხსნება (სწორედ ბელგიის საკითხში, 1831—1832 წლებში) იმიტაც, რომ ნიკოლოზ პირველი ხელფეხშეკრული იყო პოლონეთის გამო. ტალეირანის, როგორც მსოფლიო ისტორიის „მკეთებელი“ ერთ-ერთი „დმერთის“ პირადი ისტორიული როლის სწორედ ამგვარმა უზომო გაზვიადებებმა გამოიწვია ენგელსის ზემოაღნიშნული უარყოფითი გამოხატულება ტალეირანის, მეტერნიხისა და ლუი-ფილიპეს როლის შესახებ.

ამგვარი გაზვიადებანი აღრეც, როცა მათ „გერმანელი ბიურგერები“ გამოთქვამდნენ და შემდეგაც, როცა მათ განმეორებას ფრანგი და ინგლისელი „ბიურგერები“ და ისტორიკოსებიც შეუდგნენ, გამომდინარეობდა იქიდან, რომ არ შეეძლოთ თუ არ სურდათ რამდენადმე მაინც სერიოზულად გაეთვალისწინებიათ საფრანგეთსა და ევროპაში არსებული იმ სოციალურ-ეკონომიური და პოლიტიკური ვითარების მთელი კომპლექსის გადამწყვეტი მნიშვნელობა, რომელშიც მოუხდა ცხოვრება და მოღვაწეობა ტალეირანს.

მაგრამ ამ ადამიანს, რომელსაც ბედი ასე სწყალობდა სიცოცხლეში, სიკვდილის შემდეგაც გაუმართლა. გამარჯვებულმა ბურჟუაზიამ გადაწყვიტა ელიარებინა იგი ერთ-ერთ უთვალსაჩინოეს თანამებრძოლად, ამ ბრძოლის „გმირული“ პერიოდის ერთ-ერთ მოღვაწედ, ვისგანაც დიდი დახმარება ნახა საბოლოო გამარჯვების მოპოვებაში. მაშინვე დაეიწყებულ და პატივებულ იქნა ტალეირანის ურიცხვი პირადი ცოდვანი, რომელთაგან ცალკე აღებული თითოეულიც კმაროდა იმისათვის, რათა სახელი გაეტეხა და ლაფში ამოესვარა ნებისმიერი პოლიტიკური მოღვაწე. ის კი არა, მასთან მეგობრობაც კი დაიწყო უმწიკვლო და უმკაცრესი ზნეობის როიეკოლარმა, სწორედ იმ ადამიანმა, რომელსაც ლიბერალური პარტიის სინდისს, საზოგადოებრივი შორალის ჩირალდანსა და ურყევ დამცველს უწოდებდნენ. მეორე მხრივ, გმირების მოღური კულტი, რამაც ამ დროს მოიკიდა ფეხი ისტორიოგრაფიაში კარლეილის ცნობილი წიგნის „გმირები და გმირული ისტორიაში“¹ ზეგავლენით, რომელიც გამოვიდა მალე ტალეირანის სიკვდილის შემდეგ, აქეზებდა ტალეირანის მაშინდელ და შემდეგდროინდელ ბიოგრაფებსაც დაენახათ მასში სწორედ ისტორიის „მკვთებელი“ და „ღმერთი“, ფეოდალურ-აბსოლუტისტური რეაქციისაგან ახალი, რევოლუციის შემდეგდროინდელი ბურჟუაზიული საფრანგეთის „მხსნელი“. ეს გან-

¹ „On heroes, hero-worship and the heroic in history“. წიგნი კარლეილისა გამოვიდა 1841 წელს. რუსულად ითარგმნა სათაურით: „გმირები და გმირული ისტორიაში“.

დიდება მას შემდეგაც გრძელდებოდა, რაც კარლეილის გახმაურებული წიგნი დაეიწყებას მიეცა. ტალეირანს არა მარტო თვლიდნენ ფეოდალიზმის წინააღმდეგ მებრძოლი ბურჟუაზიული საფრანგეთის განსახიერებად, და ადარებდნენ მას ამ მხრივ ნაპოლეონს (არც მეტი, არც ნაკლები!), არამედ მთელი ეს კურიოზული გატაცებანი, როგორც უკვე ვთქვით, ფრანგი დიპლომატის შესახებ არსებულ ბურჟუაზიულ ლიტერატურაში დღემდე არ არის სავსებით ლიკვიდირებული: მაგალითად, გულელმო ფერეროს წიგნი გამოცემულია 1940 წელს, მაგრამ ასე გგონია, თითქოს „გმირების კულტი“ გატაცების შუაგულ პერიოდში იყოს დაწერილი.¹

ამგვარი იყო ტალეირანის სიკვდილის შემდეგდროინდელი ლეგენდა. ამ ლეგენდის შექმნა ძველი თავადის სიკვდილამდე ჯერ კიდევ ორთვენახევრით ადრე დაიწყო, როცა თავისი უკანასკნელი სიტყვა წარმოთქვა აკადემიაში და ისეთ აპოთეოზს მიაღწია აკადემიაშიც, პრესაშიც, საფრანგეთშიც და საზღვარგარეთაც. ეს მისი სიტყვა, არსებითად, ერთიანად თავხედურ გამოწვევას წარმოადგენდა, შეგნებულად მივიწყებას, უგულვებელყოფას იმ სიმართლისა, რომელიც თვითონაც იცოდა თავის შესახებ. მსმენელებმა, რომლებმაც მქუხარე ფეაცეებით გააცილეს ორატორი, და მრავალმა იმათგანმაც, ვინც მის შესახებ წერდა შემდგომში, ასევე თითქოს პირი შეკრეს დაევიწყებინათ ან ეპატიებინათ მისთვის მისი ხანგრძლივი ცხოვრების ეს საშინელი სიმართლე.

მისი სრული თავდაჯერება, უნარი: აღუშფოთებელი გამომეტყველებით და თავაწეულს ევლო ცხოვრების გზაზე, მოწყალედ, როგორც თავისთავად ნაგულისხმევი რამ, მიეღო მოწინების გამოხატულებანი, საგონებელში აგდებდა და თავგზას უბნევდა არა მარტო მის მსმენელებს მორალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა აკადემიაში 1838 წ. 3 მარტს.

ისინიც კი, ვისაც არ უყვარდა და არც პატივს სცემდა ტალეირანს, მაგალითად გერცენი, იბნეოდნენ და გაოცებულ-

¹ G. Ferrero. La reconstruction. Talleyrand à Vienne, 1814;— 1815, Paris, 1941.

ნი იყვნენ ტალეირანის აბსოლუტური ამორალობის წინაშე, ამორალობისა, რომელიც შეერთებული იყო სულის მუდმივ უღრმეს სიმშვიდესთან და თავის რალაც ვითომდა „სიმაართლის“ შეგნებასთან. მათ ზოგჯერ ისეც კი ეჩვენებოდათ, რომ ტალეირანი თავს გრძნობს არა მოქმედ პირად, როგორც ეს იყო სინამდვილეში, არამედ, ასე ვთქვათ, მაყურებლად, მკვრეტელად, დამკვირვებლად, წუთისოფლის ამაოებათაგან განდგომილ მოაზროვნედ. „როგორ უნდა შესძლო მოვლენების შიგ შუაგულში ჩათრეულმა ადამიანმა გამოიჩინო მშვიდი და ბრძნული მიუდგომლობა მაყურებლისა, ხომ არ არის ამისათვის საჭირო იქნე ტალეირანად ან გოეთედ?“ — კითხულობდა გერცენი.¹ და ის, ლაპარაკობდა რა ტალეირანის პოლიტიკური „უპარტიობის“ შესახებ, როგორღაც ვერ ბედავდა თანასწორობის ნიშანი გაეკლო ტალეირანსა და ფუშეს შორის და ელიარებინა, რომ ისინი იყვნენ სავსებით ერთნაირად ეგოისტურნი (თავკერძანი): „არიან სხვაგვარი ადამიანები, რომელნიც იმიტომ არ ეკუთვნიან პარტიას, რომ ან ეს ირასერიოზულია, ისინი რომ საერთო ინტერესებზე დაბლა იდგნენ, მაგალითად, ტალეირანი, ან უხამსურად თავკერძანი არიან და ანგარიშს უმორჩილებენ საერთო ინტერესებს, — მაგალითად, ფუშე.“² სამწუხაროდ, თავის ამ აღრინდელ, ინტიმურ დღიურში, რომელსაც მხოლოდდამხოლოდ თავისი თავისათვის წერდა და სადაც თავის აზრს ხშირად დაუმთავრებელს სტოვებს, გერცენი არ განმარტავს უფრო ზუსტად და გასაგებად — სახელდობრ რაში ხედავს ერთგვარ განსხვავებას ტალეირანის „მორალსა“ და ფუშეს „მორალს“ შორის.

გერცენის მოპირდაპირე პოლიტიკურ პოლუსზე მდგომი ვიტროლი, რომელიც 1814 წელს ტალეირანის მფარველობითა და მითითებით იმდენს იღწვოდა ბურბონების ტახტზე მოხმობისათვის, უფრო კატეგორიულ განცხადებას იძლევა. მისი მონარქიული მოწიწების გრძნობა გვირგვინოვანი პი-

¹ ა. გერცენი. თხზულებებისა და წერილების სრული კრებული. 6. ლემკეს რედაქციით, ტ. III, გვ. 405.

² იქვე. გვ. 125.

როვნებებისადმი აღშფოთებულია იმით, რომ ტალეირანი, „ეგ ბებრუხანა, დიდი ბრიტანეთის მეფის თანხლებით დასეირნობდა ლონდონის ქუჩებში“ და მიღებულ იქნა მის მიერ, როგორც თავისი ქვეყნის სტუმარი; და რომ საფრანგეთის მეფემ „ვალდებულად ჩათვალა თავი დასწრებოდა დიდებულ აღსასრულს (la mort fastueuse) ამ უდიდესი კომედიანტისას!“ და ვიტროლი, გონებაშეზღუდული ფანტიკოსი, მაგრამ პირადად პატიოსანი ადამიანი, მწარედ შენიშნავს: „საზოგადოებრივი ზნეობა ჯერ არასოდეს მოსწრებია მსგავს მაგალითს, სანახაობას ამგვარ გარყვნილებათა და ამდენ ბიწიერებათა, რომელთაც მუდამ თანსდევდა წარმატება და მოჩვენებითი დიდება! აი სად არის მისი გენია, და ამ მხრივ არავისი შედარება არ შეიძლება მასთან“.¹

თავისი თავის შეფასების მოცემას მარტო აკადემიის საჯარო სხდომებზე როდი ცდილობდა ტალეირანი... „იცით თუ არა, ჩემო ძვირფასო, — უთხრა მან (გარდაცვალებამდე ცოტა ხნის წინ) ტიერს, — რომ მორალური თვალსაზრისით მე მუდამ ყველაზე უფრო დისკრედიტირებული ადამიანი გახლდით, როგორც კი ევროპაში ყოფილა უკანასკნელი ორმოცი წლის მანძილზე, და რომ, მიუხედავად ამისა, მუდამ ვიმყოფებოდი ან ხელისუფლების სათავეში, ან ხელისუფლების სათავეში დაბრუნების წინ?“

თავის სიკვდილისწინა პოლიტიკურ ანდერძში დასძენდა: „მე ოდნავადაც არ ვემდური ჩემს თავს იმის გამო, რომ ვემსახურებოდი ყველა რეჟიმს, დირექტორიიდან მოყოლებული ვიდრე იმ დრომდე, როცა ამ სტრიქონებსა ვწერ, რადგან მე დავისახე იდეა მემსახურა საფრანგეთისათვის, როგორც საფრანგეთისათვის, რა მდგომარეობაშიც უნდა ყოფილიყო ის“. რა თქმა უნდა, მისი მოწინააღმდეგენი და შემდეგდროინდელი კრიტიკოსები აცხადებდნენ, ამგვარი ფრაზებით შეუძლია გული დაიმშვიდოს მხოლოდ ისეთმა კაცმა, რომელსაც სინიღისის ნატამალიც არ გააჩნიაო.

¹ „Mémoires et relations politiques du baron de Vitrolles“, t. III, p. 458.

მაგრამ ტიერთან წარმოთქმული სიტყვები, უდავოა, გულ-წრფელად გამოხატავდა თავად ტალეირანის ფილოსოფიას. და ის, რომელმაც თავისი კარიერის დასაწყისიდანვე გააკეთა არჩევანი ბურჟუაზიის სასარგებლოდ და იმ კლასის წინააღმდეგ, რომელსაც წარმოშობით, აღზრდით, გემოვნებით, ჩვევებითა და კავშირ-ნაცნობობით თვითვე ეკუთვნოდა, ყოველთვის მოგებული გამოდიოდა. რადგან იმ ისტორიულ პერიოდში ბურჟუაზია ყოველთვის იმარჯვებდა და არაფერს შეეძლო წინააღმდეგობის გაწევა, — გამოსადეგი კაცი იყო მუდამ, რადგან ბურჟუაზიას ბევრი არ ჰყავდა ტალეირანისთანაჲ. ჰკვიანნი. ტალეირანმა წინდაწინვე იცოდა, რომ ამასთან ლანძღვა-გინება არ ასცდებოდა. მაგრამ ისიც უწყობდა, რამდენიც არ უნდა ელანძლათ, გვერდს მაინც ვერ აუვლიდნენ. იცოდა (და იწინასწარმეტყველა) პოლიტიკური ძლევამოსილება ტიერისა, იმჟამად ახალგაზრდა ლიბერალური მინისტრისა, რომელსაც მთელი მისი ლიბერალობის მიუხედავად უკვე ჰქონდა თავის პოლიტიკურ სათვალავში მხეცური გასწორების ფაქტი რესპუბლიკელებთან 1834 წელს. ტალეირანმა იცოდა, რომ ბურჟუაზია კიდევ დიდხანს იქნება მაგრად „მჯდომი უნაგირზე“, იმ უნაგირზე, რომელზე შეჯდომამაშ იცოდა თვითონ ეხმარებოდა, და რომ კიდევ დიდხანს ექნება საშუალება თავისი მსახურების გულუხვად დასაჩუქრებისა. ტიერი კი უკვე 1834 წ. აჯანყების ჩაქრობის დროს ტრანსნონენის ქუჩაზე მოწყობილი ხოცვა-ყლეტით აშკარად იძლეოდა იმედს მომავალში, რომ, საჭიროების შემთხვევაში, პარიზსაც სულერთიანად გადააქცევდა ტრანსნონენის ქუჩად (რაც მართლაც შეასრულა პარიზის კომუნის ბარბაროსულად ჩახშობის დროს 1871 წელს). ასე რომ, ტიერს, შესაძლოა, ბრწყინვალე მომავალი შეხვედროდა, იმაზე არა ნაკლები, ვიდრე ტალეირანის წარსული იყო. პატრონი ღრმადმოხუცებულ დიდგვაროვან არისტოკრატისა და მარხელის წვრილი ბურჟუაზიის ახალგაზრდა ნაშიერისაც — ერთი და იგივე საზოგადოებრივი კლასი გახლდათ. ტალეირანი თავადაზნაურობის წინააღმდეგ ბრძოლაში ემსახურებოდა ამ კლასს, ტიერი კი — პროლეტარიატის წინააღმდეგ ბრძოლაში. და ტალეირანი, კეთილსივანი კარიერისტი, ტიერის სახით მიესალმებოდა კარიერისტს, რომელსაც ბედმა არგუნა წარმატებას

მილწიოს, რადგან ტიერიც „მარჯვედ“ მოიქცა ცხოვრებაში, „კარგ ცხენზე“ დასვა არჩევანი.

ხოლო თუ ამ ორ ადამიანს შორის არსებულ განსხვავებებზე ვილაპარაკებთ, უნდა ვაღიაროთ, რომ ტიერისათვის ბურჟუაზიის საქმე არა მარტო კარიერის ამბავი, არამედ სისხლხორცული საქმეც გახლდათ. კლასობრივი გრძნობა მასში გაცილებით უფრო ძლიერი იყო, რადგან იგი თავად წარმოადგენდა თემით ტერფამდე ბურჟუას. ტალეირანი კი, ასე ვთქვათ, გარედან დაექირავა ბურჟუაზიას, როგორც კონდოტიერი, და გასამრჯელოსათვის თავისი სამსახური შესთავაზა იმ კლასს, რომელიც, მისი განჭვრეტით, გამარჯვებას მოიპოვებდა და უხვ საფასურსაც გაიღებდა. მაგრამ რაც შეეხება პირადად, თავისი ჩვევებით, გემოვნებით, მსოფლალქმით ყოველთვის ძველი რეჟიმის დროინდელ დიდებულად რჩებოდა და როგორც შექსპირის მეფე ლირში „ყოველი გოჯი იყო მეფე“, ასევე თავად ტალეირანში ყოველი გოჯი იყო არისტოკრატი.

ტიერისათვის, ისევე როგორც ლაფიტისათვის, როგორც გიზოსათვის, კაზიმირ პერიესათვის, და მთელი მათი თაობისათვის, ბურჟუაზია წარმოადგენდა სამყაროს გვირგვინს და ჯაცობრიობის მშვენიებას, ხოლო ივლისის ბურჟუაზიული რევოლუცია — უშესანიშნავეს და იდეალურ ბედნიერ ბოლოს, უკანასკნელ წერტილს, რომელიც კეთილმა განგებამ დასვა ბედის წიგნში. ტალეირანისათვის კი ბურჟუაზია ეს იყო მხოლოდ ისეთი კლასი, რომელსაც სწორედ აი იმ მომენტში, როცა ის, ტალეირანი, ცხოვრობს და მოღვაწეობს, მეტად კარგი პირობები აღმოაჩნდა, რის გამოც საჭიროა სწორედ მასთან მუშაობა, მისი თანამდგომობა, და არა მის მოწინააღმდეგეთა რიგებში ყოფნა. ხოლო 1830 წ. ჩევიოლუცია, მხცოვან დიპლომატის პოლიტიკური ფილოსოფიის თვალსაზრისით, საფრანგეთის ისტორიის მარტოდენ ერთ-ერთ ეპიზოდთაგანს წარმოადგენდა, რომელსაც შემდეგ, თავის დროზე, სხვა ეპიზოდები მოჰყვება, ადვილი შესაძლებელია სავსებით საპირისპირო ხასიათისა შედეგების მიხედვით. მაგრამ ამ შორეული მომავლის ამბებზე მსჯელობა ტალეირანს არ უყვარდა. ამას გარდა, არც ის ავიწყდებოდა, რომ ოთხმოც

წელს გადააბიჯა და, ყოველ შემთხვევაში, პირადად მისთვის ივლისის რევოლუცია უკანასკნელია, რომლის ნახვასაც მოესწრო.

1838 წ. გაზაფხულზე, აკადემიის სხდომის შემდეგ, 84 წლის მოხუცის ავადმყოფური მდგომარეობა მკვეთრად გაუარესდა. სწორედ სიკვდილის წინ, თავისი ნათესავის, პერცოვის ქალ დინოს, დაეინებულ მოთხოვნით იგი შეურიგდა კათოლიკურ ეკლესიას და თვით რომის პაპისაგან მიიღო „ცოდვათა მტევება“, რასაც მორწმუნეთა თვალში მისი მრავალცოდვილი სული ეშმაკის მიერ უკვე ჩასაველებად მომზადებული კლანჭებისაგან უნდა გადაერჩინა: „თავადი ტალეირანი მთელი თავისი სიცოცხლე ატყუებდა ღმერთს, სწორედ სიკვდილის წინ კი უცებ ხახამშრალი დატოვა სატანა“, — მოსწრებულად შეუნიშნავს იმ დღეებში ვილაციას ურწმუნო, ძველი ვოლტერიანელისა და დამცინავი ცინიკოსის — ერთ დროს ეკლესიისაგან განკვეთილ ოტენის ყოფილი ეპისკოპოსის — რომის პაპთან და კათოლიკურ ეკლესიასთან ამ მოულოდნელი და კურიოზული შერიგების გამო.

1838 წ. 17 მაისს მეფე ლუი-ფილიპე თავის დასთან, პრინცესა ადელაიდასთან ერთად გამოსათხოვებლად მივიდა მომაკვდავთან, რომელიც ყველას აცვიფრებდა თავისი სრული სიმშვიდით და იმდენი კიდეც მოახერხა, ნახევრად უკვე ენაჩავარდნილს მოხდენილი კარისკაცული ქათინაური ეთქვა ლუი-ფილიპესათვის.

გავიდა რამდენიმე საათი მეფის დარბაზობის შემდეგ და თავადი ტალეირანიც მიიცვალა.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

თ ა ვ ი I. ტალეირანი — აღრეული ბურჟუაზიული პერიოდის დიპლომატი	3
თ ა ვ ი II. ტალეირანი „ძველი წყობილებისა“ და რევოლუციის ხანაში	13
თ ა ვ ი III. ტალეირანი კონსულობისა და იმპერიის დროს	78
თ ა ვ ი IV. ტალეირანი და ბურბონების რესტავრაცია. პარიზის ზავი 1814 წ. 30 მაისისა	125
თ ა ვ ი V. ტალეირანი ვენის კონგრესზე. ასი დღე. 1814 წ. სექტემბერი — 1815 წ. ივნისი	197
თ ა ვ ი VI. ტალეირან-ფუშეს სამინისტრო. პარიზის მეორე ზავი. 9 ივლისი — 24 სექტემბერი, 1815 წელი	247
თ ა ვ ი VII. ტალეირანი — გადამდგარი. 1815 წ. 24 სექტემბერი — 1830 წ. 6 სექტემბერი	209
თ ა ვ ი VIII. ტალეირანი ივლისის მონარქიის დროს. ელჩობა ინგლისში. უკანასკნელი წლები. 1830 წ. 6 სექტემბერი — 1838 წ. 17 მაისი	295

რედაქტორი ე. გოგოლაშვილი
მხატვარი ი. გუციევი
მხატვრული რედაქტორი დ. დუნდუა
ტექნიკური რედაქტორი ე. აბდუშელიშვილი
კორექტორი ც. უნდელაშვილი

ბელმონერილია დასაბეჭდად 3/11-65 წ. ქალაქის ზო-
მა 84x108¹/₃₂. ნაბეჭდი თაბახი 17,42. სააღრ.-საგა-
მომც. თაბახი 14,98.

ტირაჟი 25.000.

შეკვ. № 1055.

ფასი 70 კაპ.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. 5.

•

ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი. თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. 5.
Комбинат печати. Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5.

Евгений Викторович Тарле

Талейран

(На грузинском языке)

Издательство „Сაბჭოთა საქართველო“

Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5

1965